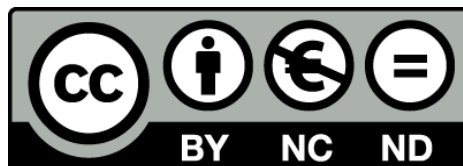

La Terra en guerra

L'acció de les institucions durant el
regnat de Renat d'Anjou (1466-1472)

Imma Muxella Prat

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 3.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 3.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0. Spain License.**

LA TERRA EN GUERRA

L'ACCIÓ DE LES INSTITUCIONS DURANT EL REGNAT DE RENAT D'ANJOU (1466-1472)

Tesi doctoral
Imma Muxella Prat

Dirigida per: Dra. Eva Serra i Puig

Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història Moderna

Programa de doctorat:

"Món medieval i modern: últimes línies de recerca" (Bienni 2000-2001)

SUMARI

ABREVIATURES	5
INTRODUCCIÓ	7
De Vilafranca a Pedralbes: un passeig per la memòria.....	13
EL CAS DEL PRÍNCIP DE VIANA: CONTRAFACCIÓ REIAL I RESPOSTA CONSTITUCIONAL	33
L'empresonament de Carles de Viana, el detonant de la guerra.....	33
Pactisme versus monarquia autoritària.....	43
La Junta de braços de 1461, un parlament alternatiu enfront de les Corts ordenades.....	53
El Gran Consell del Principat de Catalunya i l'aixecament de l'host del Principat	65
El llarg procés de la negociació de la Capitulació de Vilafranca	77
Primera negociació amb la reina. El projecte d'un nou pacte entre rei i país (20 març – 21 d'abril)	77
L'oposició de les institucions al delme de la croada	94
El Consell del Principat i els pagesos: precedents i geografia de la Concòrdia de 1463. Una aplicació conflictiva: el cas de Montpalau	99
Els antecedents: la qüestió agrària durant el Casal de Barcelona.....	101
La Crisi i els Trastàmara: un canvi de panorama al camp català?	103
El Consell del Principat: entre senyors i pagesos. Un intent sincer de concòrdia?	108
L'aplicació de la Concòrdia durant el regnat dels reis electes: Cabrera-Modica vs. els remença de Montpalau i de Montclús.....	124
Conclusions	134
La signatura de la Capitulació (21 de maig al 21 de juny de 1461)	137
El text de la Capitulació	142
La reforma de la justícia	145
La reforma de l'observança: el control de la legalitat en mans dels diputats.....	152
El govern del primogènit	159
Els capítols derivats de la conjuntura política.....	164
L'estructura institucional després de la Capitulació de Vilafranca	167
Conclusions.....	171
EL DESENVOLUPAMENT DE LA GUERRA ABANS DE RENAT D'ANJOU	173
L'efímera lloctinència de Carles de Viana	173
La tutoria de la reina Joana.....	175
Nomenament de l'infant Ferran i primers enfrontaments amb les institucions	175
L'Aixecament remença i el complot de Sant Maties.....	179
La reina a Girona, l'inici de la guerra	182
Enric IV, senyor del Principat.....	190
El regnat de Pere de Portugal	197
L'ACCIÓ POLÍTICA EN L'ETAPA DE RENAT D'ANJOU	206
L'ELECCIÓ DE RENAT D'ANJOU	206
Testament i marmessoria del rei Pere.....	206
Els cavallers portuguesos després de la mort del rei	207
Reunió del Consell del Principat i presó del comte de Pallars	212
L'elecció d'un nou rei.....	214
Comunicació i acollida de l'elecció	226
L'ACCIÓ POLÍTICA DE JOAN DE LORENA.....	231
El jurament del primogènit de Renat.....	231
Els judicis de taula als oficials reials menors.....	243
Problemes amb juristes: Berenguer Artigó, Gaspar Vilana i Joan Andreu	248
L'ofensiva militar del lloctinent	257
Entre la guerra i la legalitat institucional	263
La guerra catalana dins del joc d'escacs europeu.....	269
Un comtat sense sobirà: defectes militars però continuïtat institucional: proveïments i política monetària.....	270
Mort del primogènit. Joan de Calàbria: sense rei ni primogènit.....	276

... I després de Joan de Calàbria, qui? Un país de frontera mancat d'autoritat reial.....	282
El Bastard de Calàbria i les atribucions de la lloctinència: un lloctinent bastard amb plens poders?.....	289
Lloctinència i regalies: un debat sobre potestat i pactisme.....	300
El deserció envers els Anjou: un terreny abonat per a la deserció.....	308
La deserció del clan dels Margarit i l'inici de l'aïllament de Barcelona.....	312
Condemna i sentència: l'escenificació del càstig en efígie dels traïdors.....	317
El setge de Barcelona.....	322
Ofensives i contraofensives: Montpalau i Perelada.....	322
L'encerclament de Barcelona	326
Dirigir la guerra des d'una ciutat assetjada i sense rei	330
L'aprovisionament en temps de guerra.....	340
La fi del setge de Barcelona: els pactes de pau entre la ciutat i el rei.....	365
Una guerra sense vencedors ni vençuts? Les condicions de la pau.....	369
La decebedora i parcial aplicació de la Capitulació.....	381
Un memorial de postguerra: un testimoni de la no aplicació de la Capitulació	384
LA GUERRA EN UNA SOCIETAT FEUDAL: L'ORGANITZACIÓ MILITAR	389
Les institucions i la guerra	393
El paper del rei.....	393
L'usatge Prínceps namque	394
Mercenaris: professionals vinguts de fora?	426
Les relacions internacionals i l'origen dels mercenaris	427
Els pagaments a l'exèrcit: soldades, rescats i càrrecs	433
Els governs municipals i la defensa.....	438
La defensa activa: l'host municipal	438
La fabricació i el préstec d'armament i d'equipament bèl·lic.....	448
La construcció de naus i la guerra al mar.....	451
La defensa passiva: recollides i muralles	459
Les Recollides	459
Muralles i defenses	464
La defensa de l'ordre públic: sacramental, sometent i control de bandositats.....	468
El procés de sometent	468
El sacramental.....	470
Desenvolupament jurídic del sacramental.....	470
Organització del Sacramental	474
El Sacramental i la ciutat de Barcelona	476
L'actuació del sacramental i el sometent durant la Guerra civil	477
Les Bandositats	481
Una guerra estacional i de setges.....	487
Els setges	491
Conclusions	496
EL FINANÇAMENT DE LA GUERRA.....	498
LES FINANCES DE LA BATLLIA GENERAL.....	498
Les confiscacions	504
LES FINANCES DE LA DIPUTACIÓ DEL GENERAL.....	509
L'Obtenció de més recursos	517
Les novetats tributàries	517
Dret de la Sal: creació, reformes i contestació.....	521
Les salines de Castelló i els seus creditors.....	528
No volem pagar!! El cas de Blanes	531
El preu de la sal a l'Empordà: la indústria de Castelló en perill.....	535
La Subvenció dels cavalls, les commutacions del <i>Prínceps namque</i> i els talls.....	542
Dret sobre els nòlits o dret de les fustes.....	574
El deute públic: censals i préstecs	579
LES FINANCES DE LA CIUTAT.....	585

Els impostos ordinaris de la ciutat al segle XV	586
La recaptació de l'impost	588
Els principals tributs de la ciutat	591
Els impostos sobre la farina i el gra.....	591
Els impostos sobre el vi	595
El dret de la carn o cabessatge.....	596
Impost del peix fresc	598
L'impost de la graixa o de l'oli.....	599
Fusta, llenya i carbó	599
L'impost de la peya o peyaria.....	602
Pelliceria.....	603
Flassades i canemasseria	603
Armes.....	605
Cuiram.....	606
Imposició dels honors	606
Pes del rei.....	607
Imposició del pont de St. Boi	608
Rendes de Montcada	609
La despesa municipal.....	610
El deute públic de la ciutat	611
<i>TAULA CRONOLÒGICA DE MESURES DE FINANÇAMENT .....</i>	<i>616</i>
CONCLUSIONS: UN PRECEDENT QUE OBRA UNA NOVA ETAPA HISTÒRICA	621
BIBLIOGRAFIA	634
FONS ARXIVÍSTICS.....	634
BIBLIOGRAFIA PRIMÀRIA	635
BIBLIOGRAFIA SECUNDÀRIA	637
ANNEX DOCUMENTAL.....	662

ABREVIATURES

ACA. Arxiu de la Corona d'Aragó.

AHCB. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

AHPNB. Arxiu Històric de Protocols Notarials de Barcelona.

CODOIN (ACA). Colección de Documentos Inéditos del Archivo de la Corona de Aragón.

CYADC. Constitucions i altres drets de Catalunya.

PART 1

INTRODUCCIÓ

INTRODUCCIÓ

La revolució catalana o guerra civil del segle XV, com sovint s'ha anomenat, ha estat estudiada des de diversos punts de vista. Tot i que encara manca un treball de síntesi que ens l'expliqui en la seva globalitat¹, gaudim de diverses obres que s'ocupen dels diferents períodes i aspectes de la guerra. Deixant de banda els resums del conflicte que podem trobar en obres generals sobre la història de Catalunya, disposem de la inestimable recopilació d'articles de Santiago i Jaume Sobrequés que ens il·lustren sobre diferents moments del conflicte des dels precedents –que podríem situar en les últimes Corts generals, closes per l'aleshores infant Joan en nom del seu germà Alfons, i en la política remença de la monarquia– fins a un article dedicat a la Capitulació de Pedralbes.

La persona de Carles de Viana i els fets que van provocar la detenció del príncep² han estat objecte, també, de molts estudis d'entre els que destaquen: la biografia, ja clàssica, de Georges Desdevises; des d'un punt de

---

¹ L'única monografia que planteja un relat de tota la guerra, deixant de banda els capítols corresponents dedicats a les diferents històries generals de Catalunya, és el llibre de Ryder, Alan. *The Wreck of Catalonia: civil war in the fifteenth century*. Oxford: Oxford University Press, 2007. Aquesta obra és una síntesi del que s'ha escrit sobre el tema basant-se, sobretot, en l'obra de Vicens i Sobrequés. Altres monografies, ja clàssiques també aborden la totalitat del conflicte tot i que ho fan des d'un punt de vista més específic, com el de les relacions exteriors, com per exemple: Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane*. Gèneve: Slatkine reprint, 1977.

² Alguns dels estudis sobre el príncep de Viana són: Desdevises du Dezert, Georges. *Don Carlos de Aragón, príncipe de Viana: estudio sobre la España del norte en el siglo XV*. Pamplona: Gobierno de Navarra, 1991. Ruano Prieto, Fernando. *Don Juan II de Aragón y el príncipe de Viana: guerras civiles en los reynos de Aragón y Navarra durante el siglo XV*. Bilbao: [s.n.], 1897. García Mercadal, J. *Don Carlos de Aragón príncipe de Viana*. Barcelona: Luis de Caralt, 1944. Iribarren, Manuel. *El Príncipe de Viana: un destino frustrado*. Barcelona: Muntaner i Simon, 1947. Vicens Vives, Jaume. *Trajectòria mediterrània del príncep de Viana*. Barcelona: Rafel Dalmau, 1961. Ramírez Vaquero, Eloisa; Tambori Boriain, Pasqual. *El Príncipe de Viana*. Pamplona: Institución Príncipe de Viana, 2001, Miranda Menacho, Vera-Cruz. *El Príncipe de Viana en la Corona de Aragón, 1457-1461*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2012.

vista de les sinergies internacionals causades per la figura del príncep comptem també amb l'estudi de Vicens sobre la trajectòria mediterrània de Carles de Viana o, d'entre d'altres, la darrera aportació sobre aquesta figura que ha fet recentment Vera-Cruz Miranda en una tesi llegida en aquesta universitat.

L'obra de Vicens Vives explica prou bé la guerra des del punt de vista dels Trastàmara³, la dinastia deposada per les institucions. Pel que fa als regnats dels reis electes⁴, s'han realitzat investigacions sobre el primer d'aquests monarques, és a dir, d'Enric IV, senyor del Principat (1462-1464)⁵, que poden ser complementats tangencialment pels llibres centrats en la biografia d'aquest rei castellà⁶.

El regnat de Pere de Portugal és, potser, el que ha suscitat més interès entre els investigadors i, fins i tot, es publicà un catàleg de la documentació de la seva cancelleria⁷. Ja des del segle XIX, la figura d'aquest rei "dissortat" ha estat estudiada, no només per la seva condició de monarca, sinó també per la seva faceta d'humanista i protector de les arts⁸. D'entre els

---

³ Vegeu els capítols dedicats a la guerra a Vicens Vives, Jaume. *Juan II de Aragón, 1398-1479, monarquía y revolución en la España del siglo XV*. Sangüesa: Urgoiti, 2003. Vicens Vives, Jaume. *Els Trastàmars*. Barcelona: Vicens-Vives, 1980.

⁴ Anomenarem reis electes als reis que bona part de la historiografia clàssica anomena reis intrusos. Creiem que la denominació de reis electes és molt menys tendenciosa, ja que s'ajusta al fet que aquests sobirans foren elegits per les institucions representatives catalanes. La denominació d'intrusos, en canvi, denota una certa animadversió.

⁵ Sobrequés i Callicó, Jaume. *Enric IV, senyor del principat de Catalunya*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1989. Es tracta d'un resum de la seva tesi dirigida per Emilio Sáez i presentada a la Universitat de Barcelona el 1970.

⁶ Per destacar algunes biografies i treballs sobre Enric IV de Castella que poden complementar la visió sobre la guerra: Martín, José Luis. *Enrique IV de Castilla: rey de Navarra, príncipe de Cataluña*. Hondarribia: Nerea, 2003.

⁷ *Catálogo de la documentación de la Cancillería regia de Pedro de Portugal, 1464-1466*. Madrid: Dirección General de Archivos Bibliotecas, 1953-1954.

⁸ Molina i Figueras, Joan. (1991) "Pedro de Portugal y la promoción de las formas artísticas en Barcelona, 1464-1466", dins *Boletín del Museo e Instituto Camón Aznar*, 43, pp. 61-80;

investigadors que més han treballat el regnat de Pere IV, en destaquem J. E. Martínez Ferrando⁹ i Luis Adao Fonseca¹⁰. Recentment, alguns membres del grup Nova Història també han mostrat interès per aquest període i han estès les seves investigacions a la figura de la princesa Felipa, la germana del rei Pere¹¹.

Pel que fa al regnat de Renat d'Anjou, si bé aquest rei ha estat abastament estudiat per la historiografia, especialment francesa –tant pel que fa a la seva actuació com a rei de Provença i com a pretendent al tron napolità, com pel que fa a la seva vessant com a mecenes i protector de les arts– la seva actuació com a rei a la Corona d'Aragó no ha despertat tant

---

Balaguer y Merino, Andrés. *D. Pedro el condestable de Portugal: considerado como escritor, erudito y anticuario, 1429-1466: estudio histórico bibliográfico*. Girona: Vicente Dorca, 1881.

⁹J.E. Martínez Ferrando va escriure dues monografies principals per entendre el regnat del conestable: *Pere de Portugal, rei dels catalans vist a través dels registres de la seva cancelleria*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1936; *Tragedia del insigne condestable Pedro de Portugal*. Madrid: CSIC, 1942; *Pere de Portugal, rei dels catalans, esquema biogràfic*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1960. A més a més d'articles que exploraven temes concrets relacionats amb aquest regnat: "Uns capítols atorgats als mallorquins per Pere, conestable de Portugal, "rei intrús de Catalunya"", dins *Miscelània Finke d'història i cultura catalana*. Barcelona: Biblioteca Balmes, 1935, pp. 203-217; "Algunes noves notícies entorn de la divisa de Pere de Portugal", dins *Homenatge a Antoni Rubió i Lluch: miscel·lània d'estudis literaris, històrics i lingüístics*. Barcelona: s.n., 1936, v. 1., "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad contra Juan II," dins *Hispania* (1952), t. 12, n. 46, pp. 36-130. "La Sepultura de Pedro de Portugal," dins *Cuadernos de arqueología e historia de la ciudad* (1960), n. 1, pp. 75-82.

¹⁰ *O Condestável D. Pedro de Portugal*. Porto: Instituto Nacional d'Investigação Científica, 1982; "As finanças reais no governo do condestable Pedro de Portugal em Barcelona, 1464-1466", dins *XVII Congrès de la Corona d'Aragó*. Barcelona: UB, 2003, v. 3, pp. 351-355. Altres investigadors portuguesos també han mostrat interès per aquest personatge, vegeu, per exemple, Cordeiro de Sousa, J. M. (1947) "Nueve documentos inéditos referentes a don Pedro de Portugal," dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. 20, pp. 125-144; Baquero Morero, Humberto (1970). "Algunas mercedes concedidas pelo condestavel D. Pedro, rey de Catalunha, a subditos portugueses," dins *Revista de Ciências do homem de Universidade de Lourenço Marques*, pp. 5-29.

¹¹ Mayolas, Pep. *La Princesa a l'exili: Felipa de Coïmbra i d'Urgell, 1435-1497*. Barcelona: Llibres de l'Índex, 2011.

d'interès. Tot i això, cal citar els interessants treballs de J. Ernesto Martínez Ferrando¹² i de Francina Solsona Climent¹³. Les visions globals i les de cadascun dels regnats es completen amb una multitud d'articles i assajos sobre determinats personatges i episodis de la guerra.

Un cop vista la gran varietat d'estudis realitzats sobre la guerra del segle XV, aquesta tesi se centrarà a estudiar l'actuació de les institucions durant el període menys estudiat del conflicte, el regnat de Renat d'Anjou (1466-1472). Per tant, tot i que farem referència a la documentació de la Cancelleria i a l'acció reial en moments puntuals, ens concentrarem, principalment, en la tasca de les institucions que, durant el transcurs de la guerra, van haver d'assumir responsabilitats que no els eren pròpies i van haver de modificar el seu funcionament habitual per adaptar-se a les noves circumstàncies.

El treball s'estructura en un extens pròleg i en tres parts. El pròleg ens duu al moment immediatament anterior a la guerra en el qual es conformà l'ordenament jurídic que havia de regir l'acció i el comportament de les institucions. La lluita per l'alliberament del príncep de Viana –que en realitat fou una lluita pel respecte a les constitucions pactades– comportà com a conseqüència més important la Capitulació de Vilafranca. La peça clau de l'ordenament jurídic català d'aquesta època encara no havia estat estudiada amb detall anteriorment, tot i que és cabdal per entendre les possibilitats i les limitacions legislatives en l'acció de les institucions, així com el paper

---

¹² Martínez Ferrando, J. Ernesto. *Nueva visión y síntesis del gobierno intruso de Renato de Anjou*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1941. Martínez Ferrando, J. Ernesto, (1984-1985). "Datos para el estudio de la cancelleria de los príncipes que disputaron la corona a Juan II de Aragón" dins, *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, n. 5-6, pp. 225-241.

¹³ Solsona, Francina. (1963) "Aspectos de la dominación angevina en Cataluña," dins *Cuadernos de historia Jerónimo Zurita*, 14/15, pp. 31-54. Sabem que Francina Solsona preparava una tesi sobre el regnat de Renat d'Anjou. Malauradament, les nostres gestions a l'Arxiu de la Universitat de Barcelona per tal de saber si va arribar la seva tesi i consultar-la han estat del tot infructuoses.

d'aquestes en el govern del país durant els convulsos anys de la guerra civil. Considerem, doncs, que és necessari començar la nostra exposició en aquest punt per comprendre el marc legal que afectava les institucions.

Un cop feta aquesta prèvia, la primera part del treball se centra en l'acció política de les institucions i en la seva relació amb la nova dinastia electa: els Anjou. El tracte de les institucions amb els reis electes i, en aquest cas, amb els Anjou, no va estar exempt de tensions i són aquestes les que ens interessa ressaltar.

La segona i la tercera part aspiren a fer una mirada general a l'acció econòmica i a les possibilitats de mobilització i organització militar de les institucions durant el conflicte. Entenem que aquestes temàtiques necessitaven un enfocament que ens les mostrés com a processos de més llarg termini que desbordaven l'àmbit cronològic del govern dels Anjou. Decidirem, per tant, tractar aquestes dues visions, l'econòmica i la de l'organització militar en un marc temporal que abastés tota la guerra.

La principal font documental emprada per a la realització d'aquest treball ha estat la correspondència de la Diputació i la del Consell de Cent. S'ha fet un buidatge exhaustiu de totes les cartes conservades de les dues institucions datades entre 1466 i 1472, així com una extensa selecció de les datades entre 1462 i 1466. Aquestes han estat complementades per altres tipus de fonts, com ara els dietaris, les deliberacions, la Clavaria, els testaments de consellers, les ordinacions i d'altres documents emanats per les institucions o dirigits a elles, així com les deliberacions de la Generalitat i documentació procedent de l'anomenada Cancelleria d'intrusos, que ens ajuda a complementar, en temes puntuals, l'actuació de la monarquia. La correspondència ens aporta notícies i problemes d'arreu del territori des de diversos punts de vista. Aquesta font no plasma els desitjos del que les institucions pretenen fer –com en el cas de les deliberacions–, sinó que cospa les inquietuds reals del territori, l'actuació de les institucions i, sovint, les conseqüències, exitoses o fracassades, de la seva acció.

Som conscients que per acabar de tenir un panorama al màxim complet possible del desenvolupament de la guerra i les seves conseqüències, caldrà explorar amb més detall dues fonts que, sens dubte, podran aportar un punt de vista diferent per al desenvolupament d'aquesta tesi: la Cancelleria reial dels Anjou, dipositada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó i les fonts documentals remeses pels ambaixadors residents al Principat a altres Corts europees en les quals narraven el seu punt de vista sobre els esdeveniments de la guerra catalana –d'entre aquestes correspondències destaca la conservada als arxius milanesos dels Sforza. Esperem en un futur poder disposar del temps per il·luminar algun nou aspecte del conflicte basat en aquestes informacions. Aquestes dues fonts combinades amb la recerca en arxius municipals i nobiliaris d'arreu de Catalunya ens permetran tenir un fresc més acurat de la guerra del segle XV.

No podria acabar aquesta part introductòria, abans de passar al repàs historiogràfic, sense expressar uns merescudíssims agraïments. M'agradaria donar les gràcies a la meva família per la paciència que significa viure amb algú que està treballant en una tesi, així com els ànims, el suport i la confiança incondicional, sovint un xic acrítica, que sempre han manifestat. Amb la Dra. Eva Serra tinc un deute que s'estén molt més enllà del que un pot contraure amb una excel·lent directora de tesi i, no és una frase de cortesia, he de dir que sense ella aquest treball no s'hauria arribat mai a realitzar. Treballar amb ella i gaudir de la seva amistat ha estat el més instructiu i plaent de tot aquest llarg procés. Moltes gràcies, també, a tots els meus companys bibliotecaris de totes les institucions que he freqüentat durant aquest treball –especialment els de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Ca l'Ardiaca) i els de la biblioteca de la Universitat Pompeu Fabra. Quan et mires la professió des de l'altra banda del taulell, companys com aquests fan que te'n sentis orgullosa. A la Marta, pel seu suport, per tot l'arsenal de punts i comes i per la paciència de llegir-se el treball. I finalment, però no per això menys important, a totes i a cadascuna d'aquelles persones que durant aquest llarg procés m'han fet arribar el seu ànim i, sovint, la seva ajuda.

De Vilafranca a Pedralbes: un passeig per la memòria

Per tal de copsar les diferents interpretacions que ha merescut la guerra civil, proposem dirigir una mirada crítica a la historiografia examinant la diversa consideració que s'ha atorgat a la capitulació de Vilafranca i la capitulació de Pedralbes –documents que marquen l'inici i el final del conflicte– en l'obra dels principals historiadors¹⁴ que han tractat aquest tema. Pel que fa a la Capitulació de Vilafranca, en general els historiadors coincideixen en la bondat de les institucions catalanes en intentar fer entrar en raó Joan II respecte al tracte dispensat al seu fill, Carles de Viana. Les diferències versen en l'aprovació o no dels mètodes empleats per alliberar el príncep i, sobretot, en la valoració de la Capitulació de Vilafranca i el posterior aixecament en armes en contra del rei. El nou pacte polític entre rei i país que suposa la Capitulació de Vilafranca s'ha percebut de manera molt diversa segons la mirada de l'historiador: o bé es considera com a un intent de solucionar la disputa que els enfrontava amb la monarquia, o bé és considerat com l'esca d'un altre conflicte de més gran envergadura: la guerra civil. D'altra banda, pel que fa a la Capitulació de Pedralbes, ningú no discuteix la clemència i els bons tractes que Joan II atorgà als vençuts, en canvi sí que es qüestiona la seva intenció en fer-ho i, sobretot, si era factible acomplir aquestes generoses condicions de rendició que el rei acordà, o bé si només es tractava de bones paraules sense una intenció real de dur-les a terme.

---

¹⁴ Aquest tema ha estat tractat entre d'altres per: Zurita, Jerónimo. *Anales de la Corona de Aragón*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1967. t. 7; Feliu de la Peña, Narcís. *Anales de Cataluña*. t.3, pp. 60-63; Rovira i Virgili, Antoni, *Història de Catalunya*. Bilbao: Gran enciclopedia basca, 1978. t. 6; Soldevila, Ferran. *Història de Catalunya*. Barcelona: Alpha, 1962. t. 2; Vicens Vives, Jaume, *Els Trastàmara*. Barcelona: Vicens-Vives, 1988; Vicens-Vives, Jaume. *Juan II de Aragón (1398-1479), monarquía y revolución en la España del s. XV*. Sangüesa: Urgoiti, 2003; Sobrequés, Santiago. *La Guerra civil catalana del segle XV: estudis sobre la crisi social i econòmica de la Baixa Edat Mitjana XV*. Barcelona: Edicions62, 1973. v. 2, p.333; Peláez, Manuel J. *Catalunya després de la guerra civil del segle XV*. Barcelona: Curial, 1981; Narbona Vizcaino, Rafael "La Corona d'Aragó al s. XV: la monarquia i els regnes", dins *Història de la Corona d'Aragó*. Barcelona: Edicions 62, 2007.

El primer cronista que es fa ressò del regnat de Joan II i de la guerra que hi tingué lloc és Pere Miquel Carbonell. Tal com ens explica, ell mateix en va ser testimoni directe: *yo he descrit segons he vist a l'ull y en memorials y dietaris y en llibres e registres autèntichs*¹⁵. Pere Joan Carbonell explica la capitulació de Vilafranca com a una conseqüència de la indignació de la Terra per causa de l'empresonament del príncep Carles. En entrar el rei Joan II al Principat i contravenir la capitulació, els catalans van reaccionar amb la declaració del rei com a enemic públic i l'inici de la guerra. Carbonell, creu que la reacció catalana contra Joan II fou conseqüència de la fidelitat guardada al príncep de Viana. L'historiador no hi sospita, o més aviat, no gosa admetre –no oblidem que Pere Miquel Carbonell, arxiver de l'Arxiu Reial de Barcelona, escrigué la seva crònica en època de Ferran II, el fill del rei destronat– cap intenció política més enllà de la reacció pel disgust davant l'empresonament de Carles de Viana.

*Emperò, la malícia fon causada tant gran e crescuda per causa de dita presó, e dita capitulació per e entre lo dit rey e la terra, qui havia zelat molt la persona del dit príncep e havia tot açò e indignat lo senyor rey e senyora reyna, per recuperar aquell y delliurar-lo de presó, y crea lavor que fóra infidelitat si axí no haguessen procehit. Ara, Déu los perdó a tots, que la cosa se poguera reparar e remediare ab altre modo. Emperò, pus nostre senyor Déu ho havia perès, axí se havia de seguir*¹⁶.

La visió que Carbonell té dels reis electes, en canvi, no és gaire bona. Enric IV ens és descrit com un príncep sense cap mena d'interès real a governar Catalunya: *no-s curava de regir e governar per quant no-ls volgué acceptar*¹⁷. De Pere de Portugal, en destaca la seva poca destresa militar: *E per cadascuna vegada que hi eixia, Déu permetia que perdia molta gent e se'n tornava desbaratat*¹⁸. La valoració de Renat d'Anjou i dels seus lloctinents,

---

¹⁵ Carbonell, Pere Miquel. *Cròniques d'Espanya*. Agustí Alcoberro (ed.). Barcelona: Barcino, 1997. v. 2. p. 208.

¹⁶ *Ibid.*, v. 2. p. 211.

¹⁷ *Ibidem*. v. 2. p. 223.

¹⁸ *Ibidem*. v. 2. p. 223.

Joan de Lorena i el seu fill, no és del tot desfavorable, simplement es limita a indicar que el seu fou l'últim mandat, sense entrar en més precisions.

Per Carbonell, iniciar la guerra fou un error. Tot i que reconeix que el rei havia incomplert el pacte amb el país, i aquest es trobava plenament legitimat per protestar, creu que la solució no passava per l'enfrontament bèl·lic, sinó per arribar a un enteniment amb el rei per la via de la suplicació:

E com no-s servàs, ço és, que lo senyor rey, qualsevol sia, com diu mestre Eximèniz en un tractat ha fet pretitulat De doctrina compendiosa, er sa suprema jurisdicció volia oprimir lo poble trancant los furs, constitucions, privilegis e altres libertats, què deu fer lo poble, diu que ab humils supplicacions lo deuen apartar de tal indignació. E per ço fóra estada una sancta cosa que axí la dita ciutat de Brcelona y les altres del dit principat de Cathalunya ab llur consell haguessen axí usat e observat, e no venir axí a rompre cum gladiis et fustibus¹⁹.

Jerónimo Zurita, rarament podia ser d'altra manera atesa la natude la seva obra, finançada pel rebesnét de Joan II, mira amb molt bon ralesa s ulls les accions de la monarquia. Tot i això, quan Zurita opina sobre la Capitulació de Vilafranca té molts dubtes sobre la sinceritat i bona fe de les dues bandes en signar-la:

Entendia el rey que todo lo que se iba tratando con la reina por medio del príncipe y de los mensajeros de los diputados y de su consejo era lleno de malicia y engaño; y que como él trataba de engañarlos, ellos le engañaban; porque se iba descubriendo muy a la clara que su fin principal no se enderezaba sino a que por una via o por otra el príncipe con la autoridad y daño del rey pudiese usurpar la jurisdicción, ocupando luego la lugartenencia general [...] Estaba claro que aunque el rey andaba disimulando y entreteniendo y justificando las demandas del Principado y sus respuestas no era su intención de pasar por ellas por ninguna razón²⁰.

---

¹⁹ *Ibídem.* v. 2. pp. 224-225.

²⁰ Zurita, Jerónimo. *op.cit.* v. 7, p. 333.

Ens dóna la impressió, per tant, que el cronista creu que la capitulació fou una maniobra política que servia únicament com a compàs d'espera per a un inevitable enfrontament entre el rei i les institucions. D'altra banda, el mateix Zurita estava convençut que el rei no pensava obeir els termes de la capitulació que acabava d'acordar.

L'anàlisi de la guerra que fa Zurita és completament favorable a la monarquia i contrària a les institucions que s'havien rebel·lat contra el seu senyor. Tenint en compte aquesta premissa, quan parla de la capitulació de Pedralbes, l'episodi final de la guerra, en destaca sobretot la clemència del rei en perdonar aquells vassalls rebels que havien lluitat contra ell durant deu anys:

*En ninguna cosa mostró tanto el rey su valor y grandeza de ánimo como en recibir con tan gran clemencia a los que estaban fuera de su obediencia*²¹.

Per Zurita, doncs, l'acte clement del rei, que tant l'honorava, posava fi a una guerra cruel, causada per uns súbdits arrogants, i tornava les coses allà on havien de ser. L'historiador aragonès ens mostra la imatge d'una monarquia justa, victoriosa, magnànima i prudent contra la d'uns súbdits que havien gosat lluitar contra el seu senyor natural, s'havien arroгат el dret de dotar-se d'altres senyors i, tot això, només empesos per un afany desmesurat d'orgull i de poder.

Pràcticament de manera coetània a Zurita, Cristòfol Despuig –un literat sense vocació d'historiador– en els seus *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, publicat per primer cop el 1557, cinc anys abans que Zurita comenci els *Anales*, dedica el cinquè col·loqui de la seva obra a explicar la causa de la guerra catalana contra Joan II. La versió de Despuig, tot i no ser una mirada historiogràfica, ens apropa al record que aquests fets, encara no gaire

---

²¹ *Ibíd.* v. 7, p. 682.

llunyans, havien deixat en l'imaginari popular dels catalans i a les justificacions que esgrimien per no ser considerats uns traidors.

L'ardorosa defensa de Cristòfol Despuig de la fidelitat dels catalans al seu rei i les seves ànsies d'explicar les causes de la guerra contra Joan II sens dubte constitueixen una refutació del que Lucio Marineo Siculo afirmava a *De rebus Hispaniae memorabilibus* que havia estat publicada per primer cop a Alcalà el 1530²². Marineo Siculo sostenia que els catalans s'havien comportat amb *desvario y desatino aquellos rústicos ignorantes que se levantaron contra su rey*. Segons l'humanista sicilià, cronista a sou de Ferran el Catòlic, la pressa per regnar impel·lia el príncep de Viana a reaccionar contra el seu pare. Els catalans haurien aprofitat aquestes desavinences per recolzar al fill enfront del pare en el seu desig d'alliberar-se de Joan II. Despuig, en canvi, argumenta que l'única raó dels catalans per entrar en conflicte havia estat la pretensió de protegir el príncep de Viana.

En primera instància, els catalans havien actuat com a mitjancers entre pare i fill propiciant un apropament entre els dos que havia estat boicotejat per les males arts de la reina Joana, madrastra del príncep Carles. Joana Enríquez apareixia en l'obra de Despuig tal i com havia quedat caracteritzada en l'imaginari popular, com una reina ambiciosa, envejosa i intrigant que pretenia el tron per al seu fill Ferran, és a dir, el retrat prototípic de la madrastra:

[...] *com és dit, era una madrastra; segonament que tenia ja fill, ella, del rei, son marit, que fonc lo príncep don Ferrando, i desijava sobremanera que aquest regnàs après de son marit, i açò no podrà ser vivint lo don Carlos*

---

²² Sobre la rèplica de Despuig a Marineo Siculo, vegeu: Solervicens, Josep. *El Diàleg renaixentista: Joan Lluís Vives, Cristòfor Despuig, Lluís del Milà, Antoni Agustí*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pp.157-168.

*perquè era primogènit; i d'esta ambició i ràbia que tenia que regnàs son fill, ordia contra l'innocent príncep don Carlos tot lo mal que podia*²³.

En la narració de Despuig, el rei Joan no és atacat mai directament. La principal culpable és la reina i, en tot cas, el rei apareix com a còmplice, responsable de no impedir aquesta injustícia i de trencar la seva paraula en vers el Principat:

*[...] un príncep tan singular com fonc lo rei Joan, mal se pot creure que havia de cabre en cosa tan fea, mas tingué-la molt gran en açò, que no en mostrà, de la mort [del príncep Carles] lo sentiment que devia, ni tampoc volgué donar descàrrec als catalans del que públicament contra la reina, i encara contra ell, se deia i es pretenia, ni els volgué complaure en certes coses que contra la reina demanaven; ans bé mostrà en sos actes plaure-li molt tot lo fet*²⁴.

Despuig conclou que els catalans havien declarat la guerra al rei per les següents raons:

*Primerament perquè lo rei los havia trencat la fe i paraula que donat los havia, çò és, que guardaria e faria guardar la persona la persona e honor del príncep com la sua pròpia, [...]. Segonament, perquè contra les Constitucions —ja que todavia li havia plascut prendre'l— lo féu traure fora del Principat i també ne feu traure a Juan de Beaumont [...]. La tercera perquè rompé als catalans les capitulacions promeses i jurades sobre estes diferències, senyaladament que havent promès i jurat lo rei en aquelles capitulacions, entre altres coses, que no entraria en Catalunya sinó per lo Principat fos demanat, no dubtà d'entrar en ella, per la qual cosa fou ab veu de pública crida publicat que fos tingut per persona privada i enemic de la cosa pública. La quarta e última i més principal que totes, que no dubtà de llevar la vida al príncep, llur senyor*²⁵.

---

²³ Despuig, Cristòfol. *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Joan Tres (ed). Barcelona: Curial, 1996. p. 170.

²⁴ *Ibid.*, p. 181.

²⁵ *Ibidem*, p. 177.

L'autor dels col·loquis, doncs, remarca més l'aspecte emocional –la solidaritat del país amb la injustícia comesa contra el príncep Carles–, argument amb el qual podia atraure més les simpaties cap a la causa dels catalans i argumentar una defensa contra les sospites de traïció i, en canvi, esquivava els aspectes més institucionals i polítics que, sens dubte, guiaven les accions de les institucions quan decidiren declarar la guerra contra el rei.

Als *Anales de Cataluña* de Narcís Feliu de la Peña, tot i la valoració positiva de l'acció reial, veiem per primer cop que els barcelonins hi apareixen com uns actors prudents i preocupats per l'esdevenir del seu país. La seva visió de la Capitulació de Vilafranca és extremadament positiva i defensa, fins i tot, la demanda feta pels catalans al rei per a què els encarregués a ells les principals places fortes navarreses: *devian cuydar como de su persona, de sus estados, y esto no era digno de censura, ni querer entrometerse en cosa agena.*

Tot i això, Feliu de la Peña se sent incòmode amb la deposició de la dinastia i l'elecció de nous reis. La seva perplexitat arriba al màxim quan els catalans, en comptes de pactar una pau amb Joan II a la mort de Pere de Portugal, decideixen elegir Renat d'Anjou com a rei de la Corona d'Aragó:

*Después de la muerte del condestable, pudiendo lograr la ocasión, los que representaban a Cataluña, [...] de admitir al rey (como devian prudentemente ejecutarlo) no solo lo desecharon, pero pasaron temerarios y sin fuerzas a elegir Conde de Barcelona y rey de Aragón a Reyner, duque de Anjou [...]*²⁶.

Feliu de la Peña, en canvi, els qualifica de prudents en no voler acabar la guerra, en vigílies del que seria la Capitulació de Pedralbes, mitjançant un pacte entre el rei d'Aragó, el duc d'Anjou i el rei de França que, segons Feliu, hauria perjudicat els interessos del país:

---

²⁶ Feliu de la Peña, Narcís. *op. cit.*, p. 51.

*si huvieran admitido la Concordia por medio del legado [el llegat pontifici] y embaxadores [els ambaixadors borgonyons] la huvieran dilatado los intereses de los Principes, particularment del Francés y el duque de Anjou, pues se devia tratar con sus capitanes, en daño del rey y de la provincia*²⁷.

Els barcelonins que ens presenta Feliu de la Penya, tot i haver perdut la guerra i després d'haver resistit tot un any de setge, són, doncs, uns súbdits responsables, preocupats per l'esdevenir del rei i del país i, per tant, no es mereixerien estrictament el qualificatiu de rebels.

El pactisme, o la defensa dels privilegis i llibertats, passaren a ser identificats en la historiografia del segle XIX com a característiques del poble català. No ens hem d'estranyar, doncs, que els episodis històrics més destacats en les obres escrites durant aquest període fossin els que posaven de relleu el protagonisme de les institucions representatives catalanes en les tres guerres que enfrontaren el país amb el seu monarca: la guerra de successió, la guerra dels Segadors i, és clar, l'anomenada aleshores "revolució contra Joan II"²⁸ o "guerra contra Joan II".

La renaixença, com és sabut, mostrà un afany de recuperació de la història de Catalunya. Es tractava, com bé ha observat Josep Fontana, de recuperar la memòria pròpia del país enfront de la història espanyola oficial ensenyada a les escoles i patrocinada per les institucions acadèmiques, basada, gairebé exclusivament, en la història de Castella. Els historiadors romàntics²⁹ catalans encapçalats per Andreu Avel·lí Pi i Arimon, l'obra del qual fou continuada per Antoni Aulèstia i Pijoan, Víctor Balaguer o Antoni de Bofarull, identificaren com un tret diferenciador entre la història de Catalunya i la de Castella la lluita per les llibertats. És justament en aquest moment quan començà a prendre cos la idea de la defensa de les llibertats per part de les

---

²⁷ *Ibid.*, p. 60.

²⁸ Així és anomenada a l'obra de Pi i Arimón, A. *Barcelona antigua y moderna*. Barcelona: Gorchs, 1958. 2 v.

²⁹ Usem el qualificatiu romàntic en un sentit purament cronològic i sense que d'això es pugui inferir cap sentit pejoratiu.

institucions enfront d'una monarquia autoritària que no descansaria fins a eliminar-les. Les característiques i els valors atorgats a les antigues institucions comportaren una interpretació genuïna de la guerra, dels seus actors i de les dues capitulacions que analitzem.

Víctor Balaguer, per exemple, no pot sinó astorar-se davant la clemència del rei al final de la guerra: *en aquella época i en aquel rey era muy notable*³⁰. D'altra banda, les institucions i els seus representants mereixen una consideració ben diferent. Si segons Zurita eren uns rebels, segons Balaguer la ideologia de Cristòfor de Gualbes que inspirava els partidaris de les institucions, era perfectament moderna i democràtica:

*Las doctrinas políticas de Gualbes, tan anatemizado por Zurita, habían de ser, sin embargo, con el tiempo proclamadas por barones ilustres, honra de nuestra patria, y por un partido político que, no por proclamarlas, ha dejado de ser democrático*³¹.

Balaguer acabava fent una lectura heroica, i fins a cert punt acrítica, de la derrota de les institucions. Fins i tot en el moment de la capitulació i de la derrota, l'historiador no ocultava la seva admiració per unes institucions que havien gosat plantar cara a la monarquia i havien aconseguit no ser eliminades:

*Es un ejemplo único quizás en la historia del mundo, mediante que el rey D. Juan reconociese que los catalanes, alzandose contra él, se habían portado como buenos, leales y fieles [...] Así fue como Barcelona capituló, pero capituló dictando leyes, imponiendo condiciones, capituló como si ella siendo vencida, fuese vencedora, y obligando al vencedor a recibir leyes del vencido*³².

---

³⁰ Balaguer, Víctor. *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*. Barcelona: Libr. de Salvador Manero, 1860-1863. v. 3, p. 620.

³¹ Balaguer, Víctor. *Historia de Cataluña*. Madrid: Manuel Tello, 1886. v. 6, p. 174.

³² *Ibíd.*, v. 3, p. 620.

Ja al segle XX, els historiadors han fluctuat entre una tendència més procliu a alabar l'actuació de la monarquia i els que defensaven més aviat el bàndol institucional. En una línia que podríem considerar de continuïtat amb els historiadors romàntics, Antoni Rovira i Virgili –periodista, polític i historiador– a la seva extensa *Historia de Catalunya*³³ presentà un balanç molt positiu de la guerra, però per unes raons totalment oposades a les que s'havien exposat fins aleshores. Per Antoni Rovira el fonamental era que les llibertats catalanes finalment havien estat preservades cosa que, si no hagués estat per l'enèrgic posicionament de les institucions contra Joan II, hauria estat del tot impossible.

Rovira i Virgili segueix els documents de la *Codoïn* fil per randa en la seva explicació sobre l'inici de la guerra. En la seva anàlisi, no es pot abstreure de la simpatia o antipatia que li produïen els personatges. Per exemple, Rovira es referirà al paper de Joana Enríquez com a mitjancera entre les institucions i el rei durant la lluita per l'alliberament del príncep de Viana, en els següents termes:

*L'actitud de la reina feu bona impressió als ambaixadors els quals declaraven en llur lletra que "la dita senyora és molt sabuda e de gran intel·ligència" es veu que Joana sabia fingir molt bé*³⁴.

La valoració d'aquest historiador respecte a la Capitulació de Vilafranca no és gaire entusiasta. Rovira, sembla centrar la importància de la capitulació en la proclamació de Carles de Viana com a hereu i primogènit i no tant en els canvis institucionals en els àmbits de la justícia i de l'administració que plantejava aquest acord.

Quan, per fi, Joana Enríquez es decidí a signar, a Vilafranca, el dia 21 de juny del 1461 [...] el document havia perdut part del seu mèrit, puix que el dia abans foren trameses des de Barcelona lletres a totes les ciutats i viles

---

³³ Rovira i Virgili, Antoni. *op. cit.*, v. 6, pp. 593-595.

³⁴ *Ibid.*, v. 6, pp. 465-466.

*de Catalunya per tal que fessin la proclamació del príncep Carles com a primogènit i hereu de la corona*³⁵.

Tot i així, està d'acord amb Georges Desdevises quan aquest afirma que les institucions van obtenir, amb la signatura d'aquest document, una victòria sobre el rei, que es va veure obligat a fingir que acceptava l'acord de bon grat mentre que esperava un moment oportú per poder contraatacar.

Joan II, voltat de perills, havia optat per fingir, amb un fingiment, però, que no podia enganyar a ningú³⁶.

Rovira opinava que la problemàtica dels remences i l'aïrada resposta de les institucions no era sinó un pretext per fer esclatar les diferències entre el rei i la Generalitat. L'any transcorregut des de l'alliberament del príncep fins a l'inici de la guerra només fou un compàs d'espera per l'inevitable enfrontament³⁷.

La guerra, a tenor d'aquest historiador fou, per damunt de tot, una lluita per les llibertats de la pàtria. Per tot això, concloïa, en la línia que ja hem vist apuntada abans per Víctor Balaguer, que: *Catalunya en sortí [de la guerra] amb un triomf moral: el reconeixement de totes les llibertats per part del monarca despòtic*. Segons la visió de Rovira i Virgili, la guerra no fou més que la darrera conseqüència de l'errònia decisió que a Casp atorgà el tron de la Corona d'Aragó a una nissaga forana³⁸:

Aquella guerra devastà Catalunya i accentuà fortament la decadència econòmica i política en temps d'Alfons el Magnànim, fou en veritat una de les conseqüències llunyanes del fall de Casp. Entre la monarquia i la nació

---

³⁵ *Ibidem*, v. 6, p. 486.

³⁶ *Ibidem*, v. 6, p. 487.

³⁷ *Ibidem*, v. 6, p. 520.

³⁸ La historiografia actual torna a donar força importància al paper del factor dinàstic en la cultura política del segle XV. Vegeu: Beaune, Colette. *Naissance de la nation française*. Paris: Gallimard, 1991.

es produí un allunyament accentuat que sovint esdevenia oposició palesa. Mai cap sobirà de la dinastia catalana havia tingut amb Catalunya xocs durs i repetits com els que hi tingueren els sobirans de la dinastia castellana. Ningú no concep un dels comtes-reis del casal de Barcelona sostenint una guerra –i una guerra de deu anys!– contra el Principat de Catalunya³⁹.

Si bé és cert que les causes de la guerra no es poden buscar exclusivament en factors exògens a la societat catalana, el factor dinàstic és més important del que de vegades s'ha assenyalat. Sens dubte, l'ascens d'una nova dinastia aliena als costums i als usos del país contribuí, decisivament, al distanciament entre el rei i les institucions. Aquest fet explica, en part, la incomprensió reial davant la defensa feta pels representants de les Corts i del Consell de Cent de l'observança estricta del procediment marcat per les lleis catalanes. Sens dubte, a un rei criat i educat fora de la Corona d'Aragó aquest capteniment li devia de semblar força més incompreensible del que li hauria pogut semblar a un rei del casal de Barcelona, pujat en aquesta cultura legalista de respecte per les lleis que els seus avantpassats, si més no, havien contribuït a redactar i aprovar.

Ferran Soldevila, historiador molt més acadèmic que Rovira i Virgili, preocupat no només pels factors institucionals, sinó també pels condicionants socials i econòmics, publicà la primera edició de la seva *Història de Catalunya* al 1935 i la segona al 1962, quan ja tenia notícia i recollia els treballs que Vicens i els seus deixebles havien anat publicant sobre el segle XV. Tot i incorporar les dades de les noves investigacions fetes per aquest grup d'historiadors, els factors bàsics observats per Soldevila es mantenen inalterables en ambdues edicions.

A l'obra d'aquest historiador també s'observen alguns dels elements abans exposats en el treball de Rovira i Virgili, tot i que Soldevila els recull d'una manera molt més reflexiva i, potser, menys ideològica. També considera que

---

³⁹ Rovira i Virgili, Antoni. *op. cit.*, v. 6, pp. 593-595.

el canvi de dinastia constitueix un factor important en les desavinences entre la monarquia i les institucions:

Hi havia sobretot un poble col·locat des de l'accessió de la dinastia castellana, en una justificada actitud reflexiva i recelosa davant els seus sobirans [...] un poble, en fi, que ja havia arribat a comprendre més o menys obscurament, però amb vehemència, que, perduda la pròpia dinastia, tota la seva possibilitat de subsistència com a poble estava en l'encastellament dins el conjunt de llibertats i privilegis que els prínceps li havien atorgat⁴⁰.

La figura del Joan II fou, també, jutjada amb severitat per Soldevila qui, basant-se en el discurs que el monarca feu davant les Corts Generals reunides a Monzó el 1470, el retrata com a *un monarca malvolent, no sols envers la pujança i riquesa que restaven als catalans [...] les quals, en opinió seva, els ensuperbien, sinó envers llurs institucions i llibertats que limitaven la seva autoritat i el seu poder⁴¹*, a tenor d'això sembla que el rei ja no estava gaire ben predisposat a entendre's amb els catalans. La visió de les institucions catalanes és, per contra, força positiva: apareixen com a defensores de les constitucions catalanes envers de l'absolutisme reial. Tot i això, Soldevila, reconeix que els problemes socials i econòmics foren convenientment atiatats per ambdós bàndols, i dividiren la societat catalana entre els que donaven suport a les institucions i els que decidiren recolzar al rei.

D'altra banda, Soldevila, assenyala que és en aquest moment quan comença el paper de Barcelona com a defensora de les llibertats i institucions catalanes davant del poder de la monarquia. Paper que, segons aquest historiador, culminaria l'11 de setembre de 1714⁴².

---

⁴⁰ Soldevila, Ferran. *op. cit.*, v. 2, pp. 730-731.

⁴¹ *Ibid.*, v.2, p. 729.

⁴². *Ibidem*, v 2, p. 750.

Ferran Soldevila veia en la capitulació de Vilafranca una de les humiliacions més grans que cap poble hagués causat al seu sobirà⁴³. En opinió d'aquest historiador constituïa una victòria de les institucions sobre el rei. D'això se'n desprèn que el rei accedí forçat a aquest acord, com el mateix Joan II va reconèixer: *una capitulació tal que no ens restaria més senyoria a Catalunya que la que a ells plagués, i el príncep no viuria entre ells, sinó sols de nom*⁴⁴.

Soldevila valorava les seues condicions expressades en la Capitulació de Pedralbes com una mostra de prudència que possibilità que el rei s'estalviés una resistència molt més forta:

*[Barcelona] estava disposada a no cedir i si Joan II [...] no s'hagués mostrat prest a acceptar la major part de les condicions de la capitulació que Barcelona proposava, potser la capital hauria ofert a Europa, com dos segles i mig més tard, l'espectacle del seu heroisme infrangible*⁴⁵.

La clemència reial vindria condicionada per l'astúcia política de Joan II pel seu possible remordiment ja que, per Soldevila, el monarca era el principal culpable de l'esclat de la guerra; i, finalment, per l'entorn català del rei que, tot i ser-li fidel, no per això era contrari a les constitucions:

*[...] potser el remordiment d'haver-la provocada, potser la influència dels personatges catalans que figuraven al seu costat i no es batien contra les Constitucions de Catalunya, van contribuir-hi*⁴⁶.

Sens dubte, però, Jaume Vicens Vives i Santiago Sobrequés i Vidal són els dos historiadors que, per l'extensió i el rigor dels seus treballs i l'escola

---

⁴³ *Ibidem*, v. 2. p. 734.

⁴⁴ Discurs de Joan II a les Corts de Montsó de 1470. Citat per Ferran Soldevila. *op. cit.*, v. 2. p. 729. Les corts de Montsó de 1470 encara no han estat transcrites. ACA. Cancelleria. Procesos de Cortes, 38 (ditalitzat al portal del Ministerio de Cultura Pares). [Consultat el 1/11/2012] <http://pares.mcu.es/>

⁴⁵ Soldevila, Ferran. *op. cit.* v. 2. p. 768.

⁴⁶ *Ibid.*, v. 2. p. 768.

que van crear han marcat més la nostra visió sobre aquests fets. Les seves aportacions han estat decisives per molts historiadors posteriors com Núria Coll, Elías de Tejada, Camps i Arboix, Jaume Sobrequés o Manuel Peláez.

Jaume Vicens tractà la revolta catalana bàsicament a les següents obres: *Juan II de Aragón (1398-1479): monarquía y revolución en la España del siglo XV*⁴⁷, *Els Trastàmars*⁴⁸ i *Cataluña a mediados del siglo XV: discurso de ingreso en la Academia de Buenas Letras, 9 de diciembre de 1456*. Les tres obres, encara que només estiguin separades per tres anys, mostren característiques lleugerament diferents. Mentre que el *Juan II* és una monografia clàssica en la qual Vicens, tot agafant com a eix central de l'exposició la biografia del monarca, elabora la que havia de ser la gran obra sobre la seva visió del segle XV català i, en bona part, peninsular. *Els Trastàmars*, en canvi, és una obra de síntesi, on condensa les seves investigacions sobre el tema. Finalment, el seu discurs d'ingrés a l'Academia ja inclou les noves aportacions de Pierre Vilar sobre la crisi de l'economia catalana de finals de l'edat mitjana i alguns dels estudis dels joves historiadors a qui ell acollia al seu seminari com Maria Lluïsa Serra, Carme Batlle o Pierre Bonnassie.

L'obra de Jaume Vicens i Vives⁴⁹ manté, però, unes constants i constitueix una reacció contra la historiografia, hereva de la renaixença i de caràcter nacionalista, que el precedeix. Vicens considerava a la majoria d'aquests historiadors, amb l'excepció de Soldevila, uns amateurs que no havien aconseguit escriure una història acadèmica desproveïda de prejudicis i apriorismes. Segons Vicens, el culpable de la revolució catalana, tal com ell l'anomena, no és una nova dinastia castellana de caire autoritari, sinó les

---

⁴⁷ Vicens Vives, Jaume. *Juan II de Aragón (1398-1479): monarquía y revolución en la España del siglo XV*. Pamplona: Urgoiti, 2003 (editat originalment el 1953).

⁴⁸ Vicens Vives, Jaume. *Els Trastàmars: segle XV*. 2^a ed. Barcelona: Ed. Vicens-Vives, 1980 (editat originalment el 1956).

⁴⁹ Sobre la imatge de la guerra del segle XV en l'obra de Vicens: Muxella Prat, Imma. "Jaume Vicens Vives i la guerra civil del segle XV," dins *Revisió historiogràfica de Jaume Vicens Vives*. Cabrera de Mar: Galerada, 2010, pp. 79-104.

elits catalanes que dominen les institucions i que no estan preparades per afrontar la crisi social i econòmica que viu Catalunya. La causa de la crisi que va assolir el país des de mitjans del segle XIV no és altra que la manca de projecte comú de la societat catalana:

*Cataluña había perdido el equilibrio social y la fe en el porvenir del país como entidad colectiva. Cada clase social, cada individuo, procuró hacer frente a la crisis exigiendo medidas que le fueran favorables o bien tomándose las por su cuenta*⁵⁰.

Aquest és el plantejament de fons que marcà la seva visió del rei i de les institucions. Presenta Joan II com a un personatge que es creixia davant les adversitats, però que, en canvi, no era gaire perspicaç. El factor forà de la dinastia, concretament castellà, per Vicens no era de cap manera rellevant. Si el rei era autoritari no era perquè vingués d'una tradició castellana completament diferent de la de la Corona d'Aragó sinó, simplement, perquè era un monarca i aquesta era la tendència de les monarquies de l'època.

D'altra banda, la seva visió de les institucions i, sobretot, de l'oligarquia catalana que segons ell les controlava, és ben negativa. Segons Vicens, l'oligarquia que dominava les institucions estava desvinculada dels interessos generals del país i només es movia pel seu propi interès, amb el desig d'impedir l'abolició de la servitud per tal de no perdre el control sobre el camp i de controlar el poder als municipis:

*Desde el “Consell del Principat de Catalunya”, organismo revolucionario creado por las Cortes, se preparó no solamente para destruir el autoritarismo de Juan II, sino de manera muy especial para aplastar a la Busca*⁵¹.

---

⁵⁰ Vicens Vives, Jaume. “Cataluña a mediados del siglo XV: discurso de ingreso en la Academia de Buenas Letras, 9 de diciembre de 1456,” dins *Obra dispersa*. Barcelona: Ed. Vicens-Vives, 1967. v. 1, p. 190.

⁵¹ *Ibidem.*, p. 206.

Així, Joan II era un rei quasi desinteressat que es veia enfrontat contra uns súbdits ambiciosos que aspiraven, segons Vicens, a constituir un règim republicà aristocràtic⁵².

A la llum d'aquest plantejament, Vicens Vives remarca la clemència mostrada pel rei a la Capitulació de Pedralbes, considerant que la benignitat de les condicions de la pau el redimeix, en part, de les equivocacions que hagués pogut cometre:

*Juan II se mostró muy por encima de las pequeñas y grandes pasiones que, lógicamente, debían agitar su espíritu, ante los historiadores del futuro tal acto le redime en parte de los desgraciados tropezones que había dado en sus relaciones con el Principado*⁵³.

Per Vicens, l'actitud del rei no es pot menystenir dient que la seva clemència és una opció política, perquè, tot i això, palesa una grandesa d'esperit:

No menoscabemos en un ápice la grandeza de Juan II en este momento, atribuyéndola más a frios cálculos de estado que a consideraciones humanitarias; tanto más cuanto a muchos en su caso habrían decidido saborear el placer de la venganza.

Santiago Sobrequés es podria dir que és el gran historiador d'aquest conflicte. Va dedicar tota la seva obra a estudiar el segle XV català i una gran part d'ella es vincula directament a l'anàlisi de diversos aspectes d'aquest enfrontament bèl·lic. De fet, fou aquest historiador qui popularitzà la denominació guerra civil per a aquest conflicte que, fins aleshores, s'havia conegut més com a revolució catalana. El canvi de denominació no és casual, ja que una de les tesis principals de l'obra de Sobrequés consisteix en què la guerra significà una autèntica divisió de la població catalana entre els partidaris del rei i els de les institucions, de manera que podem trobar pagesos, burgesos i noblesa a ambdós bàndols.

---

⁵² *Íbid.*, p. 210.

⁵³ Vicens Vives, Jaume. *Juan II...* p. 350.

Sobrequés mostrà el gran dilema al que s'enfrontaven els integrants de les institucions catalanes. Els seus estudis reflecteixen molt bé la divisió que es produí en el si dels estaments catalans i, en especial, de l'estament nobiliari al qui aquest historiador dedicà les seves investigacions més detallades. Les seves recerques expliquen com molts llinatges quedaren dividits entre els que donaven suport a les institucions contra un rei de tendències massa autoritàries i aquells que donaven suport al rei, per convicció en la seva línia política o perquè, simplement, les seves mentalitats no podien admetre el fet de declarar al monarca, el seu senyor natural, enemic de la terra i arrogar-se el dret d'escollir-ne un altre. En altres casos, sens dubte, la divisió del llinatge entre partidaris dels dos bàndols fou també, és clar, una estratègia de protecció dels patrimonis.

La seva visió de la fi de la guerra i de la Capitulació de Pedralbes és, potser, una de les més realistes. La lloada clemència del monarca en no declarar ni vencedors ni vençuts és vista per Sobrequés com el seu principal defecte, ja que no s'adequava a la realitat:

La capitulació de Pedralbes tenia un defecte fonamental: no adequar-se a la realitat. Establia que no hi havia hagut vencedors ni vençuts però la realitat es que n'hi havia hagut [...] uns vencedors que havien hagut de fer concessions als vençuts però que mai no acceptarien una absoluta igualtat de tracte amb ells⁵⁴.

Tots els historiadors coincideixen en què el rei va cometre un greuge conculcant les constitucions, la resta depèn molt del punt de vista dels historiadors que, per començar, ja no es posen d'acord amb el nom del conflicte: revolta contra Joan II, revolució catalana, guerra civil del segle XV? L'esclat de tensions que significa la revolució catalana del segle XV –i diem revolució, perquè els inspiradors de la Capitulació de Vilafranca pretenien un veritable canvi en el funcionament polític del Principat i perquè no pot

---

⁵⁴ Sobrequés i Vidal, Santiago. "La Capitulació de Pedralbes," dins *La Guerra civil catalana del s. XV...* v. 2. p. 334.

qualificar-se d'altra manera el fet que unes institucions representatives d'aquella època es considerin legitimades per derrocar un rei i decidir quin sistema de govern volen adoptar– fou el primer alçament de les institucions catalanes en defensa dels drets dels catalans, contra una monarquia amb vel·leïtats massa autoritàries per permetre dinàmiques parlamentàries tendents a limitar, encara més, el poder reial. Posteriorment, en vindrien d'altres com la guerra dels segadors o bé la guerra de successió i, en totes elles, les institucions tindrien en compte el precedent que havia significat aquest primer enfrontament amb la monarquia i adoptarien variants del funcionament col·laboratiu entre Diputació i Consell de Cent per liderar el país.

PART 2

CONTEXTUALITZACIÓ

EL CAS DEL PRÍNCEP DE VIANA

EL LLARG PROCÉS DE LA NEGOCIACIÓ

EL TEXT DE LA CAPITULACIÓ

EL DESENVOLUPAMENT DE LA GUERRA ABANS DE RENAT D'ANJOU

EL CAS DEL PRÍNCIP DE VIANA: CONTRAFACCIÓ REIAL I RESPOSTA CONSTITUCIONAL

Els anys cinquanta i seixanta del segle XX s'ha tendit a interpretar la guerra catalana del segle XV amb ulls estrictament socioeconòmics, en voler contrarestar sòlidament la historiografia política romàntica del segle XIX, o la nacional i republicana del segle XX. Les noves lectures tendeixen novament a posar de manifest els aspectes polítics del conflicte amb el seu contingut constitucional, en el marc del qual se situarien les duríssimes lluites pageses i municipals coetànies. Des de 1894 estan publicats bona part dels documents de la sèrie *Turbatione Cataloniae*, custodiats a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. No obstant això, i amb excepcions, com ara el treball de Jaume Sobrequés⁵⁵ sobre les greuges que els síndics catalans presentaren a Joan II, aquest material ha estat poc utilitzat. La meua intenció és fer ús d'aquesta font, excel·lent i imprescindible, per estudiar uns fets sovint coneguts, però poc analitzats en els seus significatius detalls, perquè demostrin la desinhibició de les institucions o, millor dit, el seu desplegament polític i l'exercici de la política a través del judicialisme amb recursos de procediment que esdevindran un model de referència per a tota l'època moderna posterior.

L'empresonament de Carles de Viana, el detonant de la guerra

Tot i que la formalització de la guerra és posterior, el detonant decisiu de la contesa catalana del segle XV fou l'empresonament del príncep de Viana pel seu pare Joan II, el qual havia de donar lloc a la Capitulació de Vilafranca. Decisiva, al meu entendre, fins i tot després de la seva anul·lació al 1472, per tal com sense ella com a referent soterrat és difícil entendre el desplegament

---

⁵⁵ Sobrequés i Callicó, Jaume. (2005). "El Primer memorial de greuges del catalanisme polític: l'ambaixada de la Diputació del General i del Consell del Principat a Joan II 1460-1461", dins *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 16, pp. 9-35. [consultat el 15-5-2012]. <http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000033/00000070.pdf>

polític de l'etapa de Ferran II de 1481 a 1493, tal com tindrem ocasió d'observar.

El procés que conduí a la signatura de la Capitulació de Vilafranca fou fruit d'un gran enfrontament entre el rei i les institucions representatives de la terra per raons constitucionals. La diferència s'endurí a mesura que cadascuna de les parts s'afermà en les seves posicions. El detonant del conflicte fou l'oposició ferma de la Diputació del General de Catalunya i del Consell de Cent de Barcelona, amb el suport de la majoria de viles catalanes, a la contrafecció causada pel rei en empresonar el Príncep de Viana i treure'l de la vegueria de Lleida on havia estat detingut sota sospita de traïció⁵⁶. El greuge derivaria, però, en una defensa aferrissada del respecte i compliment estrictes de les constitucions, llibertats i privilegis de Catalunya –considerades per part de les institucions com un element clau de l'organització política– en front d'un rei que tractava de subvertir-les introduint-hi actuacions pròpies d'una monarquia autoritària.

Les Corts, reunides a Lleida, van ser prorrogades fins al 15 de gener de 1461. Davant l'empresonament, i extracció de la vegueria de Lleida, del príncep Carles, els braços, abans de dissoldre's, van prendre dues decisions: autoritzaren a tres dels seus membres a tractar amb el rei i van facultar els seus "procuradors" –els diputats– per fer totes les gestions oportunes que conduïssin a l'alliberament del príncep. El 5 de desembre de 1460, les Corts, en veure que la prorrogació anava per llarg i que no podrien decidir res en aquest afer, van emetre un mandat que facultava els diputats per escollir un

---

⁵⁶ Sobre l'empresonament del príncep, vegeu: Vicens Vives, Jaume. *Juan II de Aragón...*, pp. 229-241. Vicens Vives, Jaume. *Els Trastàmars...*, pp. 165-169. Desdèvis du Dezert, Georges. *Don Carlos, príncipe de Viana, estudio sobre la España del norte en el siglo XV*. Pamplona: Gobierno de Navarra, 1999. L'enfrontament entre Carles de Viana i el seu pare, Joan II, començà en morir Blanca de Navarra i negar-se Joan a cedir el tron navarrès a Carles. Després d'anys d'enemistat, pare i fill semblaren reconciliar-se el 26 de gener de 1460. La bona avinença es frustrà quan la reina Joana informà al seu marit, que es trobava preparant les Corts a Lleida, que el príncep havia conspirat amb emissaris del rei de Castella per casar-se amb la princesa Isabel de Castella, en contra de la voluntat de Joan II. Aquests fets impulsaren al monarca a empresonar al seu fill.

grup de persones procedents dels diversos estaments per tal que actuessin com a consell assessor en aquest afer:

E perquè, defallint a nosaltres la potestat per la prorrogació de les Corts feta per a quinze de janer, no havem forma de procehir a altres deliberacions e provisions per les quals se pogués obtenir lo desijat repós del dit cas [...] havem delliberat cometre, encarregar e pregar a vosaltres per la ocurrència de tan gran negoci vos placia ajustar concel⁵⁷.

Conscients de la importància que prenien els esdeveniments, els diputats –seguint la tendència assembleària del pactisme que tenia en les assemblees de braços el veritable mecanisme de funcionament polític– en comptes d’escollir directament els consellers, van convocar tota una sèrie de personalitats presents a Barcelona i pertanyents als diferents braços i els van notificar la carta tramesa pels representants a Corts. Així s’asseguraven d’actuar dins la legalitat i es procuraven el suport de personalitats prestigioses de cadascun dels braços. Safont anomenà aquesta reunió: *Parlament General de tots los tres staments*⁵⁸. Cal remarcar que, així com per part del braç eclesiàstic i militar els convocats procedien de diversos llocs del Principat, per part del braç reial la majoria eren barcelonins, a excepció feta d’un síndic de Puigcerdà⁵⁹, un de Conflent i un de Cotlliure. Per tant, ja des del principi del conflicte, el municipi barceloní va tenir un paper molt més destacat en l’afer que les altres universitats catalanes. Aquest Parlament General, després de considerar la carta rebuda, va determinar que els diputats tenien ple poder per escollir un consell assessor i uns ambaixadors o missatgers que anessin a la cort reial a exposar el seu parer.

---

⁵⁷ *Colección de documentos ineditos del Archivo de la Corona de Aragón*. Próspero de Bofarull, ed. Barcelona: Imprenta del Archivo, 1859. [a partir d’ara citat com: Codoin ACA] v. 14, pp. 1-4 La carta de les Corts als diputats residents de Barcelona està datada a 5 de desembre de 1460.

⁵⁸ Safont, Jaume. *Dietari o llibre de jornades, 1411-1484*. Barcelona: Fundació Noguera, 1992. pp. 124-125.

⁵⁹ Es tractava de Francesc de Millars, de Conflent; Armand Negre, síndic de Perpinyà i Bartomeu Alcover, síndic de Cotlliure. *Codoin ACA*, v. 14, p. 4.

El mateix Parlament General convocat pels diputats va escollir els ambaixadors que havien de formar la delegació enviada al rei. L'ambaixada estava formada per dotze persones, quatre per estament. Cal tenir en compte que vuit d'aquestes dotze persones també formaven part del Parlament que els havia escollit. Pel que fa als representants del braç reial, altre cop destacava la majoria abassegadora, quantitativa i qualitativa, dels representants de Barcelona entre els quals figurava el conseller en cap de la ciutat, Pere Torrent.

El Consell de la ciutat, per la seva banda, també discutia l'afer intensament en les seves sessions, mirant de coordinar les seves accions amb les dels diputats. Per tant, des de l'inici, el municipi barceloní va ser un dels protagonistes de les negociacions amb el rei. Només un dels ambaixadors pertanyents al braç reial, Francesc Sampsó⁶⁰, no era barceloní, sinó de Girona. La representació del braç eclesiàstic estava encapçalada pel bisbe de Tarragona i el de Barcelona, mentre que la del braç nobiliari era liderada per Joan Ramon Folc de Cardona, comte de Prades i per Martí Guerau de Cruïlles, baró de Llagostera⁶¹.

Cal prestar atenció i retenir aquest procediment conjunt de la Diputació i el Consell de Cent de convocar els braços, ja que serà el model que se seguirà cada vegada que, durant l'època moderna, es plantegi una confrontació política extrajudicial.

---

⁶⁰ Francesc Sampsó era un potentat gironí que havia estat síndic de Girona a les Corts Generals de 1454-1458, tendia a donar suport a les postures bigaires. Vegeu: Santiago Sobrequés. "La Crisi política a les Corts de 1454-1458," dins *La Guerra civil catalana del XV...*, t. I, pp. 41-127.

⁶¹ Martí Guerau de Cruïlles. Fou un dels que comandà l'exèrcit de la Diputació fins a Tortosa i acompanyà el príncep de Viana fins a Barcelona quan fou alliberat. Ocupà el càrrec de camarlenc del príncep i participà en les negociacions fallides del casament entre Carles i Isabel de Castella. Quan començaren els aixecaments dels pagesos envià una carta al Consell per a què actués amb fermesa contra els rebels. Emperò, en l'episodi de la força de Girona, el trobem defensant la reina i el primogènit contra l'exèrcit de la Diputació. Vegeu: Sobrequés, Santiago. "Individualització dels barons del nord-est de Catalunya," dins *La Guerra civil catalana del XV...*, t. II, pp. 63-65.

Pel que fa a la formació del Consell assessor, que més tard passaria a anomenar-se Consell del Principat, es van escollir vint-i-set representants⁶². En aquest cas també es repetien les mateixes característiques que ja hem vist en l'elecció dels ambaixadors:

a) Tots els escollits, a excepció feta de dos, eren integrants del consell de notables que havien convocat els diputats.

b) Al braç reial la majoria barcelonina era incontestable: vuit representants eren de Barcelona –un d'ells Lluís Setantí, conseller segon–, i només un dels representants era de fora de la capital, Francesc del Bosch, de Lleida. Tots ells, a més a més, eren integrants o simpatitzants de la gabella de la Biga, que a les últimes Corts ja s'havia enfrontat a Joan II i als funcionaris reials⁶³. Una de les raons que el Consell va adduir posteriorment per a no seleccionar més ambaixadors de fora de Barcelona fou la necessitat d'actuar amb celeritat:

E no us maravelleu si en la elecció de la embaxada e de la XXVII no y metem algú dels staments d'aqueix comdat [...] per sola necessitat del negoci qui requiria çeleritat extrema, segons vets, per la qual convengué a nosaltres lo diluns, jorn de la concepció de nostra Dona que rebem la comissió a migjorn ajustar gran consell e aquella mateixa nit elegir embaixadors e la XXVII⁶⁴.

c) Tots els integrants eren figures de prestigi, com el Prior de Catalunya, o el comte de Mòdica.

d) No es pot establir, però, una correspondència entre els personatges que formen part d'aquests organismes i els que després integraran el bàndol

---

⁶² Codoin ACA. v.14, pp. 5-6.

⁶³ Batlle, Carme. *La Crisis social y económica de Barcelona a mediados del s. XV*. Barcelona: CSIC, 1973. v. 2. p. 580-613. Sobrequés, Santiago. *La Guerra civil catalana del s. XV...*, v. 1, pp. 124-127.

⁶⁴ Codoin ACA. v.14, p. 89. Carta enviada pel Consell General als estaments militars i reials del Rosselló el 23/12/1461.

de la terra i lluitaran contra el rei. Ben al contrari, alguns d'ells s'alinearán al bàndol reial durant la guerra. Aquesta constatació confirmaria la idea de Santiago Sobrequés que no hi ha relació causa-efecte automàtica entre aquest episodi i l'esclat de la guerra⁶⁵. Creiem, però, que aquest episodi va contribuir decisivament a forjar una opinió contrària a l'actitud i manera de governar del rei, així com a crear les bases constitucionals en les que es fonamentaria el bàndol de la terra.

Primerament, el Consell assessor organitzà tot un seguit d'ambaixades amb el propòsit de fer que el rei rectificqués la seva actuació i alliberés el príncep. Val a dir que, en un primer moment, la contrafacció –trencament de les constitucions– no fou la raó adduïda pels ambaixadors, sinó que es limitaren a pregar al rei, per via de súplica, que reconsiderés la seva actuació tenint en compte els perjudicis a l'ordre públic que aquesta podia causar en zones com Sicília⁶⁶, molt afectes al príncep. Els diputats i els consellers de Barcelona justificaven la intervenció en aquest assumpte, ja que aquest afectava al bé comú i a la innata fidelitat dels catalans:

com és demostració no ésser observada benivolència i amor entre tals pare e fill, en que tal stà lo repòs e benefici d'aquest Principat, e que és molt

---

⁶⁵ Sobrequés, Santiago. "La Crisi política a les Corts de 1454-1458," dins *La Guerra civil catalana del segle XV...*, v. 1, p. 120.

⁶⁶ Sobre la relació entre el príncep de Viana i Sicília, vegeu: Vicens-Vives, Jaume. "La trajectoria mediterrànea del príncep de Viana," dins *Obra dispersa. Catalunya ahir i avui*, Barcelona: Vicens-Vives, 1967, pp. 86-91. Segons Vicens, la presència de Carles a Sicília hauria estat aprofitada per les classes oligàrquiques sicilianes per adquirir una certa autonomia. Aquests desitjos autonomistes quedarien neutralitzats quan el rei accedí a concedir tota una sèrie de prerrogatives als magnats sicilians. Bé és cert que a les Corts sicilianes de Caltagirone (1458) van sol·licitar del rei que el seu primogènit fos sempre nomenat virrei de Sicília. Joan II ignorà la petició i, a canvi, concedí altres demandes importants per a la noblesa siciliana, com ara la prohibició a tot aquell que no fos sicilià d'entrar en possessió de castells a l'illa. Emperò, quan els catalans es revelaren contra Joan II, els sicilians, lluny de recolzar-los, van contribuir a la causa reial amb homes i naus. Vegeu: Smith, Mack. *Storia della Sicilia medievale e moderna*. Roma: Laterza, 1990. pp. 133-134.

*pertinent a la innata fidelitat dels catalans entremetres en tals diferències e procurar unió, observància de amor, e benivolència en aquelles*⁶⁷.

També calia que els ambaixadors contactessin amb els delegats dels altres regnes de la corona⁶⁸ havien tramès per tractar del mateix negoci i procuressin actuar coordinadament. De fet, les Corts aragoneses en aquells moments estaven reunides a Fraga i mantenien una posició favorable a l'alliberament del príncep⁶⁹. Així doncs, en aquest estadi, els membres del Consell i els seus ambaixadors percebien el problema no només com a exclusiu del Principat sinó com a global de tota la Corona d'Aragó –els problemes que es consideraven com a globals de la Corona, segons Montagut⁷⁰ eren: la defensa comuna, la justícia comuna derivada de la jurisdicció universal del monarca i la seva bona administració i les finances públiques– en aquest cas era un tema de justícia i, per tant, el que afectava a tots havia de ser discutit per tots.

En cas de no poder obtenir l'alliberament, els ambaixadors havien de sol·licitar *que la custòdia del príncep fos transferida a la terra, la qual a manleuta o en pena de carceller [...] la dita comanda acceptàs*⁷¹ ja que no es confiaven que el príncep es trobés segur en poder de les persones a qui el rei l'havia confiat. Calia aconseguir, si més no, que els seus custodis fossin substituïts i que Carles de Viana fos confiat a persones del Principat. En tot això deixaven ben clar, tot i que només fos per cobrir les aparences i evitar un enfrontament directe, que no dubtaven en cap cas de la bona fe del rei, sinó de la del seu entorn.

---

⁶⁷ *Codoín ACA*. v. 14, p. 28.

⁶⁸ L'ambaixada aragonesa, anomenada per Zurita "*embajada de los setenta y dos de Fraga*" estava composta pel bisbe de Tarazona, el vescomte de Biota, Juan Hernández de Heredia i Jimeno Gordo. Zurita, Jerónimo. *op. cit.*, v. 7, p. 284.

⁶⁹ *Codoín ACA*. v. 14, pp. 15-17.

⁷⁰ Montagut i Estragués, Tomàs de. "Les Corts Generals de la Corona d'Aragó", dins *Felipe II y el Mediterráneo*. Madrid: Sociedad Estatal para la Commemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, v. 4, p. 132.

⁷¹ *Codoín ACA*. v. 14, p. 28 (12/12/1460).

Davant de la insistència dels ambaixadors de la Diputació el rei reaccionà iradament i atacà els actes dels representants del Principat amb arguments jurídics. Joan II sostenia que la Cort General no estava facultada per comissionar aquella ambaixada als diputats, ja que ell, que era part de la Cort, no hi estava d'acord, i acusava també al Principat de malbaratament de recursos⁷², segons el rei: *no es podia, i menys sense voluntat de sa Senyoria, la Cort de la qual sa Senyoria és cap, ni lo poder se extenia al que se era fet, mas que açò era voler lançar los béns del Genera*⁷³. Des d'un punt de vista estrictament legalista, el rei podia tenir part de raó. Com ja hem vist, la comissió no era de tota la Cort, sinó dels braços de la Cort General en un moment en el qual aquesta havia estat prorrogada. La comissió, però, no l'havia fet la Cort General, sinó els braços de Cort als seus delegats permanents: els diputats. Els síndics havien adaptat una vella figura jurídica per tal d'afrontar el nou problema polític que se'ls presentava.

La resposta dels diputats no es va fer esperar. El 14 de desembre, els diputats insistien en què la Cort General podia fer aquest tipus de comissions i que:

*si la Cort tal comissió feta no hagués, pogueram nosaltres diputats e degueram per provisió fahedora, en cas de tan gran magnitut e ponderositat e molt menor que aquest no és, convocar e congregar gran consell e provehir segons acostumat és*⁷⁴.

En referència a la despesa econòmica, recordaven al rei, molt educadament, que ell no tenia res a dir en les finances de la Diputació, ja que era la Cort General qui donava potestat als diputats per fer les despeses que calgués:

---

⁷² Aquests enfrontaments entre la Diputació, a través de les seves ambaixades, i el rei han estat estudiats per: Sobrequés i Callicó, Jaume. (2005) "El Primer memorial de greuges del catalanisme polític ..., pp. 9-35.

⁷³ *Codoin ACA*. v.14, p. 40 (12/12/1460).

⁷⁴ *Codoin ACA*. v. 14, p. 43 (14/12/1460).

E, com no ignora la majestat del senyor rey per actes en temps de la sua loctinència molt diputats e determenats, la preheminència de la casa de la Diputació és tal que cognició real en res no admet. Pot convocar e congregar consells, ab Cort e sens Cort, tota hora que és vist necessari e oportú, e pot despeses fer per ordinació de la Cort e en altre forma, en los casos ordonats, sens participi algú o sabuda reals. E, aquesta preheminència e auctoritat és tan delicadament per los catalans observada que, del contrari, disputa alguna no consent, e no sens causa, com lo merèxer d'aquest General sia tant gran que molt major auctoritat e preheminència vindicar e d'aquelles usar lícitament podria e deuria, car aquest General ha magnificada, excelsa, e ampliada la Corona d'Aragó en lo ésser que és⁷⁵.

La Diputació feia patent així que no estava disposada a cedir ni un bri de les seves prerrogatives o de la seva independència vers el poder reial. La jurisdicció autònoma de la Diputació del General emanava de la jurisdicció que el rei havia cedit a aquest organisme, en principi una mera comissió estamental establerta per una procura entre particulars, per tal que pogués exercir la seva funció fiscal⁷⁶. Aquesta cessió de la jurisdicció règia feia possible la jurisdicció autònoma d'aquest organisme.

Veient que les relacions amb el monarca cada cop esdevenien més tenses i que no aconseguien l'alliberament del príncep només amb bones raons, el Consell decidí, el 17 de desembre, crear una comissió que s'encarregués de recopilar totes les constitucions i privilegis que poguessin justificar que el rei obrava contra justícia⁷⁷. Aquesta comissió quedà formada pels advocats de la Diputació i pels del Consell de Barcelona⁷⁸.

---

⁷⁵ *Codoin ACA*. v. 14, pp. 44-45.

⁷⁶ Vegeu: Villanueva López, Jesús. *Concepto de soberanía en las polémicas previas a la revuelta catalana de 1640*. Barcelona: UAB, 2002, pp. 44-48 [consultat el 31 d'agost de 2011]. <http://www.tdx.cat/handle/10803/4796>

⁷⁷ *Codoin ACA*. v. 14, p. 65.

⁷⁸ L'advocat del General en aquells moments era Jaume Taravau que fou escollit el 2.8.1455. Sánchez de Movellan Toront, Isabel. *La Diputació del General de Catalunya, 1413-1479*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004, p. 182.

A partir del 20 de desembre del 1460, els representants catalans es van quedar sols en la seva lluita per l'alliberament del príncep. Els aragonesos, que en un principi feien front comú amb els catalans, van cedir davant les pressions de Joan II i signaren la renúncia al dret de manifestació⁷⁹ del príncep de Viana, amb la qual cosa Carles fou portat a Aragó i s'evità que se l'enduguessin de la Corona d'Aragó⁸⁰. Aquest fet va desplaure profundament els diputats que temien que, tot i el pacte, el príncep fos extret del territori aragonès i portat, segurament, a Navarra:

no sols aquest taulell, com tots los miradors de ça, han per fort mat lo acte de consentiment dels aragonesos sobre la manifestació, hoc encara per pijor, que lo senyor príncep puxa ser per tot Aragó portat car, essent vehí de la frontera, fàcilment porà ésser sens sabuda de sa majestat reyal furtat o transportat en altres terres ho passaria gran perill la sua persona⁸¹.

A Catalunya, el clam popular a favor del príncep de Viana, cada cop era més gran i es volia que s'actués amb contundència en contra de la decisió reial. Els diputats se sentien dir que *la opinió popular en saltar prou no satisfem, nos és dit que lo degut no fem e que metem lo cap entre les cames⁸²* i que *de la persona del senyor príncep a nosaltres convendrà retre rahó*, per tant el poble els feia responsables directes de vetllar per a què se solucionés l'empresonament. Tant era així que, tot i el gran nombre d'ambaixadors tramesos per la Diputació, diversos municipis van decidir enviar els seus propis representants davant del rei. Els consellers de Barcelona⁸³ que havien

---

⁷⁹ D'aquesta manera, Joan II volia impedir que el príncep invoqués la protecció del Justícia d'Aragó i ell es veïés obligat a lliurar el seu fill a les autoritats aragoneses.

⁸⁰ Zurita, Jerónimo. *op.cit.*, v. 7, pp. 286-189.

⁸¹ *Codoín ACA*. v.14, pp. 72-73.

⁸² *Codoín ACA*. v. 14, p. 71.

⁸³ De fet, la decisió del Consell barceloní no havia estat tan espontània com deien els diputats en la seva carta als ambaixadors, perquè, a la reunió del Consell del dia 17 de desembre, s'havia acordat demanar a la ciutat de Barcelona que trametés una ambaixada. *Codoín ACA*. v.14, p. 65. Els Diputats i el seu Consell mantenien informats de les seves ambaixades i de les instruccions que donaven als seus ambaixadors així com de la marxa de les negociacions el Consell de Barcelona i a la trenta-dosena que la ciutat havia escollit per aquest afer. *Codoín ACA*. v. 14, p. 93. Els representants escollits pel Consell de Cent

estat informats de totes les gestions de la Diputació, després de rebre una carta comminatòria dels diputats, també van enviar una ambaixada.

Les ambaixades, però, no semblaven tenir cap efecte sobre la decisió reial i els ambaixadors creien que no es podia esperar cap mena de suport dels jurats de Saragossa ni dels diputats aragonesos:

Han respost comandant molt aquest Principat del què, fins ací, havia loablement fet circa aquest negoci però, attès que los més dels condeputats llurs són absents de la ciutat, no·ns podien fer al present altre resposta [...] per alguns ayres e sentiments a les nostres orelles pervenguts que creem ells no faran lo degut circa lo dit negoci⁸⁴.

El cas havia deixat de ser una qüestió de tots els regnes de la Corona i ara Catalunya desafiava sola a Joan II.

Pactisme versus monarquia autoritària

El monarca se sentia amenaçat i pressionava per aconseguir la retirada de les ambaixades⁸⁵. Creia que l'enfrontament amb les institucions del Principat donaria una sensació d'inestabilitat i debilitat que esperonaria els seus enemics externs, França i Castella, a declarar-li la guerra. De fet, no li mancava raó ja que aviat començaren els moviments de tropes castellanques prop de les fronteres navarreses. Joan II, però, es negava a deslliurar el príncep de Viana. Estava convençut que aquest afer només era un pretext de

---

per formar part de l'ambaixada foren: mossèn Pere Dusay, mossèn Guillem Romeu (ciutadans); P. Grau, Gabriel Miró (mercaders); Esteve Mir (notari), P. Matheu (especier) (artistes); P. Julià (rajoler), P. Figueres (sabater) (menestral). *Manual de novells ardots, vulgarment apellats, Dietari del Antich Consell barceloní*. Barcelona: Imprenta de'n Herrich, 1892-1975, t. 2, p. 352.

⁸⁴ *Codoín ACA*, v. 14, pp. 100-110.

⁸⁵ El 19 de desembre Galceran de Requesens es presentà davant del consell barceloní amb dues cartes del rei on aquest comunicava que es prendria molt malament que la ciutat enviés una ambaixada. *Manual de novells ardots. op. cit.*, t. 2, p. 352.

la classe dirigent catalana per atiar el poble contra ell i canviar l'equilibri de poder.

Els mateixos ambaixadors, en veure que la seva gestió havia estat un fracàs, demanaren que s'explorés la via jurídica i s'ampliés el consell general a tots els estaments del Principat, preservant-ne així la unitat. Les relacions del rei i el Principat havien arribat a un punt de no retorn i les paraules amb les que el bisbe de Barcelona, portantveu dels ambaixadors, cloïa la seva carta eren gairebé profètiques:

E no volem callar que a nostre parer aquesta empresa si ve al port de salut, com tots desijam, serà perpetual reformació del Principat e conservació de les leys e bon stament de aquell e si, quod absit era lo contrari, valguera més nuncha haver-se'n parlat⁸⁶.

Era clar que l'afer del príncep només havia fet esclatar un enfrontament entre dues maneres d'entendre les regles del joc que governaven el país: el pactisme, que havia estat des de feia segles el model català de govern⁸⁷, i la visió autoritària de Joan II, molt influenciat pel model dels Trastàmara a Castella que, si més no des de Montiel (1369), representaven tot un altre model de govern i que, a Catalunya, es recolzava en una nova elit que s'havia anat creant en l'entorn de l'administració reial d'ençà del canvi de dinastia.

---

⁸⁶ *Codoin ACA*. v. 14., p. 110.

⁸⁷ Podem fixar com a origen de les Corts catalanes el segle XIII. La data de la reunió que hauríem de considerar com a primera Cort, tal com es mostra a: Oleart, Oriol. (1995). "La terra davant del monarca", dins *Anuario de estudios medievales*, 25/2, pp. 593-615, encara és objecte d'estudi i discussió per part dels especialistes. Vegeu: Iglesia, Aquilino. (1984). "La Constitució de 1283", dins *L'Avenç*, 74, pp. 44-50, es mostra partidari d'assenyalar com a primera Cort la celebrada el 1283, en la qual es marcaria l'inici d'un dels aspectes fonamentals de les Corts, la potestat legislativa compartida referendada pel comte i la seva "teòrica" freqüència anual. Procter, en canvi, a (1936), "The Development of the Catalan Corts in the thirteenth century," dins *Estudis universitaris catalans*, 22, pp. 525-546 assenyala com a primeres Corts la reunió de 1214, on es jurà com a rei a Jaume I, ja que la considera la primera reunió dels tres braços de Corts.

Mentrestant, a Catalunya, l'agitació i l'aire de revolta era cada cop més gran⁸⁸, tant que Galceran de Requesens, governador general, acusat directament pels agitadors de ser el culpable del mal consell del rei, es va veure forçat a fer una crida prohibint parlar del cas del príncep. De fet, els albarans anònims que circulaven per la ciutat eren molt més agosarats i radicals que el consell i els diputats. Els pasquins acusaven als diputats i a les famílies influents de no fer tot el que calia per a l'alliberament de Carles de Viana de qui creien que havia estat empresonat per privar-lo de la corona⁸⁹. Davant de la desconfiança en la voluntat dels dirigents i dels *maiors* per solventar el problema, els agitadors apel·laven a la voluntat popular i introduïen un element que, tot i estar present en el pensament de tothom, encara no havia estat plantejat pels diputats i el seu consell: els drets de successió a la Corona.

O valents hòmens de la ciutat de Bachinona. No ignoreu la presó del Príncep, com és injustament per levar-li la successió del regne hil volen matar. E tots los diputats e del Consell ni los maiors no fan lo que deurien per lo malvat de governador qui malament informa lo rey e la reyna. Però ara és hora siau forçats e stau aparellats que, a la ora que sereu cridats que siau a la Rambla e tots deliberareu que és de fer⁹⁰.

Els diputats encara creien que hi havia una possibilitat d'entesa i que, si el rei feia alguna concessió, es podria evitar un enfrontament: *la majestat del senyor rey ab hun hoc o un plazeme podria adobar tantes negatives com vos ha dades⁹¹*. Al mateix temps, però, la carta dels diputats no deixava de tenir un cert to dolgut, reivindicatiu i, fins i tot, una mica amenaçant *no crehent ja més la sua prudentíssima altesa vulla causa e loch donar en probar pobles e gents comogudes hoc e encara vulla experimentar los cathalans com sabran lurs privilegis conservar⁹²*. Els diputats estaven convençuts que el seu deure era treure el rei del seu error i denunciar la lesió causada a les constitucions i privilegis de

---

⁸⁸ Codoin ACA. v. 14, pp. 119-120.

⁸⁹ Safont, Jaume. *op. cit.*, p. 126.

⁹⁰ Codoin ACA. v. 14, pp. 119-120.

⁹¹ Codoin ACA. v. 14, p. 117.

⁹² Codoin ACA, v. 14, p. 117.

Catalunya. Consideraven que l'obligació de tot bon rei consistia a escoltar els seus vassalls i encara més quan la qüestió afectava les lleis del país:

*per res desistir no vullau encara que conegau lo senyor rey, pendreu a grandíssim enuig car los reys e senyors de Cathalunya quant fan lo que volen e no és vist conduhir a benefici de la cosa pública acustumen oyr lo que és degut dir e majorment per observància de privilegis e libertats*⁹³.

El Consell i els diputats ja sospitaven que Joan II esquivaria tractar el tema en Corts Generals i no seria a Lleida el dia fixat per continuar les Corts, per tant, ordenaren els ambaixadors que el seguissin allà on anés.

Les acusacions contra el rei: el dret propi com a arma política

El 4 de gener de 1461, les institucions es decidiren a seguir el parer dels ambaixadors i reuniren els advocats per a què informessin sobre quins fonaments jurídics es podien al·legar per defensar el cas. El dia següent, els diputats i els seus consellers es reuniren a la Casa de la Diputació i van arribar a un acord. Denunciaven que el rei havia violat els següents usatges⁹⁴: *Statuerunt etiam*⁹⁵, *Quoniam per inicuum i Auctoritate et rogatu (II)*. Els dos primers usatges esmentats estaven molt lligats al manteniment de la pau i treva, quan es convocava una Cort General immediatament es proclamava una pau i treva general vàlida a tot el territori mentre durés la reunió de Corts. L'usatge *Quoniam per inicuum* significava el compromís del príncep a respectar la paraula donada⁹⁶. L'obligació autoimposada del príncep de respectar la paraula donada i, per tant, les lleis atorgades i

---

⁹³ *Codoin ACA*, v. 14, p. 117.

⁹⁴ *Codoin ACA*, v. 14, pp. 120-124.

⁹⁵ Ferro, Víctor, *El Dret públic català: les institucions a Catalunya fins el Decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1987, pp. 3, 75.

⁹⁶ *Car per ínic Príncipe e sens veritat e sens justícia se destroeix e pereix per tots temps la terra e sos habitants, per açò nos sobredits prínceps Ramon e Adalmus, ab consell e ajuda dels nobles barons decernim e manam que tots los prínceps qui en aquest principat són a venir après nos hajam tots temps ferma fe e perfeta e vera paraula... Los Usatges de Barcelona*. Fernando Valls Taberner (ed.). Barcelona: PPU, 1984 p. 88.

paccionades és una de les peces clau en la qual reposava el sistema jurídic català⁹⁷. Segons les teories romanistes, sense aquesta autolimitació, el príncep hagués estat lliure de fer el seu albir, *princeps legibus solutus*⁹⁸, per tant, el garant del sistema legislatiu paccionat restava en la confiança que el príncep respectaria la paraula donada i s'obligaria a obeir les lleis que havia pactat. Per últim, s'acusava Joan II d'haver transgredit l'usatge *Auctoritate et rogatu (II)*, que es considerava una de les quatre regalies, potestats íntimament lligades a la persona del príncep, i estipulava que tot aquell que anés cap a l'autoritat del príncep, estigués en presència d'ella o en tornés quedava automàticament protegit per l'autoritat reial. Aquest usatge s'invocava per atorgar protecció als síndics de Corts i als oficials reials.

Segons aquestes premisses legals, els diputats, en la seva carta de 9 de gener als ambaixadors⁹⁹, reclamaven que el rei restituís el príncep a Catalunya i, en concret, a la ciutat de Lleida, de la jurisdicció de la qual n'havia estat extret contra constitucions i usatges. Joan II havia infringit diverses constitucions i privilegis que estipulaven que no podia treure Carles de la jurisdicció: el privilegi militar de no poder procedir contra un noble sense instància de part i les lleis que prohibien extreure una causa de la vegueria¹⁰⁰ anaven en contra de la detenció i extracció del príncep de territori català¹⁰¹. Els diputats remarcaven que s'havia d'entendre la llei en el seu sentit més literal i, si calia interpretar-la, els criteris que calia seguir eren els establerts a

---

⁹⁷ Ferro, Víctor. *op. cit.*, pp. 334-335.

⁹⁸ Per a més informació sobre les formes de limitació de poder del príncep, vegeu: Pennington, Kenneth. *The Prince and the law, 1200-1600: sovereignty and rights in the western legal tradition*. Berkeley: University of California Press, 1993.

⁹⁹ *Codoin ACA*. v. 14, pp.142-144.

¹⁰⁰ CYADC (1588), Pere II a la primera Cort de Barcelona. Cap. XI i XXIV "Totas las causas" i "Las causas", Lib. 3. Tít. 2, p.193; CYADC (1588), Jaume II a la Tercera Cort de Barcelona, Cap. VIII, "Ordenam que los capitols", Lib. 1. Tít. 5, p. 152; CYADC (1588), Reina Maria a la Cort de Barcelona, Cap. II, "Volents las constitucions de Catalunya", Llib. 3. Tít. 2, p. 196.

¹⁰¹ CYADC (1588), Pere II a la primera Cort de Barcelona, Cap. XXI i XXIV "Totas las causas" i "Las causas", Llib. 3. Tít. 2, p.193.

la constitució de Jaume II a la segona Cort de Barcelona i a la Cort de Girona¹⁰².

Les acusacions que formulaven els representants catalans en aquest document eren molt greus. S'havia passat de formular un greuge causat per una contrafacció: la d'extreure una causa del territori on s'havia comès el suposat delictes, a qüestionar la fe en la paraula del rei. Seguint el raonament dels diputats, el seu Consell, i la ciutat de Barcelona, consideraven que, en contravenir la llei, el rei havia trencat el jurament prestat d'obeir i respectar les lleis, posant en dubte la seva paraula. En un sistema pactista com el català, la pèrdua de la confiança en la paraula d'una de les parts portava de manera gairebé irremeiable a la crisi. Com fa notar el professor Iglesia¹⁰³, si el rei s'obstinava en el seu error, els braços estaven perfectament legitimats per rebel·lar-se.

No hi hagué unanimitat entre els diputats: Jaume Taravau –advocat del General–, Gregori Molgosa, Joan Dusay, Andreu Solzina i Joan Andreu van dissentir i, fins i tot, emeteren vots particulars. Potser, atesa aquesta manca d'unitat, el Consell dels diputats no es va atrevir a prendre una decisió definitiva. La diferència dels vots particulars no afectava el fons de la qüestió. Tots els juristes estaven d'acord en què el rei havia trencat diversos usatges i constitucions. Els dissentiments residien en el procediment, en l'abast i en les pretensions de l'acusació.

El conegut jurista Joan Dusay en el seu vot particular anava molt més enllà de l'opinió majoritària dels diputats: després de fer la relació de totes les constitucions i capítols de Cort que el rei havia trencat¹⁰⁴ a més dels usatges i

---

¹⁰² CYADC (1589), Jaume II a la segona Cort de Barcelona, "Si en algun capítol", V. 3. Llib. 1, Tít. 6, p. 9; CYADC (1588), Jaume II Cort de Girona, "Statuim que lo capítol" Llib. 1, Tít. 15, p. 43.

¹⁰³ Iglesia Ferreiro, Aquilino. *op. cit.*, p. 50.

¹⁰⁴ Les constitucions que Dusay considerava trencades eren les tres que ja hem indicat abans en la nota 45. *Codoin ACA*. v. 14, p. 122.

els privilegis de Lleida, demanava que el príncep no només fos tornat a Lleida, sinó posat immediatament en llibertat.

Andreu Solzina, més conciliador, era del parer d'informar Joan II verbalment, i no per escrit, que agafant captiu el príncep de Viana i extraient-lo de la ciutat de Lleida havia infringit les lleis que ell i el seus avantpassats havien pactat i jurat protegir, servir i mantenir intactes:

*quod placeat sue clemencia dictas leges patrie per suma majestatem juratas et paccionatas inter ipsum et dictum Principatum illesas intactasque servare ac tenere prout ipse sui que predecesores recordaciones immortalis esta fuerunt optime soliti*¹⁰⁵.

Un pretès crim de lesa majestat no era motiu per saltar-se les lleis, sinó que calia complir-les íntegrament¹⁰⁶. De tota manera, el Regne d'Aragó no era el lloc adient per discutir el que afectava la jurisdicció catalana. Els dissentiments entre juristes mostren l'existència d'una divisió interna entre una corrent disposada a enfrontar-se obertament amb el rei i una altra posició, molt més moderada, partidària d'evitar una confrontació directa.

L'endemà de l'epifania, abans que els consellers poguessin prendre cap determinació en relació amb els dictàmens dels advocats, va arribar una carta dels ambaixadors escrita el dia 4 de gener. El rei els havia cridat per explicar-los les proves que tenia contra Carles. A parer dels ambaixadors, les proves no eren clarament inculpatòries ni, per tant, concloents. Emperò, el rei s'havia negat a escoltar-los tot al·legant:

*una ley que diu que és en Castilla, qui s'apella ley de Spanya, la qual dispon que si lo rey es supplicat e per una o dos vegades denegue admetre la supplicació, d'allí avant lo qui més suplique cau en pena de menos valer que vol dir quasi infidelitat*¹⁰⁷.

---

¹⁰⁵ Codoin ACA. v. 14, p. 123.

¹⁰⁶ Codoin ACA. v. 14, p. 124.

¹⁰⁷ Codoin ACA. v. 14, p. 127.

Com bé explica J. Sobrequés¹⁰⁸, aquesta apel·lació a una llei estrangera va arribar a l'ànima als ambaixadors. El rei, basant-se en una llei castellana de 9 de gener –segons el rei *ley de Spanya*– es negava a complir el que els ambaixador creien un dret inalienable dels vassalls: el dret a suplicar justícia davant del rei:

*que la sua senyoria volgués tolre als cathalans el dret de súplica era metre'ls en via de desesperació e que nuncha fora per los reis passats de gloriosa memòria fou prohibit lo suplicar*¹⁰⁹.

Els ambaixadors deixaven molt clara la seva opinió sobre aquest punt: *e que al cap Spanya*¹¹⁰ *és per mi, comte de Prades, en certa manera per tots composta*¹¹¹. Amb aquesta frase, quedava clar que els catalans es resistien de totes passades a la identificació del dret castellà amb el dret d'Espanya; d'altra banda, tenien molt clar que Catalunya tenia el seu dret propi ben diferenciat del de qualsevol altra terra i aquest era el dret que calia aplicar en aquest cas:

*quant a l'article de la ley de Spanya fonch dit que nosaltres los cathalans ja tenen lurs lleis e pràtiques molt apartades de les leys e pràtiques de Castella, França e Anglaterra*¹¹².

No ens hauria de sorprendre que un rei com Joan II, educat a la cort castellana i molt més tendent a les formes autoritàries d'aquesta que al pactisme català, en un moment de crisi, veient que no podia treure's de sobre

---

¹⁰⁸ Sobrequés, Jaume. "El primer memorial de greuges del catalanisme polític...", p. 9.

¹⁰⁹ *Codoin ACA*. v. 14, p. 128.

¹¹⁰ Aquí el terme Espanya s'usa en el seu sentit geogràfic. Cal tenir en compte que en aquesta època el terme Espanya està adquirint diferents significats a Castella i a Catalunya. Durant el segle XV, es produirà una tendència a identificar Castella = Espanya. La Corona d'Aragó i, sobretot, Catalunya quedarà al marge d'aquesta identificació. veure: Durán, Eulàlia. (1988). "El comienzo de la modernidad", dins *Cuenta y razón*, 36, pp. 25-32. [Consultat el 14.12.2011] http://www.cuentayrazon.org/revista/pdf/036/Num036_003.pdf

¹¹¹ *Codoin ACA*. v. 14, p. 129.

¹¹² *Codoin ACA*. v. 14, p. 129.

les molestes protestes dels catalans, optés per acollir-se a una llei castellana que tan d'acord estava i que tan bé exemplificava la seva manera d'actuar. Tampoc no ens hauria d'estranyar la reacció dels ambaixadors, cal pensar que el dret, les constitucions i els privilegis, constituïen un element identitari de primer ordre. L'assumpte que havia començat simplement com a una suplicació per l'alliberament del príncep es vinculava ara a la defensa de les constitucions i dels drets dels catalans –cosa que equivalia a la defensa de la identitat com a poble– i, a la vegada, era instrumentalitzat per mobilitzar la població contra el monarca.

Els ambaixadors van tornar a comparèixer l'endemà davant del rei, acompanyats de les ambaixades dels consells de Lleida, Perpinyà i Tortosa¹¹³, per queixar-se que aquest els hagués volgut fer callar evocant lleis forànies. Joan II negà cap intenció d'aplicar a Catalunya cap llei estrangera i tornà a remarcar el perill que podia suposar la imatge del qüestionament de la seva autoritat per a la seguretat de la Corona. Rovira i Virgili atribueix aquesta actitud més calmada més aviat a una maniobra per guanyar temps que a una voluntat conciliadora¹¹⁴.

Els diputats recolzaven en tot els seus ambaixadors i insistien en la defensa de les llibertats:

E si nosaltres fem tal instància, cercam per defensió de libertats les quals jatsia justes sien encara stades ab scampament de sanch adquirides e, si desempar les haviem, no volriem pas viure car aquestes libertats han així feta gran e ampliada la Corona d'Aragó la qual seria anichilada aquelles perdudes¹¹⁵.

---

¹¹³ Els ambaixadors de Barcelona que tot just acabaven d'arribar a Lleida van excusar la seva assistència.

¹¹⁴ Rovira i Virgili, Antoni. *op. cit.*, t. 6, p. 467.

¹¹⁵ *Codoin ACA*. v. 14, p. 138.

En aquesta declaració, hi podem veure una clara influència del pensament del franciscà Francesc d'Eiximenis¹¹⁶, que en el *Dotzè llibre del Cristià* assegurava que, per mantenir la seva llibertat enfront de la tirania d'un príncep que trenqués les lleis i els pactes contrets, els vassalls havien de lluitar tant com fos possible: *no·ls deu ésser cara neguna cosa temporal sots Déu, ne encara perdre la vida*¹¹⁷.

Calia recordar al rei el seu deure i la seva principal tasca: l'administració de justícia, així com el jurament prestat de defensar les lleis del país, requisit indispensable per poder exercir la jurisdicció: *E pus lo senyor rei s'enuge de supplicacions si no us serà vist usau de altres scilicet que açò demaneu justícia i en virtut del jurament per sa majestat prestat*¹¹⁸.

El nucli de la discussió ja no radicava en el cas del Príncep de Viana. Aquest només havia estat el detonant per vehicular les protestes contra la conculcació per part del rei i dels seus consellers de les constitucions i lleis pactades que es consideraven consubstancials a la identitat catalana¹¹⁹. Així ho reconeixien poc més tard, els ambaixadors dels diputats al mateix Carles de Viana quan li explicaven que no podien moderar les seves suplicacions davant del rei perquè lluitaven:

no solament per la liberació de la sua il·lustre persona, mes principalment per reintegració dels usatges de Barchinona, constitucions, privilegis e libertats de Catalunya les quals prenien gran lesió en la seva detenció e que desistir d'açò no era possible tro tan fossen degudament reintegrades

---

¹¹⁶ Sobre el pensament polític pactista d'Eiximenis i la seva influència en el pensament polític de la Corona d'Aragó, vegeu: Juncosa Bonet, Eduard. "Pensar el pacto en la Corona de Aragón: Francesc Eiximenis y el Dotzè del Crestià," dins *Avant le Contrat social: le contrat politique dans l'Occident médiéval XIIIe-XVe siècle*. François Foronda (ed.). Paris: Publications de la Sorbonne, 2011, pp. 451-480.

¹¹⁷ Eiximenis, Francesc d'. *Dotzè llibre del Crestià*. I, 2°, c. 160.

¹¹⁸ *Codoin ACA*. v. 14, p. 139.

¹¹⁹ Com bé va apuntar Ferran Soldevila, *op. cit.*, t. 2. p. 731: *el poble català i els seus representants eren conscients que perduda la seva dinastia tota la seva possibilitat de subsistència estava en l'encastellament dins el conjunt de llibertats i privilegis que els seus prínceps li havien atorgat*.

[...] *que açò mateix fahere lo Principat per lo més simple gentilhome o altre del Principat [...]*¹²⁰.

La Junta de braços de 1461, un parlament alternatiu enfront de les Corts ordenades

Paral·lelament, els diputats s'afanyaven a enviar cartes explicant l'estat de la qüestió i justificant els seus actes als consells de les principals ciutats i viles amb representació a Corts –Girona, Perpinyà, Tortosa, Lleida, Cervera i Vic–

*E no dubtam los que aquí som present obtenir la dita reparació per tots medis deguts e pertinent [...] aquesta matèria només és seguida per los ambaixadors de aquest Principat, comtat de Rosselló, de Lleida, de Tortosa que ab lo senyor rey són*¹²¹.

Demaven que el major nombre possible de representants de tots els estaments es reunissin a Barcelona, el 12 de gener, per tal de mostrar un parer unitari davant l'enviat del rei, mossèn Erill.

El termini de prorrogació de la Cort General de Lleida estava a punt d'acabar i els diputats sospitaven que el rei miraria de pressionar els braços per a què deroguessin la comissió que havien atorgat a la Diputació. Escrivien, doncs, al promovedor del braç eclesiàstic que es mantingués alerta. Aquest temor, compartit per alguns síndics de Corts, no era infundat. Pel rei Joan, era molt més avantatjós que la Cort retirés la comissió i proposar que el tema fos tractat directament en el si de les Corts Generals, ja que, tot i que el rei no podia determinar quins temes s'havien de tractar a les reunions ni el curs que seguiria la discussió, en qualsevol moment podia tornar a prorrogar o bé llicenciar les Corts per tal d'evitar el triomf de l'oposició. En canvi, li seria molt més difícil influir o alterar la comissió de

---

¹²⁰ *Codoin ACA. v. 14, p. 360.*

¹²¹ *Codoin ACA. v. 14, p. 148.*

Corts. Aquesta, a més a més, era duradora i comesa a menys persones, raó per la qual podia actuar i prendre decisions més ràpidament.

El dia previst, els diputats van aconseguir aplegar representants dels tres estaments d'arreu de Catalunya¹²². Es podia considerar que s'havia convocat una Junta de braços i, a tenor dels diputats, el parer pel que feia a l'assumpte del Príncep de Viana era unitari. Els estaments es mantenien units i fermes en la seva posició inicial.

El 14 de gener el rei oferia prorrogar les Corts de Lleida fins que hagués aconseguit la retirada de les tropes castellanes que amenaçaven Navarra a canvi de la retirada dels ambaixadors. Joan, però, continuava amb la seva negativa de retornar el príncep a territori català.

Davant la insistència dels representants catalans i el perill que començava a amenaçar les seves fronteres, el rei va semblar disposat a fer un apropament. Per mitjà d'un membre del Consell reial¹²³, es posà en contacte amb el comte de Prades, que no formava part de l'ambaixada, per intentar arribar a un acord. L'oferta inicial era la següent: el rei continuaria la Cort de Lleida i duria el príncep a Fraga i per part dels enviats que participaven a Cort s'havia de garantir al rei *que la Cort no daria més poder a vosaltres senyors del què teniu ni insistirà pus sinó en la manera que vuy se fa per nosaltres i vosaltres*¹²⁴. Aquest intent d'acord ens demostra que el rei considerava seriosament

---

¹²² Entre d'altres sabem que van confirmar la seva assistència el bisbe de Tortosa, que envià un delegat; el Capítol d'Elna, en la persona de micer Agustí de l'Illa, doctor en decrets, canonge i ardiaca del Vallespir; Andreu Alfonsello, en nom del bisbe de Girona que formava part del Consell reial de Joan II, envià a Joan Comes, canonge de Barcelona; Capítol de Vic; el prior de Poblet que, per malaltia, delegà en el prior de Natzaret; Capítol de Lleida; Guillem de Pinós, vescomte de l'Illa i Canet; ciutats com Cervera, Manresa, Vic, Lleida, Puigcerdà o Perpinyà (que va enviar tres representants).

¹²³ Els membres del Consell reial eren, com podem observar, majoritàriament aragonesos: Arquebisbe de Girona; el mestre de Montesa; el bisbe de Tarassona; Ferrandis de Heredia; mossèn Berenguer de Bardaxí; don Miquel Gilabert, mossèn Joan Cerdán, micer Luis de Santàngel, micer Joan Gallach, micer Jaume de Pau. *Codoin ACA*. v. 14, p. 199.

¹²⁴ *Codoin ACA*. v. 14, p. 197.

l'amenaça que podia suposar el poder de la comissió que havia fet la Cort de Lleida i el paper d'aglutinant del descontentament vers l'actuació reial que aquesta estava protagonitzant.

Tot i que l'oferta no satisfieia els ambaixadors –consideraven que el príncep havia de ser dut a Lleida i que limitar els temes de la Cort és *una impertinència e cosa exorbitant com quascú ha d'entrar llibertament*–, pensaven que la proposta era una base per negociar, ja que reconeixia la comissió i la mantenia en la seva força i virtut. Qualsevol solució, però, que no passés per retornar Carles a Lleida restablint així els usatges i constitucions trencades resultava del tot inacceptable.

En realitat, l'assumpte s'havia convertit en un pols entre rei i país. Per les institucions, era vital que el rei admetés la culpa i reparés la contrafacció. El rei, en canvi, no estava disposat a acceptar que l'hagués comesa i molt menys encara la limitació de poder que significava haver de ser corregit per l'assemblea representativa. Les negociacions es trobaven en un atzucac i cada cop les actituds es radicalitzaven més.

Els diputats respongueren, d'acord amb la representació del Principat que havien aplegat a Barcelona, adjuntant-los un memorial amb les raons jurídiques i amb les ordres de no retornar a Catalunya fins a aconseguir el seu objectiu: calia mantenir-se ferm. La postura dels representants catalans era la següent:

- a) El cas no era una baralla privada que afectés només el príncep i el rei. En ser el príncep el successor del rei, afectava el benestar de tota Catalunya, per tant tenien no sols el dret, sinó també l'obligació, d'intervenir. Els diputats ho formulaven amb una expressiva metàfora antropomòrfica:

gran interès ha, doncs, aquest cors de cosa pública del Principat de Cathalunya en la conservació de aquell qui spere ésser son cap, dotat de tant consell prudència e virtuts com és lo dit senyor príncep. Vulgarment se

*diu que sostenint passió lo cap totes les parts del cors stan desordonades e gravades*¹²⁵.

De fet, és en aquest moment quan els diputats, recollint l'argument que ja hem vist que planava entre l'opinió pública, van plantejar, per primer cop, la qüestió de la primogenitura que tornà a aparèixer, encara amb més força, al memorial confiat als ambaixadors del Principat.

- b) El rei havia lesionat les lleis paccionades que havia jurat guardar i fer complir en la seva interpretació més directa i això no es podia passar per alt:

*per què prosseguint reperació de aquest negoci prosseguim la pus cara cosa que ha la cosa pública de aquest Principat, ço és la observació de llibertats, les qual virtuosament obrant nostres predecessors exposant persona e béns per exaltament e ampliació de la Corona reyal han adquirides*¹²⁶.

Malgrat tot, els diputats no acusaven directament al rei, sinó als seus consellers que l'havien empès a prendre decisions equivocades, per tant creien que havien de ser cessats i allunyats de la cort reial per tal que no el poguessin influir¹²⁷.

En el memorial que els adjuntaven, els diputats presentaven totes les seves argumentacions jurídiques detallant les constitucions i els capítols en els quals es fonamentaven per argumentar que el rei no només havia trencat les constitucions, sinó que no havia seguit el procediment jurídic correcte en aquesta causa:

- a) No es podia tractar aquest cas a Aragó, perquè tot el que afectava Catalunya havia de ser tractat al Principat. Els catalans no podien ser trets fora del territori per ser jutjats. Així ho disposaven les constitucions del rei

---

¹²⁵ *Codoin ACA*. v. 14, p. 210.

¹²⁶ *Codoin ACA*. v. 14, p. 211.

¹²⁷ *Codoin ACA*. v. 14, pp. 216, 218.

Pere II a la Cort General de Barcelona cap. XXIV¹²⁸ i Jaume II a la tercera Cort General de Barcelona cap. VI-VII¹²⁹. Per tant el príncep havia de ser tornat a Lleida¹³⁰.

b) Només els catalans podien jutjar catalans¹³¹, com establien Pere III a Cervera cap. X i Fernando a Barcelona cap. II, sinó, el judici quedava invalidat tal i com va instituir Alfons a la Cort General de Montblanc cap. XX¹³².

c) El rei havia de jutjar *per directum*, és a dir, seguint al peu de la lletra les constitucions i, havent-hi constitucions, no es podia acudir a altres lleis. Tanmateix, com que havia de tenir en compte els bons usos, entenien que podia, sobretot en casos tan compromesos com aquest, tenir un consell assessor. Aquest consell havia d'estar format exclusivament per catalans. Si en algun cas calia interpretar alguna constitució, aquestes també establien el procediment a seguir. Segons disposaven les constitucions aprovades pel rei Martí a la Cort General de Barcelona capítol II; Ferran a la Cort General de Barcelona capítol XVII¹³³.

d) En casos d'importància com aquest si el rei necessitava consell calia que estigués integrat per un gran nombre d'homes de ciència i no només pels membres del Consell reial.

---

¹²⁸ Val a dir que, de vegades, el número de capítol de Cort consignat a la *Codoin ACA*, és a dir als documents, no correspon al número de capítol de Cort que es recull a les compilacions.

¹²⁹ CYADC (1588) Pere II a la primera Cort de Barcelona, Cap. XXI i XXIV "Totas las causas" i "Las causas", Llib. 3. Tít. 2, p.193; CYADC (1495), III, Jaume II tercera Cort de Barcelona, Cap. VIII, "Ordenam que los capítols", Llib. 1. Tít. 5, p. 152.

¹³⁰ *Codoin ACA*. v. 14, p. 222.

¹³¹ *Codoin ACA*. v. 14, p. 223.

¹³² CYADC (1588), Pere III a la Cort de Cervera, Cap. XIX, "Part açò confirmant", Llib.1. Tít. 41, p. 108; CYADC (1588), Ferran I a la Cort de Barcelona, Cap. X, "Confirmant les constitucions", Llib.10. Tít. 59, p. 162; CYADC (1588), Alfons III a la Cort de Montblanc, Cap. XX, "A supplicatio de tots", Llib. 1. Tít. 58, pp. 161-162.

¹³³ *Codoin ACA*. v. 14, p. 223.

A Barcelona mentrestant, el 17 de gener, els diputats i vint-i-setena que els aconsellava decidiren escollir quaranta-cinc persones de la Junta de braços –catorze eclesiàstics, setze del braç militar i quinze síndics del braç reial– per tal que restessin a Barcelona per participar al Consell¹³⁴. S'amplià així el Consell assessor dels diputats que passava a tenir una major representació territorial. El braç militar del Rosselló acordà escollir quinze persones per tractar el tema i feien arribar el seu suport als diputats i al seu consell. El Consell passà, doncs, de ser un mer consell assessor a ser una mena de parlament convocat pels Diputats.

En aquest moment, els diputats van mirar de tornar a cercar la complicitat dels valencians i aragonesos perquè creien que si els tres territoris de la corona actuaven junts, el rei es veuria obligat a cedir ràpidament. Les temptatives van resultar fallides. Els catalans només van aconseguir el suport, més moral que altra cosa, dels representants del Regne de Mallorca. Tot i que les institucions valencianes i aragoneses també intercedien a favor del príncep, no estaven disposades a enfrontar-se directament amb el rei. Els valencians se'n van excusar al·legant motius de seguretat del regne, tenien por que una imatge de dissensions internes animés els castellans a atacar les seves fronteres. Els aragonesos replicaren que ells sempre havien continuat suplicant al rei per la llibertat del príncep. Les actuacions dels altres territoris de la corona no foren de cap manera comparables amb la reacció

---

¹³⁴ Les persones que conformaren aquesta ampliació del Consell foren les següents: eclesiàstics: patriarca d'Alexandria i bisbe d'Urgell; procurador del bisbe d'Elna o un síndic del Capítol; procurador del bisbe de Tortosa; abat de St. Cugat; abat de Roses; abat de St. Quirze; abat d'Amer; abat de St. Joan de les Abadesses; abat d'Àger; síndic del Capítol de Tarragona; síndic del Capítol de Lleida; síndic del Capítol de Girona; síndic del Capítol de Vic; síndic del Capítol de Tortosa. Per part dels militars: comte de Pallars; vescomte d'Illa-Canet; vescomte de Rocabertí; Guerau de Queralt; Guerau de Cervelló; Fanci d'Erill; Pere de Rocabertí; Arnau Guillem de Cervelló; mossèn Roger Alamany; Bernat Çalva; Bernat Margarit; Arnau de Foxà; Ivany de Sentmenat; Guillem de Biura; Pere de Belloch; Miquel de Paguera. Per part del braç reial, els síndics de: Lleida; Girona; Perpinyà; Tortosa; Vic; Cervera; Manresa; Puigcerdà; Vilafranca del Penedès; Vilafranca de Conflent; Besalú; Camprodon; Colliure; Prat del Rei; L'Arbós. *Codoin ACA*. v. 14, pp. 228-229.

catalana, però, és clar, ells no havien vist atacats els seus drets i privilegis com era el cas dels catalans.

Vicens Vives¹³⁵ remarca que és en aquest punt quan es van plantejar les primeres qüestions jurídiques per argumentar l'oposició enfront de l'actuació reial. Com hem vist, això no és del tot exacte, ja que el 4 de gener els advocats de la Diputació i el Consell ja havien expressat el seu parer i assenyalat totes les presumptes il·legalitats comeses pel rei. La veritat, però, és que els diputats no s'atreviren a comunicar al rei els greuges que creien que havia comès fins que les converses amb el monarca s'estanquessin i fins haver rebut el recolzament del Parlament.

El 20 de gener, els diputats i el Consell escolliren una ambaixada de quaranta-cinc persones –quinze per estament–, totes amb dret a participar a Corts i algunes d'elles pertanyents al Consell, per enviar-les a Lleida amb el doble objectiu d'afegir-se a l'ambaixada de quinze persones enviada a la cort reial i d'impedir que el rei pogués fer revocar la comissió de Corts donada als diputats i al seu consell assessor¹³⁶. Mentrestant, el rei es dirigia a Lleida per continuar les Corts Generals i portava al príncep a Fraga, vila que era considerada territori català.

Els nous ambaixadors tramesos per la Diputació i el Consell també s'encaminaven cap a Lleida formant una comitiva que devia resultar del tot impressionant: el vescomte d'Illa anava acompanyat de deu cavalcadures o més, els abats i els nobles duien vuit o més cavalcadures, mentre que els síndics de les ciutats i els dels capítols duien cinc o més cavalcadures cadascun. Els ambaixadors no van marxar tots a l'hora, sinó que els capítols i els consells municipals van anar designant els seus síndics paulatinament. Tan bon punt presentaven les seves credencials i feien el jurament com a ambaixadors dels diputats i del Consell, rebien 150 florins d'or cadascun com a paga de la Diputació i emprenien la marxa.

---

¹³⁵ Vicens Vives, *Juan II ...*, p. 235.

¹³⁶ *Codoin ACA*. v. 14, pp. 228-229.

Els diputats els havien lliurat dos plecs d'instruccions més un memorial on s'hi especificava quins eren els objectius i com calia que es comportessin. L'estratègia era la següent: en una primera reunió, els catalans, amb molta suavitat i diplomàcia, exposarien al rei la seva demanda d'alliberament del príncep en compliment de les constitucions, tot fent evident al rei la gran unanimitat de parer existent al país sobre aquesta qüestió. Si el rei demanava un temps per pensar-s'ho, li pregarien que la resposta fos ràpida i si el rei s'hi negava, calia que l'advertissin que els catalans mai no acceptarien una negativa. Es tractava, doncs, d'un ultimàtum. En el cas que el rei trigués més de cinc o sis dies a donar resposta, haurien d'entendre que la voluntat de gràcia que havia expressat només era fingida i caldria passar a executar la segona instrucció. Els diputats insistien que, a partir d'aquell moment, el príncep sempre seria nomenat primogènit¹³⁷, títol que Joan II no li havia donat mai encara.

La segona instrucció era molt més directa i amenaçadora. Els catalans insistien que mai no cessarien en el seu propòsit d'obtenir l'alliberament del primogènit perquè hi estaven obligats, doncs:

la pus cara cosa que ha la cosa pública d'aquest Principat, ço és l'observància de les libertats les quals virtuosament obrant nostres predecessors exposant persones e béns per exaltació e ampliació de la corona reyal han adquirides¹³⁸,

i la defensa d'aquestes davant de les contrafaccions comeses pel rei és interès molt propi de tots els catalans e tan propi com la vida¹³⁹. A més a més, hi estaven obligats per fidelitat a la Corona, ja que Carles de Viana era el primogènit i,

---

¹³⁷ Codoin ACA. v. 14, p. 326.

¹³⁸ Codoin ACA. v. 14, p. 331.

¹³⁹ Codoin ACA. v. 14, p. 331.

*car la successió en aquest Principat ve per ordre de genitura al primogènit i aquest és ús e ley de la pàtria inconcusament acceptat [...] ans ha grans drets lo primogènit en la Terra per los quals de fidelitat són en conservació sua los cathalans obligats*¹⁴⁰.

Altre cop resultava evident que allò que dolia més els representants catalans no era tant l'enfrontament entre pare i fill –ells mateixos reconeixien que ja hi havia hagut precedents de reis que s'havien enfrontant amb els seus primogènits¹⁴¹–, sinó que aquest enfrontament hagués reportat una clara lesió d'usatges i constitucions:

*ells han per ferma delliberació e propòsit la liberació de la persona del senyor primogènit en què concorre la reintegració e observància de les libertats de la pàtria ésser total conservació e reintegració de aquest Principat e la detenció o cars advers del primogènit ésser total dissipació e destrucció de tota aquesta pàtria*¹⁴².

Calia que les constitucions fossin interpretades *per directum* i no recolzant-se en les opinions malintencionades dels consellers i juristes reials, per tant *sobre açò consell o disputació de juristes no volen ne en consentirien els cathalans*¹⁴³, i, tot i que el rei no ho volgués reconèixer, la contrafacció s'havia produït en empresonar i extreure la persona del primogènit de la vegueria de Lleida. El trencament de constitucions i la negativa del rei a reparar-lo anava en demèrit de Joan II, que faltava així al seu jurament de complir les lleis de la terra. Els ambaixadors havien d'acabar la seva intervenció amb una amenaça velada del que es podria esdevenir a Catalunya si el rei no modificava la seva actitud:

*portaria los poblats en aquest Principat en tant desesperació que donaria ocasió a inconvenients irreparables*¹⁴⁴ [...] *los embaxadors facen certíssima*

---

¹⁴⁰ *Codoin ACA. v. 14, p. 329.*

¹⁴¹ Recordaven els casos de Jaume I i Pere III.

¹⁴² *Codoin ACA. v. 14, p. 336.*

¹⁴³ *Codoin ACA. v. 14, p. 334.*

¹⁴⁴ *Codoin ACA. v. 14, p. 335.*

*la dita majestat suplicant que mentre és lo temps lo repòs se prengue, car si una vegada les coses eren totalment començades, les coses serien difícils de reparar*¹⁴⁵.

La reina Joana es perfilava com a l'únic personatge capaç d'intercedir en aquest cas. És interessant fer notar que, tot i reconèixer-li molta ascendència sobre el rei, en cap moment ni els diputats ni el seu consell ni Jaume Safont en el seu dietari¹⁴⁶ s'atreviren a acusar la reina, sinó que apuntaven directament contra els consellers del rei i, en especial, contra Roderic de Rebolledo i Galceran de Requesens. Aquest darrer personatge, molt proper al monarca, havia estat un dels directors de la política municipal de la monarquia des de l'època d'Alfons el Magnànim. La culpabilització de Requesens convenia als simpatitzants i membres de la Biga, facció de la qual Safont era integrant, per tenir un pretext per venjar-se'n. Requesens fou un dels que més havia contribuït a allunyar-los del poder municipal barceloní en donar suport a la facció de la Busca i propiciar els canvis en el privilegi d'elecció de consellers que van ajudar a arribar al govern a la Busca¹⁴⁷. No hem d'oblidar que Requesens ja havia estat objecte de discussió en un dels greuges més controvertits de les anteriors Corts Generals i que era un personatge polèmic que sempre havia estat objecte de pugna entre l'administració reial i els partidaris de la Biga¹⁴⁸.

El memorial que acompanyava les dues instruccions fixava l'actuació que havien de seguir els delegats que, no ho oblidem, també eren síndics a la Cort General que estaven a punt de reprendre. Joan II havia fet arribar cartes a molts dels seus adeptes amb dret a assistir a la reunió de Cort per a què es trobessin a Lleida el 3 de febrer. Els diputats instruïen els seus ambaixadors per tal que evitessin tractar el tema de la Comissió de Cort i, si

---

¹⁴⁵ *Codoín ACA*. v. 14, p. 336.

¹⁴⁶ Safont, Jaume. *op. cit.*, pp. 124-130.

¹⁴⁷ Pels conflictes entre la Busca i la Biga, vegeu: Batlle, Carme. *La Crisis económica de Barcelona a mediados del siglo XV*. Barcelona: CSIC, 1973.

¹⁴⁸ Sobrequés, Jaume. "La Crisi política a les Corts de 1454-1458," dins, *La Guerra civil catalana del segle XV. ...*, v. 1, pp. 74-82.

finalment sorgia, calia que deixessin ben clar que no la revocarien sinó que més aviat pensaven augmentar-la. Volien impedir que el tema del Príncep fos tractat a Cort, per tant, demanaven que abans del 13 de febrer algun braç presentés un dissentiment dient *no ésser Cort e que la prorrogació no s'és poguda fer stant la dita majestat fora de Lleida i, per consegüent, la Cort ésser espirada*¹⁴⁹. El dissentiment s'havia de mantenir com a tàctica dilatòria i bloquejadora per evitar parlar sobre la detenció adduint que la Cort ja havia fet remissió d'aquest tema a la Diputació.

El 3 de febrer, el temor dels diputats es demostrà ben fonamentat. Els quinze ambaixadors que eren a Lleida –que estaven a punt de reunir-se amb els quaranta-cinc ambaixadors recentment enviats– comunicaven als diputats i al seu Consell que, a través de missatgers de la ciutat de Lleida, havien sabut que el rei estava disposat a dur Carles a Lleida a canvi que no es tractés a Corts l'acusació de trencament de les constitucions. Acceptava la Comissió en la forma actual, però volia que fos la Cort General qui, en un termini pactat d'antuvi amb els catalans, tractés de l'alliberament del Príncep, entre altres assumptes. Si al final de la Cort no s'havia arribat a un acord, tot quedaria com estava.

La resposta dels diputats als ambaixadors dos dies després estava redactada amb un llenguatge molt abrandat, on es ressaltava la seva voluntat de mantenir-se units, tot i els possibles interessos particulars. És una frase de regust gairebé democràtic:

*en aquesta mateixa obligació [defensa de la cosa pública] són nosaltres [...] e, encara que en lo maneig ocorreguen moltes coses qui per ventura a hun o altres no convenguen, tothom hic ha bon comport, car sabut és que en una multitud degut és ésser seguit lo parer dels més e no lo parer de cascú particular*¹⁵⁰.

---

¹⁴⁹ Codoin ACA. v. 14, p. 343.

¹⁵⁰ Codoin ACA. v. 14, p. 378.

Afirmaven que l'oferiment reial contenia *el més greu inconvenient* ja que significava renunciar a la reparació de les contrafaccions fetes pel Rei, i que aquesta estratègia dilatòria podia conduir a la divisió de parers. Fetes aquestes constatacions, els diputats donaven instruccions als seus ambaixadors per a què passessin directament a llegir la segona instrucció i a executar el memorial.

En vigílies de l'arribada a Barcelona dels ambaixadors tramesos pel rei –el virrei de Sicília, Lop Ximénes d'Urrea i el mestre de Montesa– la tensió i desconfiança entre els diputats i el Consell, d'una banda, i l'entorn reial, de l'altra, s'incrementà. El Consell i els diputats temien que el rei utilitzés els greus problemes socials que vivia Catalunya per trencar la unitat o per crear focus de tensió dins del territori català que distraguessin l'atenció de les institucions del Principat. Diverses accions protagonitzades per l'entorn reial avalaven aquesta percepció com ara les activitats dels advocats reials Serrolí i Jaume Ferrer a Girona, on animaven els pagesos a sindicar-se i emprendre accions, segons suposaven els diputats, en contra del Principat¹⁵¹. A més a més, sospitaven que el rei s'havia posat d'acord amb el seu gendre, el comte de Foix, per prendre represàlies militars contra Catalunya¹⁵². Els diputats van demanar als diputats locals de les zones frontereres que donessin l'alerta si advertien moviments de tropes.

---

¹⁵¹ Veure infra apartat 2.2.2.3 El Consell del Principat entre senyors i pagesos. Un intent sincer de concòrdia?

¹⁵² Sobre la intervenció de Gastó IV de Foix i el seu intent de fundar un regne transpirinenc unint Navarra, Foix i Castellbó, vegeu: Bourret, Christian. *Un Royaume "transpyrénéen"?: la tentative de la maison de Foix-Béarn-Albret à la fin du Moyen Âge*. [S.l.]: PyreGraph, 1998. p. 71-78. Quan esclatà el conflicte entre les institucions catalanes i Joan II, Gastó IV de Foix donà suport al seu sogre. El 1462, la Diputació li confiscà les seves possessions catalanes – el vescomtat de Castellbó– i les atorgà a Hug Roger III de Pallars. El comte de Pallars, però, no pogué fer efectiva l'ocupació de Castellbó, que continuà dominat pels Foix, que el 1464 atacaren el Pallars des del vescomtat. Les tropes de Gastó IV donaren suport actiu a Joan II en la batalla de Calaf.

El Gran Consell del Principat de Catalunya i l'aixecament de l'host del Principat

Quan el 7 de febrer van arribar els enviats del rei, el temps de negociar ja semblava esgotat. Els emissaris van repetir la posició reial i els diputats van mantenir els seus plantejaments. El Consell de Cent, no només es negà a la petició reial de fer tornar a Barcelona els seus ambaixadors, sinó que s'afegí a les respostes que els havien fet arribar els diputats i decidiren unilateralment intitular primogènit a Carles de Viana¹⁵³.

Entre els ambaixadors no hi va haver unitat a l'hora de tirar endavant la lectura dels memorials que els havien tramès, ja que alguns els consideraven excessius¹⁵⁴. El mateix dia, però, els diputats van fer pública una resolució, consensuada amb el Consell de Cent, per la qual decidien treure la bandera reial i la del General i fer anar gent armada, *compartida e stipendiada per tot lo Principat*¹⁵⁵, a rescatar el Primogènit, que estava empresonat pel rei a qui consideraven *indegudament informat*. No hem de considerar que aquest alçament de l'host fos encara un trencament total amb el Rei, com succeiria el 1462, ja que els diputats encara estaven disposats a disculpar Joan II dient que havia actuat malament perquè estava mal aconsellat.

L'aixecament de l'host contra el rei fou controvertida i tota una sèrie de personatges del braç militar i eclesiàstic feren arribar protestes als diputats i al seu Consell per no haver estat consultats abans de prendre aquesta decisió¹⁵⁶. En canvi, no es registrà cap protesta de membres del braç reial.

---

¹⁵³ *Manual de novells ardits op. cit.*, t. 2, p. 358.

¹⁵⁴ Vicens Vives, J. *Juan II...*, p.236.

¹⁵⁵ *Codoïn ACA*. v. 14, p. 390.

¹⁵⁶ *Codoïn ACA*. v. 15, p. 13. Els personatges que presentaren la protesta foren: Pere d'Urrea, arquebisbe de Tarragona; Joan Ramon Folc III, comte de Prades; Galceran Galceran de Pinós, vescomte d'Illa Canet; Francí d'Erill, noble i destacat reialista; Guerau Alemany de Cervelló, noble; Martí Guerau de Cruïlles, noble; Francesc Galceran de Pinós, noble; Felip Albert, cavaller del Rosselló; Joan Soler, bisbe de Barcelona; Cosme de Montserrat, bisbe de Vic; Pere, abat d'Ager; Miquel Delgado, abat de Poblet; Miquel Peris canonge de Lleida; Guerau de Queralt, senyor de la baronia de Sta Coloma de Queralt.

El veguer de Barcelona, Guillem Arnau Pastor, convocà el sometent i partí al capdavant de l'host de Barcelona juntament amb el comte de Mòdica. El comte tenia ordres dels diputats que totes les crides que calgués fer, les fes en nom del rei: *faça fer la crida la qual crida sia feta del dit mossèn veguer per lo senyor rey*¹⁵⁷. El fet d'aixecar la bandera de l'host de la Generalitat al costat de la bandera reial i respectar en tot moment l'autoritat dels oficials reials ens fa pensar que l'objectiu dels diputats era propiciar una "purga" del consell reial, obligar el rei a acceptar que s'havia extralimitat en el seu comportament i a rectificar la contrafacció comesa¹⁵⁸. La por a la represàlia contra els consellers més directes de l'entorn reial es deixà sentir ben aviat i quedà ben il·lustrada amb la fugida de Galceran de Requesens¹⁵⁹ cap a Vilafranca el mateix 8 de febrer, quan es cridà el sometent a Barcelona.

Al mateix dia, els diputats trametien als seus ambaixadors a Lleida els plans d'actuació previstos. A la nit, calia que trenta dels ambaixadors anessin a Fraga amb una part de l'host de Lleida i inutilitzessin el pont de la localitat per tal que els homes del rei no poguessin endur-se el príncep a Aragó. Si comptaven amb prou efectius, intentarien alliberar-lo ells mateixos, si no esperarien les tropes de Cervera. La resta d'ambaixadors romandrien a Lleida, on es tancarien totes les portes de la ciutat excepte una, i detindrien qualsevol que volgués anar a Fraga. Al mateix temps, comunicarien al rei que els pobles s'havien mobilitzat per alliberar el primogènit, tot assegurant-li que el custodiarien. Aquesta acció podia ser fàcilment interpretada com a un segrest, i més quan la carta es tancava amb una ordre dirigida als ambaixadors de l'estil *e si qualsevol persones [...] vos faran contradiccions o contradicció algunes, siguin tractades com enemichs de la cosa pública*¹⁶⁰.

Els diputats no van aconseguir el seu objectiu, perquè quan van anar a trobar el rei aquest ja havia marxat amb la reina cap a Fraga, disposat a

---

¹⁵⁷ *Codoin ACA*. v.15, p. 170.

¹⁵⁸ Així mateix ho creu Desdevises du Dezert, G. *op. cit.*, p. 356.

¹⁵⁹ Els diputats ordenaren Requesens que es mantingués localitzable al feu del seu germà a Altafulla.

¹⁶⁰ *Codoin ACA*. v. 14, p. 395.

endur-se Carles al regne d'Aragó. Però això no va afectar la decisió dels diputats i el seu Consell de convocar el sometent.

El 8 de febrer s'hissaren les banderes a la façana de la Generalitat que donava a la plaça St. Jaume, i el dia 9 el sotsveguer va cridar el ban anunciant la sortida de l'host per anar a alliberar el Príncep. El ban deixava clar que el primogènit havia estat *empresonat per consell e instigació de malvats consellers contra Déu omnipotent e contra la reial corona, sia detengut en gran dan del Principat, ofensa de Déu, fractura e violació de les libertats del Principat e de la cosa pública de aquell*¹⁶¹, i l'objectiu de l'exèrcit aixecat per l'host era:

*aquest Principat [...] vulla en tota manera salvar lo honor e salut de la majestat real, és molt necessari que en tot cas que lo dit exèrcit hagués empatx per la dita real corona e altres qualsevols persones en la dita recuperació damunt dita, en tot cas la dita reial persona per totes forces sia preservada de tot dapnatge, perill o deshonor, tots los altres, emperò, que a la dita recuperació e liberació se apposaran sien tractats com enemichs del senyor rei, e de la cosa pública e de la salvació de la persona del dit senyor rey*¹⁶².

Totes les pagues i despeses de l'armada anaven a càrrec de la Diputació¹⁶³. A partir d'aquell moment, els diputats van adreçar cartes a totes les poblacions, capítols, braç militar del Rosselló, i nobles explicant la situació i comunicant-los quants homes havien d'aportar per l'host. En aquestes cartes, començà a fer-se servir de manera habitual la fórmula "Gran Consell representant lo Principat de Cathalunya" o "Consell del Principat" per referir-se al consell assessor dels diputats en virtut de la comissió de Cort¹⁶⁴. Es van emprendre accions per interrompre tota navegació de naus, tant per la costa com per l'Ebre, a excepció d'aquelles que havien de dur vitualles a Barcelona. Al mateix temps, es mantenia en alerta les poblacions frontereres

---

¹⁶¹ *Codoin ACA. v. 14, p. 409.*

¹⁶² *Codoin ACA. v. 14, p. 424.*

¹⁶³ Desdevises du Dezert, G. *op. cit.*, pp. 357-361 explica l'organització i la sort que va córrer l'exèrcit aixecat pel Consell del Principat.

¹⁶⁴ *Codoin ACA. v. 14, p. 419.*

amb França, ja que es temia un possible atac per part del comte de Foix¹⁶⁵ o del rei de França.

Arribats a aquest punt, val la pena fer un parèntesi per comentar breument la naturalesa d'aquesta institució. El Consell del Principat és una institució que ha estat molt poc estudiada. Com a resultat de la seva curta durada i del context bèl·lic en el qual es creà, no tingué temps de consolidar-se com a institució independent i, de fet, seguir-li el rastre no és una tasca fàcil. Aquest intent de junta de braços permanent amb caràcter de consell assessor, de fet una mena de senat que opinés i aconsellés sobre les decisions executives de la Diputació, no sempre tingué la mateixa denominació a la documentació de l'època, de vegades se'l menciona com a Consell del Principat, d'altres com a consell assessor, o simplement com els diputats i el seu consell. Tampoc no comptem amb un corpus documental independent que correspongui als documents d'aquesta institució. El Consell actuava principalment com a assessor de la Diputació del General i no degué generar una documentació pròpia independent de la dels diputats. La seva actuació la podem resseguir a través de les referències que trobem tant a la documentació de la Diputació com a la del Consell municipal de Barcelona, organisme que –com veurem al proper capítol– en virtut de la Capitulació de Vilafranca, havia de donar el seu consentiment a totes les decisions que prenguessin els diputats. Per tal de clarificar una mica el nostre relat, i tot i que a la documentació no sempre s'esmenta de la mateixa manera, a partir d'ara anomenarem sempre aquesta institució Consell del Principat.

El rei aconseguí fugir cap a Aragó amb la reina, l'infant i el primogènit. La reina i l'infant anaren directament cap a Saragossa, mentre que Joan II dugué Carles de Viana cap a Alcanyís amb la intenció de tancar-lo a Morella. Les tropes de l'host lleidatana van quedar deturades a Alcarràs en espera de més reforços i de les ordres dels diputats, que havien de decidir si entraven o no en territori aragonès.

---

¹⁶⁵ El comte de Foix estava casat amb Leonor de Navarra, tercera filla de Joan II i germana del príncep de Viana.

Davant de la ràpida mobilització de les hosts del Principat, la infanta Beatriu¹⁶⁶ oferí els seus serveis com a mitjancera, emperò tot semblava bloquejat. El rei es planyia que *els catalans en fidelitat han errat* mentre els diputats aïrats responien que eren *els consells perversos a dita majestat donats los quals a la sua corona no poca derogació, e a tots sos súbdits irreparables dans importen*¹⁶⁷. Els ambaixadors catalans presentaren el planejat dissentiment contra la represa de la Cort.

La reina va enviar Joan Fernández de Heredia per comunicar als ambaixadors dels diputats que el rei l'havia autoritzada a tractar amb ells el tema del primogènit. Emperò, les posicions continuaven inamovibles, la fase de diàleg semblava esgotada i el 13 de febrer la Diputació llicencià els seus seixanta ambaixadors que, després de diverses dilacions, retornaren a Barcelona el 24 de febrer.

El 19 de febrer, un cop llicenciats els ambaixadors, la posició de les institucions es radicalitzava. La Diputació i el Consell van emetre una crida instant els oficials reials del territori català a obeir les seves ordres sense dilació sota penes de privació de béns i càrrecs¹⁶⁸. Justificaven l'ordre dient que els diputats, en virtut de la comissió de Cort, tenien potestat i jurisdicció amplíssima per:

*ordenar qualsevol ordinació per lo bé i útil del dit General, per lahor de Déu, servey i honor del senyor rey, liberació de la persona del dit il·lustre primogènit, verdader successor après la longeva mort de la majestat del senyor rei e per redreç e reintegració del dit dret de les generalitats*¹⁶⁹.

---

¹⁶⁶ Muller de l'infant Enric, germà petit del rei Joan II.

¹⁶⁷ *Codoin ACA*. v. 14, pp. 447-448.

¹⁶⁸ A partir d'aleshores, els oficials reials presten sagament d'executar les ordres dels diputats. Així veiem que ho fa el veguer de Lleida el 23 de maig del mateix any. *Codoin ACA*. v. 17, p. 38.

¹⁶⁹ *Codoin ACA*. v. 15, p. 102 (19/2/1461).

Aquesta proclama era un cop d'estat justificat, formalment, pel bé de la corona. La jurisdicció reial quedava pràcticament en mans dels diputats i el seu Consell, amb la intervenció de la ciutat de Barcelona. D'aquesta manera, els diputats, amb el pretext i el recolzament popular que els donava el moviment per l'alliberament del príncep de Viana, pretenien forçar la negociació d'un nou *status quo* que permetés a les institucions del país guanyar atribucions en front de la monarquia i limitar-ne la tendència a l'autoritarisme.

Quan els diputats aragonesos i els jurats de València van veure que l'host del Principat es preparava per entrar a Aragó, es van afanyar a contactar amb els diputats catalans. Els aragonesos enviaren un ambaixador, Joan de Torrelles, per explicar la seva postura davant l'assumpte, mentre que els valencians trameteren una llarga carta a la Diputació catalana, als ambaixadors i al comte de Mòdica. La carta valenciana, que arribà a Barcelona el 26 de febrer, explicava que el Regne de València no havia insistit més en l'alliberament del príncep perquè no tenia cap comissió de les seves Corts i no s'havia comès cap lesió a les seves llibertats i privilegis. Demanaven que les hosts no entressin en territori valencià i es comprometien a enviar una ambaixada al rei¹⁷⁰. Tot i la postura oficial, els aires de revolta van arribar a Aragó, València, Sardenya i Sicília.

Finalment, el 22 de febrer, els diputats donaven ordre al comte de Mòdica de travessar la frontera amb Aragó i ocupar Fraga. Els diputats van insistir que fos el veguer, per tant, en nom del rei, qui requerís la ciutat per a què obrís les portes. Ordenaren també que es vigilés atentament que els soldats no fessin cap mena de malvestats entre la població civil i que es paguessin totes les despeses causades. Aquest mandat havia estat una constant dels diputats durant tota la campanya. Als governants els calia la complicitat del poble, que simpatitzava molt amb la causa del Príncep i no era oportú

---

¹⁷⁰ Els jurats de la ciutat de València es reafirmaven en la seva intenció d'enviar una ambaixada al rei per recolzar als catalans, així com en la manca de poder que tenien per autoritzar o denegar l'entrada de tropes catalanes al Regne de València, en una carta dirigida als diputats escrita el 27 de Febrer. *Codoin ACA*. v. 15, pp. 332-335.

permetre que es cometessin accions de pillatge i vandalisme sobre els civils¹⁷¹. El comte de Mòdica va ocupar Fraga, que li obrí les portes sense oposar resistència. No deixa de ser curiós que el gruix de l'exèrcit català es trobés a Fraga, més a prop de la cort reial –situada en aquells moments a Saragossa– que no pas del lloc on es trobava el príncep que volien alliberar, el castell de Morella. Així ho pensava també Joan Ferrer, receptor del dret de les entrades i eixides del General i encarregat de pagar les forces catalanes, que no veia clara la ruta seguida per a l'alliberament de Carles, perquè no era la més directa i suposaria moltes despeses¹⁷². Aquest fet ens fa pensar que l'objectiu buscat era pressionar la cort reial.

Davant de la pressió de les tropes i de les ambaixades enviades per València i Aragó demanant l'alliberament del primogènit, el virrei de Sicília i el mestre de Montesa aconsellaren el rei que deixés en llibertat el príncep. Cap el 25 de febrer, Joan II accedí a què la reina es dirigís a Morella per treure a Carles de la presó. Els diputats de Catalunya encara trigarien fins al 3 de març, data en la que van tenir confirmació de la sortida del Príncep del castell, a fer la crida oficial de l'alliberament de Carles de Viana¹⁷³.

En assabentar-se Joan II de Fraga, és lògic que, malgrat les proclames de fidelitat dels diputats i el fet que l'exèrcit fos comandat per oficials reials, veiés en l'host una amenaça directa contra ell i el seu entorn més immediat. El Rei consultà immediatament als jurats aragonesos si havia de reconsiderar l'alliberament del príncep i les mesures a prendre per prevenir que l'host catalana s'internés més en terres aragoneses. Els aragonesos es van mostrar contraris a sobreseure la llibertat de Carles. En veure l'activitat militar que amenaçava les fronteres del regne, van autoritzar el rei a reunir els *sobrejunteros* per tal de convocar l'host aragonesa. Al mateix temps,

---

¹⁷¹ Malgrat les precaucions, els diputats no van poder evitar que hi hagués disturbis contra les aljames de Cervera i Prats del Rei. *Codoin ACA*. v. 15, pp. 172-173; 176.

¹⁷² *Codoin ACA*. v.15, pp. 259-261.

¹⁷³ *Codoin ACA*. v.15, pp. 316-317. Tot i que, el 28 de febrer, els consellers de Barcelona ja havien rebut una carta de la reina anunciant-los la seva partida cap a Morella per deixar en llibertat el príncep. *Manual de novells ardits. op. cit.*, t. 2, p. 361.

cremaren les barques de l'Ebre per impedir que l'exèrcit català el traspassés. Joan II, que havia rebut 10.000 florins de la Generalitat aragonesa, es va posar en contacte amb diversos nobles valencians –P. Sanxís de Centelles, Joan de Proixida, mossèn Caroç, mossèn Vallterra– i els feu una oferta per la seva cavalleria.

El clima era d'extrema desconfiança per ambdues bandes¹⁷⁴. Els paers de Lleida i de les poblacions properes a la frontera aragonesa se sentien amenaçats pels moviments militars del rei. Joan Ferrer, en canvi, creia que l'objectiu del rei era ocupar Fraga. Els diputats i el seu consell no creien que el rei volgués atacar Fraga, sinó que reunia tropes per defensar-se dels castellans que amenaçaven la frontera navarresa¹⁷⁵. Malgrat tot, van decidir mantenir l'exèrcit a Fraga ordenant el comte de Mòdica que no avancés i que mantingués la disciplina entre les tropes castigant els excessos de l'exèrcit a través del veguer, perquè així s'havia de fer *juxta forma del procés de sometent*¹⁷⁶. Els diputats tenien notícia que, a Fraga, les tropes robaven i causaven incidents i que les crides de l'exèrcit sovint en comptes de ser fetes pel veguer, les feia el capità directament¹⁷⁷. Els disturbis a Fraga havien de ser considerables. El comte de Mòdica pensava que, després del sojorn de les tropes catalanes, els habitants de Fraga *tots generalment sien tant cansats e annuiats de nosaltres que cregam tots aquells ésser-nos enemics*¹⁷⁸.

Per molt que Joan II negués la seva voluntat d'atacar l'exèrcit català, en la seva convocatòria de l'host aragonesa feta el 25 de febrer especificava *dicto castrum et villam [Fraga] et regnum nostrum predictum Aragonum a prefatis invasoribus et oppresoribus liberare*¹⁷⁹, per tant la seva intenció era clara. El rei

---

¹⁷⁴ *Codoin ACA*. v.15, pp. 338-341. Joan d'Ixer, noble amb terres a l'Aragó que havia donat suport a l'host del Principat integrat com a segon a l'host comandada pel comte de Mòdica, en una carta de 1 de març dirigida als diputats, expressava el temor que el Rei volgués destruir-li les terres per haver-s'hi enfrontat.

¹⁷⁵ *Codoin ACA*. v. 15, pp. 428-429.

¹⁷⁶ *Codoin ACA*. v.15, p.413.

¹⁷⁷ *Codoin ACA*. v. 15, p. 375.

¹⁷⁸ *Codoin ACA*. v. 15, p.443.

¹⁷⁹ *Codoin ACA*. v. 16, p. 96.

estava convençut que l'alliberament de Carles només era un pretext i que els diputats tenien *otros malos e sinistros conceptos* i calia castigar aquells que havien causat tants danys *con tanta audacia sin ninguna causa legítima*¹⁸⁰. Segons explica Zurita, el rei era conscient que una part influent de la noblesa aragonesa estava a favor de la causa del príncep de Viana i, per tant, no era gaire optimista a rebre ajuda per foragitar de Fraga els catalans¹⁸¹. Joan II preferí concentrar la seves tropes en la defensa del territori navarrès, on els beamontesos, amb l'ajuda de tropes enviades pel rei de Castella, havien atacat Borja¹⁸².

Primeres dissensions en el si del Consell del Principat

A Barcelona, mentrestant, començaven a evidenciar-se les primeres dissensions a la Diputació i al Consell del Principat. A la reunió celebrada el dia 25 de febrer, el Consell del Principat va decidir escollir deu persones més de cada braç per tal que aconsellessin els diputats i el consell de vint-i-set. L'elecció donà lloc a una discussió acalorada en la qual els abats de St. Quirze i d'Ager, amb el recolzament de Guerau Alemany de Cervelló i Francí d'Erill, defensaven una postura diferent a la de la majoria. Els dos abats van acabar sent empresonats, mentre que Cervelló i Erill cedien davant del parer majoritari. Vicens Vives¹⁸³ interpreta que l'enfrontament podia venir de les diferències entre la tendència més moderada –representada pels abats– que no considerava que la actuació dels diputats hagués de ser un aixecament contra el rei, i la dels més radicals, propers a les idees de Joan Cristòfor de Gualbes. Santiago Sobrequés en dóna una altra interpretació: quan tornaren els ambaixadors, es plantejà el problema de si aquestes havien de formar o no part del Consell; el Consell decidí admetre'n només nou per braç. Guerau Alemany de Cervelló, tot i l'important paper que havia tingut a l'ambaixada¹⁸⁴,

---

¹⁸⁰ *Codoín ACA*. v. 16, pp. 11-12.

¹⁸¹ Zurita, Jerónimo. *op. cit.*, v. 7., p. 306.

¹⁸² Vicens-Vives, Jaume. *Juan II...*, p. 247.

¹⁸³ Vicens-Vives, Jaume. *Juan II...*, pp.237-238.

¹⁸⁴ Vicens-Vives, Jaume. *Juan II ...*, pp. 236-237.

Francí d'Erill i els dos abats en quedaren exclosos i protestaren vivament¹⁸⁵. A les diferències internes per raons polítiques, calia afegir-hi les accions d'alguns oficials reials, com ara el veguer de Girona Bernat Guillem d'Altarriba, acusat d'oposar-se obertament a les decisions dels diputats i del consell i d'atjar els remences contra l'autoritat dels diputats¹⁸⁶.

Els jurats de Saragossa enviaren una carta als diputats demanant-los que, ara que el rei havia alliberat al príncep i havia promès que tornaria al seu estat les coses del Principat, calia que es deixessin de *todas novedades* i devien *seyer fechas infinitas gracias con subjecta humil e debida reverencia*¹⁸⁷. Enviaven dos dels jurats, Lorenzo d'Algas i Anton d'Angusolis¹⁸⁸, a Fraga per demanar que l'host abandonés la ciutat ara que ja no hi havia motiu per continuar el procés de sometent, ja que s'havia: *ocupado el castell e aquella [villa] con el dicho castiello teneys e guardays diez dias a mas ja passades contra voluntad del senyor rey e contra las libertades e privilegios del reyno de Aragón*¹⁸⁹. La visió dels diputats, en canvi, era ben diferent: segons ells el procés de sometent encara no havia acabat, ja que no es feia solament per a l'alliberament del príncep, sinó també per *haver los que han tractat malament aconsellant i seduhint la majestat del senyor rey per fer la dita detenció*¹⁹⁰, per tant, no veien l'ocupació de Fraga com a un perjudici, sinó com a una actuació en benefici de tots els regnes de la corona. L'11 de març, el Consell del Principat, d'acord amb els consellers de Barcelona, manava el batlle de Barcelona que anés a Molins de Rei a detenir Galceran de Requesens i emetien ordres de detenció també contra Joan Pagès, vicecanceller, Jaume Pau, Jaume Ferrer i altres consellers reials¹⁹¹. Havia començat la repressió

---

¹⁸⁵ Sobrequés, Santiago. "Individualització dels barons del nord-est de Catalunya (II)," dins *La Guerra civil catalana del segle XV*. 2^a ed. Barcelona: Edicions 62, 1987. v. 2, p. 95.

¹⁸⁶ *Codoin ACA*. v.16, p.31.

¹⁸⁷ *Codoin ACA*. v.15, pp. 422-424.

¹⁸⁸ Zurita, equivocadament indica que els jurats aragonesos s'entrevistaren amb el comte de Pallars. Amb qui van parlar fou amb el comte de Mòdica, que dirigia l'exèrcit del Principat. Zurita, Jerónimo. *op.cit.*, v. 7, p. 301.

¹⁸⁹ *Codoin ACA*. v.15, p. 473.

¹⁹⁰ *Codoin ACA*. v.15, p.416.

¹⁹¹ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2., pp. 363-364. Safont, Jaume. *op. cit.*, p.130.

contra l'entorn reial duta a terme pels diputats i el seu consell amb la participació del Consell de Trenta-dos de la ciutat de Barcelona¹⁹².

La reina Joana acompanyà el primogènit fins a Catalunya amb la intenció d'entrar amb ell a Barcelona. Els diputats i el seu consell, quan se n'assabentaren, van enviar ambaixadors –Nicolau Pujades, ardiaca de la mar; Arnau de Vilademany i de Blanes; i Francesc Bosc, ciutadà i síndic de Lleida– per a què anessin al seuencontre i li demanessin que, en comptes d'entrar a la ciutat amb Carles, restés a Vilafranca del Penedès. Tot i l'autorització donada per la Diputació per tal que els consellers del rei que acompanyaven la reina Joana entressin a Catalunya –com el vicecanceller Joan Pagès–, el govern municipal prohibí la seva entrada a la ciutat, adduint que contra ells pesava un ordre del sometent¹⁹³. Sembla, doncs, que la reticència cap als alts càrrecs de la cancelleria reial provenia més de la ciutat de Barcelona que de la mateixa Diputació.

La reina, d'altra banda, no era gens popular entre el poble, que la culpava de l'empresonament del Príncep i recelaven de la seva influència sobre el Rei. Val a dir que la gran influència de la reina Joana sobre el Joan II era coneguda a tota Europa, fins i tot el Papa Pius II en els seus diaris comentava aquest fet:

Després de la mort de Blanca, Joan havia pres una altra muller, Joana, filla de l'almirall de Castella, a la qual estimava tan perdudament que no creia

---

¹⁹² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de guerra. 1B. III-1, f. 104 v. El Consell de Trenta-dos escollí una comissió de quatre persones per tractar, juntament amb les persones escollides pels diputats, el que calia fer amb els detinguts. Les persones delegades pel Consell foren: Berenguer Llull, ciutadà; Joan Fariça, mercader; Bernat Marquilles, artista; Pere Sagarra, menestral.

¹⁹³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de guerra. 1.B.III-1, f. 105 r. El trentenari va insistir en no donar permís d'entrada ni a Joan Pagès, vice-canceller del rei, que volia entrevistar-se amb el príncep de Viana.

*poder viure ni una hora sense ella, tal com els vells perden el seny per les mullers jovenetes*¹⁹⁴.

Els diputats temien, per tant, que no seria ben rebuda. La petició era força sorprenent i constituïa un altre gest de les institucions per evidenciar el descontentament i la desconfiança envers la corona i la política que aquesta seguia. La reina Joana proposà que li deixessin acompanyar Carles fins a St. Boi, però els diputats es mantingueren fermes en la seva posició inicial i Joana acceptà quedar-se a Vilafranca. Finalment, Carles de Viana entrà sol a Barcelona el 12 de març¹⁹⁵. A partir d'aquí, començaren les negociacions dels capítols que havien de conduir a l'entesa entre pare i fill i a establir un nou marc polític a Catalunya. Les negociacions es van produir sense la presència del Rei, que estigué representat en tot moment per la reina Joana i, per tant, també esdevenen un bon exemple del paper diplomàtic d'una reina durant el Renaixement, amb un marit tenallat per les relacions parlamentàries i la guerra. La reunió va jugar un paper important en el procés negociador de la Capitulació de Vilafranca.

---

¹⁹⁴ Pons i Guri, Josep M. "Catalunya en els comentaris d'Enea Silvio Piccolomini: catalans en defensa de les seves institucions," dins *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 2006. v. 4, p. 181.

¹⁹⁵ *Dietari de la Deputació. del General de Cathalunya. op. cit.*, v. 2, p. 30.

EL LLARG PROCÉS DE LA NEGOCIACIÓ DE LA CAPITULACIÓ DE VILAFRANCA

Amb la reina Joana instal·lada a Vilafranca i el príncep Carles alliberat i a Barcelona, les institucions començaren a negociar amb Joana, que actuava com a representant del rei, els termes d'un nou marc polític que culminaria en el text de la Capitulació de Vilafranca. Aquesta negociació, tot i que com veurem afectava la figura del príncep de Viana, va ser conduïda sense la intervenció directe d'aquest personatge.

Segons un dels millors biògrafs del príncep, Georges Desdevises du Desert, les negociacions de la Capitulació es poden dividir en tres fases¹⁹⁶: del 20 de març al 21 d'abril, període en el qual van tenir lloc les negociacions entre els diputats i la reina, la presentació, el 17 d'abril, del primer text de la Capitulació i la resposta d'aquests a les objeccions presentades per la reina; del 22 d'abril al 20 de maig la reina presentà els capítols al rei que els feu examinar pel seu Consell i per les Corts aragoneses, del 21 de maig al 21 de juny la reina tornà a Catalunya per signar la Capitulació. La divisió cronològica d'aquest procés segueix sent vàlida i me'n serveixo per a la meua exposició.

Primera negociació amb la reina. El projecte d'un nou pacte entre rei i país (20 març – 21 d'abril)

Caldria avançar l'inici de la primera etapa al 16 de març, data en la qual el Consell assessor del Principat es reduí de vint-i-set a quinze membres, tot quedant aquests obligats a residir a Barcelona fins que es posés fi al procediment contra el príncep de Viana¹⁹⁷. Durant aquest primer període, tingueren lloc en el si de la Generalitat i del Consell de Barcelona tot un seguit de reunions per tal d'acordar i redactar un projecte de la Capitulació.

---

¹⁹⁶ Desdevises du Dezert. *op. cit.*, p. 361. Coll, Núria. *Doña Juana Enríquez: lugarteniente real en Cataluña*. Barcelona: CSIC, 1953, t. 1, p. 96-102.

¹⁹⁷ *Codoin ACA*. v. 16, p. 21-22.

Els articles van ser redactats i acordats conjuntament entre el Consell del Principat –format pels diputats i el seu consell assessor– i els dirigents de la ciutat de Barcelona –consellers, Trentenari i Setzena. La Setzena fou una innovació que els consellers van idear per tal de dotar-se d'una comissió permanent que seguís l'acció política duta a terme en aquest assumpte i pal·liar, així, els sovintejats canvis de composició del Trentenari. La Setzena s'associà per primer cop a les deliberacions del Trentenari¹⁹⁸ –que s'escollia cada tres mesos d'entre els membres del Consell de Cent– el febrer de 1461, just quan acabà el mandat del primer Trentenari aquell que havia intervingut en l'alliberament del príncep. La Setzena estava formada per la meitat dels membres del Trentenari sortint, quatre per estament, i també variava cada trimestre, d'aquesta manera sempre quedaven al consell de la ciutat persones informades de l'estat de les gestions per tal de posar al corrent els nous membres del Trentenari. El Consell de Cent donava plens poders a la Setzena i al Trentenari per tractar els temes relacionats amb l'alliberament del príncep i les negociacions amb el rei.

Al Consell del Principat es van plantejar problemes d'organització. Les diferències sorgides en el si del Consell entre pactistes i moderats van influir a l'hora de discutir com s'havia de votar per decidir sobre els afers de la capitulació. Una part del Consell volia deliberar per estaments tal com es feia a Corts, mentre que els diputats, els consellers de Barcelona i una altra part del Consell deien que calia decidir per majoria perquè tota deliberació per estaments hauria conduït *apartaments* i dilacions que no convenien. Finalment, els diputats i el seu Consell acordaren deixar la decisió a mans del Trentenari i la Setzena de Barcelona. S'acordà que les decisions relatives a la comissió de Corts es prendrien per majoria amb el consentiment i la intervenció de la ciutat de Barcelona mentre que les decisions relatives als capítols que es tractarien amb la reina i als afers no compresos en la comissió de Corts¹⁹⁹ es prendrien amb el consentiment de la major part de dos dels estaments i un mínim de sis membres de l'estament restant, amb

---

¹⁹⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de Guerra. 1.B. III-1, f.94r (28/2/1461).

¹⁹⁹ La comissió de Corts havia estat feta per la Cort General de Lleida als diputats abans de dissoldre's amb el mandat de fer el que calgués per alliberar el Príncep de Viana.

consentiment de la ciutat de Barcelona²⁰⁰. El fet de deixar en mans del consell barceloní la decisió final sobre un tema tan cabdal com la normativa de votacions i de concedir el dret de veto a la ciutat sobre qualsevol decisió de la Diputació i el seu consell suposava passar el timó del país a mans dels dirigents barcelonins. Els que a mitjan segle XV s'havien sentit amenaçats per les reformes municipals d'Alfons el Magnànim, dutes a terme pel seu fidel Galceran de Requesens, tenien ara la possibilitat de canviar les regles del joc polític a favor seu.

El primogènit pressionava per tal que els diputats deixessin que ell i els seus consellers també poguessin intervenir en el redactat dels capítols. Els diputats s'hi van negar en rodó. Només van autoritzar la seva participació a tall informatiu, aconsellat pel bisbe de Tarragona, el comte de Prades i Lluís Setantí i amb la condició que no pogués canviar ni afegir res al que ja s'havia acordat. Quan Carles fou informat del contingut dels capítols, va demanar que es canviés el contingut de dos d'ells: el que es referia a la seva lloctinència i el que regulava la successió. En el primer cas, el príncep es queixava de la possibilitat de poder ser destituït a petició dels diputats i dels consellers de Barcelona. Pel que feia a la successió, Carles de Viana no veia amb bons ulls que el seu germà, Ferran, fos el seu successor en cas de morir sense descendència i que aquest hagués de ser educat per catalans, ja que creia que això podia fonamentar parcialitats en contra d'ell²⁰¹. El príncep no tenia descendència legítima i, lògicament, els catalans no podien deixar un tema tan important a l'atzar. Els diputats i els consellers van desestimar les peticions de Carles de Viana i es negaren a modificar res. Quedava clar, doncs, que els diputats i el consell de la ciutat consideraven que la capitulació no era un arbitratge entre el rei i el seu fill amb les institucions com a arbitres, sinó un acord entre el rei i la Terra.

Joana Enríquez, que es mantenia al corrent dels treballs dels diputats, no es mostrava gaire d'acord en què s'hi hagués introduït el tema de Navarra,

---

²⁰⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de Guerra. 1.B.III-1, f.106v (26/3/1461).

²⁰¹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de Guerra. 1.B.III-1, f.108r (31/3/1461).

justament ara que els beamontesos estaven revoltats, tanmateix, pressionava als diputats per tal que li enviessin, tan aviat com fos possible, els capítols redactats i així poder tornar prop del rei.

Joan II es trobava en una situació difícil: el rei de Castella amenaçava la frontera aragonesa i els navarresos s'havien revoltat. Els diputats i els consellers de Barcelona, però, ja havien fet constar la seva protesta per l'entrada dels homes del conestable de Navarra en terres aragoneses. Havien demanat al príncep Carles que intercedís per a què el conestable retirés les seves tropes, així mateix, també es mostraven contraris a la intervenció castellana. A canvi de la retirada de les tropes, els diputats i els consellers barcelonins oferien introduir en els seus capítols una clàusula referent a Navarra. És clar que la problemàtica navarresa no era una de les prioritats de les autoritats del Principat ocupats com estaven a redactar un nou marc de relació amb el rei²⁰².

Tot i que el príncep de Viana s'havia manifestat contrari a la desmobilització de les tropes catalanes fins a la finalització de la negociació, el 28 de març, els diputats amb el consentiment del Trentenari i la Setzena de Barcelona, donaven ordres al comte de Mòdica d'abandonar la vila de Fraga i retirar-se a Lleida amb els cinc-cents homes de peu que havien cobrat darrerament i cinquanta cavalls útils. La resta de l'exèrcit quedava llicenciat. Aquesta decisió que el Consell de Barcelona justificava per *conservar bona confederació e voluntat ab los aragonesos*²⁰³ també es pot interpretar com una mesura forçada pels esdeveniments, ja que la Diputació no podia sostenir per més temps la despesa que representava assoldar la tropa. La situació de la majoria dels components de l'exèrcit, malalts o bé en un estat de pobresa lamentable a causa del retard en la paga, els convertia més en un perill per a l'ordre públic que no pas en tropes útils. De tota

---

²⁰² Estem d'acord amb Jaume Vicens-Vives quan diu que Carles no podia confiar al cent per cent en els catalans per a la seva reivindicació de Navarra. Vicens-Vives, J. "La Trayectoria mediterránea del príncipe de Viana" ..., p. 105.

²⁰³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de Guerra. 1.B.III-1, f.107v (29/3/1461).

manera, també mostrà l'escassa consideració en què es tenia l'opinió del príncep de Viana i el seu cercle.

Paral·lelament, el rei de Castella provava d'apropar-se als diputats. Després de tots els problemes que Joan II i els seus germans, els anomenats *infantes de Aragón*, li havien causat, res no el podia satisfer tant com veure les dificultats que se li presentaven al rei d'Aragó i provà d'aprofitar la situació en benefici propi. Enric escrivia a les institucions catalanes justificant el seu atac a les fronteres navarreses com un intent d'ajudar Carles de Viana²⁰⁴. D'altra banda, mostrava interès per un possible enllaç entre Carles i la seva germana Isabel que, d'haver-se dut a terme, hauria aïllat Joan II. El príncep Carles, però, en una carta dirigida als diputats i al seu Consell insistia en què calia que qualsevol negociació sobre el seu casament amb Isabel es fes amb el consentiment del rei Joan²⁰⁵.

---

²⁰⁴ En aquest punt, caldria explicar la situació de la successió navarresa. El regne de Navarra, a banda i banda del Pirineu, durant tota l'edat mitjana havia estat cobejat tant per Castella, com per Aragó, com per França. Els reis navarresos van provar de mantenir un equilibri entre aquests regnes per conservar la seva independència. A Navarra, no regia la llei sàlica i, per tant, les dones podien heretar la Corona. Per això, Blanca, la mare de Carles de Viana, havia estat una núvia molt cotitzada. En primeres núpcies, Blanca s'havia casat amb Martí el Jove, convertint-se ella en reina de Sicília. Semblava, doncs, que Navarra feia una aposta per unir-se a l'òrbita de la Corona d'Aragó. Quan morí Martí el Jove, aquesta aposta continuà en casar Blanca amb Joan de Trastamara. Blanca havia casat els seus fills, de manera que continuava guardant aquest equilibri entre els tres estats que influïen Navarra: Carles havia de ser, en principi, l'hereu de Navarra i de la Corona d'Aragó; Blanca es casà amb el primogènit de Castella, Enric de Trastamara; la filla petita, Elionor, es casà amb Gastó de Foix, molt vinculat a la cort francesa i hereu també d'un territori català pirinenc el vescomtat de Castellbó. Amb el conflicte entre Joan II i el príncep de Viana s'obria un altre cop la possibilitat d'influir en el regne de Navarra ajudant un o altre bàndol.

²⁰⁵ *Codoín ACA*. v. 16, pp. 138-139. Val a dir que un dels motius de l'empresonament del príncep de Viana a Lleida fou la sospita que estava negociant amb enviats d'Enric IV el seu casament amb la infanta Isabel de Castella.

El 30 de març, els capítols redactats pels diputats i el seu Consell, després d'haver estat examinats i aprovats²⁰⁶ pels consellers de Barcelona, s'enviaren a la reina juntament amb una ambaixada formada per l'abat de Poblet, Joan Çabastida, Tomàs Taqui, síndic de Perpinyà, i Pere Perelló, que actuava com a secretari. La reina els va examinar i, a petició dels diputats, els lliurà un escrit formulant objeccions a nou dels capítols.

Els diputats no consideraren oportú informar del contingut de la capitulació proposada a les universitats catalanes²⁰⁷, perquè preferien esperar la resposta de la reina. L'única universitat que havia participat directament en la seva redacció havia estat la ciutat de Barcelona. En un intent de guanyar-se la simpatia en vers la seva causa, els diputats i el Consell del Principat van voler comunicar l'estat de les negociacions a les principals corts estrangeres. Van trametre ambaixadors a la cort de Borgonya –important centre diplomàtic europeu²⁰⁸, on es trobava refugiat Lluís, el delfí francès–, a la de França²⁰⁹ i a la Santa Seu.

---

²⁰⁶ Els consellers de Barcelona només van fer una objecció en els capítols presentats pels diputats i el Consell del Principat. Demanaven que, per tal de no torbar les negociacions, no s'introduís cap capítol referent al sou que havien de cobrar els diputats per haver fet aquestes gestions. És propi de l'època trobar barrejats allò que avui en diríem alta política amb afers que qualificaríem de més administratius.

²⁰⁷ Les universitats que formaven part des d'un bon principi del Consell del Principat eren les següents: Barcelona, Lleida, Tortosa, Girona, Perpinyà, Puigcerdà, Manresa, Vilafranca del Penedès, Vilafranca de Conflent, Vic i Cervera. Vegeu: ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 64-66.

²⁰⁸ Borgonya, en aquests moments, era un centre diplomàtic preeminent per les seves importants relacions exteriors amb Flandes, França, Anglaterra, Portugal, i l'Imperi. Vegeu: Holzgreffe, J.L. (1989) "The origins of international relations theory," dins *Review of International Studies*, 15, 1, pp. 11-26, que indica com la diplomàcia borgonyona del segle XV estava a un nivell tan important com la diplomàcia francesa o la papal. Per veure una aproximació a la importància d'aquesta cort en termes diplomàtics, artístics i culturals, vegeu també: Carrol, Margaret D. (1993), "In the name of God and profit" Jan van Eyck Arnolfini portrait," dins *Representations*. 44, Autumn, pp. 96-132.

²⁰⁹ S'enviaren cartes a la cort papal i a les corts de Borgonya i França *Codoin ACA*. v.16, pp. 248-249 i Romeu de Marimon va ser designat ambaixador a les dues corts per tal d'anar a explicar tot el procés relatiu a l'afer del príncep de Viana. *Codoin ACA*. v.16, pp. 250-253.

La situació a Catalunya se seguia amb atenció a les principals corts europees. Europa es trobava en un moment delicat: des de la caiguda de Constantinoble el 1453, el perill turc amenaçava des de l'est. Els estats italians tot just havien constituït la Lliga itàlica (1455), signada per un període de vint-i-cinc anys, amb l'objectiu d'evitar la ingerències de potències estrangeres i garantir la pau. Aquest fita no era gens fàcil, perquè la Península Itàlica des de principis del segle XV havia estat basculant entre la influència francesa i la de la Corona d'Aragó –sobretot després que Alfons aconseguís el tron napolità²¹⁰. El Papa seguia amb especial atenció els esdeveniments a Catalunya, no oblidem que mesos abans de l'afer del príncep de Viana, Pius II havia intentat cridar una croada contra els turcs²¹¹ de la qual oferí el comandament a Joan II²¹². A França, Carles IV s'enfrontava al delfí, futur Lluís XI, i als seus partidaris. Anglaterra es trobava immersa en les Guerres de les Dues Roses entre les cases de York i Lancaster que havien començat l'octubre de 1459 després del Parlament de Devils²¹³.

Cap a principis d'abril, la situació del rei Joan era compromesa: tot i que tractava d'aturar les forces del rei de Castella que amenaçaven la frontera d'Aragó i la revolta navarresa, només disposava de les forces que les Corts Generals d'Aragó havien votat per a la defensa del regne navarrès. El rei se sabia clarament sobrepassat i oferí a Carles acceptar que el juressin primogènit i governador general, a canvi que aquest pressionés Enric IV de Castella per a què retirés les seves tropes de la frontera²¹⁴.

---

²¹⁰ Vegeu: Ilardi, Vicent (1959) "The Italian league, Francesco Sforza, and Charles VII, 1454-1461" dins, *Studies in the Renaissance*, 6, pp. 129-166. [Consultat el 16.12.2011] <http://www.jstor.org/pss/2857185>

²¹¹ Reglà, Joan. (1951) "La cuestión de los Pirineos a comienzos de la edad moderna: el intento imperialista de Gastón de Foix," dins *Estudios de Historia moderna*.1, pp. 1-30.

²¹² Fernández Torregrosa, A. (1952) "Política exterior de Juan II de Aragón," *Estudios de historia moderna*. n. 2., pp. 99-132.

²¹³ Pollard, A.J. *The Wars of the Roses*. Houndmills: Macmillan, 1995.

²¹⁴ AHCB. Consell de Cent. Delliberacions de Guerra. 1.B.III-1, f. 108r.

El 17 d'abril, després d'una trobada a l'Hospital de Cervelló entre els ambaixadors de la reina i dos enviats del Consell del Principat –Jaume Taravau i Jaume Ros– els diputats i el consell assessor examinaren i contestaren les propostes de Joana Enríquez.

No ens ha arribat el text d'aquesta primera versió de la Capitulació, però, pel que es desprèn de les respostes de Joana Enríquez, sembla que el contingut final no va diferir gaire dels capítols definitius. La reina va fer objeccions a nou dels vint-i-set capítols presentats²¹⁵.

El primer capítol legitimava totes les accions que s'havien dut a terme per alliberar el príncep Carles. Obligava el rei a comprometre's a no processar ningú que hagués intervingut en l'alliberament i es paralitzaven els processos ja oberts per aquest motiu. La reina, en la seva rèplica, exculpava al rei i justificava la seva actuació: Joan II havia actuat en benefici dels seus regnes i segons les informacions de què disposava, per això es molestà davant l'actitud dels catalans. La reina considerava que aquest capítol s'havia de limitar als fets ocorreguts fins al moment de la redacció de la Capitulació i, en cap cas, condicionar la dinàmica política en el futur, ja que, la Diputació i el Consell havien de cenyir-se a les seves funcions i no interferir en les actuacions de la monarquia. Això era inacceptable per als diputats i consellers, convençuts que el seu deure de fidelitat els obligava i justificava a actuar tal com ho havien fet, sempre que en un futur es presentés una situació similar. De fet, les institucions estaven legitimant el seu dret de revolta. La modificació proposada per la reina, per tant, no s'incorporà al text definitiu, tot al·legant que, si en un futur es presentava un cas semblant, per fidelitat, haurien d'obrar de la mateixa manera:

lo dit Principat ha per ferm que en lo cas subsegit, e tota vegada que en lo esdevenidor e seguís consemblant cas, lo que a Déu no placia, deu fer lo

---

²¹⁵ *Codoin ACA*. v.16, pp. 266-280. Els capítols en concret són els números: cap.1, cap. 3, cap. 5, cap. 6, cap. 8, cap. 10, cap. 12, cap. 21, cap. 23. Les respostes dels diputats a les rèpliques de la reina es poden trobar en el mateix volum, pp. 282-286.

*semblant per satisfer la fidelitat a la real corona deguda, e atorgar ab la dita retenció serie vist no consentir que de justícia e deute de fidelitat fos fet*²¹⁶.

El tercer capítol tractava de la depuració de l'entorn reial. La reina no considerava just el cessament dels consellers sense un procés previ, perquè significaria tractar per igual als que havien aconsellat malament i als que no. Tanmateix, pensava que el rei accediria a procedir contra els oficials acusats d'haver actuat malament per tal de privar-los dels oficis i, si calia, castigar-los com es mereixien o bé cessaria sense nota d'infàmia²¹⁷ els oficials que les institucions consideressin oportú. En qualsevol cas, la reina estava convençuda que el rei cobriria els càrrecs vacants amb persones adients. Els diputats i consellers responien que aquest capítol tractava dues coses ben diferenciades: el cessament dels oficials i els càstigs que aquests havien de rebre. Pel que fa a la primera qüestió, que havia de ser atorgada per via de gràcia, acceptaven que els oficials fossin cessats sense nota d'infàmia. Els càstigs, serien demanats per via de justícia, i quedaven en mans del rei. Les institucions no podien renunciar a l'oportunitat de *netejar* l'entorn reial de personatges que els podien resultar molestos i massa tendents a recolzar l'autoritarisme monàrquic.

El cinquè capítol reformava la provisió i el pagament dels principals càrrecs de l'administració de la justícia reial a Catalunya –canceller, vicescancerler, regent de cancelleria i assessor del portantveu del governador general del Principat i dels Comtats. Calia que aquests oficials fossin nats i domiciliats a Catalunya. La Diputació els pagaria un sou determinat mentre

---

²¹⁶ *CodoinACA*. v.16, p. 282.

²¹⁷ La infàmia, concepte provinent del dret romà, generava un estatus jurídic de pèrdua de drets. En el dret català, la infàmia s'aplicava principalment a dos tipus de persona: banquers o comerciants que no poguessin fer front al deute contret i oficials públics culpables de conductes doloses, o d'haver fet servir el seu càrrec per l'enriquiment personal. Els principals canvis que la infàmia produïa en l'estatus jurídic de qui la patia eren: la pèrdua de l'honor, la incapacitat per testificar, la pèrdua dels càrrecs públics i la inhabilitació per detentar-ne més. Sobre la pena d'infàmia, vegeu: Masferrer Domingo, Aniceto. *La pena de infamia en el derecho histórico español: contribución al estudio de la tradición penal europea en el marco del ius commune*. Madrid: Dykinson, 2001.

fossin en territori català o quan sortissin del territori seguint la Cort reial – exceptuant l'assessor del governador de Cerdanya. Es prohibia als oficials fer comissions ni acceptar-ne i no se'ls permetia acceptar suborns ni donacions. Joana i els seus assessors introduïren que la qüestió del pagament hauria de ser decidida amb beneplàcit de la Cort General, precisió que fou acceptada per diputats i consellers. L'obligatorietat de nomenar exclusivament catalans per aquests càrrecs despertava, en canvi, moltes objeccions per part de la reina. Observava que si concedien aquesta prerrogativa, la resta de territoris de la Corona també la voldrien. Des del punt de vista de la monarquia, els regnes ja estaven prou separats en càrrecs i monedes; separar-los encara més suposaria una major pèrdua de preeminència de l'autoritat reial. S'advertia una certa voluntat de la Corona d'unificar el govern reial dels regnes tant com fos possible per tal de facilitar l'actuació de la seva administració. D'altra banda, la introducció de naturals d'altres regnes en els alts càrrecs de l'administració reial a Catalunya dificultaria la seva aliança amb les institucions del país.

El sisè capítol, estipulava que ni el rei, ni el primogènit ni el portantveus de governador general podrien fer comissions. Les restriccions de fer comissions eren molt estrictes. Només s'autoritzava a fer-les al canceller, vicecanceller i regent de la cancelleria i els portantveus de governador amb consell dels seus assessors. Aquesta disposició equivalia a deixar les comissions de causes només a mans de juristes. El rei i el primogènit no podrien fer comissions encara que comptessin amb l'assessorament dels principals oficials de justícia. La reina es va mostrar escandalitzada, perquè significava limitar les potestats del monarca i dels membres de la família reial en matèria de justícia, una de les funcions més inherents al sobirà. Joana intentà negociar que el rei pogués fer comissions almenys en aquells casos en els quals sospités que els oficials de justícia estaven massa implicats (*apassionats*). De fet, la reina mirava de deixar una escletxa per la qual el rei pogués continuar actuant en aquesta matèria. Els diputats i consellers no van acceptar cap de les objeccions de Joana.

El vuitè capítol constituïa una renovació de l'observança que atorgava molt més poder als diputats i al municipi barceloní en el control del compliment de les constitucions per part de l'administració reial. Havia estat redactat, com deien els diputats²¹⁸:

*per tolre tota manera de vexacions a que la justícia d'aquí avant en lo dit Principat sia bé e degudament administrada e los usatges de Barchinona e constitucions de Cathalunya, privilegis e libertats per vos e vostres predecessors jurats sien en molta diligència e atenció observats*²¹⁹.

Establia que en qualsevol causa –civil, patrimonial, penal o de regalies– sostinguda entre oficials reials, el rei o el primogènit, i particulars o universitats catalanes, els diputats amb coneixement dels consellers de Barcelona podien investigar, d'ofici o amb denuncia interposada, els oficials o les persones de l'aparell reial que haguessin conculcat les constitucions. Si es comprovava que s'havia actuat contra les constitucions, els oficials es veurien obligats a revocar, cassar i anul·lar totes les actuacions contràries a dret. Si no ho feien, serien destituïts del seu ofici.

A la primera versió d'aquest capítol, els diputats es consideraven autoritzats a cessar ells mateixos immediatament els oficials contrafaents, però en la seva resposta a la reina ells mateixos introduïren una modificació: abans de destituir l'oficial contrafaent el denunciarien al rei o al lloctinent per tal que la justícia actués en conseqüència. L'administració reial disposaria d'un termini de trenta dies per reparar la contrafacció i destituir l'oficial, si no entraria en funcionament el mecanisme establert pel capítol. Els diputats, amb el consentiment dels consellers de Barcelona, tenien potestat per fer una crida declarant nuls tots els actes que fessin els oficials contrafaents i, si

---

²¹⁸ Pel que fa a l'observança, existí una llarga història abans de 1481. La historiografia ha posat l'accent en el capítol de cort de Ferran d'Antequera de 1413. Amb tot, recentment, Tomàs de Montagut i Isabel Sánchez de Movellán han verificat que la preocupació per l'observança és anterior a la mort de Martí l'Humà. Volem fer notar que al llarg del trajecte cap a la formulació de l'observança, la Capitulació de Vilafranca també tingué un paper cabdal.

²¹⁹ *Codoin ACA*. v.17, p.237.

no es tornaven les coses al seu estat inicial, els oficials podien ser privats del càrrec deu anys. La reina no va presentar cap tipus d'objecció a aquest text. El capítol només s'aplicava a causes patrimonials i fiscals i no de part a part i, pel que fa a les causes fiscals en les quals hi hagués una part, només s'hi podria intervenir si la part ho sol·licitava als diputats²²⁰.

El capítol deu establí que, a excepció feta del canceller, tots els oficials de justícia havien de ser nascuts al Principat. La reina proposava que això s'entengués com a mera liberalitat per part del rei i no com a una obligació. Diputats i consellers es mostraran intransigents i no volgueren modificar aquest punt, que creien que s'havia de concedir per justícia i, per tant, ho consideraven obligat.

El capítol dotze establí un nou repartiment de funcions en l'exercici del poder. Habilitava el príncep de Viana com a lloctinent vitalici amb poder per exercir totes les funcions reials, amb la sola excepció de les quatre regalies majors, que es consideraven inalienables e intransferibles, completament afixes a la persona del rei. La reina, sorpresa per la petició dels catalans, la considerava com un gest de desconfiança envers Joan II. Joana Enríquez esperava que els catalans salvaguardarien l'honor reial i es mostrava contrària a atorgar la lloctinència general al príncep. La reina argumentava que augmentar les prerrogatives i honors del príncep podia agreujar les tensions entre pare i fill i, d'altra banda, aquesta cessió de sobirania podia ser entesa pels regnes veïns, Castella i França, com un símptoma de debilitat per part de la monarquia. El príncep, però, podria exercir la justícia mitjançant el seu càrrec de governador general. Pel que fa a la prohibició d'entrada a Catalunya fins que li fos suplicat, la reina no creia que el rei hi posés gaire objeccions. Segurament, el rei i els seus consellers esperaven que les dissensions entre els membres del consell del Principat i les diferents

---

²²⁰ *Declarat emperò e entès a major e sobreabundant cautela que sots lo present capítol en manera alguna no puguen ésser compreses causes algunes de part a part sino les dites causes patrimonials i fiscals segons dessus és dit e encara les fiscals en les quals haja instància de part lo dit capítol no comprega si no per la part instant no serà recorregut als dits diputats.*

gabelles barcelonines no tardarien a tornar a aparèixer i algú el cridaria. Els diputats i consellers asseguraven a la reina que no deixarien mai que res atemptés contra el rei, però que no modificarien el contingut d'aquest capítol.

El capítol vint-i-un versava sobre la forma en la que calia interpretar la capitulació si sorgien diferències. S'establia que el sentit de la capitulació seria interpretat pels diputats i els consellers de Barcelona i en cap cas pel rei o el primogènit. Evidentment, la reina s'oposava a aquesta proposta que deixava el poder en mans de les institucions i remetia a les Constitucions de Catalunya que preveien com s'havien d'interpretar les lleis. Efectivament, el capítol 30 de les Corts de 1299 i el capítol 10 de les Corts de 1321 establien que la legislació pactada, lleis i constitucions, s'havia d'interpretar per una comissió d'integrants dels tres braços de Corts juntament amb el rei²²¹. El suggeriment no fou recollit pels diputats, que negaven qualsevol intenció de perjudicar al rei.

El capítol vint-i-dos demanava que no s'actués contra Felip de Castro, Joan d'Ixar i Fernando Bolea, ciutadans aragonesos, per la seva actuació en suport de la causa del príncep. La reina no en feu cap comentari. Amb tot, els diputats i consellers s'afanyaren en la seva resposta a precisar que no volien atemptar en res contra les lleis aragoneses, més aviat demanaven que el rei, en comptes de pronunciar-se sol en aquestes causes, ho fes amb el consell de persones designades per la reina i el primogènit.

Finalment, al capítol vint-i-tres es proposava que, per pacificar el regne de Navarra, es donessin els comandaments dels castells i fortaleses a notables aragonesos, valencians i catalans. Aquesta proposta ja havia estat realitzada anteriorment pel príncep de Viana, quan, en retornar de Sicília, havia fet una proposta de concòrdia amb el seu pare²²², per tant no seria il·lògic pensar que aquest capítol podia ser una concessió cap als interessos navarresos del príncep. La reina replicà que això atemptaria contra les lleis navarreses. Els

---

²²¹ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 318.

²²² Vicens-Vives, Jaume. *Juan II ...*, p. 219.

diputats es limitaren a contestar, no sense una certa sornegueria, que s'havien informat i sabien que, en aquell moment els castells es trobaven en mans de castellans i gascons i, per tant, creien que la solució que proposaven a la capitulació era molt millor que l'existent.

Abans de trametre les respostes a la reina, Carles de Viana sol·licità que el seu vicecanceller i el seu protonotari participessin en el debat dels capítols. Aquest nou intent de participació li fou altre cop denegat amb l'argument que, com que no eren catalans, aquestes persones no podien tenir idea de les lleis del país. Una altra vegada es demostrà la voluntat que la capitulació fos una negociació entre rei i país per tal d'instaurar un nou ordre. Però, entre el rei i tots els dirigents del país o només una part d'ells? De fet, al 21 d'abril, quan ja s'havia fet una primera redacció dels capítols i la reina ja estava a punt de marxar a la cort reial per a l'aprovació, els diputats i els consellers encara no havien tramès el text a les universitats catalanes. La negociació i elaboració d'aquest nou marc que havia d'establir les relacions polítiques i institucionals es va mantenir en el cercle tancat que componien els membres del Consell del Principat, els termes municipals que gaudien d'un representant al Consell, els consellers de Barcelona i els juristes que els assessoraven.

Segona fase: la tensió de l'espera (22 d'abril al 20 de maig)

El 22 d'abril, la reina Joana es disposava a marxar cap a la cort reial que en aquells moments es trobava a Saragossa. Abans, però, va trametre una carta als diputats demanant-los que escollissin missatgers per enviar-los a la cort a presentar les capitulacions davant del rei²²³. No van apressar-se gaire a contestar a la reina, el 29 d'abril encara dubtaven de si la resposta li havien de fer arribar per correu o per missatger i, en cas d'un missatger, si aquest havia de ser del Consell o no. Finalment, van acordar crear una comissió de nou persones que decidissin el més adient. Aquest comportament diu molt de l'escrupolós respecte pels procediments que observaven les institucions, fins

---

²²³ *Codoin ACA*. v. 16, pp. 308-309.

i tot en les decisions de tipus més polític. Els diputats i el seu consell acabaren responnent a la reina per correu, en data 30 d'abril, que preferien que fos Joana qui presentés els capítols i, per tant, havien decidit no enviar cap representant a la Cort. Li demanaven que procurés que la resposta reial fos ràpida.

Mentrestant els diputats i consellers controlaven tots aquells que anaven a la cort reial per assabentar-se de les notícies que el rei rebia de Catalunya, amb quines persones estava en contacte i quines accions planejava. Es pot dir que en aquest període, els diputats i els consellers dominaven l'escena política catalana, assumint funcions que no els pertocaven, com el nomenament del castellà d'Amposta²²⁴, o apaivagar els desordres públics que es produïen a Girona i a Perpinyà. La preocupació més gran del Consell del Principat i dels diputats fou mantenir la unitat d'acció que s'havia aconseguit durant l'afer de l'alliberament del príncep i contrarestar els intents del rei de crear dissensions entre els catalans, tal com ho expressaven en enviar Francesc Llobet per tractar de reposar les decisions a Girona, dient que si els gironins no volien posar fi a les seves dissidències ho farien ells *dits diputats e consell que lo dit Principat representen*²²⁵.

El temps, però, anava passant i el rei no donava una resposta clara. Tot semblava indicar que el monarca estava dilatant la resposta per esperar les properes eleccions a la Diputació, amb l'esperança que la situació variés amb

---

²²⁴ El castell d'Amposta havia estat, inicialment, la seu de l'orde de l'Hospital en terres catalanes, però, el 1280, en època de Pere II el Gran, el rei permutà amb els hospitalers el castell i la vila d'Amposta, la Candela, i l'Aldea pels castells i viles d'Onda (País Valencià) i Gallur (Aragó). En època de Pere III, el 1384, el rei donà Amposta a l'orde de Sant Jordi d'Alfama a canvi del castell aragonès d'Aranda. Emperò, veiem que durant el regnat de Joan I, el rei es refereix al castell d'Amposta com "en lo nostre castell d'Amposta" i devia de considerar-lo, doncs, de la seva propietat. Durant la guerra contra Joan II, les institucions, a través dels procuradors de Tortosa, miraren de fer-se càrrec del castell. El 1466, forces comandades per l'infant Ferran prengueren el castell, després d'un llarg setge, i el retornaren a l'obediència del rei. Vegeu: *Els Castells catalans*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1967, v. 4, pp. 591-601.

²²⁵ *Codoin ACA*. v.16, p. 398.

els nous diputats. El rei retenia la resposta amb l'excusa que volia fer llegir els capítols als seixanta-dos representants d'Aragó encara reunits en Corts. Mentrestant, la reina informava que estaven estudiant el contingut dels capítols i reclamava que enviessin un representant del Consell del Principat per clarificar els punts que calgués. Els diputats insistien en què l'aprovació dels capítols corria pressa i van enviar Joan Brujo a informar-se del que passava a la cort reial.

Certament, Joan II tenia una situació complicada. Les Corts d'Aragó encara no s'havien clos i el monarca s'havia d'enfrontar amb la rebel·lió navarresa que era atiada i recolzada per les forces castellanques. El rei deixà en mans de la reina Joana la cloenda de les Corts aragoneses mentre ell es dirigia a Navarra, al front del seu escàs exèrcit. Joan es trobava tan mancat de tropes que, tot i les tensions polítiques, demanava als diputats i als consellers barcelonins²²⁶ si li podien enviar uns quants ballesters i gent d'armes per fer front als castellans que, contravenint tots els tractats de pau, estaven a punt d'assetjar la vila de Viana.

La carta que la reina Joana envià als consellers barcelonins traslluïa el difícil moment que travessava la monarquia, que l'obligava a arribar a compromisos, ja que no es podia permetre el luxe de crear-se més enemics. La reina explicava els disturbis que partidaris del príncep de Viana havien provocat a la vila de Lumbierre i expressava la seva voluntat que la capitulació servís per restablir l'ordre als regnes:

confermar-nos en lo dit nostre propòsit e delliberació de accelerar nostre camí per la molta sperança que vostre letra nos done que de nostres treballs rehixirà servey gran a nostre senyor Déu, e no poch servici a la dita maiestat, benefici gran a nos e al il·lustríssimo príncep, pau quieta e repòs a tots los seus regnes e signanter a aqueix Principat²²⁷.

---

²²⁶ AHCB. Consell de Cent. Delliberacions de Guerra 1.B.III-1, f. 117v (13/5/1461).

²²⁷ AHCB. Consell de Cent. Delliberacions de Guerra. 1.B.III-1, f. 116v (14/5/1461).

Joana també se sorprenia davant la sublevació navarresa justament ara que, a través de la capitulació que presentaven els catalans i els ambaixadors enviats per Carles de Viana, el rei estava tractant el tema navarrès:

no stam sens gran admiració, la sua serenitat e nos, que havent mes vosaltres en la capitulació lo fet de Navarra, e per lo semblant lo dit il-lustríssimo príncep haven tramès a la sua maiestat per sos embaxadors lo noble e magnífichs consellers seus e nostres don Lop Ximenez, visrey de Siçilia, e Johan Ferrández d'Eredia, e Martí d'Irurita, sobre los dits affers e més avant los de la cort d'Aragó sent a la dita maiestat la instància mateixa que per la dita capitulació vosaltres feyeu se sia mogut fer lo dit Carles de Artieda la rebelió de la dita vila de Lumbierre.

Tot i això, el clima de desconfiança entre la Diputació i l'entorn reial no havia deixat de créixer. El rei ordenà al seu almirall, Bernat de Vilamarí, que no toqués port en terres catalanes per por que els diputats el detinguessin i es quedessin els vaixells. L'espionatge funcionava d'una banda a l'altra. El rei estava assabentat de la divisió que començava a sorgir entre les files dels diputats i el seu consell. Un informador dels diputats a Saragossa comunicava que el monarca havia dit:

ja es comencen tots a dividir e que tots eren ja dues o tres partides e que la cosa no podia ser de tanta duresa pus tanta divisió era entre ells²²⁸.

Joan confiava en què si dilatava la negociació entre les eleccions a nous diputats amb la divisió que s'observava, potser podria controlar el procés i governar amb el favor d'alguna de les parcialitats. L'entorn dels diputats tampoc no confiava gaire en les intencions reials, i així un informador anònim dels diputats a Saragossa els posava en guàrdia respecte les intencions de la reina:

ella [la reina] té la mel en la bocha e lo verí en lo cor car tot no són sinó malícies e manyes castellanes tot quan fa en guisa que ells pugan metre

---

²²⁸ Codoin ACA. v.16, p.447.

*qualque gran divisió aquí entre vosaltres e que entretant vendria lo temps que es mudarien diputats i es mudarien voluntats*²²⁹.

L'ambaixada de Brujo no va tenir cap resultat conclusiu, per tant els diputats i el consell barceloní decidiren enviar a la cort una carta duta per tres ambaixadors –mossèn Vilademany, el prior de Catalunya, i mossèn Jaume Ros– amb l'encàrrec d'entrevistar-se amb la reina per dir-li que tornés a Catalunya al més aviat possible amb el resultat de la capitulació. També en aquesta ocasió demanaren a la reina que no entrés a Barcelona, sinó que restés a Vilafranca. Quan els ambaixadors van arribar a Saragossa, la reina ja s'havia posat en marxa cap a Catalunya i expressava la seva voluntat d'entrar a la capital.

Durant aquest període d'espera, el Consell del Principat no havia romàs de braços plegats. Al país se li plantejaven problemes greus i la població intuïa que els diputats i el seu consell assessor, que en principi s'havien reunit per actuar en un tema puntual, exercien una bona part del poder dins la Catalunya d'aquell moment. A part de les negociacions amb la reina i altres temes d'ordre menor, van ser dues les qüestions que van ocupar als diputats: el delme de la croada i les reivindicacions remences.

L'oposició de les institucions al delme de la croada

Els primers a recórrer a aquesta nova instància de poder que significava el Consell del Principat van ser els eclesiàstics²³⁰. El nunci pontifici, Joan de Margarit, bisbe de Girona, havia rebut l'encàrrec papal de cridar de nou el delme de la croada que la Santa Seu imposava als eclesiàstics de la Corona d'Aragó amb l'objectiu de recollir fons per a la croada contra el turc. Aquest no era pas un problema nou. A finals del regnat d'Alfons el Magnànim (1456-1458) ja s'havia fet una taxació del clergat catalanoaragonès per tal d'aplicar

---

²²⁹ *Codoín ACA*. v.16, p.497.

²³⁰ Vegeu: Tate, Robert B. *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona*. Barcelona: Curial, 1976, pp. 50-58. Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya*. Girona: Base, 2007. pp. 143, 161-172.

el tribut del delme de la croada. Els eclesiàstics dissentiren de la taxació, ja que creien que no es corresponia amb la realitat. El clergat va aconseguir del Papa una rebaixa del delme i, de moment, l'assumpte es calmà.

El 25 de gener de 1461, Pius II envià Joan Margarit, bisbe d'Elna, com a nunci pontifici amb la doble missió de recaptar el delme de la croada tot recordant a Joan II la seva promesa de contribuir amb la seva esquadra a la croada i, al mateix temps, intercedir en el conflicte entre el rei i la Generalitat. Margarit no arribà a Catalunya fins a finals de març, després d'entrevistar-se amb el Consell del Principat i el rei, volia convocar tots els prelats catalans el 27 d'abril a Lleida, on s'havien de celebrar les Corts Generals, per tal de parlar sobre el delme de croada. L'11 d'abril, el nunci envià als diputats la butlla papal amb una carta introductòria on s'explicava la seva doble missió. Ell mateix, però, sospitant que algú el podia considerar massa afecte al rei, deixava la porta oberta per a què els diputats sol·licitessin que el Papa nomenés un altre mediador²³¹.

Certament, els diputats i els consellers miraven amb recel el nunci. Els més benèvols segurament veien l'assumpte de la contribució per a la croada com un destorb que s'interposava en les negociacions que mantenien amb el rei i que embolicava encara més la complexa situació que travessava el país. D'altres, en canvi, devien considerar el bisbe com a un clar partidari del rei i pensaven que recaptar el delme de la croada era un pretext com un altre per reunir els eclesiàstics, probablement amb alguna intenció política, i causar divisions entre els catalans²³². No era estrany que pensessin així si tenim en compte que Joan Margarit estava molt vinculat a la Cort reial, havia actuat com a ambaixador del rei al Congrés de Màntua, on el Papa havia plantejat la croada i Joan II havia ofert el suport de la seva armada.

---

²³¹ Codoin ACA. v. 16, p. 236.

²³² Tate, Robert. (1952) "Joan Margarit i Pau, bishop of Gerona". *Speculum*. v.27, n.1, Jan., 33. [Consultat el 17.12.2011] <http://www.jstor.org/pss/2855292>

La missió de Margarit no va ser ben acollida. El 15 d'abril, el degà de Barcelona, el prior de Tortosa i l'abat de Bages, van presentar-se en nom dels eclesiàstics al Consell del Principat i recordaren que una butlla de Calixte III eximia el clergat de la Corona d'Aragó d'impostos que no fossin generals. El delme de croada no era general i, per tant, se'n consideraven exempts. Dos dies després, el Consell despatxava una carta al nunci lamentant que el Papa hagués estat tan mal informat i oposant-se al cobrament del delme al clergat català²³³. Els diputats van crear una comissió per tractar d'aquest assumpte, integrada per un representant de cada braç: l'abat de St. Benet de Bages –un dels prelats que havia plantejat la qüestió als diputats– Domènec Burgès de Viladecans, cavaller, i Jaume Tallada, síndic de Cervera.

Tot i la reacció negativa del Consell del Principat, Margarit convocà els eclesiàstics del país el dia 27 d'abril a la ciutat de Lleida, per parlar de l'assumpte del delme. Davant la convocatòria del bisbe, el 24 d'abril el Consell decidí enviar Antoni Riquer²³⁴, doctor en lleis, natural de Lleida;

---

²³³ *Codoin ACA*. v. 16, pp. 286-289.

²³⁴ Fou catedràtic de l'Estudi General de Lleida. Com hem vist anteriorment, Antoni de Riquer ja havia intervingut en les ambaixades enviades a Joan II per a l'alliberament del príncep de Viana. Els consellers de Barcelona, en una carta als paers de Lleida de principis d'agost de 1461, assenyalaven que Riquer s'havia desmarcat en alguna ocasió de la línia d'opinió que marcava la ciutat de Barcelona, i que els semblaria molt bé que els paers obressin segons els semblés (AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-22, f. 125). El 2 de setembre de 1461, arran de les pressions de Barcelona o potser d'alguns canvis a la paeria, Antoni Riquer fou cessat amb nota d'infàmia com a síndic de Lleida al Consell del Principat, fet que sembla derivat de rivalitats locals a Lleida més que de la seva relació amb les institucions, però fou reintegrat al seu càrrec el 14 d'octubre del mateix any. Riquer sembla que també fou un home respectat per la monarquia i, a la llista d'oficials de justícia triats per Joana Enríquez en virtut del seu càrrec de reina tudriu, Riquer figura com a advocat dels miserables. La seva candidatura, però, fou refusada pels membres del Consell del Principat. Després d'això es retirà a Lleida. Un cop caiguda Lleida en mans del rei el 1464, Riquer serà nomenat diputat local a la seva ciutat. El 1469 serà nomenat regent de la cancelleria de Ferran, rei de Sicília. El 1471 va adquirir, pel preu de 3.000 sous, el castell i lloc d'Almacelles amb jurisdicció civil i criminal i mer i mixt imperi. Com que el lloc era carrer

Arnau Guillem Pastor, cavaller regent de la vegueria de Barcelona i Joan Ferrer, collidor de les entrades i eixides del General a Lleida, per dur unes cartes als paers i entrevistar-se amb Margarit, amb autorització de fer servir *mètodes de persuasió rigorosos*. Els consellers recordaven al bisbe que ells estaven reunits a Barcelona amb els principals prelats catalans per tractar de la capitulació amb el rei que havia de donar fi a les *torbacions* del Principat. Convocar-los a una altra reunió a Lleida significaria destorbar les negociacions que s'estaven duent a terme: calia que entengués que els assumptes de Catalunya havien de passar per davant de tots els altres. Els consellers, doncs, van prohibir als eclesiàstics *la facultat d'anar a Lleida* i van posar guardes als portals de la ciutat que els impedissin sortir²³⁵.

D'altra banda, els consellers plantejaven un seguit de dubtes i queixes contra la decisió de recaptar l'impost de la croada. L'església de la Corona d'Aragó es trobava en una situació econòmica pèssima per culpa de tots els càrrecs econòmics que ja havia d'assumir i que, segons afirmaven, només podia afrontar mitjançant empenyoraments. Aquesta situació havia conduït a molts clergues, sobretot seculars, a mendicar i moltes esglésies romanien tancades. El cobrament del delme, segons els consellers, només agreujaria aquest estat de pobresa. Tampoc no s'entenia per què, si la croada es feia contra el turc, en benefici de tots els regnes cristians, només es cobrava aquest impost en terres del rei d'Aragó. Si havien de participar-hi, calia que el delme fos comú a tota la cristiandat. Per tot això demanaven que s'informés el Papa de la situació real i es suspengués el pagament del delme. Margarit contestà que pels catalans hauria de ser un honor haver estat els primers a contribuir a la croada, que ell no podia sobreseure el cobrament i que esperava a parlar amb els bisbes per tal de decidir. Malgrat el tumult que s'organitzà entre la gent congregada davant del palau arquebisbal i que, al crit: *Lleida és traïda*, provaren d'assaltar-lo, Margarit no es deixà impressionar i continuà amb la missió que li havia estat encomanada.

---

de Lleida, la venda fou impugnada i se li canvia per la senyoria d'Albatàrrec. Riquer, Martí de. *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona: Planeta, 1979, pp. 28-43.

²³⁵ *Codoin ACA*. v. 16, p. 320.

Les posicions eren clares, el Consell del Principat s'oposava frontalment a l'exacció del delme de croada. Així ho manifestava en les instruccions que enviaren el 2 de maig a Antoni de Riquer, on declaraven que la prioritat del Principat en aquells moments no era pas Xipre i que, per interès, no només del clergat, sinó de tot el país, no podien permetre ni l'exacció de diners ni d'homes per a aquesta empresa. El nunci faria bé d'adreçar la seva petició a altres províncies de la seva legació²³⁶.

Margarit no es rendí tan fàcilment, i el dia 3 els consellers reberen notícies d'Antoni Riquer. Malgrat que ell havia demanat el sobreseïment del delme i de l'armament de galeres i havia advertit al nunci que *res no es podie exequir en lo Principat sens la voluntat e assentiment de vostres reverències* [els diputats], *car diners ni gent d'armes no-s pot treure a present sens voluntat de les vostres reverències*²³⁷, el bisbe d'Elna continuava amb la seva idea de reunir-se amb els eclesiàstics. Com que els prelats no podien sortir de la capital, va canviar el lloc de reunió de Lleida a Barcelona.

Margarit arribà a Barcelona el dia 11 de maig, on tornà a presentar els seus arguments davant del Consell, qui nomenà una vuitena per deliberar la resposta oficial que havien de trametre a Sa Santedat. El 23 de maig, Joan Llull i Arnau Guillem de Cervelló van lliurar una llarga resposta en la que els consellers expressaven el seu malestar. Exposaven que, en poc temps, el Papat havia extret de Catalunya dos milions d'or, fet que havia perjudicat seriosament l'economia de Barcelona i del Principat *car la moneda és l'ànima i sustància de cada província*²³⁸, i mai no havien sabut en què s'havien empleat aquests diners. Segons els consellers, amb els diners dels catalans el Papa havia recuperat la marca d'Ancona i s'havia lliurat de les obligacions contretes. En els moments en què estaven, Catalunya necessitava tots els homes, materials i diners, i si el Papa *havia excusat lo reyalme de Nàpols e los alamanys e altres qui vehins son als turchs*²³⁹, amb més raó havia d'excusar els

---

²³⁶ Codoin ACA. v. 16, pp. 376-379.

²³⁷ Codoin ACA. v. 16, p. 390.

²³⁸ Codoin ACA. v. 17, p. 53.

²³⁹ Codoin ACA. v. 17, p. 59.

catalans. Tot i que reticents, diputats i consellers es mostraven d'acord a col·laborar en l'armament de les galeres pontífiques, però sense que sortís cap suma de diners del país. Es negaven en rodó a l'exacció del delme i no permeteren la predicació d'indulgències:

*exacció per indulgències e prehicacions molt menys deu ésser permesa [...] car indubítadament seria gran opprobi e devissió e més seria indignar les gens que promover-les a devoció*²⁴⁰.

D'aquesta manera, quedava tancat el tema del delme. La Generalitat havia actuat com a defensora dels interessos del país en evitar la fugida de moneda.

Joan II, en canvi, prengué una estratègia completament diferent que li feu guanyar les simpaties de la Cort papal. Des d'un principi es mostrà receptiu a la crida de la croada i ordenà al seu almirall, Vilamarí, que dugués una esquadra formada per deu galeres a Itàlia per posar-la a les ordres del Papa.

El Consell del Principat i els pagesos: precedents i geografia de la Concòrdia de 1463. Una aplicació conflictiva: el cas de Montpalau

La conflictivitat agrària fou la segona gran qüestió tractada pel Consell del Principat i els síndics de la ciutat. Sovint, tenint com a base l'obra de Jaume Vicens Vives, que ha estat una de les opinions més reconegudes en aquesta matèria durant gairebé cinquanta anys, es té la idea que els pagesos van prendre partit majoritàriament a favor d'una monarquia que recolzava unívocament les seves reivindicacions: *El interés de la monarquía por la causa remensa respondía, por lo tanto, a razones de alto nivel moral, a presiones y instancias de los propios payeses, y, finalmente a su posición política frente a los señores jurisdiccionales*²⁴¹. El Consell del Principat i la ciutat de Barcelona, en canvi, en la interpretació vincentiana apareixien com als avaladors dels

---

²⁴⁰ Codoin ACA. v. 17, pp. 60-61.

²⁴¹ Vicens Vives, Jaume. *Historia de los remensas en el siglo XV*. Barcelona: Vicens-Vives, 1978, p. 48.

senyors, no gaire disposats a pactar amb els pagesos o, en el millor dels casos, només proclius a arribar a un acord, sense gaire convicció, per tal de guanyar-se el seu suport i de garantir una certa pau social: *los hombres de la Diputación no lo concibieron [el projecte de Concòrdia de 1462] como un instrumento de apaciguamiento social verdadero y estable, sinó como diversión estratégica en el campo político*²⁴².

Tot i que s'ha escrit molt sobre aquest conflicte²⁴³, encara pocs ho han fet d'una manera crítica en relació a aquesta interpretació vicentiana. Creiem, doncs, interessant fer una panoràmica de la situació i formular-nos algunes preguntes que ens ajudin a entendre millor la posició del Consell del Principat i de les institucions catalanes davant d'aquest fet social que marcà la Catalunya del segle XV. Com ja va apuntar Eva Serra²⁴⁴ –basant-se, sobretot, en el major pes econòmic dels drets sobre la terra i, evidentment, sense oblidar que la llibertat personal és un referent qualitatiu no quantificable ni menyspreable– el conflicte que esclatà al camp català durant la segona meitat del segle XV no fou exclusivament remença. Els objectius dels pagesos, com veurem a continuació, eren més amplis i, per tant, hauríem de parlar de conflictivitat agrària. Les seves protestes no se centraven només en les demandes de llibertat personal, sinó que

---

²⁴² Vicens Vives, Jaume. *Historia de los remensas en el siglo XV. ...*, p. 95.

²⁴³ Molts estudis recents sobre la conflictivitat agrària a la Catalunya del segle XIV i XV ens mostren estudis locals o de casos concrets que ens ajuden a copsar millor la gran varietat de problemàtiques existents al camp català: Lluch Bramon, Rosa. "Els remences de l'Almoina del Pa de la Seu de Girona (segles XIV i XV)". Tesi doctoral defensada a la Universitat de Girona 24-11-2003; Richou Llimona, Montserrat. "El Baix Maresme a l'època baix medieval," tesi doctoral dirigida per Antoni Riera Melis. Universitat de Barcelona, 2007. p. 175. Valoracions de les reaccions senyorials: Serra Clota, Assumpte. (1999) "Reaccions senyorials a la crisi agrària a Catalunya a la baixa edat mitjana: els remences," dins *Anuario de estudios medievales*, n.29, pp. 1005-1042. La repercussió econòmica del conflicte: Feliu, Gaspar. (1992) "El pes econòmic de la remença i dels mals usos," dins *Anuario de estudios medievales.*, n. 22, pp. 145-160. Altres han mirat d'explicar el desenvolupament del conflicte en la seva globalitat, com l'article de Fernández Trabal, Josep. (2002) "El Conflicte remença en la Catalunya del segle XV (1388-1486)", *Afers: fulls de recerca*, 42-43, .pp. 587-624.

²⁴⁴ Serra i Puig, Eva. (1980) "El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe," dins *Recerques*, 10, pp. 17-32.

reaccionaven contra les càrregues i els lligams que els vinculaven a la terra. Les institucions catalanes van liderar diversos projectes per tal d'acabar amb la situació de revolta que es vivia, però, van actuar únicament per interès o fou un exercici també de responsabilitat política?; quina va ser l'actitud dels pagesos davant la política del Consell del Principat?

Els antecedents: la qüestió agrària durant el Casal de Barcelona

Durant les últimes dècades del segle XIII, els monarques catalans van concedir als senyors tota una sèrie de constitucions que fixaren legalment l'adscripció a la terra dels pagesos amasats²⁴⁵. Aquest cos legislatiu tenia com a objectiu: blindar les consuetuds que definien les relacions entre els senyors i els pagesos; impedir la intervenció de la justícia reial en les causes emfitèutiques i implicar els oficials reials en la persecució de pagesos fugitius²⁴⁶.

La crisi del segle XIV canvià aquest panorama. La reacció dels senyors, lluny de ser homogènia, quedà molt condicionada per les fonts d'ingressos de què disposaven i per la seva capacitat de gestionar-les. Els senyors que tenien ingressos diversificats, com els Cruïlles, miraren de gestionar de manera més eficaç el seu patrimoni: rebaixaren els drets i censos monetaris fixes per tal d'incentivar el cultiu de les terres; la petita noblesa i els senyors que depenien únicament de les rendes agràries en espècia proporcionals a les collites, en canvi, generalitzaren la capbreuació i reforçaren encara més la condició remença per lligar els pagesos al camp²⁴⁷.

---

²⁴⁵Les principals constitucions a les que ens referim foren: *En terres o lochs* concedida per Pere el Gran el 1283; *Ordenam e statuim*, concedida per Alfons II el 1289, *Null hom*, concedida per Jaume II.

²⁴⁶ Fernández Trabal, Josep. (2002) "El conflicte remença en la Catalunya del segle XV (1388-1486)", *Afers: fulls de recerca*, 42-43, pp. 587-624.

²⁴⁷ Serra Clota, Assumpta. (1999) "Reaccions senyorials a la crisi agrària a Catalunya durant la Baixa edat mitjana: els remences,"..., pp. 1005-1042.

Les epidèmies que, a partir de 1333, afectaren el territori i en delmaren la població van incidir de manera decisiva en l'economia agrària i en les relacions entre senyors i pagesos. Els senyors van adoptar tot un seguit d'estratègies per mirar de limitar al màxim la mobilitat de la pagesia i assegurar-se així una mà d'obra que havia esdevingut escassa. En aquesta conjuntura, la política de recuperació de jurisdiccions i de concessió de franqueses a viles que dugué a terme la corona a partir de finals del segle XIV²⁴⁸, impel·lí molts senyors a concedir-ne també a les seves viles, per evitar que els habitants no en marxessin.

El moviment d'afranquiment afavorí la redempció dels pagesos de les viles. Els pagesos dels masos, en canvi, no només se'n veieren exclosos, sinó que, en la majoria dels casos, el seu lligam amb el mas s'endurí per evitar que abandonessin les terres i emigressin cap a les viles. Tot i les mesures per fixar els pagesos al mas, la despoblació del camp, causada per la pesta i les males collites, feu aparèixer el fenomen dels masos rònecs. D'aquests masos abandonats, els que mantenien una certa viabilitat econòmica sovint foren ocupats per pagesos grassos o comprats per capital urbà. La situació dels pagesos lligats al mas, sovint empobrits perquè es veien obligats a conrear unes terres que ja no rendien prou i a pagar servituds i censos, va empitjorar notablement. Ja a finals de segle XIV, els pagesos van començar a protagonitzar accions de protesta contra els senyors. Aquesta violència que sovint s'articulà a través del sacramental²⁴⁹,

---

²⁴⁸ Sobre la recuperació de jurisdiccions per part de la monarquia: Ferrer Mallol, M. T., (1970-1971) "El Patrimoni reial i la recuperació des senyorijs jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV," dins *Anuario de estudios medievales*, 7, pp. 351-449.

²⁴⁹ Sobre l'origen i organització del sacramental: Madurell i Marimon, Josep M. "Els sacramentals del Vallès, Maresme i Llobregat: contribució a la seva història", dins *VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*. Barcelona, 1962, v. III, pp. 183-192; Ferrer Mallol, M. T. (1995) "El Sacramental: una milícia camperola dirigida per Barcelona," dins *Barcelona quaderns d'història*, 1, pp. 61-70; Cuadrada, Coral, (1987) "El Sacramental i les franqueses del Vallès i del Maresme a l'edat mitjana", dins, *XXXIII Assamblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Granollers: Museu de Granollers. Centre d'Estudis, pp. 203-217.

quedà reflectida als greuges que els senyors presentaren a les Corts Generals del període²⁵⁰.

Joan I i Martí I van intervenir en el conflicte social agrari fent gestions a prop del Papat per aconseguir l'abolició de la remença i els mals usos a les terres de l'església. Malauradament, aquesta iniciativa no arribà a bon port. La reina Maria de Luna –esposa de Martí IV, de la que sempre es recorden les seves paraules contra els mals usos "*cosa singularment detestable e execrablement monstruosa*" "*contra justícia natural i llibertat dels homes*"– arribà a suggerir un acord de redempció dels mals usos a canvi d'una compensació econòmica als senyors, dibuixant ja l'únic tipus d'acord viable que s'albirà en aquesta qüestió. D'altra banda, la corona sempre condemnà les agitacions remences, i evità prendre partit obertament en contra dels senyors. Tot i això, abans de morir, Martí I estava a punt de fer una proposta de redempció de mals usos.

La Crisi i els Trastàmara: un canvi de panorama al camp català?

A principis del segle XV, uns altres actors ja havien començat a intervenir en la propietat del camp català. Aprofitant la crisi, famílies del patriciat urbà, els funcionaris reials i els mercaders enriquits havien invertit els diners guanyats en altres activitats directament en la compra de senyories, o bé havien prestat diners a famílies nobiliàries que posaven com a aval les senyories i terres que posseïen. Tal com ens mostra Montserrat Richou²⁵¹, la majoria de senyories laiques del Maresme, per exemple, estaven en mans de la petita noblesa o del patriciat urbà. L'interès que aquestes famílies tenien per la seves possessions era eminentment econòmic, per tant, l'única cosa que pretenien era extraure el major benefici possible de la seva inversió. Alguns d'ells van aconseguir la senyoria de castells termenats i posseïen homes propis als qui exigien el pagament de mals usos. Bon exemple d'això

---

²⁵⁰ Sobre la plasmació dels greuges del sacramental a les corts catalanes: Cuadrada, Coral, "Els Greuges del sacramental en les Corts catalanes", dins *Les Corts a Catalunya: actes del Congrés d'Historia Institucional*. Barcelona: Departament de Cultura, 1991, pp. 208-216.

²⁵¹ Richou Llimona, Montserrat. *op. cit.*, p. 175.

són els Desbosc²⁵², al segle XIV, encara ubicats com a funcionaris reials, emparentats amb la important família barcelonina dels Gualbes, que tot i no deixar els seus negocis a ciutat van invertir en béns immobles i adquiriren la senyoria de St. Vicenç i Vilassar. La compra d'aquesta senyoria pels Desbosc comportà un procés de reactualització de rendes²⁵³ que endurí considerablement les condicions dels pagesos que hi habitaven. Aquest procés que hem exemplificat era comú a la majoria del patriciat que invertia en senyories: no pretenien subvertir l'ordre feudal, ans al contrari, l'aprofitaven per a fer el màxim de negoci possible. Des d'aquest punt de vista, no es pot veure aquest procés com a una tendència rendista, ans al contrari, com bé va observar Fernández Trabal, pel cas de la família Bell-lloc²⁵⁴, les compres de terres es contemplaven com a una inversió.

La política de la nova dinastia respecte al conflicte agrari sovint ha estat qualificada de "filoremença"²⁵⁵. El suport dels Trastàmara a les demandes pageses no fou pas, però, desinteressat: suposava una font d'ingressos per a la corona i, alhora, un debilitament del poder senyorial a favor de la monarquia. És cert, tanmateix, que els reis només cediren a les demandes senyorials en comptades ocasions, quan la situació de la monarquia feia necessari aconseguir el suport dels braços en Corts. Un bon exemple d'això fou la concessió per Alfons el Magnànim, el 1432, de la constitució *Commemorantes*, que prohibia als pagesos d'amenaçar els senyors, a canvi d'un donatiu al rei de 80.000 florins com a contribució a les empreses italianes de la monarquia.

---

²⁵² Sobre aquesta família, vegeu el llibre: Oliva i Ricós, Benet. *La Petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries: Des Bosc, Ferrer i Sala*, s. XIV-XVII. Barcelona: Caixa d'Estalvis Laietana, 2002, pp. 19-70.

²⁵³ *Ibíd.* p.25-28.

²⁵⁴ Fernández i Trabal, Josep. *Una família catalana medieval: els Bell-lloch de Girona, 1267-1533*. Girona: Ajuntament de Girona; Barcelona: Abadia de Montserrat, 1995.

²⁵⁵ Sobrequés, Santiago. "La política remença de la monarquia en temps d'Alfons el Magnànim," dins *La Guerra civil catalana del segle XV...*,v. 1, pp. 11-39.

Malgrat les mesures legislatives coercitives, l'agitació al camp continuà, sovint esperonada pels funcionaris o delegats reials. El 1447, es documenten reunions que, amb el suport dels notaris enviats pel rei, com Jaume Serrolí o Miquel Ombert, aplegaven tot tipus de pagesos, i no només remences, per tal d'articular les seves demandes. Segurament, tal i com argumenta Sobrequés, en aquestes reunions es parlava tant de la redempció dels mals usos com de la reactivació de la política de lluïcions jurisdiccionals que permetien el retorn a la jurisdicció reial²⁵⁶. La lluïció de jurisdiccions, possiblement no va interessar gens als remences ja que, com assenyala M. Teresa Ferrer en relació amb les lluïcions de l'època de Martí I²⁵⁷, no en treien cap profit i en canvi els suposava una despesa addicional. La pressió senyorial obligà el rei Alfons a aturar les lluïcions, però aquelles reunions i el contacte dels pagesos amb els juristes segurament foren determinants per articular el moviment pagès amb un programa remença aparentment moderat –l'abolició dels sis mals usos– i la idea de dur la seva causa davant dels tribunals reials.

El 1448, la reina Maria atorgà permís als pagesos de remença per reunir-se i organitzar un sindicat²⁵⁸, amb la missió de recaptar la suma de 100.000 florins –imposant un tall de 3 florins per foc remença, tractava de fer de la possibilitat de reunió i del procés de redempció un expedient fiscal per la monarquia– per tal de pagar les costes del plet. La decisió, el 1449, de dur la causa davant la justícia reial significava reforçar la sobirania i l'autoritat reial i, per tant, la posició de la monarquia enfront de l'oligarquia del país²⁵⁹.

---

²⁵⁶ Sobrequés, Santiago. "La política remença de la monarquia en temps d'Alfons el Magnànim"..., t. 1, p. 13.

²⁵⁷ Ferrer Mallol, M. Teresa. (1970-1971) "El patrimoni reial i la recuperació dels senyorius jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del s. XIV" ..., pp.430 ss.

²⁵⁸ La documentació dels primer sindicat remença està publicada a: Homs i Brugarolas, Mercè. *El Sindicat remença de l'any 1448*. Girona: Ajuntament de Girona, 2005.

²⁵⁹ Fernández Trabal, Josep. "El conflicte remença en la Catalunya del segle XV (1388-1486)"..., p. 31.

El 1450, els pagesos van elaborar un document comunicant al rei les seves principals reclamacions²⁶⁰. Els senyors no van trigar a reaccionar, i el vescomte de Cabrera convocà una reunió d'interessos senyorials per tal d'unificar les seves posicions. Els senyors van negar-se a acceptar la competència de la justícia reial per tractar aquest tema, ja que, segons les constitucions de Catalunya, no podien ser obligats a pledejar davant d'un rei que en aquell moment es trobava fora del país i, a més a més, en ser una causa amb els seus vassalls, pertocava als senyors escollir jutge i no pas als pagesos²⁶¹.

El 5 d'octubre de 1455, Alfons V dictà una sentència interlocutòria decretant la suspensió dels mals usos. A les Corts de 1454-1458, els senyors van interposar un greuge contra aquesta sentència, tot argumentant que la jurisdicció reial no podia intervenir en aquest tipus de causa. Altra vegada els remença van ser una eina de negociació entre el rei i els braços de Cort. Alfons es mostrà disposat a suspendre la interlocutòria fins que va veure que les Corts no aprovarien el donatiu esperat. Aleshores, el 1457, el rei tornà a confirmar la sentència en tota la seva força. A les Corts, quedava també reflectida la creixent conflictivitat agrària: una part dels greuges particulars que s'hi van presentar feien referència a les agitacions rurals en les que, sovint, els pagesos aprofitaven la institució del sacramental per actuar contra els senyors.

Tot i la sentència de suspensió dels mals usos que dictà el tribunal reial, els senyors obligaren els remença a reconèixer les seves obligacions envers ells. La corona, com a resposta, prohibí aquests reconeixements. La qüestió remença i, per extensió, el conflicte pagès amb els senyors estava sent utilitzat com a excusa per a l'enfrontament entre el rei i les classes dirigents. Es pot comprovar, doncs, l'instrumentalització del plet remença per part de la monarquia. Les vacil·lacions interessades del rei encara enverinaven més la

---

²⁶⁰ Vicens Vives, Jaume. *Historia de los remensas en el siglo XV...*, p. 56.

²⁶¹ Pons i Guri, J.M. "Motivacions jurídiques de la sentència arbitral de Guadalupe," dins *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 1989. v. 3, pp. 267-268.

situació. Amb tot, era prou evident per a tothom la necessitat de reactualitzar els mecanismes d'explotació social i que la confrontació remença amagava qüestions d'equilibri de poder entre el sobirà i els estaments.

Rosa Lluç²⁶² ha fet palès que, després de la interlocutòria dictada per Alfons V, tot i que es van continuar fent alguns establiments amb adscripció de pagesos, ja no es documenten pagaments de mals usos ni a l'Almoïna del Pa de Girona ni a molts altres dominis senyorials gironins. De tot això podem concloure que, tot i que en alguns moments els pagaments a què obligaven els mals usos havien estat molt carregosos per les economies pageses²⁶³, en vigílies de la guerra en algunes zones, com Girona, les percepcions pels mals usos eren o bé inexistentes o bé molt exigües.

Aquests fets ens fan suposar, per tant, que les reivindicacions remences d'abolició dels mals usos, com apunta Eva Serra²⁶⁴, només eren el punt més visible, el cap de cartell, de tot un seguit de demandes que afectaven tota la pagesia i que tenien un abast més ampli: vinculades amb els drets jurisdiccionalmentals i amb els drets de possessió de la terra. Això justificaria que, tot i la paralització del pagament dels mals usos, la conflictivitat al camp continués augmentant. La gran oposició dels senyors a la sentència interlocutòria del rei, que com ja hem esmentat, es feu notar a les Corts del 1454-1458, bé podria haver estat més motivada per raons polítiques que no pas econòmiques.

---

²⁶² Lluç Bramon, Rosa. (2003-2004) "1457: supressió dels mals usos?," dins *Estudis d'història agrària*. 16, pp. 131-146. Lluç Bramon, Rosa. "Els remences de l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona (segles XIV i XV)". Tesi doctoral defensada a la Universitat de Girona 24-11-2003. [Consultat el 4-4-2009]. <http://www.tdx.cat/TDX-0917104-110846>

²⁶³ Feliu, Gaspar. (1992) "El pes econòmic de la remença i dels mals usos," ... pp. 145-159.

²⁶⁴ Serra i Puig, Eva, "El règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe" ..., p. 18.

El Consell del Principat: entre senyors i pagesos. Un intent sincer de concòrdia?

L'octubre de 1460, Joan II vacil·là en la seva actuació a favor dels remences i dictà una sentència contrària a una decisió de la reina Maria de 1449, que permetia que els pagesos es reunissin i que havia estat confirmada des de Nàpols pel rei Alfons. La nova sentència de Joan II obligava els pagesos de La Bisbal a jurar homenatge i fidelitat al bisbe Margarit de Girona²⁶⁵. Possiblement, aquesta decisió vingué motivada perquè la situació a Catalunya, on el rei era a punt de començar unes Corts Generals, aconsellava que el monarca procurés guanyar partidaris entre els membres dels braços representats a Corts. En aquest sentit, conservar l'amistat d'un senyor tan poderós i influent com el bisbe de Girona era molt important.

Segurament, actuacions com aquesta i la consciència dels pagesos que podien aprofitar la conjuntura política per impulsar la seva causa, van propiciar que el 24 d'abril de 1461, ja en un marc de desconfiança oberta entre el rei i les institucions, una comissió de remences, que veien paralitzades les millores obtingudes del rei a canvi del pagament de 4.000 florins d'or que encara recaptaven, sotmetés el seu plet als diputats i al seu Consell²⁶⁶. Tot i que eren conscients que el Consell estava format per molts senyors –nobles, eclesiàstics i burgesos– implicats en l'afer, els pagesos proposaven que els diputats treballessin per arribar a una solució de compromís que fos acceptada per tothom. El Consell, després de deliberar-ho, decidí acceptar l'encàrrec. Tot plegat demostra que el marc institucional, malgrat l'hegemonia senyorial, no era cap organisme unívoc i podia esdevenir una estructura d'arbitratge social.

A principis de maig, el Consell dels diputats escollí tres persones, cadascuna d'un estament –l'abat de St. Benet de Bages, eclesiàstic; mossèn

---

²⁶⁵ Masià de Ros, Àngels. *Gerona en la guerra civil en tiempo de Juan II*. Madrid: CSIC. Instituto Jerónimo de Zurita, 1943, p. 35.

²⁶⁶ *Codoin ACA*. v. 16, p. 313.

Arnau de Vilademany, cavaller; i Joan Agulló, síndic de Lleida²⁶⁷ – per a què, conjuntament amb els representants del Consell de Cent, s'entrevistessin amb els pagesos, escoltessin les seves demandes concretes i miressin d'arribar a una concòrdia que seria acceptada pel Consell del Principat i comunicada al primogènit.

Per la seva banda, els pagesos no estaven gaire units. Els agents reials els induïen a no refiar-se dels diputats i a esperar la decisió reial. El 12 de maig, en una carta als diputats, en Francesc Llobet, enviat de la Diputació a Girona, informava que es remorejava que la reunió planejada pels remences a La Bisbal seria impedida pel bisbe de Girona, senyor jurisdiccional de la vila. Tot i això, Llobet advertia que l'assumpte dels pagesos no s'havia de negligir en absolut. Corrien veus que els agents reials volien convèncer-los d'acordar amb el rei la signatura de cinc capítols sobre els mals usos a canvi del pagament de 60.000 florins²⁶⁸, un expedient fiscal més a compte de la redempció. De fet, al dia següent, els diputats donaren ordres als seus oficials de detenir Jaume Serrolí i Miquel Albert, dos juristes reials que ja havien estat en contacte amb els pagesos en la negociació de les lluïcions jurisdccionals, i informaven als preocupats jurats vigatans que ja estaven alerta de les activitats de Serrolí. Els diputats havien avançat molt en les negociacions amb els pagesos, que eren a Barcelona i demanaven als consellers de Vic que s'afanyessin a convèncer els pagesos de la seva vegueria d'acceptar la proposta feta per la Diputació²⁶⁹. Monarca, d'una banda i, diputats i Consell, de l'altra competien per la resolució de la qüestió remença i per fer-se així amb el recolzament popular i el prestigi polític que això havia de significar.

---

²⁶⁷ Aquests mateixos síndics, a excepció feta de Joan Agulló que fou substituït per Pere Miquel de Peguera, són també els que van negociar la concòrdia de Barcelona de 1463. Sobre aquesta concòrdia vegeu el treball de Fort Melià, Concepció. *op. cit.*, pp. 431-444.

²⁶⁸ *Codoin ACA*. v. 16, p. 441.

²⁶⁹ *Codoin ACA*. v. 16, p. 443.

El 14 de maig, el Consell prengué dues decisions importants: donar un guiatge a Serrolí i a Albert per tal de tractar amb ells com a representants dels remences i nomenar el jurista Guerau de Guardiola com a tractador per part de les institucions, amb l'encàrrec d'acordar la concòrdia. En principi, el nomenament de Guardiola topà amb una certa reticència per part del Consell, ja que havia estat advocat dels pagesos. Potser per aquest mateix motiu s'imposà la seva candidatura, al cap i a la fi, els diputats necessitaven una persona que no aixequés les maliances dels pagesos i els convencés de deixar l'assumpte en les seves mans i no en les del rei.

El Consell continuava amb les seves accions per tirar endavant la concòrdia, tot i que no es refiava gens dels cabdills remences i, en especial de Serrolí, de qui creien que podia atemptar contra la ciutat de Girona, que es trobava desguarnida. Per la seva part, Serrolí aconsellava als pagesos refiar-se de la justícia reial. Els diputats el tenien estretament vigilat i estaven al corrent de la correspondència que mantenia amb el rei, a qui informava puntualment de l'estat de les negociacions entre els pagesos i els diputats.

Els diputats van fer una crida extensiva a Girona, Camprodon, Vic, Perpinyà, Puigcerdà, Castelló d'Empúries, Vilafranca i Manresa per reunir els senyors de pagesos de remença a Girona el 2 de juny, on Guardiola els informaria dels termes de la concòrdia. Guardiola tenia l'encàrrec de demanar als senyors que concedissin als diputats i al seu consell potestat absoluta per tractar amb els remences l'afer de la concòrdia:

*quant concernirà o concernir podrà a un interès ab amplíssima potestat de poder tractar, pactar, transigir, concordar, e finir totes les dites diferències qui sien entre los dits senyors e los dits hòmens de remença [...] ab tanta potestat com haurien los senyors si presents e tractants sien*²⁷⁰.

A mitjans de juny, Guardiola comunicava als diputats la seva impressió després de la reunió amb els representants dels pagesos. Opinava que els

---

²⁷⁰ Codoin ACA. v. 17, pp. 44-47.

remences anaven de bona fe i que estaven disposats a acceptar la intervenció dels diputats i el Consell.

De seguida es va veure que la iniciativa no comptaria, però, amb el suport dels senyors del Rosselló. Guardiola informava que a la reunió convocada a Perpinyà només hi havien acudit dos senyors. Val a dir que al Rosselló pràcticament no hi havia pagesia remença, ja que s'havia produït un procés gradual de redempció²⁷¹. Per tant, no era estrany que el tema no els preocupés gaire, a no ser que en aquestes reunions no es tractés estrictament de la problemàtica remença, sinó de demandes que afectaven la pagesia en general. El 8 de juny, encara es reunia amb els senyors de Puigcerdà, on sembla que va tenir més poder de convocatòria, ja que hi assistiren déu o dotze, i de la Vall de Ribes²⁷². El 30 de juny, Guardiola tornava a ser a Barcelona de retorn de Berga, últim punt del seu recorregut. Per tant, tot fa pensar que ja havia finalitzat les seves consultes amb els senyors²⁷³. El 3 de juliol va rebre el seu salari, però sabem que encara va seguir ocupant-se d'aquest assumpte durant l'estiu. Després de l'estiu, sembla que els diputats van deixar la qüestió en suspens. En qualsevol cas, ja no tenim cap més notícia sobre les negociacions dutes a terme per Guardiola²⁷⁴.

Un cop signada la Capitulació de Vilafranca, Carles de Viana, el 18 d'agost, va promulgar una ordre, no contradita pel Consell del Principat, confirmant les disposicions reials ja existents: és a dir, el sobreseïment del pagament dels mals usos; no mencionava, però, els altres tipus de càrregues de caràcter jurisdiccional que els pagesos havien de continuar pagant. Aquesta ordre del príncep fou complementada per tot un seguit de sentències

---

²⁷¹ *Història agrària dels Països catalans*. Emili Giralt (ed.). Barcelona: Fundació catalana per a la recerca, 2004-2008. v. 3, p. 515.

²⁷² *Codoin ACA*. v. 17, p. 207.

²⁷³ *Codoin ACA*. v. 17, p. 301.

²⁷⁴ Masià de Ros, Àngels. *op. cit.*, p. 38.

i provisions emanades d'ell, on s'endevinava la seva predisposició a l'abolició dels mals usos²⁷⁵.

La sobtada mort del príncep de Viana –23 de setembre de 1461– i l'arribada de la reina lloctinent, Joana, no va afectar la política de la monarquia pel que fa al conflicte agrari: els pagesos no havien de pagar els mals usos ni les càrregues que se'n derivaven, però, en canvi, continuaven obligats a pagar els censos i càrregues derivades de la possessió de la terra –domini útil– i dels drets jurisdiccionals. El Consell del Principat es trobava entre dos focs: d'una banda, rebia la pressió dels senyors, que es negaven a acceptar la sentència promulgada per Alfons V de 1455; d'altra banda, eren conscients que calia arribar a un compromís amb els pagesos i que, per tant, caldria intervenir.

La conflictivitat pagesa del nord de Catalunya, concentrada principalment a la zona de la Muntanya²⁷⁶, tenia altres motius, a part dels mals usos: es negaven a pagar censos, delmes, tasques, jovades, batudes i altres drets de tipus senyorial. Els pagesos havien anat més enllà del problema de la servitud i el que estaven posant en qüestió era el sistema senyorial d'extracció de rendes. Els senyors, gràcies a la indefinició de poder existent, van començar a exigir els censos i tasques que s'havien deixat de pagar. Així ho prova alguna de les primeres accions protagonitzades pels remences a l'inici de la revolta –febrer de 1462– com ara la reunió de nombrosos grups de remences a la Vall d'Hostoles amb intenció de cremar la casa de n'Olmera²⁷⁷, personatge que havia fet processar diversos pagesos per deutes endarrerits; així mateix, les fonts documenten la resistència a pagar jovades, i altres càrregues imposades per raó de la possessió de la terra.

---

²⁷⁵ Masià de Ros, Àngels. *op. cit.*, pp. 39-41.

²⁷⁶ Considerem Muntanya: la zona de l'alt Fluvià: Vall d'en Bas, Les Preses, Ridaura; la zona del Brugent: Vall d'Amer i Vall d'Hostoles; i el Collsacabra.

²⁷⁷ Chía, Julián de. *Bandos y bandoleros en Gerona*. Girona: Impr. y Librería de Paciano Torres, 1888-1890, t. 2, p. 86.

La visió del problema quedava enterbolida per la complicada situació política que es vivia al Principat. La reina lloctinent posava tots els seus esforços a atraure's la voluntat d'una part dels membres de les institucions catalanes per tal de possibilitar la tornada del rei, impedit de fer-ho per la Capitulació de Vilafranca. Mentrestant, el monarca mirava d'entorpir en tot el possible l'acció de govern de les institucions: posava tot tipus de pretextos per retardar els nomenaments que depenien d'ell i dilatava la convocatòria de les Corts que havien de sancionar la Capitulació de Vilafranca. Com remarca Vicens-Vives²⁷⁸, la crisi de poder només feu que agreujar la tensió al camp.

El febrer, en esclatar la revolta pagesa a les terres gironines, tots els membres del Consell estaven convençuts que calia aturar-la, però la majoria d'ells no confiaven en la lleialtat institucional de la monarquia i temien que el rei instrumentalitzés la revolta al seu favor. El 16 de febrer, el Consell del Principat determinà crear una comissió per acordar què calia fer si les alteracions continuaven. En canvi, van acordar no demanar a la reina que es traslladés a Girona per mirar de contenir les alteracions, tal i com suggeria l'arquebisbe de Tarragona, Pedro de Urrea. El dia 20 de febrer, veient que els disturbis augmentaven, el Consell envià una ambaixada a la reina demanant-li que intervingués, perquè si no, les institucions haurien de prendre alguna actuació.

Efectivament, el dia 5 de març de 1462, en una reunió a la qual no va assistir cap diputat, però en presència d'un dels oïdors de la Diputació, el Consell del Principat deliberà sobre com calia enfocar la revolta camperola esclatada a les comarques gironines. L'arquebisbe de Tarragona proposà que el Consell, amb col·laboració amb la ciutat de Barcelona, enviessin una àmplia ambaixada a la reina per demanar-li que actués amb caràcter urgent ja que: *no es pogue tollerar la audàcia e la temeritat dels dits pagesos*²⁷⁹ i, en cas que la reina no actués ja pensarien el que calia fer. Aquesta proposta, que representava la tendència més favorable a la monarquia, només va ser

---

²⁷⁸ Vicens-Vives, Jaume. *Historia de los remensas en el siglo XV*. ...,p. 69.

²⁷⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-935, f. 54-60.

secundada per disset persones²⁸⁰, algunes de les quals la recolzaren amb l'esmena introduïda per mossèn Bastida dient que fossin escollits en aquell mateix moment les persones que haurien de decidir què es podia fer. L'esmena de Bastida ens fa pensar que fins i tot una part del sector reialista, no tenia gaire clar que la gestió davant la reina donés el resultat esperat.

L'altra proposta, la del comte de Pallars, era molt més expeditiva, tot i que no es podia qualificar d'obertament antireialista. El comte suggeria que la Generalitat assoldés homes per tal que:

*asistescha primerament en fer obtemperar les letres e manaments reginals als dits pagesos dirigides e encara als senyors lurs e altres que sien conservats en lurs drets*²⁸¹.

Roger Alamany²⁸², votà a favor del comte, però introduint una esmena que convertia la proposta en una sortida intermèdia: calia enviar una ambaixada a la reina, tal i com suggeria l'arquebisbe i, si això no resultava, aleshores calia procedir a fer el que suggeria el comte de Pallars. Dins d'aquesta opció el canonge Torres²⁸³ encara introduïa una esmena més: que

---

²⁸⁰ Votaren a favor de l'opció del bisbe: canonge Dusay, mossèn Bastida, comte de Mòdica, mossèn March, mossèn Arnau Guillem de Castelló, Agostí de l'Illa, Dalmau de Queralt, Pere Joan de Santcliment, Pere des Torrent (per ell i per Puigcerdà), Narcís de Santdionís, Francesc Burgués, Ardiaca del Mar, mossèn Cirera, mossèn Hostalrich, mossèn Joan Sorts, Bernat Saportella, mossèn Sampsó. ACA. Generalitat. Correspondència. N-935, f. 54-60.

²⁸¹ Votaren a favor del parer del Comte de Pallars: Joan Agulló, paer de Lleida; Abat d'Amer; Antic Ferrer; Abat de St. Benet; Bisbe de Vic; Francesc del Bosch, síndic de Cervera; canonge Sarriera; Agustí de l'Illa; Arnau de Vilademany; canonge Tor; Bernat de Guimerà; Artal de Claramunt; Pere Cestrada; Bernat Marimon; Pere Miquel de Peguera, Bernat dez Lor; Abat de St. Joan; Bisbe de Barcelona; Pere Severtés, votà com el comte però si Barcelona hi consentia. ACA. Generalitat. Correspondència. N-935, f. 54-60.

²⁸² Votaren amb el comte, però tenint en compte l'esmena d'Alamany: canonge Colom; Francesc Llobet; el comenador Çaplana; Galceran Carbó; Pere d'Esplugues; Guillem Colom; Ardiaca Pujades; Lluís Setantí; Bernat Joan Çapila. ACA. Generalitat. Correspondència. N-935, f. 54-60.

²⁸³ Votaren amb el comte, però tenint en compte l'esmena del canonge Torres: Joan dez Valls; Romeu Llull; Joan Ros. ACA. Generalitat. Correspondència. N-935, f. 54-60.

es fes l'ambaixada a la reina, però que, mentrestant, es comencessin a reclutar homes, tal i com suggeria el comte. Finalment, l'acte reflecteix que amb trenta-cinc vots va guanyar el parer del comte de Pallars. El consell instà els diputats a què conclouguessin la deliberació i aquests respongueren que així ho farien si els advocats de la Diputació no hi veien inconvenient.

Els diputats i el Consell van posar fil a l'agulla immediatament: només quatre dies després, el 9 de març, després de sentir les explicacions del veguer de Girona, Pere de Santdionís, sobre la situació a la vegueria de Girona, el Consell escollí una ambaixada per anar a entrevistar-se amb la reina. L'ambaixada la formaven: el bisbe de Vic; l'abat de Montserrat; l'abat de St. Benet; l'ardiaca Colom; el comte de Pallars; el vescomte d'Illa; mossèn Arnau de Viladamany; Pere d'Esplugues; mossèn Miquel dez Pla, consellers de Barcelona; Joan Agulló, paer de Lleida; Pere Severtés, síndic de Tortosa; Francesc des Bosch, síndic de Cervera.

Quan van saber que una comissió de remences volia entrevistar-se directament amb el rei, van tenir por que el monarca els fes concessions no pactades prèviament amb el Consell. Aquest temor fou usat pels sectors més radicalment antijoanistes per fer aprovar l'aixecament de tropes decretat per la Diputació del General per tal de sufocar els revoltats. La mobilització no fou assumida de forma immediata pels diputats, sinó que el comte de Pallars, el bisbe de Vic, Arnau de Vilademany i Jaume Ros els van haver de requerir per a què l'executessin. Era la segona vegada en dos anys que la Diputació alçava un exèrcit: aquest cop, però, l'acció no es podia justificar tan clarament, ja que anava destinada a represaliar part de la població i no gaudia d'un consens tan ampli com l'anterior. Aquesta conjuntura de dissidència política, així com la consciència dels diputats de saber-se liderant una oposició frontal al rei, justifiquen sobradament la recança i la dilació dels diputats. Tres mesos després, les institucions declararien al rei i la reina enemics del principat de Catalunya.²⁸⁴

---

²⁸⁴ El rei seria declarat enemic el 9 de juny, mentre que la reina ho era el dia 11. *Dietari de la Diputació del General de Cathalunya. op. cit.v 2. p. 51.*

La següent actuació de la Diputació i el Consell en el conflicte remença s'ha d'emmarcar en els dies immediatament posteriors a l'inici de la guerra. Amb tot, el fet que no puguem reconstruir cap enllaç entre les gestions de Guardiola de juliol del 1461 i les que es dugueren a terme tot just a l'inici de la guerra no ens autoritza a pensar que la qüestió hagués estat abandonada, sinó que més aviat havia quedat latent. La nova situació, segurament, permetia actuar amb més fluïdesa sobre la qüestió. En aquest segon intent de resoldre la situació, es tractà de l'elaboració d'un document presentat com "Capítols e apuntaments della avinença concordada entre los hòmens o pagesos appellats de remença de una part e los senyors dells dits hòmens della part altre ..." que després fou anomenat per Hinojosa "Proyecto de concordia"²⁸⁵. La proposta no podia ser altra cosa que una avinença o concòrdia, ja que, ni la Diputació ni, per suposat, la ciutat de Barcelona no tenien potestat per obligar cap de les parts a acceptar les condicions proposades, en tot cas només podien actuar com a mitjancers entre elles. Des del mes de gener de 1462, la Diputació i el Consell de Cent havien creat una comissió conjunta per tractar el tema remença²⁸⁶.

Aquest document, però, no es va començar a elaborar fins a mitjan maig de 1462 i es concloué el 22 de maig de 1462. No sabem el mètode que es va fer servir per a la seva elaboració. Hinojosa sospita que el document es devia redactar tenint en compte les peticions generals i particulars de pagesos de diverses comarques²⁸⁷. Sabem que el dia 12 d'abril els diputats

---

²⁸⁵ Sobre el concòrdia de 1462, vegeu: Hinojosa y Naveros, Eduardo. "Proyecto de concordia de 1462", dins, *El Régimen señorial y la cuestión agraria en Catalunya durante la edad media*. Pamplona: Urgoiti, 2003, pp. 236-241; Vicens Vives, Jaume. "El proyecto de concordia de 1462," dins *Historia de los remensas en el s.XV...*, pp. 88-98. Aquesta obra recull en annex el text complet del Projecte de concòrdia de 1462.

²⁸⁶ Els representants de cada institució que formaven part de la comissió per tractar el tema remença foren, per part de la Diputació: l'abat de Montserrat, l'ardiaca de la Mar, el comte de Pallars; mossèn Vilademany; Pere d'Esplugues, síndic de Tortosa; Miquel Desplà, síndic de Cervera; per part del Consell de Cent: Antoni Pujades, Joan Bruch, Melcior Rotlan i Joan Ferrer.

²⁸⁷ Hinojosa, Eduardo. *op cit.*, p. 239.

ordenaven tractar aquest tema amb vint pagesos de Vic²⁸⁸. El 15 de maig, homes de remença vinguts d'Osona, del Vallès i d'altres parts van presentar-se davant del Consell i lliuraren un memorial amb les seves demandes²⁸⁹, segurament també es va tenir en compte la informació recavada per Guardiola en les seves reunions amb pagesos i senyors de totes les comarques la primavera anterior. Per tant, la hipòtesi d'Hinojosa té molts visos de ser certa. Les mancances documentals en tot l'afer de la concòrdia – el text definitiu no és conegut – són molt sospitoses i tot inclina a pensar que podria ser fruit d'una acció repressiva real sobre la documentació d'aquest període.

Podem començar a entreveure una zona geogràfica que comprendria la vegueria de Vic, la vegueria de Manresa, el Maresme, el Pla de Barcelona, els dos Vallès i l'Empordà, on els pagesos, en general, confiarien més en les accions de les institucions com a mitjanceres per resoldre el conflicte al camp; mentre que a la vegueria de Girona i la zona de la Muntanya – Guillers, Vall d'Hostoles, Amer –, els pagesos confiarien més en l'acció de la monarquia. La zona del Pallars quedaria com un espai a part, on la guerra es desenvoluparia influenciada per altres factors, com la rivalitat entre els comtes de Pallars, de Cardona i de Foix.

La plasmació de les demandes pageses fou força encertada, ja que, anys després, Ferran II feu servir aquesta mateixa documentació per redactar la Sentència arbitral de Guadalupe el 1482. Pel que fa als senyors el Consell i els Diputats van encarregar al canonge Çaplana, a mossèn Bernat de Guimerà i al síndic de Perpinyà que recollissin les demandes pageses i parlessin amb els remences i els seus senyors. Tanmateix, no creiem que realitzessin una consulta exhaustiva entre tots els senyors, sinó que, més aviat, devien consultar als qui es trobaven a la ciutat o formaven part del Consell, només així s'explica la mala reacció dels senyors empordanesos, que es van negar a signar aquest document perquè no havien estat

---

²⁸⁸ Vicens Vives, Jaume. "El proyecto de concordia de 1462," dins *Historia de los remensas en el s.XV...*, p. 95.

²⁸⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-935, f. 173.

consultats. La pressa per enllestir el projecte estava plenament justificada, ja que el Consell, els diputats i els consellers de Barcelona volien que el comte de Pallars se l'endugués amb ell a Girona per incentivar que s'hi adherissin el major nombre possible de pagesos i contribuir així a la pacificació del territori.

El document constava de tot un seguit de capítols, on els pagesos feien les seves demandes que, seguidament, eren contestades pels senyors. El document no només versava sobre la cassació i eliminació dels mals usos, sinó que els pagesos també hi plantejaven l'anul·lació de tot un seguit de taxes i talls. Les peticions detallaven una àmplia varietat d'exaccions i obligacions a les que podien estar sotmesos els camperols, algunes de les quals no devien de ser gaire esteses ni comunes, perquè els senyors, en les seves respostes, al·legaven no haver-ne sentit a parlar mai²⁹⁰. Els senyors, però, només acceptaren tractar les derivades de drets alodials i evitaren totes les referides a drets jurisdiccionals.

Malgrat haver de considerar aquesta iniciativa com a "legislació de guerra" –és a dir, una acció destinada a calmar la revolta pagesa i recuperar el favor de la població quan ja havia començat l'enfrontament amb el rei i els seus partidaris– les solucions ofertes en el document eren força equànimes i avantatjoses pels pagesos. Els senyors, tot i no reconèixer la sentència d'Alfons V, van avenir-se a fer força concessions: així, desapareixia l'àrsia, dels altres mals usos quedaven reduïts a situacions molt residuals i se'n negociava una compensació econòmica. S'abolia també el dret a maltractar que exercien els senyors i abusos com prendre a les dones pageses a la força com a dides dels fills dels nobles. Altres prestacions no estrictament remences, com les jovades, llaurades, famades, tregines, etc. també eren eliminades a canvi de compensacions monetàries. Tot i les reticències que el projecte despertà entre els senyors, no creiem que perjudiqués greument

---

²⁹⁰ Les prestacions que els senyors afirmen no saber que s'apliquessin ni que fossin en ús són: el dret *prima noctis*; l'obligació dels fills dels pagesos de servir per un temps al senyor sense compensació econòmica; ous de cogull; plomes d'astor; broquedella; la flaçada de cap de casa; la prohibició de vendre béns mobles o immobles sense permís del senyor, tot i que aquests haguessin estat adquirits pel pagès.

l'economia senyorial. Costaria molt de creure que grans senyors dominicals amb una actitud tan poc favorable a la causa pagesa com el comte de Pallars, un dels membres de la comissió designada per les institucions, haguessin acordat mesures gaire contraproductives per a les seves economies. En tot cas, aquestes havien quedat perjudicades per la mateixa situació de guerra i de rebel·lia general.

El text del projecte ha estat considerat com a fonamental per a la resolució del conflicte agrari, la seva valoració i, sobretot, la seva intencionalitat, efectivitat i influència en la Sentència arbitral de Guadalupe han estat, però, molt controvertides. Hinojosa sostingué que el projecte de 1462 fou un clar precedent de la Sentència arbitral de Guadalupe, tant pel que fa a les peticions expressades pels pagesos com per la solució atorgada i, pel que fa a la seva intencionalitat, significava una clara mostra de la voluntat de les institucions per acabar amb el conflicte²⁹¹. És més, si la iniciativa hagués tingut èxit potser hauria posat fi a aquest enfrontament un quart de segle abans.

Vicens²⁹² reconeixia que les peticions dels pagesos expressades en el projecte de 1462 eren les mateixes en les quals es basà Ferran II per dictar la sentència arbitral. Pel que fa a la solució donada, però, Vicens no la trobava comparable i assenyalava tot un seguit de diferències formals i de contingut: la sentència de Ferran II resolvia la relació entre els senyors alodials i els vassalls en tota la seva extensió, establí compensacions monetàries clares pels drets que quedaven anul·lats, el fet de ser dictada pel rei com a jutge suprem li atorgava un caràcter universal i obligatori per a les dues parts en litigi i tenia la capacitat d'anul·lar qualsevol disposició contrària a l'arbitratge. En canvi, el projecte de les institucions –en opinió de Vicens– es tractava només de l'exposició del parer d'un grup de senyors en resposta a les demandes pageses, les institucions no tenien base jurídica per fer-lo universal ni obligatori i no s'acabava de concretar bé quina compensació econòmica calia pagar a canvi de l'anul·lació dels mals usos. Respecte a la

---

²⁹¹ Hinojosa y Naveros, Eduardo. *op. cit.*, pp. 236-241.

²⁹² Vicens Vives, Jaume. *Historia de los remensas en el siglo XV...*, pp. 91-94.

intencionalitat d'aquest projecte –que anà més enllà de la intencionalitat que hem vist que li atribuïa Vicens, com podem veure pels diversos aspectes de la seva aplicació que ens mostra Fort Melià– Vicens²⁹³ també es mostrava molt crític, considerava que els diputats no l'havien concebut com una solució sincera al problema, sinó com una argúcia que els permetés guanyar temps de reacció i pacificar una mica el país davant la situació crisi a la que s'enfrontaven; per això es limitaren, segons ell, a continuar la política filoremença de la monarquia.

Creiem que l'opinió de Vicens, tot i que molt lúcida pel que fa a l'anàlisi formal del document, és excessivament parcial amb les intencions de les institucions. Els representants institucionals –majoritàriament nobles i burgesos acomodats– eren ben conscients que si volien evitar mals majors calia fer concessions, però no creiem que fos el mer interès el que va guiar el seu ànim. D'altra banda, allò que es volia redimir, tot i ser una mesura de llibertat i mobilitat que no pot ser menystinguda, resultava econòmicament obsoleta i difícil de reactualitzar. Com veurem seguidament, les institucions es preocuparen de millorar les deficiències d'aquest projecte i procuraren la seva aplicació estenent-lo a tots els territoris que controlaren fins al final de la guerra i fent que fos assumit pels diferents reis que van anar ocupant el tron.

El projecte de 1462 fou fugaç atesa l'oposició d'una part dels senyors, que no estaven disposats a fer tantes concessions, i d'una part dels pagesos, sobretot els anomenats verntallats, que tenien un cert recel –alimentat pels delegats de la Corona com Lluís Vilardebó²⁹⁴– enfront d'unes institucions que veien dominades pels senyors. No es pot negligir que, a l'imaginari col·lectiu de les societats de l'antic règim, la figura del rei estava lligada a l'exercici de la justícia, un dels deures més característics i definitoris de la

---

²⁹³ Vicens Vives, Jaume. *Historia de los remensas en el siglo XV. ...*, p. 95. “Los hombres de la Diputación no lo [el projecte] concibieron como un instrumento de un apaciguamiento social verdadero y estable sinó como diversión estratégica en el campo político”.

²⁹⁴ Lluís Vilardebó, procurador de la Corona en l'afer remença, fou enviat per la reina Joana per convèncer els pagesos de la facció de Verntallat que no acceptessin les condicions proposades per la Diputació.

dignitat reial. Tot i això, va tenir prou efecte com per a què els pagesos de la zona de Vic fessin cas omís de la reina quan aquesta els cridà a defensar-la enfront de les tropes alçades per la Diputació²⁹⁵ i, en canvi, escoltessin la proposta institucional.

Malgrat el fracàs relatiu del projecte de 1462, no hi havia dubte que s'havia aconseguit establir un diàleg i un cert grau de confiança entre una part dels pagesos i les institucions. Prova d'això és que el 13 de març de 1463 un grup de pagesos van requerir per escrit a les institucions per a què busquessin una sortida al problema agrari. El Consell del Principat es mostrà majoritàriament d'acord i això fou el germen de l'anomenada concòrdia de Barcelona de 1463²⁹⁶. La pagesia, com la resta de sectors socials catalans, havia quedat dividida en esclatar el conflicte: mentre una part dels pagesos tenien una gran malfiança en les institucions i s'alineaven clarament a favor de la monarquia, altres optaven pel bàndol de les institucions, ja fos perquè confiaven en una mediació institucional entre ells i els senyors o, simplement, com a reacció a l'actitud del seu senyor, que donava suport al rei. Malauradament, no ens ha arribat el text d'aquest nou intent de concòrdia i, per tant, tot el que sabem s'ha de deduir de notícies indirectes. Aquest nou text, tercer intent de les institucions per resoldre la problemàtica agrària, es plantejà com un ajust de la proposta anterior: es volia que seguís un criteri similar i fou encarregat a la mateixa comissió que s'havia ocupat del primer projecte.

Aquesta concòrdia final, que constava de trenta capítols, pal·liava moltes de les objeccions que feia Vicens al projecte de 1462, cosa que prova que les institucions eren plenament conscients d'aquestes deficiències i estaven disposades a esmenar-les. Segons Concepció Fort, aquesta concòrdia també es pronunciava en les qüestions que feien referència a drets senyorials o de castells²⁹⁷, però aquesta afirmació no acaba d'estar clara. Com veurem més

---

²⁹⁵ Chía, Julián. *op. cit.*, t. 2, p. 107.

²⁹⁶ Sobre la concòrdia de 1463, vegeu l'esmentat article de Fort Melià, Concepció. *op. cit.*, n. 52.

²⁹⁷ Fort Melià, Concepció. *op. cit.*, p. 435.

endavant en les al·legacions presentades en el cas dels pagesos de Montpalau, els senyors al·leguen que si la prestació es paga per dret de castell o jurisdicció, queda fora de l'objecte de la concòrdia signada. És possible, però, que l'acord regulés algun cas de dret, com el llòsol, sempre que es pagués com a senyoria alodial i no per raó de jurisdicció, terme o castell, tal i com succeiria en la sentència arbitral de Guadalupe²⁹⁸.

Segons el document de 1463, els pagesos només estaven obligats a pagar els censos que fossin consignats en els establiments i capbreus. De la mateixa manera, si volien ser eximits de qualsevol pagament, també calia que demostrassin documentalment que no l'havien de pagar. Pel que fa a la remença i als mals usos, les solucions no diferien de les del Projecte del 1462 i s'estipulava que la redempció a pagar com a compensació seria fixada per la Diputació. Les institucions actuarien com a garants de la concòrdia i fixarien el procediment a seguir en cas de diferències entre pagesos i senyors. Tots els casos derivats d'aquesta concòrdia serien dirimits pel jurista Joan May. D'altra banda, les institucions pretenien que la sentència tingués un caràcter obligatori i universal i preveïen sancions per a qui no s'hi acollís. Els pagesos pagarien la quantitat de 12 diners per homologar i signar la concòrdia i les institucions posarien totes les facilitats possibles per convèncer al màxim nombre de pagesos per tal que s'hi adherissin.

La concòrdia de 1463 va quedar enllestida per ser publicada el 14 d'octubre. L'obligatorietat i la universalitat eren una pretensió força difícil de realitzar perquè les institucions no gaudien d'atribucions per obligar el compliment d'una concòrdia entre pagesos i senyors. Val a dir, però, que aquest comportament estava en consonància amb els intents que feu la Diputació durant tota la guerra civil per atribuir-se competències que, en

---

²⁹⁸ A l'ítem X de la sentència quan es refereix al dret llòçol i fàbrega estableix que en cas de no haver ferrer al lloc aquest quedarà extint, s'afanya a aclarir "*Pero en esto no queremos que sea compreso el dito drecho si por los señores por causa del dominio e o jurisdicción de castillo, lugar, terminos o perròquia han acostumado recibir aquel.*" Transcripció de la sentència arbitral de Guadalupe inclosa a: Vicens-Vives, Jaume. *Història de los remensas en el siglo XV* ..., pp. 342-343.

principi, eren exclusives de la corona. En aquest cas, tanmateix, ni tan sols la corona podia obligar el compliment d'un arbitratge forçat. Els mals usos derivaven dels usatges i estaven avalats per lleis aprovades en Corts Generals. Segons el dret català, les lleis emanades de les Corts només podien ser modificades per les Corts amb el consentiment conjunt del rei i els braços. Les institucions no estaven facultades per convocar Corts i, tot i que ho haguessin estat, era força improbable que els braços arribessin a un acord per consentir a modificar les constitucions que protegien els mals usos²⁹⁹. L'arbitratge o concòrdia de les institucions, doncs, no tenia caràcter universal, només era vàlid per a aquells que voluntàriament s'hi adherissin, és a dir, l'homologuessin amb la seva signatura. D'altra banda, era clar que els diputats no podien imposar la signatura de la concòrdia ni interferir en les jurisdiccions senyorials, per tant, demanaren als senyors i als seus batlles que autoritzessin la celebració de reunions de pagesos per tal que aquests poguessin discutir sobre la conveniència d'homologar la concòrdia i concertar un dia per a què Antoni Llombard, escrivà de la Diputació, pogués anar a recollir les homologacions. Així ho mostra una carta dirigida pels diputats i els membres del Consell als procuradors del vescomtat de Cabrera –dels termes de Montpalau, Montseny, Palafolls, Tordera, Vidreres, Massanet, Monclús, Norri i Gualba– en la qual els demanaven el següent:

nos és stat referit vullen [els pagesos] e entenen loar e emologar e prosseguir la justícia d'açó que'ls és atorgat e açò no puixen fer si primerament entre ells no han col·loqui a fi que los ignorants per los sabents del efecte de la dita sentència sien il·luminats per ço a suplicació e instància per part lur a nosaltres e als dits molt honorables concellers d'açó feta, volents quant en nosaltres és dar tota direcció a la ferma e observança de la dita sentència, vosaltres dits procuradors e batles ab tenor de la present pregam e encara per lo tranquille stat e repós del dit Principat encarregam e requerim que qascú en sa juridicció permete una vegada tant solament e en diversos dies e no tots a una jornada per contar de les dites coses a apuntar e concretar dia cert en lo qual vaja a ells notari o scrivent

---

²⁹⁹ Pons Guri, J.M. "Motivacions jurídiques de la Sentència arbitral de Guadalupe"...,pp. 271-273.

jurat o susbtituhit d'en Anthoni Lombard, notari e scrivà maior del dit General, per percebre les fermes e emologació de la dita sentència, en així emperó e no altrament que quascú de vosaltres sia present en la congregació dessus dita de sos diferactuals per manera que les cosses se facen quietament e deguda e sens algun scàndol a ço per res no torben o defuien³⁰⁰.

Potser per això els reis electes com Pere de Portugal feren seva l'obligació de fer complir i estendre l'acord³⁰¹. Així l'octubre de 1464, Pere de Portugal va estendre la capitulació de 1463 als remences de les terres empordaneses que se sotmetessin a la seva autoritat sense oferir resistència. Els que s'hi resistissin en quedarien exclosos i se'ls deixaria a mercè dels seus senyors. Veiem com les bones condicions i la protecció institucional que oferia la concòrdia s'usaven per fomentar el suport dels pagesos a la causa de les institucions. Com veurem seguidament, segurament ni la Diputació ni el Consell de Cent no tingueren prou força per obligar el seu compliment al cent per cent, tot i que fins al final del conflicte tingué força repercussió en el territori comprès entre el Llobregat i la Tordera. La Diputació i el Consell de Cent s'encarregaren de rebre i adreçar al jurista Joan May, designat a tal efecte, totes les queixes, consultes i plets derivats de l'aplicació de la sentència, que no fou exempta de polèmica.

L'aplicació de la Concòrdia durant el regnat dels reis electes: Cabrera-Modica vs. els remença de Montpalau i de Montclús

Un dels plets que es dilatà més en el temps i que ens pot servir per il·lustrar els problemes que sorgiren en l'aplicació de la concòrdia fou el que enfrontà els pagesos del vescomtat de Cabrera amb els seus senyors. Tot i que suposi un parèntesi temporal en la narració de la tesi, l'estudi d'aquest cas, fonamentat en fonts en bona part inèdites³⁰², amb una mica de detall

---

³⁰⁰ AHCB. Consellers. Política i guerra. 1.C.III-3, f. 4 Barcelona 30 d'agost de 1463.

³⁰¹ ACA. Cancellaria d'Intrusos. Vària. Secretorum. 31, pp. 35r-37v (19-10-1464).

³⁰² La major part de la documentació per a l'estudi d'aquest cas, la constitueixen les cartes enviades per les parts als Consellers de Barcelona que, actualment, es troben guardades a

crec que pot contribuir a revelar qüestions remences poc estudiades o poc tingudes en compte i a copsar l'actitud de les institucions en front de la conflictivitat agrària.

El vescomte de Cabrera no fou un dels nobles que més pressionà els seus pagesos, ja que, tot i ser un gran terratinent³⁰³, el seu patrimoni econòmic no depenia només dels territoris del vescomtat, sinó també de les grans extensions de terra que posseïa a l'illa de Sicília. Els Cabrera havien fet un canvi en les formes d'explotació dels seus dominis per tal d'augmentar-ne la rendibilitat. Van rebaixar els censos de les terres més improductives i renunciaren als drets dels masos més deteriorats, creant nous establiments emfitèutics. D'altra banda, van reforçar els drets que els permetien lligar els pagesos a la terra o bé limitar-ne la mobilitat –els feren renunciar als drets d'empara de menors i al d'alliberar-se si fugien a terres d'altres senyors–, així pretenien garantir l'ocupació de les terres de la seva senyoria i assegurar-ne els rendiments³⁰⁴.

La senyoria de Cabrera no estava exempta de problemes entre senyors i pagesos. De fet, els pagesos dels dominis del vescomte havien intentat aliar-se amb el rei quan el seu senyor havia actuat com a cap de l'exèrcit de la Diputació en l'alliberament del príncep de Viana. El 1462, però, Bernat Joan de Cabrera decidí donar suport el rei enfront de les institucions. Quan provà d'aturar l'avanç de l'exèrcit del Consell del Principat en la seva marxa cap a Girona, a la seva fortalesa d'Hostalric, el vescomte fou fet presoner i portat a Barcelona, on hi restà fins al 1465. Els seus pagesos, aleshores, van prendre partit per les institucions i majoritàriament van homologar la concòrdia de 1463. Fou en aquest moment quan els pagesos de remença del vescomtat començaren a adreçar als diputats cartes on denunciaven que se'ls feia

---

l'AHCB secció Consellers. Les hem complementades amb correspondència tramesa pels diputats dipositada a l'ACA. Generalitat. Correspondència.

³⁰³ El patrimoni dels Cabrera en extensió i nombre de vassalls directes era comparable al de la monarquia. Veure: Sobrequés, Jaume, "L'alta noblesa del nord de Catalunya," dins *La Guerra civil catalana del s. XV. ... v. 2*, p. 41-48.

³⁰⁴ Serra Clota, Assumpta. *op. cit.*, pp. 1034-1036.

pagar drets dels que es creien exempts en virtut de la capitulació de 1463 o bé que no havien capbrevat.

En les demandes dels pagesos, de vegades s'observa una confusió, potser intencionada, entre els drets jurisdiccionals dels castells i els drets derivats de la possessió de la terra. Els diputats aclarien que ells no pretenien de cap manera derogar ni actuar contra els drets jurisdiccionals: *lo qual es vist tal dret davallar de la juredicció de dit castell o terme, a la qual no entenem derogar en alguna manera*³⁰⁵. Per tant, si bé és cert que la concòrdia devia haver aclarit alguns drets jurisdiccionals que havien quedat dubtosos en el projecte de 1462, el seu objectiu no era en cap cas limitar, ni molt menys liquidar, els drets jurisdiccionals impliquessin o no domini eminent i directe.

Els diputats requeriren a les dues parts en conflicte per a què presentessin els documents que acreditessin l'obligació o no de pagar aquestes càrregues al jurista Joan May. Sovint, com en el cas dels pagesos de Montclús³⁰⁶, als documents dels pagesos no apareixia cap rastre dels censos que els senyors els cobraven³⁰⁷. Quan la Diputació requeria als

---

³⁰⁵ AHCB. Consellers. Política i guerra. 1.C.III-3, f. 9v-10v. En aquest cas, un pagès creia que, com que havia homologat la concòrdia, quedava exempt del pagament de la taxa estipulada per haver caçat un porc senglar en terres del vescomte. Els diputats es van afanyar a confirmar que havia de pagar, ja que es tractava d'un dret jurisdiccional.

³⁰⁶ Als fogatges del segle XIV, la batllia de Montclús estava formada per les següents parròquies: Sta. Maria de Palautordera, St. Esteve de Palautordera, St. Esteve de la costa, St. Esteve d'Olzinelles, St. Martí de Mosqueroles, St. Cristòfor de Folgars, Sta. Maria de la Serra, St. Andreu de Vallgorguina, St. Llorenç de Villardell, St. Joan de Campins. Pons i Guri, J.M. "Documents de fogatges de Montclús i de Montseny, s. XIV," dins *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 1989. v. 1, pp.221-254.

³⁰⁷ AHCB. Consellers. Política i guerra. 1.C.III-3, f. 12 v "[...] *tots del dit terme que dins cert temps paguen a vos com a com a batle per lo senyor del vescomtat de Cabrera certs censos de diners, blats, jornals e altres coses e com nosaltres haïam fetes veure cartes dels sobredits en les quals del Senyor del dit vescomtat ne del dit prior no es feta menció alguna e ells se vullen alegrar de la sentència per nosaltres e los honorables consellers e consell de aquesta ciutat promulgada entre los senyors o senyors dels pagesos dits de remença e altres de una part e los dits pagesos de la part altra [...]*".

procuradors senyorials per a què presentessin la documentació pertinent, aquests es feien el sord i dilataven el procés tant com podien. Així començà també el plet sobre els blats d'acapte, quantitat de blat o d'ordi que els senyors cobraven de les collites dels pagesos³⁰⁸, que enfrontà el vescomte i la vescomtessa de Cabrera amb els seus pagesos durant bona part de la guerra. L'estratègia dilatòria dels procuradors³⁰⁹, però, va acabar girant-se'ls en contra. La Diputació ordenà que mentre no presentessin els documents acreditatius per cobrar els censos, se suspendrien els pagaments i no s'executarien els deutes de cap pagès fins que no s'hagués resolt el plet.

La mateixa vescomtessa, Violant de Prades, mig any³¹⁰ després, s'en queixava als diputats: la prohibició de no poder obligar ni executar els pagesos per deutes li estava causant un gran perjudici. Molts dels pagesos dels seus dominis, seguint l'exemple dels de Montpalau i Montclús, es negaven a pagar els blats d'acapte, drets i prestacions personals que fins aquell moment havien satisfet. Aquests pagesos, però, no havien acudit a la justícia per presentar i justificar les seves pretensions, per tant la vescomtessa no entenia com podien excusar-se del pagament dels drets adduint un plet que no havia estat presentat. Els diputats donaren la raó a la senyora i anul·laren la suspensió. La vescomtessa exigí els pagaments immediatament i només sis dies després, el 21 de maig, els pagesos de Montpalau i Montclús reclamaven justícia davant les institucions. Argumentaven que ells ja havien presentat la documentació pertinent conforme no els tocava pagar aquests drets i no comprenien per què ara els havien de pagar. Els diputats els donaren la raó: els pagesos de Montpalau i

---

³⁰⁸ Al projecte de concòrdia de 1462, els pagesos explicaven el sorgiment d'aquest dret com a un dret capbrevat a posteriori. Segons els pagesos: "*lo qual dret s'és introduït per la gran amor e faeltat que los dits pagesos han a lurs senyors. Vahent-los en necessitat sostveniant-los de alguna masura de forment o ordi, e per ignorancia de novels succehidors troben que alguns ho han capbreva*". Hinojosa y Naveros, Eduardo. *op. cit.*, p. 295.

³⁰⁹ Els procuradors de la vescomtessa eren: Guillem de Bordills, Gispert des Far i Pere de Montbui. ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 86v-88r.

³¹⁰ AHCB. Consellers. Política i guerra. 1.C.III-3, f. 12 (15 de maig de 1464).

Montclús quedaven eximits del pagament d'aquests drets fins que Joan May tornés a Barcelona³¹¹ i pogués ocupar-se de la causa.

Ara, la primera interessada a què la causa es veiés amb celeritat era la vescomtessa. El terme de Montpalau devia comptar amb una quantitat força elevada de focs remença. Vicens Vives xifrà en cent trenta-set focs remences la batllia de Montpalau, que era formada pels nuclis de Montpalau, Arenys, Vallalta, Orsavinyà i Pineda³¹². D'altra banda, al 1464, quan es feu l'estimació general de focs per a la contribució a l'usatge *Princeps namque*, els focs totals de Montpalau i Pineda –focs nobiliaris i eclesiàstics inclosos– es xifraren en dos-cents cinquanta³¹³. Si reduïm el plet exclusivament als focs remença dels castells de Montpalau i Montclús, com sembla que fou, es tractaria, evidentment, de molts menys focs, però la quantitat i la seva rendibilitat no devia ser gens menyspreable. D'altra banda, l'exemple dels pagesos de Montpalau es podia estendre i donar peu a què altres pagesos de la senyoria interposessin els seus plets. Violant d'Aragó, a més a més, tenia el patrimoni hipotecat a tot un seguit de censalistes que també es veien afectats per la situació i desitjaven la resolució del cas. Davant les pressions de la vescomtessa l'actitud dels Diputats fou prou clara: van fixar un termini d'un mes per tal que les dues parts aportessin els documents i testimonis pertinents per tal d'arribar a una conclusió.

No tenim cap més notícia d'aquest plet fins al 28 de novembre de 1466, després de la mort de Pere de Portugal i del jurament de Joan de Calàbria³¹⁴ com a lloctinent i governador general en nom del seu pare el rei Renat. Cal suposar, doncs, que la concòrdia de 1463 es considerava inclosa entre el corpus jurídic de lleis del Principat que el rei i els oficials reials juraven respectar en prendre possessió del seu càrrec. Els pagesos de Montpalau i

---

³¹¹ Joan May havia anat a reunir-se amb el rei Pere, qui el 12 de maig havia sortit de Barcelona amb l'host per anar a aixecar el setge que Joan II havia posat sobre la ciutat de Lleida.

³¹² Vicens Vives, Jaume. *El Gran sindicato remensa, 1488-1508*. Madrid: CSIC, 1954, p. 86.

³¹³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-683, f.15r-17v. (30-10-1464).

³¹⁴ Joan de Calàbria va jurar el seu càrrec a Barcelona el dia 2 de setembre de 1466.

Montclús es disposaven a presentar, finalment, els documents i els testimonis que avalaven la seva demanda. Els pagesos es queixaven de l'actitud dels batlles del senyoriu que els impediien reunir els documents que els calia presentar i que es constituïssin en sindicat per parlar sobre el plet. Altre cop els diputats intervingueren a favor dels pagesos; pregaren i encarregaren als batlles que, per l'interès públic, no impedissin reunir-se als pagesos. Així mateix, demanaren als notaris i escrivans que, previ pagament de les taxes fixades, els fessin les còpies de la documentació que necessitessin³¹⁵.

No és d'estranyar l'actitud obstructiva dels batlles del senyoriu, corrien mals temps pels Cabrera: el llinatge s'havia dividit i mentre el comte Bernat Joan, un cop alliberat pels diputats, havia marxat cap als seus dominis sicilians, on morí al poc temps d'arribar a l'illa, el 14 de maig de 1466³¹⁶; la vescomtessa Violant, restava a Barcelona mirant de protegir el patrimoni familiar de les autoritats, dels pagesos i, sobretot, dels creditors³¹⁷. L'agost de 1466³¹⁸, ja sota el regnat de Renat d'Anjou, els vescomtes devien tants diners als creditors que aquests van executar la hipoteca que, com a seguretat dels crèdits, s'havia signat sobre el castell i la vila de Blanes amb les forteses, monts, plans, honors, possessions, censos, drets, tasques, talls, emoluments, esdeveniments, forns, àgers, delmes, parts d'espelts, tota jurisdicció mer i mixt imperi, i homes i dones propis i de remença que habitessin al castell i amb els homenatges dels oficials del castell i vila. Els habitants de Blanes no veieren amb bons ulls l'entrada dels censalistes. Segurament pensaven que els reportaria un enduriment o, si més no, un control més dur dels pagaments i dels drets que pesaven sobre la població, ja que els inversors voldrien explotar el senyoriu per tal d'extreure'n el major benefici possible. Els síndics de Blanes, que s'oposaven a l'entrada dels

---

³¹⁵ AHCB. Consellers. Política i guerra. 1.C.III-3, f. 27 (29 de novembre de 1466).

³¹⁶ Pons i Guri, Josep Maria. "Producció del dret paccionat al vescomtat de Cabrera," dins *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 1989. v. 4. pp 256-257.

³¹⁷ Violant moriria a Barcelona el 16 de març de 1471, considerada pels diputats com una súbdita lleial. (ACHB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-24, f. 148 v).

³¹⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f.86v-88r.

creditors, interposaren una reclamació a la Diputació i el Consell del Principat al·legant que Blanes era vila reial, mentre que els creditors elevaven les seves queixes a l'Audiència Reial³¹⁹. Les protestes del habitants de Blanes, finalment, van resultar infructuoses. Després d'examinar la documentació les institucions van donar la raó als creditors³²⁰. En aquesta situació, és de suposar que als vescomtes no els interessava perdre rendes ni prestigi i, per tant, pretenien evitar una sentència que semblava que els havia de ser desfavorable.

El retard en la promulgació de la sentència feu que els remença, cansats d'esperar, evoquessin la causa a l'Audiència reial. El cas havia escapat del control directe de les institucions. No tornem a tenir notícies d'aquest plet fins al novembre de 1469, quan els diputats escriuen als canonges del Capítol³²¹ i al bisbe de Girona, Joan Margarit, que aleshores encara era fidel al bàndol de la terra i que gaudia del favor i confiança de Joan de Calàbria³²². Els diputats explicaven els arguments presentats per les dues parts en litigi i es mostraven neguitosos davant la possibilitat d'una sentència favorable als pagesos. Aquest temor de les institucions ens mostra, un cop més, que aquesta societat senyorial garantia uns mecanismes de justícia que capacitaven els pagesos per pledejar, lluitar i, en alguns casos, aconseguir el reconeixement dels seus drets.

Les proves documentals que aportaren els pagesos per recolzar les seves argumentacions eren les següents:

- a) Una carta del senyor del castell de Montclús feta a en Marata, segurament un senyor mitjà, i als homes d'aquest del castell de Montclús, confessant que no rebria blats de messes dels homes d'en Marata.

---

³¹⁹ ACA. Cancelleria d'Intrusos. Comune. Reg. 34, f. 36.

³²⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 37.

³²¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 68-74.

³²² Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya...*, p. 293.

- b) Una carta inserida a l'anterior en la que en Marata reclamava al batlle de Montclús que no s'exigissin blats d'acapte ni a ell ni a cap home del castell.
- c) Rebuts fets pels marmessors d'Hug de Cabrera, en els que els pagesos reconeixien haver rebut diners per la restitució a ells feta en raó dels blats d'acapte.
- d) Tres cartes de capmasos en les que no es feia cap menció als blats d'acapte.
- e) Testimonis que declaraven que els blats d'acapte sempre s'havien pagat per la força.

La vescomtessa i els creditors del vescomtat de Cabrera refutaven una a una les proves documentals aportades pels pagesos i presentaven les seves argumentacions:

- a) Pel que fa a les proves a) i b) dels pagesos, contestaven que la documentació es referia als blats de messes i no als d'acapte. D'altra banda, la confessió de no rebre blats només afectaria als pagesos de Montclús que fossin d'en Marata. Per tant els pagesos de Montpalau i els restants de Montclús no hi serien inclosos.
- b) L'època aportada com a prova pels pagesos havia estat redactada pel rector de la parròquia de la localitat a plaer d'aquests, ja que es tractava d'una confessió pagesa sense cap intervenció dels marmessors del vescomte i sense cap signatura dels representants dels senyors, per tant els vescomtes no hi estaven obligats.
- c) Pel que feia referència a les tres cartes dels capmasos, deien que dos dels masos eren alou d'altres senyors. Si pagaven prestació de blat d'acapte als Cabrera era, per tant, per causa de jurisdicció i en aquest cas la concòrdia de 1463 no podia aplicar-se. En el cas del tercer capmàs presentat, el mas feia blat d'acapte a St. Pere i St. Feliu, per tant, tampoc pagaven la prestació directament als Cabrera.

- d) La part senyorial no considerava vàlids els testimonis verbals que havien presentat els pagesos, perquè parlaven d'oïdes i estaven influenciats per gent que tenia interès en la causa.

Violant de Prades i els seus creditors aportaven també com a proves un capbreu jurat en el que es reconeixia el pagament de blats d'acapte i una sentència feta pel famós jurista Jaume de Vallseca un segle abans, en la qual, en el litigi que enfrontava al vescomte de Cabrera amb el monestir de St. Cugat, s'atorgaven els blats d'acapte al vescomte. A més a més, els pagesos havien anat venent els masos amb càrrec de pagar aquest dret. D'acord amb els senyors aquestes proves eren suficients per mostrar que el dret no s'exigia de forma dolosa. També, doncs, en aquest cas les reivindicacions dels pagesos anaven més enllà dels sis mals usos o de les demandes per recuperar la llibertat i mobilitat personal.

Segons els senyors, la majoria de pagesos pagaven els blats com a tribut jurisdiccional i no pas alodial, per tant quedava exclòs de la concòrdia. Per si fos poc, els pagesos havien comès defectes de forma. En signar la concòrdia, els pagesos es comprometien a dirimir els problemes derivats de la concòrdia en el termini de tres anys davant dels arbitradors i no en altres instàncies, per tant, en evocar la seva causa davant l'Audiència del rei, els pagesos havien trencat les condicions de la concòrdia.

Els diputats i les institucions estaven força espantats davant la possibilitat d'una sentència favorable als remença. Les autoritats sabien que un gran nombre de comunitats pageses del senyoriu dels Cabrera estaven pendents de la resolució per interposar altres plets pel mateix motiu³²³. Es temien que el vicescanceller faria pública la sentència en absència del lloctinent, cosa que no trobaven gaire adequada perquè, tal com escrivien al bisbe de Girona, es temien que pogués aixecar pertorbacions entre els senyors i els pagesos:

---

³²³ *per causa de la present qüestió se són moguts los hòmens del castell de Palafolls, e de Vidreres, de Tordera, e d'altres castells e lochs del vescomtat de Cabrera movent semblant qüestió del blat de acapte.* ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 73-74.

es dubte no sie publicada per lo magnífich vicecanceller, qui de present va a la sua excel·lència. La qual cosa, si en favor dels pagesos succehie, poria parturir exemplis molt dampnosos a tots los senyors o seniors qui sentim, molestament, ho prenen per turbació del bon estat del Principat³²⁴.

Els representants de les institucions demanaven que s'intercedís davant del lloctinent per a què no es fes pública la sentència fins que ell fos en territori català i hagués escoltat el Consell i les raons dels senyors:

És de necessari sia lo senyor primogènit suplicat que no dó loch en semblant qüestions tant antigues qui han ja portat aquest Principat una volta a perdició o, al mancho, vulla differir la decisió de la dita causa fins sie en la present ciutat per què aquella pugua fer ab gran deslberació consell, maiorment atseses les grans rahons e fraudaments qui són per part dels dits senyors³²⁵.

Malauradament, no ens ha estat possible trobar la sentència d'aquest plet, si és que va arribar a dictar-se. Tampoc podem assegurar si s'arribà a produir una reunió entre els senyors i el lloctinent, Joan de Calàbria. Tanmateix, sabem que el lloctinent a principis de 1470, abans de marxar cap a França, va demanar als diputats del general que miressin d'acordar alguna mesura arbitral per tal de resoldre el problema que enfrontava els pagesos amb els senyors que reclamaven el pagament de censos i tasques endarrerits. No es pot descartar que aquesta petició fos motivada per l'existència de plets com el de Montpalau. Els diputats van nomenar una comissió formada per Joan de Margarit, bisbe de Girona; mossèn Arnau de Vilademany, cavaller i el conseller barceloní Joan Lull per a què estudiessin aquesta qüestió³²⁶. De moment, però, no ha estat possible trobar cap mena de documentació que il·lustri aquest quart i darrer intent de les institucions, aquest cop per iniciativa del lloctinent del monarca electe, de posar pau al

---

³²⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 67.

³²⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 68-74.

³²⁶ Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya...*, p. 289.

camp català. En tot cas, tant les institucions com els reis electes, van cuidar que es respectés fins el final al procediment judicial.

Conclusions

Quan a principis de la dècada dels seixanta del segle XV es trencà l'*status quo* entre el rei i les institucions, els pagesos aprofitaren el moment per tornar a plantejar els seus greuges i reclamar tant al rei com a les institucions. Alguns senyors, per la seva banda, van aprofitar el desconcert i la situació de crisi política per exigir als pagesos els drets que havien estat suspesos, juntament amb els endarreriments pertinents, o bé amb prestacions que no havien estat capbrevades. Aquests abusos només van ajudar a augmentar el malestar existent.

Tant les institucions com el rei, estaven convençuts que calia fer concessions per solucionar la conflictivitat agrària i guanyar-se el suport d'aquesta important part de la població. La pagesia, com tots els estaments de la societat catalana, va quedar dividida entre els qui donaven suport al rei i els partidaris de les institucions.

Com assenyala Rosa Lluch a la seva tesi doctoral: *tots els mals usos, homenatges i altres prestacions a les que estaven sotmeses els remences catalans pivotaven al voltant de la terra més que no pas al voltant de la gent que la posseïa i treballava*³²⁷. Els pagesos es rebel·laven contra tot un sistema senyorial que els perjudicava. L'abolició de la servitud remença, malgrat ser un objectiu important, només era la punta de llança de tot un seguit de reivindicacions molt més àmplies. Les protestes anaven dirigides contra la gran quantitat de prestacions que havien de satisfer –tant les derivades de drets alodials com les senyorials– i contra l'estructura de propietat de la terra. Aquesta major amplitud reivindicativa explicaria per què pagesos no remences donaren suport als alçaments i per què a totes les protestes i demandes es barrejaven drets alodials amb drets jurisdiccionals i

---

³²⁷ Lluch Bramon, Rosa. "Els remences de l'Almoïna del Pa "..., p. 523.

mals usos –que potser ja no s'exigien– amb altres prestacions capbrevades que no hi tenien res a veure. Pels pagesos, tot formava part de la mateixa qüestió.

La monarquia mirà d'utilitzar el descontentament al camp per augmentar el seu poder i influència en front de la noblesa i de l'oligarquia urbana, que havia invertit en predis rurals i esperava treure'n el major profit econòmic possible. El rei, doncs, recolzà i encoratjà la redempció de jurisdiccions i acceptà veure la causa dels remença a la seva Audiència. Ambdós processos enfortien la jurisdicció reial i situaven la figura del rei com a jutge suprem per sobre de totes les altres instàncies. El monarca en sortia reforçat sense que significés cost econòmic per a les depauperades arques del sobirà, ja que els pagesos n'assumien els costos i, en el cas del plet remença, fins i tot oferien un substanciós donatiu al monarca.

Malgrat que les accions de la monarquia podien debilitar el poder nobiliari, no tenien cap mena d'intenció de modificar substancialment el règim senyorial ni el règim de possessió de la terra, del qual el rei també es beneficiava. Tanmateix, és cert que alguns pagesos, gràcies a la intervenció reial en aquests afers, pogueren experimentar una millora de les seves condicions. Els senyors, d'altra banda, veieren com se'ls sotmetia cada cop més a l'autoritat reial, amb la consegüent disminució de jurisdicció; i, paral·lelament, hagueren d'aplicar estratègies de reactualització de les rendes per no ressentir-se de les variacions i els moviments demogràfics.

Cal remarcar les diferències observades en la geografia del conflicte pagès: mentre algunes vegueries, com Vic, el Vallès, o els dominis dels Cabrera, semblaven més afectes a la política social duta a terme per les institucions, d'altres com Girona o la zona de la Muntanya es mostraven més lligades a les promeses socials agràries de la monarquia. Les concessions, però, tenien un límit.

Les institucions, on els senyors tenien una important presència, estaven disposades a legalitzar la situació que ja es produïa *de facto* des de la sentència interlocutòria d'Alfons V: la paralització del cobrament dels mals usos. Per això pactaren amb un sector dels remences i arribaren a uns acords mitjançant els quals alguns mals usos quedaven automàticament abolits, mentre que d'altres eren acotats a determinades ocasions i podien ser cassats a canvi d'un pagament. En això, bàsicament, consistiren les concòrdies que el Consell del Principat plantejà en tres moments diferents: 1461, 1462, 1463. La sentència arbitral de Guadalupe, imposada pel rei anys després i que posà fi al problema, també adoptaria una solució, en essència, ben semblant. Els drets jurisdiccionals, però, no podien entrar en el pacte, com tampoc no ho van fer a Guadalupe, per què com significaven la base de l'economia senyorial –que afectava tant als nobles com a l'oligarquia urbana, la qual, mitjançant compres o la concessió de crèdits, havia invertit en les senyories agràries– i, encara més important, qüestionar els drets jurisdiccionals equivalia a qüestionar el sistema feudal.

Tot i que la concòrdia de 1463, que restà en vigor durant la guerra al territori controlat per les institucions, presentà molts problemes d'aplicació – generà tot un seguit de demandes i plets– i segurament no es pogué imposar del tot atesa la situació bèl·lica en la que es trobava el país, l'actuació de les institucions davant del problema agrari no es pot considerar únicament com a interessada. Les institucions van fer quatre intents –les gestions dutes a terme pel jurista Guardiola durant l'estiu del 1461, el projecte de concòrdia o avinença de 1462, la concòrdia de 1463 i finalment la comissió que Joan de Calàbria creà el 1470– de proposar i aplicar solucions, tot i que fossin de compromís i no acabessin de satisfer a cap de les dues parts en litigi. Això era molt més del que en aquells moments oferia la monarquia. Mentrestant, el rei es limitava a mantenir la situació precedent, és a dir, la vigència de la suspensió dels mals usos i la promesa buida de veure el cas remença a la seva audiència sense arribar, però, a cap compromís escrit amb els pagesos i a canvi de convertir-los en tropes de xoc de la causa reial.

Joan II morí el 1479, set anys després de la fi de la guerra, sense haver ofert cap mena de solució ni al problema agrari, en general, ni a la problemàtica remença en particular. Els remences haurien d'esperar fins que Ferran II, forçat per la segona insurrecció pagesa (1484), signés la Sentència arbitral de Guadalupe al 1486 que donava una solució molt semblant a la que les institucions ja havien avançat vint-i-tres anys abans.

Ambdós bàndols instrumentalitzaren el problema agrari en la recerca de suports per a la seva lluita, però només un bàndol, l'institucional, proposà solucions legals. Davant d'aquests fets, la visió d'una monarquia presentada com a la gran valedora dels remences i d'unes institucions guiades únicament pels interessos senyorials i garants a ultrança del sistema establert esdevé excessivament partidista i simplista.

La signatura de la Capitulació (21 de maig al 21 de juny de 1461)

Fins al 30 de maig, les relacions entre els diputats i la reina van estar marcades per la voluntat de la sobirana d'apropar-se al màxim possible a la capital. Per contra, els ambaixadors³²⁸ de la Diputació i el seu consell volien retenir-la a Vilafranca. Els diputats i consellers temien que la reina pogués aprofitar la seva presència a la capital per crear dissensions entre els membres de les institucions i captar partidaris per la causa reial tal i com després va fer durant el període en què ocupà la lloctinència³²⁹. Els diputats autoritzaren la reina a anar a Caldes de Montbui on s'estaria a casa de mossèn Vilademaný, home de total confiança dels diputats, i prendria les aigües. En arribar a Terrassa, però, la població es negà a obrir-li les portes de la ciutat, cosa que demostrava la seva poca popularitat. Joana, en un últim intent d'acostar-se a la capital, anuncià que signaria la Capitulació a

---

³²⁸ Els ambaixadors designats foren: l'arquebisbe de Tarragona, el bisbe de Vic, l'abat de Poblet, mossèn Miquel Periç, síndic de Lleida; Joan Çaplana, canonge de Barcelona; el comte de Mòdica; el bescompte d'Illa; mossèn Dalmau de Queralt; Felip Albert, Marc dez Lor; Pere Benet Splugues; Lluís Setantí; Joan Agulló, síndic de Lleida; Francesc Burgués, síndic de Tortosa; Jaume Tallada, síndic de Cervera; i Gabriel Puig, síndic de Manresa.

³²⁹ Sobre aquest període veieu, Coll, Núria. *op. cit.*, v. 1.

Barcelona. Aquest anunci causà un cert enrenou a la ciutat, i els consellers municipals decidiren enviar també ells una ambaixada formada per dotze persones³³⁰, quatre de cada braç, per demanar-li que no insistís a entrar a la ciutat. La reina, que no volia que la culpessin dels possibles disturbis que hi poguessin haver, acceptà retirar-se a Vilafranca acompanyada dels ambaixadors enviats per la Diputació i pel Consell de Cent.

A partir del 31 de juny, amb la renovació del Consell de trenta-dos i de la Setzena³³¹, els diputats i els consellers pressionaren a la reina per a què signés al més ràpidament possible, mentre ella posava tota mena d'excuses per ajornar la signatura. Els ambaixadors li recordaven que no calia que demanés assessorament en la lectura dels capítols perquè ja s'havien fet totes les modificacions pertinents i no es canviaria res més. De tota manera, la reina insistia en què, com que els diputats no podien aconsellar-la, buscaria l'assessorament de les persones del Consell Reial que l'havien acompanyada. La demora en la resposta segurament estava motivada per la

---

³³⁰ Els dotze escollits foren: ciutadans: mossèn Joan de Marimon, mossèn Pere Dusay, mossèn Pere Buçot; mercaders: mossèn Pere Joan de Santcliment, mossèn Gabriel Miró, mossèn Francesc Çestorts; artistes: Nicolau de Medona, notari; Bernat Merquilles, especier; Joan Badia, barber; menestrals: Pere Guillem Renart; Pere Alberic, peraires; Joan Serdà, frener. AHCB. Consell de Cent. Delliberacions de Guerra. III-1, f. 121r (26/5/1461).

³³¹ Els integrants de la nova Setzena foren: ciutadans: mossèn Pere Buçot, mossèn Berenguer Lull, mossèn Ramon Ros, mossèn Joan Sarerer; mercaders: Pere Font, Pere Rovira, Guillem Miró, Auleguer Lunes; artistes: Mateu Safont, notari; Joan Arnau, Josep Oliver, especiers; Pere Corts, barber; menestrals: Joan Serdà, frener; Pere Guillem Renart, peraire; Pere Madella, blanquer, Esteve Bualou, fustanyer. Els integrants de la trenta-dosena eren: Ciutadans: Mossèn Bernat Fivaller, mossèn Galceran de Pratnarbones; mossèn Pere dez Torrent, menor; misser Joan Dalmau; Ffrançí Ramis; Bernat Pol; Johan Ffrancesch Boschà; Berenguer Seyol. Mercaders: Nicolau Viastrosa, Joan de Lobera, Guillem Farcer, Johan Alba, Gabriel Mora, Joan Parers, Gabriel Avinent, Miquel Prats. Artistes: Bernat Muntserrat, Johan Matheu, notaris; Pere Matheu, Berengué Riba, especiers; Antoni Botey, Gabriel Busquets, candelers de cera; Gabriel Alguer, Guillem Agustí, barbers. Menestrals: Antoni Bells, argenter; Joan Orriols, fuster; Gabriel Moyo, pellicer; Johan Macenet, paher; Maçjà Salamó, cotoner; Andreu Viçens, teixidor de llana; Ffrançí Rigau, teixidor de lli; Domingo Nogueres, ballester. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de Guerra. 1.B.III-1, f. 122v-123r (31/5/1461).

situació en la que es trobava el rei Joan. El monarca encara estava combatent a Navarra i, tot i que havia rebut l'ajuda del comte de Foix i els aragonesos li havien votat més efectius, el final de la contesa encara era incert. La reina esperava que una solució satisfactòria a Navarra donés al rei més força a Catalunya.

Tot i les declaracions dels diputats, el 5 de juny la reina envià als diputats, al Consell del Principat i als consellers de la ciutat, a través dels ambaixadors, unes noves esmenes a la capitulació. Aquests nomenaren una comissió que les estudià juntament amb els advocats de la Diputació i els de la ciutat. La comissió i els advocats van tenir enllestida la feina l'endemà mateix i el dia 7 els diputats llegien les esmenes introduïdes, que més aviat eren addicions que completaven la Capitulació. El 8 els representants dels diputats i el Consell del Principat³³² es reuniren amb el Trentenari i la Setzena al jardí de la casa de la ciutat per comentar-les. S'arribà a l'acord de fixar el càstig dels consellers reials en la privació i inhabilitació per exercir càrrecs públics i per rebre beneficis de jurisdicció. També es determinà com s'organitzaria la celebració de les properes Corts generals necessàries per legitimar tot allò que havia estat decidit per les dues institucions. El dia 9, els ambaixadors tornaren davant de la reina per renegociar el text amb les instruccions dels seus mandataris. Paral·lelament, a Barcelona, continuaven les reunions entre els representants dels diputats i els del Consell municipal per tal d'acabar de perfilar encara alguns punts més de la Capitulació.

Mentre la reina pensava la resposta, s'entrevistà amb Gaspar Maymó, un dels membres de la vuitena de la ciutat que havia intervingut en la decisió de la capitulació. Sense autorització del Consell, Maymó s'entrevista amb la reina i, després, intercedí a favor d'atorgar a Joana una ambaixada a Castella, però ni la resta d'ambaixadors ni el consell hi van estar d'acord. Els

---

³³² Els representants enviats foren: Fra Jaume de la Geltrú, prior de Catalunya de l'ordre de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem; mossèn Arnau de Vilademany i Blanes; mossèn Jaume Ros, ciutadà. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de Guerra. 1.B.III-1, f. 124v. (8/6/1461).

consellers van castigar a Maymó, destituint-lo del Consell de la ciutat i substituint-lo per Bernat Montserrat. Fou en aquest moment que els diputats i consellers usaren la qüestió navarresa com a moneda de canvi: els catalans condicionaven la prestació de qualsevol ajuda al rei en la qüestió navarresa a l'aprovació de la Capitulació. En tot cas, un cop la reina signés la capitulació, enviarien una ambaixada al rei de Castella per tractar les relacions amb aquest regne i els afers de Navarra.

La reina sol·licità aleshores entrevistar-se juntament amb tres dels seus consellers amb tres ambaixadors dels diputats –el prior de Catalunya, mossèn Vilademany i Jaume Ros– per discutir de nou les rèpliques als capítols. Els diputats hi accediren i la reunió se celebrà, però no s'arribà a cap conclusió.

El dia 19 de juny, es negociaven els últims serrells pendents. La reina demanà als catalans que, quinze dies després de la signatura de la capitulació, enviessin una ambaixada al rei de Castella reclamant-li l'observança dels tractats signats amb Joan II. L'argument de la reina era que, en cas que Enric IV no hi accedís, el jurament de fidelitat dels catalans els obligava a proporcionar ajuda militar al seu sobirà. Els diputats i consellers, malgrat considerar que no hi estaven obligats, van accedir a fer l'ambaixada. Entretant, el rei acceptava no entrar a Catalunya sense una petició explícita per part dels diputats, tot esperant, però, que la interdicció institucional del Consell del Principat seria commutada en breu, i, al mateix temps, consentia a nomenar Carles de Viana governador general.

Els representants de les institucions van redactar un al·legat sobre les raons d'aquella situació política. Segons llur raonament una de les causes principals de les tensions era el mal assessorament del rei, sempre envoltat de consellers que *procuraven moltes divisions e moltes zizànies*³³³. Justament

---

³³³ *Codoin ACA*. v. 17, p. 201. El 1640, les institucions també van elaborar un text justificatiu: *Justificació en consciència*. Una vegada més trobem el model del segle XV projectant-se en la política catalana dels segles moderns.

per això calia fer la capitulació, *per a que fos tolta tota manera de zitzanyes e inconvenients que es podien seguir per causa de mals consellants*. Per a diputats i consellers, calia la constància escrita de les justes raons catalanes, raó per la qual demanaren a la reina una resposta per escrit.

Els diputats i consellers no les tenien totes, no fou fins el dia 20, la vetlla de la signatura de la Capitulació, que decidiren oficialitzar la situació adreçant-se a les universitats. Els consellers de Barcelona redactaven dues cartes dirigides a les universitats del país: una carta en la que els consellers de Barcelona com a representants de la *ciutat que, com sabeu, represente la mare, a les altres universitats de aquest Principat*³³⁴ expressaven la voluntat de fer jurar Carles com a primogènit tan bon punt s'hagués signat l'acord amb el rei a la vegada que pregaven els consellers de les altres universitats que fessin el possible per servir la concòrdia i la unitat. La segona carta només s'enviaria en el cas que la concòrdia no s'arribés a signar. Finalment, el dia 21 de juny, la reina va signar els capítols en nom seu i de Joan II i, al dia següent, els jurà el primogènit. El mateix dia, els consellers informaven a les universitats catalanes amb representació a Corts i a les principals ciutats de les Balears, Sicília i Sardenya³³⁵. L'endemà, foren els diputats, els consellers i el primogènit els qui, davant dels representants de la reina, signaren la capitulació. Amb la Capitulació de Vilafranca s'encetava i s'establia un nou marc de relacions constitucionals entre el monarca i la terra d'una gran potencialitat política que havia de tenir una considerable repercussió més enllà, fins i tot, dels greus contratemps de la guerra.

---

³³⁴ AHCB. Consell de Cent. Delliberacions de guerra. 1.B.III-1, f. 129r (20/6/1461) aquesta carta s'envià a les universitats de: Perpinyà, Girona, Lleida, Tortosa, Cervera, Vic, Manresa, Camprodon, Puigcerdà, Vilafranca del Penedès, Vilafranca de Conflent, Figueres, Besalú, Santpedor, és a dir totes les ciutats que havien estat convocades a les Corts de Lleida.

³³⁵ AHCB. Consell de Cent. Delliberacions de guerra. 1.B.III-1, f. 130r (21/6/1461). Les ciutats i personatges dels altres territoris a qui s'adreçava la carta eren: virrei de Sicília; el lloctinent del rei a Mallorca, el virrei de Sardenya, els jurats de Messina; els jurats de Saragossa de Sicília; els jurats de Palerm; als jurats de Mallorca; els jurats de Menors; els jurats de Eivissa; els consellers de l'Alger i als consellers de Càller.

EL TEXT DE LA CAPITULACIÓ³³⁶

L'estudi de la capitulació permet observar un text que sembla sortit d'una Cort General. No es tracta només d'una concòrdia eventual de la terra amb el seu monarca, sinó d'un autèntic marc general de relacions entre la terra i el rei, on s'hi contempen tot un seguit de disposicions que semblen ser més una relació de constitucions de dret públic per regular el funcionament polític general del país sota la supervisió i sobirania parlamentària que no pas una treva o concòrdia amb el rei. Sovint s'ha indicat que l'observança de 1481 de Ferran II té les seves arrels en la Concòrdia de Vilafranca. Cal indicar que la Capitulació no sols tindria influència en el *Poc valria*, sinó també en molts dels aspectes institucionals i de reforma de 1480 a 1493. En definitiva, la concòrdia de Vilafranca evoca en projecte el desplegament institucional de Ferran II però sota una òrbita més parlamentària.

La Capitulació reclama, doncs, no sols explicar-ne els contratemps dels negociacions, sinó analitzar també el seu contingut. El text de la Capitulació s'estructurava en un preàmbul i 27 articles que podríem dividir en 7 grans blocs:

1.- S'argumentaven les conseqüències dels fets de l'empresonament i l'alliberament del príncep de Viana. (Cap. 1-3)

2.- S'establia una reforma de la justícia. En aquest bloc, cal destacar el capítol 8 on es creava un nou mecanisme de l'observança. (Cap. 4-10)

3.- S'acordava una nova distribució de les responsabilitats de govern al Principat i als Comtats i es regulava la successió al tron. (Cap. 11-16)

4.- S'establien compensacions i assignacions pels membres de la família reial. (Cap. 17-19)

5.- Es fixaven mesures pel compliment de la Capitulació i per la seva interpretació. (Cap. 20-21)

6.- Es feia referència a qüestions vinculades amb Navarra i amb els nobles aragonesos partidaris de Carles de Viana. (Cap. 22-23)

---

³³⁶ La Capitulació de Vilafranca es troba al fons ACA. Generalitat. N-935 i fou publicada per primer cop per Pròsper de Bofarull al *Codoin ACA*. v. 17, pp. 222-263. També està recollida a les *Cròniques d'Espanya* de Pere Miquel Carbonell.

7.- Es regulava la confirmació i interpretació de la Capitulació. (Cap. 24-27)

El preàmbul constituïa una declaració de principis on es condensava la doctrina *pactista* que propugnaven els diputats i els consellers. Tal i com explicaven, amb una metàfora antropomòrfica molt corrent en els tractats polítics de l'època, l'estabilitat del país depenia de l'harmonia que s'establia entre el cap (rei) i els membres (braços):

Inextimable és lo bé procehint del compost ordre e repòs de la cosa pública lo qual precípuament està en uniformitat i concòrdia del cap ab lo cors e membres d'aquella [...] molt més en los Principats e regnes en los quals reguladament consisteix la monarquia qui ab lleis apropiades la cosa pública governant d'aquella és Principat, cap i regne mentre que de la disparitat entre el cap i els membres incommensurables mals provenen³³⁷.

La intenció de diputats i consellers era, doncs, tornar a restablir l'ordre entre tots els que intervenien en el maneig del govern. Calia purgar el govern del Principat dels mals consellers per culpa dels quals el rei havia obrat contra els interessos del país, incomplert les lleis catalanes i empresonat el príncep Carles i Joan de Beaumont. Els representants del Principat havien complert amb el seu deure d'alarmar el rei per tal que s'adonés que estava envoltat de mals consellers. Finalment, s'havia aconseguit restaurar l'ordre, és a dir tornar a servir les lleis, gràcies a la clarividència reial:

si ja, donchs, lo cors d'ella [la cosa pública] no és per Deus omnipotent de tanta virtut fornit que constantment haja suficiència curar la infirmitat que, per indegudes informacions, en lo cap de la cosa pública residir poria lo que novament en lo Principat de Cathalunya ha contengut e molt més caigut haguera sinó per la gran sapiència de que és dotada vostra excel·lència [...] lo qual cors de la dita cosa pública en molta unanimitat virtuosament

---

³³⁷ Codoin ACA. v. 17, p. 222.

*constituït curant stirpar les iniquës e sinistres informacions a vostra majestat fetes.*³³⁸

Així mateix, calia posar ordre a l'administració de justícia per controlar els excessos dels oficials reials. No és estrany que la justícia i, per tant, el respecte per la llei fossin considerats bàsics per al bon funcionament de l'estat. Un sistema pactista com el català no podia funcionar sense confiar en què la monarquia i els seus oficials complirien amb les lleis que havien pactat amb el país per tal de limitar el poder reial. Hem de recordar que el primer sistema d'observança que donava poder als diputats per vigilar el compliment de la legislació per part dels oficials reials s'acordà en Corts just després del Compromís de Casp, és a dir, després d'una situació de desconfiança entre la nova dinastia i el país.

*E vostra majestat per son gran ingeni, virtut e industria promptament ha vist e conegut remediador ésser e proveïdor en les coses talment començades [...] les quals coses en diverses maneres e per varies vies per part del Principat ab molta diligència i sol·licitut notificades e demostrades a vostra majestat [...]. [...] han ocorregut moltes coses les quals convé en ordre metre per donar tranquil·litat e repòs a tota la cosa pública del dit Principat comprenent hi lo cap lo cors e tots los membres e per provehir en lo arrenqament de la administració de justícia la qual conserve los regnes en degut stament*³³⁹.

Darrera del discurs, que mirava de descarregar de culpa el sobirà i emprava un to conciliador, hi hem de veure, doncs, una voluntat decidida de control de l'acció de la monarquia. Aquesta supervisió s'intentarà dur a terme a través de tres vies: una nova observança que enduria la vigilància sobre les accions dels oficials reials; una reforma de l'administració de justícia i, finalment, una nova distribució de les "responsabilitats executives" que facultava els diputats i consellers per fiscalitzar l'acció de govern del monarca i del primogènit.

---

³³⁸ Codoin ACA. v. 17, pp. 222-223.

³³⁹ Codoin ACA. v. 17, pp. 223-224.

La reforma de la justícia

Com ja s'ha exposat, de l'article 4 al 10 l'atenció es concentrava en la reforma de l'administració de justícia i en la creació d'un nou sistema de control de l'observança de les lleis. Les institucions tenien molt clar que la justícia era una competència reial però estaven convençuts que calia reformar l'administració de justícia pel que fa als oficials implicats i, alhora, introduir-hi un cert grau d'intervenció institucional.

[...] la observació de justícia de la qual vos Senyor sou tengut ben exercir e ministrar e observar i fins aquí lo dit Principat, per causa dels ministres de la justícia i per no ésser aquella bé administrada, haja sostingut molts detrims e contraris³⁴⁰ [...]

Aquests capítols constituïen una posada al dia del sistema de justícia instituït per Pere III el 1365³⁴¹ tal i com faria més tard, el 1493, Ferran II a la segona Cort de Barcelona, amb la creació de la Reial Audiència privativa del Principat de Catalunya. En aquest moment, la Reial Audiència encara era un tribunal comú a tots els seus reialmes³⁴², tot i que des de 1387 s'havien creat tres vice-cancellers, un per Aragó, un per Catalunya i un per València. La Capitulació de Vilafranca tractava de crear tot un seguit de mesures encarades a exercir un control sobre els tribunals més elevats de l'administració de justícia a Catalunya: la Reial Audiència i l'Audiència del governador general.

Aquests capítols segueixen la mateixa línia que tot un seguit de projectes de reforma de la justícia proposats per les institucions al monarca des d'inicis del segle XV (1405-1410, 1414, 1416, 1419-1420, 1429-1430,

---

³⁴⁰ *Codoín ACA*. v. 17, p. 232.

³⁴¹ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 109.

³⁴² La Reial Audiència era una de les institucions que gaudien de jurisdicció universal a tota la Corona d'Aragó. Un cop abolida la Capitulació de Vilafranca, l'Audiència Reial continuà sent comuna a tots els regnes fins a la reforma de la justícia de Ferran II el 1493, vegeu: Montagut i Estragués, Tomàs de. "Les Corts Generals de la Corona d'Aragó"..., p. 125.

1431-1434, 1436-1437)³⁴³. Mentre que la justícia reial tenia una tendència decisionista, és a dir, el rei n'era el màxim responsable i depenia de les seves decisions, les institucions miraven d'introduir reformes tendents al pactisme jurídic³⁴⁴, és a dir a limitar la potestat reial i a mirar de garantir la independència de la justícia respecte la voluntat discrecional de la cort i el monarca³⁴⁵. Els successius reis havien aprovat molt pocs dels capítols de reforma de la justícia proposats per la Cort General, ja que implicaven una important limitació al seu poder. Es pot afirmar, doncs, que les institucions van aprofitar el moment de força en el que es trobaven per incloure a la Capitulació de Vilafranca tot un seguit de reformes de l'administració de justícia que abans havien estat vetades per la monarquia. Les propostes de les institucions eren necessàries i, per aquesta raó, no és estrany que algunes d'aquestes reformes demanades pels diputats i els consellers tornessin a ser recollides trenta-dos anys després per Ferran II en el seu redreç de la justícia. Les principals mesures que establí la Capitulació eren les següents:

a) Per evitar els suborns, els principals càrrecs de l'administració de justícia –canceller, vicecanceller, regent de cancelleria, assessor del portantveus de governador general–³⁴⁶ cobrarien un sou anual en prorrata pel temps que fossin al Principat o bé quan, amb el consentiment dels diputats i el Consell, seguissin la cort fora de territori català. D'aquesta manera, es professionalitzaven els càrrecs més elevats de l'administració de justícia. Els sous, prèvia aprovació de les Corts, es pagarien de les arques de la

---

³⁴³ Sobre aquests projectes de reforma, vegeu: Sánchez de Movellán Toront, Isabel. *op. cit.*, pp. 409-438.

³⁴⁴ Montagut Estragués, Tomàs de. "La Justicia en la Corona de Aragón," dins *La Administración de justicia en la historia de España: actas de las III Jornadas de Castilla-La Mancha sobre investigación en archivos: Archivo histórico provincial de Guadalajara: Guadalajara 11-14 de noviembre 1997*. Guadalajara: Junta de Comunidades Castilla-La Mancha, 1999, t. 2, pp. 672-683.

³⁴⁵ Montagut Estragués, Tomàs de. "La Justicia en la Corona de Aragón"..., p. 675.

³⁴⁶ Els sous proposats eren els següents: canceller: 20.000 sous; vicecanceller: 15.000 sous; regent de cancelleria 10.000 sous; assessor de portantveus 10.000 sous. *Codoín ACA*. v.17, pp. 233-235.

Diputació del General, argumentant que ho feien per *servey de vos, Senyor, e descàrrech de vostre tresor*³⁴⁷. El fet de pagar els alts càrrecs de la justícia reial amb els diners de les institucions representatives del país significava l'exercici d'un cert grau de control sobre la justícia. Quedava prohibit que es fessin comissions entre ells ni que les acceptessin de part del primogènit o dels seus successors. En cas d'acceptar comissions, els actes fets serien declarats nuls i els oficials que les acceptessin podien ser privats del seu ofici immediatament. Durant la primera meitat del segle XV, ja s'havien aconseguit diverses constitucions que limitaven i regulaven aquest cas especial de delegació que constituïa la comissió³⁴⁸.

La proposta de reforma de justícia refusada que els braços havien plantejat el 1416 ja preveia que la Diputació pagaria el sou dels membres del Consell de l'Audiència, a raó de 1.000 florins l'any i, també aleshores s'havia esgrimit el motiu de la debilitat financera de la monarquia³⁴⁹. La Diputació també assumiria els salaris del canceller, vicecancellers i el regent de cancelleria.

Ferran II, en la seva reforma de la justícia de 1493, també establí salaris, pagats per la Diputació, per a tots els magistrats que componien l'Audiència³⁵⁰ i insistí en la prohibició d'acceptar suborns³⁵¹. D'altra banda, a aquesta mateixa Cort, Ferran regulà les absències dels membres de

---

³⁴⁷ *CodoinACA*. v. 17, p. 233.

³⁴⁸ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 395. Cita les constitucions 1409/10, 1422/29 com a intents de regulació d'aquest procediment que consistia a anomenar comissaris reials per practicar determinades investigacions, jutjar els casos, dictar sentències i executar-les. Aquest procediment va donar lloc, segons explica Ferro, a molts abusos i per això la Capitulació de Vilafranca mirava de limitar-lo al màxim.

³⁴⁹ Sánchez de Movellán Toront, *op. cit.*, p. 437.

³⁵⁰ CYADC (1588), Ferran II, Segona Cort de Barcelona 1493, Cap. 8 "E com sie digna", Lib. 4, Tit. 7., p. 279-280 ; CYADC (1588), Ferran II, Segona Cort de Barcelona 1493, cap. 9 "Quiscu dels vuyt", Lib. 4. Tít. 7, p. 280.

³⁵¹ CYADC (1588), Ferran II Segona Cort de Barcelona 1493, cap. 10 "Los quals salaris", Lib. 4. Tít. 7, p. 280.

l'Audiència, tant el termini màxim que podien estar absents com la quantitat de jutges i juristes que calia que restessin sempre a l'Audiència³⁵².

No deixava de ser un signe de modernitat una reforma que posava al dia tant als mecanismes feudals com a autoritat judicial i advocava per una professionalització de la justícia per tal de garantir una certa independència.

b) Es limitaven els oficials que podien fer comissions en les causes, és a dir, encarregar que la causa es veiés en un tribunal inferior³⁵³. Tot i que a Catalunya regia la norma que tothom havia de litigar davant del seu jutge natural –les causes de la vegueria s'havien de resoldre davant del tribunal del veguer i les de la batllia no s'havien extreure d'aquella batllia–, en la pràctica les comissions i les evocacions eren força nombroses. La Capitulació només autoritzava a fer comissions al canceller, vicecanceller, regent de la cancelleria o el portantveu de governador general amb consell dels seus assessors. Les institucions no volien permetre que ni el rei ni el primogènit tinguessin la facultat de fer comissions. Joan II, però, introduí una esmena que permetia que el monarca pogués fer comissions amb l'assessorament obligatori del canceller, el vicecanceller o el regent de la cancelleria. En canvi, al primogènit i al portantveus de governador els era vedat fer comissions sota cap concepte. Les institucions, tant el Consell del Principat com les Corts Generals i els diputats, sempre veieren les comissions amb molta prevenció, ja que podien danyar una de les característiques més preuades del dret processal català: l'obligació de jutjar *per directum*³⁵⁴ –per als juristes catalans del segle XV, calia que el rei s'ajustés a la llei i jutgés ajustant-se segons la forma de dret, garantint, així, els drets dels seus

---

³⁵² CYADC (1588), Ferran II, Segona Cort de Barcelona 1493, cap. 2 “Mes statuim”, Lib. 1. Tít. 26, pp. 82-83.

³⁵³ Hom deia que: *Les jurisdiccions es troben en el príncep com en llur font de la qual flueixen als tribunals inferiors per via de concessions, comissions i confirmacions però a la qual retornen per vial d'apel·lació i dels altres recursos.* Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 110.

³⁵⁴ Segons Víctor Ferro, les comissions fetes a oficials reials nomenats *ad hoc* eren del tot incompatibles amb la voluntat d'atenir-se al procediment per directe. Vegeu: Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 395.

súbdits i limitant al màxim la possible arbitrarietat reial, per tant, l'ideal era que el sobirà prescindís al màxim de la seva plenitud de potestat³⁵⁵, a més a més, al·lentien i encarien més la justícia.

A la pràctica, doncs, el poder de fer comissions es deixava en mans dels juristes, la qual cosa evidència que els braços estaven cada cop més interessats a professionalitzar l'exercici de la justícia. Només un càrrec no ocupat per juristes, el rei –com ja hem vist, ell mateix font de jurisdicció– tenia poder de fer comissions i encara només aconsellat per juristes.

Pel que fa a les comissions, la reforma posterior de Ferran II fou molt més laxa. Per tal d'agilitzar la justícia, preveia que les causes fins a 30 lliures poguessin ser comeses *ad decidendum* a un membre del Consell que les veia en nom del rei, lloctinent, governador general o portantveus de governador general. Aquest membre del Consell sentenciava oïnt les parts i, en cas de dubte, ho podia remetre al Consell. S'establí que el relator les havia de veure de manera sumària i, si hi havia apel·lació, també s'aplicava un procés sumari³⁵⁶. Les Corts de 1503 van estendre l'abast d'aquesta constitució a les causes inferiors a 100 lliures³⁵⁷.

c) En les composicions, calia que hi intervinguessin el canceller o el vicecanceller a més a més del tresorer, el jutge de la causa i el fiscal. Els diputats i consellers volien, doncs, que les composicions fossin el més equivalents possible al dany causat. D'altra banda, amb la presència del tresorer s'evitava que part de les composicions anessin a parar a les butxaques dels oficials de la justícia. No trobem, en canvi, cap referència a les composicions en la legislació de Ferran.

---

³⁵⁵ Villanueva, Jesús. *op. cit.*, pp. 205-206.

³⁵⁶ CYADC (1588), Ferran II Segona Cort de Barcelona, 1493, cap. 23, *Ítem mes statuim*, Lib. 3. Tit. 4, p. 232.

³⁵⁷ CYADC (1589), Ferran II. Tercera Cort de Barcelona, 1503, cap. 1, *Primerament*. Lib. 3. Tit. 4. V. 3. p. 36.

d) Els principals oficials de justícia –canceller, vicecanceller, regent la cancelleria, i assessors– havien de jurar guardar les constitucions i drets de Catalunya abans d'ocupar el càrrec. Aquests càrrecs, regits pels requeriments esmentats a les Ordinacions de Pere III, no estaven obligats a jurar les constitucions³⁵⁸.

Anteriorment, només a les Corts de 1431-1434 s'havia presentat un capítol demanant que el canceller hagués de prestar jurament abans de regir la justícia³⁵⁹. A la Capitulació, per tant, les institucions augmenten el control sobre els oficials de justícia fent jurar a tots els membres de l'Audiència les constitucions i drets. Si ho incomplien, incorrien en la inobservança i podien ser objecte d'un procés.

En el redreç de la justícia de Ferran II, també hi va quedar recollida l'obligació de tots els oficials de l'Audiència de prestar sacrament i homenatge i de conservar les lleis, les constitucions i els capítols de Cort sota pena d'inhabilitació³⁶⁰.

e) A excepció del canceller, tots els principals oficials de justícia havien de ser catalans. Aquesta insistència, però, no es devia únicament a l'afany de reservar els càrrecs lucratiu i influents per als naturals del país sinó que es justificava dient que atès que eren naturals o domiciliats a Catalunya o als comtats de Rosselló i Cerdanya³⁶¹, coneixerien i aplicarien millor la llei. Cal recordar que a les societats d'antic règim, el dret propi era un factor ordenador, diferenciador i identitari molt important. Hi havia, doncs, una voluntat ferma de mantenir l'exercici de la justícia al més lligat possible a la terra sense possibles interferències de drets forans.

---

³⁵⁸ Les ordinacions de Pere III en cap moment mencionen que els cancellers i vicecancellers hagin d'estar obligats a jurar el càrrec. *Codoin ACA*. v. 5, pp. 109-114.

³⁵⁹ Sánchez de Movellán Toront, l. *op. cit.* p. 432.

³⁶⁰ CYADC (1588), Ferran II, Segona Cort de Barcelona, 1493, cap. 23, *Mes statuim*. Lib. 3. Tit. 4, p. 232 Lib. 3. Tit. 4, p. 232.

³⁶¹ Es recomana sobretot que sigui dels Comtats l'assessor del portantveus dels Comtats de Rosselló i Cerdanya. *Codoin ACA*. v. 17, p. 234.

[...] *la justícia resideix en les persones qui aquella han a regir e administra e és necessari sien dotades de sapiència e consciència per tan per alguns bons esguards e respectes sia mercè vostra provehir al dit exercici e administració de tals persones qui exceptat lo canceller [...] sien cathalans naturals, vertaderament e sens dispensació alguna o domiciliats en Catalunya*³⁶²[...]

Aquesta disposició també s'havia anat repetint al llarg de totes les reformes impulsades pels braços durant el segle XV. En el cas del canceller i vicecanceller, el 1416 s'admetia que poguessin ser de qualsevol regne o terra de la Corona d'Aragó³⁶³. Aquesta argumentació es veié reforçada per la constitució aprovada el 1420 que establia la prohibició als estrangers d'exercir càrrecs i obtenir dignitats i beneficis³⁶⁴. A les Corts de 1421-1423, es tornà a demanar que els oficials de l'Audiència fossin nats i domiciliats a la Corona d'Aragó. A la Capitulació de Vilafranca, la procedència dels oficials, exceptuant la del canceller, es restringeix obligatòriament als nats i domiciliats a Catalunya.

Val a dir que, sovint, per a l'ocupació de càrrecs, tan civils com eclesiàstics a Catalunya, s'exigia la doble condició de ser natural català i estar domiciliat al Principat. Per ser considerat natiu o natural català, calia haver nascut a Catalunya, és a dir, regia un criteri basat en el *ius solis* fins a principis de segle XV, en què, a les Corts de Montsó, va començar a introduir-se el criteri de *ius sanguinis*, és a dir que els fills de pares catalans que no haguessin nascut en territori català, també poguessin ser considerats naturals i, per tant, no els caldria passar per un procés de naturalització per tal d'accedir a determinats càrrecs de l'administració³⁶⁵. En el cas de

---

³⁶² Codoín ACA. v.17, p. 241.

³⁶³ Sánchez de Movellán Torrent, Isabel. *op.cit.*, p. 431.

³⁶⁴ *Cort de Sant Cugat-Tortosa 1419-1420*, dins *Cortes de los antiguos reinos de la Corona de Aragón...* t. 16, p. 298.

³⁶⁵ Concretament, fins al capítol 30 de les Corts de Montsó de 1422 que van començar a introduir també el *ius sanguinis* com a criteri de condició natural catalana. Vegeu: Ginebra Molins, Maria Esperança. (2004) "La qualitat civil de català: domicili i residència versus veïnatge civil," dins *Revista de dret privat de Catalunya*, pp. 13-43.

l'administració de justícia, però, veiem que les institucions decidiren ser molt estrictes i cenyir-se a les condicions més rígides que podien adoptar, fent prevaldre el *ius soliis* complementat amb el domicili jurídic.

Ferran II, en la seva reforma, mantingué aquesta obligatorietat d'haver de ser natiu català per ocupar càrrecs en l'administració de justícia, tal i com dictaven les constitucions *Approbants* i *Per quant*³⁶⁶, tot i que incorporà els criteris del *ius sanguinis* –ampliant la consideració de ser natural de Catalunya als fills de catalans no nascuts a Catalunya– sempre i quan hagués establert la residència al Principat.³⁶⁷ Aquest canvi de Ferran II significava introduir en l'administració de justícia els fills de totes aquelles famílies de la noblesa catalana que havien entroncat amb famílies de la noblesa castellana.

La reforma de l'observança: el control de la legalitat en mans dels diputats

Les constitucions anomenades de l'observança constituïen una de les peces clau del funcionament polític i jurídic³⁶⁸ del Principat de Catalunya. Mitjançant aquestes constitucions, el rei i l'administració reial s'obligaven a complir, i fer complir, les constitucions, els drets, i els privilegis de Catalunya i a no emetre cap disposició contrària a elles. Ja des de 1409³⁶⁹, havia quedat clarament establert que l'única legislació vàlida que podia ser font de dret i motivar les sentències de l'Audiència reial era la que emanava de la Cort General, per tant, la sorgida del pacte entre el rei i els estaments. El rei

---

³⁶⁶ CYADC (1588) Ferran II Primera Cort de Barcelona. Cap. 12. "Approbant" Lib. 1. Tít. 58, p. 165.

³⁶⁷ CYADC (1588) Ferran II. Primera Cort de Barcelona. Cap. 19: "Per quant". Lib. 1. Tít. 58, pp. 166-167.

³⁶⁸ Com reconeixien els components de la vint-i-quatrena escollida a la ciutat de Barcelona per tractar els assumptes de la Cort de 1481, quan discutien sobre la negociació de la constitució "Poc valria": "com en lo capítol de-la observança sia tot lo pes de-la justícia". AHCB I-B-XVI-53, p. 148v.

³⁶⁹ Montagut i Estragués, Tomàs de. (1989) "Pactisme o absolutisme a Catalunya: les grans institucions de govern, s.XV-XVI" dins *Anuario de estudios medievales*. pp. 669-679.

només tenia un paper colegislatiu. La vigilància del compliment de les constitucions i l'aplicació de l'observança va passar de ser una tasca pròpia de l'administració reial a esdevenir una tasca encomanada a la Diputació del General, és a dir, de la representació permanent dels braços de Corts. El control de l'observança es duia a terme mitjançant tot un seguit de mètodes que permetien a les institucions assegurar-se que el comte de Barcelona limitava la seva *plenitudo potestate* a complir a la lletra les lleis pactades. Com afirmà Tomàs de Montagut, "en operar dins del marc del pactisme polític, l'observança limita molt més l'actuació del príncep i de la seva administració que en un marc decisionista, ja que l'obliga constantment a reparar els greuges causats i pactar compensacions amb els seus vassalls que estan emparats per les lleis pactades en Corts. Els mètodes usats per aquest control de la legalitat foren, el jurament, els processos de greuges, la purga de taula, la visita, les ambaixades i els procediments de contrafacció"³⁷⁰.

Les constitucions de l'observança regulaven, principalment, els processos de contrafacció. Van dotar els braços de la Cort general, a través dels seus diputats, del poder de fiscalitzar les accions de la monarquia i de l'administració reial i de denunciar-les quan consideraven que aquestes contravenien la legislació del país. L'observança era, doncs, la garantia del funcionament del pactisme i l'eina de la que gaudia el país per contrarestar les possibles actuacions autoritàries de la monarquia. Aquestes constitucions normalment foren atorgades en moments difícils per la monarquia, quan aquesta es veia forçada a cedir o a compartir part del seu poder amb les institucions representatives del país a canvi del suport dels braços en Cort general. Els estaments guanyaren cada cop més paper en el govern i en la direcció del poder polític avançant així cap a la consecució d'un model d'estat

---

³⁷⁰ Montagut Estragués, Tomàs de. "La Justícia en la Corona de Aragón," ... p. 658. Tots aquests diferents procediments queden perfectament definits a: Gay Escoda, Josep Maria. "La Creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança," dins *Les Corts a Catalunya: actes del Congrés d'història institucional*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1991, pp. 92-96.

dualista. Segons Naef³⁷¹, en aquest tipus d'organització de l'estat, que ell considera el primer estadi d'estat modern, el príncep i el país coexisteixen amb el mateix rang, tot i que conserven drets propis. Aquesta forma paccionada d'entendre l'estat no suposava una trava per a l'organització d'un estat modern, al contrari del que es podria pensar, sinó que era perfectament compatible amb aquest. L'exemple d'Anglaterra n'és una mostra: des del segle XV, la corona s'alià amb la càmera baixa, que començà a adquirir protagonisme i aconseguí drets com la sanció de les peticions econòmiques del monarca o la participació en l'exercici del poder legislatiu. La càmera alta –formada pels grans magnats–, en canvi, restà amb una influència política molt limitada. A la segona meitat del segle XV, després de la Guerra de les dues Roses, Anglaterra quedà configurada com un estat modern, on la monarquia dels Tudor es complementà amb una càmera baixa de composició estamental –formada bàsicament pel baix clergat, els representants dels terratinents i els de les ciutats– que s'alçà com la representació de l'estat en la seva totalitat. El fet que el monarca compartís part del seu poder amb els estaments representats a la càmera baixa no impedí, doncs, la constitució d'un estat modern³⁷². Qui diu, doncs, que el mateix procés no es podia produir a Catalunya?

L'observança vigent fins just abans de la Capitulació de Vilafranca era la sorgida el 1412 de la primera Cort de Barcelona –convocada per Ferran I després del Compromís de Casp– on per primer cop, al capítol 14 *De poder dels diputats*, s'encomanava la vigilància de l'observança a la Diputació del General³⁷³. Fins a aquell moment, a les constitucions atorgades per Alfons el

---

³⁷¹ Naef, Werner. *La idea del estado en la edad moderna*. Granada: Comares, 2005, p. 8.

³⁷² *Ibíd.* pp. 54-55.

³⁷³ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 276, n. 99. Cal no oblidar, no obstant, que els intents de reforma de la justícia, explicats per Montagut, durant el regnat de Martí I ja havien comportat conseqüències en aquest sentit: *E si serà cas, que-l Senyor rey, per inadvertència o en altra manera, o són Primogènit, o ab los qualsevols oficials lurs per via de manament, provisions, o altres scriptures faran algunas cosas o enantaments contra o en derogació e perjudici de la serie o tenor de les sobredites leys, privilegis e Capítols de Cort, que sien generals o comuns a tots los braços que los Deputats, així los generals com locals, si vist los serà que lo fet sia de tanta arduïtat, que ells xxx hi sien necessaris, en tal cas se hagen a oposar per*

Franc³⁷⁴ o Jaume II el Just³⁷⁵, el control de l'observança quedava en mans de la pròpia administració règia, que es comprometia a obeir les lleis i a no conculcar-les. Anys després, la reina Maria elevaria l'encàrrec fet als diputats per Ferran I al rang de llei paccionada, amb l'atorgament de la constitució *El fruit de les lleis*. D'aquesta manera, els braços de Cort fixaven i asseguraven la continuïtat d'aquesta decisió.

El funcionament de l'observança atorgada per la reina Maria era el següent: si el rei, la reina, el primogènit o qualsevol oficial reial contravenia les constitucions, els diputats, en persona o mitjançant síndics, podien oposar-s'hi interposant suplicacions, apel·lacions, requestes, etc. S'autoritzava la Diputació a constituir un síndic que seguís l'Audiència reial i la del Primogènit per oposar-se als actes inconstitucionals que s'hi poguessin dictar.

La gran diferència d'aquesta observança amb la que les institucions proposaren en la Capitulació de Vilafranca era la següent: en últim extrem, serien els diputats i els consellers de Barcelona, a manera d'audiència reial, els que s'encarregarien d'aplicar les penes previstes a qualsevol oficial de l'administració de justícia que conculqués les lleis. Acceptar aquest procediment hagués suposat deixar el poder de dictaminar la constitucionalitat o no de les accions dels oficials reial i la seva punició enterament en mans dels estaments, representats per la Diputació, i despullar el rei de tota veu en aquest procés. En el text esmenat de la Capitulació de Vilafranca que finalment fou acceptat pel rei, en canvi, es

---

via de rahonaments, requestes, supplicacions, protestes e apel·lacions e aquelles prosseguir xxx deguda conclusió en tal manera que les dites leys de la terra e capítols de Corts e privilegis comuns mijensant la intenció e diligència dels dits diputats sien mantenguts, conservats o defensats. Libre dels quatre senyals del General de Cathalunya. Barcelona: Hieronym Margarit, 1634, pp. 23-25.

³⁷⁴ CYADC (1588) Alfons II. Cort General de Montsó de 1289, cap. 15. "Ordenam e statuim" Lib. 1, Tít. 15, p. 43.

³⁷⁵ Jaume II, Segona Cort de Barcelona cap. 38 ; CYADC (1588) Jaume II. Cort de Girona, cap. 12. "Encara statuim" Llib.1, Tít. 16, p. 44. i CYADC (1588) Jaume II. Cort de Girona, cap. 19 "Statuim" Llib. 1, Tít 46, p. 126.

deixava a l'administració reial un termini de trenta dies des de la notificació de la possible contrafacció per investigar el cas i esmenar-lo abans que la Diputació procedís a aplicar sancions. D'aquesta manera el rei s'assegurava, si més no, un cert control sobre les actuacions en cas de contrafacció. Aquest procediment d'observança representava un salt endavant respecte el darrer aprovat per la reina Maria, ja que establia clarament les sancions que calia aplicar als oficials que contravinguessin les lleis i, en darrer terme, l'organisme encarregat d'aplicar-les era la Diputació, la qual cosa pressuposava un control molt més sever.

los dits diputats ab llur consell o la major part de aquell, entrevenint e consentin-hi la ciutat de Barcelona, axí per llur ofici com encara a instància o denunciació de part, a despeses del General, inquirir contra los dits canceller, vicecanceller, e regent la cancelleria, portant veus de governador, e lurs assessors, balle general de Cathalunya, e procurador de Cerdanya, e loctinent de aquells, e jutges o assidents per qualsevol dels damunt dit assignats en les dites causes e, si era trobat algú dels sobredits haver procehit, fet, enantat, comès o delinquit contra dits usatges, constitucions, capítols o actes de Cort, privilegis, usos, libertats de la pàtria, los dits diputats ab lur Consell ho facen denunciar³⁷⁶.

[...] puixen los dits diputats ab lo dit Consell, entrevenint e consentint la ciutat de Barchinona, ab veu de crida pública aquell tal [oficial contrafaent] fer denunciar, i publicar per lo Principat de Cathalunya per privat de son ofici e sien nulles e invàlits tots los actes que de aquella hora avant aquell faria³⁷⁷.

En virtut de la Capitulació de Vilafranca, la Diputació assumia el pagament dels sous dels principals oficials de la justícia i alhora vetllava pel compliment estricte de la llei per part de l'administració reial. Si s'hagués mantingut aquest marc legal, a l'administració reial li hauria estat molt més difícil usar la Reial Audiència com a un contrapoder a les institucions.

---

³⁷⁶ Codoin ACA. v.17, p. 238.

³⁷⁷ Codoin ACA. v.17, p. 239.

La preocupació per l'observança de les lleis i el control de l'acció dels oficials reials no era exclusiva dels sectors contraris a Joan II. En plena guerra civil, el 1469, en el marc de les Corts Generals que Joan II convocà a Montsó, s'atorgà la constitució *Com la potíssima*, que ha estat considerada per Víctor Ferro³⁷⁸ com l'expressió del pactisme moderat que més endavant, ja sota el regnat de Ferran II, cristal·litzaria en la constitució *Poch valria*. L'observança plantejada a *Com la potíssima* és molt semblant a la de la Capitulació de Vilafranca, però amb una menor limitació dels poders del monarca.

A les primeres Corts de Ferran II, es tornà a plantejar el tema de l'observança, la qual cosa ens mostra que no tots els sectors devien sentir-se satisfets amb el funcionament de la constitució *Com la potíssima*. Sabem que la comissió de quaranta-cinc persones creada pels braços de Corts per discutir aquest i altres temes no aconseguí arribar a cap acord. Davant d'aquesta situació i, segurament, per causa de la pressió que el rei exercia per cloure les Corts sense més dilació, els síndics de Barcelona demanaren permís a la vint-i-quatrena de la ciutat per ser autoritzats a fer una declaració general sobre l'observança i remetre la redacció al rei i a la Cort.

Ítem hi fonc proposat com les dites XXXXV persones considerants que poch valria fer leys e constitucions si donchs no eren observades e, per ço, havien posat un pensament o article sobre la observança de les dites leys axí ara fahedores com en lo passat ja fetes. Emperò, ixen-hi diverses duptes dels quals no-s podien concordar. E per ço los síndichs de la present ciutat són recayguts en pensament que dit capítol de la observància ara no fos posat, mas que fos fet ab paraules generals un capítol ab conclusió que dita observància, en la forma, fos remesa a la majestat del senyor rey ensemps ab la dita Cort³⁷⁹.

La constitució resultant, coneguda com a *Poch valria*, seguia l'estela del pactisme moderat que havia inspirat la constitució *Com la potíssima*; per tant,

---

³⁷⁸ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 273.

³⁷⁹ ACHB. Consell de Cent. Corts. 1.B.XVI-53, f. 138v-139v.

podem suposar que continuava deixant, en certa mesura, insatisfet tot un sector del país. L'administració reial tornava a ser l'encarregada d'aplicar les penes als seus oficials, sense cap intervenció de les institucions que quedaven limitades a la suplica i als processos de dubte. Pel que feia referència a les causes de contrafacció dubtoses, aquestes eren sotmeses a la decisió del Tribunal de l'Audiència qui, en el termini de sis dies, havia de veure el cas i pronunciar una sentència inapel·lable. La constitució *Poch valria* convertia l'Audiència, tribunal que no trigà a ser mediatitzat per l'administració reial, en l'autèntic àrbitre de les relacions entre rei i país.

En resum, la diferència entre l'observança de la Capitulació de Vilafranca i la del *Poch valria* era, bàsicament, que les institucions passaven de tenir el protagonisme actiu en el control de l'observança a tenir un paper passiu en el qual només intervenien per denunciar possibles contrafaccions. No ens ha d'estranyar, doncs, que les institucions es mostressin preocupades pels mètodes d'elecció dels magistrats de l'Audiència i, lluny d'estar satisfetes pel control vigent de l'observança, maldessin per aconseguir instituir un tribunal de contrafaccions més paritari entre rei i país³⁸⁰.

Els esforços en aquest sentit no s'aturaren durant tot el període modern. Ja des de les Corts generals de 1510 el país reclamava una reforma de l'observança aprovada per Ferran II, però fou sobretot a partir de la segona meitat del segle XVI, durant el regnat de Felip I, que es varen repetir pràcticament a cada Cort general fins a les Corts de 1706³⁸¹. Algunes de les propostes per a la reforma de l'observança foren força radicals, provinents de diverses instàncies del país. El 1626, per exemple, els representants de

---

³⁸⁰ Villanueva, Jesús. (1995) "El Debat sobre la constitució de l'observança a les Corts catalanes de 1626-1632," dins *Manuscrits*, 13, gener, pp. 247-272.

³⁸¹ González Fernández, Mònica. "L'Observança de les lleis per mitjà des processos de Corts: des de la constitució Poch valria (1481) fins a la creació del Tribunal de Contrafaccions (1705-1706)", dins *53 congrés de la Comissió Internacional per a l'estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, 3-6 setembre 2003. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2003. v. 1, pp. 610-626.

Girona a Corts feien una proposta del tot inacceptable pel rei: les contrafaccions havien de ser resoltes per un tribunal íntegrament format per representants de la Terra, pel bisbe de Barcelona, el diputat militar i el Conseller en Cap de Barcelona³⁸². D'altres, molt més realistes, demanaven un tribunal paritari de representants dels braços i del rei que jutgessin les contrafaccions, sostraint aquests assumptes de la Reial Audiència³⁸³. La necessitat de solucionar el problema de les contrafaccions continuà i Víctor Ferro ens indicà que, en el marc dels acord de La Peronne, els catalans pactaren amb els francesos que les contrafaccions fossin dirimides per un tribunal mixt format alternativament pel conseller, el regent de la cancelleria, cinc doctors i dos representants per cada braç, i per sis jutges reials i set dels braços³⁸⁴. El que és interessant de remarcar d'aquest intent amb relació en el nostre tema és l'equiparació que es torna a fer entre la Diputació i el Consell de Cent en matèria d'observança.

Finalment, el Tribunal de l'Observança, com a un tribunal més o menys paritari amb representants de les institucions i de l'administració reial, no s'aconseguiria fins al 1706 formant part de les constitucions aprovades a les primeres Corts de Carles III i les últimes dels catalans³⁸⁵.

El govern del primogènit

A la Capitulació de Vilafranca, no només s'establia la successió al tron de la Corona d'Aragó i s'introduïen modificacions al Consell Reial, sinó que també es procedia a una redistribució de responsabilitats de govern entre el rei, el primogènit i les institucions. S'establia que Carles de Viana fos jurat

---

³⁸² Capdeferro i Pla, *Josep. Joan Pere Fontanella (1575-1649), un advocat de luxe per a la ciutat de Girona*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2010, pp. 1180-1182. [Consultat el 17-10-2011] <http://hdl.handle.net/10803/7324>

³⁸³ Propostes de tribunals paritaris amb diverses formulacions respecte a la forma d'elecció dels membres i a la composició van ser proposats a les Corts de 1585, 1599, 1702, 1706.

³⁸⁴ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 418.

³⁸⁵ *Constitucions, capítols i actes de cort: anys 1701-1702 i 1705-1706*. pròleg de Joaquim Albareda. Barcelona: Generalitat de Catalunya; Parlament de Catalunya, 2006.

com a primogènit de tots els regnes de la Corona i que se li conferís, tal i com era costum, la governació general dels regnes. No sabem que els altres regnes de la Corona d'Aragó fessin cap declaració oficial pel que fa a la primogenitura del príncep. En qualsevol cas, Carles només va arribar a jurar com a primogènit i lloctinent a Catalunya. Això no impedií, però, que Carles s'autotitulés governador general d'Aragó³⁸⁶. Malgrat tot, es constata altre cop, doncs, que la Capitulació, tot i ser redactada a Catalunya per les institucions catalanes, no perdia mai la visió de la Corona en la seva globalitat. Les institucions en cap moment van tenir la intenció de separar-se dels altres territoris.

Un cop establerta la primogenitura i els drets successoris de Carles, es procedia a determinar la nova distribució del poder a Catalunya. Els diputats i consellers demanaven que el rei, retenint-se la dignitat reial, nomenés al primogènit *alter ego* al Principat i als comtats, és a dir, el que després seria conegut com a virrei, amb poders per:

Placia a vostra majestat atorgà que, retenint-se vostra serenitat lo nom reyal, sia de conformitat vostra donar la total administració del dit Principat e dels comdats de Rosselló e Cerdanya e al pleníssim exercici de aquella en lo dit Principat preficir lo dit ilustríssimo primogènit³⁸⁷ [...]

a) Rebre i exigir tots els diners del Principat i els comtats derivats de composicions i punicions. Comunicar al lloctinent totes les regalies majors i menors i la facultat de convocar Corts.

b) La lloctinència del primogènit havia de ser feta a perpetuïtat i només es podia revocar a petició conjunta de la Diputació i del Consell de Barcelona.

---

³⁸⁶ Zurita, Jerónimo.*op. cit.*, v. 7. p. 341.

³⁸⁷ *Codoin ACA*. v. 17, pp. 242-243.

c) Els oficials de l'administració del lloctinent havien de ser tots catalans, a excepció del canceller, que podia ser de qualsevol regne de la Corona.

d) El rei es comprometia a no entrar a Catalunya si no era a petició expressa dels diputats i el Consell de Barcelona.

Cal destacar que la lloctinència del príncep de Viana només era extensiva al Principat de Catalunya. Aquest fet era un xic inusual, ja que durant tota l'edat mitjana, totes les lloctinències, a excepció feta de la de Galceran de Requesens que no pertanyia a la família reial, s'estenien a tots els regnes cismarins de la Corona.³⁸⁸

Amb aquestes disposicions, els diputats i el Consell barceloní haguessin dominat totes les instàncies polítiques del país. El rei era desposseït de qualsevol poder i tenien el lloctinent a les seves mans, no oblidem que les institucions tenien potestat per destituir-lo. Els representants de les institucions haurien pogut orientar la política reial segons la seva conveniència. Suposem, doncs, que a Carles de Viana tampoc li devia agradar gaire la idea que la seva lloctinència depengués de la voluntat de diputats i consellers, ja que això, sens dubte, li reportava una supeditació als representants catalans³⁸⁹.

Les lloctinències, i aquesta no en fou l'excepció, acostumaven a significar una important delegació de facultats reials. La doctrina jurídica de l'època, però, presentava diferents punts de vista sobre les regalies i funcions

---

³⁸⁸ Lalinde Abadía, Jesús. "Virreyes y lugartenientes medievales en la Corona de Aragón," dins *Cuadernos de Historia de España*. Barcelona: UB, 1960, pp. 118-119.

³⁸⁹ El príncep de Viana, per la seva educació navarresa, estava acostumat a haver de jurar i respectar les lleis paccionades i a haver de prendre les decisions del regne amb el consell dels notables navarresos, tal i com ell ho especifica a la seva obra: Aragó, Carles d'. *Crónica de los reyes de Navarra*. José Yanguas y Miranda, ed. Valencia: [s.n.], 1971, pp. 38-39. Tot i això, creiem que el règim de control reial que establia la Capitulació de Vilafranca excedia els existents fins aleshores.

que podien ser traspassades. Durant el regnat d'Alfons el Magnànim, el rei necessitava crear lloctinències habilitades amb moltes facultats per poder convocar Corts i governar els regnes cismarins mentre ell era a Nàpols. Els juristes partidaris de la defensa del poder reial, com Pere Belluga, elaboraren aleshores una doctrina que defensava la potestat del monarca, quan aquest es trobava en una expedició bèl·lica o bé a ultramar, per facultar al primogènit fins i tot per convocar i presidir Corts. Davant d'aquestes teories, els representants de les institucions mantenien que celebrar Corts només era propi de la dignitat reial i no pas del lloctinent. Tanmateix, mentre la lloctinència es mantingué en mans de persones estretament vinculades a la família reial –mullers o fills del rei– els síndics es limitaren a presentar una protesta formal cada cop que els lloctinents presidien una Cort sense impedir-ne, però, la convocatòria³⁹⁰.

En el cas que ens ocupa, les posicions que s'havien mantingut durant el regnat anterior s'invertiren: mentre les institucions demanaven que el lloctinent –que en aquest cas era el primogènit– pogués tenir Corts, Joan II es negava a concedir al seu fill totes les potestats proposades. El rei, doncs, va introduir esmenes al text de la Capitulació: concedí la lloctinència perpètua al príncep Carles, irrevocable a no ser que els diputats i els consellers demanessin una altra cosa, però es reservà per a ell l'ús de les quatre regalies majors, és a dir, convocar Corts generals, convocar l'usatge *Princeps namque* i exercir les regalies derivades dels usatges *Autoritate et rogatu* i *Camini et stratae i moneta*. Aquestes eren funcions que la doctrina legal coetània assenyalava com a afixes a la persona del rei. Així mateix, Joan II es reservava també la facultat de confirmar els nomenaments dels oficials de l'administració. Com es pot comprendre, amb aquestes limitacions el rei pretenia disminuir el poder de la lloctinència del seu fill i, en darrera instància, el de les institucions. El rei acceptava no poder entrar a Catalunya i als comtats si no era a petició dels diputats i de la ciutat de Barcelona, però,

---

³⁹⁰ Lalinde Abadía, Jesús. "Virreyes y lugartenientes medievales en la Corona de Aragón"..., pp. 115-117.

si mai el cridaven, la lloctinència quedaria automàticament suspesa i ell assumiria tot el poder.

Evidentment, Joan II tenia l'esperança que no trigarien a aparèixer dissensions, en part propiciades a instàncies reials, en el front comú que havia unit totes les faccions de poder catalanes en defensa de les constitucions i això facilitaria el seu retorn. D'altra banda, el reservar-se el poder de convocar Corts i de confirmar el nomenament d'oficials podia dificultar moltíssim l'administració del país. També es reservava el dret de rebre tots els emoluments del Principat provinents de les composicions i punicions de mans dels oficials reials, que haurien de continuar prestant-li sagriment i homenatge, ja que acceptar una altra cosa, hagués suposat la desvinculació de l'administració reial de la persona del rei. En canvi accedí a què, en cas de convocar Corts Generals de la Corona d'Aragó fora de Catalunya, els catalans quedessin dispensats d'anar-hi i, si fos així, tampoc serien obligats a servir els acords presos en aquestes Corts.

A part d'aquest capítol que, tot i les esmenes introduïdes pel monarca, modificava substancialment el poder reial a Catalunya, la Capitulació també establí limitacions en el Consell reial, en el sentit que tots aquells que haguessin d'aconsellar sobre afers de Catalunya havien de ser catalans; o bé eclesiàstics amb prelatures o dignitats al Principat i que hi habitessin; o militars o membres del braç reial que fossin domiciliats a Catalunya per un termini mínim de deu anys. Els diputats, amb el consentiment de la ciutat de Barcelona, podien procedir, com si es tractés d'una contrafacció, contra qualsevol membre del Consell real no català que intervingués aconsellant el rei en assumptes relatius al Principat, tot i que ho fes a petició reial.

Si ultra los catalans com dit és volien entervenir i consellar en lo dit Consell, encara que per motiu propi vos dit senyor e o loctinent vostre e o primogènit vostre e de successors vostres o seus se fahés puixa e dea ésser procehit per los dits Diputats e Consell, entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona com dit és contra los qui en lo dit Consell

*entravendrien e consellarien així com a violadors e destruïdors de les constitucions*³⁹¹.

La resta de capítols establien que, en cas de mort sense descendència del príncep Carles, l'infant Ferran assumiria la lloctinència i, per tant, es demanava que Ferran fos encomanat als catalans per educar-lo a Catalunya. A més a més, les institucions atorgaven a l'infant 200.000 lliures que serien inscrites a la Taula de canvi de Barcelona, per tal que es poguessin fer els lluïments de terres necessaris amb la finalitat d'atorgar-li una renda de terres i títols que li asseguressin el futur. Es constituïa, així mateix, una comissió paritària de tres representants reials i tres de les institucions per gestionar l'adquisició i lluïment d'aquestes terres.

Evidentment, part d'aquesta nova formulació del govern del país era puntual i deguda a les circumstàncies. És a dir, molt probablement d'haver mort abans Joan II que Carles de Viana, aquest darrer s'hagués convertit en rei i hauria estat necessària una reformulació de la Capitulació. Ara bé, tot fa pensar que les institucions haurien mirat de continuar exercint un paper més ferm en el control de l'autoritat reial.

Els capítols derivats de la conjuntura política

La resta de capítols inclosos en la Capitulació tenien una naturalesa molt més conjuntural. És a dir, havien estat redactats no tant en virtut de l'assoliment d'un model de govern del país, sinó més aviat per resoldre tot un seguit de problemes circumstancials originats arran de l'actuació de les institucions en l'alliberament del príncep de Viana.

Del capítol 1 al 3, s'acordaven les mesures a prendre derivades de l'empresonament del príncep Carles i de Joan de Beaumont. El primogènit, en el moment de negociar la capitulació, encara es trobava presoner a mans del rei. El primer capítol establia que totes les accions que s'havien dut a terme per alliberar el príncep es donaven per bones i el rei es comprometia a

---

³⁹¹ *Codoin ACA*. v. 17, pp. 246-247.

no processar ningú per aquesta causa, és més, es paralitzaven els processos oberts contra persones que havien intervingut en l'alliberament. Per part seva, la Diputació i el Consell de Cent accedien a no procedir contra els oficials reials a excepció feta de Galceran de Requesens. Els diputats no van accedir a les objeccions presentades per la reina que mirava de limitar la protestat catalana a l'afer del príncep de Viana i volia impedir que es creés un precedent polític que justificués l'oposició de les institucions al rei. Les institucions creien, però, que estaven en l'obligació de reaccionar d'aquella manera sempre que es presentés un cas semblant, per tant el precedent ja estava establert.

El segon capítol es limitava a fixar el retorn de Joan de Beaumont a la vegueria de Lleida, preservant-li el guiatge i tornant-li, per tant, la llibertat en el termini de quinze dies després de la signatura de la capitulació. El tercer capítol d'aquest bloc era el que suposava més canvis. El Consell del Principat i el Consell de Barcelona van aconseguir la destitució de tot un seguit d'alts càrrecs de la justícia reial³⁹², sense nota d'infàmia, però inhabilitant-los per a qualsevol càrrec públic. Les institucions, a canvi, es comprometien a protegir i no molestar els cessants. No cal dir que l'excepció fou Galceran de Requesens³⁹³. Els membres de la Biga³⁹⁴ van aprofitar

---

³⁹² Es van cessar els següents oficials: canceller, vicecanceller, regent de la cancelleria i portantveus de governador general.

³⁹³ Requesens pertanyia a una família que havia adquirit honors i càrrecs d'importància en l'administració arran de la seva intervenció a favor de Ferran d'Antequera en el Compromís de Casp, vegeu: Negre Pestell, Pelai. (1965) "El linaje de los Requesens," dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*. X, pp. 25-145. Galceran i el seu germà gran, Bernat, senyor d'Altafulla, com a fills del flamant batlle general de Catalunya, van ser educats a la cort en l'entorn dels prínceps Alfons i Joan. Galceran es convertí en un del homes de confiança d'Alfons el Magnànim. Especialista a resoldre temes de política municipal, fou, per exemple, l'introduïdor del règim de la insaculació a Menorca després dels disturbis entre ciutadans i forans que es visqueren a l'illa, vegeu: Serra Belabre, Maria Lluïsa. "Establecimiento del régimen de insaculación en Menorca bajo el reinado de Alfonso el Magnánimo". *IV Congreso de la Corona de Aragón*; Palma de Mallorca. Barcelona: Comisión Permanente de los Congresos de la Corona de Aragón, 1970, pp. 305-329. Ferm partidari del reforçament del poder reial, substituï a la reina Maria com a lloctinent reial a Catalunya. Durant el breu temps en el que ocupà el càrrec recolzà la facció de la Busca en

l'ocasió per venjar-se del personatge que els havia fet perdre el poder al municipi barceloní i que tantes vegades havia actuat afavorint el poder de la monarquia per sobre dels nobles i dels dirigents municipals. El rei aconseguí mitigar el càstig dels diputats però, tot i així, les institucions aconseguiren commutar la pena de presó per una pena d'exili i Requesens marxà cap a València, on la seva muller hi tenia interessos. Abans d'arribar a la decisió final sobre el càstig de Requesens, els membres del Consell de Cent i els diputats ja havien suggerit al rei la persona que, a tenor seu, era el més adient per substituir-lo com a portantveus de governador: es tractava d'Arnau de Vilademany i Blanes³⁹⁵, que tant de protagonisme havia tingut al Consell del Principat.

Del capítol 17 al 19, es feia referència a les rendes que es concedien per a la manutenció del primogènit-lloctinent i a les salvaguardes fetes per part de Carles de Viana a la reina Joana i als seus fills, a qui prometia no inquietar i protegir els seus béns i rendes.

El capítol 20 i 21 fixaven les mesures per obligar el compliment de la capitulació i la manera en què seria interpretada en cas de dubte. Els diputats, amb el consentiment del Consell de Barcelona, s'arrogaven la potestat d'intervenir i dur a terme qualsevol tipus d'acció, quedant fins i tot alliberats de sagrament i homenatge, contra qualsevol persona que contravingués la capitulació. D'altra banda, els diputats i el consell de

---

front de la de la Biga en el municipi barceloní i propicià la pujada al govern dels partidaris de la Busca i aconseguí la modificació de la composició del consistori, vegeu Batlle, Carme. *op. cit.*, v. 1. pp. 165 i ss. L'ajuda a la Busca per aconseguir el poder barceloní garantia a la monarquia tenir com a aliat el municipi més important del país. Les elits de poder municipal no es donaren per vençudes, com bé es pogué veure a l'enfrontament produït a les Corts de Barcelona de 1454-1458, vegeu: Sobrequés, Santiago, "La crisi política a les corts 1454-1458," dins *La Guerra civil catalana del XV...*, t. 1, pp. 41-123.

³⁹⁴ Val a dir que la lluita per alliberar el príncep de Viana havia posat d'acord els dos bàndols en lluita a la ciutat de Barcelona, la Busca i la Biga. La discrepància entre les dues faccions quedà aturada pels problemes que sorgiren derivats de l'enfrontament reial i, després de la contesa, ja no tornarien a aflorar.

³⁹⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions de guerra. 1.B.III-1, f. 125v (10/6/1461).

Barcelona es reservaven la potestat de resoldre els dubtes que poguessin sorgir en la interpretació de la capitulació sense cap intervenció de representants del monarca o del primogènit. Aquest fet, que seria comprensible si s'hagués aplicat només als capítols que feien referència al rei, la reina o els infants, semblava un xic abusiu quan pretenia aplicar-se també als capítols que feien referència al govern del Principat, constituïa una mostra del pactisme abrandat que imperava entre la majoria dels membres del Consell del Principat i del municipi barceloní. El rei responia a aquest capítol, sense comprometre's gaire, dient simplement que els capítols haurien de ser interpretats en el seu sentit més literal, la qual cosa ens fa suposar que no estava gaire d'acord amb el mecanisme unilateral proposat per les institucions.

Dels restants capítols, cal destacar el 24, 26 i 27, que establien que calia que la capitulació fos confirmada quan se celebressin les següents Corts de Catalunya. En aquest marc, qualsevol dels habilitats –eclesiàstic, militar o reial– podria dissentir dels capítols acordats o donar el seu parer. El rei estigué d'acord sempre i quan això no afectés a cap dels capítols que feien referència a la reina i al primogènit. Evidentment, aquest capítol donava molta força a Joan II, qui, en haver-se reservat la facultat de convocar Corts, podia ajornar la convocatòria *sine die* i impedir, d'aquesta manera, la confirmació de la Capitulació.

L'estructura institucional després de la Capitulació de Vilafranca

El capítol 26 feia patent el protagonisme i el gran poder que el govern de la ciutat de Barcelona havia tingut durant tot el procés que desembocà en la Capitulació i s'assegurava un paper d'excepció del Consell barceloní en la nova estructura de govern que havia de regir Catalunya durant tot el següent període. Aquest capítol establí que totes les deliberacions dels diputats i el

seu Consell havien de ser acordades amb el consentiment de la ciutat de Barcelona³⁹⁶.

Los dits diputats e Consell són d'intenció que en quascuna de les coses en les quals los dits diputat e Consell llur han o hajen entrevenir, procehir o exequutar fr e deliberar tantes vegades com se hage a fer e seguir se façen e seguesquen per los diputats e consell o la major part de aquell ab consentiment exprés e la ciutat de Barchinona e no en altra manera³⁹⁷.

Aquesta decisió equivalia a donar la mateixa importància o més a la màxima institució representativa de la ciutat i que a la màxima institució del país. Era Barcelona, en gran mesura, qui controlaria el govern de Catalunya. La ciutat intervindria en el govern del país no només mitjançant les decisions del Consell de Cent, sinó també a través de les decisions preses pels consellers assistits pel Trentenari i la Setzena, formada per la meitat del Trentenari sortint, –creada des de l'afer de la detenció del Príncep per tal d'assistir al Trentenari– així com amb el suport d'altres comissions delegades nomenades per tractar assumptes concrets. Aquest funcionament col·legiat permetia molta més rapidesa en la presa de decisions i, alhora, assegurava la continuïtat necessària en les persones que conduïen els assumptes de govern. Aquesta continuïtat es podria haver vist dificultada amb unes institucions integrades per consells que canviaven de composició amb molta rapidesa –recordem que el Consell de Cent i les conselleries es renovaven anualment, mentre que el Trentenari ho feia cada tres mesos.

L'estructura de govern del municipi barceloní, tot i estar també representada al Consell del Principat, havia de validar les decisions que els diputats prenen per ordre del Consell del Principat. D'aquesta manera, els consellers de Barcelona s'asseguraven que els diputats i el seu consell mai

---

³⁹⁶ L'assumpció de poders extraordinaris per part del Consell de Barcelona va ser estudiat, pel que fa al període inicial de la guerra, a: Sobrequés i Callicó, Jaume "Extraterritorialitat del poder polític del Consell de Cent durant la guerra civil catalana del segle XV," dins *VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003. v. 3. pp. 923-936.*

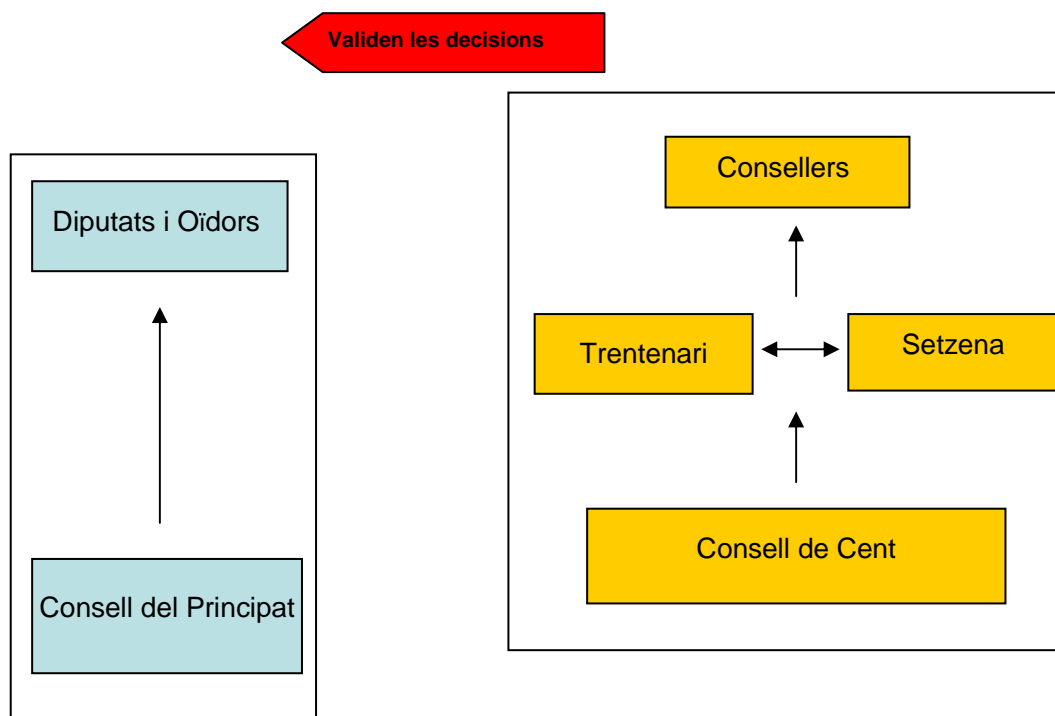
³⁹⁷ Codoin ACA. v. 17, p. 261.

actuarien en contra dels interessos dels representants del municipi barceloní. Aquesta articulació entre les dues grans institucions de govern reflectia, per tant, la realitat social i econòmica del país. Una Catalunya formada per un gran centre urbà, Barcelona, on se centrava la major activitat política i econòmica i que tenia extensos territoris dependents repartits arreu del país, representada pel seu consell municipal; i el rere país, imprescindible per a la viabilitat econòmica de Barcelona, format per nuclis urbans menys desenvolupats que el municipi barceloní i zones rurals amb una gran presència de senyories laiques i eclesiàstiques, que es veia institucionalment representat per la Diputació i el Consell del Principat.

Les persones que formaven part del nou organigrama de les institucions catalanes eren de provinences socials ben diverses: canonges, nobles, mercaders i molts menestrals. L'alçament contra Joan II fou transversal i nacional. Discrepem, per tant, de l'opinió de Víctor Ferro, que considerava el règim sorgit dels acords de Vilafranca com a *un règim oligàrquic sense precedents a Catalunya*³⁹⁸. Creiem que aquest govern no hauria estat més oligàrquic que les institucions catalanes ja existents i que, com hem explicat, fornien una representació prou significativa de la societat catalana de l'època.

---

³⁹⁸ Ferro, Víctor. *op. cit.* p. 272. n.93.

Institucions després de la Capitulació de Vilafranca

399

³⁹⁹ L'any que se signà la Capitulació de Vilafranca, els Diputats i oïdors de comptes eren: Pere Ferrer, abat de Montserrat; Lluís d'Ivorra, cavaller; Miquel Cardona, ciutadà de Barcelona, i oïdors: Joan Dalmau, canonge de Barcelona; Guillem de Montpalau, donzell; Bernat dez Llor, ciutadà de Girona. Els Consellers de Barcelona eren: Pere Torrent, major de dies, ciutadà; Lluís Setantí, ciutadà; Simeó Sala, mercader; Honorat Ça Conomines, notari; Rafel Vilar, tamborer. Els membres de la Trenta-dosena, que juntament amb la Setzena havien estat escollits el 31 de maig i tenien plens poders en la qüestió del príncep de Viana eren: pels ciutadans: mossèn Bernat Fivaller; mossèn Galceran de Prat Narbonés; mossèn Pere dez Torrent, menor; misser Johan Dalmau; Ffrançí Ramis; Bernat Pol; Johan Francesch Boschà; Berenguer Seyol. Pels mercaders: Nicholau Viastrosa; Johan de Lobera; Guillem Farcer; Johan Alba; Gabriel Mora; Johan Parers; Gabriel Avinent; Miquel Prats. Pels artistes: Bernat Muntserrat; Johan Matheu, notaris; Pere Matheu, Berengue Riba, speçiers; Anthoni Botey, Gabriel Busquets, candalers de cera; Gabriel Alguer, Guillem Agustí, barbers. Pels menestrals: Anthoni Bells, argenter; Johan Orriols, fuster; Gabriel Moyo, pellicer; Johan Macenet, paher; Maçjà Salamó, cotoner; Andreu Viçens, texidor de lana; Ffrançí Rigau, texidor de li; Domingo Nogueres, ballester. La Setzena la formaven: pels ciutadans: mossèn Pere Buçot, mossèn Bereguer Lull, mossèn Ramon Ros, mossèn Johan Sarerer Çesavants; pels mercaders: Pere Font, Pere Rovira, Guillem Miró, Aulaguer Lunes; pels artistes: Matheu Çafont, notari; Johan Arnau, Josep Oliver, speçiers; Pere Corts,

Conclusions

La Capitulació de Vilafranca no és un text antimonàrquic, però té connotacions rupturistes en el terreny de la representació política. Aquesta nova planta de govern és l'expressió de les necessitats reals del país formulades sota la influència dels sectors interestamentals més pactistes. Aquest document no només resolva la crisi dinàstica que s'havia plantejat en l'enfrontament entre el rei i el seu fill primogènit, sinó que proposava una solució per mirar de superar la crisi de confiança que s'havia produït entre rei i país sobre unes noves bases constitucionals.

e) És des d'aquest punt de vista que hem de considerar les limitacions fetes al monarca d'entrar a Catalunya sense el permís de les institucions, la delegació de la major part de les seves potestats en la figura del primogènit o la nova regulació de l'observança. Les institucions havien perdut la confiança en Joan II, un rei que consideraven que havia trencat el seu jurament de respectar les constitucions i, per tant, havia provat de trencar el pacte amb el país en virtut del qual el monarca acceptava autolimitar les seves potestats. L'única solució que les institucions van trobar per reconstruir la confiança del país en la figura del monarca i evitar un trencament amb la dinastia regnant fou propiciar una mena *d'abdicació parcial* de Joan II en la persona del seu fill Carles, al mateix temps que, mitjançant la nova observança i la reforma de la justícia, enfortien el control institucional sobre l'autoritat reial per mirar d'evitar una situació com la que s'havia esdevingut. Certament, seria un anacronisme pensar que estem davant del germen d'una monarquia constitucional, peròensem que és lícit creure que els representans institucionals tenien en ment crear un model polític on les institucions tinguessin un paper de control més gran sobre l'actuació de la monarquia i el govern del país; un model de país on el pactisme jurídic no tingués una plasmació només legislativa, sinó que amarrés totes les manifestacions del poder, que integrés la dualitat rei-regne tot mantenint la

---

barber; pels menestrals: Johan Serdà, frener; Pere Guillem Renart, perayre; Pere Madella, blanquer; Steve Bualou, fustanier.

pluralitat d'una sobirania "imperial" de concepció romana; un país on tothom, i el rei el primer, hagués d'obeir les lleis pactades, com deien ells,"en el seu sentit més literal" i on fossin les institucions qui en controlessin l'obediència i la interpretació correcta.

La ràpida i sobtada mort del príncep de Viana va privar del temps necessari tant per saber si aquest nou projecte –certament molt debilitat ja des de l'inici a causa de les facultats que s'havia reservat Joan II– hagués aconseguit restablir la confiança en el monarca. Durant la regència de Joana Enríquez, les tenses relacions entre les institucions i la monarquia ressorgiren de nou i aquest xoc, alimentat pels problemes socials i econòmics que patia el país i enverinats per la mateixa monarquia, comportaria l'inici d'una llarga guerra.

Les institucions, però, no devien d'estar gaire errades en el seu diagnòstic. Malgrat la fi de la guerra favorable a Joan II, el país no pogué ser redreçat fins que aquest rei no morí i pujà al tron el seu fill, Ferran, a qui els representants institucionals en plena derrota concediren un marge de confiança suficient per liderar la reorganització i la reforma del país després del conflicte. En el curs de la guerra, s'havia forjat el patriciat destorrentista. Per descomptat, si es pretenia liderar un projecte comú de país, bona part de les reformes que s'impulsaren en la capitulació –document que es podria considerar com a la decretació de les Corts inconcluses de Lleida– havien de ser recollides, amb les esmenes que calguessin a la potestat decisòria de la monarquia. En aquest sentit, actuaren les successives Corts que Ferran convocà d'ençà 1480.

EL DESENVOLUPAMENT DE LA GUERRA ABANS DE RENAT D'ANJOU

Tot i que el nostre treball té com a àmbit cronològic principal el regnat de Renat d'Anjou, creiem adient oferir un petit resum de la situació política a Catalunya des de l'aprovació de la Capitulació de Vilafranca fins a l'elecció del rei Renat.

L'efímera lloctinència de Carles de Viana

Els regnats d'Enric de Castella i de Pere de Portugal han tingut la seva pròpia historiografia i no és la nostra intenció fer cap aproximació inèdita sinó fer-ne un breu recorregut a partir de la bibliografia existent i, puntualment, d'alguna referència inèdita més.

Un cop signada la capitulació de Vilafranca, Carles fou reconegut a Catalunya com a hereu i primogènit de tots els regnes del seu pare. Per legalitzar la nova estructura de govern, de la qual el príncep actuaria com a cap, i per tal que Carles pogués jurar com a lloctinent, calia convocar unes Corts Generals. Tanmateix, com ja hem explicat anteriorment, això era una potestat reial que Joan II no pensava exercir de moment. Potser per a aquestes circumstàncies, els diputats, el Consell del Principat i el primogènit van decidir convocar Corts Generals per al 30 de juliol de 1461.

La reacció del rei no es feu esperar. Joan II protestà enèrgicament i es queixà als ambaixadors catalans. Segons el Consell de Cent, ningú no havia menystingut cap regalia: *ne sembla [...] haver impertinència alguna*, havent convocat Corts, simplement duïen a la pràctica el que el rei havia autoritzat al capítol IX de la capitulació, fent possible que el príncep fos jurat primogènit. A més a més, atesa l'absència del monarca, i com que el príncep tenia condició de segon o lloctinent, satisfesia la costum del Principat:

E, si les letres ab les quals lo dit jurament és demanat són ateses, en res senyor nos sembla ésser a vostra real preheminença e dignitat o superioritat derogat, car en nom e per part de vostra gran senyoria és

demanat e lo il·lustríssim primogènit com a loctinent de vostra majestat ho demana; ne sembla, ab la dita repetida reverència parlat, haver impertinència alguna com lo dit il·lustríssim primogènit en aquest cas tenga loc de dos, ço és de loctinent de vostra senyoria e de primogènit, lo que no ha incompatibilitat atesa la absència de vos, senyor, la qual cosa satisfà a la pràctica antigament observada quant la convocació se faha per la magestat real stant en lo Principat de Cathalunya e lo primogènit en los tals temps passats no tenia loctinent general ne era absent del Principat de Cahalunya lo senyor rey⁴⁰⁰.

Carles pretenia governar. Tanmateix, els seus interessos i els de les institucions no eren els mateixos. Aquesta defensa de les potestats de Carles com a primogènit i lloctinent no amagava que el que realment preocupava les institucions era la consolidació del nou esquema de govern que havien aconseguit aprovar. En aquest esquema, com bé deia Desdevises, el príncep de Viana només havia d'actuar com a cap constitucional⁴⁰¹. Ell, però, no ho va saber assumir. Carles volia recuperar Navarra, el regne que li corresponia com a hereu de la seva mare Blanca, i pretenia utilitzar els catalans per a què l'ajudessin a pressionar el rei.

S'albirava que la relació entre príncep i institucions no trigaria gaire a anar per mal borràs. El destí feu, però, que Carles només ocupés el seu càrrec dos mesos. La seva mort, quan encara era ben popular entre el poble, fou sàviament instrumentalitzada per les institucions, que van utilitzar la seva persona com a símbol de la lluita i, fins i tot, proposaren la seva canonització. A partir d'aleshores, el príncep Carles, ajudat pels seus suposats miracles, es convertí en el primer màrtir de la causa de les institucions.

Dimecres a XXV de setembre de MCCCCLXI. Lo beneyt Karles comença de fer miracles, car gorí una fadrina contreta i sanà una dona perelíticha. E d'huy en avant continua de fer miracles quascun jorn⁴⁰².

---

⁴⁰⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-22, f.112v-113r (9/7/1461).

⁴⁰¹ Desdevises du Dezert. *op. cit.*, p. 391.

⁴⁰² Safont, Jaume. *op. cit.* p. 140. Val a dir, que el príncep de Viana havia mort feia només dos dies, ja se li atribuïen miracles i el dietarista s'afanyava a vaticinar que encara en faria

El príncep de Viana no fou sepultat fins al 5 d'octubre i aleshores ja havia tingut temps d'obrar una gran quantitat de miracles que el feien mereixedor, a tenor dels representants de les institucions, de ser postulat a la santificació. Safont, en la crònica de l'enterrament, esmenta altra vegada tots els miracles que el príncep havia fet i continuava fent:

[...] e puys venien gran multitud d'òmens, de dones e de infants, uns descalsos, altres en camisa e panyos e en altres moltes maneres fort devotament qui havien reebuda miraculosament curació de diverses malalties per intercessió de la santa ànima del beneÿt senyor primogènit⁴⁰³.

La tutoria de la reina Joana

Nomenament de l'infant Ferran i primers enfrontaments amb les institucions

La Capitulació de Vilafranca estipulava que, a la mort del príncep Carles de Viana, el càrrec de primogènit i lloctinent general, l'havia d'ocupar l'infant Ferran. Emperò, el 23 de setembre de 1461, el nou primogènit era tot just un nen de nou anys i, per tant, calia una regència fins a què arribés a la majoria d'edat. El rei i la seva cort de seguida van proposar que el més adient seria que la seva mare, la reina Joana, ocupés aquest càrrec. Els diputats i consellers que s'oposaven a aquest nomenament, van provar d'impedir-ho per tots els mitjans al seu abast. Els diputats van escriure als ambaixadors a la Cort de Joan II per tal que convencessin el monarca que el primogènit vingués sol a Barcelona sota la tutela de les institucions.

[...] suplicareu humilment e devota, de part d'aquest Principat, la excel·lència del dit senyor rey, ab aquell tall de paraules que a vostres reverends (paternals), nobleses e savieses parra, per mercè sua, vule ordonar e dispondre lo dit ilustríssimo don Ferrando vingue sens la dita

---

més. La mort de Carles de Viana va proporcionar a la causa institucional el símbol que els calia.

⁴⁰³ *Ibíd.* p. 141.

senyora reyna, confiant plenament de nosaltres e de aquest Principat ⁴⁰⁴
[...]

El dia 13 de novembre de 1461, la reina i l'infant arribaven al monestir de Valldonzella, a les portes de Barcelona. Un cop els juristes van haver comprovat que no existia cap impediment legal per a què la reina exercís la tutoria, es fixà la seva entrada a la ciutat i el jurament per al dia 21 de novembre. Tal i com remarca Núria Coll, la reina Joana no actuava com a lloctinent per dret propi, sinó com a tutora del lloctinent nen⁴⁰⁵.

La reina Joana no venia precedida d'una bona reputació. La veu popular la titllava d'ambiciosa sense escrúpols i de possible culpable de la mort de Carles de Viana per tal de poder afavorir el seu fill, Ferran. La seva entrada a Barcelona, el dia 21 de novembre de 1461, ja va anar acompanyada de mals auguris. Safont explica que quan la reina i el primogènit entraren a la catedral, no només va trencar-se la corda d'una de les campanes que havia de sonar, sinó que, a més a més, caigué a terra el pilar de marbre de l'altar major que era més a prop del palau reial, i es va trencar en bocins de la mateixa manera que l'àngel que sostenia. Tots aquests senyals de malastrugança van anar acompanyats del menyspreu de Ferran pel cos del seu germà difunt, el taüt del qual encara estava exposat a la catedral de Barcelona. Així com Joana Enríquez besà el taüt, Ferran: *e lo senyor primogènit no curà de basar ne de fer-hi altre serimònia*⁴⁰⁶. Aviat les seves diferències amb els diputats, i amb els consellers de Barcelona, es feren ben evidents. Les institucions temien que, a través de Joana Enríquez, el rei Joan intervingués en la vida política del Principat.

Les discrepàncies entre els monarques, d'una banda, i les institucions d'una altra, no trigaren a fer-se evidents. Tot just arribar, la reina ja feu ben patent la seva posició absolutament favorable als interessos del seu marit i gens condescendent amb els de les institucions. Aquesta actitud s'evidencià

---

⁴⁰⁴ Document publicat a: Coll, Núria.*op. cit.*, v. 2, pp 241-243.

⁴⁰⁵ Coll, Núria.*op. cit.* v. 1, p. 134.

⁴⁰⁶ Safont, Jaume.*op. cit.*, p. 144.

clarament al llarg del seu govern en el tractament de les qüestions que els enfrontaven. Van destacar les divergències en tres afers concrets: l'afere de Jofre de Castro, de qui es sospitava que havia estat atacat per la seva acció a favor del príncep de Viana; l'afere de Galcerán Burgués, a qui el rei volia nomenar veguer de Barcelona tot i l'oposició dels consellers de la ciutat i l'afere del mestre de Rodes, Pere Ramon Sacosta, a qui el rei volia treure la comanda d'Amposta per tal d'atorgar-la a Hug Roger de Rocabertí, convençut partidari reialista⁴⁰⁷.

L'objectiu principal de la reina era convèncer el Consell del Principat que autoritzessin el retorn de Joan II a Catalunya, petició a la qual l'esmentat Consell i la ciutat de Barcelona s'hi oposaven fermament. Joana argumentava la seva demanda dient que Lluís XI de França volia atacar els interessos del rei a Navarra. Per forçar l'assoliment del seu objectiu, intentava predisposar a favor seu la ja força dividida opinió pública catalana. La reina mantingué contactes amb membres de la Busca, partit que, des de temps de la lloctinència de Galceran de Requesens, disposava del suport de la monarquia amb el seu enfrontament amb la Biga, per tal d'obtenir el poder municipal.

Ja des de la breu lloctinència del príncep de Viana, la ciutat de Barcelona controlava amb mà de ferro els representants de les altres universitats del Consell del Principat, per tal d'assegurar-se que tothom seguia el seu parer. Els consellers de Barcelona mantenien una intensa relació epistolar amb els consellers de les altres ciutats i els instaven a escollir representants per al Consell que actuessin segons les instruccions dictades pels consellers barcelonins i els trametien informes sobre l'actuació i actitud dels seus representants al si del Consell del Principat. Era essencial que les principals universitats del país hi tinguessin un síndic i hi mantinguessin un parer comú. Així ho declaraven en aquesta carta dirigida als consellers de Tortosa durant els últims dies de lloctinència del príncep de Viana:

---

⁴⁰⁷ Coll, Núria. *op. cit.*, v. 1, pp. 141-187.

[...] e singular en les universitat caporals no fahessen absència dels fets d'assats importància que de hora en hora concorren en lo dit Concell dels dits deputats. E, és ver que lo honorable Johan Sança, vostre síndich, creehem per ocupacions, fa grans absències en lo dit Concell e molt sudiosament e ab gran descontentació nostre contrarieja en totes coses a la opinió e voluntat d'aquesta ciutat. Crehem lo dit Johan Sança açò fa qual vostre voluntat, car per sol redupte que haviem de l'honorable mossèn Francesc Burguès no contrariés a la opinió e parer d'aquesta ciutat lo revocàs quant més crehem portareu ab molèstia que ara lo dit Sança, així obertament, contrariege a la opinió per la dita ciutat, arbitran que, tota vegada que les universitats no tireran a un senyal és portar gran inconvenient al tranquille stat de vosaltres qui stau en frontera, e de nosaltres, e de tot aquest Principat⁴⁰⁸.

El zel dels consellers arribava a cotes tan elevades com les de suggerir a les universitats d'enviar com a representant al Consell nacional algun barceloní recomanat pels consellers de Barcelona, per exemple, per què no?, un dels fills dels propis consellers de Barcelona. Així escrivien als consellers de Vic per a què nomenessin representant seu al Consell a Jaume Setantí, fill de Lluís Setantí:

[...] resta informats de la gran e bona voluntat que per sempre continuats en ésser conformes a la voluntat d'aquesta ciutat e que veniu voluntaris en elegir e deputar en lo Consell del deputats aquell que per nosaltres vos sia nomenat. Molt e molt vos agraïm vostre bona affecció e voluntat, volents siats certs que aquesta ciutat tota hora serà molt disposta en no fallir en res que sia benefici endreça e honor de aqueixa ciutat, pus aurem voluntat ne vol dispondre en lo dit Concell dels dits deputats vos sia plasent elegir e deputar lo honorable en Jacme Setantí, fill de mossèn Luis Setantí, altre de nosaltres dits consellers, e axí ab la present granment vos pregam⁴⁰⁹.

El control de Barcelona sobre els altres delegats no només s'aplicava a les universitats, sinó també als capítols episcopals, com el de Tortosa, a qui

---

⁴⁰⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-22, f. 132r-132v (16/9/1461).

⁴⁰⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-22, f. 145r-145v. (30/10/1461).

recriminaven haver destituït el síndic que els havia estat representant i que sempre havia mostrat el seu acord amb el parer de la ciutat.

Informats són stats com vostres savieses crehem informades de coses no veres haurien revocat del sindicat lo honorable mossèn Sanxo de Vall lobar, canonge e cabístol de dita seu, de qual revocació havíem presa no pocha admiració [...] E per ço, com arbitre, ésser degut e pertinent ell deure de son virtuos treball reportar premi e favor e no lo contrari.

Pregam-vos, per tant, senyors molt honorables e de molta providència, que així per lo bon merèixer de lo dit mossèn Vall lobar, quant encara per sguart e respecte d'aquesta ciutat e nostra, vos sia plasent aquell confirmar en lo dit sindicat apartant de vostras prudències qualsevols sinitres informacions reportades vos ne fossen⁴¹⁰.

Barcelona s'esforçava a mantenir unit, sota la seva voluntat, el Consell dels Diputats o Consell del Principat. La necessitat d'unitat era tan real com angoixant, ja que les institucions sospitaven que el rei de França, Lluís XI, i Joan II s'havien posat d'acord per anar contra els catalans. No sembla desatinat pensar que Lluís XI jugués a dues bandes, preparant-se tant per actuar a Navarra com per, si s'esqueia, atacar i quedar-se amb els comtats del Rosselló i la Cerdanya. Els membres del Consell, però, no tenien cap mena d'intenció d'accedir a un retorn reial que hauria significat tornar a acceptar l'autoritat de Joan II i retrocedir amb relació a la capitulació de Vilafranca.

L'Aixecament remença i el complot de Sant Maties

Els aixecaments dels remences de l'Empordà, començats el febrer de 1462, van venir a enrarir encara més el clima de malfiança entre les institucions i la reina. La posició del Consell del Principat davant l'aixecament remença no fou unitària. Uns es decantaven per demanar la intervenció de la reina, mentre que d'altres haguessin preferit emprendre accions més dràstiques, com ara el síndic de Lleida, mossèn Agulló, qui va insinuar per

---

⁴¹⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-22, f. 134v. (16/9/1461).

primer cop la possibilitat que la Generalitat alcés un exèrcit⁴¹¹. Van decidir, però, instar la reina per a què cridés a l'ordre i reprimís els revoltats. El 14 i 16 de febrer, Joana va dictar dues provisions enèrgiques que recriminaven les alteracions de l'ordre públic als remenses, prohibint-los les reunions il·lícites i ordenant les autoritats que obliguessin els pagesos a pagar els drets als quals estaven sotmesos. Tot i amb això, la reina no revocava la política de reunions iniciada per Alfons el Magnànim i mantenia la supressió de certs mals usos que ja havia estat ordenada per aquest monarca.

L'aixecament, però, no remetia i cada cop es tensaven més les relacions amb els diputats, que creien que la reina no actuava amb prou mà dura i amenaçaven amb fer ells allò que els semblés més adient per restablir l'ordre. En aquest estat de coses, Joana va creure convenient marxar cap a Girona. L'aixecament dels pagesos li proporcionava l'excusa perfecta per allunyar-se d'una ciutat que li era hostil i instal·lar-se en una altra on hi tenia molts partidaris i on li podria ser més fàcil organitzar una resistència en cas que el Consell del Principat decidís actuar contra ella. Aquesta intenció no va passar desapercibuda pel Consell, que denegà la petició de la reina d'autoritzar algun síndic de la ciutat per acompanyar-la a Girona.

La reina ja havia aconseguit fer-se un grup de partidaris entre els síndics de les diverses localitats que havien acudit a Barcelona en ocasió del jurament de Ferran com a primogènit i lloctinent. El 25 de febrer, mentre la majoria de consellers de Barcelona eren a St. Boi, un grup de síndics de Barcelona que deien representar els quatre estaments de la ciutat – ciutadans, mercaders, artistes i menestrals– van presentar-se davant de la reina per demanar-li la vinguda del rei Joan, requerir-li que no marxés de la ciutat i reclamar-li que dotés d'un oficial el sindicat per tal que es poguessin organitzar. S'evidenciava clarament la divisió de parers al si de les institucions.

---

⁴¹¹ Coll, Núria. *op. cit.*, v. 1, p. 212.

L'endemà mateix, els consellers es van reunir amb la reina i aclariren que els síndics que l'havien anada a veure el dia de St. Maties no tenien cap mena de potestat ni de representativitat institucional i li demanaren que no permetés tals desordres. La reina declarà que ella no tenia res a veure amb l'actuació d'aquells síndics. De fet, no sabem si es va tractar d'un complot organitzat amb l'aquiescència de la sobirana o bé d'una reacció aïllada d'alguns síndics, molts dels quals devien d'ésser de fora de Barcelona.

Els consellers de Barcelona es van negar a acceptar la petició de la reina que algun conseller l'acompanyés a Girona i, amb el temor que es pogués organitzar alguna revolta a favor de Joana i en contra dels seus interessos, els consellers van posar la ciutat en estat d'alerta, tancant les portes i alertant els caps dels oficis que tinguessin a punt les armes. Això originà una altra desavinença amb la reina Joana, que considerà que l'actuació dels consellers anava en detriment de la seva autoritat. L'única concessió que feren els consellers va ser que les guaites es fessin compartides amb els oficials reials.

El Trentenari va castigar els síndics que havien presentat la petició davant la reina a privació perpètua d'oficis i beneficis i acordaren que les peticions fetes a Joana eren contràries a la capitulació. D'aquesta manera, els síndics i els consellers volien fer prevaldre la seva opinió i autoritat per sobre de la dels síndics que donaven suport al retorn del rei.

L'agitació remença no cessava i els membres del Consell del Principat van començar a prendre en consideració la proposta del comte de Pallars que demanava crear un exèrcit assoldat per la Generalitat per tal de restablir l'ordre entre els remences.

[...] som restats informats de les congoixes en les quals sots constituïts per causa dels hòmens de remença. És veritat après havem sabuts que de tot lo ajust dels hòmens de remença serien entrats en la vila de X en XV sots color de certa comparició de clam de pau i treva. Totes vostres congoixes e de totes altres universitats de Cathalunya nosaltres portam ab no pocha

*molèstia e anuig. Ab diligència nosaltres, ensemps ab los deputats de Cathalunya, entenem e entendre en totes coses que sien benefici e repòs d'aqueixa vila e de les altres del dit Principat en manera que si a Déu serà plasent ell ne serà lohat e lo servey del nostre rei e senyor e benefici públic del dit Principat ne seran fets*⁴¹².

Matisaven, però, que això només es duria a terme en cas que la reina no accedís a proveir en el conflicte. Simultàniament, el veguer de Girona demanava el nomenament d'un oficial de més graduació per fer front al conflicte dels pagesos.

La intenció de la Diputació d'aixecar un exèrcit propi per actuar contra els pagesos revoltats va molestar molt la reina, que ho considerà un atac directe a la seva autoritat. Ella insistia en la seva intenció de marxar cap a l'Empordà en companyia d'algun conseller o diputat. Malgrat tot, el comte de Pallars tornà a fer prevaldre la seva opinió en el Consell del Principat, el qual tornava a denegar la petició reial. Davant la proliferació dels aldarulls, la reina va marxar, sense cap síndic institucional, cap a l'Empordà, pregant els consellers de Barcelona que, en absència seva, mantinguessin la tranquil·litat de la ciutat i no prenguessin represàlies en contra dels síndics que s'havien presentat davant d'ella el dia de sant Maties.

La reina a Girona, l'inici de la guerra

En arribar a Girona, Joana, amb el suport dels jurats, va ordenar que els pagesos paguessin als seus senyors totes les càrregues i censos, exceptuant els mals usos que estaven suspesos, i castigà les seves actuacions. Tot i que els pagesos que assetjaven Santa Pau van obeir les ordres reials, la Diputació i el Consell de Cent ja havien pres una decisió i mobilitzaren la bandera de Barcelona contra l'aixecament remença violent. El Trentenari no només es mostrà d'acord, sinó que va radicalitzar la posició dient que la bandera no només s'havia d'actuar contra els remences, sinó també contra

---

⁴¹² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-22, f.173r. (12/3/1462) Els consellers de Barcelona escrivien als jurats de Besalú que estaven al corrent de l'entrada dels remences a la vila de Besalú.

tot aquell qui anés contra Déu, el rei, la reina, el primogènit i la capitulació, i procediren a enviar la notificació de la convocatòria a les universitats que en aquell moment no tenien cap síndic al Consell del Principat.

Per quant per los deputats de Cathalunya e consell lur e per aquesta ciutat es stat delliberat que la bandera del General sia treta e açò per causa de l'avist fet dels hòmens de remença, e encara contra tots aquells qui en desservey de nostre senyor Deu, del senyor rei, de la senyora reina, del senyor primogènit e destrucció de lur cosa pública tracten contra Capitulació. E per aquest affers són àrduus e de gran importància vos pregam affectuosament que us placia de continent trametre vostre síndic qui en nom d'aqueixa ciutat assistesca ací ensemps ab los altres de les altres universitats ab nosaltres o si trametre no'l podets que us sia plasant voler substituhir alguna notable persona d'aquesta ciutat qui sia tal que es adheresca en les coses fahedores a la opinió d'aquesta dita ciutat, com sia ben rehonable attenant los affers tan grans que nosaltres en aquells no amatem sens vosaltres e les altres universitats⁴¹³.

Aprofitant l'anunci, els consellers de Barcelona feien notar la influència de la que gaudien i els animaven a enviar els seus representants al Consell del Principat per tal de donar-los suport en les seves decisions. L'endemà van enviar un síndic a la reina per tal de comunicar-li la decisió i tranquil·litzar-la, assegurant que no s'alteraria l'ordre públic.

La reina ja havia escrit als diputats advertint-los de no aixecar l'exèrcit, perquè ja havia calmat l'agitació i pensat una solució al conflicte que acontentaria tothom, per tant no creia necessària l'oferta de gent d'armes que feien la ciutat, el Consell del Principat i els Diputats. Així mateix, enviava un pregó amenaçant els oficials de la vegueria de Barcelona amb pena de vida i hisenda si rebien sou o acompanyaven o seguien les banderes de Barcelona. La reina invalidava la convocatòria de l'host i els alliberava de qualsevol sacrament o homenatge. En un intent d'evitar la mobilització, els jurats de

---

⁴¹³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-22, f. 170r. (19/3/1462). La notificació de l'alçament de la bandera de la Diputació fou enviada als consellers de Girona, Perpinyà, Tortosa, Vic i Vilafranca del Penedès.

Girona van avisar les altres ciutats –Puigcerdà, Vic, Vilafranca, Lleida, Tortosa– que la reina havia reeixit en les seves gestions prop dels remences i que, per tant, l'alçament de banderes ordenat pels diputats no estava fonamentat. Tota oposició fou vana, les institucions ja havien ordenat la mobilització i al 22 de març es feia oficial la convocatòria de les banderes per part dels diputats, tot i que la notificació oficial dels consellers a la reina no es feu efectiva fins el dia 26 del mateix mes⁴¹⁴.

La intercepció per part del veguer de Girona d'un enviat de Lluís XI que venia a entrevistar-se amb el diputats encara va intranquil·litzar més la reina. Joana veié perillar l'entesa del seu marit amb França i potser, fins i tot, l'entesa segellada a Vilafranca amb el Principat, en cas que les institucions pactessin amb el rei francès. La reina de seguida va ser tranquil·litzada i per partida doble: els diputats li asseguraren que no tractaven res a espatlles seves. Però, Joan II, el 28 de març, li anunciava, ell sí a espatlles de les institucions, que havia signat una concòrdia amb Lluís XI.

La tensió encara augmentà més a causa d'una sèrie de pugnes judicials entre les institucions i la reina. Dos casos destacaren especialment. El cas de Joan Copons, cavaller i doctor en dret, a qui la reina intentà processar per tots els mitjans en acusar-lo d'haver injuriat al tresorer reial, Galceran Oliver, i d'haver actuat com a agitador polític⁴¹⁵. Els diputats van impedir el seu processament a mans del veguer de Barcelona al·legant que s'havien incomplert diversos usatges durant el procés i que Copons estava guiat, fet pel qual demanaven el seu alliberament incondicional. La reina, que volia condemnar Copons per lesa majestat, va negar als diputats l'autoritat d'interpretar allò que ella havia ordenat. En el cas de la detenció de Jaume Perdigó, en canvi, quan aquest va recórrer a la reina al·legant que tenia guiatge reial i el veguer va voler deslliurar-lo per ordre de Joana, el Consell de Barcelona s'hi oposà i va obrir actuacions contra Perdigó, que havia estat

---

⁴¹⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-22, f. 170r (19/3/1462).

⁴¹⁵ Coll, Núria. *op. cit.* v. 1, pp. 208-211.

detingut per moure escàndol en divendres sant⁴¹⁶. Així mateix, es van iniciar processos contra oficials reials. La reina, tot i condemnar-ho des de Girona, no va tornar a Barcelona. Finalment, els consellers i els diputats van pressionar el veguer de Barcelona⁴¹⁷ per tal que actués seguint les seves ordres i desobeís les de la reina. Joana ja havia perdut tota autoritat davant de les institucions.

Tant la reina com la ciutat de Barcelona i la Diputació informaven de la seva versió de cadascun d'aquests fets als altres municipis catalans. El 26 d'abril, els consellers feien una crida a les universitats per tal que enviessin els seus síndics per tractar la situació que es vivia. Malgrat que s'aixequessin les banderes en contra del parer de la reina, els diputats i consellers explicaven que la seva intenció no era pas sollevar-se contra el rei sinó que havien pres aquesta decisió en benefici d'ell i del país. Quedava molt clar, però, que es sentien plenament autoritzats a fer el que els semblés necessari per, aparentment, controlar la sublevació pagesa. La inestabilitat política, lògicament, afavoria la fragilitat social⁴¹⁸. Tanmateix, cal advertir que la via catalana al fet social no era només la repressió, i cal recordar, com ja hem esmentat, que Concepció Fort⁴¹⁹ indica que el primer intent de concòrdia i compromís de les institucions amb els remences s'iniciava amb un apropament a les institucions per part dels mateixos remences el 21 d'abril de 1461, tot i que, segurament, les dades documentals són posteriors als primers indicis de negociacions. Per contra, l'aliança entre la monarquia i els pagesos de la Muntanya es produeix el maig del mateix anys. Amb tot, la

---

⁴¹⁶ *Ibid.* v. 1, pp. 289-295.

⁴¹⁷ El 25 d'abril van enderrocar la casa del veguer i li van confiscar els béns per haver alliberat de la presó Martí Solzina, Pere Comes i Joan Abelló, seguint les ordres de la reina.

⁴¹⁸ La capitulació de Vilafranca és del 21 de juny de 1461 i el moviment encara és prou unitari i gregari, després d'un breu compàs d'espera on van prevaldre les ambigüitats de la monarquia, fins al març de 1462 quan la reina marxà a Girona i, dies més tard, els consellers decidiren treure les banderes per anar contra els pagesos revoltats.

⁴¹⁹ Fort Melià, Concepció. *op. cit.*, t.1, pp. 431-444.

inestabilitat política compel·lia a imposar l'ordre públic al territori en nom de la capitulació de Vilafranca i, en teoria, al servei del rei desterrat⁴²⁰.

*Crehem vostres savieses hauran plenament sabudes e sentides les coses que han ocorregut e ocorren en aquest Principat e, senyaladament, los fets dels pagesos de remença e altres ttiren a efecte de contrubar e subvertir aquell. Mas nostre senyor Déu scrutador dels coratges dels hòmens proveix a tots les coses summa providència, de què fem innumerables gràcies a la sua infinida potència, la qual havem confiança que axí com fina açí ha dirigides les faenes per avant fructuar les farà a lahor sua, servei del sereníssim senyor lo senyor rei, e a tot bon repòs conservació e tuició de la cosa pública del dit Principat. Vist, doncs, quant aquestes coses e altres que tot jorn ocorren són de gran ponderositat e importància als dits deputats e concell lur representants, aquest Principat ha convengut e convé entrar en pensament de fer lo que ens par necessari a conservació del dit Principat e de la cosa pública e libertats d'aquell tenint sempre en nostres penses e coratges ço que los cathalans de la magestat divina la integritat e servici de la corona real e lo repòs e traquille stat del dit Principat.*⁴²¹

---

⁴²⁰ No comparteixo, doncs, la visió de Vicens Vives, segons la qual la votació del Consell del Principat del 8 de maig, a petició del comte de Pallars, d'una actuació militar contra la revolta rural, la declaració com a sospitosos dels cinc oficials reial més importants del Principat i l'atribució per part del Consell del Principat de funcions pròpies de les regalies de la corona, significués una solució unívoca en vers els remences. Per tant, no comparteixo la seva conclusió: *la suerte estaba echada, y con ella la del problema remensa, sujeto a las vicisitudes de la lucha entre los monarcas y la Diputación del General de Catalunya*. Vicens Vives, Jaume. *Historia de los remensas en el siglo XV...* p. 79. La qüestió política prevalia, tant pel que feia a la monarquia com a les institucions, per sobre de l'afer social. El mateix Vicens accepta que la sortida de l'exèrcit de la Diputació sota el comandament del comte de Pallars tenia l'objectiu d'apoderar-se de Joana Enríquez i del príncep Ferran i que l'afer remença no era més que un pretext per aconseguir aquest objectiu.

⁴²¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B VI-22, f 185v-186r (27/4/1462).

En aquest estat de coses, a Barcelona es succeïren diversos intents de complot per desestabilitzar el Consell de Principat i iniciar una revolta a favor del rei. Primer, Pedro de Urrea, arquebisbe de Tarragona, provà d'introduir a Barcelona partidaris de Joan II. Poc després, es va descobrir un complot propiciat pel conseller segon, Francesc Pallarès, juntament amb tota una sèrie de persones que ocupaven, o havien ocupat, càrrecs al govern de la ciutat (Pere Destorrent menor, Bertrán Torró, Joan de Mitjavila, etc.).

Per totes aquestes raons, el 24 d'abril es va decidir comunicar a la reina l'aixecament de la bandera del Principat i van nomenar capità general el comte de Pallars. A partir d'aquest moment, els fets es succeïren amb gran rapidesa. El 3 de maig, els diputats proclamaven enemics del Principat, amb confiscació dels seus béns, tots aquells a qui acusaven d'anar contra la capitulació de Vilafranca. Els diputats van enviar cartes als municipis catalans per a què no publicuessin o bé desautoritzessin el pregó de la reina, que volia impedir la formació de l'exèrcit del Principat i exposaven els seus motius per aixecar un exèrcit en contra dels infractors de la capitulació. El 21 de maig, es van executar les penes contra els consellers i les persones acusades del complot capitanejat per Francesc Pallarès.

A partir del 7 d'abril, conforme augmentava la tensió de la reina amb les autoritats de Barcelona, la política de Joana es feia més favorable als remença. La reina va estendre un guiatge sobre els actes que haguessin fet anteriorment, amb la condició que paguessin als seus senyors i no tornessin a convocar reunions no autoritzades. És cert que la gravetat del problema remença exigia una posició pactista i que no podia ser acabat només amb mesures de força però no és menys cert que la reina degué veure en el col·lectiu remença uns aliats en front de les forces que volien aixecar la Diputació i el Consell. Entre el 9 i el 22 d'abril es degueren produir negociacions entre la reina i els cabdills remences perquè la reina només desautoritzà les reunions remença il·legals i, en canvi, va acceptar les que eren convocades pel sindicat. Així mateix, anuncià que retornaria les multes que els havien cobrat als remença i que no serien obligats a pagar drets fins a l'agost següent.

Un cop fet això la reina va començar a enviar ambaixades a diverses ciutats relatant els seus greuges contra els diputats i el Consell de la ciutat de Barcelona per tal de guanyar-se el seu suport. Les reaccions, però, van ser molt vagues i poc compromeses. La monarquia, doncs, practicava una política d'atracció paral·lela i simultània a la de les institucions i, com a mínim, també a dues bandes populars: els remences i les viles.

La política de Joana amb els remença perseguia dues finalitats: el càstig i l'atracció a la seva causa. Volia poder enquadrar els pagesos en el seu bàndol en cas de necessitar-ho però, al mateix temps, no volia tenir en contra els senyors. La reina Joana alçà el sometent de Girona i els pagesos de la diòcesi de Girona per tal de castigar els excessos dels remença i envià cartes als cabdills remença per a què tornessin els béns espoliats i possessin pau entre els remença i els homes de la vegueria de Besalú.

Un cop aconseguida la devolució de béns, la reina feu tornar el sometent a la ciutat. Calia estar preparats per afrontar l'exèrcit de la Diputació que ja havia sortit de Barcelona. A partir d'aleshores, les disposicions de Joana pel que fa als remença van anar encarades a enquadrar-los militarment. Ordenà que els pagesos prestessin jurament de no llicenciar-se sense permís reial i d'obeir un capità elegit per ells i confirmat per la reina, que havia de jurar el càrrec en presència seva. Així, els grups remença de diversos cabdills, com Verntallat, quedaren enquadrats dins l'exèrcit reial. Això no significava, però, que la reina hagués canviat de parer sobre les seves reivindicacions. Continuava prohibint-ne les reunions i que cridessin "*fora tasques i censos*", un fet que demostra que els pagesos no lluitaven només contra els mals usos. Al mateix temps, Joana va fer ús de la contrapropaganda mirant de convèncer els pagesos que els diputats de Catalunya tampoc no els atorgarien les franqueses que demanaven perquè no tenien poder per fer-ho.

En aquest context, els fets de la força de Girona, a part de contribuir a segellar l'aliança reial amb Francesc de Verntallat van evidenciar l'aliança

reial amb Lluís XI de França i els fets es precipitaren amb les declaracions d'enemics del Principat de Joan II i la reina Joana, el 9 i l'11 de juny de 1462, respectivament. El primer, per *senyor ingrati* que havia fet *lliga ab lo rey de França* i lligat *ab alguns mals hòmens, lladres e gitats de pau e treva, e altres en gran nombre qui van robant e destruhint lo Principat apellats pagesos de remença, ab oficials e bandera reyal, sota capitania d'un pagès apellat en Francesch de Vertayllat. E més, consta per informació que lo del senyor ha dades les persones e béns desl dits cathalans de bona guerra e a racho. E més per fama pública haver empenyorat o alienat los comdats de Rosselló e de Cerdanya, qui són units e inseparables al del dit Principat*⁴²². La declaració afegia que l'entrada del rei en armes al Principat era absolutament contrària a la capitulació de Vilafranca: *com les coses de directo sien contra la Capitulació*, i que l'empresonament de Blanca de Navarra, germana del príncep de Viana, *per levar-li la successió del regne de Navarra [era] contra totes leys divines e humanes*.

Pel que fa a la reina Joana, era *haguda per enemiga del Principat de Catalunya* per haver convocat los pobles, confraries e officis de la dita ciutat per destruhir aquella. *E més haja suscitat e revalidat sindicat ...e fet levar en lo dit Principat cert e assats gran nombre de pagesos apellats de remença e sots capitania d'un pagès apellat Francesch de Vernatallat qui anava per totat la terra ab oficials e bandera reyal, sforçat-se fer moure gents contra gents en lo dit Principat, robants e destruhints les cases de aquells qui no-l volien seguir, assitians viles e castells per pendre aquells*⁴²³ i tot això era, evidentment, *de directo contra la Capitulació*.

La guerra havia començat i s'iniciaren les crides d'enemics i la mort en batalla, com la de Francesc Setantí, ciutadà de Barcelona, que segons el dietarista havia mort *per observació de les libertats o privilegis i per defensió de les libertats de la pàtria*. En opinió dels teòlegs de l'època, eren considerats *màrtirs com aquells que moren per defensió de la ley christiana*⁴²⁴, de la mateixa manera que poc abans havien santificat el príncep de Viana.

---

⁴²² Safont, Jaume. *op. cit.* p.158.

⁴²³ Safont, Jaume. *op. cit.* p.159.

⁴²⁴ *Ibíd.*,p.165.

Així, el 12 de setembre de 1462 era feta crida pública per Barcelona i la Diputació de l'entronització d'Enric Trastàmara, contenent, en efecte, *com lo principat de Cathalunya e los comtats de Rosselló e de Cerdanya, per certs i legítims títols* –deia la crida– *se pertanguen a l'il·lustre senyor don Enrich, rey de Castella, que d'ací avant tothom l'age per senyor dels dits Principat e comdats de Rosselló e Serdanya*⁴²⁵.

Enric IV, senyor del Principat

Arribats a aquest punt, convé fer una mirada més general a la situació europea de l'època i veure el conflicte que s'originava a Catalunya en clau internacional. L'evolució del conflicte català és indeslligable de la situació a Navarra i de la rivalitat familiar entre els Trastàmara de la Corona de Castella i els de la Corona d'Aragó, com tampoc no és aliena a la necessitat d'equilibri de les forces polítiques existents a l'Europa occidental des del final de la Guerra dels cent anys. Que la situació catalana era objecte d'atenció a les corts europees de l'època ens ho demostren prou els *Comentarios* d'Eneas Silvio Piccolomini, entronitzat com a Papa amb el nom de Pius II, que tracta de l'alçament català:

Els barcelonins –escrivia el Papa– *que no podien resistir simultàneament a dos reis poderosos sense ser ajudats per un poder exterior, ràpidament enviaren ambaixadors a Enric de Castella. [...] Convençut per aquelles paraules Enric envià ambaixadors a Barcelona per a rebre, en nom d'ell, els juraments dels catalans*⁴²⁶.

L'aixecament del Principat va agafar Joan II en un moment molt delicat. El rei encara es trobava involucrat de ple en la guerra civil navarresa, que enfrontava, des de la mort de la reina Blanca, els partidaris de Joan II

---

⁴²⁵ *Ibidem*, p. 169.

⁴²⁶ Pons i Guri, Josep M. "Catalunya en els comentaris d'Enea Silvio Piccolomini: catalans en defensa de les seves institucions"..., v. 4, pp. 171-192. Piccolomini mig recriminava en els seus comentaris la conducta de Joan II a Navarra envers el seu fill Carles: *El pare es negava a perdre la Corona mentre fos viu; no li era suportable com a pare de viure com a súbdit del fill rei*.

amb els del Príncep de Viana, i que, des de la mort d'aquest, passaren a ser favorables a la seva germana, la princesa Blanca, muller d'Enric IV de Castella. Joan II, per tal d'enfortir la seva postura enfront dels partidaris del bàndol castellà, casà la seva filla Beatriu amb el comte de Foix, vassall de Lluís XI de França.

Quan esclatà el conflicte a Catalunya, Joan II proposà una aliança al rei de França a través de la casa de Foix: l'anomenat Tractat de Salvatierra. Joan II relegaria la princesa Blanca i donaria Navarra a la casa de Foix i, a canvi, Lluís XI li asseguraria el seu suport a Navarra. En una clàusula secreta del tractat⁴²⁷, també s'estipulava que el rei de França proporcionaria suport militar per acabar amb l'aixecament català a canvi d'una important suma de diners que Joan garantiria amb l'empenyorament dels comtats del Rosselló i la Cerdanya. La monarquia francesa que, un cop acabada la lluita amb el rei anglès es concentrava en el procés de convertir en súbdits⁴²⁸, i per tant subjectes a l'autoritat reial, tots els estats feudals vassalls seus, va veure en aquest tractat una oportunitat d'ampliar els seus dominis.

Enric IV es quedava sense el suport de França i defensar els drets de Blanca sobre el tron navarrès hagués representat també enfrontar-se a Aragó. Mentre es teixien aquestes aliances internacionals, la guerra havia esclatat al Principat. L'exèrcit aixecat per la Diputació i comandat pel comte de Pallars assetjava la força de Girona⁴²⁹ on es trobaven refugiats la reina i l'infant Ferran. Un cop Girona fou alliberada per les tropes franceses, les forces del comte de Pallars, per tal de protegir Barcelona, es retiraren a Hostalric, on es veieren sotmesos a una guerra de guerrilles. Al front occidental, les coses tampoc no anaven gaire bé per a la bandera de

---

⁴²⁷ És l'anomenada "obligación general", protocol secret del Tractat de Salvatierra signat per Joan II i Lluís XI a principis de maig de 1462. Vegeu: Vicens-Vives, Jaume. *Juan II de Aragón ...*, pp. 278 i ss.

⁴²⁸ Pocquet de Haut-Jussé, B. A. (1961) "Une idéé politique de Louis XI: la sujétion éclipse la vassalité". dins, *Revue Historique*. Jul. 226, pp. 383-398.

⁴²⁹ Sobrequés i Vidal, Santiago. *El Setge de la força de Girona, 1462*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1462.

Barcelona⁴³⁰ que, comandada per Joan de Marimón, fracassà a causa de les dificultats econòmiques, la manca de disciplina i l'estructura de l'exèrcit barceloní, encara clarament medieval. Després de la desfeta de Rubinat, l'activitat bèl·lica se centrà al voltant de Cervera.

En aquestes circumstàncies, les institucions catalanes es veieren obligades a buscar aliats per poder fer front a França i a Joan II. Semblava força lògic, doncs, oferir la corona del Principat a Enric IV de Castella. En primera instància, les institucions van demanar l'ajuda d'Enric IV sense oferir-li la corona: Joan de Copons liderà una ambaixada a Castella per demanar que enviessin dos mil homes a cavall, que assoldaria la Diputació, per expulsar els francesos que havien entrat al Principat.

L'ocupació de territoris del Rosselló on el rei de França feu hissar la seva bandera augmentà la temença del bàndol de la terra que Joan II hagués donat els comtats a França a canvi de l'ajuda militar. Aquest fet propicià que, l'11 d'agost de 1462, la majoria dels representants de les institucions decidissin⁴³¹ oferir a Enric IV la corona del Principat a canvi d'ajuda militar. El rei acceptà i, després de jurar els usatges, les constitucions i la capitulació de Vilafranca, envià una tropa de socors a Barcelona, aleshores assetjada pels francesos. Joan de Beaumont, prior de Navarra, i el batxiller Juan Ximenes de Arévalo al capdavant de les tropes castellanques aconseguiren aixecar el setge de la ciutat.

En l'àmbit militar, no trigaren a sorgir desavinences entre les institucions i Joan de Beaumont. Després del setge de Barcelona, les tropes reialistes es dirigiren cap a Urgell, mentre que els cabdills més capaços de les tropes del Consell del Principat es concentraven a la zona de l'Empordà i sentien més preocupació per les tropes franceses que per les de Joan II.

---

⁴³⁰ Sobrequés Callicó, Jaume. (1969) "La Bandera de Barcelona durant la campanya de 1462", dins *Estudis d'història medieval*, pp. 195-133.

⁴³¹ Sobrequés Callicó, Jaume. *Enric IV de Castella: Senyor del Principat de Catalunya*. Barcelona: Rafel Dalmau, 1989. AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes, VI-22, f. 9v.-10v. (12/8/1462).

Segurament, les institucions catalanes no s'acabaven de refiar gaire de la fidelitat dels mercenaris castellans.

El Consell del Principat ordenà Beaumont, que era a Tortosa amb les seves tropes, de dirigir-se a Balaguer. Aquest, però, no ho feu i el 9 d'octubre Vilafranca del Penedès va caure en poder de les tropes joanistes. El Consell del Principat va tornar a demanar-li que deixés Tortosa i es dirigís a Lleida, cosa que tampoc feu. Finalment, els diputats enviaren una galiota a Tortosa amb l'encàrrec de dur-lo a Barcelona, on arribà el 22 d'octubre. Tarragona es rendí a les tropes reialistes el 31 d'octubre. A principis de novembre, les tropes del Principat organitzaren un altre setge per conquerir Girona. L'ofensiva fou un fracàs i Rocafort, amb ajuda dels remences, va aconseguir alliberar-la a principis de novembre. Girona continuava, doncs, en mans reialistes.

El 15 de novembre començà la lloctinència col·legiada de Joan de Beaumont i Juan Ximenes de Arévalo com a representants d'Enric IV, després de solucionar tot un seguit de problemes entorn llurs credencials. Els enfrontaments amb les institucions per la qüestió dels nomenaments no van trigar a arribar. Les institucions catalanes fiscalitzaven qualsevol nomenament per assegurar-se que el candidat fos català i fidel al Principat, tal com estipulava la capitulació cosa que, de vegades, no convenia als dos lloctinents nomenats pel rei de Castella. Les institucions ja començaven a experimentar que cap rei es sotmetria al seu control de grat i sense presentar resistència.

L'exèrcit del Principat no aconseguia assegurar les seves posicions al nord. Lluny d'això, la presència francesa cada cop era més important als comtats i les tropes castellanes evitaven els enfrontaments directes amb l'exèrcit francès. La gota que va fer vessar el vas fou la caiguda de Perpinyà. Perpinyà va caure en mans franceses el 9 de gener, després que els seus habitants resistissin els atacs dels enemics durant dos dies sense rebre reforços. Aquest fet va causar commoció i indignació a Barcelona, on estaven segurs que Perpinyà s'havia perdut principalment a causa de la

deixadesa del cap militar castellà: Juan Hurtado de Mendoza. Els diputats i consellers havien ordenat reiteradament Mendoza que deixés Tortosa, on s'estava amb les seves tropes, i anés a reforçar Perpinyà. Tanmateix, Mendoza mai no va obeir aquesta ordre.

Els consellers de Barcelona enviaren una carta⁴³² queixant-se amargament de la insubordinació de les tropes castellanques, moltes de les quals mai no van ni arribar a Barcelona, sinó que, quan van haver cobrat, marxaren cap a l'Aragó sense haver entrat en acció ni un sol cop. Els consellers expressaven la seva perplexitat, ja que aquests fets s'havien produït quan Enric IV estava en treva amb França i conferenciant amb Lluís XI, que s'havia ofert a arbitrar en el conflicte que enfrontava els seus veïns. El rei de França, per part seva, ja havia aconseguit el seu objectiu i exigia vassallatge als comtats.

*Cosa és senyor molt alt de gran admiració e congoxa e vostra excel·lència, ab humil reverència parlant, si deu molt attendre. Aquesta destrucció, senyor molt alt, és prevenguda a causa de la gent d'armes de vostra excel·lència qui era venguda en Tortosa la qual nuncha havem poguda haver per socòrrer la dita vila de Perpenyà. E no ha stat per manchament de moneda com los si astada pagada molt franchament mantent.nos en sperança de fenir e nuncha són venguts, ans quan han rebut lo sou són tornats en Aragó. La qual cosa ha donat gran desconfort a nosaltres en tot aquest vostra Principat que sperava haver d'ells deffenció e custòdia axí com vostra senyoria havia ordonat.*⁴³³

L'únic esdeveniment militar favorable al bàndol de la terra destacable d'aquest curt regnat, fou la treva que el Principat signà amb Gènova i que assegurava una certa garantia de seguretat per al comerç i l'armada catalana.

---

⁴³² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 21r-21v (11/1/1463).

⁴³³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 21r-21v (11/1/1463).

A Barcelona continuaren les desercions. Una de les més destacables fou la del diputat Bernat Saportella, el qual, el 8 de gener de 1463, s'embarcà de nit en un vaixell a la platja de Barcelona i fugí a Tarragona. Aquest fou l'únic diputat que decidí seguir la causa reial. Joan II, per assegurar-se una certa legitimitat institucional, encarregà a Saportella, com a diputat únic, la gestió de la Diputació reialista fins que, a les Corts de 1470, van ser escollits nous diputats.

El problema remença continuava ben present i cada un dels bàndols mirava de guanyar-se les simpaties dels pagesos. Com ja hem esmentat anteriorment, calia arribar a una solució de compromís que acontentés els pagesos sense que els senyors se sentissin gaire perjudicats. En aquesta línia, les negociacions entre les institucions i els pagesos continuaven i, el 8 de juny de 1463, cristal·litzaren en una concòrdia,⁴³⁴ de la qual ja hem parlat anteriorment. Els monarques electes i la Diputació van anar estenent la validesa d'aquestes sentències als territoris que passaven a ser controlats pel bàndol de la terra⁴³⁵ per tal d'atreure's les simpaties dels pagesos. La seva acceptació, però, fou molt desigual i a la zona de la muntanya gironina no tingué gaire ressò. Aquest poc èxit podem atribuir-lo d'una banda a la desconfiança que el bàndol de la terra, per causa de les actuacions d'alguns dels seus cabdills com el comte de Pallars, generava entre els pagesos. D'altra banda, cal recordar que la zona de la muntanya de Girona és on Verntallat i els seus homes, partidaris del rei, gaudien de més influència. Molt explícita és, en aquest sentit, la carta de Verntallat, resposta a una proposta amical d'adhesió a la concòrdia de Barcelona, reproduïda per Josep Maria Pons i Guri:

Com diuen que molts, especialment del bisbat de Vich, se adhereixen ab la Concòrdia de Barcelona e que seria vostra opinió, segons tenor de vostra letra, que jo me degué adherir en Barchinona, dich-vos que cosa certa és que Jhesus elegí XII apòstols i Judes Iscariot el traí i sant Pere el negà - i ell no pensa traïr al senyor rei - Vischa lo senyor rey e d'on lo dret de

---

⁴³⁴ Fort Melià, Concepció. *op. cit.* t. 1. pp. 431-444.

⁴³⁵ ACA. Cancelleria d'Intrusos. Varia. Secretorum. Reg. 31, f. 35r-37v.

*vera justícia a qui la dó, que si voluntat havets de parlar ab mi, a present yo no puch ... e per lo present no dich pus*⁴³⁶.

Enric IV intentava guanyar-se el rei de França per mitjà d'una aliança que aïllés Joan II. Es plantejava el casament del duc de Berry amb Isabel de Castella, a qui es donaria com a dot Catalunya, mentre que la resta de Corona d'Aragó quedaria en mans d'Enric IV. El destí de la Corona d'Aragó hauria estat, doncs, quedar repartida entre França i Castella. Aquesta estratègia podria haver perjudicat molt Joan II, però Lluís XI decidí jugar una altra carta que li permetés mantenir les dues aliances. El rei de França s'autoerigí en àrbitre del conflicte que enfrontava Castella i Aragó. D'aquesta manera, Lluís podia continuar quedant-se amb els comtats i allunyar Enric IV de Catalunya amb la intenció d'aparèixer davant les institucions del Principat com l'única candidatura factible que els permetria continuar el seu enfrontament amb Joan II.

Els catalans volien evitar l'arbitratge de Lluís XI, convençuts que només podia perjudicar la seva causa. Segons Calmette⁴³⁷, una bona part dels rossellonesos fins i tot varen arribar a oferir a Enric IV aixecar-se contra els francesos. L'única cosa que podia haver torçat els plans de Lluís XI hauria estat una aliança castellanoanglesa, però va aconseguir evitar-la i, finalment, les dues parts van acceptar el seu arbitratge, que se celebrà a Baiona el 23 d'abril de 1463.

Els articles de l'acord referits a Catalunya establien que:

- a) El rei de Castella havia d'abandonar Catalunya i Barcelona al rei d'Aragó. Això no implicava tornar-li'n la possessió, sinó simplement retirar les seves tropes i renunciar al títol.
- b) Si Lluís XI aconseguia, en un termini de tres mesos, fer tornar Catalunya a l'obediència, Joan II es comprometia a

---

⁴³⁶ Pons i Guri, Josep Maria, "Motivacions jurídiques de la sentència arbitral de Guadalupe," p. 271. Nota 23. Pons Guri conclou que a Verntallat se l'anomenava donzell i que li interessava més ajudar Joan II que no pas la situació del problema remença.

⁴³⁷ Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane...*, p. 184.

promulgar una amnistia general i a respectar tots els drets i privilegis dels catalans, incloent la capitulació de Vilafranca. Durant tres mesos es decretava una treva al termini de la qual el rei de Castella havia d'abandonar Catalunya.

Aquest acord es publicà a Catalunya el 5 de juny de 1463 i, al mateix temps, Lluís XI, àvid d'establir lligams cordials amb el Principat aixecà la prohibició de comerç amb Catalunya.

Paral·lelament, per evitar la possible intromissió francesa, Joan II teixia tot un seguit d'aliances internacionals amb Borgonya i Anglaterra, rivals de França des de la Guerra dels Cent anys, per tal d'aïllar Lluís XI, premonitzant així el que hauria de ser la futura política internacional de la monarquia hispànica.

Davant la deserció d'Enric IV, el Consell del Principat va considerar la possibilitat d'oferir la corona a Lluís XI, però de seguida van sospitar les intencions del monarca francès d'annexionar-se Catalunya i, per tant, decidiren oferir-la a Pere de Portugal.

El regnat de Pere de Portugal

Els consellers basaren l'elecció de Pere de Portugal en tres punts principals:

- a) El dret de successió. Pere era el nét de Jaume d'Urgell i, per tant, seguint la lògica successòria marcada al Compromís de Casp, era el legítim hereu del tron de la corona d'Aragó després de la casa dels Trastàmara.

- b) La seva habilitat com a cabdill militar. Pere de Portugal tenia fama de ser un bon militar. De fet, quan els emissaris catalans van fer-li l'ofertament, es trobava a Ceuta encapçalant una expedició a favor del seu cosí, el rei de Portugal.

- c) Els seus contactes internacionals. Podia aportar els recolzaments de Borgonya i Portugal a la causa del Principat.

Malgrat aquestes esperances, els trenta mesos que durà el seu regnat no foren gaire favorables a la causa del bàndol de la terra, sinó que estigueren marcats per les dissensions internes, els problemes financers, les derrotes militars i la pèrdua de suport internacional.

Ja des del principi, les seves relacions amb les institucions del Principat van resultar complicades. El Consell del Principat estava més interessat en un cabdill militar que no pas en un rei que volgués intervenir en el govern del país; mostra d'això, tal com diu Vicens-Vives⁴³⁸, fou l'oferta econòmica que li fou feta en acceptar la Corona: 50.000 lliures per a la sustentació de la guerra, 10.000 lliures per a les despeses de la casa reial i 10.000 florins per a la campanya militar de Cervera.

Al contrari del que pensaven els diputats i els consellers quan el van escollir el jove rei no es deixà aconsellar per ells. Pere, educat a les corts portuguesa i castellana, tenia una visió molt més autoritària del paper del monarca i no trigà a topar amb la de les institucions catalanes⁴³⁹. Una mostra de la incomprensió del nou monarca en vers la nova forma de govern que propugnaven les institucions catalanes fou una de les primeres decisions que va prendre només dos mesos després d'arribar a Catalunya: la dissolució del Consell del Principat (març de 1464). L'actuació mancomunada entre la Diputació i els consellers de Barcelona van cobrir el buit deixat pel Consell, acordant les decisions que calia prendre. De totes maneres, els poders del rei quedaven, com ja hem vist, molt limitats per la concòrdia de Vilafranca. Les seves actuacions reials foren molt vigilades per les institucions del país.

---

⁴³⁸ Vicens-Vives, Jaume. *Juan II de Aragón ...*, p. 292.

⁴³⁹ Sobre el regnat de Pere de Portugal i la seva relació amb les institucions catalanes vegeu: Fonseca, Luis Adao. *O Condestavel don Pedro de Portugal*. Porto: Instituto Nacional de Investigação Científica, 1982. Martínez Ferrando, Ernest. *La Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal*. Madrid: Instituto Jerónimo de Zurita, 1942.

D'altra banda, li mancaren les victòries militars que li haurien pogut proporcionar el prestigi necessari per imposar-se.

Els fracassos militars van arribar ràpidament. Malgrat que Pere de Portugal havia intentat reorganitzar l'exèrcit recolzant-se molt en les tropes portugueses comandades per Fernando de Silva⁴⁴⁰ i que havia convocat un *Princeps namque*⁴⁴¹ per obtenir homes o bé suport financer per dur a terme la campanya de defensa de la ciutat, no va aconseguir trencar el setge de la ciutat i, el 6 de juliol de 1464 la ciutat de Lleida va caure en mans de Joan II.

La derrota de Lleida va marcar un punt d'inflexió en el regnat. Pere de Portugal havia quedat desacreditat com a general. Després de la desfeta militar, a Barcelona es va haver de desactivar un complot contra ell. Com a conseqüència, van ser expulsades de la ciutat famílies molt influents com els Dusay, els Escarit o els Boscà i personatges destacats com Pere Joan Ferrer, l'abat de Montserrat, Joan Francesc de Pinós i Joan Bernat de Marimón van ser empresonats.

Aquest malestar va ser aprofitat per Joan de Beaumont per desertar del bàndol de la terra⁴⁴² i lliurar Joan II la ciutat de Vilafranca del Penedès de la qual n'hi havien encomanat la defensa. Aquesta traïció del qui havia estat un dels principals cabdills de la causa del Principat va generar molta commoció a les files del bàndol institucional. Segurament, tal com indica Calmette⁴⁴³, les raons de la deserció de Joan de Beaumont obeïen més aviat als tractats que Joan II havia signat amb Castella i a l'evolució de la situació a Navarra que a la situació del Principat. Joan II havia signat tractats a Corella

---

⁴⁴⁰ Els soldats de Fernando da Silva eren professionals que tenien un rendiment molt superior a les tropes catalanes (la majoria no professionals i sense l'entrenament adequat). Fonseca, Luis-Adao da. *O Condestavel don Pedro de Portugal ...*, p. 151.

⁴⁴¹ Els detalls d'aquesta convocatòria de *Princeps namque* els analitzem més endavant en l'apartat militar quan el comparem amb el que es convocà en època de Joan de Calàbria.

⁴⁴² La deserció es va produir el 25 d'agost de 1464 i va provocar una dilatada correspondència entre els consellers, els diputats i el rei.

⁴⁴³ Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane...*, pp. 252-253.

(2/3/1464) i a Pamplona (9/6/1464) amb Enric IV, pels quals el sobirà castellà s'abstindria de prestar qualsevol ajuda a Pere de Portugal i acordava un any de treva amb Joan II. Amb aquests tractats i les seves bones relacions amb els nobles rebels castellans, Joan II s'assegurava una certa tranquil·litat a la frontera amb Castella. A tot això calia afegir-hi que, a finals de novembre d'aquell mateix any, el rei Joan signava a Tarragona un acord amb el bàndol beamontès que li permetia donar per finalitzada la guerra a Navarra. Finalment, l'11 de desembre, Joan II arrodonia la seva política exterior en signar un tractat amb Gènova, ara sota el domini dels Sforza, que li va proporcionar el suport de la flota genovesa. Havia estat un molt bon any per a la diplomàcia del rei d'Aragó i Joan II aconseguia quedar lliure de preocupacions en altres fronts per poder dedicar-se exclusivament a la lluita a Catalunya.

Pere de Portugal, després de la derrota de Lleida i dels fets de Vilafranca, va reorganitzar la defensa del Principat nomenant nous alcaids i castellans molts d'ells portuguesos⁴⁴⁴. Aquests nomenaments d'estrangers per ocupar càrrecs importants en el sistema defensiu van crear encara més ressentiments i controvèrsies entre el rei Pere i les institucions del país. Amb l'enfortiment de les sancions per traïció, foren molts els detinguts sota l'acusació de malparlar del rei i de la pàtria.

Després d'aquestes derrotes, Pere va reunir encara un gran exèrcit amb el millor de les seves tropes per enfrontar-se a l'exèrcit de Joan II. El plantejament inicial de Pere era lliurar una batalla que decidís bona part de la guerra. Aquesta va tenir lloc a Prats del Rei, prop de Calaf, el 28 de febrer de 1465. A Calaf, però, Pere fou estrepitosament derrotat i el seu exèrcit quedà molt delmat, mentre Joan II sortia reforçat de l'encontre. Aleshores, Mallorca, Aragó, València i Sicília van prendre clarament partit al seu favor i li donaren recolzament econòmic.

---

⁴⁴⁴ Fonseca, Luis Adao da. *O Condestavel don Pedro de Portugal...*, p. 157.

A partir d'aquest moment, Pere de Portugal va defugir qualsevol altre enfrontament directe i marxà amb les seves tropes, cada cop amb divisions internes més importants, a l'Empordà, on, com a única victòria important, aconseguia prendre la vila de La Bisbal. Joan II, per la seva banda, va concentrar-se a assegurar els territoris del Camp de Tarragona i de les terres de Ponent. Les seves tropes aconseguiren victòries prou importants, de les quals podríem destacar les d'Igualada i de Cervera, mentre que al nord, les tropes de Verntallat ocuparen St. Joan de les Abadesses, Camprodon i Olot. En canvi, les desercions continuaren al bàndol de la terra. Així, Guillem de Campllonch traicionava Pere de Portugal en rendir la vila de Ripoll. A les acaballes del regnat del rei Pere, encara caigué la plaça d'Amposta, i pocs dies després, Tortosa, tot deixant el bàndol de la terra aïllat de la resta de territoris peninsulars.

Aquest fracàs militar va anar acompanyat de contínues disputes econòmiques entre el príncep, el Consell de Cent i la Diputació. En primer lloc, els diners que les institucions havien promès a Pere de Portugal en oferir-li la corona, i que constituïen la seva renda ordinària, mai van ser abonats de manera regular ni suficient. El rei aviat va comprendre que, financerament, depenia totalment de la Diputació, institució que també controlava la majoria de pagaments a l'exèrcit⁴⁴⁵. En comprovar la seva situació gairebé d'assalariat, Pere va prendre mesures encaminades a poder disposar d'una major autonomia econòmica que li permetés prendre decisions de manera menys condicionada. La solució passava per trobar vies d'augmentar els seus ingressos extraordinaris, explotant al màxim tot el que li permetien les regalies i les prerrogatives règies. Així, creava una tresoreria reial paral·lela, comandada per un portuguès, que s'ocupà d'administrar aquests ingressos⁴⁴⁶ procurant que quedessin tan allunyats com fora possible

---

⁴⁴⁵ Durant la campanya de Cervera, ja hi hagué un enfrontament entre la Diputació i el rei per aquesta causa. La Diputació, que pagava els sous, no volia assoldar el capità proposat pel rei. Finalment, s'arriba a l'acord que el delegat de la Diputació assoldarà a qui el rei vulgui. Fonseca, Luis Adao da. *O Condestavel don Pedro de Portugal...*, pp. 263-264.

⁴⁴⁶ Fonseca, Luis Adao da. "As Finanças reais no governo do constavel Pedro de Portugal em Barcelona, 1464-1466...", pp. 351-355.

del coneixement i control de la Diputació. Aquestes mesures van ser reforçades amb la creació d'una nova moneda: el pacífic d'or.

El fet de no abonar al monarca les quantitats acordades no era una mesura coercitiva. Les institucions travessaven una greu situació de penúria econòmica i feien grans esforços per continuar finançant una guerra que no sabien quant podia durar. Tal com explicarem més endavant, per tal d'augmentar els ingressos, la Diputació emetia deute públic, és a dir censals, garantits per la Taula de canvi de Barcelona, i demanava préstecs a la ciutat⁴⁴⁷. A més a més, les institucions, davant de l'emergència, creaven nous tributs –com la talla de la subvenció dels cavalls per tal de commutar l'usatge *Princeps namque*–, es reinstauraven els tributs destinats a la construcció de naus i, per poder socórrer Tortosa, s'augmentava una subvenció pels forments⁴⁴⁸ i el dret de la cera de la Diputació⁴⁴⁹.

La inflació a Barcelona va créixer i els preus dels aliments augmentaren considerablement⁴⁵⁰. A més, cal destacar que, el 1466, el país s'enfrontà a una passa de glànola⁴⁵¹, que també acabaria amb la vida de Pere de Portugal. La guerra s'allargava massa i l'economia se'n ressentia.

Pel que fa a les relacions exteriors, aviat es va veure que el panorama no era tan esperançador com havien previst els diputats en escollir Pere de Portugal. El rei de França se sentí menystingut per la negativa dels diputats d'oferir-li la corona⁴⁵² i, des de l'inici del regnat del príncep portuguès, es va desentendre per complet dels catalans. El suport del regne de Portugal fou,

---

⁴⁴⁷ *Manual de novells ardit. op. cit.* v. 2, p. 461. Apuntament del dia 27/7/1465.

⁴⁴⁸ *Ibíd.* v. 2, p. 465 Apuntament del dia 18-12/1465.

⁴⁴⁹ *Ibíd.* v. 2, p. 470. Apuntament del dia 19/6/1466.

⁴⁵⁰ *Dietari de la Deputació del General de Cathalunya. op. cit.*, v.2, p. 77.

⁴⁵¹ Segons les dades que consigna el *Dietari de la Diputació*, podem calcular que el nombre de morts a Barcelona a causa d'aquesta epidèmia de glànola de l'octubre de 1465 fins el juliol de 1466, arribaria a unes 5.907 persones.

⁴⁵² Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane...*, p. 244.

doncs, força limitat⁴⁵³ i, cap al final del regnat, Alfons de Portugal ja no es volgué comprometre més en l'aventura catalana del seu cosí. El Papat no va voler reconèixer mai Pere com a rei de Catalunya. Els Sforza de Milà, senyors també de Gènova, se situaren clarament a favor de Joan II, i fins i tot, provaren de fer de mitjancers entre aquest i Barcelona. Els ducs de Berry i Bretanya tampoc no es volgueren comprometre. A Pere només li restà el suport de la seva tia, la duquessa Isabel de Borgonya, que envià un contingent no gaire nombrós de tropes a lluitar a Catalunya. Al final del seu regnat, Pere, en un últim esforç provà d'atreure's el favor d'Anglaterra negociant el seu casament amb la germana del rei anglès, Margarida de York. Joan II, doncs, aconseguí de manera magistral l'aïllament internacional del seus contrincants.

El balanç del regnat de Pere de Portugal fou força dolent per al bàndol de la terra. Quan va morir, el 29 de juny de 1464, a la vila de Granollers, els seus súbdits en guardaven un record força negatiu. El resum de la figura del monarca que feia Jaume Safont, dietarista de la Diputació, era el següent:

*Dicmenge, a XXVIII de juny de MCCCCLXVI [...] passà d'esta vida lo il·lustríssimo senyor nostre lo senyor rey en Pere Quart d'Aragó, lo qual vulgarment és apellat lo "Rey de no más"; per ço com havia costum que no volia may scoltar sos vassalls [...] Fonch fort aspre e dur senyor a sos vassalls e may los tench privilegi ne libertat alguna tant com visqué ans totes les leys eren sic volo sich iubeo. E dins aquest poch temps que regnà féu moltes vexacions a sos vassaylls e hac de grans composicions de peccúnies de aquells [...] que no fiave de cathalà qui en lo món fos, ans tolch los castells e forteses que haver poch a catalans e les més en les mans de portugueses.[...]*⁴⁵⁴.

La historiografia posterior, amb una visió més procliu a la reialesa i a l'autoritarisme, com és el cas de Zurita, coherent amb la seva valoració negativa de les institucions catalanes del període, fou molt més benigne amb

---

⁴⁵³ Fonseca, Luis Adao da, *op. cit.*, pp. 205-218.

⁴⁵⁴ Safont, Jaume. *op. cit.*, p. 202.

el rei Pere. Segons l'historiador aragonès, el rei va intentar oposar-se a *la tiranía y desorden de los que tenían en el gobierno de la Diputación*⁴⁵⁵ i aquesta fou una de les raons per les quals dissolgué el Consell del Principat i patí tants enfrontament amb les institucions.

A la mort de Pere, calia buscar un rei que aconseguís aturar ràpidament l'avanç de les tropes de Joan II garantir el subministrament d'aliments del Principat i buscar aliats internacionals poderosos. Totes aquestes gestions, a més a més, calia dur-les a terme mirant de no perjudicar gaire la ja molt malmesa economia i tenint en compte que ja no es podien apujar gaire més els tributs. Per tant, es buscava algú que pogués aportar un ajut extern de prou pes per trencar l'aïllament en el que s'havia caigut en els darrers temps del rei Pere de Portugal i que, al mateix temps, fos un militar expert capaç de comandar i les tropes del Principat i infondre'ls ànims. L'elecció es presentava ben difícil.

En qualsevol cas, aquesta insistència a mantenir Joan II fora de l'abast de la corona a Catalunya revela tant l'existència efectiva i fèrria d'una cohesió política contra Joan II, com la sensació institucional de disposar encara de recursos i efectius amb capacitat suficient per continuar la guerra amb l'esperança de trobar una estabilitat política dins d'una altra dinàmica dinàstica i segons les regles del joc de la capitulació de Vilafranca.

---

⁴⁵⁵ Zurita, Jerónimo. *op. cit.*, t. IV. p. 128.

PART 3

L'ACCIÓ POLÍTICA EN L'ETAPA DE RENAT D'ANJOU

L'ELECCIÓ DE RENAT D'ANJOU

L'ACCIÓ POLÍTICA DE JOAN DE LORENA

**MORT DEL PRIMOGÈNIT. JOAN DE CALÀBRIA: SENSE REI NI
PRIMOGÈNIT**

EL SETGE DE BARCELONA

**LA FI DEL SETGE DE BARCELONA: ELS PACTES DE PAU ENTRE LA
CIUTAT I EL REI**

L'ACCIÓ POLÍTICA EN L'ETAPA DE RENAT D'ANJOU

L'ELECCIÓ DE RENAT D'ANJOU

Testament i marmessoria del rei Pere

El testament de Pere de Portugal⁴⁵⁶ mostrava la seva voluntat de tenir una continuïtat dinàstica al Principat. Deixava com a hereu al seu nebot Joan, fill primogènit del rei de Portugal i de la germana del rei Pere, Isabel. Nomenava marmessors Cosme de Vic, abat de Montserrat, membre de la Diputació i un dels pocs catalans que gaudia de la confiança del difunt rei, i el portuguès Diego de Azambuja, castellà de Montsoriu antic guarda-roba reial, càrrec que estava molt vinculat a la tresoreria reial⁴⁵⁷. Deixava Fernando da Silva, capità dels soldats portuguesos que havien entrat amb el rei el juliol del 1464, com a capità de l'Empordà. Expressava, a més a més, el desig de ser enterrat a l'església que el fascinà des de la seva arribada a la ciutat de Barcelona: Santa Maria del Mar.

De seguida es constituí la marmessoria que s'havia de dedicar a posar en ordre les rendes i el migrat patrimoni reial, que permetria pagar els deutes i les deixes que havia establert el difunt rei en el seu testament, i a organitzar el seu enterrament. Les exèquies, que se celebraren el dia 8 de juliol⁴⁵⁸, van preparar-se seguint la voluntat del monarca. Tots els nobles, dames i homes honrats que es trobaven a Barcelona es reuniren al voltant del cos del monarca a la sala gran del palau reial per presenciar la cerimònia que donava fi al seu regnat: els oficials que duïen bastó (majordom, uixers,

---

⁴⁵⁶ Zurita, Jerónimo. *op. cit.*, t. VII. p. 536.

⁴⁵⁷ Després de la mort del rei, Diego d'Azambuja retornà a Portugal, on va servir a l'hereu de la casa de Coimbra. Veieu: Martínez Ferrando, J. Ernesto. (1952). "Caballeros portuguesas en el alzamiento de la Generalidad"..., pp. 107-110. Indiano, Jordi. (2005). "Introducció a la presència portuguesa en terres gironines durant la guerra civil catalana del s. XV, 1462-1472", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. XLVI, pp. 91-92.

⁴⁵⁸ Safont, Jaume. *op. cit.*, pp. 204-206.

algutzirs, vergueters, etc.) el trencaren i el protonotari, davant de tothom, trencà els segells del rei segons el ritual tradicional. Després, es formà una processó amb les creus de totes les parròquies, les ordes de frares, les banderes de Catalunya, Aragó i Sicília, els cavallers catalans i portuguesos, el clergat, els gremis. Els seguia el cadàver del rei portat a espatlles de cavallers portuguesos com Dionís de Portugal i Joan de Branxa. Continuaven els consellers de Barcelona i els ciutadans honrats i cavallers. Tancaven la processó els oficials de la casa reial, que duïen el fill de Carles de Viana – sant Karles, com l'anomena Jaume Safont–, i les dones. La comitiva passà per la plaça del Blat, la capella d'en Marcús i pel carrer Montcada, fins a Sta. Maria del Mar, on es va fer l'enterrament amb la prèdica de fra Joan Cristòfor de Gualbes. L'enterrament, doncs, fou el màxim de solemne ateses les circumstàncies: un país en guerra i una ciutat assolada per la peste⁴⁵⁹. Evidentment, l'actuació de la marmessoria no acabà aquí, també s'ocuparen de la construcció del sepulcre del rei. L'encarregaren a Joan Clapedors, imaginier i mestre d'obres, a qui els diputats, a petició dels marmessors, guiaren per anar amb vint homes a terra dels enemics a buscar les pedres necessàries per a la sepultura⁴⁶⁰.

Els cavallers portuguesos després de la mort del rei

La mort de Pere de Portugal plantejava un altre problema: què passaria amb les companyies de soldats i amb els cavallers portuguesos que havien arribat amb el rei? La relació dels portuguesos amb les institucions del Principat havia estat força desigual. Mentre que una part d'ells s'havia adaptat al mecanisme institucional del Principat, dins del qual la Diputació i el Consell del Principat controlaven l'acció reial i la hisenda pública, i crearen lligams amb el país –per exemple: Juan d'Almada, comte d'Abranches, casà

---

⁴⁵⁹ El dietari de la Diputació consigna que aquell mes de juny havien mort a Barcelona 337 persones de peste mentre que el mes de juliol en moriren 268. *Dietari de la Diputació del General de Cathalunya. op. cit.*, v. 2, pp. 82-83.

⁴⁶⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, p. 29v-30 (13/8/1466).

amb Elionor, germana del comte de Pallars⁴⁶¹ – d'altres, es revelaren en contra del control que exercien les institucions sobre l'administració reial. Un cas paradigmàtic fou el de Joan de Silva, cavaller de la màxima confiança del rei, a qui es va encomanar la defensa de l'Empordà. Aquest capità destacà pels seus enfrontaments amb els diputats pel nomenament de càrrecs i per donar ordres a la població en matèria militar, i protagonitzà un cas de clara desobediència contra els diputats en passar per alt les ordres d'aquests⁴⁶². De fet, alguns dels militars i cavallers portuguesos van arribar a culpar els diputats de les derrotes militars, amb l'argument que aquests obstaculitzaven les decisions militars del rei i el seu consell. La reacció de la Generalitat fou suspendre el pagament del sou les companyies portugueses. Tot i que el rei feu els possibles per arbitrar en el conflicte, aquests enfrontaments reportaren fins i tot alguna traïdoria, com el lliurament de la plaça de Bagà a Joan II per part de les tropes portugueses.

Amb aquests antecedents, no és d'estranyar que algunes de les companyies portugueses es plantegessin marxar del país tan aviat com van saber la mort del rei. Algunes poblacions catalanes, com Manresa⁴⁶³, van recriminar als consellers de Barcelona no haver-los alertat a temps de la defunció reial, ja que es trobaven que els soldats portuguesos, que conformaven la seva guarnició, tenien la intenció de marxar del país i deixaven la ciutat sense defensa davant les tropes de Joan II⁴⁶⁴.

A principis d'agost, mentre el Consell del Principat es reunia per tractar de la successió, ja semblava prou clar que no s'obeiria el desig de Pere de Portugal de fer hereu al seu nebot Joan. Els diputats i el Consell donaren

---

⁴⁶¹ Martínez Ferrando, Ernest. "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalitat" ..., p. 53.

⁴⁶² Martínez Ferrando, Ernest. "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalitat" ..., pp. 86-98; Indiano, Jordi. "Introducció a la presència portuguesa en terres gironines" ..., pp.86-87.

⁴⁶³ El cas de Manresa era especialment preocupant perquè es tractava d'una localitat fronterera.

⁴⁶⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-35, f. 177 (3/7/1466).

ordres d'apressar i expropiar les armes i els cavalls de diferents companyies portugueses que actuaven al Principat. L'encarregat de coordinar aquesta ràpida operació fou Bertran d'Armendáriz, mentre que l'elaboració de l'inventari i el pagament de les indemnitzacions anaren a càrrec de dos funcionaris de la Diputació: Tort Baquer i Francí de Vallseca⁴⁶⁵. La rapidesa de l'acció ens fa pensar que els diputats i els consellers volien evitar a tota costa que aquestes forces reaccionessin en contra d'un candidat no portuguès, tot lliurant a l'enemic les places que defensaven.

Les expropiacions no es feren, però, sense reclamacions ni problemes. Alguns portuguesos es mostraren en desacord amb les valoracions que els funcionaris de la Diputació van fer de les seves armes i cavalls. Aquests problemes es van resoldre de manera diversa segons el cas. A la zona de Martorell, es va comprovar que les diferències entre el que havien inventariat els funcionaris de la Diputació i el que reclamaven els portuguesos no eren gaire grans, però semblava impossible reparar-ho d'una manera ràpida, per tant el Consell decidí que els portuguesos es conformessin amb el que havien cobrat a canvi de deixar-los en llibertat. Si algun d'ells es queixava i reclamava algun altre pagament se'ls tornaria a empresonar⁴⁶⁶. A l'Empordà, en canvi, on les queixes i les diferències de parer foren més grans, a mitjans d'agost, la Diputació i el Consell van nomenar una comissió formada per Miquel Canet i Hug de Copons, donzells; i Joan Lorenço, del regne de Navarra, per a què tornessin a fer una estimació dels béns confiscats i modifiquessin, si calia, la valoració inicial⁴⁶⁷. Tanmateix, això no va calmar les protestes i, a principis de setembre, els diputats i els consellers enviaren Guillem de Muntanyans a l'Empordà per tal d'ajudar Bertran d'Armendáriz i els reestimadors a arribar a un acord definitiu amb els portuguesos⁴⁶⁸. L'elecció de Guillem de Muntanyans per intercedir en aquest assumpte feia palès que les institucions no tenien intenció de cedir gaire davant les protestes portugueses. Cal recordar que Muntanyans havia

---

⁴⁶⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 3v-4r (7/8/1466).

⁴⁶⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 8v (8/8/1466).

⁴⁶⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 24v-25r. (13/8/1466).

⁴⁶⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 62r. (2/9/1466).

estat empronat i els seus béns de l'Empordà havien estat confiscats per Fernando de Silva per ordre del rei Pere⁴⁶⁹.

Aquesta desigualtat en el tractament de les reclamacions i en les actuacions en vers els diferents contingents lusitans segurament vingué marcat per les relacions que aquests grups havien mantingut amb anterioritat amb les institucions catalanes. El Consell del Principat i la Diputació van aprofitar, doncs, l'avinentesa per actuar en contra d'aquells que s'havien enfrontat amb ells i els havien desafiat obertament.

Els cavallers de l'entorn més proper a Pere de Portugal, sobretot els pertanyents a la seva cort, no van tenir gaire dificultat a obtenir un salconduit del Consell del Principat –reinstaurat des del moment en què morí el rei Pere– que va permetre que els qui volguessin, poguessin tornar al seu país. El 15 d'octubre s'expedí un guiatge a favor de Gil de Taybe; de Diego Raposo; de Diego Vello; de Pere Joan i Joan d'Azambuja, dels germans de Diego de Azambuja, el marmessor reial; de Pedro Brandosa; de Joan Carrero; de Joan de Pina; d'Àlvaro Cerbodes; d'Ayres de Olivera; de Gomis Yanyes; de Luis Brandes; de Fernando Yanyes o de Eanes, tresorer del rei i d'Alfonso d'Obitus, escrivà de ració⁴⁷⁰.

Els portuguesos, en tornar el seu país, explicaren els tractes als quals s'havien vist sotmesos i, fins i tot, van fer córrer que Pere de Portugal havia mort enverinat. El rei de Portugal, que ja havia perdut l'interès a intervenir al Principat, aprofità la denúncia per mirar de congraciar-se amb Joan II i deixar ben clar que la seva postura envers Catalunya havia canviat i ja no hi tenia interessos. Així, agafant com a excusa el maltractament que havien rebut els seus súbdits, retingué l'abat de Montserrat, que feia uns mesos que havia estat enviat a Portugal per mandat del mateix rei Pere a renegociar l'ajuda portuguesa en la guerra. La retenció de l'abat pretenia confirmar la veracitat dels maltractes rebuts pel seus súbdits i, en cas de ser certs, fins i tot

---

⁴⁶⁹ Martínez Ferrando, Ernesto. "Caballeros portugueses ...", pp. 101-102.

⁴⁷⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres patents. 1.B.VIII-8, f. 70r. (15/10/1466).

renegociar les compensacions que calia que cobressin. En saber-ho, el Consell del Principat va enviar una carta al rei de Portugal⁴⁷¹ justificant el seu comportament amb els portuguesos. Exposaven que els havien pres l'armament i els cavalls perquè eren necessaris pel Principat, però que havien estat econòmicament compensats i s'havien revisat les estimacions sempre que havia calgut. Suplicaven al rei que tractés bé l'abat i que li permetés retornar quan volgués. Per les mateixes dates, les institucions conegueren que el rei Joan II havia demanat al rei de Portugal que li lliurés l'abat de Montserrat per tenir-lo presoner:

E som senyor informats que lo Rey Johan, desijan maltractar lo dit abbat, hauria tramesa ambaixada a vostra excelència demanant-li remetés com a presoner lo dit abbat, a la qual demanda som informats vostra real persona, usant d'aquella singular virtut que a bó e virtuosíssim rey se pertany, no ha volgut donar loc, com sia loable costum que los embaixadors, no solament per los prínceps xristians mas encara per los infels indistinctament sien guiats. E siam senyor de vostra gran virtut vostra altesa sterà e perseverar de conservar al dit abbat lo dit guiatge⁴⁷².

El rei de Portugal, tot i deslligar-se dels afers catalans, tampoc no volia prendre obertament partit per Joan II. El Consell de Barcelona també enviava una carta al rei de Portugal, molt més extensa que la del Consell del Principat⁴⁷³, en la qual els consellers oferien una explicació més plausible de l'actuació amb els portuguesos i aclarien el cas dels portuguesos detinguts a Martorell. Els consellers afirmaven que se'ls van confiscar les armes i els cavalls als cavallers portuguesos de l'Empordà per evitar que es passessin a l'enemic com ja ho havien fet cinquanta cavallers portuguesos poc abans de morir el rei. Tot i així, els consellers insistien en què els portuguesos havien estat indemnitzats. El cas dels cavallers portuguesos de Martorell era semblant, ja que van tenir notícies que, juntament amb alguns genets de l'abadiat de Montserrat, pretenien lliurar la vila a l'enemic. Pel que fa a Dionís

---

⁴⁷¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, p. 155r. (4/11/1466).

⁴⁷² ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 82v (4/11/1466).

⁴⁷³ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 82v-83r (4/11/1466).

de Portugal i don Pedro⁴⁷⁴, eren a la presó de manera preventiva fins que no es demostrés la seva innocència i es tingués constància que no planejaven cap traïdoria amb els castellans. D'altra banda, asseguraven que els portuguesos que havien servit fidelment podien continuar al país, si ho volien, com a soldats del Principat.

Reunió del Consell del Principat i presó del comte de Pallars

Tan bon punt es va saber la notícia de la mort del rei, la Diputació i el Consell de Barcelona van afanyar-se a comunicar-ho al diputat militar, el comte de Pallars⁴⁷⁵, que en aquell moment es trobava al seu comtat, per tal que tornés a Barcelona i poder tractar la nova situació del país. Hug Roger de Pallars, però, tenia por de deixar la protecció dels seus territoris pirinencs. Gairebé dues setmanes després de la mort del rei, el 10 de juliol, els diputats tornaven a enviar-li una carta insistint que, per culpa de la seva absència, tenien entretinguda la principal decisió que havien de prendre⁴⁷⁶. Evidentment, aquest tema tan principal no era un altre que la successió reial. El 21 de juliol, el diputat eclesiàstic, l'ardiaca Colom, conscient del perill que corria el comte –per tornar a Barcelona, el comte havia de passar per les terres del seu enemic, el comte de Cardona– demanava als consellers de Vic que trametessin uns quants homes per escoltar-lo quan ja es trobava en terres de Berga⁴⁷⁷. Els temors del comte tenien fonament i, quan el comte es dirigia a Barcelona, va ser interceptat i empresonat per tropes de Joan II i mai no va poder prendre part en la decisió del Consell del Principat⁴⁷⁸. El 9 d'agost, Loís Castany escrivia des de Sort als Consellers de Barcelona dient que el comte havia caigut presoner de Joan II quan es dirigia a Barcelona i

---

⁴⁷⁴ Es tracta de don Pedro de Deza o d'Eça.

⁴⁷⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 70r. 30/06/1466.

⁴⁷⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 2v.

⁴⁷⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 8r.

⁴⁷⁸ La Diputació va escriure una carta el 10 d'agost on notificava que el comte de Pallars havia caigut presoner. ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 15r. La decisió d'escollir Renat d'Anjou es va prendre a Barcelona el 30 de juliol, sense la participació, per tant del comte de Pallars.

que al Pallars es necessitaven socors per ajudar-los a repel·lir les tropes gascones que havien entrat al comtat⁴⁷⁹. El Consell de Barcelona va haver de contestar que, en aquells moments, no tenien prou tropes per enviar-los socors.

De fet, el país estava en una situació de vicerègia, és a dir, el lapse de temps que transcorria entre la mort d'un rei i el jurament d'un altre rei. Les constitucions estipulaven que un nou rei no podia fer cap acte vàlid ni cap acció o decisió fins haver jurat respectar les lleis, per tant, durant aquests períodes d'interregne, l'audiència reial aturava la seva activitat i cessaven automàticament tots els càrrecs que actuaven per jurisdicció delegada del monarca. L'administració reial quedava en mans de l'oficial de jurisdicció ordinària amb rang més alt, és a dir, el portantveus de governador general. En aquests casos, el portantveus de governador assumia les atribucions del lloctinent i les del capità general a més a més de les que li eren pròpies⁴⁸⁰. Aquesta situació sempre implicava moments d'una certa transitorietat i debilitat política, cosa gens aconsellable en una situació de guerra. Aquesta vicerègia era un xic atípica. Des de l'aprovació de la Capitulació de Vilafranca, aquesta havia passat a ser el nou ordenador de les relacions institucionals del país i havia dotat de funcions a una nova institució que s'havia convertit en un dels principals actors polítics de Catalunya: el Consell del Principat. Ni la capitulació ni cap altra constitució catalana establien com s'havia d'adaptar el nou marc institucional a una situació de vicerègia.

En aquestes circumstàncies fou el Consell del Principat, organisme que es componia dels diputats i el consell de Barcelona assessorats per delegats d'altres llocs del Principat, el que va assumir les funcions que, en principi, haurien recaigut en el portantveus de governador general. Trobem que el Consell del Principat confirma capitans militars, com el capità de Vilabertrán⁴⁸¹, que tenien el seu lloc per manament del monarca. Justifiquen el fer aquest nomenament dient: *car nosaltres és recayguda la potestat per mort del*

---

⁴⁷⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-35, f.194.

⁴⁸⁰ Ferro, Víctor. *op. cit.*, pp. 97-100.

⁴⁸¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 2v-3r (5/8/1466).

sereníssimo senyor rey en e sobre les dites coses [les coses de la guerra] e emergents d'elles vos cometem plenament. També és ben significatiu que el Consell del Principat signi les seves cartes de nomenaments, destitucions, confirmacions en el càrrec, etc. en aquest període d'interregne fent servir la següent fórmula⁴⁸²: *per la potestat a nosaltres devenguda per la mort del dit senyor rey.* En aquestes fórmules cal remarcar l'ús del mot "potestat". És clar doncs, que el Consell estava assumint tasques de sobirania que, en situació normal, haurien estat del monarca.

L'elecció d'un nou rei

El Consell del Principat va assumir la responsabilitat de la situació i va organitzar una reunió a Barcelona per tractar de la successió del rei⁴⁸³. Ciutats com Vic⁴⁸⁴ o Manresa⁴⁸⁵ van mirar d'enviar els seus delegats, mentre que altres viles com Palamós⁴⁸⁶, ja des de bon principi, van comunicar que tot el que decidissin els consellers de Barcelona ho trobarien ben fet:

---

⁴⁸² Aquestes cartes es troben a ACA. Generalitat. Correspondència. N-686.

⁴⁸³ Totes les poblacions a les quals es van adreçar les cartes que hem trobat havien participat a les últimes corts closes al Principat de Catalunya: Barcelona, 1454-1458. Les actes d'aquestes corts han estat publicades a: *Cortes de los antiguos Reinos de Aragón y Valencia y Principado de Cataluña*. Madrid: Real Academia de la Historia, 1896. v. 22-23. D'altra banda, Santiago Sobrequés en va fer una excel·lent anàlisi a (1952) "Los Orígenes de la revolución catalana del siglo XV. Las Cortes de Barcelona de 1454-1458," dins *Estudios de historia moderna*, n.2, pp. 3-96; posteriorment aquest estudi fou traduït al català i inclòs en la recopilació d'assajos *La Guerra catalana del segle XV*. Barcelona: Edicions 62, 1973. V. 1, pp. 41-127.

⁴⁸⁴ El 23/07/1466 els consellers de Vic trameten una carta als consellers de Barcelona dient que envien síndics per tractar de l'elecció del rei. ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-35, f. 188.

⁴⁸⁵ El 30/7/1466 els diputats escrivien als consellers i jurats de Manresa que si arriba el síndic, tal com els han avisat, encara estarà a temps de participar en l'elecció del rei. No sabem si va arribar a l'hora perquè van prendre la decisió aquell mateix dia. ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 11v.

⁴⁸⁶ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-35, f. 174.

confortant les viles ab los capitans e com ara és hora de tenir pus fort que mai i per res no perdre lo nom de bons catalans dient-los com en sort molt ha prest la terra ab aqueixa mare nostre Barcelona, cap del Principat, faria tal previsió que tots serien deslliurats de la gran fortuna en que som e molt pus prest que si lo rei fos viu.

Les paraules dels còsols de Palamós són reveladores del gran ascendent i hegemonia que tenia entre aquests l'opinió dels consellers de Barcelona, a qui tracten de mare i cap del Principat. La ciutat mantindria la seva poderosa influència sobre tot el territori durant tota l'època moderna⁴⁸⁷ i fins a l'actualitat.

El fill del rei de Portugal podia ser l'hereu del migrat patrimoni del rei Pere, però la successió al tron era tota una altra cosa. Ben aviat es va veure clar que el país no volia, ni es podia permetre, deixar la corona en mans d'un nen. El país necessitava un príncep que es posés davant de l'exèrcit i el conduís a la victòria i que, al mateix temps, garantís bones relacions internacionals que poguessin aportar ajuda a la guerra. Els membres del Consell del Principat van fer cas omís del testament del difunt rei, tot i les reclamacions de la duquesa de Borgonya, tia de Pere de Portugal, qui escriví al Consell de Barcelona instant-los a respectar les últimes voluntats del rei⁴⁸⁸. Els consellers tenien consciència que la causa catalana ja havia deixat d'interessar al rei de Portugal i que el suport que en rebrien seria més aviat minso. Només quedaven dos camins: o cercar de canviar l'equilibri d'aliances internacionals, o bé retornar a l'obediència de Joan II.

---

⁴⁸⁷ Com bé observa Eulàlia Duran. (2003). "La ciutat ideal," *dins Barcelona. Quaderns d'història*. 9, pp. 253-267: "Cal no oblidar el poder de la ciutat sobre les altres ciutats de Catalunya i de la Corona d'Aragó que li donaren la funció de capital de fet gràcies a les competències en política monetària, a la institució del carreratge, les baronies de Flix i La Palma i a la seva autoritat moral enfront del virrei i de la Generalitat. Funció que no perdé amb el Decret de Nova Planta i que pretenia fins i tot estendre's a tot Espanya."

⁴⁸⁸ ACHB. Lletres reials. 25/12/1466. Carta transcrita per Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane...*, p. 531.

Joan II, sabia que al bàndol de la terra hi tenia partidaris. De fet el Consell del Principat va haver de prohibir que ningú no gosés parlar a favor de Joan II⁴⁸⁹. Aquest, aprofitant la mort de Pere, va propiciar un intent de reconciliació. El rei instà les Corts aragoneses a enviar una ambaixada per concertar la tornada dels catalans a l'obediència reial. Les autoritats catalanes, però, no van deixar que els ambaixadors s'acostessin a la ciutat⁴⁹⁰. El 6 d'agost, Joan II ho tornava a intentar mitjançant una carta redactada pel secretari del príncep Ferran. Les autoritats, però, destruïren la carta⁴⁹¹. Sembla prou clar que, escollissin qui escollissin com a rei, la possibilitat d'una reconciliació amb Joan no era una opció que contemplessin.

Pel que fa al canvi d'equilibri en les relacions internacionals, la possibilitat més favorable semblava ser provar de guanyar-se el favor del rei de França. De fet, Lluís XI, des de l'inici de la guerra, cada cop que s'havia presentat l'ocasió havia mirat d'influenciar per ser escollit rei pels catalans. L'arbitratge del monarca francès entre Joan II i Enric IV de Castella no havia estat més que una temptativa d'aconseguir la corona catalana. De fet, hi va haver diverses ambaixades de representants del Consell del Principat i de la ciutat de Barcelona davant del rei de França. El mateix juliol del 1466, quan els diputats estaven decidint a qui oferirien la corona, els consellers de Barcelona contestaven una carta al comte de Nebezón, governador del Rosselló per part del rei de França, agraint les ofertes de senyoria, però recordant, molt diplomàticament, que no estava en les seves mans, sinó que era cosa de tot el Principat⁴⁹². Finalment, però, i tot i que el rei de França gaudia del suport d'un partit favorable als seus interessos a Catalunya⁴⁹³,

---

⁴⁸⁹ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 471.

⁴⁹⁰ Zurita, Jerónimo. *op. cit.*, v. 7, p. 546.

⁴⁹¹ Vicens Vives, Jaume. *Juan II de Aragón...*, p. 308.

⁴⁹² ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 71r-71v (27/7/66).

⁴⁹³ Vegeu: Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane ...*, p.474. "Nosaltres havem per cert, per moltes vies, que axí per lo rey de França com per altres coadjudants seus, entre els quals ne ha alguns ciutedans d'aquesta ciutat, és treballats que, per fas o per nefas, aqueix Principat sie ffrancés, no curant si los ligams ab los quals nosaltres mateix nos som strets al rey de Castella són dissolts o no, ne curant encara si tal cosa és útil al

sembla que els catalans van tenir por d'escollir un senyor tan poderós que, segurament, no els hagués permès el grau de poder de decisió que ells pretenien mantenir⁴⁹⁴. Després de l'elecció de Pere de Portugal, el rei de França s'havia sentit menyspreat pels catalans i va iniciar un allunyament de la causa catalana que l'havia de dur a un apropament a Joan II.

Amb tot el front occidental perdut, Tortosa i Amposta, les principals ciutats que permetien controlar el curs de l'Ebre, acabaven de caure a mans de Joan II, i calia assegurar el control de la frontera francesa, únic punt terrestre, pel qual podien entrar els abastaments de blat i els reforços militars. En aquests moments, doncs, els representants del Consell necessitaven, més que mai, fer una aliança amb França i cercar el seu suport.

Segons una carta de l'ambaixador milanès Panicharola, els noms dels pretendents que sonaven per Barcelona eren: el duc de Berry, el fill del comte de Prades, Joan de Lorena i el príncep Ferran⁴⁹⁵ que, com hem vist amb anterioritat, va quedar descartat quan el Consell va negar-se a acceptar llegir la carta de conciliació que aquest envià. L'elecció depenia, en gran manera, del recolzament que el rei de França donés a un o altre dels pretendents.

Finalment, el 26 de juliol de 1466, el Consell de Cent⁴⁹⁶ donava el seu vistiplau a una deliberació del Consell del Principat que establia la creació d'una comissió de dotze integrants designats pel Consell del Principat i dotze designats pel Consell de Cent per tal que assessoressin als diputats en l'afer de la successió⁴⁹⁷. L'única limitació que s'imposava a la comissió a l'hora de

---

Principat o no". (AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals, 1.B.X-33. Carta enviada pels ambaixadors del Consell de Barcelona. Paris, 2/9/1463).

⁴⁹⁴ Vegeu: Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane ...*, pp. 454-514.

⁴⁹⁵ Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane...*, p. 268, n. 1.

⁴⁹⁶ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-17, f. 116v-117r.

⁴⁹⁷ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-17, f. 116v-117r. Les persones escollides per part del Consell del Principat foren: Lo senyor bisbe de Vich; mossèn abat de Ripoll; mossèn Johan Çaplana, misser Pere Bonet, canonges;

buscar una solució a la successió era que en cap cas podien suggerir que fos el rei Joan, la reina Joana, o algun dels seus descendents, l'infant Ferran inclòs:

E que directement o indirecte no puxen parlar, tractar ne comunicar ne encare scoltar cosa alguna en favor del rey don Johan, dona Johana, don Fernando e posteritat comuna als dits rey e reyna. En virtut de dit jurament se haien obligar-les les dites e deius scrites persones de denunciar al present Concell la persona o persones si alguna o algunes lus diran o parlaran res en favor dels dits rey, reyna, don Fferrando o dita posteritat e semblant jurament haien prestar lo senyors deputats e conseller de Barchinona qui en les dites coses entrevendran.

Està clar, doncs, que una de les opcions apuntades per l'ambaixador milanès, la del príncep Fernando, s'esvaïa definitivament. Semblava clar que, fos quina fos la solució al conflicte successori, no hi hauria reconciliació i la guerra continuaria.

La composició de la vintiquatrena integrada per algun dels més significatius membres del "partit profrancès", com Cosme de Montserrat, abat de Ripoll i diputat primer, assegurava també que l'opinió del municipi barceloní tindria molt de pes en la decisió. No només la meitat dels membres, dotze, pertanyien al Consell de Cent, sinó que, a més a més dels altres dotze membres escollits pel Consell del Principat, tres tenien uns interessos molt vinculats a Barcelona: Joan Llull i Jaume Ros eren, de fet, síndics de Barcelona, i un dels representants del braç militar: Bernat Fivaller estava vinculat a una important família de ciutadans de Barcelona. En canvi, només dos altres municipis catalans hi estaven representats: Castelló d'Empúries i Vic. Per tant, hem de suposar que les altres viles o bé no varen enviar síndics, o bé, com Palamós, van adherir-se al parer de Barcelona.

Nobles: Joan Ramon de Josa; mossèn Arnau de Vilademany, cavaller; Artal de Claramunt, donzell; mossèn Bernat Fivaller, cavaller.

Mossèn Joan Llull; mossèn Jaume Ros; el síndic de Vich; el síndic de Castelló d'Empúries.

De fet, la decisió ja devia d'estar més que meditada, perquè no van ni arribar a esgotar el curt termini que marcava l'acord, final de mes, i el dia 30 de juliol els comissionats i els diputats feien saber al Consell de Cent el seu parer i els raonaments en els que s'havien basat. El candidat escollit fou Renat d'Anjou i els diputats i la comissió basaven la seva elecció en quatre arguments fonamentals: la legitimitat dinàstica, la continuïtat en la descendència, la capacitat militar i els interessos econòmics.

S'ha escrit molt sobre l'encert o no d'escollir com a rei el representant d'una dinastia que, fins feia ben poc, havia estat enfrontada als interessos de la Corona catalanoaragonesa a Sicília. Les visions historiogràfiques semblen del tot enfrontades. Vicens Vives opinà que l'elecció d'un angeví al tron català equivalia a una "traïció al destí històric" de Catalunya⁴⁹⁸. Segons ell, aquest destí era la creació d'un imperi mediterrani contraposat al dels Anjou, recolzats pel rei de França. Bona prova d'això era el suport que la població catalana havia donat a Alfons el Magnànim en la seva lluita per Sicília contra Renat d'Anjou. Si a la guerra catalana haguessin guanyat els Anjou, aquests haurien estat també reis de les dues Sicílies. L'opinió final de Vicens Vives no pot ser més dura: l'elecció de Renat, un cop ja superada la polèmica inicial pactisme/autoritarisme, només va conduir a allargar la guerra sis anys més, perdent l'oportunitat d'evitar l'empobriment econòmic del país. Això ens duu a pensar que Vicens, tot i reconèixer que la política que Joan II havia dut la primera part del seu regnat havia contribuït a la davallada del poder català a la mediterrània en benefici de les aspiracions peninsulars del monarca a Castella i a Navarra⁴⁹⁹, hagués trobat més encertada una reconciliació amb Joan II i, per tant, el final de la guerra.

Ferran Soldevila, per la seva banda, té una opinió totalment contraposada a l'anterior. Segons ell, Renat d'Anjou constituí el millor dels reis electes i la seva tria fou la millor i més intel·ligent possible, ja que Renat

---

⁴⁹⁸ Vicens Vives, Jaume. *Juan II de Aragón...*, pp. 310-311.

⁴⁹⁹ Vicens Vives, Jaume. "Política mediterrània italiana de Joan II d'Aragó entre 1458-1462," dins *Obra dispersa*. Barcelona: Editorial Vicens-Vives, v. 1, pp. 109-117.

gaudia de legitimitat dinàstica i suport exterior⁵⁰⁰. El mateix Soldevila contestà als arguments de Vicens: no es tractava d'una traïció, sinó, al contrari, d'un acte d'ampla política al més pur estil de l'antic casal català. Argumenta que el fet que, amb anterioritat, Catalunya i els Anjou haguessin estat enemics no volia dir que ho haguessin de ser per sempre; Renat no era cap estrany, ben al contrari, era nét de Joan I i fill d'una princesa catalana; i pel que fa a l'imperi mediterrani observa que, lluny de trencar-lo, encara hagués pogut ser més gran i, en tot cas, Renat hauria regnat a Sicília no per conquesta, sinó en virtut de sobirà de Catalunya. Soldevila, en realitat, veia en aquesta elecció una última i fallida oportunitat de reeditar l'aliança catalanoprovençal dels antics comtes del casal de Barcelona.

Anterior a aquestes opinions i, per tant, aliè a elles, trobem el parer de Jean Calmette. Més que discutir sobre la bondat o no de l'elecció de Renat, Calmette formula una hipòtesi del que hagués pogut passar en el cas que Renat hagués guanyat la guerra⁵⁰¹. En aquest exercici "d'història ficció", Calmette aventura que en cas de victòria, Lluís XI –qui, no ho oblidem, havia casat la seva filla amb el primogènit de Joan de Lorena– hauria pogut fer-se càrrec del govern de Catalunya, mentre que hauria deixat als Anjou el govern del regne de les Dues Sicílies. Això, com assegura el mateix Calmette, només és una teoria. Ara, considerant el gran interès del rei de França, no només pels comtats, sinó pel Principat, i els seus reiterats intents de ser escollit rei ell mateix, no sembla una hipòtesi gaire fora de lloc. De fet, els Anjou no van incloure mai els títols de comte de Rosselló i Cerdanya en la seva intitució, la qual cosa suposa que estaven renunciant *de facto*, i ja des d'un bon principi, a la possessió dels comtats que es trobaven en mans de Lluís XI.

Analitzem, però, els motius que argumentaven els diputats i les persones escollides per assessorar-los per haver fet aquesta elecció:

---

⁵⁰⁰ Soldevila, Ferran. *op. cit.*, t. 2, pp. 764-766 (n. 188 per els arguments contestant a Vicens-Vives).

⁵⁰¹ Calmette, Joseph. *La Question des Pyrénées et de la Marche d'Espagne au moyen-âge*. Paris: J.B. Janin, 1947. pp. 152-153.

a) Legitimitat dinàstica. Martínez Ferrando discutia aquest primer argument dient que, de fet, els diputats i els consellers no havien estat tan legalistes ni tan "dinasticistes" perquè van fer cas omís del testament de Pere de Portugal, que deixava la corona al seu nebot⁵⁰². Davant d'aquest raonament, potser ens hauríem de preguntar quina era la dinastia a qui el Consell del Principat creia que pertanyia el tron. La dinastia que pretenien continuar no era pas la dels Trastàmara ni la de cap dels reis electes. La dinastia que per a ells continuava representant el país, l'única possible, era la del casal comtal de Barcelona. És per aquesta raó que, cada cop que s'havia d'escollir un nou rei, es retornava a les mateixes candidatures que s'havien discutit a Casp –Trastàmara, la Casa d'Urgell, i els Anjou– i van ser ignorats els intents, com el de Pere de Portugal, d'implantar noves dinasties. Des d'aquest punt de vista, l'elecció de Renat, nét de Joan I, era més que encertada⁵⁰³.

b) Continuïtat en la descendència. El país no es podia arriscar a quedar-se sense rei altre cop en pocs anys, ja que això, com s'ha comentat anteriorment, constituïa sempre un factor d'inestabilitat i debilitat que convenia evitar. És per això que un dels factors més valorats pels diputats fou assegurar-se aquesta continuïtat. Tot i que Renat ja era gran, el seu primogènit, Joan de Calàbria i de Lorena, encara era prou jove i ja tenia un fill legítim de divuit anys.

c) Capacitat militar. Tot i que el rei Renat tenia una edat provecte, Joan de Lorena, el seu fill, era un militar expert que ja havia participat a diverses guerres: la guerra per la conquesta de Sicília contra Alfons el Magnànim, o la guerra del bé públic a França, on els Anjou havien pres el bàndol del rei. A més, amb aquesta elecció, els diputats comptaven amb

---

⁵⁰² Martínez Ferrando, J. Ernesto. *Nueva visión y síntesis del gobierno intruso de Renato de Anjou...*, p. 8.

⁵⁰³ Per la diferent gradació familiar dels pretendents amb el casal català, veieu: Soldevila, Ferran. *op. cit.*, p. 765. n. 180.

poder disposar d'ajuda militar provinent de Provença i de França, així amb la col·laboració d'alguns *condottieros* italians de l'òrbita dels Anjou.

d) Interessos econòmics. Tant Provença com Catalunya tenien clars afanys econòmics comuns. Els dos territoris compartien interessos en el comerç mediterrani, on hi tenien importants ports i mercats. Provença era un regne molt proper des del que resultava fàcil transportar homes i mercaderies tant per terra com per mar. A més a més, el regne provençal produïa blat, mentre que el Principat, i especialment Barcelona, n'anaven escassos, per tant era una bona oportunitat per assegurar-se l'abastament de blat a la ciutat, cosa que constituïa una de les principals preocupacions del consellers.

Un altre factor, no esmentat en la deliberació del Consell del dia 30, però que segurament va pesar en les decisions, foren les connexions internacionals dels Anjou. A més a més del decidit suport del rei de França, tenien bones relacions amb Gènova, ja que Joan de Calàbria i Lorena havia estat governador de Gènova a les ordres del rei Carles de França.

Davant del fet de l'elecció del rei, hi ha dues preguntes que els historiadors no podem evitar plantejar-nos: Quina legitimitat tenien el Consell del Principat i el Consell de Cent per escollir sobirà? En algun moment podríem parlar d'un sentiment "republicà" que el impulsés a seguir sense rei?, o dit d'altra manera, necessitaven la figura d'un rei?

Responent a la primera pregunta, podríem veure en el Compromís de Casp un precedent directe de les eleccions d'aquests reis electes fetes pel Consell del Principat. Certament, aquest antecedent era més viu que mai en la ment d'alguns dels ideòlegs de les institucions catalanes, com fra Joan Cristòfol de Gualbes que, segons Zurita, imbuït per les teories conciliaristes afirmava que:

[...] y así como a la república pertenecía proveerse de príncipe, no habiendo quien rigiese el cetro real, a ella misma pertenecía deponer y privar al rey que tiranizaba y de aquello no había otro juez superior⁵⁰⁴.

Clarament, doncs, en la consciència d'una part dels membres de les institucions, influïts per les teories de Gualbes, les institucions estaven plenament legitimades per procurar-se un príncep.

Aparentment, el cas sembla força paral·lel a la situació de Casp: després d'una crisi de successió, els Diputats, aconsellats per un grup de persones escollides entre els representants dels tres estaments, prenen protagonisme escollint qui havia de ser el futur rei. Quan examinem els dos casos de prop, però, podem observar diferències prou significatives. A Casp, els diputats i les persones que els aconsellaven havien actuat com a simples consellers del governador general, convertit en regent del Principat mentre no es designés un nou rei en virtut del que establia la vicerègia i, per tant, es mantenia l'estructura de poder dualista (rei/país). En el cas que ens ocupa, durant la guerra civil, quan el Consell deposà Joan II i assumí el control de les decisions de govern, ja no actuava, doncs, cap alt funcionari sinó que, com diu Villanueva⁵⁰⁵, els diputats del Consell exerciren la seva legitimitat latent de representació del país. Els diputats eren els representants dels braços de Corts, que a la vegada eren els representats del país en el dualisme rei/país, que sostenia la política catalana fins a la guerra de successió, i escollien ells directament els nous reis.

Evidentment, des del bàndol reial la interpretació era tota una altra. Així ho expressa Joan II al discurs de la proposició reial de les Corts de Monzó de 1470. Per ell, l'elecció d'un rei és la culminació de la supèrbia que manifesten els culpables de la guerra:

---

⁵⁰⁴ Citat per Serra i Puig, Eva. (2009), "El debat de la vicerègia (1700-1701): batalla judicialista o conflicte polític?". *Revista de dret històric català*, 7, p. 136.

⁵⁰⁵ Villanueva López, Jesús. "Concepto de soberanía en las polémicas previas a la revuelta catalana 1640...", p. 128.

*La supèrbia suya ha seydo tanto extrema que no solamente los ha traydo a tan iniqua rebellió contra nos mas ahún han presumido de haver, quitar e poner Rey al arbitrio suyo a regnos tan insignes e dar senyor a personas tanto preeminentes que muchas de vosotros teneys meyores servydores que ellos no són*⁵⁰⁶

que, per ell, no són altres que alguns habitants de Barcelona, massa orgullosos dels seus privilegis i riqueses, el quals, han anat acumulant poder a còpia de sostroure'l als seus reis i senyors en època de necessitat,

*E puesto en aquest stado las cosas algunos de Barchinona elevados e ensuperbecidos*⁵⁰⁷ *por las muchas extremas riquesas, axí particulares como generales, haviendo ya en lo passado sostraidos entre las necesidades de sus príncipes tantos e tales privilegios que quasi toda la suprema jurisdicción de potestad havian assí transferida se desdenyavan ya de tener superior*⁵⁰⁸.

No deixa de ser sorprenent el comentari de Joan II sobre la manera en què els habitants de Barcelona han obtingut els seus privilegis. És cert que Barcelona, així com moltes de les poblacions catalanes, havia guanyat privilegis a canvi de serveis fets als monarques, moltes vegades de tipus econòmic, en èpoques de necessitat. Aquesta pràctica, però, formava part del mecanisme polític del país, que establí que, a canvi del servei dels súbdits, el rei hi havia de correspondre⁵⁰⁹. Amb el seu comentari, Joan II evidenciava que aquest mecanisme mai l'havia satisfet.

La resposta a la segona pregunta és una mica aventurada. De fet, no tenim cap base documental que ens permeti assegurar que els diputats i el

---

⁵⁰⁶ ACA. Generalitat. G-987 Corts General de Montsó 1469-1470, f. 45r.

⁵⁰⁷ Segons Covarrubias Orozco, Sebastián de. *Tesoro de la lengua castellana o española* ensobervecerse significa: engrandecerse y levantarse con arrogancia.

⁵⁰⁸ ACA. G-987 Corts Generals de Montsó 1469-1470, p. 41r.

⁵⁰⁹ L'origen de la Generalitat rau, precisament, en la necessitat de gestionar la recollida del servei que els súbdits oferien al rei per contribuir a les seves necessitats fiscals. Vegeu: Manuel Sánchez. *El Naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya, segles XII-XIV*. Vic: Eumo, 1995.

consell volguessin instituir una *res publica* sense rei. Més aviat al contrari, cada cop que es van trobar davant la manca de la figura reial, la discussió no fou plantejar-se si volien o no un rei, sinó continuar la guerra o signar la pau i, un cop decidit que no era possible o volguda una reconciliació, el següent pas era buscar un nou rei. No hi ha cap mostra, doncs, que el Consell del Principat volgués prescindir de la figura reial, altra cosa és quin model de monarquia pretenien obtenir. Segons la capitulació de Vilafranca, norma jurídica vigent en aquell moment en el bàndol contrari a Joan II, els poders exclusius del rei quedaven molt limitats, mentre que, en canvi, augmentaven els del governador general, tot sota la supervisió del Consell del Principat i el Consell de Cent barceloní. Tot i les semblances que pugui tenir el Principat d'aquest moment i, sobretot la ciutat de Barcelona, amb les repúbliques italianes coetànies, creiem que més que un ideal de *res publica* sense rei, el que volien els representants de les institucions era canviar els seus termes de relació amb la monarquia. Com ja hem comentat en analitzar la Capitulació de Vilafranca, es desitjava una monarquia amb un poder limitat, en la qual el Consell del Principat i els representants de Barcelona tinguessin un ple control sobre la majoria de l'acció de govern. Es pot dir que el que pretenien era introduir un "sistema senatorial" de control del poder reial. Per tant, en el binomi rei/país augmentava el pes del país enfront de la importància del rei, ja que era la representació del país la que exerciria el control del govern. D'altra banda, i des d'un punt de vista eminentment pràctic, tenint en compte la situació bèl·lica en la que estaven immersos, el més adequat era dotar-se d'un rei que actués com a cap de l'exèrcit i els proporcionés el suport militar i els contactes internacionals que els calien per tirar endavant la guerra⁵¹⁰. La societat catalana, tot i que feudal, era hegemonícament mercantil, i en plena guerra estava necessitada d'un *condottiero*.

---

⁵¹⁰ En aquest sentit, coincidim amb la posició d'Ernest Martínez Ferrando, *Nueva visión y síntesis del gobierno intruso...*, p. 7. La figura del rei la mantenien més que per convicció, per necessitat pràctica.

Tot i que el procés de decisió va anar molt ràpid, el mateix dia 30 de juliol quedava registrat al dietari de la Generalitat⁵¹¹ que els diputats, amb intervenció dels consellers de Barcelona, havien escollit rei Renat d'Anjou, les instruccions per a l'ambaixada enviada pel Consell del Principat i els diputats per notificar oficialment al nou rei la seva designació i demanar-li l'acceptació del tron no es van lliurar fins al 20 d'agost⁵¹². Els tres representants escollits per formar part d'aquesta ambaixada van ser: Andreu del Villar, abat de Ripoll, el cavaller Arnau de Vilademany i Miquel Cardona, que van marxar de Barcelona el 27 d'agost. Per què aquesta demora? El fet que Renat escrivís el mateix dia 27 d'agost a la Diputació manifestant la seva voluntat de defensar la causa catalana, fa pensar que segurament els diputats van aprofitar aquest temps per a fer gestions oficioses a la cort dels Anjou. Amb anterioritat a aquesta data Renat i Lluís XI ja haurien arribat a un acord, ja que el mateix dia 27 d'agost l'ambaixador milanès li ho comunicà al seu senyor Sforza⁵¹³.

Comunicació i acollida de l'elecció

Els ambaixadors del Consell del Principat tenien ordres d'anar primer a veure Joan de Cossa, comte de Troyes, governador de Provença, a qui havien de preguntar on es trobaven en aquell moment el rei i el seu fill, Joan de Calàbria, sense desvetllar en cap moment l'assumpte que els duia a la cort de Provença. De passada, els diputats aconsellaven que temptegessin el terreny per saber com seria rebuda la notícia. Les instruccions dels ambaixadors ens descriuen fil per randa tot el que cal que facin quan arribin a la cort de Renat. Primer hauran de lliurar al rei una carta adreçada a l'il·lustríssim rei de Sicília. Tot i que Sicília en aquells moments estava en mans de Ferrante, fill bastard de Alfons el Magnànim, els Anjou mai no havien renunciat a les seves pretensions a aquest tron. Dirigir-se a Renat amb aquest títol era una deferència i una presa de posició per part dels diputats i, a més més, posava de manifest la vinculació dels Anjou amb els

---

⁵¹¹ *Dietari de la Deputació del General de Catalunya. op. cit., v. 2., p. 83.*

⁵¹² ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 38v-42r.

⁵¹³ Calmette, Joseph. *La Question des Pyrenées...*, p. 150.

territoris de la Corona d'Aragó. Un cop fet això, hauran de demanar-li una audiència privada. A l'audiència privada era on els ambaixadors haurien d'exposar l'assumpte que els ocupa:

il-lustríssimo e virtuossísimo senyor, no deu ser ignorat per vostra altesa com a nostre senyor Déu ha plagut cridar al seu regne lo il-lustrisimo senyor en Pere, Rei d'Aragó e comte de Barcelona de loabla recordació, sens progènia alguna del seu cors legítimament descendent. E, per quant molts reys, prínceps, e senyors han acostament a la successió, entre los quals és vostre il-lustríssima senyoria, per ço los dits deputats e consell nos han tramesos a aquella per saber on aurem, senyor Déu fors plasent, ells recayguessen en deliberació de haver vostra sereníssima excel·lència per rey e senyor si acceptarie la senyoria e si seria en disposició de continent anar o trametre lo il-lustríssimo senyor duc de Calàbria, fill vostre, en Catalunya⁵¹⁴.

La petició, com es pot veure, no pot ser més directa, l'han escollit a ell d'entre tots els prínceps amb possibilitats de succeir Pere de Portugal. Volen, doncs, que sigui conscient que ell no era l'únic candidat i, d'alguna manera, vinculen la seva acceptació a la tramesa a Catalunya del primogènit, Joan de Calàbria i Lorena, per tal que, tan aviat com sigui possible, reprengui l'ofensiva militar. Només és, un cop acceptades aquestes condicions, que els enviats podien fer apropar tothom i, saludant el rei Renat, tal com s'acostumava a fer segons el protocol de la cort dels reis d'Aragó, lliurar-li una carta del "Principat de Catalunya, Consell e Consellers de Barcelona"⁵¹⁵ ja adreçada al Rei d'Aragó, de les dues Sicílies, comte de Barcelona. Es desprèn d'aquesta intitulació que, en el pensament dels diputats i consellers no hi ha només la idea del Principat de Catalunya. Si hagués estat així, només hauria calgut haver adreçat la carta al comte de Barcelona, però la idea era la de reunir sota aquest rei la Corona d'Aragó. El contingut del discurs de l'oferiment privat difereix un mica del de l'oferiment públic:

---

⁵¹⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 38v-42r.

⁵¹⁵ Cal fer notar aquí altre cop la gran preponderància de la ciutat de Barcelona. És una carta signada pel Principat de Catalunya i la ciutat de Barcelona, equiparant gairebé en importància les dues instàncies, la que atorga la corona a Renat.

E, seguints la voluntat del dit senyor rey los dits embaixadors de part del dits deputats e consell explicaran a la sua altesa que com los catalans haien deliberat haver e demanar la sua magestat per rei e senyor, ab integritat de leis e libertats, e stiguen ab grandíssim desig de veure la sua reyal presència, la qual per llur innata e incorrupta fidelitat tenen en les vísceres impresa com a més acostada en la successió de la casa de Aragó e a la qual pertany la senyoria, li placie de continent vulle respondre postpodada o trameten lo dit il·lustrísimo duc, fill e primogènit seu lo qual, iuxta les leis e pràctiques del Principat és governador general, ab competent sforç de gent d'armes per expulsar los enemics del dit principat e continuar l'empresa fins al triumfo de la universal senyoria e institució de la sua reial casa d'Aragó. Narrant los dits embaixadors al senyor rei les necessitats e stament del dit Principat e les particularitats de la guerra e altres que els semblarà persuadints e sol·licitants en pertinència de paraula la sua altesa oportunament e si mester serà importuna de venir la sua reyal persona o lo dit senyor primogènit de part deçà al més prest que fer se puixe com en la trigua ocorreguen molts contraris e inconvenients.

En aquest oferiment públic queda clar, doncs, que l'han escollit perquè és el més proper al Casal d'Aragó, per tant a l'única dinastia que els consellers i diputats reconeixen com a pròpia i legítima. És també interessant notar que demanen que els siguin conservades amb integritat totes les lleis i llibertats obligant-lo, per tant, a acceptar tot l'ordenament vigent. Finalment, tornen a pregar que enviï el primogènit, ara ja governador del Principat –els primogènits dels reis de la Corona d'Aragó rebien el càrrec de governadors de Catalunya–, per acabar la guerra i recuperar el Principat i les altres terres de la Corona d'Aragó. Així hauríem d'entendre la frase *e continuar l'empresa fins al triumfo de la universal senyoria e intitució de la sua reial casa d'Aragó*. Per tant podríem dir que l'apreciació de Joan II en el seu discurs inaugural de les Corts de Montsó el 1470 no anava gaire errada:

E no cessando ahún trabayan continuamente que vosotros, de tantas gentes conquistadores, hayáis de ser conquistados a manos suyas, de

*franceses, antiguos enemigos vuestros la dura e supèrbia senyoria de los quales pudo yamás ninguna nación soportar*⁵¹⁶.

Un cop el rei hagués acceptat el tron, calia que els ambaixadors anessin a trobar el duc de Calàbria i li lliuessin una carta en la qual se li notificava l'elecció del seu pare com a rei d'Aragó i la seva condició de governador general de Catalunya, tot anunciant-li que havien demanat a Renat d'Anjou que li donés ordre de venir al Principat per continuar la guerra. Li advertien també que amb el sol càrrec de governador no podria convocar Corts ni fer processos de regalia ni altres funcions reservades al rei i que, per poder-ho fer, li calia ser nomenat lloctinent general. Cal pensar, doncs, que, encara que els ambaixadors i els mateixos diputats i consellers, suplicaven sense parar la vinguda del rei Renat, en realitat ja tenien coll avall que el rei no vindria i que, per tant, calia que el primogènit fos investit de la lloctinència per a què pogués actuar en lloc del rei. Finalment, s'advertia també al primogènit que s'abstingués de prometre o donar oficis a ningú fins que no fos a Catalunya.

Després d'aquestes gestions, els ambaixadors encara havien d'anunciar personalment la nova a la reina i a Carles d'Anjou, germà de Joan de Calàbria. Els diputats estaven molt interessants en què, si podien, els ambaixadors s'assabentessin dels rumors que corrien per la cort del rei de França i si allà aquesta elecció havia estat ben rebuda o no.

Tan bon punt els Anjou acceptaren la senyoria que els era oferta, els consellers de Barcelona van escriure cartes al comte de Troyes, Joan de Cossa, governador de Provença⁵¹⁷ i a la seu papal⁵¹⁸ comunicant la notícia. La comunicació de la notícia al Papa equivalia a una notificació oficial a la comunitat internacional.

---

⁵¹⁶ ACA. G-987 Corts. General de Montsó 1469-1470, f. 45r.

⁵¹⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f. 72v-73 (6/09/1466).

⁵¹⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f.73r-v (10/09/1466).

Després d'aquest desplegament diplomàtic, les cartes formulàries d'acceptació i reconeixement del càrrec s'anaren succeint fins al 4 de novembre del mateix any, data en la qual el Consell de Cent comunicà al rei que ja havien rebut la seva acceptació oficial⁵¹⁹.

---

⁵¹⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f. 80v-81r (4/11/1466).

L'ACCIÓ POLÍTICA DE JOAN DE LORENA

El jurament del primogènit de Renat

Ben aviat es va veure que el rei Renat no podria deixar el seu regne de Provença per venir a Catalunya. Tampoc els catalans, tot i les seves reiterades peticions al monarca, no pensaven seriosament en una immediata visita del rei. Renat era una persona gran i no semblava el més idoni per dirigir l'exèrcit. Era per això que, ja des de l'oferiment de la corona, consellers i diputats insistiren repetidament en la ràpida vinguda de Joan de Calàbria-Lorena, el primogènit, que aleshores tenia uns quaranta anys.

A principis de 1467⁵²⁰, s'evidencià que Joan encara trigaria a poder desplaçar-se a Catalunya, per tant, el rei va decidir enviar un dels seus capitans de més confiança, Bofillo del Giudice, per tal de fer-se càrrec del comandament militar de la guerra al Principat fins a l'arribada del primogènit. Bofillo del Giudice era un noble d'Amalfi amb gran experiència militar, havia participat en la guerra de Nàpols a favor del bàndol angeví i, després de la derrota dels Anjou, havia marxat a França amb el seguici de Joan de Calàbria. El 3 de gener Bofillo ja era a Perpinyà a punt d'entrar al Principat amb cent deu llances: vuitanta franceses – quaranta d'elles de Llenguadoc i quaranta més de mossèn Candala⁵²¹ – i trenta llances provençals. Només calia que li arribessin els diners del rei de França per pagar el sou dels soldats.

El motiu principal que impedia l'entrada del primogènit era que aquest estava ocupat fent d'ambaixador entre els ducs de Borgonya i Bretanya i el rei Lluís XI de França⁵²². La casa d'Anjou havia tingut un paper molt ambigu

---

⁵²⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, n. 4. (Carta signada per Bofillo del Giudice. Perpinyà 3/1/67).

⁵²¹ El comte de Candala fou el lloctinent del Rosselló per manament del rei de França. A l'inici del regnat de Renat d'Anjou, mantingué una actitud que els consellers titllaren sovint de força ambigua, perquè creien que era massa contemporitzador amb el bàndol de Joan II.

⁵²² AHCB. Consell de Cent. Lletres reials originals. 1.B.IX-A-1093 (Duloroy, 28/2/1467).

en els recents enfrontaments que hi havia hagut a França entre el rei, Lluís XI, i els principals nobles del seu del reialme, i especialment els ducs de Borgonya i Bretanya. Després de la Guerra dels Cent anys, tan Borgonya com Bretanya⁵²³ aspiraven a gaudir de sobirania pròpia i les seves relacions amb Lluís XI, que mirava d'assentar l'hegemonia de la monarquia sobre tot el reialme de França, havien esdevingut molt tenses ja que s'havien negat, fins i tot, a reconèixer-se vassalles del monarca francès. Mentre que Renat semblava prendre partit pel seu nebot, el rei Lluís, Joan de Calàbria mantenia excel·lents relacions i participava dels plans del duc de Bretanya i del de Borgonya. A principis del 1467, tot semblava indicar que la casa d'Anjou havia sabut treure profit d'aquesta ambigüitat i s'havia convertit en l'únic interlocutor possible entre els dos bàndols.

Joan de Calàbria, però, es mantenia puntualment informat de tots els moviments que feia l'enemic Trastàmara i de l'estat dels territoris⁵²⁴ catalans gràcies als emissaris dels diputats i del Consell barceloní. Des del principi, es va estipular que Joan, que pel sol fet de ser el primogènit ja tenia el càrrec de governador general, vindria, també, en qualitat de lloctinent reial. La lloctinència li permetria, un cop hagués jurat, exercir totes les potestats pròpies del poder reial com ara presidir Corts, fer processos de regalia i gaudir dels mateixos privilegis i honors que es concedien al monarca. L'acumulació d'aquests dos càrrecs en la persona del primogènit facilitaria el funcionament de l'administració de la justícia reial⁵²⁵ que ja començava a ressentir-se de l'absència del monarca. Per exemple, el 6 de novembre, els diputats informaven que l'audiència reial encara no funcionava des de la mort del rei Pere i que totes les causes romanien suspeses⁵²⁶. Si el primogènit no

---

⁵²³ Pocquet de Haut-Jussé, B.A. *op. cit.*, pp. 383-398.

⁵²⁴ AHCB. Concell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, f.55 (Borges 20/2/67).

⁵²⁵ Lalinde Abadía, Jesús. *La Gobernación general en la Corona de Aragón*. Madrid: CSIC, 1969. p. 172. Lalinde fa notar que aquest cas va tenir lloc també el 1493, quan Ferran II, en haver de marxar als comtats de Rosselló i Cerdanya, va rebre una petició de les Corts reunides a Barcelona suplicant que deixés el seu fill com a lloctinent per tal que l'Audiència no hagués de cessar la seva activitat.

⁵²⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 130. (6/10/1466).

hagués estat nomenat lloctinent, al cap de deu dies d'absència del monarca, les causes de l'audiència reial haurien d'haver estat evocades a la cort del governador, ja que eren dues jurisdiccions diferents –el governador tenia jurisdicció ordinària, mentre que la jurisdicció del lloctinent era delegada del rei– i això hauria reportat entrebancs burocràtics; en canvi, si el primogènit era nomenat lloctinent, els plets podien continuar sent vistos a l'audiència reial.

Per poder començar a exercir la seva autoritat, però, calia que el duc de Calàbria es traslladés al Principat i jurés el seu càrrec, ja que les constitucions de Catalunya estipulaven que el rei, o en el seu defecte el lloctinent general, no podien dur a terme actes de jurisdicció contenciosa fins haver jurat respectar les constitucions i els drets de Catalunya⁵²⁷.

Per a les institucions del país, el jurament no era només un acte protocol·lari, com de vegades s'ha tendit a interpretar, sinó que revestia una gran importància. A través d'aquest acte, el sobirà s'obligava voluntàriament a sotmetre's i a defensar l'ordenament legislatiu del territori on havia d'exercir la seva jurisdicció i, per tant, acceptava posar limitacions a la seva potestat⁵²⁸. Només un cop el príncep havia jurat sotmetre's a les lleis, els súbdits, a canvi, juraven prestar-li fidelitat i homenatge. Així ho establí la Constitució *Nostres succeïdors* atorgada per Jaume II a la Cort de Barcelona de 1299⁵²⁹. L'obligació contreta era ben real i seriosa per ambdues bandes i si una de les parts l'incomplia, l'altra part es podia sentir, legítimament, desvinculada. Bona prova de la vigència d'aquesta doctrina en el sistema polític és que, en bona mesura, la guerra havia començat perquè els diputats i els consellers consideraven que Joan II no havia mantingut el seu jurament d'obeir i fer obeir les constitucions de Catalunya.

---

⁵²⁷ Ferro, Victor. *op. cit.*, pp. 54-55.

⁵²⁸ Sobre les limitacions que el jurament, en virtut del dret natural, imposa a la potestat del príncep, vegeu: Pennigton, Kenneth. *The Prince and the law, 1200-1600*. Berkely: University of California Press, 1993.

⁵²⁹ CYADC (1588). Jaume II Segona Cort de Barcelona Cap. 27 "Nostre succeïdors" Llib. IV, Tít. I, p. 246.

Tot i l'obligatorietat del doble jurament, és curiós constatar com cadascuna de les parts donava més importància a una o altra part de l'acte. Mentre les institucions del Principat estaven preocupades gairebé en exclusiva pel jurament que havia de pronunciar el príncep, Joan de Calàbria, en canvi, quan escrivia comentant la seva propera arribada a Barcelona per la cerimònia de jurament, només feia incidència en el jurament de fidelitat i homenatge que li haurien de retre els seus nous súbdits:

*d'aquí uns V o VI dies fóssim aquí per causa de la prestació del jurament de fidelitat e homenatge faedora per los barons, militars, e universitats del Principat de Catalunya*⁵³⁰.

Tanmateix, ambdues parts eren ben conscients de la transcendència del jurament i que els preparatius i formulismes que l'envoltaven no es podien pas negligir.

A principis de març, Bernat de Marimon⁵³¹, el delegat de la ciutat enviat a la cort del primogènit, va escriure una carta al Consell de Cent on informava que el primogènit ja estava assajant, amb mossèn Tabet i mossèn Cardona, el jurament que hauria de fer un cop entrés al Principat per tal de poder exercir justícia. Els membres del consell del príncep pretenien que Joan jurés el seu càrrec tan bon punt arribés a Catalunya. Com que el consell que acompanyava el primogènit era majoritàriament provençal i italià, desconeixien els usos que calia observar en la cerimònia del jurament, així com la fórmula exacta que Joan havia de pronunciar, per tant van enviar un missatger al Consell de Cent, als diputats, i al Consell del Principat per a què els n'informessin.

La resposta va trigar força a arribar. Mentrestant, el primogènit s'estava a Perpinyà organitzant l'exèrcit que l'havia d'acompanyar en la seva entrada i enllestint els detalls de la treva amb Gènova que el rei Renat, Lluís

---

⁵³⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX-A-1135. (Blanes, 27/8/1467).

⁵³¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, f. 60. (Vila de Chona 1/3/1467).

XI de França i el mateix duc de Calàbria estaven concertant per al Principat de Catalunya⁵³².

El 21 de març, el Consell del Principat⁵³³ va sotmetre a l'aprovació del Consell de Cent un grup de deliberacions, la primera de les quals era la resposta a la petició del primogènit de jurar a l'Empordà tan bon punt hagués entrat al Principat. La decisió del Consell del Principat, d'entrada, no era desfavorable, però suggerien que tres representants s'informessin de si això era possible i de l'existència de precedents. Les persones designades foren: Pere Laçera, Artal de Claramunt i Jaume Ros. La reacció del Consell de Cent no es va fer pas esperar: Barcelona no estava disposada ni tan sols a prendre en consideració semblant petició. Van dissentir de la decisió presa pels diputats i el Consell perquè, d'acord amb els privilegis de la ciutat, calia que el jurament fos prestat dins la ciutat de Barcelona, com els reis passats havien fet anteriorment.

Aquestes diferències d'opinió entre el Consell del Principat i els diputats, més proclius a acceptar la petició del primogènit, i el Consell de Cent, que s'hi havia negat en rodó, no havien de trigar a arribar a oïdes de Joan de Lorena, fet que no el devia predisposar gaire favorablement cap als consellers barcelonins. El 24 de març, els consellers de Barcelona explicaven, en una carta a Bernat de Marimon, les raons de la seva decisió: Barcelona tenia un privilegi atorgat pel rei Pere III el Cerimoniós amb data 14 kalendas de novembre 1339⁵³⁴, concedit després d'una protesta feta per la

---

⁵³² La treva que Galeazzo Sforza autoritzà entre l'armada genovesa i els Anjou se signà el 13 de maig de 1467. Vegeu: Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane. ...*, p. 289.

⁵³³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 195v. (21/3/67).

⁵³⁴ *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*. A.M. Aragó, M. Costa (ed.) Barcelona: Archivo de la Corona de Aragón, 1971. p. 77, n. 145. Aquest privilegi es seguia esgrimint al 1700 com es pot veure en el text de la següent ambaixada dels consellers de Barcelona enfront de la reina en ocasió de la jura de Jordi de Hesse-Darmstadt: *Representaciones las dos de la ciudad de Barcelona y brazo militar del Principado de Cataluña a la reyna nuestra señora (que Dios guarde) i Junta de Gobierno Universal de la monarquia en orden a la formalidad del ejercicio de la jurisdicción contenciosa practicada*

ciutat de Barcelona quan el rei Pere va jurar primer a Saragossa. Els consellers encartaven una còpia a Marimon d'aquest privilegi, que disposava que els juraments calia fer-los a la ciutat de Barcelona i pregaven al primogènit que prengués paciència i no jurés fins arribar a la capital⁵³⁵. El 26 de març, el Consell de Cent en una carta al seu ambaixador prop del primogènit li encomanava:

Pregant-vos, per tant, que lestes e bé compreses per vos les dites instruccions, vos sia plasent, en continent e ple, informar lo dit senyor e star sol·lícit e diligent en sentir qualsevol contràries informacions que fetes li sien, com siam certs per alguns li'n seran fetes, e satisfen an aquelles per lo descàrrech d'aquesta ciutat e nostra⁵³⁶.

Segurament, doncs, els consellers miraven de justificar davant del primogènit la seva postura ja que intuïen que certament no havia estat gens ben acollida i podia ser usada en contra seva.

A principis d'abril⁵³⁷, però, al campament del primogènit, encara no havien rebut cap d'aquestes comunicacions i Bernat de Marimon ignorava per complet la decisió que havia pres el Consell de Cent respecte la qüestió del jurament. Marimon escrivia reclamant urgentment una resposta per a la petició que havia fet el primogènit. L'ambaixador fins i tot donava al Consell el seu parer favorable a autoritzar Joan de Calàbria a jurar a Castelló

---

dende el dia 10. de diciembre 1700 por el príncipe Darmestat, lugarteniente y capitán general que fue en aquel Principado ... [Barcelona: s.n., 1701], pp. [15-16] Attendente qualiter predecesores nostri reges Aragonum ac comites Barcinone felices recodationis in regnis et terris nostris consueverunt et tenabantur fidelitatem a catalanis recipere eisque iurare chartam bovagii, privilegia et libertates, franquitates et immunitates ac bonos usus, quibus usi fuerunt et supe huiusmodi fidelitate praestanda et iuramento fiendo non fuiste locus certus assignatus necesario seu etiam deputatus; propterea nos volentes civitatem Barcinone tanquam antiquiorem et notabiliorem in Cathalonia huiusmodi beneficio insigniri ac etiam decorare thenore praesentis privilegii nostri perpetuo ....

⁵³⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f.115. (24/3/1467).

⁵³⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f.116v (26/3/1467).

⁵³⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-36, f.83. (Perpinyà 4/4/1467).

d'Empúries per poder començar a fer justícia immediatament, en comptes d'esperar que jurés a Barcelona, on els representants de la ciutat i del Principat li prestarien el jurament de fidelitat. Marimon, que no es podia imaginar com havia anat la deliberació a Barcelona, demanava als consellers que convencessin d'això els diputats. De fet, aquesta solució del doble jurament és la que s'acabaria imposant a partir de l'emperador Carles, ja entrada l'època moderna, quan els virreis juraven a la primera ciutat catalana d'importància a la que arribaven (Lleida, Tortosa, Perpinyà) per poder començar a exercir la jurisdicció⁵³⁸, els diputats i consellers de Barcelona presentaven les oportunes protestes i, després, el virrei tornava a jurar a Barcelona en presència de les autoritats⁵³⁹. D'altra banda, l'ambaixador explicava que cada dia arribaven cartes al primogènit *empeltant en la veritat quatre falsies, carregant la mà a vosaltres, missenyor, a qui bells ve rahonant, grans perills passats e encara presents en aqueixa ciutat, pintant-se cascú com lo restaurador d'aquella*. A Barcelona, doncs, l'oposició al Consell de Cent havia començat a bellugar-se per mirar de guanyar-se el favor del nou príncep i desprestigiar el govern de la ciutat.

Els consellers⁵⁴⁰ s'estranyaren que el primogènit no hagués rebut cap de les seves cartes i insistien que havia de jurar a la ciutat de Barcelona⁵⁴¹. Un parell de dies després tornaven a enviar una carta amb la còpia del

---

⁵³⁸ Lalinde observa que la qüestió de si el lloctinent o virrei tenia o no jurisdicció després d'haver jurat en una ciutat diferent a Barcelona mai va quedar prou aclarida. Lalinde Abadía, Jesús. *La Institución virreinal en Cataluña, 1471-1716*. Barcelona: Instituto de Estudios Mediterráneos, 1964. p. 216. De fet, la pràctica del doble jurament fou la que, tot i les repetides protestes de Barcelona, es va acabar observant en els juraments dels lloctinents d'èpoques immediatament posteriors. Els lloctinents acostumaven a jurar a la primera localitat important que trobaven en entrar al Principat i, després, repetien el jurament a Barcelona, vegeu Ferro, Víctor. *op. cit.*, pp. 57-58.

⁵³⁹ Lalinde Abadía, Jesús. *La institución virreinal...*, p. 212.

⁵⁴⁰ Els consellers que ocupaven el Consell de Barcelona de novembre de 1466 a novembre de 1467 eren: mossèn Johan Marimon (oncle de Bernat Marimon); Galceran Ortigues, ciutadans; mossèn Francesc Cescorts, mercader; mossèn Berenguer Ribes, specier; mossèn Johan Sunyer, taverner. *Manual de novells ardots o dietari de l'Antic consell barceloní. op. cit.*, v. 2, p. 474.

⁵⁴¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, 121r-122r (10/4/1467).

privilegi de la ciutat. Els consellers de Barcelona eren conscients de la tensió que estava creant el tema del jurament entre ells i el primogènit. Potser per això demanaren a Marimon que, de moment, no supliqués de part de la ciutat el nomenament de Joan Ros, persona de confiança del Consell de Cent, com a advocat fiscal, sinó que mirés d'aconseguir que el primogènit no proveís aquest càrrec fins ser a Barcelona. D'aquesta manera, els consellers esperaven poder influir més directament en el duc de Calàbria per tal que escollís el seu candidat⁵⁴². De fet, una altra de les tensions que es visqueren als primers temps de l'arribada del primogènit fou la lluita per aconseguir que nomenés els candidats proposats per les institucions per als càrrecs importants de la cancelleria reial. Les últimes cancelleries, les d'Enric IV i la de Pere de Portugal, havien estat formades per una barreja entre personatges provinents dels països d'origen dels monarques, que gaudien de la confiança dels nous reis, i de personatges rellevants del Principat, que gaudien de la confiança de les institucions del país i coneixien les lleis pròpies de la terra i el funcionament de l'administració. Amb l'arribada d'un nou monarca, hi hauria moviments a la cancelleria i a l'administració reial, era, doncs, el moment de mirar d'usar les influències per col·locar persones adeptes a càrrecs clau i bandejar-ne d'altres. Joan de Calàbria devia de ser molt conscient de les pressions i no volia precipitar-se ni enfrontar-se prematurament, per tant ben aviat declarà que *no volia tocar res de mutació o creació d'oficis fins que fos ací*⁵⁴³.

El primogènit, mentrestant, començava a prendre les seves decisions. Va autoritzar el bisbe de Barcelona i mossèn Sorts, no gaire ben vistos pel govern municipal, a entrar a la ciutat de Barcelona sense consultar ni comunicar-ho abans als consellers, cosa que, evidentment, els molestà força. Gaspar Vilana⁵⁴⁴ i Joan Andreu, altres dos personatges que la ciutat havia

---

⁵⁴². Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, 122r (13/4/1467).

⁵⁴³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, n.97 (26/4/1467).

⁵⁴⁴ Aquest personatge havia estat advocat del bras militar a corts durant l'etapa d'Alfons el Magnànim. El govern de la Busca el nomenà advocat ordinari de la ciutat i fou un dels juristes que aconsellà Requesens en la modificació de l'estructura del govern municipal. Aquest jurista, de gran experiència, continuarà vinculat a la cort de Joan de Calàbria, i

gitat de pau i treva, també formaven part de l'entorn de Joan. Com veurem més endavant, el Consell barceloní va pressionar tant com va poder per evitar la seva entrada a la ciutat, però el primogènit no estava disposat a prescindir de dos juristes experimentats que havien ocupat càrrecs tan importants en la cancelleria reial.

Segurament, per mitigar les asprors i guanyar-se altre cop el favor de Joan, el Consell de Cent, assabentat que aquest volia tenir un seguit d'objectes que havien estat de Pere de Portugal –l'espasa, el setial, i un parell de cortinatges– va decidir que la ciutat els comprés a la marmessoria del rei, els condicionés, els restaurés i els regalés al primogènit⁵⁴⁵. Barcelona ja començava a pensar com organitzaria el jurament, el recorregut que faria el primogènit, i el lloc on se celebraria l'acte⁵⁴⁶. Les autoritats barcelonines estaven ben convençudes de la imminent entrada de Joan de Calàbria a la ciutat.

La polèmica sobre el jurament, en canvi, seguia ben viva. Joan de Calàbria havia entrat a Catalunya a principis de mes de maig⁵⁴⁷ i es trobava instal·lat a la vila de Castelló d'Empúries mentre feia una campanya per l'Empordà per mirar de recuperar els llocs que havia ocupat recentment la reina Joana. La qüestió del jurament no havia quedat prou clara. Els representants del Principat i els còsols de la vila havien entès que, sens perjudici de tornar a jurar a Barcelona, Joan podria fer-ho a Castelló i, de fet, quan el primogènit va entrar, les autoritats ja tenien preparat el cadafal per a la jura, però, com que plovia, no es va poder dur a terme. Això va donar temps als representants de Barcelona per reunir-se amb els enviats del Principat i els còsols de la vila, per aclarir els termes, ajornar el jurament i

---

arribarà a ocupar el càrrec de vicecanceller, tot i que les seves relacions amb la ciutat de Barcelona sempre seran més que tenses.

⁵⁴⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 8v-9r (27/04/1467).

⁵⁴⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 10r-11r (29/4/67).

⁵⁴⁷ El 2 de maig és a Castelló d'Empúries i signa un salconduït ja com a lloctinent general, tot i no haver jurat el càrrec. Calmette, Joseph. *La Question des Pyrénées...*, p. 155, n. 2.

mirar de convèncer el primogènit i els seus consellers que calia jurar a Barcelona⁵⁴⁸.

Tan bon punt el primogènit va haver començat la seva campanya militar, ja no semblava tenir cap mena de pressa per entrar a Barcelona i jurar el càrrec. Les autoritats barcelonines van començar a impacientar-se. El Consell de Cent tornava a trametre una carta a Bernat de Marimon amb la còpia del text del jurament del rei Pere de Portugal tot donant-li arguments per defensar que no es podia jurar fins a ser a Barcelona:

*A nosaltres par que vos, ab lo que us trametem e havets ací vists e hoyt, starets ben armat en justament suplicar que lo il·lustríssim senyor primogènit no faça jurament algú, general o particular, sinó en la present ciutat per observació dels privilegis d'aquella*⁵⁴⁹.

L'endemà, enviaven una altra carta a Marimon, dient-li que havien demanat una còpia de la revocació del jurament que Joan II havia prestat a Lleida per presentar-la com a precedent, però que, com que segurament era en mà del secretari aragonès Domingo Detxo, no la podrien tenir. En comptes d'això, els diputats enviaven tot d'actes dels reis que:

*mostren e proven lo primer jurament e lo jurament general acostumat ésser fet a Barcelona, los quals actes són multiplicats segons havem vist aquella acustuma és stada jurada e conformada e per consegüent és haut per privilegi*⁵⁵⁰.

Veient que Joan de Lorena s'endarreriria, les autoritats del Consell de Cent van passar al contraatac impedint tota actuació de confiscació de béns per part de Bofillo del Giudice, que pretenia actuar per manament i comissió del lloctinent. Els consellers ho justificaven tot afirmant que ells no hi tindrien res a dir si fos el veguer qui, per via ordinària, procedís a la confiscació, però

---

⁵⁴⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, f. 101 (9/5/1467).

⁵⁴⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 137r. (22/5/1467).

⁵⁵⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 137r (23/5/1467).

fet d'aquesta manera ho consideraven il·legal. Sabien que el primogènit li havia fet certa comissió per actuar contra els béns dels enemics però, com que aquest encara no havia jurat, i la comissió no era signada per via de canceller o vicecanceller, l'havien de considerar com a nul·la.

[...] *Bofillo havia certa comissió del senyor primogènit de procehir contra los inimichs rebels la qual, essent contra les libertats d'aquesta ciutat e Principat, axí per no haver jurat lo dit primogènit e encara per no ésser signada de mà de canceller o vicecanceller, e encara per no poder-se fer tals comissions en virtut de la constitució dels comissaris, lo pregam ell no volgués usar de la dita comissió mas que lo vaguer de via ordinària ho fahés [...]*⁵⁵¹.

Els consellers eren ben conscients de la necessitat de Joan de Calàbria d'aconseguir aquests diners per pagar l'exèrcit de l'Empordà i sabien molt bé com fer servir les lleis per afavorir els seus interessos. I, de fet, a mitjans de juny havien aconseguit l'objectiu d'obligar Joan a desplaçar-se a Barcelona. El primogènit fixava la data del jurament pel dia 20 d'aquell mateix mes⁵⁵². La cerimònia encara es va haver d'ajornar, perquè aquella jornada el primogènit seguia en plena campanya de l'Empordà.

Els consellers de Joan, entre ells el protonotari Rodrigo Vidal, continuaven insistint que, tot i saber que calia jurar a Barcelona a la sala del Palau, volien poder fer-ho abans ja que, per causa de la campanya de l'Empordà, no sabien quan podrien entrar a la ciutat. D'altra banda, sembla que els consellers també s'havien queixat per la intitulació que usava Joan a les seves cartes, ja que no mencionava el comtat de Barcelona⁵⁵³. Rodrigo Vidal⁵⁵⁴ especificava que havia consultat els arxius i finalment havien decidit

---

⁵⁵¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 144r (12/6/1467).

⁵⁵² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 146v-147 (15/6/1467).

⁵⁵³ Hi havia una constitució de Pere el Gran atorgada a les Corts de Barcelona cap. 24 que especificava: *quod Dominus rex debet se intitulare comitem Barchinonae tam in letteris quam sigillis*.

⁵⁵⁴ Rodrigo Vidal formava part de la casa del Príncep de Viana i ocupà el càrrec de protonotari durant tots els regnats dels reis anomenats intrusos. Vegeu, Martínez Ferrando,

la intitulació de *“Lloctinent general del senyor rei, etc.”* perquè si es mencionava el comtat de Barcelona, aleshores s’havia de fer servir la intitulació completa. Rodrigo Vidal ja havia après a tractar els consellers amb les mateixes tàctiques que ells feien servir, i després, doncs, de posar de manifest que s’estava seguint escrupolosament la tradició cancelleresca, molt diplomàticament s’oferia a canviar-la si aquest era el parer dels consellers, obeint-los *no sols com aquells tant representants sou consellers del senyor rei e primogènit, mas com aquells qui sou persones de molta estimació*⁵⁵⁵. Aquestes aparents minúcies protocol·làries deixen traslluir una relació inicial tensa entre l’administració del nou primogènit i les institucions, que maldaven per deixar clar des d’un bon principi que no passarien per alt cap actuació que fos d’una legalitat dubtosa.

La incertesa de la data de vinguda de Joan de Calàbria es confirmava perquè, ben aviat, els consellers reberen una nova carta de Bernat de Marimon on se’ls notificava que els enviava el missatger, Arduí de la Jalle⁵⁵⁶, per explicar-los la intenció del primogènit de posar setge a la Força de Girona⁵⁵⁷. Tenint en compte la importància del setge, el Consell va decidir deixar pólvora, sarbatanes i artilleria sense que el primogènit hagués de presentar cap seguretat, a més a més d’acceptar la seva petició prorrogar-li les assegurances de forment⁵⁵⁸.

A les acaballes de l’estiu, quan el primogènit decidí posar fi a l’infructuós setge de Girona, es fixà la data del jurament per al 4 de setembre. El 30 d’agost, des de Badalona, Joan de Calàbria ordenà que li enviessin

---

J-E, (1984-1985). “Datos para el estudio de la cancillería de los príncipes que disputaron la corona a Juan II de Aragón”..., p. 236.

⁵⁵⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, n. 112 (Al camp, prop de Banyoles 21/6/1467).

⁵⁵⁶ Arduí de la Jalle va ocupar el càrrec de camarlenc major durant el regnat de Renat d’Anjou. Vegeu: Martínez Ferrando, J.E. “Datos para el estudio de la cancillería”..., p. 232.

⁵⁵⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Original. 1.B.X-36, n.113 (Camp de Bescanó, 30/6/1467).

⁵⁵⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 28r-28v. (09/07/67).

quatre-cents o cinc-cents homes d'armes per a què l'escortessin fins a la ciutat, tot i que no creia en cap atac per part de l'enemic⁵⁵⁹. Mentrestant, a Barcelona, els consellers ultimaven els preparatius. Es formava una comissió per decidir quin donatiu s'oferiria al primogènit –la primera vegada que un rei o primogènit entrava a Barcelona era costum oferir-li un donatiu en plata– i com es pagaria. Finalment, el 31 d'agost, Joan de Calàbria, provinent de Badalona, entrava solemnement a Barcelona pel portal Nou i s'allotjava a casa d'en Francesc Estaper, tintorer, ja que el Palau no estava en condicions per hostatjar-lo. El 2 de setembre, els carrers de Barcelona s'engalanaven i el primogènit, tot vestit de vellut vermell, jurava les constitucions a la plaça del Born en un cadafal muntat per a l'ocasió i envoltat d'una gran gentada. El 4 de setembre, una comissió elegida d'entre els membres del Consell de Cent li retia fidelitat en nom de la ciutat a la gran sala del Palau reial⁵⁶⁰.

Els judicis de taula als oficials reials menors

L'any 1467, en ple debat del jurament, s'esqueia any de tenir judici de taula. Aquests judicis se celebraven amb una periodicitat triennial durant l'època de carnestoltes i afectaven els oficials reials que exercien un càrrec amb duració temporal marcada per llei, per tant, als oficials reials inferiors. Els oficials sortints havien de respondre pels possibles danys i perjudicis causats per ells o pels seus lloctinents en l'exercici de la seva jurisdicció⁵⁶¹.

El 6 de febrer del 1467⁵⁶², el Consell de Trenta-dos va tenir una reunió per decidir com havien de procedir aquell any en la presentació de les ternes

---

⁵⁵⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres reials originals. 1.B.IX (30/8/1467). Sembla clar, doncs, que Joan de Calàbria no efectuà la seva arribada per mar tal com suposava Zurita, Jerònimo.*op. cit.*, v. 7, p. 556.

⁵⁶⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 44r-44v. (03/09/67).

⁵⁶¹ Lalinde Abadía, Jesús. "La "purga de taula"", dins *Homenaje a Jaime Vicens Vives*. Barcelona: Universidad de Barcelona. Facultad de Filosofía y Letras., 1965 v. 1, pp. 499-520.

⁵⁶² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f.181r-v. (6/2/1467).

proposades pel consell barceloní per actuar com a jutges de taula i com a jutge d'apel·lacions. Els tribunals dels judicis de taula havien d'estar formats obligatòriament per un cavaller, un ciutadà, un jurista i el jutge d'apel·lació⁵⁶³, que havia de ser forçosament un jurista. La ciutat de Barcelona gaudia d'un privilegi⁵⁶⁴ que li permetia presentar una terna de cavallers, una terna de ciutadans i un terna de juristes per formar el tribunal del judici de taula de la ciutat i, a més a més, una altra terna de juristes per escollir el jutge d'apel·lacions. Aquestes ternes havien de ser presentades pels consellers davant del rei, si aquest era dins del Principat o dels regnes de València o Aragó. En cas d'absència, les ternes s'havien de presentar davant del lloctinent i, si aquest també era absent, davant del governador general o del portantveus de governador general.

Aquest cop, però, la situació era ben excepcional. Es trobaven en plena vicerègia i es donava el cas que cap dels oficials previstos al privilegi es trobava present a Catalunya. En aquesta situació, el Consell del Principat no sabia com havia d'actuar ja que: *és cas obmès que cessants la absència de tots los dessús dits, ab lo dit privilegi no és provehüt a qui les dites ternes seran presentades e intimades*. Hi havia un buit legal i el Consell va decidir que calia assessorar-se per no renunciar a exercir el privilegi: *E per quant lo dit privilegi ha costat molt a la dita ciutat d'obtenir, aquells vehents los dits consellers la absència del dit rey e altres dessús dits han volgut aplegar onze juristes*⁵⁶⁵. Altre cop, la defensa dels privilegis de la ciutat per sobre de qualsevol contingència tornava a ser de vital importància per als consellers. Reuniren onze juristes, inclosos els advocats de la ciutat, per a què dictaminessin si havien de prosseguir amb el compliment del privilegi i, en aquest cas, a qui havien de presentar les ternes i a qui pertocava escollir el tribunal en aquella situació tan excepcional.

---

⁵⁶³ Només hi havia jutges d'apel·lació a Barcelona (per les vegueries orientals) i a Lleida (per les vegueries occidentals).

⁵⁶⁴ Aquest privilegi de Barcelona estava fundat en una constitució de validesa temporal donada a Montblanc per Alfons IV el 1333, amb la idea d'evitar frauds, Lalinde Abadia, Jesús. "La "purga de taula"..., p. 511.

⁵⁶⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-17, f.181r. (6/2/1467).

Els juristes es reuniren diversos dies buscant la manera de respectar tant el privilegi de la ciutat com el dret reial de nomenar els jutges de taula sense aconseguir cap parer consensuat. Vuit dels juristes opinaven que: *per conservació de les regalies del dit senyor Rey e conservació del dit privilegi*⁵⁶⁶ els consellers, en absència de totes les autoritats previstes en el privilegi, havien de presentar les ternes davant del batlle general o el regent de la Batllia general per què era l'oficial més preeminent de jurisdicció reial que no estava sotmès a judici de taula i es trobava a Catalunya. A més a més, aquest oficial també era el que estava en *possessió de prendre e acceptar batle de Barchinona, mostaçaff, e administrador de places*, per tant els juristes pensaven que, davant de la insòlita situació de paràlisi de l'administració reial del país i en absència dels seus màxims càrrecs:

era versemblant que, quant fou obtengut lo privilegi, que tanta fortuna se seguís en lo dit Principat que s'í trobàs absència del dits senyor e dels dessús dits tants en nombre, si demanat fos en absència d'aquells, fos feta presentació al batle general fora stat atorgat.

Els altres tres juristes restants es mostraven més cautes i aconsellaven mantenir-se fidels a la lletra del privilegi, no trobaven adient que les ternes fossin presentades al batlle general, ja que aquest no era mencionat al privilegi i deien que les ternes havien de *ser presentades davant auctèntiques persones e fer certa d'aquella presentació*. Els consellers de la ciutat van elevar la qüestió al Consell de Cent que decidí presentar les ternes davant de Joan Sellent, regent de la Batllia General de Catalunya⁵⁶⁷.

L'11 de març, el Consell de Cent deliberava sobre el contingut d'una ambaixada feta pels diputats de Catalunya a petició de Bofillo del Giudice, que havia entrat a Barcelona el 22 de febrer⁵⁶⁸, on es demanava que els jutges de taula no fessin la crida fins que el primogènit fos a la ciutat i, per tant, hagués pogut jurar. De fet, des del seu nomenament oficial, tot el procés

---

⁵⁶⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-17, f.181v. (6/2/1467).

⁵⁶⁷ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 182r.

⁵⁶⁸ Safont, Jaume. *op cit.*, p.208.

de tenir taula era potestat dels jutges que actuaven de manera independent, així que els consellers van respondre que la crida de taula no era competència seva, sinó dels jutges però que, en tot cas, els remetrien la petició⁵⁶⁹.

La situació no era gens habitual. Mentre el primogènit no hagués jurat no tenia jurisdicció i, per tant, la justícia reial quedava paralitzada. Si s'iniciava, tal com era previst, el procés de judici de taula abans de la jura del primogènit, automàticament tots els oficials inferiors –veguers, batlles, i corts ordinàries– cessarien i es paralitzaria tota la seva activitat durant els quatre mesos que durava el procediment ja que, mentre durava el judici de taula, ningú no podia ocupar aquell ofici⁵⁷⁰. Això hauria suposat la paralització de tota l'administració de justícia del Principat.

Els jutges van complaure la petició del capità, però l'endarreriment de la crida va provocar les protestes de la ciutadania, que culpava els consellers del retard en els judicis. Pensaven que el govern municipal no s'atrevia a exigir que es comencessin a veure la gran quantitat de greuges que havien quedat pendents de l'etapa de Pere de Portugal⁵⁷¹. Els mateixos jutges escrivien Joan de Lorena demanant que els deixés tenir taula:

els jutges ne han scrit al dit senyor certificant-se de totes les coses e supplicant-lo que de la dita intenció de la sua altesa los vulla fer certs que puisquen aquella metre en exequció, per quant en aquest fet va molt e aquells qui son stats oficials qui han de tenir la dita taula són molts en nombre e molts més aquells qui d'ells se querelan e demanen justícia, e la dilació aporta infinits contraris axí en aquells qui són stat injuriats e maltractats per els dits oficials com encare a nosaltres e a la ciutat e als dits jutges o inquisidors de la dita taula, car públicament se diu que la no se'n gosa parlar e ço qui es fa per servey del primogènit⁵⁷².

---

⁵⁶⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. II-17, f. 193r-v.

⁵⁷⁰ Lalinde Abadia, Jesús. "La purga de taula"..., p. 520.

⁵⁷¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f. 126v.

⁵⁷² AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f. 126v. (18/4/1467).

Sabem que, a finals d'abril, el primogènit va respondre directament els jutges, segurament explicant-los les seves intencions⁵⁷³ però, malauradament, no hem pogut trobar aquesta comunicació.

El 4 de juliol, el primogènit encara no havia autoritzat la crida. L'assumpte s'allargava i la mala maror a Barcelona augmentava, per tant, els consellers insistien que calia cridar el judici de taula al més aviat possible. A mitjans d'agost, els consellers tornaren a escriure al primogènit per notificar-li el gran perjudici que suposava no haver fet la crida de la taula d'oficials. Els consellers eren ben conscients que gaudien de mala premsa i estaven sent víctimes d'una campanya de descrèdit davant del primogènit i així ho feien notar als seus missatgers, amb el prec que supliquessin que no es donés crèdit a aquestes enraonies: *informats som que alguns seminarors de zitzànies e legators per letres scriuen cotidianament al il-lustrísimo senyor primogènit carregant a nosaltres e a mossèn Ffelip de Farrera, e encare als del Consell, de coses freturats de tota veritat*⁵⁷⁴. Al mateix temps, seguien sent vistos per l'opinió pública com als culpables del retard en la crida de la taula, la qual cosa els feia impopulars.

El primogènit temia que els consellers volguessin fer servir el judici de taula per "netejar" l'administració reial d'elements que no els fossin grats, per això, els consellers van voler assegurar-li que el seu interès a convocar la taula d'oficials no naixia d'un desig venjatiu de castigar els oficials que els podrien haver perjudicat, sinó de la voluntat de reparar els greuges causats:

*És, mésavant, gran preiudici e dan de aquelles als qual los official han fetes injustícias e preiudicats que los és differida ésser-los feta iustícia . Tots aquests sguards movem a nosaltres, e encara als jutges de la taula, voler e desijar la dita taula ésser cridada*⁵⁷⁵.

---

⁵⁷³ AHCB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-36, f. 97. (26/4/1467).

⁵⁷⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f. 129 v (22/4/1467).

⁵⁷⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f.166-167 (12/8/1467).

Com a mostra de bona voluntat, oferien la possibilitat que els jutges encomanessin l'execució del càstig, si n'hi havia, a persones designades pel primogènit en comptes, com era habitual, d'encomanar-ho a qui els jutges estimessin oportú:

Offerint al dit senyor que, si demanda serà donada al vaguer e a altres oficials e convindrà a ells posar lo bastó, nosaltres donarem ordre que lo jutges, qui per ley de la terra han comissió de comenar aquell a qui-s volen, lo comern an aquelles persones que seran nomenades per lo dit senyor fins per sa senyoria, après haurà jurat, ne serà provehit⁵⁷⁶.

L'assumpte de la taula d'oficials no va quedar del tot resolt. Un dels punts del testament dels consellers de 1467 explicava el següent: el consell de la ciutat havia presentat les ternes de jutges al regent de la batllia general, tal i com estipulaven els privilegis de Barcelona, cosa que, com hem explicat abans, no era exacta. Aquest en va triar tres: mossèn Joan Colom, mossèn Felip de Ferreres, i misser Pere de Clavaria i, com a jutge d'apel·lació, misser Antoni Figueres. Els consellers, però, informaven als seus successors que havien sabut que el primogènit *per consell d'alguns que desitgen poc la conservació i útil de la ciutat* volia impugnar els jutges⁵⁷⁷. Segurament, les autoritats reials no devien de mostrar-se molt d'acord amb la lliure interpretació que van fer els consellers del privilegi de la ciutat.

Problemes amb juristes: Berenguer Artigó, Gaspar Vilana i Joan Andreu

Coetàniament, sorgiren dos conflictes més que enfrontaren el primogènit amb el govern de la ciutat. Els dos casos estaven relacionats amb juristes de l'entorn de Joan de Calàbria que, per diversos motius, s'havien enfrontat al Consell barceloní. Foren els casos de Berenguer Artigó, antic advocat extraordinari del Consell⁵⁷⁸, i de Gaspar Vilana i Joan Andreu,

---

⁵⁷⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f.166-167 (12/8/1467).

⁵⁷⁷ AHCB. Consellers. Testaments de consellers. 1.C.XII-4. Testament de 1467.

⁵⁷⁸ Berenguer Artigó fou escollit com a advocat extraordinari de la ciutat el 31 d'agost de 1466. ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-17, f. 126v.

membres de la cancelleria de Joan de Calàbria. Sembla que les desavinences entre aquests juristes i el Consell de Barcelona s'originaren ja en el temps del regnat de Pere de Portugal. Els juristes tenien a les seves mans moltes claus d'interpretació política i no és estrany que es veiessin implicats en conflictes polítics, tot i això, de vegades, les raons de la seva recusació no són prou explícites.

Un dels principals objectius de la Diputació i el Consell barceloní fou investigar l'actuació dels juristes de la cancelleria: *a instància del Concell de la Diputació e del present Concell era stada feta enquesta contra los qui havien violades les leys de la pàtria vivint lo rey en Pere*⁵⁷⁹. Aquesta enquesta donà com a resultat l'empresonament de diversos juristes com ara misser Cases i misser Socarrats, emperò, el vicecanceller, Gaspar Vilana va escapar de la ciutat amb un guiatge. De fet, Gaspar Vilana i Joan Andreu, com bé sabien els consellers, formaven part de l'equip de juristes que, per part del primogènit i el rei Renat, havien negociat el tractat de pau amb Gènova⁵⁸⁰. Aquestes detencions havien generat enraonies entre la ciutadania que sospitava que el Consell i la Diputació havien empresonat els juristes, perquè els consideraven opositors polítics i no pas per que haguessin actuat contra les constitucions. El Consell tenia un interès molt particular i en feia un seguiment informant-se a través de Joan Ros, jutge encarregat d'aquesta causa, i màxim candidat del Consell a ocupar la plaça vacant d'advocat fiscal⁵⁸¹.

Al mateix temps, el Consell de Trenta-dos iniciava una investigació contra un altre jurista, Berenguer Artigó, com a conseqüència d'una informació aportada pel batlle de la ciutat, sobre una indagació que Artigó havia gosat fer contra mossèn Joan Marimón, conseller en cap de Barcelona.

---

⁵⁷⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 1r-v (3/4/1467).

⁵⁸⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, f. 60 (1/3/1467). No hem pogut trobar aquest document a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, ja que la documentació del regnat de Renat d'Anjou comença a partir de setembre de 1467. Si existeix alguna còpia d'aquest tractat, probablement hauria de ser als arxius de la cort provençal.

⁵⁸¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f.122r (13/4/1467).

Totes aquestes deliberacions van ser elevades, l'endemà mateix, al Consell de Cent que decidí donar plens poders al Consell de Trenta-dos i als advocats ordinaris de la ciutat per actuar contra els qui havien contravingut les constitucions, contra Artigó i contra tots aquells qui havien participat en l'enquesta duta a terme contra Joan Marimon.

Ràpidament, el Consell de Trenta-dos prenia una decisió. Els juristes detinguts a la presó de la ciutat serien processats i jutjats en un juí de prohoms⁵⁸². Gaspar Vilana i Joan Andreu, que eren a la cort del primogènit, van ser inhabilitats a perpetuïtat per ocupar cap càrrec o cobrar cap benefici de la ciutat. S'acordava, a més a més, enviar un ambaixador a la cort de Joan de Lorena amb l'encàrrec de comunicar-li el que havia estat acordat pel Consell sobre la forma del jurament, hauria d'informar-lo dels delictes comesos per Vilana i Andreu i pregar-li que no els deixés entrar a la ciutat. Els consellers s'asseguraven la seva decisió i la blindaven incloent la següent clàusula final:

E, que de lo contrari, en les dites coses e encara en les persones de los dits Gaspar Vilana e misser Johan Andreu, no puixen ésser dispensat ne contrària deliberació feta sinó procehints tres consells conformes de cent jurats celebrador quescun d'aquells de mig en mig any⁵⁸³.

---

⁵⁸² Segons l'article 42 del *Recognoverunt proceres*, en absència del rei i el primogènit o el lloctinent general, els consellers de Barcelona i una comissió de vint-i-quatre jurats escollits d'entre els membres del Consell de Cent estaven facultats per actuar com a jutges en processos penals. A aquest tipus de procediment, se l'anomenava juí de prohoms. Sobre l'ús d'aquest procediment durant la segona meitat del segle XV, vegeu: Riera i Viader, Sebastià. "La Potestat del Consell de Cent de Barcelona en matèria de justícia criminal: el "juí de prohoms" (1442-1515)", dins *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 al decret de Nova Planta: XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2000. v. 3. pp. 789-802. En aquesta comunicació, però, no consta que se celebrés cap juí de prohoms l'any 1467.

⁵⁸³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 2v-3r (6/4/1467).

Pel que fa a Berenguer Artigó, el privaven a perpetuïtat d'exercir com a advocat a la ciutat, de ser membre del Consell de Cent i de qualsevol ofici o benefici de la ciutat. A més a més, ordenaven que se li instruís un procés per haver maleït i increpat a tots els consellers i a tots aquells que aquell any formaven part del Consell de Cent. Per tant, demanaven al batlle que fes presoner Artigó per tal d'interrogar-lo sobre aquests fets.

Al Principat i a Barcelona, es vivia un clima enrarit. No tothom estava d'acord a continuar la guerra, però, fins i tot entre els que hi estaven conformes, no tothom era partidari de la política que duia el Consell de Barcelona. Tot i les mesures del Consell per fer callar els partidaris del rei Joan i penalitzar tot aquell que criticués les decisions del Consell era difícil controlar i eliminar els focus d'oposició. Aquesta impressió ens la confirma, com ja hem dit anteriorment, la campanya de descrèdit davant del primogènit de la qual eren objecte els consellers. Aquesta propaganda negativa insistia en què els consellers obraven més per satisfer els seus interessos i aconseguir les seves venjances personals que no pas moguts per l'interès públic. Bernat Marimon, ambaixador de la ciutat davant del primogènit escrivia als consellers que el primogènit rebia cartes de particulars que algú li enviava:

*empeltant en la veritat quatre falsies, carregant la mà a vosaltres, missenyors, a qui bells ve rahonant, grans perills passats e encara presents en aqueixa ciutat, pintant se cascú lo restaurador d'aquella*⁵⁸⁴.

Aquesta afirmació de l'ambaixador ens fa pensar que, dins dels cercles influents de la ciutat, hi havia corrents opositors que havien cobrat força durant el regnat de Pere de Portugal, i que ara, amb l'arribada del nou rei miraven de substituir als qui ocupaven el poder.

Ben aviat, els ambaixadors a la cort del primogènit van fer arribar les seves notícies. L'ambaixada de Bernat de Marimon s'esforçava a desmentir els rumors que haguessin pogut arribar al primogènit i deixava clar que

---

⁵⁸⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, f. 83 (9/4/1467).

Barcelona sempre havia estat escoltada per tots els reis, predecessors seus, ja que sempre obrava en servei del bé comú i només informava de la veritat als seus senyors. A continuació, Marimon relatava els principals casos en els quals havien intervingut els jutges de la cancelleria causant desordres –el cas Bellafilla⁵⁸⁵, el de mossèn Pere Dusay, i el de mossèn Pla⁵⁸⁶. El primogènit responia que no volia denegar cap suplicació de la ciutat i que ell es comprometia a no donar guiatge als citats juristes, però li havien demanat que escoltés la seva versió dels fets i fes justícia i no s’hi podia negar⁵⁸⁷. Tot i aquesta declaració, a la seva carta, Bernat Marimon, bon coneixedor de la cort del príncep, ja veia venir els conflictes. Demanava, per tant, que li trametessin totes les constitucions i usatges referits a la pau i treva i al privilegi de juí de prohoms per tal de poder fonamentar bé el cas de la ciutat. No oblidem que l’ambaixador s’enfrontava a juristes experimentats que mirarien de refutar, amb tots els arguments possibles, la posició dels consellers i es preparava per una batalla jurídica⁵⁸⁸.

Tot i les promeses del príncep, els juristes esmentats van entrar al Principat amb les tropes del primogènit. Davant de les queixes dels ambaixadors de Barcelona, Joan de Lorena va al·legar desconeixement total

---

⁵⁸⁵ Misser Joan de Bellafilla, ciutadà de Barcelona, tingué un paper important durant el govern de la lloctinent Joana Enríquez. Fou Bellafilla qui posà de manifest el complot dirigit pel conseller segon Francesc Pallarès arran de la investigació que estava duent a terme en el procés contra Andreu Solzina. A la reunió secreta que va sortir a la llum, hi havien intervingut personatges tan rellevants com: Pere Deztorrent, menor, Bertran Torró i Joan Migevila. Vegeu: Coll, Núria. *op. cit.*, pp. 308-323.

⁵⁸⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-36, f. 92 (Perpinyà, 23/4/1467).

⁵⁸⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-36, f. 93 (Perpinyà, 23/4/1467).

⁵⁸⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-36, f. 92 (Perpinyà, 23/4/1467)
“*nos sien trameses les constitucions e usatges sobre los quals lo clam de pau e treva pren son fonament, hi lo privilegi de lo juí de prohoms hi totes altres coses, ab autènticament lo que es pugué mostrar que aquests han a comparar davant lo veguer pagades primer les despeses e deposada la quantitat adeudicada. Hi encara les libertat sus prohibeixen que el príncep no pot remetre lo processats per pau hi per treva sens primer satisfacció a la part i totes altres coses ab les quals que us serà vist nos pogan armar en favor de la ciutat en aquesta matèria car pus havem fonament de bona justícia hi aquella sien clarament mostrada*”.

i es disculpà amb els representants de la ciutat⁵⁸⁹. Tanmateix, el príncep no tenia cap mena d'intenció de prescindir d'aquests juristes, experts en les lleis del país, que li podien ser d'utilitat en front de les pretensions de les institucions.

Mentrestant, a Barcelona, el Consell havia tornat a fer prendre Berenguer Artigó, i aquest cop s'havien assegurat que no el salvés cap guiatge del veguer ni de cap altra instància. Als consellers, els va faltar temps per enviar una carta a Bernat Marimon manant-li que demanés que Artigó fos castigat per demèrits⁵⁹⁰. Poc esperaven, però, la reacció de Joan de Calàbria davant d'aquest empresonament. Artigó havia tramès una carta al primogènit en la qual explicava la seva versió dels fets. Segons aquesta, Artigó havia anat a Barcelona guiat pel primogènit per tal de dur a terme una determinada missió. Davant d'aquesta explicació, Joan de Lorena es mostrava indignat i creia que l'empresonament havia estat fet *per passions e pràrichas fetes a poch servey vostre e bé de la ciutat així com les de misser Vilana e de misser Joan Andreu*⁵⁹¹.

Davant d'aquest atac frontal per part del primogènit, els consellers van trametre-li una extensa carta⁵⁹² on li explicaven els motius per empresonar Artigó i els càrrecs que tenien contra Vilana i Andreu. Pel que fa al cas d'Artigó, afirmaven que en cap moment van tenir notícia que estava guiat pel primogènit, perquè ell no els ho va dir mai. A més a més, sabien que abans d'entrar a Barcelona havia tractat d'obtenir un parell de vegades un guiatge del veguer, fet que el Consell volia castigar per tal com ja havia escapat una vegada de la presó gràcies a aquest fet. Els consellers entenien que les reiterades peticions de guiatge al veguer eren un indicatiu més per suposar que Berenguer Artigó no venia guiat pel Primogènit. Berenguer Artigó havia entrat a la ciutat el divendres 5 de juny i s'hi va estar fins dilluns al migdia *demostrant*

---

⁵⁸⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-36, f. 101. (Castelló d'Empúries, 9/5/1467).

⁵⁹⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f. 143v-144r. (8/6/1467).

⁵⁹¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f.148r-150r (18/6/1467).

⁵⁹² AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f.148r-150r (18/6/1467).

*públicament que a fàstig dels consellers ell era vengut e stiguera en la present ciutat quan va ser pres. Contestant a l'acusació del primogènit, els consellers es justificaven dient que no havien pres Artigó moguts per passió alguna, sinó en compliment de la deliberació feta pel Consell de Cent i de Trenta-dos*⁵⁹³. Els únics que havien presentat una reclamació pel que fa a aquest cas havien estat els alcaldes de la seca. Aquests pretenien que, com que Artigó era advocat seu, els corresponia a ells jutjar-lo⁵⁹⁴. Aquesta demanda havia ocasionat una certa discrepància entre els alcaldes i el veguer. Cal assenyalar que aquestes dues magistratures sovint tenien contenciosos entre elles a causa de l'estatus jurídic especial del que gaudien els moneders i empleats de la seca. Per això, els consellers observaven que, en tot cas, era a l'advocat fiscal del rei a qui li pertocaria decidir en aquesta qüestió. En qualsevol cas els consellers no podien renunciar a castigar la persona que els havia escarnit i que havia aixecat càrrecs contra Joan de Marimon.

Pel que fa al cas de misser Vilana i misser Andreu, els consellers també deien actuar per ordre del Consell de Cent. Els càrrecs contra els dos juristes en aquest cas eren molt clars. Mentre ocupaven càrrecs a l'audiència havien estat responsables de *les morts dades a alguns ciutadans d'aquesta ciutat e turments donats a molts, e altres destruïts en béns, contra privilegis e libertats d'aquesta ciutat e Principat*. Els consellers estaven molt ofesos amb l'actitud de Joan de Lorena i li recordaren que, abans d'acusar-los a ells i a una ciutat que sempre havia servit bé als seus reis, potser hauria de veure els processos i verificar les informacions que li arribaven, a continuació feien una aferrissada defensa del govern de la ciutat tornant a afirmar que no els guiava cap voluntat parcial i demanant al primogènit que no tornés a fer afirmacions d'aquest caire:

E placia, senyor, la dita ciutat, concell e regidors d'aquella tals càrrechs no hoyen de vostre senyoria haver fetes les dessús dites coses per passions e

---

⁵⁹³ Efectivament, es tractava de la deliberació anteriorment esmentada: AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 2v-3r (6/4/1467).

⁵⁹⁴ En virtut d'un privilegi de 1445, els alcaldes de la seca tenien jurisdicció civil i criminal sobre el personal d'aquesta institució. Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 499.

parcialitats ne per venjances, com la dita ciutat dotada de bo e virtuós Concell per sempre a part de tals coses com vostra altesa los increpa ans tota vegada per recorre a son rey e senyor li demane coses justes, degudes e pertinents.

Els consellers acabaven la carta anunciant que li trametien una còpia de la investigació feta en el cas Artigó i que decidís ell el que calia fer. Mentrestant, i com a precaució, havien escrit al veguer demanant-li que no alliberés Artigó fins saber la seva decisió.

El primogènit contestava pocs dies després dient que no fessin res fins que ell fos a Barcelona i hagués jurat el càrrec⁵⁹⁵. Un dels objectius al venir per Principat no era només pacificar la terra, sinó administrar justícia:

nos som en aquestes parts vengut en nom e per part de la prefata majestat e en lo que a nos tocha en nostre propri nom, no solament per pacificar aquests regnes e constituir aquells en repòs, més encara e no menys principalment per confermar e atendra la justícia ab tota dretura e ministrà aquella a tots los súbdit egualment

i que ell no havia de fiar-se de la justícia administrada per ningú altre *en aquestes e no per què no-s fiam de la justícia ne virtut de nengun tant quant de la nostre entengut e delliberam la dita justícia, maiorment de causes de importància.*

Mentrestant, ordenava que possessin en llibertat Artigó i, potser amb un pel d'ironia, afegia que congreguessin el Consell de Jurats o els consells que calgués per comunicar-los la seva decisió. D'ara en endavant, ell mateix s'ocuparia d'aquest cas i deixaria tot allò que calgués per fer-ho. Des de bon principi, el primogènit volia deixar clar al Consell de Barcelona que no es deixaria influenciar i que no permetria ingerències en la seva jurisdicció.

---

⁵⁹⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres reials originals. 1.B.IX-A-1112 (Camp contra Cartellà 25/6/1467).

Els consellers van quedar desagradablement sorpresos amb aquesta decisió del primogènit, trobaren impropï que Joan de Lorena defensés tan aferrissadament Artigó i es queixaren al protonotari, Rodrigo Vidal, del to de les cartes del primogènit:

En los días passats havem reebuda una letra del senyor primogènit en favor de mossèn Berenguer Artigó tant afectada, que si fos lo comte d'Empúries o un germà del dit senyor primogènit bastare, de que havem presa no pocha admiració [...] vullats entendre axí ab Rodrigo Vidal com ab altres que letras axí exorbitants e de tanta desfavor no sien despatxades⁵⁹⁶ .

Els consellers només obeïren parcialment les ordres rebudes, si bé van treure Artigó de la presó, el van mantenir sota arrest domiciliari amb totes les fermances que es consideraren oportunes i es negaren a sobreseure el cas⁵⁹⁷. Els consellers de la ciutat, a més a més, no van deixar d'insistir en l'assumpte i a principis de juliol trameteren un síndic, Joan Mateu, al camp del primogènit, per tal d'informar-lo sobre els assumptes d'Artigó, Vilana i Andreu i defensar la postura de la ciutat.

En aquests primers conflictes entre el primogènit i les institucions, constatem una voluntat per les dues bandes de marcar clarament els límits de la seva influència i el seu poder. D'una banda la Diputació i, especialment, la ciutat de Barcelona, deixen clar que no es deixaran trepitjar ni un bri dels seus privilegis i prerrogatives, perquè les lleis cal complir-les, però també perquè cal mantenir intacte el prestigi, la influència i el poder de la ciutat, com bé exemplifica el conflicte del jurament, o el problema de Berenguer Artigó. Cal que la nova dinastia s'adapti a les lleis i els costums de la terra als que tothom, incloent el lloctinent i el seu seguici, està obligat. D'altra banda, es detecta una voluntat d'influir en els nomenaments clau de l'administració reial per tal d'exercir-ne un control encobert, com és el cas del nomenament de Joan Ros.

---

⁵⁹⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-23, f. 153v-154r (1/7/1467).

⁵⁹⁷ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 25. (30/6/1467).

Pel que fa al primogènit, sense ser obertament desafiant, volia deixar clar a les institucions, i sobretot a les persones que les componien, que ell no es deixaria manejar, sinó que sabia quines eren les seves atribucions i les exerciria sense obeir a pressions. Cal destacar la gran importància del control de la justícia i la defensa de les jurisdiccions en el cas de Gaspar Vilana i Joan Andreu. És significatiu que el príncep s'oposi a tot judici de prohoms o a tot intent de la ciutat de fer justícia pel seu comte o en absència seva com en el cas de pugar taula. El primogènit deixava ben clar des d'un bon principi que volia controlar l'aplicació de la justícia i, per tant, dels càstigs, advertint que no toleraria pràctiques de venjances partidistes per part de les institucions.

L'ofensiva militar del lloctinent

L'arribada de Joan de Lorena com a lloctinent i governador general de Catalunya va donar un nou impuls a la guerra. Després de jurar a Barcelona com a primogènit i governador general, Joan de Lorena, tornà a centrar la seva atenció en el nord del Principat. El duc de Lorena sabia bé que gran part de la clau d'aquella guerra consistia a assegurar la connexió de Barcelona amb el nord del país i aquest amb França i Provença. Al mateix temps, calia controlar el territori costaner per evitar un desembarcament de tropes joanistes a l'Empordà que, amb l'ajuda dels pagesos de la muntanya comandats per Verntallat, poguessin desestabilitzar i dominar la zona.

Per llançar aquesta ofensiva, el primogènit, doncs, esperava la prompta arribada al Principat del seu cunyat, el comte de Vaudemont, al capdavant de dues-centes llances provinents de Provença que havien d'unir-se a les dues-centes cinquanta llances del rei de França que l'esperaven a Perpinyà⁵⁹⁸. Amb aquest contingent i les tropes que pogués aconseguir assoldar al Principat, Joan de Lorena esperava fer una ofensiva contra les tropes de Joan II d'Aragó per tal d'aconseguir el domini sobre el nord del

---

⁵⁹⁸ ACA. Generalitat. Correspondència N-688, f. 15v. (3/9/1467).

Principat i assegurar, així, les comunicacions entre Catalunya, Provença i França.

En un primer moment el duc de Lorena va demanar a la ciutat de Barcelona que contractés dos mil peons per reforçar les llances que havien de venir de França i començar l'ofensiva a l'Empordà. La ciutat no va poder satisfer les demandes del primogènit a causa de la penúria per la que estava passant la Taula de canvi. Joan de Lorena es dirigí a la Generalitat que per aconseguir els diners va fer una emissió de deute públic que, com expliquem amb més detall al capítol dedicat a la convocatòria del *Princeps namque*⁵⁹⁹, va resultar fallida. La Diputació del General, doncs, tampoc no va poder reunir els homes que els sol·licitaren. En arribar el mes d'octubre, Joan de Lorena s'adonà que els seus plans es retardaven més del previst i decidí cridar l'usatge *Princeps namque*, per forçar les institucions a negociar el finançament d'un important contingent de tropes⁶⁰⁰.

Aquell mateix agost de 1467, mentre el primogènit es dirigia a Barcelona, les tropes joanistes comanades pel príncep Ferran arribaven a Girona per mirar de conquerir un port de mar a l'Empordà des del qual es pogués efectuar un desembarcament per dominar la zona⁶⁰¹. Els homes de Ferran aconseguiren, momentàniament, assegurar-se el camí de Girona fins a Empúries.

A principis d'octubre, Joan II arribà amb més tropes a Empúries per reunir-se amb el seu fill i s'encaminaren cap a Girona. Les forces del comte d'Armagnac, en aquell moment encara aliat amb els Anjou, es dirigiren cap a Puigcerdà per tallar la possible retirada dels enemics i el primogènit tenia la intenció d'encaminar-se al més aviat possible amb totes les tropes disponibles cap a Hostalric⁶⁰². La intenció era fer un esforç militar i mobilitzar

---

⁵⁹⁹ Vegeu pp. 409-414.

⁶⁰⁰ Vegeu pp. 409-417.

⁶⁰¹ Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la trágica fi de l'edat mitjana a Catalunya...*, p. 271.

⁶⁰² AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-35, f. 132 (22/9/1467).

ràpidament prou tropes per tal d'infligir una gran derrota a les tropes de Joan II i apoderar-se de tot el nord del país.

Les previsions del primogènit, però, es van veure frustrades per les llargues negociacions que es derivaren de la convocatòria de l'usatge. Fins a l'1 de novembre de 1467, el primogènit no va aconseguir cridar el *Princeps namque*. Malgrat tot, el 12 de novembre Joan de Lorena marxà cap a l'Empordà per reunir-se amb les tropes del comte d'Armanyac i continuà la campanya empordanesa que, de seguida, donà els seus fruits. El 22 de novembre, el comte de Vaudemont, el comte de Campobasso, Lena i Pere Joan Ferrer obtingueren una gran victòria sobre les tropes de Joan II a Viladomat⁶⁰³. Després d'aquesta batalla, Joan II i Ferran embarcaren cap a Tarragona mentre que el primogènit, amb l'ajuda de la Diputació, començà a reunir material i homes per organitzar el setge d'Empúries⁶⁰⁴ i impedir així un nou desembarcament enemic. Les institucions eren ben conscients de la importància de prendre la plaça i el Consell de Cent s'avingué a prestar la bombardera Santa Eulàlia, la més gran que posseïa la ciutat, amb tot els seus accessoris i pedres per a què fos usada en el setge.

El desplaçament de tropes cap al nord, tot i que exitós, aixecà veus d'alarma entre els municipis del voltant de Barcelona i de la zona del Llobregat que se sentiren desprotegits, fins i tot alguns pobles de la zona,

---

⁶⁰³ *Dietari de la Deputació del General de Catalunya. op. cit.*, p. 89. *Manual de novells ardits o dietari del Consell. op. cit.*, v. 2, p. 483.

⁶⁰⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688. f.45-47 (26/12/1467). La llista de materials i personal que la Diputació a càrrec de la subvenció cobrada per a la defensa proporcionà al primogènit és força important: quinze magalls, quinze aixades, setze pica martells, quinze pales de ferro, una sola de plom per la bombardera, cent vuit pilotes de plom, cent vint-i-cinc pedres per a la bombardera petita, vint-i-sis pedres per a la bombardera grossa, dues espartines de cànem noves, sis dotzenes de cabassos, una dotzena de libants d'erba, un mascle de la bombardera grossa, una grossa de trunyelles d'espart, quatre mestres de cases, sis molers per rompre roques, dos farrers amb la seva artilleria, sis mestres d'aixa, dotze mariners, dotze barrils de pólvora. Els diputats ja advertien que administressin bé els materials, perquè si n'havien de trametre gaire més, no podrien pagar el sou dels peons i homes d'armes.

com Sarrià o St. Bartomeu de Sants, amenaçaren amb negar-se a subvencionar una defensa de la qual no gaudien. El neguit fou tan gran, que la Diputació es veié obligada a escriure al comte d'Iscla, per tal que destinés tropes per protegir la zona del Llobregat⁶⁰⁵, mentre s'esforçava a convèncer les poblacions per a què continuessin contribuint⁶⁰⁶.

Tot i que encara continuava el setge del castell d'Empúries i Girona romania en mans de Joan II, l'exèrcit del primogènit havia recuperat les principals viles i ciutats del nord. Joan de Lorena va considerar que la regió estava prou controlada com per focalitzar la nova ofensiva sobre la zona que s'estén entre Vic i Ripoll, on es concentrava gran part de l'oposició pagesa.

Emperò, el primogènit no ho tenia gens fàcil, la indisciplina regnava a les files de les tropes de la Terra i els cavallers a sou⁶⁰⁷ per la Diputació, un cop contractats i pagats, no es presentaven al lloc assenyalat com a punt de reunió de l'exèrcit. Joan de Lorena demanava explicacions als diputats, que se'n desentenien al·legant que ells només tenien la responsabilitat de pagar els sous i no pas de controlar la disciplina ni si els cavallers es presentaven o no al lloc designat:

parlant sempre ab humil reverència no pensam culpar si los cavallers a qui havem dat sou no són anats a vostra altesa com lo càrrec nostre sie solament pagar⁶⁰⁸.

L'actitud dels diputats que es plasmava en aquesta carta no era del tot sincera ni real, ja que la intervenció dels diputats en els afers militars anava molt més enllà del mer finançament. La mateixa missiva explicava que els diputats, en efecte, havien retingut una part dels homes assoldats per defensar la zona del Llobregat, perquè creien que calia reforçar la vigilància

---

⁶⁰⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 44v-45r (22/12/1467).

⁶⁰⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.47v. (29/12/1467).

⁶⁰⁷ Malgrat que estem en una època de relacions vassallàtiques, les prestacions militars més enllà d'un determinat nombre de dies havien de ser remunerades.

⁶⁰⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 71 (3/2/1468).

d'aquella àrea. Els diputats van obeir al primogènit i li remeteren els homes que reclamava. Acceptaren també la conveniència que fos Joan de Lorena qui els passés revista i certifiqués la seva aptitud per al servei. Tornaven a recordar-li, però, que si no enviaven més homes al Llobregat i a Martorell, els habitants i, sobretot, els pagesos, que estaven sent molt perjudicats per les ràtzies dels enemics, deixarien de pagar la subvenció dels cavalls. La sensació de desprotecció era molt gran i els habitants de la zona no percebien la presència de les tropes que estaven assoldant per a la seva protecció. L'exèrcit –si és que podem anomenar així aquest conglomerat de tropes diverses contractat per a la defensa del territori– no estava ni de bon tros tan ben organitzat, ni dotat de mecanismes de control com les institucions civicipolítiques del país i el poble en percebia el desgavell: *Ne sabem en qual orde stan los cavallers qui sou han pres, ni hon són i per ço la gent crida no sens causa*⁶⁰⁹.

Les sospites dels diputats no anaven gaire desencaminades i, a mitjan febrer, les tropes del rei Joan II, en una de les seves ofensives, aprofitaren que la majoria de l'exèrcit de la Terra es trobava concentrat al nord del país, per arribar ben bé fins a les portes de Barcelona i atacar les terres de Sant Boi⁶¹⁰ i al Maresme⁶¹¹. L'estratègia de l'exèrcit trastamarista era prou clara. Enviaven atacs al sud per distreure efectius de les tropes liderades pel duc de Lorena i disminuir, així, la pressió que estaven infringint les tropes de la Terra a Girona.

A Barcelona, els anys de guerra començaven a pesar. A principis d'octubre de 1467, ja havia estat descobert un complot per tal de lliurar les claus de Barcelona al rei Joan II, que va costar la vida a Nadal Moia i Bartomeu Riba⁶¹². A principis de maig de 1468, comparegueren davant l'Audiència reial, en presència de Joan de Lorena, que el 8 de maig havia tornat a la ciutat provinent de l'Empordà, Francesc Cescorts, mercader, que

---

⁶⁰⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.68 (29/1/1468).

⁶¹⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.89v-90.

⁶¹¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 92v-93 (5/3/1468).

⁶¹² *Dietari de la Deputació del General. op. cit., v. 2, p. 88.*

havia ocupat el càrrec de conseller l'any anterior, i Bernat Estupinyà, jurista, acusats d'una nova conjuració contra el primogènit a favor de Joan II. Els acusats foren declarats culpables, condemnats a mort i els seus béns foren confiscats. El fet causà gran rebombori a la ciutat, ja que, tal com ens diu el dietarista de la Diputació, feia cent anys que no es condemnava a mort a cap jurista. Penjaren els dos reus al portal de la Bocaria⁶¹³. La freqüència amb què se succeïren ambdós complots, ens fa pensar que dins de la ciutat hi devia haver una facció prou important disposada, si més no, a arribar a un pacte amb Joan II per tal d'acabar la guerra.

El primogènit aprofità la seva presència a Barcelona per protagonitzar una acció militar destinada a augmentar la seguretat del Llobregat i, indirectament, a protegir la ciutat de Barcelona. Joan de Lorena demanà a la ciutat la col·laboració de la seva host i el préstec de la bombardera Antònia per tal d'assetjar el castell de Castelldefels. L'acció durà pocs dies i el 21 de maig es rendia la fortalesa⁶¹⁴. Al juny, les tropes del primogènit ja dominaven tota la costa, des de l'Empordà fins a Castelldefels.

Després de la pacificació de la zona, el primogènit decidí tornar al nord amb les seves tropes, que continuaven el setge de Girona. Joan de Lorena, però, no es dirigí cap a la ciutat, sinó cap a la muntanya, amb la idea de reduir Sant Joan de les Abadesses, Olot i Camprodon a la seva obediència⁶¹⁵. Els diputats s'afanyaren a comissionar i donar poders a un dels oïdors de comptes, Joan Ramon de Vergós per a què anés amb les tropes del Primogènit a posar ordre als afers de la Generalitat en aquelles terres per a què contribuïssin a la causa al més ràpidament possible.

L'estiu de 1468, l'objectiu militar de Joan de Lorena era assetjar Vilafranca del Penedès. Els diputats, però, li aconsellaren que no ho fes, perquè un setge d'aquestes dimensions hauria obligat a desguarnir la zona de l'Empordà just a l'època de començar la collita, propiciant les ràtzies dels

---

⁶¹³ *Dietari de la Diputació del General. op. cit.*, v. 2, p. 91.

⁶¹⁴ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2. p. 487.

⁶¹⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f 125-126 (23/5/1468).

enemics que atacaven els pagesos per obtenir menjar per als assetjats de Girona i els resistents de la zona de la muntanya. A més a més, en cas que els enemics concentrassin tota la seva força a contrarestar el setge, es veuria obligat a aixecar-lo i això li comportaria un gran desprestigi. Tot i la presència de les tropes del primogènit, el príncep Ferran guià un grup de cent cinquanta cavallers que aconseguiren fer presoners quaranta-tres cavallers del bàndol de la Terra que es dirigien cap a Vic i cap a Girona i aconseguiren fer estralls a les collites.

Semblava, doncs, que el rei Joan II començava a recuperar-se del gran cop anímic que li havia suposat la mort de la seva esposa, la reina Joana, el febrer d'aquell any i reordenava les seves tropes cobrant noves forces. Si l'exèrcit de la Terra es concentrava al nord, el reialista, sota la direcció de Requesens des Soler –nou portantveu de governador general de Catalunya en substitució del seu pare Galceran de Requesens– aconseguí recuperar les poblacions Concabella i Sisteró, enclaus de la Segarra, que encara eren en mans de guarnicions de soldats portuguesos –efectius romanents dels mercenaris vinguts amb el rei Pere– que les ocupaven pel bàndol de la Terra⁶¹⁶. Al mateix temps, al nord del país, un destacament de tropes reialistes provinents de Navarra amenaçaven Ripoll, i d'altres escamots continuaven pressionant la zona del Llobregat. En arribar l'estiu de 1468, es pot dir que els dos bàndols havien arribat a un cert equilibri militar i no estava gens clar qui podia guanyar la guerra.

Entre la guerra i la legalitat institucional

Aquest primer any d'actuació de Joan de Lorena a Catalunya va estar marcat per tot un seguit de petits enfrontaments entre les institucions i el nou lloctinent. Es tractava d'informar al primogènit dels dubtes que suscitaven la constitucionalitat de les seves actuacions i, a l'hora, deixar ben clar els límits del poder i l'autoritat reial enfront del de les institucions. Després de la

---

⁶¹⁶ Zurita, Jerónimo. *op. cit.*, v. 7, p. 576.

primera tensió apareguda, com ja hem vist, amb motiu del jurament, els principals conflictes anaren associats als nomenaments de càrrecs per part del primogènit; l'apropiació de rendes dels enemics per gratificar als partidaris del nou rei; la manca de pagament dels drets del General al campament de l'exèrcit del primogènit i la vigilància en l'emissió de salconduits. D'altra banda, les institucions i Joan de Lorena treballaven conjuntament amb altres temes, com el sosteniment de la Taula de canvi de Barcelona o l'obtenció d'un permís de treta de forments de Provença.

A principis de gener de 1468, els consellers de Barcelona van rebre una carta del primogènit on els recriminava que atorgaven massa salconduits a gent que entrava i sortia de territori enemic. Calia extremar-ne el control. Els consellers de la ciutat, amb un xic d'ironia, es felicitaven que el primogènit tingués tant d'interès en els salconduits i indicaven que potser eren els membres de la seva cancelleria qui havien d'anar amb més compte ja que, sovint, rebien salconduits signats únicament per Bofillo del Giudice i, aleshores, com que faltava la signatura reglamentària del canceller o vicecanceller, es veien obligats a esguinçar-los⁶¹⁷. Concloïen, però, que tant ells com els diputats estaven molt alerta en la concessió de salconduits. Realment, a principis de 1467, quan el país es trobava sense rei ni primogènit, els consellers de Barcelona, juntament amb els diputats, van assumir la responsabilitat de concedir els salconduits⁶¹⁸. La majoria d'aquests documents se sol·licitaven, o bé per anar a negociar i pagar els rescats, o bé per anar a terres enemigues a comerciar. De tota manera, el problema dels salconduits continuà viu i els diputats, mesos després, l'abril de 1468, escrivien al primogènit dient que capitans del Maresme, Llobregat, i Vallès atorgaven salconduits als soldats enemics per a que es poguessin guanyar el rescat:

[donen salconduits a] *peons alecaios qui, sots color de presoners e en altres maneres, entren en les dites parts e conversen ab los fidelíssimos vassalls de la magestat del senyor rei e de vostra altesa, explorants e*

⁶¹⁷ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 193r-v (28/1/1468).

⁶¹⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 31-36.

damnejant aquells, hoc e alguns d'ells son presoners de hòmens de la part deçà obtinguts dels dits capitans que puixen guanyar lur rescat de on se vullen e axí ab aquell salconduit o per furts de béns o per capció de persones destrovexen les terres obedients al senyor rei e a vostra celsitut⁶¹⁹.

Un exemple del tipus de salconduit que s'acostumava a donar als enemics per a que anessin a buscar el rescat el trobem en el què el primogènit concedí a Jaume March IV, senyor de l'Eramprunyà, quan, finalment les tropes de Menant de Guerra rendiren el castell el novembre de 1469. La cancelleria reial extengué un salconduit a favor de March que permetia que, durant el termini d'un any, anar amb qui necessiti a terres enemigues i retornar amb diners i mercaderies. El permís concedit també l'autoritza a treure mercaderies com: randes, suros, merceria, pinyons, cuiram gros i adobat, guants, bonets, caixes, cofres, i qualssevol altra mercaderia exceptuant diners, joies, or, argent, pòlvora o armes. Per tant, durant un any, se l'autoritzava a comerciar i fer els tractes que calguessin per reunir els diners que li exigia el rescat⁶²⁰.

Com hem dit abans, un altre punt de fricció foren les donacions i els nomenaments fets pel primogènit. Tan bon punt va arribar i inicià la seva actuació a Catalunya, el primogènit començà a repartir gràcies i donacions entre els seus fidels. Aquest fet no era gens inhabitual i els diputats estaven atents a qualsevol possible confiscació il·legal per part de l'autoritat reial. La vigilància per part de la Diputació, no només era part de les seves funcions, sinó que resultava essencial per tal de deixar ben clar a Joan de Lorena què podia i què no podia fer. Els diputats, a petició dels afectats, protestaven per les possibles apropiacions il·legals.

De vegades, les qüestions eren més aviat de procediment, com en el cas de Joan Moner, un mercader de Barcelona, al qual se li havia espoliat una casa a Canet i un censal que rebia a St. Celoni amb una carta del

---

⁶¹⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 111, (8/4/1468).

⁶²⁰ ACA. Cancelleria d'Intrusos. Comune. Reg. 38, f. 4v-7r (Girona, 3/11/1469).

primogènit que no duia la signatura del canceller ni del vicecanceller. Aquest exemple, que podríem considerar com un greuge merament procedimental, de fet amagava una descura en el control de la legalitat per part dels oficials reials –els màxims garants del dret de la Cancelleria no havien expressat la seva conformitat amb l'acció– i, sobretot, tal i com denunciaven els diputats, es tractava d'un incompliment de les constitucions i calia fer-ho entendre al màxim representant del poder reial: *que tals coses són obvians a les dites constitucions per ells solemnement jurades*⁶²¹.

D'altres vegades, les qüestions eren més de contingut. Per exemple, el cas que es plantejà quan Joan de Lorena va voler fer donació a Jaume Copons d'un censal originàriament propietat de Lluís Miquel, inobedient al senyor rei. Ningú no discutia que el rei podia apropiarse dels béns dels enemics i fer-ne donació a tercers, però moltes famílies, com en el cas dels Miquel, havien intentat assegurar el seu èxit en la contesa dividint la seva lleialtat: la meitat de la família era fidel a un bàndol i l'altra meitat a l'altre bàndol. Anant encara una mica més enllà en aquesta estratègia, podia passar que els individus reialistes d'una família fessin donació dels béns que quedaven en territori controlat per les institucions als parents que s'havien mantingut fidels a aquestes i a l'inversa. Aquesta maniobra era totalment legal i aquests béns, propietat ara d'algú fidel, no podien ser decomissats. Això era justament el que havia passat en el cas dels Miquel. Abans de ser declarat enemic, Lluís Miquel havia traspassat la propietat del censal al seu germà Jaume Miquel, perfectament fidel a la causa i, per tant, el primogènit no en podia efectuar la donació i els diputats es veien obligats a protestar-la en defensa de l'esmentat Jaume⁶²².

Els béns del difunt rei Pere de Portugal també foren motiu de controvèrsia. Joan de Lorena intentà fer-los servir per premiar els esforços dels seus fidels o bé per pagar despeses mitjançant donacions. Tant els consellers de Barcelona⁶²³ com els diputats van haver-li de recordar que

---

⁶²¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.82v-83 (15/2/1468).

⁶²² ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.55 (15/1/1468).

⁶²³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, p. 185r-v.

aquests béns estaven obligats a la marmessoria del difunt rei,⁶²⁴ i el General de Catalunya, com a cobrador de la marmessoria, no podia consentir-ne la confiscació⁶²⁵.

L'altre gran problema quan es feien donacions, com tractarem més extensament en el capítol dedicat a l'economia, eren les donacions de béns afectades per deutes. En aquest cas, els diputats també intervenien per protegir els drets dels creditors. Un cas que ho il·lustra, a la vegada que també és un exemple de protecció de les constitucions per part de la Diputació, és el cas de Jaume d'Aragó contra els hereus o administradors dels béns de Joan Estela. El primogènit havia fet donació a Jaume d'Aragó de les propietats d'Estela, enemic de la pàtria. Un cop fet això, però, Estela va incoar un procediment fiscal contra els deutors de l'herència, cosa clarament contra constitucions, tal i com s'exclamaven els diputats:

Car, feta donació per vostra senyoria a algú de béns de acuidats, lo donatari fa fer la instància al procurador fiscal contra aquell que pretén ésser deutor de la heretat de que és feta donació per ço que ab més favor e sens despeses havem per faç vel nefas alguna cosa per extorció e axi es feta frau a les dites constitucions⁶²⁶.

Per si fos poc, en aquest cas també havia estat vulnerat el procediment, ja que el primogènit havia fet comissions a Bartomeu Serra i Baltasar Savila, quan la Capitulació de Vilafranca establí clarament que no es podien fer comissions.

Les donacions afectades per censals no només concernien als particulars, sinó que també atenyien a les institucions. El Consell de Cent de Barcelona es queixava que el primogènit feia donacions de rendes de castells del patrimoni reial que estaven afectades per censals en poder del

---

⁶²⁴ El manuscrit de la marmessoria del rei Pere IV, o Pere de Portugal, es conserva a Barcelona. Biblioteca de Catalunya, ms. 178/2.

⁶²⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.86-87 (20/2/1468).

⁶²⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f96-97 (4/3/1468).

Consell barceloní. Un exemple d'això fou el cas de les rendes del castell de Pals, que Joan de Lorena havia cedit a Jacobo Galeotto, però que estaven obligats per dos censals morts, un de 5.000 florins i l'altre de 2.000 florins, en poder del municipi barceloní. Els contractes dels censals, a més a més, estipulaven que el rei o el primogènit no es podia despendre del castell fins que no hagués eixugat el deute, per tant, la donació era nul·la i els consellers la impugnaren⁶²⁷.

Un altre tema de fricció foren els nomenaments. El primogènit va provar d'interferir en el nomenament d'oficials del General, com en el cas de Francesc Cenespleda, procurador del comtat d'Empúries. Quan aquest oficial acabà el seu mandat, Joan de Lorena va escriure als diputats per a què el mantinguessin en el càrrec, però aquests contestaren que, tot i que Cenespleda havia complert molt bé amb les seves obligacions, havien decidit substituir-lo: *per bon ordre de la casa és estat lo parer nostre deure provehir de novell procurador*⁶²⁸. Els diputats refermaven així la seva autoritat sobre la del primogènit pel que feia als afers propis de la Diputació. Un altre cas simptomàtic de l'afirmació de l'autoritat de les institucions, fins i tot per sobre del poder reial, fou la negativa del Consell del Principat a naturalitzar l'almoiner de Joan de Lorena. El lloctinent va demanar la nacionalització als diputats. Aquest afer, però, no estava dins de les seves atribucions i el traspasaren al Consell del Principat que, després d'una votació secreta, decidí no accedir als desitjos del primogènit⁶²⁹.

El descobriment de frauds en el pagament de les generalitats al campament militar del primogènit, tot i que molt puntual, va impel·lir als diputats a enviar un collidor del General per tornar a cridar els drets,⁶³⁰ ja que s'havia descobert que alguns sastres tallaven draps sense botllar al camp del primogènit⁶³¹.

---

⁶²⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI- 23, f. 178 (22/12/1467).

⁶²⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 76v (9/2/1468).

⁶²⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.120 (28/4/1468).

⁶³⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 49 (4/1/1468).

⁶³¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 80 (11/2/1468).

La guerra catalana dins del joc d'escacs europeu

La tardor de 1467, poc després de la proclamació de Carles el Temerari com a duc de Borgonya, esclatà una guerra a Normandia que enfrontà els ducs de Borgonya i de Bretanya amb el rei de França. Després d'una treva durant l'hivern, el conflicte continuà fins que l'exèrcit del rei de França –nominalment capitanejat per Nicolau, marquès de Pont, fill de Joan de Lorena i promès de la princesa Anna de França– aconseguí derrotar les tropes de Francesc de Bretanya, que no van poder rebre a temps l'ajuda de Carles el Temerari.

Francesc II de Bretanya només acceptà negociar els termes de la rendició amb Joan de Lorena. El rei de França atorgà, doncs, poders a Joan de Lorena per pactar la pau. El lloctinent, per tant, abandonà Catalunya per dirigir-se a Bretanya la darrera setmana de juliol de 1468 i el seu cunyat, el comte Ferry de Vaudemont, ocupà, temporalment, el càrrec de lloctinent del rei Renat, que jurà davant de les institucions catalanes el 10 de juny de 1468⁶³². El 10 de setembre de 1468 se signava el Tractat d'Ancenis entre Bretanya i França. Les notícies del tractat arribaren a Catalunya el 29 de setembre i s'ordenà fer celebracions a Barcelona perquè es creia que la pacificació de França propiciaria la vinguda al Principat del rei Renat⁶³³, com li comunicaren els diputats a Ferry de Vaudemont⁶³⁴.

Joan no tornà immediatament al Principat, ja que fou reclamat al seu ducat de Lorena on Thiebaut de Neufchâtel, mariscal de Borgonya, damnificava les terres loreneses en venjança per l'annexió de la vila d'Épinal al ducat lotaringi. Joan, però, fou prou intel·ligent com per no enfrontar-se directament als borgonyons i deixà que el Consell del ducat dirigís aquest conflicte, d'aquesta manera evità que es malmetés la seva relació personal amb Carles el Temerari.

---

⁶³² Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane...*, p. 285.

⁶³³ *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 489.

⁶³⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 39 (29/9/1468).

Un cop solucionades les qüestions internes, Lluís XI de França, tornà a donar suport a l'empresa catalana i el 18 d'abril de 1469 un contingent de cinc mil arquers francesos comandats per Dunois protagonitzaren una ofensiva a l'Empordà i després s'uniren a les tropes que estaven assetjant Girona. Un mes després, el 25 de maig de 1469, Joan de Lorena tornava a Catalunya. Al cap de sis dies, l'1 de juny de 1469, capitulava la ciutat de Girona. La capital del Ter es rendí a Dunois, que la cedí a Joan de Lorena en nom del rei de França. Alguns historiadors, com Ángeles Masià de Ros, argumenten que la rendició de la ciutat no va venir tan propiciada per la duresa del setge, sinó per desacords interns entre els ciutadans gironins que havien pres partit a favor i en contra de Pere de Rocabertí i d'Erill, baró de Sant Mori i capità de Girona, i perquè s'havien sentit desemparats pel rei Joan⁶³⁵. Estem més d'acord, però, amb la versió proposada per Santiago Sobrequés.⁶³⁶ De fet, els gironins ja s'havien tret de sobre al molest Pere de Rocabertí quan, després de la batalla de Viladomat, fou destituït en tornar Ferran i Joan II a Tarragona. D'altra banda, en contra del que diu Masià de Ros, el setge de 1469 resultà molt dur per a la població a causa de les dificultats d'avituellament durant l'hivern de 1468-1469. Quan a la primavera, arribà el primogènit amb els reforços francesos, la població gironina estava mal alimentada i exhausta de suportar un setge de gairebé un any.

Un comtat sense sobirà: defectes militars però continuïtat institucional: proveïments i política monetària

Com ja hem esmentat abans, en absència de Joan de Lorena, la lloctinència quedà en mans de Ferry de Vaudemont. A principis d'octubre, el cunyat del primogènit anuncià que ell havia de retornar amb urgència a les seves terres i no podia esperar el retorn del primogènit ni la vinguda del rei. Els consellers es dirigien al rei Renat per demanar-li que ho evités⁶³⁷. Tres dies després eren els diputats els que escrivien al mateix Vaudemont

---

⁶³⁵ Masià de Ros, Ángeles. *op. cit.*, pp. 159-1463.

⁶³⁶ Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la trágica fi de l'edat mitjana a Catalunya...*, pp. 263-287.

⁶³⁷ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 30v-31 (5/10/1468).

demant-li que reconsiderés la decisió d'abandonar Catalunya a finals de mes, perquè això desmoralitzaria molt els homes i perdrien l'avantatge que els proporcionaven les cent cinquanta llances franceses⁶³⁸. Per desgràcia, el lloctinent tenia bons motius que l'impulsaven a retornar. La seva mare estava al llit de mort i ell s'havia de fer càrrec del seu comtat de Vaudemont, per tant, el 5 de novembre de 1468⁶³⁹, marxà de Catalunya, on ja no tornaria mai més⁶⁴⁰.

Mentre Joan de Lorena estigué fora del país, les operacions militars continuaren centrant-se en el setge de Girona. Les tropes de Joan II d'Aragó fortificaren les places de Vilafranca, Cardona, Piera, Els Prats del Rei i Berga⁶⁴¹ per llençar atacs ràpids sobre les zones limítrofs controlades per les institucions per mirar de debilitar el setge de Girona en haver de destinar tropes a altres llocs del país. Al mateix temps, les tropes reialistes assetjaren Ripoll, la vila aviat es trobà amb molts problemes d'avituellament, ja que aquell estiu les tropes enemigues havien dificultat la collita de blat i els ripollencs depenien del forment que compraven, a un preu molt elevat, a Ribes de Fresser i a Puigcerdà⁶⁴². Des de la pèrdua de Berga⁶⁴³, que caigué a mans reialistes, Ripoll encara perillava més. Com que els diputats consideraven que es tractava d'una vila clau per controlar la muntanya i tallar els canals de proveïment de Girona, tot i que l'exèrcit estava concentrat en el setge de Girona, decidiren enviar cinquanta homes per reforçar la guarnició ripollenca⁶⁴⁴.

A mitjans de març, arribaren reforços de França comandats per Joan de Haricaud i es destinaren a dominar la muntanya incorporant-los a l'exèrcit

---

⁶³⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 42v-43 (8/10/1468).

⁶³⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 59 (5/11/1468).

⁶⁴⁰ Férry va morir al seu comtat de Vaudemont al desembre de 1470. Vegeu: Solsona, Francina. (1963), *op. cit.*, p. 46.

⁶⁴¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 67v-68v (24/11/1468).

⁶⁴² ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 55v (29/10/1468).

⁶⁴³ El príncep Ferran va prendre Berga el 17 de setembre de 1468.

⁶⁴⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 90r (23/1/1469).

que assetjava Girona⁶⁴⁵. Quan Joan Descallar i el Capdet Ramonet, homes del rei Joan, aconseguiren prendre el castell de Ribes de Fresser –la clau per a l'avituallament de Ripoll– els diputats volien enviar Armendáriz amb dos-cents homes per a la defensa de Ripoll però no ho van poder fer perquè les tropes enemigues amenaçaven amb arrasar la zona del Llobregat i malmetre la collita⁶⁴⁶. Com veiem, tot i que l'exèrcit era, principalment, responsabilitat del lloctinent, les institucions estigueren molt al cas dels moviments de tropes, acordant amb els oficials reials que convenia fer en cada moment segons les necessitats que els participava la població.

L'aprovisionament de blat fou, però, el tema que més preocupà les institucions. La collita de 1468 no havia estat especialment bona i els enemics l'havien dificultat tant com havien pogut. Els diputats sabien que els ducs de Milà i de Savoia ja havien prohibit les tretes de forment del seu territori i Sicília no tenia blat per vendre, l'única sortida era, doncs, el blat provençal. Des de setembre d'aquell mateix any, les institucions catalanes van començar a fer gestions per aconseguir gra a Provença. Els diputats intentaren tenir la prioritat de compra dels forments provençals, només així creien possible obtenir prou blat per abastir la població i l'exèrcit⁶⁴⁷. Segons Felip de Ferreres, enviat del Consell de Cent a Provença, el negoci es presentava difícil. Tot i que el primogènit i el rei semblaven estar-hi d'acord, Palomides Sorbin, president de Provença, s'hi oposava fermament. Els provençals tenien por de no poder vendre el seu blat a un preu avantatjós i, per tant, de perdre-hi diners. L'ambaixador pensava que: *el rei podia fer una inhibició general dels forment de Provença après donar llicències a particulars catalans i a alguns altres e que així els genovesos no haurien causa de entrenyor*⁶⁴⁸.

---

⁶⁴⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f.126r (13/4/1469).

⁶⁴⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 146v (12/5/1469).

⁶⁴⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 23r (17/9/1468).

⁶⁴⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N. 157 (Angers, 19/9/1468).

El Consell de Cent decidí enviar un altre emissari, Nicolau Massó, per a què pogués ajudar Ferrera en l'assumpte del forment⁶⁴⁹. Tot i la insistència dels emissaris, el primogènit de seguida se'n va desentendre i els recomanà que anessin a veure al rei directament⁶⁵⁰. Les accions de Felip de Ferreres, un parell de dies després, eren ben prometedores: el rei Renat havia acceptat signar la treta de blats de Provença en les condicions que demanaven els catalans i ara procedia a enviar les ordres oportunes al Comte de Troyes, governador de Provença. D'altra banda, el monarca també creia que podia obtenir que el seu nebot, el rei de França, els donés permisos de tretes de forment⁶⁵¹. Pràcticament un mes després, Nicolau Massó, enviat dels consellers de Barcelona a la cort francesa, informà al municipi barceloní que Joan de Lorena ja havia demanat a Lluís XI el permís de treta de blats de França i que aquest es disposava a autoritzar l'exportació de blats del Llenguadoc⁶⁵².

Tan bon punt tingueren assegurats els dos punts de proveïment, només calia transportar el cereal cap a Catalunya. El rei Joan II destinà dues galeres napolitanes a patricular les costes catalanes i impedir que els forments i les vitualles fossin transportades de Provença a Barcelona⁶⁵³. Però no només eren els vaixells napolitans els que obstaculitzaven el tràfic de mercaderies, sinó que les autoritats catalanes de seguida van adonar-se que algunes naus genoveses, teòricament neutrals, també impedièn l'arribada de les mercaderies a Catalunya. Davant de la pressió naval enemiga, les institucions reforçaren la defensa de les costes i demanaren a les autoritats

---

⁶⁴⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 35-36 (20/10/1468).

⁶⁵⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N. 163 (Angers, 28/11/1468).

⁶⁵¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N. 164 (Angers, 30/11/1468).

⁶⁵² AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N.167 (Avinyó, 22/12/1468).

⁶⁵³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 74v (9/12/1468).

provençals que les seves naus també combatessin l'enemic. Aquesta crida, però, no sembla que fos atesa⁶⁵⁴.

Una altra preocupació de les institucions era el control de les monedes. Hi havia una gran diversitat de monedes circulant. Quan els consellers de Barcelona s'havien reunit, el febrer de 1468, per redactar les noves ordinacions de la Taula de canvi, ja observaven que hi havia gent que es dedicava a fer usura amb la moneda de canvi⁶⁵⁵. La correspondència dels diputats amb els seus col·lidors ens dóna més pistes sobre el desgavell en la llei de les monedes d'or. La Taula de canvi decidí cobrar pesant les monedes d'or i els diputats també ordenaren que les generalitats també es cobressin amb aquest sistema⁶⁵⁶. El desembre d'aquell mateix any, els diputats trametien un llistat de monedes amb el pes que havien de tenir i amb el valor del gram. Aquesta llista ens dóna una idea de la quantitat de monedes diferents que circulaven: ducat, enrica, aquilotxa, moltó, timbre, malla, pacífic, alfonsí, ducat turc⁶⁵⁷. Aquesta pràctica quedà instaurada i, a finals de 1469, els diputats escrivien a un dels seus col·lidors trametent-li utensilis per pesar les monedes i recordant-li que, en aquell moment, les enriques, aquilotxes, florins, i ducats valien 3 diners el gram, mentre que els pacífics s'havien de comptabilitzar a 4 diners⁶⁵⁸.

En general, podem dir que, durant l'absència del primogènit, les institucions continuaren el seu funcionament habitual, controlant i col·laborant amb l'administració reial. Tot sovint es posaven directament en contacte amb el primogènit o amb el rei mitjançant els seus representants a la Cort. El fet que Joan de Lorena no es trobés a Catalunya afectà, principalment, als afers militars. Les institucions catalanes, en aquest sentit feien de corretja de transmissió de les inquietuds i notícies que els arribaven del territori. La

---

⁶⁵⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 37r (10/2/1469).

⁶⁵⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 3r-v (18/2/1468).

⁶⁵⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 125 (22/5/1468).

⁶⁵⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.70-71 (5/12/1468).

⁶⁵⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 76 (24/11/1469).

maduresa constitucional catalana no era apta per a la guerra sempre però era una garantia de continuïtat per a la societat civil.

MORT DEL PRIMOGÈNIT. JOAN DE CALÀBRIA: SENSE REI NI PRIMOGÈNIT

Joan de Calàbria va marxar cap a Provença el 12 de gener de 1470 per tal de recaptar diners i mobilitzar homes que l'ajudessin a la guerra de Catalunya⁶⁵⁹. El que havia de ser una estada curta es va perllongar més del que era previst, primer per la malaltia de Renat, que va obligar Joan a restar a la cort d'Aix⁶⁶⁰ i després perquè el primogènit va voler esperar el resultat dels Estats General de Provença⁶⁶¹ que el rei Renat havia convocat per obtenir subsidis per a la guerra de Catalunya⁶⁶². Des de la cort del rei Renat, Joan de Calàbria, que mantenia el contacte amb el consell que l'assessorava com a lloctinent, continuava ben al dia dels afers catalans. A mitjan abril,

---

⁶⁵⁹ Joan de Calàbria va marxar cap a Provença reclamat pel seu pare el 12 de gener de 1470. *Manual de novells ardots o dietari de l'antich consell barceloní. op. cit.*, v. 2, p.496.

⁶⁶⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX, A-4, (9/2/1470).

⁶⁶¹ Poca cosa sabem de les assemblees provençals del segle XV. L'inici de les assemblees generals de les comunitats de Provença (*Assamblées générales des communautés*) l'hem de situar al 1365, durant el regnat de la reina Joana. En un inici, les seves competències no quedaven gaire ben definides: les assemblees havien de testimoniar la seva fidelitat al comte i ocupar-se dels interessos del domini comtal per tal de tractar dels afers propis de les comunitats. Els representants de les comunitats s'hi reunien en presència del senescal del comte. Hildesheimer sosté que des de l'unió de Provença amb França no s'haurien reunit més o, en tot cas, no n'havia quedat testimoni. No serà fins al segle XVI que aquestes assemblees visqueren un període de floriment. La seva importància esdevindrà tan gran, que alguns juristes del segle XVIII, com Julien, percebran Provença com a una entitat gairebé autònoma de França, un coestat, fonamentat en el que anomenaren la "constitució provençal". Vegeu: Hildesheimer, Bernard. *Les Assemblées générales des communautés de Provence*. Thèse pour le doctorat. Paris: A. Pedone, 1935, pp. 9-13. De tota manera, quan morí Carles III de Provença, Lluís XI reuní a Aix l'Assamblea per tal de confirmar els costums provençals. Sospitem, doncs, que durant el segle XV la institució continuava viva, tot i que potser amb poques convocatòries que no han deixat gaire rastre documental. Sabem, però, que Renat d'Anjou va reunir les corts provençals per a què li votessin ajuda per a la campanya a Catalunya. Així havia de fer-ho, ja que des de 1437 s'havia establert a Provença que no es podria imposar cap impost que no hagués estat aprovat per les assemblees. Per desgràcia, no hem pogut trobar cap rastre del que es va tractar a aquella assamblea.

⁶⁶² AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX, A-4, (14/3/1470).

comunicava als consellers de Barcelona que havia aconseguit que el rei de França concedís l'enviament de quatre mil llances per ajudar Catalunya i, al mateix temps, els recriminava que no possessin prou interès a efectuar el pagament de la soldada de la cavalleria, a qui ja es devien quatre mesos⁶⁶³. La seva llarga absència preocupava a les institucions; emperò, tot i les freqüents cartes enviades, Joan de Calàbria i Lorena no va tornar a Barcelona fins al 3 d'agost⁶⁶⁴.

Les queixes del primogènit no eren vanes: els endarreriments en el cobrament de la subvenció dels cavalls eren realment preocupants, el país havia arribat a una situació d'esgotament i la gestió recaptatòria de la Diputació cada cop era més difícil. Així ho deia el nou encarregat de controlar el cobrament de la subvenció, Hug de Copons, que informava els consellers de la ciutat que feia més de tres mesos que ningú no exigia el pagament de la subvenció a les universitat i als pobles. En el seus dos mesos de gestió, però, Copons ja havia aconseguit recaptar 1.200 lliures tot i haver-se d'enfrontar a l'oposició d'alguns, com ara el bisbe de Vic, que li dirigí una carta on li exposava que: *darrerament el senyor bisbe de Vic m'ha tramesa una lletra dient-me com són vedat per que he gosat dir als capellans que si no paguen els executaré*⁶⁶⁵.

Durant aquest període d'absència del primogènit, la dificultat per pagar la soldada puntualment i per contractar nous soldats, així com per aprovisionar-los degudament fou la màxima preocupació. La situació va arribar a ser tan desesperada que, a finals de febrer de 1470 –davant la impossibilitat d'assoldar homes amb els diners de les dues-centes pagues de la subvenció– la Diputació, el Consell de Cent i el governador van decidir que per tal de recobrar la vila de Piera van decidir demanar una contribució de 2 pacífics per cap a les persones més riques. Sembla que els únics que es van negar a contribuir-hi van ser els canonges de la Seu que van considerar que

---

⁶⁶³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX A-4 (16/4/1470).

⁶⁶⁴ *Dietari de la Deputació del Generalitat de Cathalunya.op.cit.*, v. 2, p. 105.

⁶⁶⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B X-37, n. 38. (13/4/1470).

aquesta exacció vulnerava els seus privilegis⁶⁶⁶. Amb aquest sistema van aconseguir contractar cent peons per quinze dies⁶⁶⁷. Aquest esforç puntual va bastar per a què la vila de Piera caigués en mans institucionals el 5 de març d'aquell any. Desgraciadament, no disposem de gaire informació sobre aquest intent alternatiu de contribució per part de les persones més adinerades. Les fonts no ens deixen entreveure tampoc si la contribució tenia contrapartides, o bé era a fons perdut. En tot cas, no tenim notícia d'un altre intent de contribució d'aquest tipus.

La següent vegada que el bàndol institucional es veié afectat per una despesa extraordinària per causa de la guerra —el maig d'aquell mateix any— la solució adoptada fou ben diferent. La necessitat va sorgir davant la possibilitat de tornar a recobrar la torre de les Medes, únic enclau del litoral gironí en mans reialistes. La gestió la va dur a terme el capità de Torroella de Montgrí, Lluís Ponç, que va negociar amb el guardià de la torre el lliurament d'aquesta a canvi d'un pagament de 450 florins i un guiatge per la seva persona i els seus béns⁶⁶⁸. Els diners foren avançats pel mateix Ponç i la torre de les Medes es rendí el 18 de maig⁶⁶⁹. Trobem, doncs, una altra contribució d'un particular, tot i que, en aquest cas, quedava clar que era un préstec que les institucions retornarien al més aviat possible. Restava, però, la qüestió de com es pagarien els diners a Lluís Ponç. Les institucions, amb l'acord del governador, van decidir repartir la despesa de la següent manera: la Diputació es faria càrrec de 40 lliures, el Consell de Cent n'assumiria unes altres 40, es tornaria a restablir el dret del 10% sobre els nòlits a la ciutat de Barcelona fins a recaptar 40 lliures més i la restant quantitat la pagarien els pobles de la costa, la seguretat dels quals es veuria considerablement reforçada, segons el següent compartiment⁶⁷⁰:

---

⁶⁶⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 71 (10/3/1470).

⁶⁶⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 68 (3/3/1470).

⁶⁶⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, n. 53 (10/5/1470).

⁶⁶⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 82 (18/5/1470).

⁶⁷⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 183 (7/7/1470).

Mataró	9 lliures
Arenys, Canet, St. Pol, Calella, Pineda, Malgrat	25 lliures
Blanes	5 lliures
Lloret	5 lliures
Sant Feliu	20 lliures
Calonge	4 lliures
Palamós	12 lliures
Begur	3 lliures
Palafurgell	10 lliures
Pals	4 lliures
Torroella	20 lliures
Castelló	25 lliures
Roses	12 lliures
Cadaqués	11 lliures
Llançà	10 lliures

Tal com informava el comte d'Iscla al primogènit, les viles de la costa van ser molt reàcies a fer aquest pagament: *les viles no han volguda, ne voler fer aquest pagament*⁶⁷¹.

Tot i els greus problemes, sobretot econòmics, les institucions van ser capaces de mantenir el territori raonablement control·lat i en ordre fins a la tornada de Joan de Lorena a principis d'agost de 1470. Malauradament, el primogènit va caure malalt tan bon punt va arribar a Catalunya. El mateix 16

⁶⁷¹ ACA. Cancelleria d'Intrusos. Comune. Reg. 38, f. 38v-39 (14/8/1470).

d'agost, els diputats escrivien al rei dient que s'havien hagut de suspendre les operacions de Mallorca per culpa d'aquesta indisposició⁶⁷². Altres assumptes, com la determinació del for de les monedes estrangeres que circulaven pel Principat, també quedaren ajornats com a conseqüència de la malaltia⁶⁷³ de Joan de Lorena. El mes de setembre, en una carta dirigida al rei Renat, els diputats i els consellers de Barcelona escrivien que el primogènit ja portava un mes al llit. Tot i així, els capitans i la gent d'armes no aturaven les actuacions militars i ja s'havien recuperat unes quantes viles del Penedès i del Camp de Tarragona.

Per la seva banda, els consellers i els diputats escrivien que *en ministrar peccúnies e altres coses a l'exèrcit necessàries fem quant podem e la porció nostra toque e nvncha cessarem iuxta la possibilitat*⁶⁷⁴. Així, doncs, malgrat la malaltia del primogènit s'havia procurat mantenir funcionant amb el màxim d'eficiència la guerra i l'administració del país.

L'optimisme, però, va durar ben poc perquè, el 19 de setembre, Cadaqués va caure⁶⁷⁵ en mans del rei Joan, i les forces de la Terra començaren un llarg setge per recuperar aquest port estratègic, bàsic per assegurar el transport de persones i mercaderies des de França i Provença cap a Catalunya. El primogènit, que encara no s'havia recuperat, dirigia les operacions des de Barcelona amb el suport del seu Consell i del Consell del Principat, els diputats i els consellers. Els delegats de la Diputació i del Consell de Cent a Cadaqués es comunicaven amb el primogènit enviant-li missatges amb notícies i consultes, dels quals en trametien còpia a les seves respectives institucions⁶⁷⁶. Les decisions més importants pel que fa a la guerra s'acordaven, doncs, entre el Consell del Primogènit, els diputats i els consellers de Barcelona. Així, tant en l'esmentat cas de Cadaqués, com en el

---

⁶⁷² ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 11v. (16/8/1470).

⁶⁷³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 12v. (21/8/1470).

⁶⁷⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 21r. (6/9/1470).

⁶⁷⁵ *Dietari de la Diputació. op. cit.*, v. 2, p. 105.

⁶⁷⁶ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, f. 100; f. 104.

cas del castell de Montsoriu, que també corria perill, foren les tres institucions de manera col·legiada qui decidiren com calia actuar⁶⁷⁷.

A mitjan octubre, semblava que Joan de Calàbria, tot i estar convalescent, experimentava una certa milloria⁶⁷⁸ i durant el mes de novembre, malgrat el seu estat de salut, va continuar donant ordres i exercint com a lloctinent. Soltadament, però, el 16 de desembre de 1470, el primogènit moria d'apoplexia a Barcelona.

El sentiment que despertà la mort de Joan de Lorena fou ben diferent del que anys abans havia provocat la mort de Pere de Portugal. Jaume Safont, en el seu dietari, ens relata amb detall l'enterrament del príncep, al que van assistir les personalitats més rellevants que en aquell moment es trobaven a la ciutat⁶⁷⁹. El sepeli fou oficiat el 21 de desembre a la catedral de Barcelona per Joan Cristòfol de Gualbes, un dels principals ideòlegs de la revolta contra Joan II⁶⁸⁰ i les exèquies es van celebrar amb gran pompa i cerimònia.

La mort del primogènit s'esdevenia en un moment delicat per la causa de les institucions de la Terra. Joan II semblava haver aconseguit resoldre els problemes amb Navarra. El maig de 1469, el seu fill Ferran s'havia casat amb la seva cosina Isabel de Castella. Amb Joan de Calàbria s'esvania l'esperança d'haver trobat un príncep capaç de dur a bon port la causa de la Terra i superar totes les adversitats de la *successió* electe, que havia de passar a la història com a intrusa. No ens ha d'estranyar, doncs, la invocació que, segons ens relata Safont, feren uns cavallers davant la tomba de Joan de Calàbria: *Oh senyor primogènit, e on t'irem ara servir, e que serà de nosaltres, mesquins, qui ten bon senyor havem perdut!*. El mateix bisbe Margarit escrivia als consellers de Barcelona: *Som cert sa obediència ha perdut príncep qui haurà*

---

⁶⁷⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 52v. (26/10/1470).

⁶⁷⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 47v. (13/10/1470).

⁶⁷⁹ Safont, Jaume. *op. cit.*, pp. 220-222.

⁶⁸⁰ Zurita, Jerónimo. *op. cit.*, v. 7, pp. 420-422.

*mester prou temps per acobrar-ne semblant. Sos servidors han perdut lo que més podien [...]*⁶⁸¹.

... I després de Joan de Calàbria, qui? Un país de frontera mancat d'autoritat reial

Fins aleshores la guerra s'havia mantingut més o menys equilibrada. Ara, però, Catalunya necessitava un cap que continués la tasca de Joan de Calàbria i els catalans sabien que seria molt difícil trobar-lo. El país estava esgotat després de tants anys de guerra. Cada cop era més difícil recaptar els tributs i les subvencions. Les comunitats realitzaven els pagaments parcialment i amb molt de retard⁶⁸². La terra estava exhausta. Les dificultats econòmiques no només tenien repercussions en les pagues de l'exèrcit, sinó que també van afectar al pagament de l'abastiment de gra de les poblacions. La Diputació havia fet de mitjancera entre diversos consells municipals i els mercaders, barcelonins en la seva majoria, que gestionaven les compres de gra i amb els quals els diputats negociaven els pagaments ajornats⁶⁸³. Ciutats com Manresa ben aviat no es veieren capaces de pagar l'import de les compres de forment. La Diputació escrivia preocupadíssima al Consell manresà anunciant que ja no podia gestionar més ajornaments i que calia pagar per poder conservar el crèdit⁶⁸⁴.

Com a conseqüència de la penúria econòmica i de la dificultat de la recaptació, cada vegada era més difícil satisfer les soldades militars

---

⁶⁸¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, n. 159.

⁶⁸² ACA. Generalitat. Correspondència .N-692, f. 112r (11/2/1471).

⁶⁸³ Un exemple clar és el de la vila de Manresa. Per tal que aquesta vila pogués comprar forment, la Diputació feu una fiança. Manresa va trigar força a tornar els diners al General i això originà tot un seguit de reclamacions per part dels diputats als síndics manresans. Vegeu: ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 165 8-6-1470); ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f.99r. (17-1-1471), ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 109r (8-2-1472).

⁶⁸⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 99r (17/1/1471); ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 112r (11/2/1471); ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 144r. (27/3/1471).

acordades per les institucions. Els diputats eren conscients del descontentament de les tropes, alguns contingents de les quals es negaven a cavalcar i defensar el territori, que quedava, més que mai, exposat a l'enemic⁶⁸⁵. Com a conseqüència dels endarreriments i de les suspensions en el cobrament de les pagues, alguns capitans van tirar pel dret i, sense l'autorització de les institucions, miraren d'apropiar-se directament dels diners dels impostos i tributs que paga la gent del territori que tenien assignat. Joan Sarriera, capità de Girona i batlle general de Catalunya, per exemple, intentà retenir reiteradament de les rendes del vescomtat de Cabrera per tal de pagar la guarnició i les reparacions del castell d'Hostalric i el sou dels seus homes. Aquest fet propicià les protestes aïrades dels censalistes del vescomtat, impeditos de percebre les seves pensions, i els diputats van haver d'intervenir advertint a Sarriera que no es quedés amb les rendes dels Cabrera⁶⁸⁶. Sarriera, argumentà que, sens dubte, es tractava d'un malentès. En tot cas, fou el primer d'una sèrie de *malentesos* entre aquest personatge i els diputats que culminaren, com ja explicarem, amb la seva deserció.

El retard a rebre la soldada no era un problema exclusiu de les tropes de l'Empordà ni de les que estaven destinades a les zones més allunyades de la capital. El capità de Vilanova i la Geltrú i de Cubelles, davant la impossibilitat de rebre el sou dels seus homes, també provà d'apropiar-se directament dels drets que pagaven els habitants de la vila⁶⁸⁷. La Diputació sempre actuà de manera contundent davant d'aquestes situacions. La hisenda del país estava afectada pel deute públic, única font, juntament amb les imposicions, de la que gaudien les institucions per finançar la guerra. Aquest fet explica la preocupació dels diputats i els consellers pel manteniment de la reputació del crèdit. Les institucions no es podien permetre defraudar les expectatives dels censalistes i dificultar així, encara

---

⁶⁸⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 147 r, (1/4/1471) "*no deuriem star per axò per dar bona rahó de si mateixos e haver justa rahó de demanar-lo car no servir e voler ésser paguat és cosa que importe repugnància*".

⁶⁸⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 123-124 (1/3/1471); ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 6v-7r (10/5/1471).

⁶⁸⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 3 (9/5/1471).

més, la col·locació de les noves emissions de deute públic. En aquest sentit, la preocupació pel crèdit i la resistència a incrementar el deute a base d'acumular i endarrerir el pagament de les pensions dels censals o la política d'apropiar-se de les rendes dels inobedients que afectaven els censals la podem interpretar com un índex de la "modernitat" del pensament econòmic de les institucions catalanes⁶⁸⁸.

Amb aquest panorama financer no ens ha d'estranyar que el 29 de maig d'aquest mateix any 1471, la Generalitat preferís suspendre momentàniament les pagues que es cobraven per a la subvenció dels cavalls per manca de liquidesa⁶⁸⁹, abans d'arriscar-se a patir una altra fallida de la Taula de canvi com la que havia patit el 1465.

La penúria econòmica de les institucions contrastava amb els nous ingressos aconseguits per Joan II. Tot i que el territori català controlat pel monarca estava tan empobrit com el controlat per les institucions, Joan II a les Corts Generals de la Corona d'Aragó convocades a finals de 1469 a la vila de Monzó, així com a les Corts de Tortosa de 1470-1471 i a les Corts d'Aragó de Saragossa de 1470 aconseguí que els regnes de la Corona li votessin un generós donatiu en forma de sous d'homes d'armes i de genets per tal d'acabar amb la guerra a Catalunya⁶⁹⁰. Els territoris que més van participar en l'empresa foren de la mateixa Catalunya i del Regne d'Aragó.

Joan II va poder, així, continuar la pressió bèl·lica a la costa de l'Empordà amb les galeres comandades pel comte de Prades i les enviades

---

⁶⁸⁸ Fontana i Lázaro, Josep, "Representativitat política i progrés socials: una proposta interpretativa," dins *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries*, Barcelona: Museu d'Història de Catalunya; Parlament de Catalunya, 2003. V. 1, pp. 11-20.

⁶⁸⁹ ACA. Generalitat. Correspondència.N-693, f. 20v-21r (29/5/1471).

⁶⁹⁰ Sánchez Aragonés, Luisa Maria. *Las Cortes de la Corona de Aragón durante el reinado de Juan II, 1458-1479: monarquía, ciudades y relaciones entre el poder y los súbditos*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2004, pp. 307-324.

pel rei Ferrante de Nàpols en suport del seu oncle⁶⁹¹. Mentrestant, per terra, Joan II pressionava les zones del Vallès i el Llobregat i, des de la regió de la Muntanya, les tropes remences dirigides per Verntallat atacaven les poblacions del bisbat de Vic i de Girona com Ripoll⁶⁹², Torroella o Figueres⁶⁹³.

A Barcelona, les coses no marxaven gaire millor. El Consell de Cent extremà les mesures defensives i donà ordres d'enfortir les guaites⁶⁹⁴ a la ciutat i dictar normes contra tot allò que pogués distreure els vigilants en les seves rondes⁶⁹⁵. La població barcelonina havia disminuït molt. Tot i les mesures que es van dictar amb l'objectiu de prohibir l'abandonament de la ciutat, els seus habitants, desmoralitzats i afectats per l'empitjorament de la qualitat de vida, arribaven a pagar fortes sumes de diners a canvi d'una llicència que els permetés deixar Barcelona per instal·lar-se a zones més segures. Aquest fou el cas de Felipona i la seva filla, mullers de Ferrer i Lluís Bertran respectivament, que oferiren una important quantitat de diners al lloctinent, Joan de Calàbria, a canvi d'una llicència per abandonar la ciutat; els consellers, en assabentar-se, van pregar al lloctinent que anul·lés el permís⁶⁹⁶.

La situació a les muntanyes era preocupant. Sobretot, als límits dels comtats, que es trobaven sota dominació francesa, la violència, el caos i el desgovern eren considerables:

---

⁶⁹¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 31r (27/6/1471).

⁶⁹² ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 147v, (1/4/1471).

⁶⁹³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 155r (15/4/1471).

⁶⁹⁴ AHCB. Consell de Cent. Registre d'ordinacions. 1.B.IV 9-10 (micro 29) (8/4/1470). Es donen ordres estrictes i molt clares sobre què cal vigilar durant les guaites dels portals de la ciutat i del territori i que cal o no deixar passar.

⁶⁹⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f.170r (9/11/1471). El 12 d'octubre de 1471 es dicta una ordinació prohibint que durant el torn de guaita es jugués cap mena de joc on s'hi apostessin diners directament o indirectament durant el torn de vigilància. AHCB. Consell de Cent. Ordinacions originals. 1.B.XXVI-13.

⁶⁹⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 168 (22/5/1471).

Ço és que, com les muntanyes de la vostra província d'Empordà vuy stiguen sots obediència part de vostra senyoria, part del dit cristianíssimo rey de França, e part de vostres inimichs, de que-s segueix tanta confusió que a penes és conegut de molts d'ells de quina senyoria són. E axí roben, e corren los uns als altres da que-s segueix infinits torbs, contraris, e inconvenients, e desserveys a la majestat vostra e dans als vessalls d'aquella. E, signantment, que, aquells qui són en obediència del cristianíssimo rey de Ffrança, ab treves que fan, els són permeses fer ab los inimichs vostres, acullen aquells com fan corregudes en la dita vostra província de Empurdà, no sens gran dan dels poblats en aquella. E, finalment, de la divisió de les obediències dessús dites resulta total torp e destrucció, no solament de aquella vostra província més de tot aquest vostre Principat⁶⁹⁷.

Fet aquest raonament, els diputats, que encara no havien perdut l'esperança de reintegrar els comtats al territori català, aconsellaven Renat que arribés a un acord amb el rei de França per obtenir la sobirania catalana sobre els comtats. D'aquesta manera, argumentaven els catalans, si Renat controlés tot l'Empordà, podrien dedicar les tropes a assegurar altres parts del territori. Evidentment, la possibilitat de retornar el Rosselló i la Cerdanya, ni que fos sota la sobirania dels Anjou, no entrava dins l'agenda de Lluís XI.

Els habitants dels pobles i fortaleses dels comtats, ara sota domini francès, anaven a aprovisionar-se d'aliments als pobles de l'Empordà, aquests fidels a les institucions, tot dient que era per a consum propi i després ho revenien als enemics. La Diputació es queixà reiteradament al governador general dels comtats, Hug de Viant, per tal que aturés aquestes actuacions, en nom de l'aliança que hi havia entre el rei Renat i Lluís XI⁶⁹⁸. Els oficials i alguns dels habitants de la zona s'aprofitaven així de la recent creada frontera de guerra per augmentar els seus beneficis econòmics i els comtats es convertiren en un mercat que fornía recursos a un bàndol i a

---

⁶⁹⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 120.

⁶⁹⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f.114r. (13/2/1471).

l'altre⁶⁹⁹. Segurament, aquestes pràctiques continuaren i, a finals del mateix mes de febrer, els diputats tornaren a queixar-se de la contraproduent actuació dels oficials francesos dels comtats en una carta dirigida al mateix Lluís XI:

Los vostres oficials en Rosselló e Cerdanya, denegant fer justícia als vassalls de la majestat del dit excel·lentíssim rey nostre sobre les propietats, béns e drets que en dits comdats posseheixen. E, permentent que los seus inimichs, axí valencians com mallorquins e altres indiferentment, venen dins dits comdats comersien es forneixen axí de vitualles com d'altres coses en gran tarda de la victòria per lo dit senyor desigada, per les quals rahons e altres ficcions se sforçen los dits detractors malvolents e inimichs donar entendre lo significat amor e gran profertes de la qual pot judicar vostra profundíssima saviesa⁷⁰⁰.

No tot, però, eren males notícies. El maig de 1471, les institucions catalanes van rebre amb alegria la notícia que el ducat de Milà i la república de Gènova, la qual tornava a trobar-se sota la influència política de la família milanesa dels Sforza, declaraven la guerra a Ferrando de Nàpols⁷⁰¹. Aquesta declaració anava acompanyada d'una treva entre els vaixells genovesos i els catalans. El bàndol de la Terra pensà sens dubte que aquesta declaració disminuiria la capacitat d'atac de la marina reialista, sovint ajudada per

---

⁶⁹⁹ El comerç transpirinenc era un fet ben quotidià. La situació bèl·lica que es vivia afavorí, però, l'aparició d'un tipus de comerç més lligat a la guerra perjudicial per als interessos del bàndol de la terra. Si bé una part d'aquest comerç segurament era il·legal, no tot n'era. Molts veïns devien continuar amb les seves pràctiques comercials habituals que no reconeixien fronteres. El comerç transpirinenc ha estat molt ben estudiat, sobretot a l'època moderna, des d'una perspectiva tolosana per: Pujade, Patrice. *Le Voisin et le migrant: hommes et circulations dans les Pyrénées modernes, XVIe-XIXe siècle*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2001. En aquest treball, Pujade comenta que els acords de pau i comerç més antics que s'han trobat entre poblacions i valls transpirinenques daten del segle XIV. Per tant, cal dir que el comerç transpirinenc estava molt ben assentat i no depenia de les fronteres polítiques canviants, sinó de les relacions i els acords entre les pròpies comunitats de banda i banda dels Pirineus.

⁷⁰⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f.117r-118r (22/2/1471).

⁷⁰¹ ACHB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX A-4, 1176 (7/5/1471).

galeres napolitanes i genoveses. Massa sovint es tendeix a analitzar les guerres medievals tenint únicament en compte els interessos terrestres. Val a dir, però, que, sobretot en territoris com la Corona d'Aragó, amb grans interessos ultramarins, el mar esdevenia un important terreny de lluita on els *condottiers* eren corsaris que actuaven a compte dels interessos de les ciutats mercantils⁷⁰². La lluita al mar tenia una importància cabdal que no pot ser menystinguda.

Certament, la situació internacional canviant influïa decisivament en el desenvolupament de la guerra. Pel bàndol de la Terra el recolzament de la monarquia francesa era vital, per tant Joan II mobilitzà els seus recursos diplomàtics⁷⁰³ per teixir una xarxa d'aliances que aïllessin França i Provença. Joan donà recolzament als ducs de Borgonya i de Bretanya que podien crear dificultats internes al rei de França per tal de desviar-lo de l'objectiu català. Les coses es complicaven per a Lluís XI, el qual, davant dels aixecaments dels ducs de Borgonya i de Bretanya, es veia obligat a replegar les seves tropes a Catalunya i a retornar-les al seu país.

D'altra banda, Joan de Trastàmara també activà les aliances diplomàtiques italianes. Els estats italians temien que Catalunya fos el primer pas dels Anjou per recolzar les seves pretensions al tron de Nàpols. El 1471, aquesta xarxa d'aliances començava a cristal·litzar. El novembre del mateix any, Joan II donà el pas decisiu en la seva estratègia internacional en signar l'acord de Saint Omer amb Borgonya i Nàpols, al seu torn aliades de la República de Venècia. Pel que fa a la resta de forces italianes, la Santa Seu guardava una neutralitat aparent, tot i ser força més procliu a Joan II. Florència continuava donant el seu recolzament a la causa francesa, però

---

⁷⁰² Sobre la defensa de l'espai marítim i la lluita contra els atacs corsaris a Catalunya en vigílies de la guerra civil, vegeu: Muxella i Prat, Imma. (2008), "Mar i institucions: un episodi corsari en temps de crisi, 1459-1461," dins *Pedralbes: revista d'història moderna*, n. 28, v. 2. pp.281-296. [Consultat el dia 27-10-2011].

<http://www.raco.cat/index.php/Pedralbes/article/view/234557/316846>

⁷⁰³ Per a una panoràmica de les estratègies internacionals de Joan II enfront de Lluís XI, vegeu: Calmette, Joseph. *Jean II et Louis XI et la révolution catalane...*, pp. 317-323.

ben poca cosa podia oferir ella sola. Mentre que Milà i el seu satèl·lit genovès, aliat, alhora, de Nàpols i de França, jugava un doble joc.

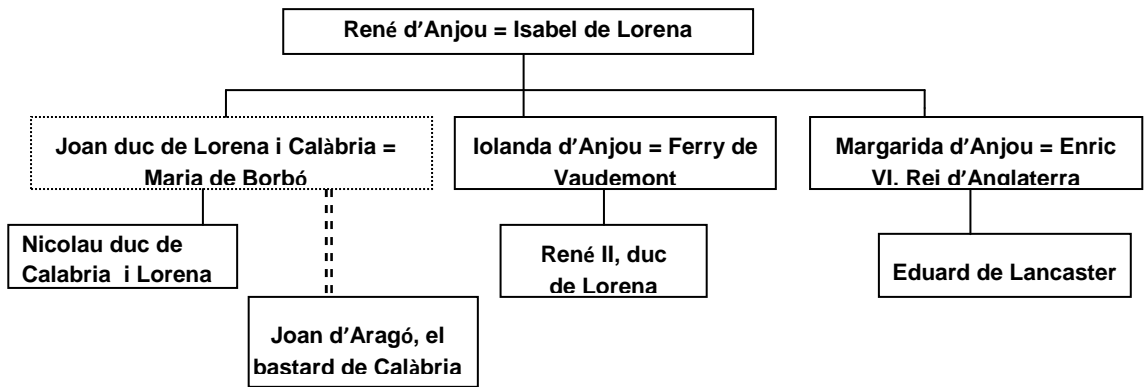
El Bastard de Calàbria i les atribucions de la lloctinència: un lloctinent bastard amb plens poders?

Els diputats i els consellers pressionaven per a què el rei Renat o, en el seu defecte, el nou primogènit, Nicolau, vinguessin a Catalunya per posar-se al cap de les tropes. Tal com deien els diputats als seus missatges adreçats al rei i al primogènit, calia la seva presència per donar continuïtat a l'empresa que havia deixat Joan de Calàbria i perquè el Principat *haian necessari gran redreç així en lo fet de la guerra, com de la justícia, e encara en altres coses*⁷⁰⁴.

La situació, però, era ben difícil: el rei Renat era ja un ancià i semblava força improbable, tot i les incansables peticions i promeses dels seus súbdits catalans, que es desplaçés fins a Catalunya. Pel que fa a Nicolau, promès amb la filla del rei de França, estava massa ocupat ajudant al seu sogre a resoldre les tensions i els enfrontaments que sostenia el rei de França amb els ducats de Borgonya i de Bretanya per poder venir a Catalunya. Un any abans, l'alternativa plausible, i segurament escollida, hauria estat enviar com a lloctinent Ferry de Vaudemont, gendre de Renat que ja havia ocupat la lloctinència el 1468 per un breu espai de temps; malauradament, però, Ferry havia mort un any abans. Qui enviarien, doncs, a fer-se càrrec dels afers catalans? Aquesta era, de ben segur, la pregunta que es devien fer diputats i consellers.

---

⁷⁰⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f.111r (8/2/1471).

Arbre genealògic dels Anjou

Quatre mesos després de la mort de Joan de Calàbria, després de moltes cartes demanant la vinguda del rei i del primogènit, el rei Renat envià una carta als consellers de Barcelona anunciant-los la decisió d'enviar el seu nét, Joan d'Aragó i de Calàbria, fill bastard de Joan de Calàbria, *per presiir en aquests regnes e terres fins que nos o nostre primogènit hi siam*⁷⁰⁵. El rei expressava el seu desig que els consellers rebessin Joan com el rebrien a ell mateix:

Pregam-vos, quant més carament podem, que aquell vosaltres vullau, per amor nostra, volenterosament reebre e obeir-lo com a nos propi e ensemps ab ell obrar per poder en la endreça e prosecució de aquesta empresa.

Renat pretenia crear en la persona de Joan de Calàbria un lloctinent general o *alter nos*, que s'ocupés dels afers catalans per temps indefinit. Un mes després, a principis de maig, els consellers rebien una altra carta, aquest cop del primogènit Nicolau, on els confirmava el nomenament del seu germà bastard, Joan, com a lloctinent⁷⁰⁶.

⁷⁰⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX A-4, 1173 La Muntesa (5/4/1471).

⁷⁰⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX A-4, 1174 Ahau 2/5/1471.

No és estrany que es confiés a un bastard un càrrec de tanta importància. Especialment durant el segle XV –anomenat de vegades "l'època daurada dels bastards nobles"– els fills bastards dels prínceps romanien a les corts dels seus pares i, sovint, eren criats al costat dels fills legítims, com a part de la família extensa del seu pare. Tant a França com a Itàlia, els bastards heretaven l'estatus noble del pare⁷⁰⁷. Quan arribaven a l'edat adulta, els fills naturals seguien vinculats a la casa desenvolupant diversos papers en l'administració, la política o l'exèrcit. La importància del paper que se'ls assignava depenia, en gran mesura, del llinatge de la mare. Normalment, si la mare havia estat una dama noble, se'ls assignava càrrec de major rellevància⁷⁰⁸. Malauradament, no tenim notícia de qui fou la mare del fill bastard de Joan de Lorena, però tot fa pensar que fou una dama noble vinculada a la cort dels Anjou, ja que Joan de Calàbria es crià a la cort provençal juntament amb els fills legítims del seu pare. Malgrat tot el que acabem d'explicar sobre la important posició dels bastards en les corts de l'època, val a dir que, des de mitjan segle XV s'havien observat certes limitacions en les funcions que podien arribar a desenvolupar els fills naturals i, a la majoria de cases reials europees, començaren a entrar en vigor prohibicions que impedièn heretar als bastards, tot i que haguessin estat legitimats mitjançant un decret papal⁷⁰⁹.

Des que el rei Renat decidí nomenar Joan d'Aragó i Calàbria lloctinent, fou aquest qui s'encarregà, principalment, de fer d'enllaç entre la cort

---

⁷⁰⁷ Hurwich, Judith J. (2003) "Bastards in the German nobility in the fifteenth and early sixteenth century: evidence from the Zimmerische Chronik," dins *The Sixteenth Century Journal*. v. 34, n. 3, Fall, pp. 707-727. Estableix que a França i a Itàlia els bastards heretaven l'estatus noble del pare i, com a la Península Ibèrica, si eren legitimats podien fins i tot heretar. A Alemanya, en canvi, molt pocs bastards podien considerar-se com a nobles i les possibilitats de carrera eclesiàstica o secular quedaven molt mermades.

⁷⁰⁸ Ettliger, Helen S. (1994) "Visibilis et invisibilis: the mistress in Italian Renaissance court society," dins *Renaissance Quarterly*. v. 17, n. 4, Winter, pp. 770-792.

⁷⁰⁹ Bestor, Jane Fare. (1996) "Bastardy and legitimacy in the formation of a regional state in Italy: the Este succession", dins *Comparative studies in society and history*. v. 38, n. 3, July, pp. 549-585. Els Este foren una de les famílies que utilitzaren més l'estratègia de legitimar un bastard per tal que heretés el patrimoni familiar i el ducat.

provençal i els consellers i diputats. Joan no va marxar immediatament cap a Catalunya, sinó que va aturar-se a Tarascó a esperar una lletra de canvi per valor de 2.000 florins que li permetria pagar la gent d'armes que lluitava a Catalunya per compte de Renat.⁷¹⁰ La lletra de canvi trigà uns quants dies, però, cap a finals d'abril, Joan informava als consellers que ja tenia la suma de diners que esperava rebre del rei i només li calia esperar a rebre una altra quantitat del primogènit, Nicolau⁷¹¹. Finalment, el 30 de maig Joan començà la seva marxa cap a Catalunya passant per Perpinyà, on se li havia d'unir gent d'armes del Rosselló⁷¹².

El 12 de juny, Joan de Calàbria arribà a Barcelona. La controvèrsia que aixecà el nomenament d'un bastard pel càrrec de lloctinent queda patent a l'entrada del *Dietari* de la Diputació en el qual Safont es plany que els consellers hagin sortit a les portes de la ciutat per rebre un bastard⁷¹³. Dues setmanes més tard, al 14 de juny, dos membres del Consell reial, el protonotari Rodrigo Vidal i en Gaspar Vilana, un dels juristes que aconsellaven el rei, van comparèixer a la reunió del Trentenari. Els dos representants del Consell reial van lliurar una carta segellada amb el segell pendent de la Casa Reial d'Aragó a Joan Brujo, notari i escrivà del Consell, i aquest la va llegir als consellers de la ciutat. El document no era altra cosa que el nomenament com a lloctinent de Joan d'Aragó i Calàbria atorgant-li totes les potestats que el rei podria haver exercit en cas de ser al Principat:

[...] ha creat e constituït loctinent seu general, axí en los exercicis de la guerra com altres qualsevulla en aquells seus regnes e terres, lo il·lustríssimo don Johan de Calàbria, nét seu, fill natural de l'il·lustríssimo don Johan, quondam, fill primogènit seu d'immortal memòria, ab expressió

---

⁷¹⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, f.197. Bastard de Calàbria. Tarascó. (9/4/1471).

⁷¹¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, f. 203. Bastard de Calàbria. Tarascó (30/4/1471).

⁷¹² AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, f. 209. Joan de Calàbria. Perpinyà (5/6/1471).

⁷¹³ *Dietari de la Diputació del General de Cathalunya. op. cit.*, v. 2, pp. 111-112.

*en dita carta de diverses e tan grans potestats specials com sa majestat poria exercir si present era*⁷¹⁴.

Aleshores, els consellers van decidir llegir davant tot el Trentenari la carta que Renat els havia tramès el 5 d'abril de 1471. El mateix dia el Consell reial va fer la mateixa notificació al Consell del Principat. La reacció dels diputats i dels consellers al nomenament i a l'àmplia delegació de poders va ser tan diversa, *lo dit concell sobre les coses fahedores fonch molt diverç e partiren molt descusit*⁷¹⁵, que van ser totalment incapaços de posar-se d'acord sobre les accions que calia prendre i, per tant, decidiren ajornar la decisió per a l'endemà.

D'on venia el desconcert de la Diputació i del Consell de Barcelona? Per què els era tan difícil prendre una decisió en aquest afer? Els catalans no estaven gens acostumats, encara, a l'absència del rei. Les seves institucions, basades en un delicat equilibri entre l'administració reial i la representació de la Terra, no s'havien adaptat a l'absentisme regi. És cert que Alfons el Magnànim havia estat absent del Principat durant una gran part del seu regnat i havia governat Catalunya a través de lloctinents generals. Però, aleshores, el cas havia estat diferent del que es plantejava en aquests moments. Alfons havia designat com a lloctinents persones molt properes a ell i a la successió reial: la seva esposa, la reina Maria, i després el seu germà i hereu legítim, el futur Joan II. De fet, l'única vegada que Alfons designà algú que no era de la família reial ni proper a la successió fou quan nomenà lloctinent el controvertit i provocador Galceran de Requesens, fet que causà una gran discussió entre els consellers de Barcelona, decidits a impugnar i evitar el nomenament o, si més no, imposar-li limitacions⁷¹⁶. En aquella ocasió, els consellers van provar d'adoptar diverses estratègies per

---

⁷¹⁴ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 93-94.

⁷¹⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 94v-96v.

⁷¹⁶ Hem de tenir en compte que, en el pensament polític de la Corona d'Aragó, un mateix càrrec podia tenir més o menys atribucions segons el desenvolupés un tipus de persona o un altre (per exemple que fos o no de la família reial). Lalinde Abadia, Jesús. *La Institución virreinal en Catalunya...*, pp. 69-70.

evitar-ho: es queixaren que el rei contravenia un acte de Corts pel qual havien aquestes havien ofert un donatiu de 80.000 lliures a canvi de la continuació de la reina al front de la lloctinència; van presentar protestes emparant-se en què s'havien trencat diverses constitucions; miraren d'implicar els diputats i oïdors, dels quals no van aconseguir treure més que bones paraules. Finalment, Requesens jurà com a lloctinent el 19 d'octubre de 1453, amb una provisió del rei que li atorgava grans potestats, com les de celebrar Corts i fer processos de regalia⁷¹⁷.

És cert que, en el cas de Requesens, les raons de fons de l'oposició dels consellers eren més polítiques que no pas jurídiques, però les objeccions jurídiques que es plantejaren aleshores ens poden servir per entendre les que es plantejaren en el cas de la lloctinència del bastard de Calàbria. Els dubtes que aleshores expressaren els consellers sobre la lloctinència de Requesens anaven en dues direccions: podia el rei nomenar lloctinent algú que no fos de la família reial ni estigués estretament vinculat a la successió? I, podia el rei comunicar-li la potestat de convocar Corts i de fer processos de regalies segons la forma dels usatges de Barcelona?

Els assessors del lloctinent no tingueren cap dubte a afirmar que el rei podia perfectament nomenar lloctinent a qui a ell li semblés més convenient. Era clar que la lloctinència es tractava d'una jurisdicció delegada de la potestat reial per això, quan moria el rei, cessava el lloctinent. Per tant, era el rei i ningú més qui decidia qui ocupava la lloctinència i per quant de temps. Sembla, però, que la segona qüestió referent a si el lloctinent podia o no usar de totes les regalies privatives del monarca, ja no era tan clara, i així ho van declarar els juristes a qui Requesens va consultar el seu cas⁷¹⁸.

Aquest segon dubte era el que ara es tornaven a plantejar consellers i diputats en el cas de Joan d'Aragó i Calàbria. Podia exercir Joan d'Aragó i

---

⁷¹⁷ Batlle Gallart, Carme. *op. cit.*, v.1, pp. 259-261.

⁷¹⁸ Carta de Galceran de Requesens dirigida al rei Alfons. ACA. Reg. 3227, f. 180v. publicada per Carme Batlle. *op. cit.*, v. 2, pp. 442-443.

Calàbria totes les facultats que havia exercit el seu pare com a lloctinent reial, no essent ell primogènit ni descendent legítim de la casa reial?

L'endemà, els consellers de Barcelona i els membres del Trentenari van decidir enviar una ambaixada de quatre persones⁷¹⁹, juntament amb dos dels consellers d'aquell any, mossèn Guillem Oliver i mossèn Jaume Boxadell, a la Diputació per mirar de prendre un posicionament conjunt en aquest afer. Un cop sentida l'ambaixada, els diputats i el Consell del Principat van deliberar enviar una ambaixada⁷²⁰ al Consell de Trenta-dos per mirar de posar-se d'acord. Un altre cop, les gestions entre els dos principals organismes del país es realitzaven, doncs, a través del sistema d'ambaixades.

El Consell del Principat no havia arribat a cap parer unànim, s'havien expressat quatre opinions diferents: una tenia vint-i-dos partidaris, una altra vint-i-tres i les dues restants, força residuals, un partidari cadascuna. És interessant observar com el sistema institucional i polític català basava la presa de decisions en votacions qualificades, en aquest cas, tot i que una de les opcions va rebre un vot més que l'altra, no es considerà una diferència prou decisiva com per prendre un acord. Com que no havien pogut arribar a cap decisió pregaven els consellers de la ciutat i el Consell de Trenta-dos que pensessin una solució que els evités diferències i que, al mateix temps, salvaguardés les lleis de la terra⁷²¹. Malauradament, no hem pogut saber en què consistien les quatre opinions discutides. No ens hauria d'estranyar,

---

⁷¹⁹ Els escollits per fer d'ambaixadors davant la Diputació i el Consell foren: mossèn Johan dez Valls, (ciudadà); mossèn Bernat Olzina, cònsol, (mercader); Johan Matheu, notari (artista); Francí Serra, esparter, (menestral).

⁷²⁰ L'ambaixada del Consell de la Diputació estava integrada per: *lo reverend abat de Ripoll, mossèn Joan Torres, mossèn Arnau de Vilademaný e de Blanes en Ffrancí Armenter de Sentmenat, mossèn Francesc Lobet, entre altres.* AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f.94v.-96v. (15/6/1471).

⁷²¹ *E aximateix sos paria trobar algun medi per lo qual les dites diferències prenguessen repòs e les leys de la terra romanguessen salves lo qual medi fos explicat al dit Concell de la Deputació per resposta de la dita ciutat.* AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. II-20, f. 95v.

però, que arribar a un posicionament consensuat fos molt més difícil quan es tractava del Consell del Principat que del Consell municipal, ja que el Consell del Principat aplegava representants de diferent procedència geogràfica i estamental i reunia, per tant, interessos més diversos. Davant la impossibilitat, doncs, d'arribar a un consens en tan poc temps, es podria dir que la Diputació descarregà tota la responsabilitat de l'afer en el Consell restringit de la ciutat. Altre cop eren les autoritats municipals de Barcelona les qui assumien el paper de defensa de les lleis i els privilegis del país que hauria d'haver exercit la Diputació.

Finalment, els membres del Consell de Trenta-dos i els consellers, entre els quals n'hi havia que també formaven part del Consell del Principat, van arribar a un acord. Proposaven que els consellers, juntament amb els diputats i, si es creia convenient, altres persones, anessin a veure el primogènit per demanar-li que volgués ajornar uns quants dies la seva jura i així guanyar una mica de temps per decidir com actuar. Al mateix temps, convocaven per a l'endemà el Consell de Cent per tal d'explicar-los la resposta que Joan d'Aragó donés a l'ambaixada i pensar la manera més convenient de resoldre la situació. Estava clar, doncs, que s'oposarien a què el nou lloctinent pogués fer ús de totes les facultats que, en principi, li havien estat atorgades pel poder reial.

Els consellers de Barcelona van escollir ambaixadors⁷²² per trametre el seu parer a la Diputació i al Consell del Principat, els quals van demanar als ambaixadors de la ciutat que no desconvocuessin el consell fins a rebre notícies seves. Poc després, fou el Consell del Principat i la Diputació els que trameteren una ambaixada a la ciutat formada per dos diputats, l'abat de Sant Cugat i mossèn Arnau de Vilademany i Blanes i alguns membres del Consell del Principat, per anunciar que estaven totalment d'acord amb la proposta de la ciutat. Tot i la voluntat d'accelerar en la mesura del possible la presa de la decisió, el sistema deliberatiu de les institucions catalanes, que

---

⁷²² Aquest cop els ambaixadors del Consell de la ciutat foren: mossèn Johan Çesavants (ciutadà); mossèn Bernat Olzina, cònsol (mercaders); Joan Rossell, maior, especier (artista); Francesc Serra, sparter, (menestral).

obligava a parlamentar i a arribar a acords qualificats, tant en el si de cadascuna de les institucions com amb les altres institucions per via d'ambaixades, no admetia presses.

El diumenge 16 de juny es va convocar el Consell de Cent, tal i com havia estat acordat el dia anterior, i s'hi va exposar la situació dient que, després de l'ambaixada feta pels diputats i consellers, havien aconseguit que Joan d'Aragó i Calàbria accedís a ajornar el seu jurament. En comptes del mateix diumenge a les dues del migdia, l'acte se celebraria el dimecres següent. El Consell de Cent, conscient de la importància de la qüestió, aconsellava demanar un dictamen: *veure per tal negoci provehesquen axí sobre la indemnitat de privilegis, usus, e custums e altres leys de la terra com sobre totes altres coses e sobretotes dependències e emergències*⁷²³. Van decidir, doncs, que escollirien una setzena, quatre representants per estament, per a què intervinguessin en la resolució del problema juntament amb els consellers i el Consell de Trenta-dos, a qui donaven tots els poders del Consell de Cent, sense que tinguessin necessitat de referir-los les seves decisions i actuacions⁷²⁴.

A partir d'aquest moment, les decisions de la ciutat sobre aquest tema les prendrien, doncs, de forma mancomunada els consellers, el Consell de Trenta-dos i la setzena escollida a tal efecte pel Consell de Cent. Aquestes persones tornaren a reunir-se l'endemà per trobar, al més ràpidament possible, una solució consensuada per part de la ciutat.

---

⁷²³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 98r.

⁷²⁴ Els integrants de la setzena escollida fou la següent: Johan de Marimon, Miquel dez Pla, Guillem Romeu, Romeu Llull ; pels mercaders: Melcior Mates, Francesc de Junyent, Bernat Pontgem, Guillem Miró; pels artistes: Bartomeu Costa, Antoni Miquel, notari, Antoni Lonch, especier, Narcís Marra, barber,; pels menestrals: Andreu Escuder, mestre de cases; Bartomeu Perellada, flaçader; Pere Summes, fuster; Pere Socalell, teixidor de lli. Cada vegada que s'anomenaven organismes o bé comissions per tractar assumptes concrets podem observar el caràcter interestamental de la seva composició.

La sessió del dilluns 17 de juny va començar amb la compareixença davant del consell de la ciutat de Rodrigo Vidal, el protonotari reial, que va llegir els poders atorgats pel rei Renat a Joan d'Aragó i Calàbria. Un cop el protonotari va haver marxat, decidiren escollir una altra comissió de dotze persones, quatre per estament, per a què, juntament amb els advocats ordinaris de la ciutat –misser Arnau dez Mas, misser Joan Dalmau, e misser Antoni Mijans–, pensessin què calia fer amb el poder atorgat pel rei i, un cop arribats a una decisió, la comunicuessin al Consell de Cent. La dotzena escollida estava formada pels ciutadans: mossèn Miquel dez Pla, mossèn Ramon Llull, mossèn Benet dez Vall; pels mercaders: mossèn Bernat Olzina, mossèn Melcior Mates, mossèn Francesc de Junyent; pels artistes: Joan Mateu, Bartomeu Costa, Antoni Miquel, notaris; pels menestrals: Gaspar Ponç, paraire; Jeroni Uguet, argenter; Jaume Uguet, frener. Després, el Consell de Cent escolliria una ambaixada de quatre persones⁷²⁵ per tal de suggerir al Consell del Principat, que s'havia de reunir aquella mateixa tarda i que encara continuava en disparitat de parers, que elegissin una comissió que, juntament amb la dotzena de la ciutat i els seus advocats, miressin de trobar una solució comuna.

Mentre la dotzena, els advocats i els consellers de Barcelona es reunien, l'ambaixada de la ciutat rebia la resposta del Consell del Principat. Aquest estava força desunit i no aconseguia ni tan sols posar-se d'acord per decidir si els calia fer una comissió per debatre la qüestió amb els membres del consell barceloní. Antoni Lombart, notari i escrivà de la Diputació, va llegir davant els consellers i les dotze persones de la comissió els vots divergents del Consell de la Diputació. La ciutat decidia fer una altra ambaixada⁷²⁶ per mirar de convèncer-los *que els placia* –reclamava l'ambaixada– *unir-se a fer*

---

⁷²⁵ Els escollits com a ambaixadors foren: mossèn Guillem Romeu (ciudadà); Bernat Pontgem (mercader); Anthoni Loch, especier (artista); Gaspar Conomines, teixidor de lli (menestral). AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 99r.

⁷²⁶ L'ambaixada estava formada per: mossèn Miquel dez Pla (ciudadà); mossèn Melcior Mates (mercader); Johan Mateu, notari, (artista); Jeroni Uguet, argenter (menestral).

*ensemps ab la ciutat lo bé de la terra axí com han acostumat la dita casa e aquesta*⁷²⁷.

La comissió de la ciutat va començar la seva feina i els advocats aviat van dictaminar que en els poders presentats per Joan d'Aragó i Calàbria *haie algunes clàusules qui són prima faç vistes repugnar a les leys de la terra*⁷²⁸, per tant van decidir comunicar i pregar per via d'ambaixada a Joan de Calàbria⁷²⁹ que nomenés un grup de persones per tractar el tema amb ells, ja que la Diputació encara no havia arribat a un acord. D'aquesta manera esperaven, si més no, que la ciutat podria estar d'acord a assistir al jurament. Com que el termini per realitzar el jurament era molt curt, demanaven Joan d'Aragó que l'ajornés uns dies més. La resposta de Joan, tramesa per importants personatges de la cancelleria reial: l'abat de Montserrat, el vicecanceller, el regent de la cancelleria, el protonotari i l'advocat fiscal, fou positiva. Estava d'acord a ajornar l'acte fins al dijous i també a nomenar una comissió que discutís els detalls del jurament amb els consellers de la ciutat. Calia arribar a un acord, ja que un jurament sense l'assistència de les autoritats de la ciutat ni de la Diputació hauria portat com a conseqüència una gran manca de legitimitat.

El mateix dimarts 18 a la tarda, els representants del Consell de la ciutat van trametre aquestes notícies al Consell de Cent. Aquest escollia vuit persones –dos per cada estament– les quals, juntament amb els tres advocats ordinaris de la ciutat, s'haurien de reunir amb les cinc persones delegades per Joan de Calàbria per tal de tractar de la qüestió del jurament⁷³⁰.

---

⁷²⁷ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 100v.

⁷²⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 101r.

⁷²⁹ Aquest cop els ambaixadors foren: mossèn Miquel dez Pla (ciutadans); Francesc de Junyent (mercaders); Bartomeu Costa, notari (artistes); Jaume Huguet, pintor. (menestrals).

⁷³⁰ Els integrants de la vuitena foren els següents: Les 8 persones escollides per la ciutat van ser les següents: pels ciutadans: mossèn Miquel dez Pla, mossèn Benet dez Coll; pels mercaders: mossèn Melcior Mates, mossèn Francesc de Junyent; pels artistes: Joan

Tingueren lloc tot un seguit de contactes per obtenir també la integració de la Diputació a la deliberació sobre el jurament. El dimecres 19 de juny al matí, els consellers de la ciutat van rebre una comunicació del Consell de la Diputació tramesa per Jaume Ros:

Per lo Concell de la Deputació –deia el comunicat– és stada feta una conclusió en la qual, ans d’èsser exequtada, ha ésser consentida o dissentida per aquest Concell perquè per ells, consellers, és proposades a ffi que lo concell faça la conclusió que serà plasent⁷³¹.

Després de l’ambaixada de la Diputació a la ciutat, el lloctinent enviava també el bisbe de Girona per donar-los resposta, acceptant participar al consell ampliat de la ciutat. Un cop rebuda aquesta, la Diputació i el Consell del Principat van decidir encarregar als membres de l’ambaixada⁷³² de la Diputació aquest afer enviant-los a la reunió del Consell de la ciutat i dels enviats del lloctinent. El Trentenari lloà la decisió del Consell de la Diputació. Perdre la representació de la Diputació hauria significat un contratemps legal, perquè, segons la Capitulació de Vilafranca, les decisions havien de ser preses amb el consentiment dels dos organismes institucionals: la Diputació i la ciutat de Barcelona. Finalment, doncs, la Diputació s’adheria a les gestions que ja havia començat a fer el consell de la ciutat.

Lloctinència i regalies: un debat sobre potestat i pactisme

Si en temps de la jura del primogènit, Joan de Calàbria i Lorena, el problema havia estat el lloc i la forma del jurament, en aquest moment el problema principal va ser quines potestats podia o no jurar Joan d’Aragó i de Calàbria. El rei li havia atorgat un poder molt més ampli del que, atès que no

---

Matheu, Bartomeu Costa, notaris; pels menestrals: Gaspar Ponç, paraire; Jeroni Uguet, argenter. ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 101v.

⁷³¹ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 102v.

⁷³² L’únic membre de l’ambaixada substituït fou Pere Joan Ferrer, donzell, que es trobava fora de Barcelona.

era el primogènit, podia estar autoritzat a exercir segons les Constitucions de Catalunya. Per tant, la comissió especificava, i els advocats del Consell de Cent, juntament amb els delegats de la Diputació van mirar d'obtenir, la necessitat d'un acord amb els representants del Consell reial per tal que Joan prometés no exercir algunes de les facultats que el rei li atorgava en el seu poder, les quals consideraven clarament contràries a les Constitucions de Catalunya.

El mateix dimecres 19 de juny, els representants de Joan d'Aragó arribaven a un acord amb els representants dels Consells de la ciutat i els de la Diputació sobre les limitacions a la lloctinència que aquest acceptaria. Hem de destacar que no fou la Diputació qui establí les clàusules limitadores, sinó la ciutat de Barcelona. Una vegada més fou Barcelona qui prengué la iniciativa política. La Diputació, en canvi, si hem de jutjar per les seves vacil·lacions i discrepàncies internes, no tenia les idees gaire clares i, amb la seva assistència a les negociacions de la ciutat amb els delegats del lloctinent es limità a donar suport a les decisions del consell de Barcelona. Aquestes foren les limitacions aprovades⁷³³:

- a) Tot i que el poder del rei el facultava per tenir Corts, el lloctinent es comprometia a no convocar-les sense el consentiment de la ciutat de Barcelona⁷³⁴. La convocatòria de Corts era una prerrogativa estretament lligada al monarca, que tenia com a fonament l'usatge *Judicium in curia datum*⁷³⁵ i la constitució atorgada per la reina Maria el 1422 *Ab aquesta present constitució*⁷³⁶, que regulava qui podia convocar Corts i amb quines condicions podien ésser prorrogades. En

---

⁷³³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 103v-104v.

⁷³⁴ *ço és clàusula que puscha tenir Corts, emperò és manejat entre los dessus dits que lo dit senyor don Johan prometa de no usar de dita clàusula e poder sens consentiment e voluntat de la ciutat.* AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 103v-104v.

⁷³⁵ Coroleu Inglada, Josep; Pella Forgas, Josep. *Las Cortes catalanas: estudio jurídico y comparativo de su organización ...* 2a ed. Barcelona: Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876, p. 37.

⁷³⁶ CYADC.(1588) Reina Maria "Ab aquesta present constitució" Llibre 1. Tít. 13, p. 41

cas d'impediment greu – malaltia, guerra, etc.–, el rei podia designar un membre de la família reial –normalment la reina, el primogènit o el successor– per convocar-les o presidir-les. De tota manera, en tots els casos de substitució del monarca, els braços de la Cort General havien de donar-hi el seu consentiment, habilitant la persona proposada pel monarca⁷³⁷. Tot i així, tal i com podem veure a la constitució *Com la dita senyora*, es faria constar sempre la protesta per evitar precedents i l'acceptació quedava condicionada a no fer perjudici ni a la Diputació ni als braços de la Cort general. Per tant, no ens ha de sorprendre gens que els tractadors de les dues parts es possessin d'acord a establir aquesta limitació ja que hagués estat del tot inusitat permetre que el lloctinent exercís aquesta regalia de forma general, tal i com indicava el poder atorgat a Joan d'Aragó. El que sí resulta del tot sorprenent d'aquesta clàusula és que es contemplava la convocatòria de Corts amb el permís de Barcelona. Aquest permís inusitat no requeia en els braços de la Cort o, a tot estirar en la Diputació del General, com a diputació permanent dels braços de la Cort general, sinó en la ciutat de Barcelona. Això encara resulta més estrany si tenim en compte que, des de 1413, la Diputació del General tenia assumides competències sobre la defensa de l'observança. Emperò, com anirem veient al llarg de totes les clàusules, és la ciutat de Barcelona qui assumeix la defensa del dret del país i, d'alguna manera, també la seva representació.

- b) El lloctinent bastard prometia no usar la potestat de convocar l'usatge *Princeps namque*, ni d'host ni de cavalcada⁷³⁸. El text del propi usatge, que assenyala unes condicions molt restrictives per a la seva convocatòria, feia que aquest fos totalment impossible de delegar i que només pogués ser exercit pel monarca. En determinades circumstàncies, com a molt, es podia autoritzar la seva convocatòria al primogènit. De fet, com comentarem en el capítol dedicat a l'estructura

---

⁷³⁷ Ferro, Víctor. *op. cit.*, pp. 205-206.

⁷³⁸ *Ítem per semblant que promete de no usar de la potestat de convocar hosts ne cavalcades*. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20.

militar, aquest usatge es considerava una de les regalies més pròpies, personalíssimes i inalienables del monarca, ja que estava íntimament relacionat amb el dret reial de declarar la guerra i la pau⁷³⁹. En un context bèl·lic és sorprenent la limitació d'aquest usatge, que havia estat considerat la base del sistema defensiu català. L'afer té molta importància, hi hem de veure una visió de la guerra en termes de mercenaris i un intent de defensar la població de l'excessiva pressió fiscal. Les institucions catalanes sempre van ser molt cautes a l'hora de considerar justificada una convocatòria del *Princeps namque*, ja que implicava una mobilització general de tota la població. En un interval de tres anys, l'usatge ja havia estat cridat dues vegades: una el 1464, pel rei Pere IV, i una altra el 1467, per Joan de Calàbria. Les dues convocatòries havien donat com a resultat un fort augment de la pressió fiscal a tota la població mitjançant un tall directe que, en alguns municipis, havia estat commutat per tota una sèrie d'imposicions indirectes sobre béns de consum bàsic. És possible, doncs, que, a més a més de la clara limitació legal, les institucions volguessin assegurar-se que no es repetís la crida de l'usatge, que era altament impopular.

- c) Joan d'Aragó i Calàbria prometia no usar la facultat de suspendre les constitucions, els privilegis, els usatges o les llibertats de la terra o de la ciutat⁷⁴⁰.
- d) Prometia no imposar nous talls o vectigals ni col·lectes ni altres exaccions sense consentiment de la ciutat⁷⁴¹. Possiblement,

---

⁷³⁹ Ferro, Víctor. *op. cit.*, pp. 38; 65-72.

⁷⁴⁰ *Ítem que no userà de la potestat de suspendre constitucions, privilegis, usatges e libertats de la terra e de la ciutat*. ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20.

⁷⁴¹ *Ítem que no userà de la potestat de imposar novells talls o vectigals sens lo consentiment dessus dit*. ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20. La demanda de les institucions catalanes s'avança a moment d'època moderna. A partir del segle XVI, Catalunya va insistir molt per a què es retornés aquesta potestat als virreis i, finalment, Olivares, al 1623, la retornà. Aleshores, aquesta facultat s'havia convertit en molt important perquè la hisenda

Barcelona, en aquests moments de gran pressió fiscal, volia assegurar-se que no s'imposaria cap tribut nou de manera unilateral i que la Diputació i, d'alguna manera la ciutat a través d'aquesta, continuaria controlant la hisenda pública del país. Val a dir que en aquells moments en els quals el poder econòmic de la Diputació minvava a causa dels problemes recaptatoris, Barcelona, amb el seu control de la Taula de canvi⁷⁴², era la institució que tenia un major poder econòmic.

- e) En la clàusula de poder guiar deutes privilegiats, el lloctinent es comprometia a fer complir les llibertats, les constitucions i els privilegis de la ciutat i la pàtria en aquest punt⁷⁴³.

Els consellers van trobar bé que el primogènit es comprometés a aquestes cinc coses en una escriptura pública de la qual la ciutat en demanaria una còpia.

Tot i així, van provar d'anar encara més lluny i van demanar que el lloctinent fes la *promesa de no usar del procés de autoritate rogatu de regalies*⁷⁴⁴. Els consellers de Joan d'Aragó, que havien estat d'acord a fer les

---

dels municipis depenia en gran mesura dels ingressos d'aquests vectigals. Vegeu: Lalinde Abadia, Jesús. *Virreyes...*, p. 286. Sobre la relació d'aquesta regalia, origen de la fiscalitat, amb l'impost del quint durant el segle XVI, vegeu l'article: Hernández, Bernat (1996). "Un assaig de reforma del sistema fisco-financer de la monarquia a Catalunya: l'impost del quint sobre les imposicions locals, 1580-1640," *Manuscrit*, 14, pp. 300-301.

⁷⁴² Sobre la història de la Taula de Canvi de Barcelona en aquest període, vegeu: Adroer, Anna Maria, Feliu, Gaspar. *Història de la Taula de Canvi de Barcelona: seu fundacional de la Caixa de Barcelona*. Barcelona: Caixa de Barcelona, 1989.

⁷⁴³ *Ítem que en la clàusula de guiar en deutes privilegiats sia dit per lo dit senyor don Johan que sien servades les constitucions, privilegis, e libertats de la pàtria e de la ciutat attès que en la potestat del senyor rey és declarada assats sa intenció*. ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20.

⁷⁴⁴ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 104v. Segons Lalinde, el Consell de Cent sempre es queixarà que el virrei pugui fer processos per regalies comunicables i tendirà a ser molt menys flexible, en aquest aspecte, que la Diputació. Lalinde Abadia, Jesús. *Virreyes...*, p. 291.

cinc limitacions anteriors, es van negar a efectuar qualsevol promesa que afectés la possibilitat de fer processos *d'auctoritate et rogatu*. La negativa a acceptar aquesta última condició és ben raonable si pensem que *l'auctoritate et rogatu* era l'usatge en el que es fonamentava el dret del príncep a mantenir l'ordre públic a tot el territori sense limitacions de jurisdiccions. En el cas que el lloctinent hagués renunciat a poder exercir aquesta facultat, l'autoritat reial hagués quedat molt ressentida i no hauria tingut recolzament jurídic per poder obligar el compliment l'execució de les seves ordres arreu del país. De fet, l'altra única instància a Catalunya que tenia concedit l'exercici d'aquesta regalia era la Diputació del General, que, gràcies a un privilegi de Pere III, podia procedir per via de torb contra els que impediien l'acció dels seus oficials per tal de defensar la seva jurisdicció⁷⁴⁵. Si es limitava aquesta facultat al lloctinent, de fet el que s'estava fent era primar la jurisdicció de la Diputació per sobre de la jurisdicció reial. De nou, les institucions aprofitaven totes les ocasions que es presentaven per augmentar el seu control sobre l'administració reial i limitar-ne el poder.

No hem de pensar, però, que aquesta demanda només es fes en el cas de la lloctinència de Joan d'Aragó. La discussió es reproduí també en el cas del següent lloctinent, que es nomenà a Catalunya ja en època de Ferran II. Quan Ferran nomenà el seu oncle Enric com a lloctinent general a Catalunya, els consellers de Barcelona tornaren a insistir a fer-li jurar les mateixes limitacions que, en el seu moment, havia jurat Joan de Calàbria, i tornaren a insistir en què el lloctinent hauria de renunciar a fer processos per *Auctoritate et rogatu*. Les raons que els consellers esgrimien per fer aquesta demanda queden recollits en una carta adreçada al rei Ferran⁷⁴⁶. Els consellers argumentaven que actuaven guiats per l'interès que *de S.M. e conservació de les seves reyal preheminències*, és a dir, que no acabaven d'estar d'acord en què el rei cedís l'exercici de les seves principals regalies al lloctinent. Els consellers van arribar a trametre a Ferran II el trasllat d'una

---

⁷⁴⁵ Ferro, Víctor. *op. cit.* p. 284, n.114.

⁷⁴⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-30 (Barcelona 20 de gener de 1480), publicada per Vicens Vives, Jaume. *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*. Barcelona: Tipografia Emporium, 1936-1937. v. 3, pp. 73-74.

carta de Pere III a una consulta del seu primogènit sobre l'ús d'aquest usatge *en la qual ab son consell declara aquell [l'usatge] no poder ésser fet sinó per la sola presència del príncep*. Tot i les raons del consistori, Ferran II, evidentment, es negà a restringir l'ús d'aquesta regalia al seu lloctinent.

De fet, les institucions catalanes mai no van arribar a assumir una total identificació entre el rei i el seu *alter ego*, el lloctinent o virrei. Sempre es van resistir-se a reconèixer al lloctinent la potestat d'exercir les regalies majors⁷⁴⁷. Possiblement, l'actitud dels consellers estava molt influenciada per les teories de Tomàs de Mieres, que eren molt restrictives pel que fa a la transferència i limitació de les regalies. Aquest jurista postulava que, en tot cas, calia una constitució aprovada en Corts Generals per limitar-les⁷⁴⁸. Deduïm, doncs, que en època de Joan d'Aragó, els escrúpols dels consellers també devien basar-se en aquests arguments.

Finalment, el dijous dia 20 al matí, una delegació del Consell de la ciutat anava a veure al futur lloctinent, Joan d'Aragó, per a què signés una escriptura amb les cinc promeses de limitació del seu poder abans de jurar aquella mateixa tarda⁷⁴⁹. D'altra banda, els consellers, el Trentenari i els representants de la lloctinència van decidir que l'únic organisme facultat per poder aixecar alguna d'aquestes limitacions de la lloctinència seria el Consell de Cent. De nou es posava en evidència la gran influència del govern de la ciutat sobre la política del país. Acte seguit els consellers van posar les salvetats de rigor per la defensa de les constitucions i en van aixecar acta pública⁷⁵⁰.

---

⁷⁴⁷ Lalinde Abadia, Jesús. *Virreyes...* p. 80.

⁷⁴⁸ Villanueva López, Jesús. "Concepto de soberanía en las polémicas previas a la revuelta catalana de 1640"..., pp. 22-25.

⁷⁴⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 105v.

⁷⁵⁰ *Los consellers de la ciutat de Barchinona accepten la jura per vos il·lustre don Johan d'Aragó e de Calàbria, loctinent general del excelentissimo e serenissimo lo senyor rey beneventuradament regnant durant la absència del dit senyor e de l'Il·lustre senyor don Nicolau, primogènit d'Aragó net seu de present feta en quant per la dita ciutat e singulars de aquella e encara per les ciutats, viles e lochs reals del Principat de Cathalunya e per*

Aquell mateix migdia a les tres, Joan d'Aragó jurava com a lloctinent davant l'altar major de la catedral de Barcelona en presència dels diputats, els consellers de la ciutat, el bisbe de Vic, el canceller, vicecanceller i molts altres nobles i ciutadans⁷⁵¹.

És en el moment de la jura de Joan d'Aragó i Calàbria que es fixen les limitacions i les protestes que, fins al Decret de Nova Planta, formularan les autoritats del Principat cada cop que juri un lloctinent o virrei no pertanyent a la família reial⁷⁵². El que és, però, més digne de ser observat d'aquest cas és el gran poder que s'atorga el municipi barceloní, fins i tot per sobre de la Diputació i del Consell del Principat, que són la representació dels braços de Corts, a l'hora de defensar els interessos i la legalitat del país i, en una paraula, ordenar la vida política catalana. Així, en el document final s'acorda que el lloctinent:

no userà de dites potestats sinó ab consentiment e beneplàcit de la ciutat e en sdevenidor advenint lo cas porrà sortir en dupte aquell nom de ciutat sia seria entès per via de concell de XXXII o de C per tant ells consellers ho proposaven a ffi que plagués al concell qui representa en aquestes coses lo dit Concell de C jurats declarar dites coses⁷⁵³.

Podem concloure, doncs, que en aquests moments era el Consell barceloní i no la representació del país qui estava al cap davant de la política de país.

---

privilegis e libertats, immunitats e usances d'aquelles façen e no en altre manera als quals privilegis, libertats, imunitats e usances en comú o en particular per aquesta present acceptació los dits consellers no entenen en alguna foma e manera derogar ans protesten que les coses dessus dites totes e sengles e altres disposades per constitucions, usatges e altres libertats e alias als dessus dits axí en comú com en singular romanguen salve, il·leses ab tots los universals e particulas drets. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 106v.

⁷⁵¹ *Dietari de la Deputació del General de Catalunya. op. cit., v. 2., p. 112.*

⁷⁵² Lalinde Abadia, Jesús. *La Institución virreinal en Catalunya...*, p. 80; p. 215.

⁷⁵³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f.104v-107v.

El desencís envers els Anjou: un terreny abonat per a la deserció

Al 1471, tot feia pensar que, si les coses continuaven com estaven, amb el partit de la Terra rebent l'ajuda francesa i amb Joan II teixint les seves estratègies diplomàtiques, la situació no es presentava clarament favorable per a ningú, mentre que la guerra continuaria per un temps indeterminat com un conflicte de baixa intensitat tot drenant els ja esllanguits recursos del país. Si el partit reialista volia guanyar, calia tallar la comunicació de les institucions de la Terra amb la seves fonts principals de recursos i liquidar l'ajuda de França i la Provença. A uns i altres els calia, doncs, controlar l'Empordà.

Pel que fa al partit de la Terra, la llarga espera de mig any sense rei ni lloctinent i la decebedora designació de Joan, el fill bastard del duc de Calàbria, no només va tenir conseqüències institucionals i polítiques, sinó greus repercussions militars que van afectar decisivament la sort de la guerra. Corrien rumors que, davant l'aparent apatia de Renat, seria Lluís XI de França qui, finalment, voldria apropiarse de la sobirania de Catalunya. Aquesta sospita era avalada pels ajuts en tropes que Lluís XI enviava als angevins i pel comportament que el rei de França havia tingut al principi de la guerra en ocupar els comtats a canvi de l'ajuda militar prestada a Joan II.

El retard de Renat d'Anjou a nomenar un lloctinent i el nomenament del bastard va significar un desencís entre certs sectors que, lògicament, ho van interpretar en el sentit que la causa catalana ocupava un lloc molt secundari en els interessos del monarca provençal. De fet, a principis de juliol, quan el bastard de Calàbria –com era anomenat Joan– ja havia jurat les constitucions i havia estat acceptat com a lloctinent amb les condicions abans esmentades, la recent signada treva entre el rei de França i el duc de Borgonya feu que els diputats encara creguessin possible la vinguda del primogènit, Nicolau,⁷⁵⁴ i del mateix rei Renat. Segons els diputats, la vinguda del fill del duc de Calàbria per continuar l'obra que aquest havia deixat a mitges hagués injectat

---

⁷⁵⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 37v. (8/7/1471).

nova moral als combatents. Els consellers i els diputats encara demanaven insistentment a la cort provençal la vinguda del rei i/o del seu nét, deixant clar que amb el lloctinent no n'hi havia prou per tirar l'empresa endavant: *com stà en extrema necessitat vostra reyal persona ésser de part deçà per absència de la qual és en sí destruït aquest vostre Principat*⁷⁵⁵. Els diputats, per part seva, en una llarga carta on esmentaven la suspensió de pagaments als homes d'armes i l'actuació de Sarriera i altres capitans en mirar d'apropiar-se les rendes del General, també acabaven pregant la presència del rei al Principat:

*de part dels dits deputats suplicarà humilment la sua clemència senyor li placie prestament venir de part d'aça com en la trigua se causen molt irreparables dans e perills als quals no és possible ésser remediat si no per la sola presència de la sua reyal persona*⁷⁵⁶.

La designació del comte de Pallars⁷⁵⁷, ja alliberat del seu captiveri, com a capità general dels exèrcits tampoc no va accontentar gaire alguns altres capitans de l'exèrcit, com Joan Sarriera, que havien estat lluitant durant tota la guerra al costat de les institucions⁷⁵⁸.

Per acabar de complicar la situació, la penúria econòmica no remetia. Les poblacions de l'Empordà continuaven acusant grans retards en el pagament i l'enviament dels diners de la talla dels tres sous per foc⁷⁵⁹. La soldada dels militars, per tant, continuaven suspesos des del mes de maig. Davant de les

---

⁷⁵⁵ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f.176v.-177r. (20/7/1471).

⁷⁵⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f.49-53 (20/7/1471).

⁷⁵⁷ El comte de Pallars fou alliberat el 14 de desembre de 1470 i immediatament passà a reincorporar-se al Consell del Principat. Vegeu: *Dietari de la Diputació del General. op. cit.*, v. 2, p. 107.

⁷⁵⁸ Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya...*, pp. 305-306.

⁷⁵⁹ En una carta tramesa el 6 de juliol de 1471 als còsols de les viles de Castelló d'Empúries, Sant Feliu de Guíxols, Torroella, Palamós, Perelada i Figueres els diputats s'estranyaven que triguessin tant a remetre l'import de l'impost i els urgien a ser curosos i diligents a recaptar-lo. ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 35v.

queixes dels capitans de l'Empordà contra la suspensió de la soldada, els diputats justificaven la suspensió de les pagues amb les següents paraules:

la qual suspensió havem per clar servirà succeirà en reformar i reparar la subvenció qui ab desavanços se consumia e servirà en ésser pagades les pagues qui ordonades seran, altrament que de algun temps ençà no són stades paguades ço que a vos i als dessús dits que virtuosament haveu servit e obrat deu molt plaure⁷⁶⁰.

És evident que aquesta situació no era la més adient per garantir l'adhesió i el compromís dels homes que lluitaven al bàndol de les institucions. Els destinataris d'aquesta carta no trigarien a desertar de les files institucionals. Alguns historiadors com Carreras Candi⁷⁶¹ han cregut veure en aquesta suspensió de sou un primer advertiment de les institucions envers els capitans de qui ja coneixien les intencions de traïció. No ens sembla provable que la Diputació actués empesa simplement per un afany de represaliar els conspiradors. Si no, ¿com s'explicaria el fet que els diputats comunicuessin al rei la seva decisió de suspendre els sous dels capitans sense ni una sola menció a les sospites de traïció i basant-se únicament en motius econòmics⁷⁶²? D'altra banda, a la suspensió de sou, s'hi incloïen capitans com el canonge Planella, que no estava implicat en la traïció planejada pels capitans gironins.

De fet, les causes que havien fet aconsellable la suspensió de pagaments, tal com deien els diputats i oïdors a la carta adreçada al rei, era el lamentable estat dels comptes de la subvenció dels cavalls: *veents los deputats e consellers de Barchinona e lo consell a açò destinat ere talment de crèdits carregada que ja no s'i trobave que prestar sinó ab gran desavanç e que stave en total perdició*. No es tractava només de la dificultat de recaptar els diners, sinó també del frau que practicaven els cavallers assoldats per la

⁷⁶⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 40r. (11/7/1471).

⁷⁶¹ Carreras Candi, Francesc. *Pere Joan Ferrer: militar i senyor del Maresme*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura de Mataró; Alta fulla, 1987. (edició facsímil de l'edició de 1892), p. 99.

⁷⁶² ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 49v.-53r. (20/7/1471).

Diputació. Un dels plans dels diputats era, doncs, suspendre el sou a tothom qui cobrava dels diners de la subvenció i elaborar una nova nòmina que reflectís el contingent real de gent armada assoldada per les institucions:

una de les causes qui·ls ha moguts en fer la dita deliberació, si és per tant com molts prenien sou sens tenir cavalls e, com dels qui·n tenien no fahien degut servey, fahent·hi testimoni o socors de Çareyal per lo qual fer donaren los dits deputat de sou vint milia lliures o escuts per llll mesades e los cavellers qui foren paguats eren de nombre CCCXI e miga. E al dit socors no·s trobaren sinó circa C pagues, segons fou referit als dits deputats per lo capità general Jacobo Galeoto. Los quals abusos vengueren en consideració als dits deputats, consellers, e consell de ésser reparats en la nòmina qui novament seria feta per forma que pus la pecúnia qui ab gran congoixa e treball se exhigeix per la penúria de les gents façe lo degut fruit en servey de al sua alta senyoria e beavenir del dit Principat⁷⁶³.

La Diputació estava disposada a aplicar nous mecanismes de control i, quan a finals de setembre del mateix any van tornar a estar en disposició d'assoldar cent cinquanta pagues per un mes, exigiren que els cavallers que havien de rebre la paga anessin a Barcelona a prestar sacrament i homenatge davant d'un membre de la Diputació i un del Consell de Cent barceloní, per tal de garantir que no es donaven sous a persones mortes⁷⁶⁴ o inhàbils⁷⁶⁵.

La Diputació demanava també el manteniment dels privilegis de què gaudien els censals carregats sobre el General de Catalunya. Per tal de fomentar la contractació de censals sobre el General per part de particulars.

---

⁷⁶³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 49v.-53r. (20/7/1471).

⁷⁶⁴ El problema de les anomenades "places mortes" va continuar vigent durant l'edat moderna. Antonio Espino recull que, el 1681, els pobles catalans es queixaven d'haver de pagar per la manutenció d'un nombre de soldats molt més gran del real, a causa de la manipulació de les llistes per part dels oficials que passaven mostra. Vegeu: Espino, Antonio. *Catalunya durante el reinado de Carlos II: política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1999, p. 42.

⁷⁶⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 68r. (28/9/1471).

Aquestes rendes no podien ser confiscades sota cap concepte, encara que pertanyessin a enemics del bàndol de la terra. En conseqüència, demanaven al rei que revoqués les donacions que el seu nét havia fet de censals de rebels a persones adeptes a la causa, ja que això derivaria en un desprestigi del crèdit de la institució. En tot cas, demanaven que les pensions dels censals contractats per rebels revertissin a la institució.

Aquest estat de coses i, sobretot, la percepció que Renat d'Anjou no es prenia tan seriosament l'afer català com se l'havia pres el seu fill, precipitaren la defecció del poderós i ben relacionat bisbe de Girona, Joan Margarit, amb els seus parents i bona part dels capitans que operaven al nord del país. Segurament els contactes entre el nucli dels futurs traïdors –Joan Sarriera i Joan d'Armendàriz– i el bàndol reialista començaren poc després de morir el primogènit, Joan de Calàbria. És molt probable que les connexions que van dur a la deserció del clan dels Margarit s'articulessin a través de Bernat Margarit, el vell, que sempre s'havia mantingut fidel al rei Joan⁷⁶⁶.

La deserció del clan dels Margarit i l'inici de l'aïllament de Barcelona

A principis de març de 1471, els diputats escrivien una carta al rei Renat i al primogènit, Nicolau, on informaven de les seves sospites de traïció i relataven els últims moviments de tropes de Joan II: quatre galeres, capitanejades pel comte de Prades es dirigien amb vitualles cap a l'Empordà, i enviava cent cinquanta cavalls a la zona de Muntanya. Els diputats no s'estaven de dir que aquests moviments:

nos fan recaure en pensament que en la costa o en alguna part d'Empordà se tinga algun maneig i al mateix reconeixien el pobre estat en el que es trobaven les tropes de la Terra: veritat és senyor molt alt que, per quant la gent d'armes de vostra senyoria no és pagada ne axi poch aquella que aquest vostre principat havie acostumat sostenir ve en gran dificultat poder

---

⁷⁶⁶ Aquesta és la possibilitat més que raonable que proposa Santiago Sobrequés. Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya...*, p 305.

*resistir axí com sien necessari, per la qual rahó, s'í provehít no hi és e prest, porie succehir algun gran inconvenient*⁷⁶⁷.

En aquell estat de coses, els diputats insistien en què l'única manera d'insuflar forces a la causa era la vinguda del rei i, en el seu defecte, calia que s'enviés gent d'armes immediatament. Durant la primavera d'aquell any, els futurs traïdors miraren d'augmentar el seu suport i convèncer altres capitans que se'ls unissin. Tal sembla ser el cas de Pere Joan Ferrer, que, a l'abril, encara informava als diputats de moviments sospitosos de galeres de Joan II que volien posar-se en contacte amb gent de Torroella de Montgrí; o bé el cas de Bernat Margarit, que, per aquelles mateixes dates, avisà als diputats de la presència de quaranta-cinc homes a cavall, enemics que es dirigien a la Muntanya.

La reticència del bisbe de Girona a acceptar una ambaixada davant del rei Renat⁷⁶⁸ i els rumors que corrien per l'Empordà feren que personatges importants, com el comte de Pallars, comencessin a sospitar la traïdoria que s'estava gestant per part de Sarriera i els seus aliats –Pere Joan Ferrer, Joan d'Armendàriz i Ramon de Planella.

El 27 de juny arribaven a Barcelona informes confirmant aquestes sospites. El rei Joan II havia donat al mestre de Montesa plens poders per negociar la rendició de l'Empordà⁷⁶⁹. Acte seguit, a principis del mes de juliol, Sarriera començà a pactar tot un seguit de treves estranyes amb l'enemic amb l'excusa de collir les meses i, a finals del mateix mes, feu un intent d'apoderar-se de Palamós⁷⁷⁰, mentre que Lluís Margarit, nebot del bisbe, ho intentava amb Torroella de Montgrí, dues poblacions que haguessin pogut ser unes bases fantàstiques per propiciar un desembarcament de l'esquadra de Joan II. Les autoritats catalanes ja no podien, doncs, tenir cap dubte de la

---

⁷⁶⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 130r (9/3/1471).

⁷⁶⁸ *Dietari de la Deputació del General de Catalunya. op. cit.*, p. 111 (5 de juny de 1471).

⁷⁶⁹ Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya...*, p. 309.

⁷⁷⁰ Carreras Candí, F. *Pere Joan Ferrer...*, p. 99.

traïció que s'estava forjant al bisbat de Girona. Enfrontar-se directament amb els capitans i les seves tropes hagués estat una bogeria. Un front intern només podia empitjorar les coses pel bàndol de la terra, per tant els representants de les institucions i el lloctinent van provar de negociar amb els dissidents.

Malgrat tots els esforços, el mes d'agost el nucli dels traïdors ja estava perfectament constituït i el dia 30 d'agost Sarriera⁷⁷¹ i els seus arribaven a un acord definitiu amb Joan II. Les condicions dels capitans eren que es concedís una amnistia general a tots els que retornessin sota la seva obediència; la conservació de llibertats i privilegis a les viles i la restitució general de béns, així com tot un seguit de concessions als capitans dissidents.⁷⁷² A canvi, ells lliurarien Girona i tots els castells al seu poder a mans de Joan II. Joan Sarriera obtenia Hostalric, Sant Celoni, i Blanes; Armendáriz seria senyor de Palafolls, St. Pol i altres forces⁷⁷³; Pere Joan Ferrer quedava al càrrec de la vila de Mataró i altres terres del Maresme⁷⁷⁴; Lluís Margarit adquirí la jurisdicció sobre Palafurgell; Francesc Margarit era nomenat veguer de Girona i Besalú⁷⁷⁵. Les extenses terres del vescomtat de Cabrera quedaven, així, repartides entre els principals cabdills desertors.

A principis de setembre, Joan Sarriera ocupà Blanes amb les seves tropes. Els diputats, coneixedors de la seva traïdoria, lluny de mostrar preocupació decidiren fingir que ja els estava bé: *només esperam bones coses del seu obrar*⁷⁷⁶. Segurament, els diputats no volien trencar les relacions sense haver intentat pactar per últim cop amb els dissidents. Malgrat tot, el lloctinent va mostrar interès per desplaçar-se a Blanes al capdavant d'un petit contingent per saber què hi passava. Els diputats i els consellers de

---

⁷⁷¹ Zurita també es fa ressò d'aquest pacte: Zurita, Jerónimo, *op. cit.*, t. 7, p. 667.

⁷⁷² Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya...*, p. 309.

⁷⁷³ *Dietari de la Diputació del General*. *op. cit.*, p. 115.

⁷⁷⁴ Document publicat a l'annex 4 de Carreras Candi, F. *Pere Joan Ferrer...*, pp. 160-161.

⁷⁷⁵ Carreras Candi. *Pere Joan Ferrer*. *op. cit.*, p. 101.

⁷⁷⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 64v (19/9/1471).

Barcelona es mostraven, però, contraris a l'acció del lloctinent que, sens dubte, hagués suposat un enfrontament directe amb els conjurats. Tant els diputats com els consellers de Barcelona pregaren a Joan, bastard de Calàbria, que es quedés a Granollers, una plaça segura⁷⁷⁷, mentre que els consellers de Barcelona, mitjançant Bernat de Marimon, s'afanyaven a proposar als desertors una entrevista a Caldes. Aquest últim intent de negociació abans que tot es precipités denotava també una manca de confiança en la persona del nou lloctinent, a qui les autoritats van procurar mantenir al marge de l'afer. Per part de les institucions, assistirien a l'entrevista el governador general de Catalunya Joan de Torrelles, comte d'Isquia; el capità Jacobo Galeotto; Bernat Quintana, conseller de la ciutat i el president de la Diputació fra Miquel Sampsó. Per part dels conjurats, el bisbe de Girona, Joan Margarit, va suggerir de tenir l'encontre a Hostalric⁷⁷⁸. Finalment es pactà que la trobada tingués lloc al castell de Sant Pol el dia 9 d'octubre, però quan hi van arribar els representants institucionals, no hi van trobar ningú.

Al cap de dos dies, 11 d'octubre de 1471, les institucions rebien una carta conjunta⁷⁷⁹ i tot un seguit de cartes de cadascun dels conjurats posant de manifest la seva deserció i explicant les seves raons. Amb Joan Margarit desertaren el seu germà Bernat Margarit; el seu nebot, capità de la Força de Girona i batlle general de Catalunya, Joan Sarriera; el seu altre nebot, Bernat de Senesterra, gran senyor del Baix Empordà i que seguí durant tota la contesa els dictats del seu oncle, el bisbe; Bertran d'Armendáriz, capità del bisbat de Girona i posseïdor d'una part de l'anterior vescomtat de Cabrera; Pere Joan Ferrer, capità de l'Empordà i Jaume Alemany, cavaller de l'Empordà.

---

⁷⁷⁷ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f.188r-v (30/9/1471).

⁷⁷⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 75r. (8/10/1471) on es copia la carta del bisbe de Girona dirigida als diputats i datada el 6 d'octubre.

⁷⁷⁹ ACHB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-37, n. 236 (Blanes, 11/10/1471).

A la carta conjunta, s'hi expressava el cansament dels deu anys de guerra que havien dut a les terres del Principat mercenaris de totes les nacionalitats que no sempre havien respectat la terra i en culpaven els dirigents de les institucions, a qui acusaven d'actuar seguint la seva ambició:

pus tost les passions de aquells qui més han volgut poder en la cosa pública que la rahó, liurats a diverses nacions e senyories són estats fets presa oprobi e decisió a totes gents e nacions: castellans, portuguesos, francesos, gascons, tudeschs, provençals, ytalianos e a totes altres lengues e pobles qui sobre nosaltres és són pasents e après nos han oprobiosament tractats com moltes de elles, dites nacions, nos fóssens infestíssimes e exoses e en la nostra preclara nació han volgut exercir les venianses de les iniustícies⁷⁸⁰.

Segons deien els dissidents, després de la mort del primogènit, l'última persona que s'havia compromès realment amb la causa, els Anjou només havien aportat promeses vanes i temien que els dirigents de les institucions oferissin la corona a una nova senyoria. L'única sortida que ells consideraven vàlida, per tant, era tornar a l'obediència de Joan II, el seu senyor natural, que asseguraven que mantindria les llibertats del Principat i de la ciutat de Barcelona:

en lo dit rey e senyor tanta amor e affectió en nosaltres, en special a aqueixa insigne ciutat, que no menys nos ame que si tostemps lo haguéssim servit ne res tan desige que augmentar e prosperar aquest seu Principat e aqueixa insigna ciutat, qui en sa corona reyal, sol ésser una de les plus refulgents e resplandents pedres per la qual amor e affectió no y ha gràcia a vosaltres necessària que sa majestat ab seguratat nos puxe spera⁷⁸¹.

---

⁷⁸⁰ ACHB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-37, n. 236 (Blanes, 11/10/1471).

⁷⁸¹ ACHB. Consell de Cent. Lletres comunes originals. 1.B.X-37, n. 236 (Blanes, 11/10/1471).

Animaven, per tant, tothom a seguir el seu exemple i a desistir de la guerra, la qual segons ells, havia deixat de tenir sentint.

A les cartes individuals, cadascú dels implicats matisava aquests arguments comuns. Sarriera, per exemple, es queixava d'haver estat tan hostilitzat i perseguit, que continuar sota obediència de Renat hagués estat exposar la seva vida. D'altra banda, Sarriera insistia en què ell preferia estar del bàndol que avantposava el bé comú al personal, fent una crítica directa als membres del Consell del Principat⁷⁸²; Pere Joan Ferrer insistia en que tenia la sensació que el rei de França volia ocupar la senyoria de Catalunya; mentre que Joan d'Armendáriz, l'únic que retornà al lloctinent el castell que guardava en nom dels Anjou⁷⁸³, confessava que desertava perquè veia que la causa anava malament i havia de mirar pels seus interessos⁷⁸⁴.

Les respostes del lloctinent als sublevats foren força lacòniques. Joan els informava que si volien desvincular-se de l'obediència de Renat calia que fonamentessin les seves raons i tornessin totes les possessions, terres, castells, viles i béns que tenien per donació o comanda reial.

Condemna i sentència: l'escenificació del càstig en efígie dels traïdors

Els diputats i consellers van afanyar-se a comunicar la notícia a la cort del rei Renat, a qui pregaven la seva prompta vinguda o bé la del primogènit. Certament, l'única manera de contrarestar les crítiques expressades pels dissidents en referència a la indiferència angevina era la vinguda reial. Altre cop, però, les peticions van ser desateses. Al mateix temps, els dos diputats que eren a Barcelona van contactar amb Francesc Oliver, l'altre diputat que era a l'Empordà, per tal que donés ordres de custodiar fortament Roses i

---

⁷⁸² Chía, Julián de. *op. cit.*, v. 3, p. 114.

⁷⁸³ Joan d'Armendáriz retornà a mans de Menant de Guerra el castell de Tamarit que posseïa per ordre dels Anjou. Chía, Julián de. *op. cit.*, v. 3, p. 111.

⁷⁸⁴ Tate, Robert. *Joan Margarit i Pau: cardenal i bisbe de Girona...*, p. 98.

Cadaqués, llocs clau per a la defensa local⁷⁸⁵. Mentrestant, a Barcelona es prenen mesures contra possibles dissensions internes prohibint sota pena de mort que es parlés a favor de Joan II.

Tot estava perfectament orquestrat i coordinat per part del bàndol reialista; un cop feta pública la deserció, el bàndol de la terra no trigà a saber que sis-cents enemics a cavall ja ocupaven la zona de Martorell i tropes del rei Joan entraven per Igualada⁷⁸⁶. Els diputats sabien perfectament que, si el Gironès retornava a l'obediència de Joan II, les tropes reials haurien aconseguit trencar les comunicacions per terra amb l'Empordà i la Provença, i es dirigirien cap a Barcelona. Els enemics avançaven posant setge a les poblacions, convencent-les mitjançant promeses de respectar les llibertats, o bé subornant els capitans que les havien de defensar. Aquest darrer procediment fou seguit en el cas de St. Cugat del Vallès on el 14 d'octubre⁷⁸⁷, el capità de la força, mossèn Pere Jaume de Guàrdia, va vendre la plaça a l'exèrcit de Joan II⁷⁸⁸. Tres dies després Sabadell es retia pacíficament al rei Joan. Les tropes del rei respectaven les llibertats i les vides dels habitants de les poblacions que no oferien resistència, mentre que les que s'hi enfrontaven, com fou el cas de Montmeló, eren severament castigades⁷⁸⁹. A partir mitjan octubre, les tropes del rei Joan II començaren a preparar el setge de Barcelona, tot mirant d'aïllar-la de les poblacions veïnes.

Les institucions contrarestaven, en la mesura de les seves possibilitats, l'ofensiva reialista tant amb accions militars com propagandístiques. El Consell de Cent s'afanyava a enviar avís a les viles, amb especial atenció a aquelles que eren carrers de Barcelona, per a què es preparassin per a la seva defensa reparant els murs i reforçant les esglésies per recollir-hi els

---

⁷⁸⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 77r.

⁷⁸⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 76v. (13/10/1471).

⁷⁸⁷ *Dietari de la Diputació del General de Catalunya. op. cit.*, p. 115.

⁷⁸⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 78v. (16/10/1471).

⁷⁸⁹ Al Dietari de la Diputació es consignà que a Montmeló el rei feu degollar els quinze o setze homes que s'hi havien recollit. *Dietari de la Diputació del General de Catalunya. op. cit.*, p. 115.

aliments, els béns i la població en cas d'atac enemic⁷⁹⁰. Els consellers procuraven també enviar armament i artilleria a altres poblacions que n'estaven necessitades⁷⁹¹. Si els preparatius materials i militars per contenir l'ofensiva de les tropes joanistes eren importants, no ho era menys el conservar la moral i enaltir la fidelitat dels propis partidaris. Les institucions centraren especialment aquesta acció propagandística en les viles del Gironès i l'Empordà, que encara els restaven fidels. Tres dies després d'oficialitzar-se la traïció, els consellers de Barcelona ja enviaven cartes als jurats de les viles de St. Feliu de Guíxols, Palamós, Roses, Torroella, Palafurgell, Cadaqués, Llançà, Peralada, Figueres i Castelló d'Empúries, posant de relleu que els traïdors havien blasmat tota la nació catalana i ara més que mai era el moment de mantenir-se fidels al rei Renat⁷⁹². El dia 17 d'octubre, els consellers de Barcelona i els diputats prenen la decisió conjunta d'enviar Berenguer Martí, lloctinent del batlle general⁷⁹³ per a confortar i assegurar la fidelitat⁷⁹⁴ de les universitats, dels nobles, gentilshomes i senyors eclesiàstics de la zona⁷⁹⁵.

Malgrat que els traïdors estaven fora de l'abast de la justícia de les institucions, s'actuà amb tot el legalisme que es podia esperar: el dia 15 de

---

⁷⁹⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f.192r. (9/10/1471).

⁷⁹¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 195r. (17/10/1471).

⁷⁹² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI- 24, f. 194 v. (14/10/1471).

⁷⁹³ Joan Sarriera, la persona que ocupava el lloc de Batlle general fins aleshores, era un dels traïdors.

⁷⁹⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 196 r (17/10/1471).

⁷⁹⁵ La comunicació de l'arribada de Berenguer Martí es va enviar a les següents persones i municipis: Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Tossa, Cadaqués, Llançà, Torroella, Castelló d'Empúries, Roses, Perelada, Palafurgell, Lloret, Pals, Arnau de Foixà; Hug de Foixà; Joan de Foixà, senyor del castell de Foixà; Pere de Biure; mossèn Tafurer; Roger de Malla; Felip de Rexach; Macià de Rexach; Francí Alamany; Galceran de Vilafreser; Andreu Miquel; Francesc Miquel; mossèn Garriga, senyor de Pontós; Jaume de Vallgornera; Pere d'Arnius; mossèn d'Avinyó; Palou de la Baldora; Guillem de Monpalau; Bernat de Çamassó; Bernat Struç; mossèn Millars; mossèn de Bellars; Jofre Sarriera; mossèn de Cruïlles; senyor de Calonge; Francesc Oliver, diputat del general a Roses; Rafael Sampsó, procurador de les terres del General; Abat de St. Quirze, Abat de St. Pere de Rodes; Abat de St. Miquel de Fluvià; Abat de Sta. Maria del Munt.

novembre el lloctinent convocà Consell general per comunicar les cartes dels desertors i que fos decidit el que calia fer⁷⁹⁶. Els acusats serien jutjats i condemnats a ser penjats en efígie, s'oferiren 1.000 florins pels seus caps o 2.000 si els duïen vius i es confiscaren les propietats i els béns que havien quedat en territori de les institucions.

Com hem vist, hi havia una gran por que la dissensió pogués créixer i que cada cop més poblacions, o fins i tot els mateixos habitants de Barcelona, arribessin a la conclusió que ja no servia de res seguir lluitant i es rendissin al rei Joan. Calia escenificar, doncs, de forma contundent el càstig que s'impartiria a tots els traïdors per a què servís d'avís i escarment. Amb aquest ànim, el 23 de novembre, es dugué a terme l'execució de la sentència del judici a Sarriera i els seus companys: les imatges dels imputats, declarats culpables de traïció, foren arrossegades per tota la ciutat i van ser penjats en efígie a la cort del veguer de Barcelona.

Aquest final, de fet, només demostrava el gran desànim que planava sobre els catalans, cansats de tanta guerra. La Diputació, el Consell del Principat i el Consell de Cent, no podien tirar endavant la causa sense comptar amb el ferm suport d'un sobirà. En nomenar lloctinent a un fill bastard en comptes d'enviar al primogènit, els Anjou comunicaren als catalans una sensació de desinterès per la causa que va resultar decisiva per justificar les desercions. És cert, però, que els Anjou no podien fer gaire cosa més. Tots els seus projectes havien fracassat –l'intent de recuperar Nàpols, el desterrament de Margarita d'Anjou d'Anglaterra i encara la mort de Joan de Calàbria. Pel seu cantó, Lluís XI, el rei de França i màxim valedor de les esperances angevines a Catalunya, tenia força problemes interns per afrontar, ja que havia de centrar la seva atenció en mirar de dominar la noblesa francesa en lloc de dedicar-se amb eficàcia a ajudar la causa catalana.

---

⁷⁹⁶ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 503.

Catalunya era, doncs, terreny abonat pel desànim. Aquesta situació quedava afavorida pels incentius de tota mena oferts per Joan II a aquells que es passessin a la seva causa i per la força de l'exèrcit del rei d'Aragó que gaudia del suport dels altres territoris de la Corona. Tot plegat va propiciar que a finals del 1471, el bàndol de la Terra patís una ràpida pèrdua de territori i, finalment, el setge d'una Barcelona aïllada, tot i que algunes poblacions encara resistissin un any mes. La deserció del clan dels Margarit va marcar l'inici de la derrota del partit de la Terra.

EL SETGE DE BARCELONA

Ofensives i contraofensives: Montpalau i Perelada

A finals de 1471, l'esforç de diputats, consellers i capitans reials se centrà a saber quines poblacions restarien fidels i quines decidirien deixar la lluita i tornar a l'obediència dels Trastàmara. A inicis de desembre, els diputats feien un resum de la situació per tal d'informar als menorquins que els donaven suport des de la vila de Maó. Tot i que Girona i altres viles de les comarques gironines havien capitulat, moltes d'altres, com Palamós, Castelló d'Empúries, Torroella, Figueres, Peralada, Roses, Cadaqués, Sitges, Vic o Manresa, encara donaven suport al bàndol institucional⁷⁹⁷.

Aquest resum resultà, però excessivament optimista: Palamós, tot i l'ajuda promesa pels diputats –els trametien material bèl·lic i cinquanta homes assoldats per a un mes per tal que poguessin resistir a una possible expugnació⁷⁹⁸– es retia voluntàriament al rei Joan el 12 de novembre⁷⁹⁹. Entre la segona meitat d'octubre i la primera meitat de novembre de 1471, els exèrcits reialistes havien ocupat bona part del Vallès. La situació de la zona de la vall del Llobregat i del Maresme era tan complicada, que es feu impossible anar a l'Empordà a recaptar les generalitats i enviar els diners a Barcelona per via terrestre, tal com s'acostumava a fer, de manera que el sobrecol·lidor va haver d'anar i tornar amb la recaptació per via marítima⁸⁰⁰. La Catalunya central també es trobava amenaçada per l'ofensiva, els síndics de Vic demanaven a la Diputació que els enviessin homes per poder fer la verema i protegir els sementers per a l'any vinent. Els diputats contestaven

---

⁷⁹⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 90-91 (1/12/1471).

⁷⁹⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 83r. (7/11/1471). La Diputació tenia previst enviar amb la nau de Setantí cinquanta peons pagats per un mes, cinc caixons de passadors, tres quintars de pólvora, mig quintar de salpetre, dos odres de quitrà, cinquanta pedres de bombardar, dos quintars de plom, vint pavesos, vint llances i romanyoles; i el lloctinent també hi enviava a Joan Lucha amb vint homes a cavall.

⁷⁹⁹ *Dietari de la Deputació, op. cit.*, v. 2., p. 115.

⁸⁰⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 76 (16/10/1471).

que tot just s'havien pogut assoldar cent cinquanta pagues i que els mateixos vigatans, dels diners que devien per la subvenció dels cavalls, s'ocupessin de distribuir 30 lliures entre els cavallers destinats a aquella ciutat que estaven a sou de la subvenció⁸⁰¹.

A principis de novembre, les forces reials amb l'ajuda del bisbe Margarit i el seu clan de desertors van començar una forta ofensiva a l'Empordà. Campobasso, capità de les tropes del lloctinent, amb cinc-cents o sis-cents cavalls, mirava de contenir l'exèrcit de Joan II però li calien més efectius. El lloctinent, Joan de Calàbria, els consellers i els diputats demanaven a Renat d'Anjou i al rei de França que els enviessin tropes per aguantar aquesta ofensiva i enviaven les naus d'Anglès i Setantí a Provença per fer el transport de tropes i vitualles⁸⁰².

L'estratègia de Joan II no es basava únicament en la superioritat militar sinó també en la diplomàcia i en la propaganda. Sovint, les poblacions es retien al rei sense necessitat de combatre. Les condicions de rendició que ofería Joan II, com podem comprovar en el cas de Sant Feliu de Guíxols⁸⁰³ o com veurem més tard pel cas de Barcelona, eren molt benignes. Normalment, es conservaven els furs i privilegis de les poblacions i es guiaven els béns i les persones que havien lluitat contra el rei.

Aquesta magnanimitat es complementava amb una campanya de desprestigi del govern angeví encaminada a desmoralitzar l'enemic. La propaganda dels enviats de Joan incidia en el desinterès que, segons ells, mostrava Renat d'Anjou vers la situació dels seus súbdits catalans. Un exemple d'aquesta actuació, el tenim a St. Feliu de Guíxols. El rei Joan, que s'estava a Sant Celoni, envià un home a entrevistar-se amb els jurats de Sant Feliu per dir-los que el rei estava disposat a assetjar i prendre la vila. L'enviat reial els proposà de fet un pacte tot i assegurant-los que era segur que el rei Renat no els trametria ajud. Així, doncs, per salvaguardar l'honor de la vila,

---

⁸⁰¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 70-71r. (4/10/1471).

⁸⁰² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 3v-4 (8/11/1471).

⁸⁰³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, n. 249 (9/11/1471).

els jurats acordaren que, si en quaranta-cinc dies no rebien ajuda dels homes del rei Renat, obririen les portes al rei Joan⁸⁰⁴. Els diputats no contestaren als jurats de Sant Feliu fins al 8 de desembre⁸⁰⁵, quan tot just faltava una setmana per a l'acabament del termini que els habitants de la vila havien donat a les tropes reialistes. Els diputats els deien que les coses havien canviat. Ara el rei Joan ja no era a prop d'ells, sinó de Barcelona, i el rei Renat estava concentrant tropes a Marsella. D'altra banda, els asseguraven que la derrota de Santa Coloma no havia estat tan gran. Les reflexions dels diputats, però, van resultar infructuoses i Sant Feliu es reté a les tropes de Joan II.

La “guerra psicològica” del bàndol reialista, doncs, també sabé aprofitar les derrotes de les tropes enemigues per magnificar-les, tot i enviant missatges descoratjadors a les poblacions que encara els plantaven cara i minar, així, la ja baixa moral del bàndol institucional. Un exemple d'això, tal i com veurem a continuació, fou la propaganda que generà la derrota de la Torra de Montpalau a Santa Coloma de Gramanet.

Entretant la dissidència emergia també a Barcelona, fins al punt que el lloctinent manà a Bernat Torel, regent de la vegueria de Barcelona que amb el comte de Pallars i Hug de Copons, algtzir reial, detinguessin l'abat de Montserrat –Pere Ferrer–, Antic Ferrer –algtzir i germà– de l'abat, Antoni Alemany –abat de Sant Cugat del Vallès–, i Joan Serra i Melcior Mates, mercader, per sospitosos de traïció. Els embarcaren a la nau de Rafael Anglès, que havia de salpar cap a Provença, on hi quedaren exilats.⁸⁰⁶

La conjuntura internacional es mostrava ara molt favorable a Joan II i, en canvi, era adversa als Anjou i al rei de França. Joan II aconseguia establir tots els seus fronts: obtenia una pau relativa a Navarra; casava el seu fill, el príncep Ferran, ara rei de Sicília, amb la princesa Isabel de Castella; activava unes bones relacions diplomàtiques amb Borgonya i Milà i la facció dels York,

---

⁸⁰⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, n. 248 (29/10/1471).

⁸⁰⁵ ACA. Generalitat. N-693, f. 94 v. (8/12/1471).

⁸⁰⁶ *Dietari de la Generalitat de Catalunya, op. cit.*, v.2, p. 116.

als qui recolzava en el conflicte de la Guerra de les Dues Roses i semblava, doncs, adquirir una posició de força a Anglaterra.

Als francesos, en canvi, la situació internacional els anava en contra: els problemes de Lluís XI amb Borgonya i Bretanya encara estaven candents. Pel que fa a Carles el Temerari –que només disposava com a successora d'una filla, Maria, haguda del seu segon matrimoni amb Isabel de Borbó–, es casà el 1468 en terceres núpcies amb Margarida de York i continuava amb la intenció de reconstruir l'antic regne de Borgonya. De fet, el 1474 encara feu un discurs a Dijon deixava entendre la seva voluntat de reconstrucció del regne de borgonyó. D'altra banda, Francesc de Bretanya, no passava per un bon moment, ja que el seu hereu havia mort i encara no havia nascut la que hauria de ser la seva successora, la seva filla Anna. La filla de Renat d'Anjou i reina d'Anglaterra, Margarita, vídua de l'últim rei de la dinastia dels Lancaster, tampoc no passava pel seu millor moment, ja que estava perdent la lluita que l'enfrontava amb la casa de York.

El duc de Milà, Galeazzo Sforza, que el 1463 havia aconseguit que Lluís XI tornés a transferir-li la sobirania sobre Gènova, es replantejava les seves lleialtats. Tot i les bones paraules dispensades a Bofillo del Giudice, enviat de Renat d'Anjou a Milà per demanar ajuda en el conflicte català, Galeazzo començava a plantejar-se si no fora millor donar suport a Joan II. Malgrat tot, però, autoritzà els provençals a assoldar galeres genoveses. El canvi d'opinió dels milanesos era explicable: la Corona d'Aragó ja feia anys que tenia interessos a Itàlia, en canvi, obrir les portes de la península al rei de França podria significar un greu canvi dels equilibris interns regionals i complicar, encara més, la delicada política italiana.

Joan II decidí aprofitar la conjuntura internacional favorable per fer una ofensiva definitiva abans que la roda de la fortuna tornés a girar i el problema català se li allargués massa. El monarca ja començava a ser gran, ja havia complert els setanta-tres anys, i volia deixar al seu fill un patrimoni sanejat.

L'encerclament de Barcelona

El 25 de novembre de 1471, la major part de l'exèrcit fidel als Anjou i a les institucions estava concentrat a Barcelona per aguantar el setge i buscar un moment propici per trencar-lo. D'aquesta manera, procurarien tornar a remuntar la situació reconquerint el Pla de Barcelona.

D'altra banda, com que l'exèrcit reialista encara no havia envoltat completament la ciutat, escamots de cavallers de les tropes que es trobaven a Barcelona feien sortides puntuals per mirar d'aprovisionar-se agafant aliments de les poblacions i camps del voltant. En una d'aquestes sortides, un grup d'homes, en la seva majoria italians de la companyia del capità general Jacobo Galeotto, sota el comandament de Robi Galeotto, nebot del capità, es veieren sorpresos per una quantitat superior d'enemics i quedaren assetjats al lloc anomenat molí o torre de Montpalau –al terme de Santa Coloma de Gramanet– que distava una llegua de Barcelona. Els assetjats enviaren un avís a la ciutat. En saber-ho, Galeotto, de manera força imprudent, segons el parer dels consellers municipals⁸⁰⁷, va fer reunir el gruix de les tropes que es trobaven a Barcelona i amb el permís dels consellers, malgrat la reticència d'aquests, sortí de Barcelona acompanyat per un gran nombre de habitants de la ciutat com a peons per tal d'alliberar les tropes envoltades al molí⁸⁰⁸.

A Barcelona, només hi van quedar les tropes necessàries per guardar els bastions de la ciutat. La sortida estava planificada com a una ràpida acció de càstig sobre les tropes reialistes: alliberarien l'escamot assetjat, i retornarien ràpidament a Barcelona victoriosos i amb la moral més alta. Suposem que Galeotto creia que això també resultaria un cop d'efecte sobre les tropes fidels a Joan II, que en aquells moments es trobaven minvades d'efectius, ja que una bona part havien marxat amb el rei cap a l'Empordà.

---

⁸⁰⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 8v-9v. (1/12/1471). En aquesta carta, els consellers relaten la derrota al rei Renat.

⁸⁰⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 10r. (1/12/1471).

L'acció, però, va resultar un desastre. Les tropes fidels a Joan II, capitanejades per Martín de Lanuza⁸⁰⁹, els havien preparat una emboscada i els infringiren una dolorosa derrota. Tot i que els consellers barcelonins quan enviaven cartes als jurats de Maó, per tal de no desanimar-los, els deien que la derrota no havia estat tan important⁸¹⁰, en una carta que ells mateixos adreçaven als seus missatgers a la cort de Provença reconeixien que la ciutat havia sofert més de cent baixes mortals de tots els estaments i que hi havia molts ferits i presoners⁸¹¹. Quatre dels principals capitans: Jacobo Galeotto, Dionís de Portugal, Menand de Guerra, i Gracià de Guerra juntament amb la major part de cavallers així com un nombre considerable d'habitants de Barcelona, que segurament formaven part de les cinquantes de la ciutat, van caure en mans dels enemics. Els que pogueren escapar es dirigiren al galop cap a les muralles de la ciutat, on s'afanyaren a refugiar-s'hi per repel·lir la cavalleria enemiga que els perseguia.

És difícil, per no dir impossible, quantificar l'abast real de la derrota però, a jutjar per les conseqüències immediates que tingué, degué de ser força important. En el missatge que els consellers de la ciutat trametien als emissaris que havien d'entrevistar-se amb Renat d'Anjou⁸¹², li explicaven que, arran de la derrota de Santa Coloma, el rei Joan tornà de l'Empordà amb el gruix de les tropes i acabà l'ocupació del Pla de Barcelona. L'exèrcit reialista s'ensenyorí de les viles d'Horta, Sant Andreu i altres llocs al voltant de la ciutat. El 13 de desembre, Joan II aconseguí tancar també el setge per mar.

El comte de Pallars fou nomenat cap de les tropes que quedaven a la ciutat i n'organitzà la defensa, reforçà els murs i supervisà la col·locació de les peces d'artilleria a la muralla. Dins la ciutat, però, només quedaven uns

---

⁸⁰⁹ Martín de Lanuza era el fill de Ferrer de Lanuza, justícia de Aragó. La batalla també ens l'explica: Zurita, Jerónimo de. *op. cit.*, v. 7, p. 656-658.

⁸¹⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 14r. (6/12/1471).

⁸¹¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 10r. (1/12/1471).

⁸¹² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25. f. 18r-19 (13/12/1471).

cent cavalls i dos-cents peons⁸¹³. Amb aquestes forces només podien resistir el setge però no podien plantejar-se fer sortides per aconseguir aliments. De fet, l'única sortida que feren les tropes comandades pel comte de Pallars fou la recuperació momentània de Sarrià i de Pedralbes el maig de 1472⁸¹⁴.

Les tropes assetjants no eren numèricament gaire superiors. En una carta dels diputats dirigida al rei Renat, es xifra l'exèrcit enemic en uns sis-cents homes a cavall⁸¹⁵, emperò el rei Joan II havia aconseguit que se li afegissin un gran nombre de peons reclutats entre els habitants de les poblacions que se li havien anat retent⁸¹⁶. De fet, l'exèrcit reialista es beneficiava de la política magnànima i populista que el rei practicava amb les poblacions que se li sotmetien. Els consellers de Barcelona explicaven en una carta dirigida al primogènit, Nicolau, que: *El rei Joan se ocupa molt dels petits locs fora de la ciutat i dels pagesos*⁸¹⁷. Els consellers i els diputats suplicaven a la cort provençal que els enviessin reforços per mar, així com vitualles, forments, llenys i homes per a la defensa de la ciutat i que el rei o, en el seu defecte, el primogènit volguessin venir a Catalunya a dirigir les operacions militars.

La derrota de Santa Coloma fou aprofitada pel bàndol reialista com a propaganda política per pressionar les poblacions que encara se'ls resistien, mentre que Barcelona procurava treure-li importància en assenyalar l'exageració dels anuncis dels homes del rei Joan, tal com també ho feien els diputats del General i el lloctinent en una carta datada l'endemà dels fets i dirigida a les principals poblacions que encara els restaven fidels: Vic, Manresa, Caldes de Montbui, Sitges, Castelló d'Empúries, Peralada, Figueres, Roses i Cadaqués⁸¹⁸. El lloctinent i les autoritats, des de Barcelona estant, eren perfectament conscients de la importància psicològica que podia tenir la derrota de la ciutat a la resta del país; justament per això, el lloctinent

---

⁸¹³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 18r-19 (13/12/1471).

⁸¹⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f.101v. (20/05/1472).

⁸¹⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 86v-87 (27/11/1471).

⁸¹⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25,f.20-21 (18/12/1471).

⁸¹⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 25-26 (20/12/1471).

⁸¹⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 85v-86v (27/11/1471).

s'afanyava a escriure al comte de Campobasso, intítulat lloctinent del rei en fets de guerra, instant-lo a resistir amb les seves tropes a Castelló d'Empúries i assegurant-li que Barcelona estava bé⁸¹⁹.

A finals de desembre de 1471, el comte de Campobasso, que es trobava a Cadaqués amb els seus homes, tranquil·litzava els consellers de Barcelona i els diputats anunciant-los que, en saber la derrota de Galeotto, el rei Renat havia assoldat una companyia de gentes d'armes del duc de Milà⁸²⁰. Part de les tropes milaneses arribaren a finals de gener a Sant Feliu de Guíxols sota el comandament de Bofillo del Giudice i estava previst que l'altra part de les tropes assoldades a Milà, sota el comandament de Gaspar Cossa, entressin a Catalunya juntament amb els reforços que enviava el rei de França a través del Rosselló. Els cabdills de les muntanyes, com el Capdet Ramonet, Sant Gilliers, o Pere de la Totxa, rebrien ordres del rei Lluís XI per a què unissin les seves forces amb els homes de l'Empordà.

Per poder continuar l'empresa bèl·lica amb certes garanties, calia assegurar al màxim el domini sobre les terres frontereres amb França i, sobretot, el de l'Empordà, una zona costanera vital per a les comunicacions amb Provença. El rei Joan, però, també tenia ben present la gran importància estratègica d'aquesta zona i, ara que havia posat setge a la ciutat comtal i dominava les terres del Gironès i la Selva gràcies a la deserció dels Margarit, concentrava gran part de les seves forces a acabar de reduir les poblacions empordaneses.

A mitjan gener, el rei Joan ja havia posat setge a Torroella, per tant els diputats pregaven que s'accelerés l'entrada de les tropes franceses comandades per monsieur du Lau, governador del Rosselló⁸²¹. La idea de les tropes fidels a Renat d'Anjou era reconquerir una part de l'Empordà i fer un passadís fins a Barcelona, dividint així les tropes reialistes. Fou en el marc

---

⁸¹⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 88r (27/11/1471).

⁸²⁰ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38. n. 266 (23/12/1471).
ACHB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX Serie B. 172 (12/12/1471).

⁸²¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 115r (12/3/1472).

d'aquestes accions protagonitzades per les forces acantonades a l'Empordà quan s'esdevingué la victòria de Peralada⁸²². Lluny de ser una batalla, consistí en una acció sorpresa de les tropes fidels a Renat d'Anjou que atacaren en les primeres llums del dia el campament de Joan II. L'acció sorprenué als reialistes quan encara estaven dormint i el rei Joan hagué de fugir cames ajudeu-me per evitar caure en mans dels enemics. La precipitació de Joan II i els seus en alçar el campament i emprendre la fugida feu que deixessin abandonats tres-cents cavalls i una gran quantitat de material bèl·lic que fou aprofitat per les tropes comandades per Campobasso. Emperò, el més notable de l'acció fou que significava una important injecció de moral per al bàndol institucional. Les institucions es feren ressò del fet escrivint-ho a totes les poblacions que encara resistien, magnificant l'acció com si es tractés d'una gran victòria.

Dirigir la guerra des d'una ciutat assetjada i sense rei

En política exterior, les institucions sempre van procurar mantenir el contacte amb les corts provençal i francesa, convençudes que eren les úniques que les podrien auxiliar. Tant la Diputació com el Consell de Cent els enviaven correspondència i ambaixades⁸²³ amb continues demandes de tramesa de vitualles i reforços armats per poder sostenir la defensa del territori, així com reclamant la vinguda del rei. Per les qüestions que depenien més directament de la cort d'Aix, com l'abastament de blat i l'enviament de noves tropes, les institucions preferien adreçar les seves peticions a través dels seus missatgers i ambaixadors directament a la cort de Provença, sens perjudici del que pogués tractar la cort del lloctinent.

---

⁸²² El capità Campobasso escrigué als consellers de Barcelona el mateix dia dels fets. ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 48 (4/4/1472).

⁸²³ A través de les cartes rebudes i trameses del Consell de Cent durant l'any 1472, documentem constants intercanvis amb els seus ambaixadors i els contactes comercials de la ciutat. Ex: AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 27 (25/2/1472) dels ambaixadors a Aix; AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 32 (18/3/1472) de Nicolau Julià, mercader a Marsella.

La gran tasca de les institucions, però, es concentrava a dirigir el cada cop més atomitzat territori que encara seguia fidel a la seva causa. Tot i assetjats, els diputats i els consellers barcelonins continuaren mantenint el comandament de la guerra juntament amb el lloctinent.

Els assetjants es consagraven a impedir, per tots els mitjans possibles, l'entrada d'aliments i d'armament i reforços a la ciutat, emperò encara era possible algun tipus de comerç o d'intercanvi. El setge no evità, doncs, que les poblacions fidels a la causa de les institucions es possessin en contacte amb els diputats i consellers de Barcelona fent-los arribar missatges per tal que resolguessin els seus problemes d'assoldament de tropes, defensa, abastament i d'altres afers com la protecció de naus que navegaven amb guiatge i eren objecte de cors o pirateria⁸²⁴. A partir de l'agost de 1472, però, el setge s'endurí –des de finals de juliol, set naus i set galeres enemigues patrullaven la platja de Barcelona mentre que, per terra, el rei Joan amb dos dels seus fills havien concentrat les seves forces al voltant de la ciutat– i els consellers comunicaven que no els era possible sortir per res del recinte emmurallat⁸²⁵. Les comunicacions amb l'exterior, tot i que van continuar, també se'n ressentiren.

Els tres grans temes que preocupaven més a les institucions durant aquest últim tram de la guerra foren la demanda d'assoldament i manteniment de tropes, i l'abastament d'aliments. Després de la derrota de la Torra de Montpalau –21 de novembre de 1471– i del tancament definitiu del setge de Barcelona –a finals de novembre, principis de desembre de 1471–, i malgrat la victòria de Perelada –4 d'abril de 1472–, va quedar del tot patent la necessitat de més ajuda militar externa si es volia donar un tomb a la situació de domini del bàndol reial. Després de la desfeta protagonitzada per Galeotto, el lloctinent no disposava de prou exèrcit. La Generalitat i el Consell de Cent havien de fer front a grans dificultats per poder pagar les

---

⁸²⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 102 (4/1/1472). Mossèn Gilabert, que patronejava una nau deixada pels diputats a Renat d'Anjou va atacar la nau de Sunyer que es dirigia a Colliure amb guiatge del comte de Pallars i dels consellers de Barcelona.

⁸²⁵ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 125-126 (19/8/1472).

soldades de les tropes que tenien contractades a causa de les grans dificultats que tenien per la recaptació de les generalitats i, sobretot, per la subvenció dels cavalls, d'on havien de sortir els diners per pagar els cavallers assoldats per les institucions. Impensable, doncs, d'assoldar-ne més. Els diputats i el Consell de Cent van començar, per tant, a incloure peticions d'enviament d'ajuda militar a totes les cartes que dirigien al rei⁸²⁶, al primogènit, Nicolau⁸²⁷, marquès del Pont, i al rei de França. El propi lloctinent, Joan d'Anjou⁸²⁸, trameté un enviat, Lluís Duran, que juntament amb els ambaixadors de la Generalitat anà a la cort del rei Renat per tal d'obtenir a Provença l'ajuda necessària, en homes o en diners, per continuar la guerra.

Les gestions fetes pels catalans arribaren a bon port i, mentre que el rei Renat mirava d'assoldar galeres genoveses, el rei de França donava ordres al governador del Rosselló per a què reunís mil soldats, quatre-cents d'ells a cavall, per entrar al Principat. Així mateix, donava ordres als seus capitans dels Pirineus, Sant Gilles, Pere de la Totxa i el capdet Ramonet, que entressin a l'Empordà per combatre les tropes de Joan II que s'hi estaven fent fortes i es disposaven a assetjar Torroella de Montgrí⁸²⁹.

Al febrer de 1472, les notícies encara semblaven esperançadores per als assetjats a Barcelona. Els ambaixadors d'Aix en Provence enviaven bones noves als consellers de la ciutat. El rei de França assegurava que el duc de Milà li havia ofert cinc mil cavalls i cinc mil infants i ell li havia demanat

---

⁸²⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693 f.99v. (19/12/1471) Carta dirigida a Renat d'Anjou, en què es demana explícitament la seva vinguda amb reforços militars per tal de poder fer front a l'ofensiva de Joan, sinó no veien possible continuar resistint. També els consellers de Barcelona demanaven ajuda al rei un cop es va conèixer la derrota de Santa Coloma, vegeu: ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 17r-17v (13/12/1471).

⁸²⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 98r-99v. (19/12/1471) Carta dirigida al primogènit Nicolau.

⁸²⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 108-109 (25/1/1472) Carta dirigida als ambaixadors de la Generalitat a Provença.

⁸²⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 15 (26/1/1472).

que enviés dos mil cavalls i tres mil infants a Catalunya⁸³⁰. No sabem si els consellers creien seriosament en aquesta possibilitat o simplement la van fer córrer per tal de mantenir la moral. La veritat és que l'oferta milanesa era fer volar coloms. El duc de Milà, Galeazzo Sforza, no tenia ni la més mínima intenció d'enviar més tropes⁸³¹ ni de participar de forma activa al conflicte català. A Milà, de moment, li convenia nedar i guardar la roba, sense comprometre's directament ni amb Joan II ni amb Lluís XI, però mantenint bones relacions amb els dos monarques. En tot cas, i posats a escollir, el duc no veia amb bons ulls la presència angevina a Catalunya, que podia tornar a obrir la porta a les pretensions dels Anjou sobre el Regne de Sicília i desestabilitzar, així, el ja precari equilibri de la política italiana de l'època.

A principis de març de 1472, les primeres tropes franceses del Rosselló van creuar la frontera per dirigir-se a l'Empordà i els diputats els ordenaren posar-se sota el comandament dels capitans del rei Renat, Bofillo del Giudice i Campobasso⁸³². Emperò, no totes les tropes franceses havien entrat al Principat i els diputats escrivien als capitans que encara es trobaven al Rosselló que acceleressin la seva entrada⁸³³. Els soldats francesos tenien una bona raó per demorar la seva entrada al Principat, ja que diverses poblacions del Rosselló s'havien rebel·lat contra l'autoritat del rei de França i el governador, monsieur du Lau⁸³⁴, amb les tropes, estava sufocant l'aixecament. No fou fins a finals de maig que el rei Renat informava que

---

⁸³⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals 1.B.X-38, n. 27 (25/2/1472).

⁸³¹ El desembre de 1471, Gian Galeazzo Sforza ja havia enviat un nombre indeterminat d'homes a Catalunya que havien estat posats a les ordres de Bofillo del Giudice. AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX Serie B-172 (12/12/1471).

⁸³² ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f.115v. (12/3/1472) Carta dirigida al capità mossèn de la Barga, un dels capitans francesos.

⁸³³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f.116 (12/3/1472) Carta dirigida a St. Gillers i a Pere de la Totxa.

⁸³⁴ Antoine de Chateuneuf, monsieur du Lau, fou lloctinent de Lluís XI al Rosselló i a la Cerdanya. Vegeu: *Archives des Pyrénées-Orientales. Table alphabétique de l'inventaire de la série B*. Marcel Robin (ed.). Perpignan: Trilha, 1974, t. 1, p. 33.

l'aixecament rossellonès havia estat gairebé del tot controlat⁸³⁵. La petita rebel·lió dels comtats, que en un altre context hauria alegrat les institucions catalanes, els suposava ara un entrebanc més per prosseguir la seva lluita.

Tot i els reforços francesos i la fugissera victòria a Peralada, a principis d'abril, el bàndol institucional no pogué evitar la caiguda de Torroella de Montgrí a mans de Joan II i aviat les altres ciutats de la comarca seguirien el seu exemple. No trigaria, tampoc, a capitular el castell de Montserrat⁸³⁶.

Al mateix temps que intentava dominar l'Empordà, Joan II no oblidava els altres fronts. A primers d'abril, el monarca ofería franqueses a tots aquells pagesos mallorquins que s'enrolessin per atacar la vila de Maó, encara fidel a les institucions. La crida va tenir èxit i el juny de 1472 el rei Joan va aconseguir assetjar Maó per terra i mar i dificultar la seva comunicació amb Barcelona⁸³⁷. De tota manera, l'interès principal dels reialistes no se centrava a aconseguir la rendició de Maó, que es tractava d'un nucli aïllat que cauria per si mateix quan acabés la guerra, sinó més aviat a controlar el pas de vaixells per les Balears i interceptar les naus que transportaven gra destinat a Barcelona⁸³⁸.

A finals d'abril, a Sarrià, un trànsfuga, Guerau de Sarrià, es va fer fort al campanar de l'església amb uns quants lacais i volia donar la vila al rei Joan II. Al mateix temps a Pedralbes un home del bàndol reialista, Guerau d'Esplugues, es va fer fort al campanar amb dotze lacais⁸³⁹. Finalment, però,

---

⁸³⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Original. 1.B.IX. B-175 (31/5/1472) Renat explicava que les vuit places principals ja havien estat preses per les tropes franceses i que les altres s'esperaven haver amb parlaments i pactes.

⁸³⁶ *Dietari de la Deputació. op. cit.*, v. 2, p. 112.

⁸³⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 82-83 (12/6/1472).

⁸³⁸ Urgell Hernández, Ricard. *El Regne de Mallorca a l'època de Joan II: la guerra civil i les seves repercussions*. Mallorca: El Tall, 1997, pp. 143-146.

⁸³⁹ *Dietari de la Deputació. op. cit.*, v. 2, p. 122.

a mitjans de maig, les tropes de Barcelona van aconseguir recuperar la plaça de Sarrià i la de Pedralbes⁸⁴⁰.

A partir del maig, les tropes reialistes que mantenien el setge de Barcelona, també van pressionar la Catalunya central, mentre que les institucions es veien impotents per reforçar militarment les diferents poblacions que encara continuaven fidels. Les poblacions com Manresa, Caldes de Montbui o Vic es veien impossibilitades per collir les messes, ja que no tenien prou cavallers per protegir els pagesos dels atacs dels enemics. La solució que finalment trobaren els diputats, tal i com varen comunicar als consellers de Vic, per poder obtenir diners que els permetessin assoldar algunes tropes més i fer la collita fou destinar un quinzè del valor de la collita dels territoris controlats per les institucions a la paga dels soldats⁸⁴¹.

Amb l'arribada de l'estiu, l'armada enemiga es feu més present a la costa catalana. Les galeres de l'infant Ferran, rei de Sicília, i del comte de Prades muntaven guàrdia davant la platja barcelonina i dificultaven l'abastiment, mentre que d'altres embarcacions enemigues patrullaven la costa atentes a interceptar qualsevol intent d'enviament de tropes i aliments⁸⁴².

Les notícies que arribaven de la frontera encara eren esperançadores. El governador del Rosselló, monsieur du Lau, escrivia dient que en breu entrarien cent llances i mil franc arquers amb artilleria. D'altra banda, estava previst que les tropes del capità Bellcayre, amb quatre-centes llances i quatre mil franc arquers, ja fossin a Narbona i no trigarien també a venir, més el gruix de l'exèrcit de vuit-centes llances més que en aquells moments es

---

⁸⁴⁰ *Dietari de la Deputació. op. cit.*, v. 2, p. 122. Sarrià va ser recuperat per les tropes de Barcelona el 15 de maig.

⁸⁴¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 130v-131 (25/5/1472).

⁸⁴² En una carta de principis del mes de juny els diputats consignen que davant la platja de Barcelona hi ha les següents embarcacions: una nau veneciana grossa, una nau propietat d'en Sureda, una nau de Ferran protegida per vaixells més petits, navilis del comte de Prades i tres galeres. ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 134v (6/6/1472).

trobava a la Gúiena⁸⁴³. L'arribada de reforços devia d'omplir d'il·lúsió les tropes que defensaven Castelló d'Empúries, expugnat per les de Joan II. Però, altre cop, l'arribada dels francesos no va poder evitar la caiguda de la plaça. Aquest cop, les tropes de du Lau no van quedar-se a Catalunya, sinó que, ràpidament, van tornar a deixar el Principat davant de les protestes dels astorats diputats, que no veien possible la resistència sense l'ajuda continuada de les tropes franceses⁸⁴⁴.

A partir de juliol de 1472, al bàndol institucional, tot i les demandes de consellers i diputats⁸⁴⁵, ja no es va rebre més ajuda militar exterior. Els diputats es van cuidar d'amagar el fet que les seves peticions ja no trobessin resposta en les seves cartes als capitans que defensaven les viles i castells del país⁸⁴⁶. Mentre que les principals viles i castells anaven capitulant, per mitjà de la força o bé per pactes, davant les tropes de Joan II⁸⁴⁷, els diputats afirmaven que encara comptaven amb rebre reforços per mar d'un moment a l'altre. Paral·lelament, diputats i consellers continuaven insistint, a través dels seus ambaixadors a la cort provençal, en la necessitat que els trametessin reforços de tropes d'infanteria. L'agost de 1472, l'objectiu de les institucions havia esdevingut ja molt més modest. No es tractava de reconquerir l'Empordà o marxar cap a la Catalunya central, els diputats només aspiraven

---

⁸⁴³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 81. (10/6/1472) Carta adreçada als consellers de Barcelona per Bernat de Guimerà des de Castelló d'Empúries.

⁸⁴⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 137v. (27/6/1472) En una carta dirigida a monsieur du Lau, governador del Rosselló, els diputats expressen el seu disgust per la tornada a França de les tropes.

⁸⁴⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 139 (4/7/1472) Carta dirigida al governador del Rosselló.

⁸⁴⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 140 (6/7/1472) Carta dirigida a Jaume Sallès, capità al Vallès. ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f.140v-141 (7/7/1472) Carta dirigida a Lluís de Relat, senyor del castell de Ciuró.

⁸⁴⁷ Vic va capitular el 14 de juny; Manresa ho feia el 17 de juny; Castelló d'Empúries el 24 de juny. A partir de juliol, eren molt poques les places que encara resistien: restaven Barcelona i algunes localitats o castells molt determinats com el castell de l'Eramprunyà, Ciuró o la vila de Sant Boi, Sitges o Maó. Sobre la història de les vicissituds del castell de l'Eramprunyà durant la guerra civil del segle XV, vegeu: Capmany i Guillot, Josep. (2000) "La Guerra civil del s. XV a Eramprunyà," dins *Materials del Baix Llobregat*, 6, pp. 107-124.

a trencar el setge de Barcelona i ocupar Pedralbes i pensaven que, amb una petita ajuda d'infanteria, l'objectiu encara era possible⁸⁴⁸. La resposta dels enviats de les institucions a Provença, però, dissipava qualsevol dubte. Els ambaixadors del Consell de Cent consignaven ben gràficament la impressió que els havia causat la cort provençal. Ells havien insistit en la necessitat que Barcelona tenia de rebre aliments i homes per a la seva defensa. De seguida s'havien adonat, però, que resultaria molt difícil que els provençals i els francesos continuessin donant-los suport, veien molta fredor a la cort i *els fets de França són tan trasbalsats que no crec que el rei de França pressioni a Renat per fer alguna cosa*⁸⁴⁹.

En efecte, Renat era un rei ja vell que en poc temps havia vist com perillava la seva descendència amb la mort el seu fill primogènit i el seu principal aliat, Lluís XI, tenia massa problemes interns per poder continuar ajudant-lo. Com bé observaven els enviats catalans, Lluís XI tenia altres preocupacions al seu regne i ja havia passat l'hora de pretendre engrandir-lo. Es tractava, altra vegada de dominar la perillosa noblesa que s'enfrontava contra el creixent poder de la monarquia. Al sud de França, el comte d'Armagnac, que seria assassinat l'any següent, tornava a crear dificultats i Lluís no podia allunyar gaire les tropes. La situació tornava a jugar a favor de Joan II.

Les demandes d'una vinguda del rei Renat s'incrementaren des de la mort del primogènit i lloctinent Joan de Calàbria i el nomenament d'un nou lloctinent no les havia calmat: *la seva vinguda scalfarà tant los coratges dels vostres fidelissimos e aterrirà en tanta manera lo inimichs que no dubtan vreu serà portada a fi la empresa de vostra gran e excel·lent senyoria*⁸⁵⁰. Tant els diputats com els consellers estaven convençuts que la guerra només es podia tirar endavant amb la presència de Renat o bé del nou primogènit, Nicolau. La

---

⁸⁴⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 144 (12/8/1472) Carta dels diputats als ambaixadors a Provença.

⁸⁴⁹ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38. n. 115 (21/8/1472) Carta dels enviats del Consell de Cent a la Cort Provençal.

⁸⁵⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f.102r. (21/1/1471).

vinguda d'un membre preeminent de la família reial donaria la moral que en aquells moments li mancava al bàndol institucional i combatria la propaganda del bàndol joanista.

E, finalment, vostra altesa vulle recogitar quant lo rey don Johan e los a ell adherents se alegren de la absència de part deçà del senyor rey e de vostra il·lustríssima senyoria e quant elació ne prenen e com preparen gran poder per a la fi de maig campejar e destruir quant poran d'on si per la sua magestat o la sua altesa provehüt no hi és speran sucehir vàlides congoixes e dans irreperables. Com curam possibilitat aquells remediar no baste, continuam a, donchs, suplicar vostra virtuosíssima excelència per mercè sua vulle com més prest porà dispondre de la sua felicíssima venguda⁸⁵¹.

Les institucions intentaven mantenir les esperances dels catalans respecte la vinguda del rei i moltes vegades feien servir aquest argument per tal d'aixecar els ànims. Els consellers de Barcelona, per exemple, en una carta dirigida als jurats de Maó feien servir una bonica metàfora referida a la possible vinguda del rei i els beneficis que aquesta generaria per a la causa: *e no havem dubte que, així com la tramuntana prest foragita los núvols i aclareix lo cel, així lo dit senyor traurà d'aquest Principat tots aquells qui devasten⁸⁵².*

Els consellers municipals s'unien a la reclamació i justificaven la necessitat de la presència reial amb dos arguments de pes: sense la figura reial o del governador general i al primogènit era impossible la correcta administració de justícia i, a més a més, perquè els enemics feien servir l'absència del rei com a un element de propaganda política en contra de Renat. Els del bàndol contrari feien circular que el rei Renat no pensava complir mai les promeses de venir, que els capitans de les tropes del bàndol institucional no respectaven els dret ni les llibertats i que no s'administrava

---

⁸⁵¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 157v. (20/4/1471).

⁸⁵² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 7v-8v. (30/11/1471).

justícia. La millor manera de contrarestar aquestes informacions era la vinguda de Renat o la del primogènit, Nicolau⁸⁵³.

L'agost d'aquell mateix any, els diputats tornaren a dirigir una carta al rei insistint en què res no els podia salvar, sinó la seva vinguda: *la pestífera malaltia d'aquell [el Principat] remediari no pot sinó per la presència de vostra reyal persona, per ço altra e altra veguada suplicam, humilment e devota, vostra alta senyoria per mercè sua vulle expedir la sua felicíssima venguda*⁸⁵⁴.

Després de la derrota de Santa Coloma, les peticions sobre la vinguda del rei s'intensificaren encara més. La població necessitava sentir que el rei Renat els recolzava i que considerava Catalunya i els catalans una peça important del seu regne. El 27 de novembre de 1471, just després de la derrota de Santa Coloma, els diputats⁸⁵⁵ escrivien al rei i li explicaven el fet demanant-li tot seguit la seva vinguda. En no rebre resposta ràpida de la cort reial, l'1 de desembre, tornaven a reenviar la carta sol·licitant altre cop la presència reial a Catalunya⁸⁵⁶. Tres dies després, en una carta als missatgers de Barcelona a la cort, els consellers de la ciutat explicaven les seves raons per considerar indispensable la vinguda del rei: quan va morir Joan de Lorena, la victòria davant de Joan II es veia possible però, des de què no hi havia la presència reial, la situació havia donat un tomb.

El motiu que van donar Sarriera i els seus per trair la causa fou, justament, la llarga absència reial, un any sense el rei ni el primogènit fou aprofitat pels enemics per sembrar els dubtes sobre l'interès i la implicació del rei Renat en la causa catalana⁸⁵⁷. Els capitans del rei a Catalunya, com Campobasso, s'esforçaven a disculpar l'absència del monarca explicant que havia d'acabar de resoldre assumptes a Provença⁸⁵⁸. Les demandes de la

---

⁸⁵³ ACHB Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f.161v.-162v. (20/11/1471).

⁸⁵⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 57v. (31/8/1471).

⁸⁵⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f 87v. (27/11/1471).

⁸⁵⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693. f 89r.- 90v. (1/12/1471).

⁸⁵⁷ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 32v-34 (4/1/1472).

⁸⁵⁸ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, n. 266 (23/12/1471).

presència reial es van succeir en va gairebé fins al final de la guerra: Renat, però, no trepitjà mai terra catalana.

En descàrrec del monarca, val a dir que la situació a França i Provença era prou complicada. El maig de 1472, Nicolau, el primogènit, trencà el seu prometatge amb Anna de França per prometre's amb Maria de Borgonya, filla de Carles el Temerari. En el context de tensió entre el monarca francès i el duc de Borgonya, la possible aliança borgonyona-provençal podia significar l'aïllament dels territoris del rei de França. Aquest prometatge, sens dubte, comprometia el suport del rei de França a la causa catalana⁸⁵⁹. Joan II, com hem vist, aprofità el moment favorable i aconseguí la rendició de Barcelona. El primogènit, Nicolau, moriria un any després sense haver-se casat. Renat moriria al 1480, sense successió masculina directa i, per tant, l'*appanage* i les diferents terres que formaven els dominis de la casa d'Anjou s'integrarien a la monarquia francesa.

L'aprovisionament en temps de guerra

L'abastament d'aliments i fonamentalment el de blat, producte bàsic de la dieta de l'època, va ser una de les principals preocupacions dels membres de les institucions durant tota la guerra i, especialment, durant el setge.⁸⁶⁰ Les històries militars o de conflictes bèl·lics acostumen a obviar aquests aspectes, els quals solen reflectir-se en un tipus de documentació menys pública. La documentació de la ciutat i la de la Diputació ens en dóna una informació prou eloqüent. Tot i això, és evident que un estudi més aprofundit de l'aprovisionament en temps de guerra obligaria, pel que fa al segle XV, a fer un seguiment de la documentació pública i notarial de les ciutats

---

⁸⁵⁹ Kekewich, Margaret. *The Good king: René of Anjou and fifteenth century Europe*. Palgrave Macmillan, 2008, pp. 230-232.

⁸⁶⁰ Aquest tema ha estat molt ben estudiat per Comellas i Solé, Jordi.(1997) "L'abastament d'una ciutat en temps de guerra: el setge de Barcelona de 1472," dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, n.18, pp. 451-471. Ens limitarem, doncs, a comentar les línies bàsiques de l'actuació municipal en aquest tema.

mediterrànies per tal de verificar les pressions polítiques i els principals eixos i protagonistes del negoci.

Caldria repassar, però, quines foren les responsabilitats de les dues institucions –Diputació del General i Consell de Cent– en referència al proveïment d'aliments durant tot el conflicte. La Diputació del General s'ocupava de les gestions diplomàtiques pertinents per negociar la compra d'aliments a l'estranger. Catalunya era un país que, sovint, es veia obligat a comprar forment a l'estranger per complementar la seva collita. Normalment, el blat s'importava d'Aragó o de Sicília⁸⁶¹. La política reial d'Alfons el Magnànim, amb les seves mesures proteccionistes, que ja sabem que foren molt protestades i no gaire seguides, també va procurar que Catalunya importés més blat de Sardenya, Nàpols o Sicília que no pas de Castella o França⁸⁶². Durant el regnat de Renat d'Anjou, com no hi havia la possibilitat de recórrer als mercats habituals, dominats per Joan II, el mercat natural, i pràcticament únic, on es dirigiren els comerciants i factors catalans fou Provença, zona bladera importantíssima i cor dels regnes del monarca angeví.

El 1468, a Europa hi va haver una mala collita de gra que va impulsar els ducs de Milà i de Savoia a prohibir la treta de gra dels seus territoris. L'illa de Sicília, un dels graners de l'Europa mediterrània, es trobava exhausta de gra. Els mercaders estrangers van acudir en gran nombre a comprar cereals al mercat provençal. El setembre d'aquell any, els diputats escrivien al lloctinent de Provença, comte de Troyes, demanant que el rei concedís als mercaders catalans la prioritat en la compra de forments. S'havien

---

⁸⁶¹ Sobre les tretes de gra de Sicília a finals del segle XIV i principis del segle XV, vegeu: Cuvillier, Jean Pierre. "Noblesse sicilienne, noblesse aragonaise et blés sicilien en 1392-1408," dins *La Corona d'Aragona e il Mediterraneo: aspetti e problemi cointi da Alfonso il Magnanimo e Ferdinando il Cattolico (1416-1516): IX Congresso di Storia della Corona d'Aragona. Napoli, 11-15 aprile 1973*. Palermo: Accademia di scienze lettere e arti, 1984, 3, pp.75-119.

⁸⁶² Estepa, Carlos (1981) "Algunes consideracions de la crisi econòmica catalana a la baixa edat mitjana i les ciutats comercials mediterrànies," dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 2, pp. 143-153.

assabentat que els estrangers havien reservat setanta mil sesters de blat provençal i creien que això podria fer perillar l'aprovisionament de Catalunya⁸⁶³. Els diputats repetiren les gestions el 1470 en una situació semblant: a Catalunya hi havia hagut males collites i els diputats es dirigeixen per demanar-li, atesa la precarietat de vitualles, que el blat pogués ser comprat pels mercaders catalans i, sobretot, que no permetés que fos agabellat pels genovesos⁸⁶⁴.

La Diputació també es feu càrrec de finançar les compres de forment a municipis que no tenien prou liquiditat per avançar els diners de la comanda de gra, o bé els avalava per tal que algun comerciant els fiés els aliments. De fet, el preu del gra experimentà un gran increment en aquest període tant a Catalunya com a Provença i als ports italians⁸⁶⁵. Un exemple de l'actuació de la Diputació com a avaladora i prestatària de diners per a les compres de gra el trobem, com ja hem citat anteriorment, en el cas de Manresa: ja el 1468, davant la penúria econòmica del municipi i la necessitat de forment que tenia, els diputats, els consellers del Consell del Principat i el lloctinent del governador van autoritzar avançar diners comuns per tal de finançar una compra de forment per a Manresa⁸⁶⁶. El 1470, tornem a trobar una notícia de la gestió d'una compra de cinc-centes quarteres de forment finançada entre la Diputació i la ciutat de Manresa⁸⁶⁷. Més de mig any més tard, l'11 de febrer de 1471, tot i les queixes dels diputats, la ciutat de Manresa només havia retornat 35 lliures 16 sous 4 diners de les 39 lliures 10 sous que devia a la Diputació⁸⁶⁸.

---

⁸⁶³ ACA. Generalitat. Correspondència. N.689, f.23r. (17/9/1468).

⁸⁶⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N690, f.154v (18/5/1470).

⁸⁶⁵ Treppo, Mario del. *Els Mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalana-aragonesa*. Barcelona: Curial, 1976, pp. 321-323. Del Treppo documenta que mentre que el 1459, cent sesters de gra valien 40 lliures a Provença, el 1468 podien arribar a les 70 lliures. L'encariment del gra fou, doncs, més que remarcable.

⁸⁶⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 51v. (20/10/1468).

⁸⁶⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f.165r. (4/6/1470).

⁸⁶⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N692, f.99r (17/1/1471); N692, f. 112r. (11/2/1471).

Els diputats tenien cura de protegir dels enemics els carregaments de vitualles destinats a Catalunya i, per tant, d'avisar dels moviments de les naus enemigues per tal que aquestes no dificultessin l'arribada de les naus carregades de blat provinents d'altres territoris⁸⁶⁹. En ocasions, també ordenaven que naus armades assoldades per la Diputació escortessin els carregaments de gra fins al seu port de destí per protegir-les dels enemics⁸⁷⁰.

Quan els jurats o capitans d'una població determinada informaven els diputats d'una situació greu de manca d'aliments, aquests podien arribar a organitzar un enviament de forments i altres aliments bàsics. Normalment, contactaven amb algun mercader que es fes càrrec de gestionar la compra i l'enviament del gra a canvi de tenir el negoci en exclusiva. De vegades, però, els diputats decidien trametre els aliments directament: així, el 2 de novembre de 1471, els diputats escrivien als jurats de Terrassa dient-los que Ponç des Papiol, el seu capità, els havia comunicat les seves necessitats i tot seguit els enviaven trenta quarteres de forment⁸⁷¹.

De forma semblant, quan l'exèrcit actuava sobre un territori on no hi havia prou gra i les tropes no en podien comprar sobre el terreny, per evitar robatoris i problemes amb la població civil, els diputats organitzaven enviaments de gra per abastir els soldats. Sovint els cereals es compraven amb diners de la Diputació que enviava un escrivà encarregat d'apuntar la quantitat de gra lliurada i el nom del soldat a qui se li donava. L'import del gra o de l'aliment que fos es descomptava, després, de la paga que havia de rebre el soldat. Aquest procediment fou el que es va dur a terme a Terrassa el maig de 1470⁸⁷², en comptes d'enviar un escrivà, però, es deixà la responsabilitat del control dels aliments fiats als jurats de la ciutat. Els soldats que hi estaven destinats rebien les seves pagues amb càrrec a la subvenció dels cavall i la Diputació va decidir que se'ls podia fiar forment, vi, civada i carn per un valor de 50 sous per paga. Aquests enviaments, però, no sempre

---

⁸⁶⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f.74v. (9/12/1468).

⁸⁷⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.36 (12/11/1467).

⁸⁷¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 81v. (2/11/1471).

⁸⁷² ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f.156v. (25/5/1470).

eren possible, perquè la Diputació i el pallol de Barcelona sovint no estava tan ben abastit com era desitjable⁸⁷³.

Freqüentment, els diputats es veien obligats a intercedir entre dues poblacions que entraven en conflicte per algun carregament d'aliments que havia estat retingut, o per voler cobrar tributs sobre aliments destinats a altres poblacions. Normalment, quan alguna població se sentia agreujada recorria a la Diputació que dirimia la qüestió. Un cas d'aquest tipus es plantejà al 1467, quan els habitants de Cadaqués van reclamar que els de Roses s'havien apropiat d'una part d'un carregament de civades i forments destinat a Cadaqués en concepte de pagament de la lleuda de Roses. Els de Cadaqués sostenien que ells tenien un privilegi datat el 1300 que els eximia de pagar la lleuda i, per tant, reclamaven les civades i els forments que els havien pres⁸⁷⁴.

Una variant de la mediació entre poblacions en conflicte era impedir que una localitat retingués indegudament un carregament de vitualles destinades a un altre lloc. L'abril de 1471, per exemple, els diputats enviaren una carta als jurats de Girona reforçant les reclamacions del Consell de Cent. Els consellers de Barcelona i els mercaders es queixaven que els jurats gironins havien demanat als de Sant Feliu de Guíxols, que era carrer de Girona, que retinguessin un carregament de forment propietat de mercaders catalans i francesos destinats a ser venuts a Barcelona. Els diputats insistien en què no es podien permetre d'enemistar-se amb els mercaders francesos, per a qui la retenció reportava una gran pèrdua, ja que Catalunya *per la més part ha ésser proveïda de forments de França*. Si es repetien aquests tipus d'accions, corrien el perill que els mercaders no volguessin dur forment i perdrien la millor via d'abastament⁸⁷⁵.

---

⁸⁷³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 51v. (8/1/1468) Menant de Guerra havia sol·licitat als diputats que li enviessin forment i bescuit pels seus homes, els diputats, però, no n'hi van poder enviar perquè no en tenien.

⁸⁷⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 10-11 (12/8/1467).

⁸⁷⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f164v. (29/4/1471).

Les retencions no es produïen només amb els carregaments de forment, també n'eren objecte els ramats de bestiar. Sovint, els carnisers que duïen els ramats de les pastures del Pirineu per vendre a Barcelona, tot i gaudir de guiatge del Consell de Cent, patien retencions de caps de bestiar en els castells i les fortaleses per on passaven, normalment com a drets de pas. En aquests casos, la Diputació també intercedia manant als capitans dels castells que retornessin o paguessin les bèsties⁸⁷⁶.

Un altre dels casos que els diputats miraven d'evitar era que es cobressin compensacions indegudes per a la recuperació de carregaments o de bestiar robats, ja que això, al cap i a la fi, dificultava l'acció dels mercaders que duïen aliments a les grans poblacions i, en especial, a Barcelona⁸⁷⁷. Una variant d'aquesta situació era la que es donava en el cas de les preses de cors. En principi, els corsaris podien atacar les naus enemigues i quedar-se amb el seu botí sempre i quan reservessin el quint reial. Què passava, però, quan la mercaderia que els enemics transportaven havia estat prèviament robada a mercaders fidels? I, encara més, què passava quan era important que aquesta mercaderia arribés al seu destí? Bé, en aquestes situacions també era probable que acabessin intervenint els diputats per tal d'arbitrar el conflicte. El 1467, els homes de Castelló d'Empúries, territori en aquell moment sota jurisdicció directa de la Diputació del General, van fer-se amb el carregament d'unes galeres enemigues. Aquestes naus, prèviament, havien capturat una sageta plena de forments propietat de mercaders barcelonins que venien del port d'Agda. Els homes de Castelló pretenien quedar-se amb la sageta plena de forments com a part del botí, mentre que els mercaders reclamaven que se'ls tornés el seu

---

⁸⁷⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f 3r. (6/8/1467). Carta dels diputats demanant als capitans del Castell Solís, St. Pere Pescador, Castell del Palau de la Tor, del Castell d'Alborns i del Castell d'Empúries per tal que retornin els caps de bestiar, propietat de Joan i Rafael Citjar que els han pres o empenyorat.

⁸⁷⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f 133r. (11/3/1471). Els diputats escriuen a Bernat Lobregat, cap de la vila de Torroella de Montgrí, per a què no facin pagar a Joan Citjar, carnisser de Barcelona, un terç del valor del seu ramat -nou cents caps de bestiar menut- com a compensació per haver-li retornat després del robatori que havia patit.

carregament, ja que ells no eren enemics⁸⁷⁸. Els diputats donaren ordres contundents al seu procurador al comtat d'Empúries, Francesc Senespleda, per a que propiciés una concòrdia entre les parts o bé els obligués a presentar-se davant dels diputats a Barcelona en un termini de deu dies⁸⁷⁹.

Finalment, gran part de l'interès de la Diputació en l'abastament estava relacionat amb la percepció de tributs. La majoria de càrregues impositives gravaven l'entrada i sortida de mercaderies, i una part important d'aquestes eren els aliments. No convenia, també per raons recaptatòries, que s'aturés aquest comerç i així ho reconeixien els diputats en una carta dirigida al primogènit, Joan de Lorena: *ultra que aquesta ciutat ha molt necessari lo dit forment torbe tot lo exercici de la subvenció de cavalls com la maior part de les peccúnies haie procehir del dit forment*⁸⁸⁰.

Pel que fa al Consell de Cent, la qüestió de l'abastament de la ciutat sempre havia estat una de les seves principals preocupacions. Assegurar i facilitar el subministrament d'aliments als habitants i mantenir les reserves del pallol municipal era vital per al bon funcionament de qualsevol ciutat i, per tant, constituïa una de les obligacions més importants dels seus dirigents. En temps de guerra, aquesta tasca esdevenia més difícil. La primera responsabilitat del Consell de Cent en el tema de l'abastament fou, doncs, mantenir Barcelona proveïda.

Durant tota la guerra, l'abastament d'aliments de la ciutat continuà, majoritàriament, en mans privades encara que, com era habitual, el Consell de Cent adoptà tota una sèrie de mesures per assegurar els mercats de gra, incentivar-ne les compres per part dels mercaders, protegir els combois que duïen aliments a la ciutat, taxar els preus i assegurar la venda i distribució del gra. Cap de les mesures adoptades foren noves, es tractava d'aplicar les polítiques habituals del Consell, l'excepcionalitat es trobava en el context bèl·lic en el que s'havien de dur a terme.

---

⁸⁷⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f 63r-v. (3/2/1467).

⁸⁷⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f 63v.-64 (3/2/1467).

⁸⁸⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f 68v. (29/1/1468).

El Consell de Cent, doncs, com hem vist en el cas de la Diputació també feia gestions diplomàtiques per aconseguir blat per la ciutat. En aquest sentit, al 1468 els representants de la ciutat van enviar Felip de Ferreres amb missió⁸⁸¹ a la cort de Provença i a la cort de França per aconseguir un doble objectiu: permís de treta de gra per tal que els comerciants poguessin comprar-ne per dur a Barcelona i fixar un preu de compra favorable als catalans per tal de poder-lo vendre a un for raonable als consumidors barcelonins.

Felip de Ferreres, ja d'entrada, havia deixat ben establert que una de les principals responsabilitats dels consellers de Barcelona era que la ciutat tingués aliments a bon preu. En aquests moments, la ciutat només es podia proveir amb blat de Provença i, per tant, volien assegurar que hi hauria prou gra provençal per abastir-se⁸⁸². L'ambaixador va fer l'oferta del preu per quartera⁸⁸³ que proposaven els consellers i suggerí una manera diplomàtica de reservar els grans pels comerciants catalans sense que els genovesos, els altres grans compradors de gra provençal poguessin sentir-se ofesos: *el rei podria fer una inhibició general dels forments provençals, après donar llicències a particulars catalans i a alguns altres e que així els genovesos no haurien causa d'enyor.*

---

⁸⁸¹ Sobre les missions com a mètodes d'intervenció directe del consell municipal en l'abastament de gra, vegeu: Càceres Nevot, Juanjo. *Participació del consell municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona (1301-1430)*. Tesi doctoral. Universitat de Barcelona, pp. 322-323. [Consultat el 10/11/2011] <http://www.tdx.cat/TDX-0912107-084318>

⁸⁸² AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, n. 157. Angers (14/9/1468).

⁸⁸³ Es considera que una quartera del blat més bó pesava unes 143 lliures. (57kg 200gr). Vegeu. Alsina, Claudi; Gaspar Feliu, Lluís Marquet. *Pesos mides i mesures dels Països Catalans*. Barcelona: Curial, 1990, p. 214.

La proposta catalana topà, però, amb l'oposició dels provençals i del seu president Palomides Forbin⁸⁸⁴. Els representants provençals pensaven que l'acord perjudicaria seriosament la seva economia, no tant per la pèrdua dels compradors genovesos, sinó perquè consideraven que podien vendre el seu gra a un preu força més elevat que el fur proposat pels consellers de Barcelona. Forbin afirmava que *no era interès sinó de dos o tres gros per sester*. Després de la discussió, s'acordà enviar unes cartes sobre l'assumpte al governador de Provença, tot i que Felip de Ferreres ja avançava que no creia que això servís de gaire.

El 30 de novembre⁸⁸⁵, finalment, el rei accedí a fer una provisió sobre el gra provençal segons els termes que havia suggerit l'enviat barceloní, tot i trametent una carta al governador de Provença, el comte de Troyes. Ferreres aconsellava als dirigents barcelonins que escrivissin al comte per tal d'explicar-li les raons de la provisió i propiciar així que els catalans fossin tractats amb deferència. D'altra banda, Renat d'Anjou escrivia al rei de França, per mitjà de Joan de Lorena, que en aquells moments es trobava a la cort francesa per tractar un assumpte referit a Borgonya, per a què els consellers poguessin aconseguir també un permís de treta de forments del Llenguadoc⁸⁸⁶.

Un cop els consellers havien assegurat, mitjançant la missió de Ferreres, un mercat on comprar el blat a un preu raonable, calia trobar mercaders que volguessin fer-se càrrec de la inversió comercial que significava comprar una determinada quantitat de gra i noliejar una nau per dur-lo fins a Barcelona, on seria venut al preu que establissin els

---

⁸⁸⁴ Palomides Forbin fou jurisconsult i preceptor de Joan de Calàbria. En moltes ocasions, actuà en missions diplomàtiques com a enllaç entre les institucions catalanes i el primogènit Joan de Calàbria. vegeu: Solsona Climent, Francina, (1963) " *op. cit.*, pp.31-54.

⁸⁸⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, n. 164. (Angiers, 30/11/1468).

⁸⁸⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, n. 167. (Angiers, 22/12/1468).

consellers⁸⁸⁷. Com ja hem dit abans, el marge de guany entre el preu de compra del gra i el preu de mercat no acostumava a ser gaire elevat, ja que el consell contemplava l'abastament com a una mena de servei públic. Calia que hi hagués prou gra, però amb un preu assumible pels ciutadans per tal de garantir la pau social. En una situació de guerra com la que es vivia, no era fàcil trobar mercaders que acceptessin prendre el risc que suposava dur el gra des de Provença amb el perill, més que probable, de ser atacats per naus enemigues que provarien d'enfonsar-los o de prendre'ls la càrrega a canvi d'un guany limitat. Per incentivar la participació dels mercaders, el municipi va fer servir una altra de les estratègies d'intervenció en el mercat frumentari: oferir avantatges als mercaders.

Els avantatges eren subvencions a fons perdut que el municipi concedia als que es comprometien a dur gra a la ciutat⁸⁸⁸. Normalment, els mercaders asseguraven per escrit que comprarien una determinada quantitat de gra, amb la possibilitat de comprar alguna quantitat extra també subvencionada. D'altra banda, els consellers decidien quina quantitat de diners per quartera pagarien com a subvenció, d'aquesta manera s'incrementava el marge de benefici dels mercaders. La quantitat de la subvenció era força variable, en una mateixa deliberació del Consell podem observar tres formes diferents de gestionar l'adquisició del gra per part del Consell⁸⁸⁹: Audmet Burgès, sastre de Barcelona, es comprometia a dur a la ciutat cinc-centes quarteres de blat de Provença i dues-centes cinquanta de respic, o sigui no segures, i el Consell acordava donar-li una ajuda de 12 diners per quartera; Francesc Oliver, formenter, es compromet a dur cinc-cents sestres de forment a Barcelona més tres-cents de respic, acceptant l'ajuda acostumada; per últim, a la mateixa sessió del consell de trenta-dos s'accepta que la ciutat, amb diners de la Taula de canvi, comprà dues-centes

---

⁸⁸⁷ El 13 de febrer de 1471 el blat a Barcelona es pagava a 17 sous la quartera (AHCB. Consell de Cent. Ordinacions Originals. 1.B.XXVI-13). El 21 de juny de 1472, ja gairebé al final del conflicte, el blat anava a 22 sous per quartera, mentre que l'ordi es venia a 12 sous per quartera. (AHCB. Consell de Cent. Ordinacions Originals, 1.B.XXVI-13).

⁸⁸⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 85v. (1/7/1470).

⁸⁸⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 85 (14/1/1468).

quarteres de forment a raó de 20 sous per quartera a Martí Joan de Torrella, senyor de la Roca.

Tot i que la majoria del gra que arribava a la ciutat provenia de Provença i de França perquè les zones bladeres de Lleida i de l'Aragó estaven en mans enemigues, la ciutat també s'abastava, en la mesura del possible, de gra conreat a Catalunya. En aquest sentit, tant els consellers com els diputats miraven de protegir les collites en la mesura del possible. En època de collita, procuraven contractar cavallers amb la missió de protegir els pagesos mentre treballaven els camps. Les institucions també vetllaven, en la mesura del possible, per evitar que els seus soldats causessin danys als camps i a les collites⁸⁹⁰.

Els consellers barcelonins també feien crides a altres zones del país, sobretot en època de collites, per incentivar-los a dur el gra a vendre a la capital. Així, el mes de juny de 1467, es feu una crida a l'Empordà per estimular que es dugués gra a Barcelona. A la crida, s'hi especificava a quin for es pagaria el gra: la farina de forment, a 9 diners la quartera; farina de mestall, 6 diners la quartera i el forment sense moldre, a 12 diners la quartera⁸⁹¹. Un altre exemple el trobem al 1470, quan Barcelona passà per un període de manca de forment i el rector de Moià trameté a la ciutat cent cinquanta quarteres de forment⁸⁹².

Veiem, doncs, que en matèria d'adquisicions de gra el municipi combinava la compra directa de gra pagada per les autoritats per després ser revenuda entre els ciutadans; els incentius per tal que els comerciants portessin gra a la ciutat i les crides per a què els productors o els mercaders també en duguessin per vendre al mercat.

---

⁸⁹⁰ Un exemple d'això és la carta dels consellers al capità de La Guarda en què l'acusen que els seus homes estan acabant amb els blats dels camps circumdants i li demanen que no oprimeixi els pagesos perquè la ciutat viu del treball dels pagesos circumdants. AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24. f. 80r. (12/5/1470).

⁸⁹¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 140r-v. (1/6/1467).

⁸⁹² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 131 r. (11/12/1470).

Les tasques municipals, relacionades amb l'abastament d'aliments, no acabaven aquí. Un cop gestionada la compra de les vitualles, calia que aquestes arribessin ràpidament i amb els menors entrebancs possibles. La ciutat gaudia de molts privilegis relacionats amb l'abastament i una de les tasques del govern municipal era vetllar pel seu compliment.

D'altra banda, Barcelona protegia amb un guiatge els béns i les persones de tots aquells que duïen aliments per vendre a la ciutat. Aquests guiatges es servaven amb tota l'escrupolositat, provocant fins i tot a enfrontaments amb la monarquia. El 1468, per exemple, en el marc d'una certa tensió entre Joan de Lorena i el Consell de Cent el primogènit es queixà al Consell que aquest havia concedit un guiatge de vitualles a Joan de Pedralbes, per la qual cosa Joan no havia pogut actuar contra ell. Els consellers responien que el citat Joan de Pedralbes s'havia presentat al port de la ciutat amb una embarcació plena de vitualles i, segons els privilegis de la ciutat, no havien tingut més remei que guiar-lo⁸⁹³. Pels comerciants, els guiatges eren importantíssims, ja que els donaven una certa empara contra les actuacions que poguessin emprendre altres poders contra ells. Els consellers de Barcelona protegien, també, als mercaders, demanant a les autoritats provençals que els estenguessin guiatges per a ells i les seves naus⁸⁹⁴.

Un dels principals privilegis barcelonins pel que fa a l'obtenció d'aliments, i especialment de gra, era l'anomenat *vi vel gratia*. Aquesta concessió fou atorgada per primera vegada a la ciutat per Alfons III, el Benigne, i establia que, en cas de necessitat la ciutat podia confiscar els carregaments de blats que passessin per la seva jurisdicció. Altres ciutats catalanes també van aconseguir aquest privilegi. Tot i que l'aplicació del *vi vel gratia* podia donar peu a moltes represàlies per part de la població on anava destinat originàriament el carregament de gra, sabem que aquesta

---

⁸⁹³ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 197v-198r (13/2/1468).

⁸⁹⁴ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 189r. (30/9/1471).

pràctica del segrest de gra, tal i com assenyala Cáceres⁸⁹⁵, va adquirir una certa normalitat durant el primer terç del segle XV. Durant la guerra, no observem que el Consell de Cent fes gaire ús d'aquesta pràctica, més aviat va ser Barcelona la que es veié obligada a reclamar a altres poblacions que no retinguessin carregaments de gra destinats a la capital o a l'aprovisionament de l'exèrcit.

Les retencions de vitualles per part d'una població que no les havia encarregades inicialment eren, doncs, freqüents en èpoques de guerra o escassetat. Sovint, les poblacions aturaven els vaixells carregats d'aliments a les seves platges o camins i obligaven els mercaders a vendre allà el carregament. Quan es donava aquesta situació, el municipi que era l'inicial destinatari dels aliments es queixava als transgressors, però també a l'autoritat reial, als diputats i, freqüentment, als consellers de Barcelona, tot demanant les indemnitzacions oportunes. Si el municipi agredit era Barcelona, no els calia recórrer a ningú més, eren els mateixos consellers els que actuaven per restablir la situació, si calia, per la força. Si la causa era molt justificada, es podia arribar a negociar algun acord. També a la ciutat la retenció de carregaments d'aliments perjudicava, no només l'abastament de la ciutat, sinó també el cobrament dels impostos que sostenien tant la despesa per a la compra de gra, finançada a través d'impostos indirectes sobre la molta del gra o sobre el preu del pa, com l'esforç bèl·lic, finançat a través de la subvenció dels cavalls. A la correspondència de la ciutat, hi podem trobar un rastre molt ampli de les actuacions dels consellers en aquest sentit.

Un exemple de l'actuació del Consell, el trobem al setembre de 1467, quan Joan de Lorena es trobava en plena campanya militar a l'Empordà. Els consellers de Barcelona es van queixar als jurats de St. Feliu de Guíxols per haver retingut un lleny carregat de forments que es dirigia a Barcelona, i els exigien la seva immediata restitució, ja que la seva actuació atemptava

---

⁸⁹⁵ Cáceres Nevot, Juanjo. *op. cit.*, pp. 325-327. [Consultada el 21/6/2012]

http://www.tesisenred.net/bitstream/handle/10803/2067/JCN_TESIS.pdf?sequence=1

contra els privilegis de Barcelona⁸⁹⁶. Els consellers de Barcelona es mostraren prou enfadats amb l'agressió com per procedir contra la vila de St. Feliu, si no fos perquè van rebre una carta del comte de Campobasso en la que aclaria que havia estat ell qui havia fet retenir els vaixells amb forment perquè l'exèrcit en tenia molta necessitat. El comte pregava, doncs, que la ciutat no actués contra Sant Feliu⁸⁹⁷.

El 1470, els consellers de Barcelona tornaren a tenir problemes amb els de St. Feliu de Guíxols. En aquest cas, els de la vila empordanesa havien retingut el vaixell de Setantí que venia carregat de forment de Provença amb destí a Barcelona, que es trobava molt mancada de gra⁸⁹⁸. Davant de les queixes dels consellers, els jurats de St. Feliu afirmaven que ells no havien donat cap ordre de confiscar el gra del balener, el qual, com a molt, devia dur cinc-centes mitgeres, i que a la vila ningú no tenia gra per vendre. De tota manera, els jurats de St. Feliu decretaren una prohibició de treta de gra perquè havien tingut molt mala collita i no tenien prou forment per abastir la vila i la batllia – uns cent focs⁸⁹⁹. Barcelona va tornar a reclamar els forments de manera enèrgica tot dient que feia poc ja s'havien quedat un carregament pretextant que Girona necessitava gra⁹⁰⁰. No sabem amb seguretat què va passar, però és molt possible que, atesa la situació, Barcelona no estigués en disposició de fer altra cosa que de fer constar el seu desacord per tal que l'acció no servís de precedent.

La protecció que els conseller donaven als carregaments d'aliments destinats a la ciutat no només és perceptible en el cas del gra, sinó també, i de manera molt especial, en el cas de la carn. Els ramats que abastaven de carn la ciutat pastaven als Pirineus i havien de travessar gran part del territori a través de les carrerades per venir fins a la ciutat, on es mataven i es venien els animals. No costa d'imaginar que semblant travessa, i més en temps de

---

⁸⁹⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 171 r (13/9/1467).

⁸⁹⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals 1.B.X-36, n.131 (17/9/1467).

⁸⁹⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 122 (11/12/1470).

⁸⁹⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, n. 171 (24/12/1470).

⁹⁰⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 134 (31/12/1470).

guerra, era plena d'accidents. Els propietaris dels grans ramats comunicaven qualsevol retenció o segrest als consellers, els quals actuaven amenaçant els contrafaents per tal de protegir el proveïment de la ciutat. Aquests fets no passaven exclusivament en època de guerra, sinó que els tenim documentats al segle XIV i XV⁹⁰¹. No cal dir, però, que en època de guerra, aquests conflictes augmentaven. Els consellers dotaven, doncs, d'especial protecció els propietaris dels grans ramats i els seus factors, així ho veiem en el cas de Joan Citjar⁹⁰², el principal abastador de carn de Barcelona durant la guerra. Els consellers de Barcelona arribaren a exigir compensacions monetàries al primogènit per la pèrdua de caps de bestiar que els soldats de l'exèrcit reial havien causat a Joan Citjar. Els consellers justificaven d'aquesta manera la seva demanda: Citjar era el proveïdor de carn més important de la ciutat, si se sentia agreujat, no tornaria a dur carn i, recordaven al primogènit, que bona part de les imposicions que servien per finançar l'exèrcit estaven vinculades al comerç i consum de carn⁹⁰³.

Durant la guerra, els consellers de Barcelona no només es van ocupar d'abastar la ciutat, sinó que també van actuar de centre redistribuïdor. És a dir, sovint, quan alguna població, o bé l'exèrcit, tenia necessitat de rebre aliments, Barcelona actuava com a intermediària o n'organitzava la distribució. Un cas paradigmàtic de població que va recórrer a l'ajuda de Barcelona quan li calia abastar-se de gra fou la vila de Maó. A la vila menorquina, li era difícil dur gra. Ciutadella, així com la veïna illa de Mallorca, militaven en el bàndol reial i miraven d'obstaculitzar les trameses a Maó. Un document de 1466 mostra com Barcelona actuà d'intermediària. Davant la petició dels jurats maonesos d'enviament de gra, els consellers barcelonins

---

⁹⁰¹ Banegas López, Ramón Agustí. *Aprovisionament de carn a la ciutat de Barcelona (segles XIV i XV)*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2007, pp. 54-70.

⁹⁰² Joan Citjar fou una personalitat important, carnisser de Barcelona i propietari de grans ramats que pastaven als Pirineus. Al 1462, exercí durant un temps com a síndic de la vila de Puigcerdà al Consell del Principat, càrrec del qual fou rellevat a petició pròpia.

⁹⁰³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 176v. (18/12/1467).

els demanen que els trametin un memorial especificant quines mercaderies volen, a quin for han de ser pagades i com serien pagats els mercaders⁹⁰⁴.

Pel que fa a l'abastament de l'exèrcit organitzat pels consellers de Barcelona, és paradigmàtic el dispositiu que els consellers de Barcelona desplegaren per abastar els soldats destinats a Piera durant l'estiu de 1470. Les vitualles no provenien de les reserves de la ciutat de Barcelona, sinó que van ser comprades pels consellers per tal de fer un servei al rei, i segurament, també un negoci⁹⁰⁵. Per tal de no perdre-hi diners, els consellers enviaren un comissionat, Jaume Fontelles, amb la missió d'organitzar la distribució dels aliments entre els soldats. Fontelles tenia ordre de no fiar a ningú a no ser que estigués expressament garantit per Bartomeu Lena, capità directe de les tropes destinades a Piera. Si havia de fiar els aliments, obria un compte a nom del soldat amb tot el que aquest anava gastant i i l'import se li descomptava de la paga que havia de rebre.

L'operació d'abastament no fou fàcil. Als pocs dies de trobar-se a Piera, Fontelles informava que els cavallers en nòmina gastaven entre sis o set quarteres de civada al dia i tres de farina, és a dir, que cada dia necessitaven una càrrega de farina⁹⁰⁶. Aviat es va veure que es dispensaven moltes més vitualles de les que es cobraven i els consellers van començar a preocupar-se per recuperar la seva inversió, per tant, demanaven que, després de cada incursió en territori enemic, les tropes paguessin les vitualles amb el que haguessin rapinyat. Aquests diners servirien per comprar més aliments⁹⁰⁷. Aquesta operació d'abastament es perllongà de maig fins a principis d'octubre i va anar a càrrec exclusivament dels consellers de Barcelona.

Les dificultats, però, no s'acabaven amb l'aprovisionament de gra. Un cop a la ciutat, el cereal havia de ser mòlt i panificat. En aquest sentit, una de

---

⁹⁰⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 91v (13/12/1466).

⁹⁰⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 79r (11/5/1470).

⁹⁰⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, n.55-56 (12-14/5/1470).

⁹⁰⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes 1.B.VI-24, f. 83r. (21/5/1470).

les principals dificultats que va tenir la ciutat assetjada fou que els enemics van aconseguir tallar el subministrament d'aigua del rec comtal. El rec feia moure els molins fariners que es trobaven dins la ciutat. Sense l'aigua, els molins, evidentment, no podien funcionar i els consellers es van veure obligats a buscar una alternativa. L'única solució era tornar a posar en marxa els molins de sang que encara tenia la ciutat. En un primer moment, els consellers, repartiren molins de sang a diverses cases de la ciutat i emeteren una ordinació per tal que tothom hi anés a moldre pagant. El responsable del molí havia d'emetre un rebut conforme el dret de molta havia estat pagat⁹⁰⁸. Una setmana després, però, es veieren obligats a requisar tots els altres molins de sang de la ciutat per tal d'obligar a la gent a moldre en els que havien estat repartits pel municipi⁹⁰⁹. Aquests molins, però, feia anys que estaven en desús perquè havien estat substituïts pels hidràulics, per tant estaven en pèssimes condicions de conservació. Els consellers afirmaven que tornar-los a posar en marxa costaria una important suma de diners ja que estaven totalment podrits i calia refer-los.

En un principi, l'obra per refer els molins es va presupostar en 150 lliures barcelonines, que havien de ser tretes del dret de dos sous per quartera que pagaven els flequers del municipi. Finalment, però, la reparació va costar 90 lliures més del presupost inicial. Davant d'això, els consellers no només va decidir finançar les obres, sinó que, a més a més, van consignar 60 lliures més per adquirir el condret dels molins de sang on havien d'anar a moldre els flequers⁹¹⁰. L'adquisició del condret els suposava un major control sobre els flequers i el dret de 2 sous per quartera que havien de pagar.

El Consell de Cent no només es va implicar en l'adquisició de gra pel pallol, funció que ja venia assumint de molt abans de la guerra i que no

---

⁹⁰⁸ AHCB. Consell de Cent. Ordinacions originals. 1.B.XXVI-13 (23/10/1471)

⁹⁰⁹ AHCB. Consell de Cent. Ordinacions originals. 1.B.XXVI-13 (30/10/1471). La requisita es tornà a repetir l'1 de febrer de 1472. AHCB. Consell de Cent. Ordinacions originals. 1.B.XXVI-13.

⁹¹⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-20, f. 178 (14/11/1471).

representava cap novetat, sinó que va fer-se amb part dels drets de les infraestructures necessàries per a la fabricació del pa, el principal element de la dieta dels ciutadans.

Per últim, i com ja hem anat assenyalant, els aliments tenien una extraordinària importància per a la recaptació de tributs. La majoria de tributs novament imposats per raó de la guerra gravaven aliments bàsics com el pa, la carn o el vi. Calia, però, vigilar que els aliments que arribaven a Barcelona no estiguessin gravats amb tributs que no fossin aplicables a la ciutat per tal d'evitar el doble gravamen.

Durant el setge, les preocupacions de les institucions per l'abastament augmentaren. Les penúries alimentàries de les poblacions properes a Barcelona, com les del Llobregat⁹¹¹, es veieren notablement incrementades arran de l'ordre que reberen els capitans de requisar totes les vidualles i collites dels pagesos per tal que els enemics no se'n poguessin beneficiar. El capità del Llobregat escrivia al Consell de Cent per a què disposés el repartiment d'aliments entre aquelles poblacions⁹¹². Així mateix, les poblacions que no havien pogut collir les messes també recorrien als consellers per a què els enviessin gra d'altres punts⁹¹³. Com ja hem vist, doncs, els consellers de Barcelona i la ciutat centralitzaren l'aprovisionament i redistribució del gra, no només del territori barceloní, sinó també de tot un seguit de poblacions properes que encara continuaven fidels a la causa de les institucions.

El mercat provençal s'havia convertit ja en l'únic al que es podia recórrer, per tant era molt important aconseguir permisos de treta de gra de

---

⁹¹¹ En aquests moments, les poblacions fidels d'aquesta àrea són: Castelldefels, Esplugues, Sant Boi, Relat, El Papiol, l'Eramprunyà, Gavà i l'Hospitalet de Cervelló. La resta de poblacions ja es trobaven en mans de Joan II.

⁹¹² AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 18 (1/2/1472).

⁹¹³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 41 (27/3/1472) Carta dels jurats de Terrassa, que no han pogut collir les messes, demanant que els enviïn gra de l'Abadiat de Montserrat, on si que les han pogudes collir.

Provença. Aquestes dificultats es van evidenciar a mitjan de 1472, després de l'accident patit per Francesc Antoni Setantí⁹¹⁴, que tornava de Provença cap a Barcelona amb un carregament d'uns vint-i-cinc mil sesters de blat. En un principi, semblava un viatge plàcid i rendible, ja que es van estalviar molts diners en la contractació de la tripulació, en acceptar a bord tota una colla de tripulants, fugitius d'un balener papal, que s'oferiren a treballar gratuïtament a canvi del passatge. El cap de dos dies de navegació, va caler que el vaixell es desviés mar endins per evitar enfrontar-se amb les galeres de Joan II que estaven prop de les costes de Sant Feliu de Guíxols. En alta mar, fou sorprès per un temporal i, després d'haver llençat per la borda part de la càrrega que duia, es refugià al port de Maó amb una de les naus força malmesa. Finalment, només disset mil dels vint-i-cinc mil sesters de forment que transportava van arribar al seu destí barceloní⁹¹⁵.

Aquest incident deixà el pallol amb molt poques reserves. Calia retornar a Provença a comprar tot el gra que es pogués transportar. El Consell de Cent aconseguí que els mercaders es comprometessin a comprar deu mil sesters més de gra, però calia fer-ho ràpid.

Nicolau Julià, l'ambaixador del Consell de Cent a la cort de Renat d'Anjou, feia mesos que, juntament amb els ambaixadors del General, pressionava al rei per a què assoldés naus genoveses amb el doble objectiu d'atacar els navilis del rei Joan i de portar vitualles al Principat. El rei semblava disposat a fer-ho, i s'havia determinat llogar per quatre mesos un parell de naus genoveses. L'únic detall que quedava per resoldre era com es pagarien les naus. Renat, en un principi, havia pensat pagar-les amb els diners dels tributs de la sal de Provença. Els cortesans provençals es mostraren contraris a aquesta mesura i proposaren que el rei pagués una

---

⁹¹⁴ Francesc Antoni Setantí va salpar de Provença amb la nau carregada de forment i altres mercaderies el matí del dia 18 de març de 1472 (AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 35-36 (24/3/1472) de l'ambaixador barceloní a Marsella.

⁹¹⁵ El vaixell de Setantí romangué a Maó fins a l'acabament de la guerra. A la Capitulació de Pedralbes, s'hi inclogué una clàusula per permetre que l'embarcació pogués arribar a Barcelona amb els disset mil sesters.

nau i Barcelona una altra. L'ambaixador barceloní s'apressà a rebutjar aquesta solució, argumentant que la ciutat tenia altres prioritats i que, en tot cas, el rei només hauria de bestreure uns diners que li serien retornats amb càrrec al tribut que pagaven els molins de la ciutat. Finalment, el rei va cedir i assoldà dues naus genoveses durant quatre mesos.

Les naus genoveses, però, es retardaven en la seva arribada a Marsella i Barcelona necessitava els aliments. A principis d'abril, el gra a Barcelona ja començava a ser molt escàs. La ciutat, a més a més, s'havia d'enfrontar a les peticions de treta que li feien altres localitats, com Sitges⁹¹⁶ o Maó⁹¹⁷, on els aliments també anaven molt escassos. El rei ja havia enviat una lletra de canvi de 3.000 ducats tramitada pels Pazzi a Gènova per tal de contractar les naus de Lluís Doria. Un cop les naus arribessin a Marsella es podrien carregar en deu dies. L'ideal hauria estat que els mercaders haguessin autoritzat els seus factors a comprar el gra abans de l'arribada de les naus, però les comissions que havien fet eren molt clares: no es podia comprar fins que les naus fossin a port. Potser no confiaven gaire en les gestions del rei Renat.

A principis de juny, a Barcelona, encara no havien arribat notícies de les naus genoveses assoldades: la Salvatge i la Spindola. Els catalans estaven força queixosos dels provençals. Tot i les moltes vegades que havien demanat que es prohibissin les tretes d'aliments de Provença, els ambaixadors catalans havien sabut que una nau carregada d'aliments havia salpat de Marsella en direcció a Mallorca. Podem imaginar el desencant que la notícia causà a la ja desmoralitzada Barcelona: els provençals abastien els

---

⁹¹⁶ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 51 (9/4/1472) el capità i els jurats de Sitges deien que només els quedaven aliments per a sis dies i per això demanaven un permís de treta de quatre-centes quarteres, que els permetria tenir aliment durant dos mesos.

⁹¹⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n 53 (10/4/1472). Els jurats de Maó finalment retindran mil quarteres de l'embarcació de Setantí que és al seu port.

enemics mentre que ells feia dos mesos que esperaven les naus contractades pel rei.

La situació s'agreujava cada cop més. S'acostava la collita del gra i les institucions no podien respondre les demandes de les poblacions que els demanaven que enviessin homes per protegir-los mentre segaven. Els diputats ho explicaven als ambaixadors a la cort de França amb aquestes paraules: *e encara que dels forments alguna cosa recollir se puixa, ço que no creem atessa la potència dels inimichs, vosaltres sabeu bé que no munten a res*⁹¹⁸. Amb els pagesos desprotegits, als enemics no els seria difícil fer-se amb la minsa collita de gra i l'escassetat encara seria més greu⁹¹⁹.

Aleshores, els mercaders que havien signat la comissió de compra de gra al rei Renat noliejaren el balener d'Alió Tressetmanes, que arribà a Marsella per carregar els deu mil sesters de gra encarregats a la cort provençal. Quina seria la seva sorpresa quan el rei va declarar que no tenia aquesta quantitat de gra i que no la podria tenir si no l'adquiria a particulars, gestió que requeriria un temps. Els enviats catalans no podien sinó meravellar-se davant la situació. El senescal de Provença, però, oferí una solució raonable: carregaria els quatre mil sesters que ell tenia pensat enviar amb les naus genoveses i pagaria l'assegurança de la nau, on altres comerciants decidiren carregar vuit mil sesters més. El gra comprat a la cort provençal pels mercaders seria carregat a les naus genoveses quan aquestes arribessin a port.

La Spindola i la Salvatge, mentrestant, seguien a Gènova aturades pel Consell d'Ancians d'aquesta ciutat, que no s'atrevia a deixar-les partir per por de patir problemes amb Joan II, que no volia que es transportessin vitualles. Finalment, la Spindola arribava a Marsella el 16 de juny i el duc de Milà, senyor de Gènova, notificava que la Spindola estava a punt de salpar. La previsió era llevar àncores cap a Barcelona el 22 de juny.

---

⁹¹⁸ ACA. Generalitat Correspondència. N-693, f. 134v. (6/6/1472).

⁹¹⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n.76. (1/6/1472). Lletre enviada pels ambaixadors a França.

El destí, però, semblava donar l'esquena a les forces institucionals. Les naus enemigues havien tornat a fer notar la seva presència al litoral català: els diputats tenien notícia d'una nau veneciana grossa, la nau d'en Sureda, dos baleners, la nau d'en Ferran, les embarcacions del comte de Prades i tres galeres. Per si això fos poc, el 20 de juny queia Castelló d'Empúries⁹²⁰, i en aquelles mateixes dates unes naus d'aprovisionament a Catalunya, que la cort de Renat havia provat d'enviar, havien estat interceptades per navilis enemics a l'alçada d'Aigüesmortes⁹²¹. Els diputats contemplaven disgustats com el governador del Rosselló es retirava amb les seves tropes després de la caiguda de Castelló. Mentre, els consellers de Barcelona, s'afanyaven a explicar que els veritables culpables de la caiguda de la població havien estat els seus habitants, els quals, dividits en bandositats, haurien facilitat l'entrada dels enemics mentre que les tropes institucionals eren a Vilanova lluitant contra Joan II, que tenia el seu quarter a Peralada⁹²².

Amb les naus enemigues patrullant el litoral, l'abastiment es complicava enormement. Nicolau Julià escrivia des de Provença que finalment la Salvatge havia arribat el 4 de juliol i les naus havien restat una setmana aturades a port per culpa del fort vent de mestral que havia impedit carregar-les. El 14 de juliol, finalment, les naus salpaven de Marsella⁹²³ carregades amb els forments i cinc-cents homes armats per custodiar-les. En veure les dues grans naus, l'estol de Joan II es dispersà i no posà impediments per a què, finalment el 22 de juliol, les dues naus descarreguessin les seves mercaderies a la platja de Barcelona⁹²⁴. Des de

---

⁹²⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 137v. (27/6/1472).

⁹²¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX (20/6/1472).

⁹²² AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 115 (27/6/1472). Lletra als missatgers a la Cort de Provença.

⁹²³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B.IX (14/07/1472).

⁹²⁴ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n.99. (13/7/1472). Aquesta fou l'última carta escrita per Nicolau Julià als consellers. En ella explicava que no tornava

mitjans de juliol, les condicions del setge de Barcelona s'havien endurit considerablement, els homes del rei Joan, que ja havien tallat l'aigua del rec dels molins –ja hem dit que calia moldre el gra amb molins de sang– tallaven, ara, a ple estiu, l'aigua de les fonts i, com assenyalava el Dietari,⁹²⁵ ja no es podia rentar o fer bugada. Aquest fou l'últim carregament d'aliments que aconseguí arribar a Barcelona.

Poc va durar el carregament: el 12 d'agost⁹²⁶, les provisions tornaven a escassejar i els diputats tornaven a enviar missatges al rei Renat per a què els trametés una altra armada, gestió que repetien els consellers de Barcelona dues setmanes després⁹²⁷. Els consellers calculaven que al setembre s'esgotaria el gra i, per tant, calia actuar ràpidament. El municipi barceloní va decidir noliejar dos baleners que es trobaven a la platja –el d'en Prats i el d'en Lobera– per anar a buscar aliments a Provença. Quan en Lobera es va negar a deixar la seva embarcació, el consistori l'hi va segrestar, la va fer valorar i la va vendre a algú disposat a posar-la a punt i a cedir-la per a aquesta missió⁹²⁸.

A principis de setembre, els consellers tornaren a escriure al rei per demanar subministraments. Feia molt mal temps i les naus del rei Joan no serien un problema, argumentaven, emperò les naus que vinguessin de Provença també haurien de patir la mala mar. Fos com fos, atesa la manca de rapidesa en la resposta i la carestia, el municipi va decidir decretar una cerca de blats que s'efectuà el 15 de setembre.⁹²⁹ El gra decomissat fou venut al porxo del forment a raó de 22 sous la quartera.

---

amb les naus perquè aprofitaria per anar a Itàlia per tractar uns negocis personals i es disculpava per no haver dur a terme una gestió més ràpida.

⁹²⁵ *Dietari de la Deputació. op. cit.*, v. 2, p. 124.

⁹²⁶ ACA. Correspondència. Generalitat. N-693 (12/8/1472).

⁹²⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n.115 (21/8/1472).

⁹²⁸ AHCB. Consell de Cent. Delliberacions. 1.B.II-21, f. 79 r.

⁹²⁹ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 506. *Rubriques de Bruniquer: ceremonial dels magnífics consellers y regiments de la ciutat de Barcelona*. Barcelona: Imprenta d'Henrich, 1912-1916, v. 4, p. 171.

El 25 de setembre, els ambaixadors a Marsella, l'abat de Ripoll i Galceran Salvat, comunicaven que, malauradament, només podrien portar la meitat del gra previst, ja que els mercaders no n'havien volgut contractar més.⁹³⁰ Ja s'havien signat els contractes i només calia carregar els tres baleners –el de Gros, el d'Alió i de Forbin⁹³¹. Com sempre, però, les coses es van complicar i el 10 d'octubre mossèn Carbó escrivia als consellers des de Marsella fent-los saber que les naus encara trigarien a carregar-se perquè els mercaders eren a Avinyó. Les naus genoveses havien rebut un missatge del duc de Milà, senyor de Gènova, que els prohibí carregar el gra i les obligava a tornar a Gènova.

El 16 d'octubre, la ciutat, desesperançada i famolenca, capitulava la rendició amb el rei Joan II. Els baleners, tot i que ja havien partit de Marsella, es trobaven retinguts a Palamós i només arribaren a la ciutat un cop signada la pau. En resum, les dues institucions, la Diputació i el Consell de Cent, van intervenir activament durant tota la guerra en matèria d'abastament. En el cas del municipi barceloní, la seva actuació responia clarament a les funcions que li eren habituals en temps de pau: tant pel que fa a les estratègies de proveïment i protecció dels mercaders com a l'organització i gestió quan els aliments ja eren a la ciutat, si bé és cert que en moments d'escassetat les seves funcions podien abastar els carrers i la vegueria estreta. L'única novetat del període consistia, ara, en l'organització d'enviaments de vitualles a les tropes, tot i que això, com ja hem vist, responia a un afer més dels consellers que no pas del Consell de Cent. La Diputació, en canvi, en temps de pau, al marge de cobrar els impostos d'entrades i eixides sobre els aliments, no tenia cap mena d'atribució sobre l'abastament. Durant la guerra, en exercici de la responsabilitat que tenia vers al país, adaptà les seves funcions a les noves necessitats plantejades i, lluny de mantenir-se'n al marge, donà suport i reforçà la política d'abastament dels municipis. En l'últim període del setge, el municipi barceloní va agafar les regnes en

---

⁹³⁰ En un primer moment, els mercaders van contractar dotze mil sesters però, finalment la càrrega fou de vint-i-un mil sesters. AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 128. (19/9/1472).

⁹³¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 122 (25/9/1472).

matèria d'abastiment general i organitzà, juntament amb els mercaders, les trameses des de Provença i, en la mesura del possible, redistribuí els aliments que arribaven a la ciutat entre els altres territoris que encara restaven fidels a la causa institucional.

LA FI DEL SETGE DE BARCELONA: ELS PACTES DE PAU ENTRE LA CIUTAT I EL REI

Els contactes oficials que acabarien propiciant la signatura de la Capitulació de Pedralbes s'iniciaren el 8 d'octubre de 1472. Els consellers de Barcelona es plantejaren la possibilitat de capitular a causa de l'escassetat de vitualles i de la dificultat de rebre'n més en un termini breu de temps. Tal com hem dit, les autoritats municipals acabaven d'assabentar-se que el duc de Milà i senyor de Gènova havia ordenat a les naus genoveses assoldades per dur el forment a Barcelona que abandonessin Marsella i tornessin a Gènova. La política diplomàtica de Joan II assestava, finalment, el cop de gràcia a la ciutat i al bàndol institucional. El duc de Milà, que durant tant de temps havia estat navegant entre dues aigües, es decidí a fer costat a Joan II. Des que el setge per mar s'havia tancat, cada cop era més difícil abastir de forment la ciutat. Ara, sense la possibilitat de contractar vaixells genovesos per transportar el gra i amb els magatzems buits de provisions, la ciutat ho tenia molt difícil per continuar resistint el setge. D'altra banda, recordem que Barcelona s'havia passat tot l'any enviant cartes a la cort provençal de Renat d'Anjou presentant, bàsicament, tres demandes.

En primer lloc la presència del rei, per tal d'aixecar la moral d'aquells que encara eren fidels a la causa i, tot i que això no es mencionava a les cartes, per disposar ells mateixos de la certesa que el projecte català encara continuava essent un objectiu important en l'agenda de la monarquia provençal; en segon lloc l'expedició urgent de tropes per poder trencar l'assetjament i continuar la guerra amb un mínim de garanties i, per últim, la necessitat d'agilitzar la tramesa de vitualles en flotes ben protegides, sobretot després que la flota de Joan II vigilés de prop l'accés a la platja de Barcelona i tanqués el setge.

Malgrat les paraules de suport rebudes de Provença, el rei Renat no havia acomplert plenament cap d'aquestes tres peticions. A més, les institucions catalanes tenien informacions fiables que el rei de França

tampoc no estava en condicions d'enviar-los tropes de reforç⁹³². Els assetjats, mentre veien com la majoria de territoris que els envoltaven anaven rendint-se per grat o per força a Joan II, devien reflexionar a fons sobre el grau relatiu d'implicació del seu rei electe i sobre la viabilitat del seu projecte.

La ciutat havia arribat al límit i així ho exposaren els consellers en una reunió mantinguda amb el lloctinent. Joan d'Aragó i Calàbria es feu càrrec de la situació i no dubtà a atorgar el seu permís per a què els barcelonins poguessin rendir-se a Joan II sense cap retret ni nota d'infàmia per a l'honor de la ciutat. Un cop obtingut el permís, els consellers enviaren una persona fiable, de la qual les fonts no ens en rebel·len el nom, per a què contactés *per indirectum* amb Joan II i el sondegés sobre la seva disposició envers la ciutat. Segurament, la persona designada pels barcelonins contactà amb mossèn Gaspar Ferreres, confessor reial. La resposta del monarca no es feu esperar: *sa voluntat* –la de Joan II– *ésser fert tot ço e quant la ciutat vulla, volent que aquella post tot ço e quant volrà, car ell és prest a atorgar e fer-ho tot.*⁹³³ Aquesta declaració donava a entendre que el terreny ja estava preparat per iniciar negociacions formals i que el rei no posaria gaire impediments per a què la capitulació es fes de manera honrosa⁹³⁴.

Cal ser conscient, però, que a les negociacions de pau d'aquest tipus, sovint, abans de començar els apropaments oficials, se succeïen tot un seguit de contactes “no-oficials” en els quals es començaven a debatre els termes de la possible rendició. Com es lògic, atesa la seva naturalesa confidencial, aquestes negociacions, normalment, no han deixat rastres documentals. De vegades, aquests acostaments extraoficials anaven

---

⁹³² Si més no, així ho feia constar en el seu informe mossèn Carbó, enviat del Consell de Cent a la Cort provençal de Renat d'Anjou. AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 123 (3/10/1472).

⁹³³ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II 21, f. 92.

⁹³⁴ Santiago Sobrequés dóna per suposat que les negociacions devien de ser llargues, vegeu: Sobrequés, Santiago. “La Capitulació de Pedralbes,” dins *La Guerra civil catalana del s. XV...*, v. 2, p. 333.

acompanyats, també, de possibles traïcions o complots per part dels assetjats que, tement-se el final, miraven d'assegurar-se un bon lloc quan canviessin les tornes. Segurament, el cas de Barcelona no en va ser una excepció. Així ho deixa traslluir, anys després el 1475, Jaume Safont, en el seu dietari⁹³⁵.

El notari barceloní, exmembre de la Biga i escrivà de la Diputació, explica com es descobrí una negociació fallida entre Lluís Setantí, conseller en cap de la ciutat durant el setge, per una part, i el comte de Cardona i Bernat Hug de Rocabertí, castellà d'Amposta, per una altra. En virtut d'aquest acord, Lluís Setantí, destacat bigaire, es comprometia per escrit a lliurar a l'exèrcit reial un dels portals de la ciutat a canvi de 10.000 lliures, del càrrec de mestre racional i que el seu fill Francí fos nomenat veguer de Barcelona. La ciutat es rendí abans que s'efectués el lliurament del portal i, per tant, el rei no es considerà obligat a retribuir els serveis de Setantí, qui, com hem vist, va veure com sortia a la llum el seu comportament poc honorable.

Cal pensar, doncs, que per arribar a un acord d'una manera tan ràpida i sense que hi hagués gaire discussió entre les parts, segurament el rei ja devia conèixer quines serien les demandes de la ciutat i, aquesta, sabia bé fins a on podia exigir. El rei, doncs, devia de tenir contactes, directes o indirectes, amb més d'un dels dirigents ciutadans que, davant d'una derrota que semblava evident, volien negociar per buscar una pau honrosa i, per què no?, un lloc d'influència en el nou escenari postbèl·lic. D'altra banda, Joan II aspirava a gaudir d'una relativa pau el poc temps de regnat que li pogués quedar i, sobretot, a deixar pel seu fil, Ferran, un escenari on fos possible construir un equip de govern que aplegués personatges prestigiosos de les faccions més moderades dels dos bàndols que s'havien enfrontat en el conflicte. Només així seria viable la governabilitat del territori un cop acabada la guerra.

---

⁹³⁵ Safont, Jaume. *op. cit.*, p. 254.

El dia següent, 9 d'octubre, el Consell de Cent nomenà una dotzena⁹³⁶, en qui diposità tot el poder per tal que, juntament amb els advocats ordinaris de la ciutat⁹³⁷ i els consellers⁹³⁸, discutissin i redactessin el text que s'havia de presentar al rei. Un cop consensuada la proposta, aquest grup n'informaria el Consell de Trenta-dos qui, juntament amb la dotzena i els consellers durien a terme l'execució de l'acord. Es tractava de la rendició de la ciutat i, per tant, no calia que hi hagués cap mena d'intervenció per part de la Diputació ni del Consell del Principat.

La comissió obrà amb celeritat, tal i com la situació ho requeria, i, el dissabte 10 d'octubre, el text es feia arribar a mans de mossèn Gaspar Ferreres per a què el lliurés al rei. Joan II rebé les propostes dels membres del consistori barceloní reunit amb tot un seguit de representants dels estaments catalans convocats pel Parlament que el rei havia reunit a Pedralbes. El Consell de Cent, després de rebre una petició reial per tal de discutir els capítols en una comissió paritària formada per alguns enviats i designats pel municipi i altres de designació reial⁹³⁹, envià el conseller en cap, Lluís Setantí⁹⁴⁰ i Joan Mateu, notari, conseller terç, juntament amb un assessor, per aclarir els dubtes que poguessin sorgir de la lectura de les condicions i negociar amb el rei i els seus assessors.

---

⁹³⁶ La dotzena electa estava formada per: ciutadans: Joan Llull, Jaume Ros, Jaume Cesavants; mercaders: Francesc Alegre, Bernat Pontgem, Bartomeu Antoni; artistes: Antoni Miquel, notari; Francesc Clotes, candeler; Andreu Martí, barber; menestrals: Bernat Gili, blanquer, Bartomeu Moner, argenter; Nicolau Godechs, teixidor.

⁹³⁷ Els advocats ordinaris de la ciutat eren: Arnau des Mas, Joan Dalmau i Antoni Minas.

⁹³⁸ La conselleria d'aquell any estava formada per: Lluís Setantí, conseller en cap; Romeo Llull, conseller segon; Joan Mateu, notari, conseller terç i Gaspar Conomina, teixidor de llana, conseller quart. *Manual de novells ardots. op. cit.*, p. 503.

⁹³⁹ ACHB. Consell de Cent. Lletres Reials Originals. 1.B. IX Serie A 1188. (10/10/1472).

⁹⁴⁰ Tot i que els enviats del Consell havien jurat, tal i com era costum, no treure'n profit propi ni per als seus familiars de la labor de representació encarregada pel Consell, el 1475 Safont ens explica com Setantí mira d'aprofitar-se'n: *E fora vergonyosament en presència de tots li digueren i li provaren com ell havia demanat al senyor rey que fos de sa mercé que·l proveís del ofici de mestra racional de la sua Cort e que son fill, en Ffrancí Setantí, qui après se féu cavaller, fos vaguer de Barcelona lo trienni primer vinent.* p, 254.

El dimecres 15, els consellers tornaven a la ciutat i informaven els consellers, el Consell de Trenta-dos i la dotzena de l'acord amb el rei. Els responsables municipals es mostraren d'acord amb la major part del text però assenyalaren un parell de punts que calia aclarir. Sembla ser que la dificultat radicava en el capítol dedicat als censals de Mallorca. Els consellers estimaven que amb la proposta del rei es podien causar perjudicis a alguns dels antics propietaris dels censals. La proposta dels membres del consell era que les pèrdues de pensions per les lluïcions forçades pel rei –com veurem més endavant– fossin repartides entre tots els creditors que rebien pensions de Mallorca i Menorca i, pel que fa als preus, demanaven que fossin “agermanats” i així no serien tan perjudicats per les lluïcions⁹⁴¹ forçades. Aquesta petició fou recollida a l'article 34 de la capitulació.

Després d'aquest procés negociador, el 16 d'octubre, el rei i les autoritats ciutadanes signaven la Capitulació al monestir de Pedralbes, i la ciutat tornava a jurar fidelitat a Joan II. L'endemà, el rei entrava a Barcelona envoltat d'una gran pompa i anunciava la seva voluntat de traslladar el Parlament que estava reunit a Pedralbes a la Seu de Barcelona per tal de celebrar-hi Corts Generals. La guerra havia acabat.

Una guerra sense vencedors ni vençuts? Les condicions de la pau

Els consellers només representaven la ciutat de Barcelona, únic nucli important que encara no s'havia sotmès al rei Joan i representant simbòlic de tot el braç reial del Principat, però els capítols acordats a Pedralbes englobaven, no només la ciutat i els seus habitants, sinó també tots aquells que havien donat suport a la causa rebel. Cal assenyalar que el rei en cap moment mostrà interès per tractar amb els representants de la Diputació del General residents a Barcelona. Altre cop, doncs, Barcelona, assumia un paper representatiu de tot el país i negociava les condicions jurídiques i

---

⁹⁴¹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-21, f. 96.

econòmiques de la pau que havien d'afectar a tot el territori⁹⁴². El cap del braç reial assumia les àmplies funcions territorials que li conferia el seu territori fora muralles i la seva condició jurídica sobre moltes poblacions que eren carrer de la ciutat⁹⁴³.

La Capitulació de Pedralbes ens podria semblar un intent d'esborrar els deu anys. Sembla com si la ciutat i el rei haguessin acordat un retorn, gairebé perfecte, a la situació anterior al conflicte. Aquest intent d'oblit de totes les causes i els interessos que van conduir a la guerra i de les conseqüències que aquesta havia dut es mostra ja des del primer article del text en el qual s'afirma que Barcelona i el Principat han estat sempre fidels i lleials al rei:

[...] la ciutat de Barcelona e Principat de Catalunya per zel e bona amor e fidelitat, entenent en la delliurança del dit primogènit, per conservatió de la progènie e posteritat de vostra Senyoria són stats fets los acte e enantaments fins ací subseguits que placia a vostra Majestat decernir e declarar los dits actes no ésser stats perjudicials o derogants en alguna manera a la fidelitat [...]

*Plau al senyor rey decernir e declarar los poblats en la dita ciutat e Principat ésser stats, e ésser bons, leyals e feels [...]*⁹⁴⁴.

Ens pot sorprendre la feble argumentació de la ciutat, en nom propi i com a representant de tot el país, sobretot si recordem que la suposada defensa de la dinastia s'havia realitzat escollint tres reis successius amb la intenció d'instituir en el tron uns altres llinatges i encara és més sorprenent l'acceptació de l'explicació per part del rei. Emperò, el que sembla prou evident és que si no es produïa el reconeixement de la rebel·lió, no hi havia

---

⁹⁴².Aquesta circumstància ja fou assenyalada per Sobrequés i Callicó, Jaume "Extraterritorialitat del poder polític del Consell de Cent durant la guerra civil catalana del segle XV"..., pp. 923-936.

⁹⁴³ Per l'estructura del pla de Barcelona després del 1714, vegeu, Solé i Cot, Sebastià. *La Nova Planta i l'organització política del pla de Barcelona*. Barcelona: l'Ajuntament, 2001, pp. 50-55.

⁹⁴⁴ *Manual de novells ardots. op. cit.*, p. 555.

rebels i, per tant, no calia contemplar càstigs ni represàlies, exceptuant casos molt concrets que després analitzarem.

El text de la Capitulació tenia en compte, doncs, dos eixos principals, d'una banda la salvaguarda de tots els que havien intervingut en la guerra en contra de Joan II, tant de les persones com de les institucions i les poblacions i, d'altra banda, la restitució dels béns mobles i immobles que havien estat lluïts, confiscats, o atorgats a altres persones per Joan II.

Aquestes dues línies fonamentals es complementaven amb unes quantes disposicions de caire més administratiu o formal que regulaven aspectes com la manera de resoldre els conflictes derivats de la seva interpretació, els terminis de signatura i acceptació del document, o bé l'enfranquiment de drets de segell.

Les condicions que feien referència a la salvaguarda de les persones foren força generoses⁹⁴⁵.

a) Ningú no podia ser processat en virtut dels fets esdevinguts des de l'empresonament del príncep de Viana fins a la signatura de la Capitulació de Pedralbes⁹⁴⁶. El rei, el príncep i els seus successors renunciaven, per tant, a incoar qualsevol tipus de procediment per aquestes causes. El rei, a petició de la ciutat, atorgava una amnistia general sota jurament. Així mateix, es posaven en llibertat tots els galiots i presoners de guerra sense necessitat de pagar rescat⁹⁴⁷.

S'atorgava un salconduit a Joan de Calàbria i als seus homes per tal que sortissin del territori català amb els seus béns, ja fos per terra o per mar,

---

⁹⁴⁵ La Capitulació de Pedralbes podria haver estat un model per a altres capitulacions, com la de Barcelona de 1652 davant de Joan Josep d'Àustria. També aquella reclamava *l'status quo* anterior al conflicte.

⁹⁴⁶ Capítol 2.

⁹⁴⁷ Capítol 13. S'exceptuava de l'alliberament de presos el fill de mossèn Guerau de Cervelló i el fill de monsenyor Cirera, que es trobaven presos a Castella i que no se'n podien deslliurar sense el pagament d'un rescat.

sense cap mena d'impediment⁹⁴⁸. Els estrangers residents a Catalunya que volguessin restar al territori tenien tres mesos per jurar fidelitat al rei o bé podien marxar lliurement amb tots els seus béns⁹⁴⁹.

Es concedia als absents un termini de sis mesos, si es trobaven dins de Catalunya, i d'un any si eren fora de territori català, per adherir-se a la Capitulació. En aquest moment, la ciutat feu un intent d'advocar a favor del comte de Pallars i va provar d'incloure'l en aquest capítol per tal que pogués ser comprès dins l'acord. La resposta reial, però, fou taxativa: *Plau al senyor rey, exceptat lo quis diu Comte de Pallars*. Altrament, les persones que no volguessin restar sota l'obediència del rei tenien un termini d'un any per marxar amb totes les seves propietats sempre i quan estiguessin lliures de deutes⁹⁵⁰. Els ambaixadors catalans que havien estat enviats a Provença i a Borgonya estaven inclosos en la Capitulació i podien retornar sense entrebancs⁹⁵¹. També les naus que es trobaven a Maó o a Provença tenien permís per retornar al port de Barcelona amb tota seguretat.⁹⁵²

b) Es confirmaven les sentències judicials que s'havien dictat en els processos de part a part durant les torbacions entre persones que pertanyessin al mateix partit.

c) Es confirmava en el càrrec a tots aquells que no havien esgotat el termini del seu mandat, tant els diputats i oïdors com els oficials triennals. S'acordava, doncs, que tant els diputats i oïdors de la Diputació reialista com els residents a Barcelona⁹⁵³ continuessin en el seu càrrec amb totes les seves potestats, jurisdiccions i prerrogatives fins a la finalització dels

---

⁹⁴⁸ Capítol 3.

⁹⁴⁹ Capítol 25.

⁹⁵⁰ Capítol 31.

⁹⁵¹ Capítol 16.

⁹⁵² Capítols 17 i 18.

⁹⁵³ Els diputats i oïdors que ocupaven la Generalitat resident a Barcelona eren: Guillem de Montcada, prior de Tortosa; Pere de Rocabertí; Joan Jordà; i oïdors: Joan Oliva; Lluís d'Ivorra; Pere Busquets.

seus mandats o fins a què les noves Corts n'escollissin d'altres⁹⁵⁴. Durant un període de temps hi hauria, doncs, dues diputacions: la reialista i la institucional.

d) El rei mantenia la naturalització del comte d'Iscla. Incloent-lo a ell i a Menant i Gracià de Guerra, els capitans de l'exèrcit de Renat d'Anjou, juntament amb els seus béns en les condicions de la rendició⁹⁵⁵.

Pel que fa a Barcelona i les altres ciutats i viles que havien pres partit contra el rei, se'ls confirmaven els usatges, les constitucions, i els privilegis de tots els estaments en l'estat que es trobaven abans del conflicte. Quedaven anul·lats, doncs, la Capitulació de Vilafranca⁹⁵⁶ i tots els possibles privilegis i lleis atorgats pels reis electes,⁹⁵⁷ amb l'excepció del privilegi, atorgat per Joan de Calàbria, sobre el guiatge de tots els dipòsits que es fessin a la Taula de canvi de Barcelona⁹⁵⁸. Era la mateixa ciutat qui demanava que es revocés i anul·lés la Capitulació. Aquella via havia quedat truncada. El Consell de la ciutat, que tant havia intervingut en la negociació duta a terme amb la reina dotze anys enrere, ara era perfectament conscient que aquest era el preu polític que calia pagar a canvi de la "clemència" reial:

Ítem que placia a vostra Senyoria haver per revocada e anul·lada e haguda per no feta la capitulació feta per la sereníssima senyora reyna dona Joana, de bona memòria, que Déu hage, muller de vostra senyoria, fermada a Vilafrancha de Penadès ab totes les coses en aquella continguda⁹⁵⁹.

---

⁹⁵⁴ Capítol 11 i 20.

⁹⁵⁵ Capítol 21 i 26.

⁹⁵⁶ La derogació de la Capitulació de Vilafranca s'especificava explícitament al capítol 12.

⁹⁵⁷ Aquesta podria haver estat model d'altres capitulacions, com ara la signada el 1652 davant don Josep d'Àustria, on la ciutat també reclamava el manteniment de *l'status quo* anterior al conflicte.

⁹⁵⁸ Capítols 4 i 5.

⁹⁵⁹ Capítol 12, p. 563.

Finalment, les poblacions que encara resistien, si es rendien i tornaven a la fidelitat de Joan II en un termini de quinze dies, tres mesos en el cas de Maó, podrien també adherir-se a la Capitulació⁹⁶⁰.

Aparentment, l'única persona que no es beneficiava de la clemència reial i d'aquestes condicions favorables fou el comte de Pallars. El comte havia fugit de Barcelona el dia 24 de setembre a la nit, menys d'un mes abans de la rendició de la ciutat, per no enfrontar-se als consellers de Barcelona que l'acusaven de traïció. Segons els consellers, Hug Roger de Pallars, des del mes d'abril, estava en converses amb el rei Joan II i el comte de Prades per tal de lliurar la ciutat⁹⁶¹. Tenint en compte l'actitud del rei envers el comte durant la negociació de la capitulació de la ciutat, dubtem molt que Hug Roger, que va fugir directament cap a les seves terres, tingués tractes amb el rei. Els consellers de Barcelona van trametre el procés del comte a la cort de Renat a Provença a través del seu enviat, mossèn Carbó⁹⁶². Renat, però, va evitar pronunciar-se sobre l'assumpte. Les paraules de l'enviat barceloní són ben il·lustratives de l'afer:[...] *el procés del comte de Pallàs fins a sí no sé que hich sia, car bem donarà de parer que als qui ne demanat ho deguesen saber si dons no mo volien tenir nechar [...]*⁹⁶³.

L'acusació dels consellers de Barcelona en un moment en el qual la ciutat, assetjada, ja es veia a venir el desenllaç final, més aviat ens fa pensar en un intent de treure's de sobre un personatge que podria haver estat molest i problemàtic a l'hora de negociar la pau.

La majoria dels restants articles de la capitulació es referien a la devolució de béns mobles i immobles i, sobretot, a la qüestió de la restitució dels censals. Joan II havia confiscat els béns dels seus enemics i els havia fet servir per recompensar els serveis dels seus fidels. Pel que feia als censals, el rei havia negociat amb algunes universitats la seva lluïció o la

---

⁹⁶⁰ Capítol 15.

⁹⁶¹ *Dietari de la Deputació del General. op. cit.*, v. 2., pp. 125-126.

⁹⁶² AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 123 (3/10/1472).

⁹⁶³ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 125 (12/10/1472).

reducció de les pensions. Aquesta qüestió afectava especialment als habitants de Barcelona que concentraven en les seves mans bona part del deute públic català⁹⁶⁴. El municipi barceloní, a més a més, gaudia d'àmplies competències sobre la Taula de canvi que li atorgaven un crèdit amplíssim. Els consellers, doncs, s'esforçaren a pactar al més concretament possible la restitució de béns.

Les condicions econòmiques de la Capitulació es basaven en el que establia el seu article vuitè: els consellers insistien que hi havia d'haver una restitució dels béns, que tot havia de quedar com abans de la mort de Carles de Viana, fins i tot els béns dels ciutadans inobedients que el monarca havia confiscat i que estaven situats a altres regnes de la Corona. El rei es comprometia a revocar les donacions de béns dels particulars que havia efectuat durant la guerra. Calia, també, restituir els preus dels censals que haguessin estat lluitats, tant si ho havien estat a favor del rei com a favor de particulars. Emperò, no s'establia un termini de temps concret per efectuar aquestes restitucions.

Joan II, tot i estar-hi d'acord en línies generals, posà condicions a les restitucions. Encara que es volgués mantenir la ficció que no hi havia hagut vencedors ni vençuts, el cert era que els partidaris del rei esperaven treure profit de la guerra i, per tant, calia que fossin recompensats. Partidaris il·lustres de Joan II, com els Cardona, els fills bastards del rei, Alfons d'Aragó i Jaume d'Aragó, o bé Rodrigo de Bovadilla quedaven exempts de retornar certes propietats⁹⁶⁵. Si els nous propietaris dels béns havien fet

---

⁹⁶⁴ Verdés Pijuan, Pere. (2007) "Barcelona capital del mercat del deute públic català," dins *Barcelona quaderns d'història*, n. 13, pp. 283-312.

⁹⁶⁵ Els beneficiats de les excepcions foren: el bastard de Cardona, que ocupava el castell de la Manresana; Hug de Cardona, *quondam*, que havia tingut la baronia de Bellpuig; Alfonso d'Aragó, que continuaria en poder de Flix i La Palma, dues baronies que abans de la guerra eren propietat de la ciutat de Barcelona, ja que reclamava tenir títols anteriors que li donaven dret a les esmentades localitats. Flix i La Palma eren uns enclaus importantíssims per garantir el comerç i l'abastament del blat que arribava des d'Aragó. Barcelona havia comprat les baronies al segle XIV per evitar que el seu gra hagués de passar per la ciutat de Tortosa. Joan II, però, admetia que si la ciutat presentava un plet davant d'ell per aclarir la

milliores a les finques, aquestes havien de ser taxades, abans de retornar-se, per una comissió paritària formada per dos representants del rei i dos del Consell de Cent, i el valor de les milliores havia de ser compensat.

Els censals que es cobressin sobre les propietats dels principals partidaris de Joan II⁹⁶⁶ veieren reduïdes les seves pensions en un terç. Una excepció especial, la constituïen els censos que el rei havia donat a Fernando de Rebolledo i a Rodrigo de Bovadilla, aquests només havien de retornar dues terceres parts de la propietat i pensions dels censals a partir de la signatura de la Capitulació. La tercera part restant, tant del capital com de les pensions, era seva i en podien fer el que desitgessin, emperò, si els censals eren de ciutadans o habitants de Barcelona, havien de restituir-los íntegrament. S'acordava, també, que ni les pensions del deute públic ni els fruits de les propietats rebuts des de la mort del príncep de Viana fins a la data de la capitulació fossin objecte de reclamació⁹⁶⁷, per tant l'acord no tenia efectes retroactius. Els béns mobles, però, que ja haguessin estat venuts a tercers quedaven exempts de ser retornats⁹⁶⁸.

Com ja hem comentat, els anomenats censals de Mallorca i Menorca foren objecte d'una especial atenció. S'estipulava que aquests censals es paguessin tal i com s'especificava als contractes i, com hem esmentat anteriorment, s'acceptava la petició dels consellers respecte a la manera de

---

propietat d'aquestes terres, ell impartiria justícia; Rodrigo de Bovadilla, que conservaria Castellnou i un llogarret prop d'aquell i Jaume d'Aragó, *quondam*, havia estat en possessió de la baronia i l'heretatge d'Arenós.

⁹⁶⁶ La Capitulació assenyala específicament: infant Enric, Alfons d'Aragó, arquebisbe de Tarragona, maestrat de Muntesa, la castellania d'Amposta, comtat de Cardona e de Prades, vescomtat e cases dels Rochabertins, don Anton de Cardona, don Nicola Carroç, bastart de Cardona, monsenyor Rodrigo de Bovadilla, don Mateu de Montcada, mossèn Dalmau de Queralt, mossèn Joan Çarriera, Bertran d'Armendáriz, monsenyor Bernat Margarit, Pere Joan Ferrer, monsenyor Andreu Paguera, monsenyor Arnau Guillem de Bellera i monsenyor Jaume March.

⁹⁶⁷ El capítol 33 especificava que els que havien estat obedients al senyor rei tampoc no podien exigir el pagament d'aquestes pensions endarrerides.

⁹⁶⁸ Capítol 29.

pagar i compensar les pensions perdudes per les lluçions dels censals de Mallorca. Es preveia que a la propera Cort, un cop pagats els sous i les despeses del General, es reservarien deu o quinze mil lliures dels ingressos de les generalitats per tal de compensar els propietaris dels censals que havien estat lluïts i dels que durant quatre anys encara se n'haurien d'haver cobrat les pensions. És a dir, que aquí ja es pot dir que comença, o s'insinua, l'inici d'alguns dels aspectes de tensió entre Barcelona i la Generalitat: en aquest cas no tant dels censals nous com de l'acord de pagar endarreriments dels censals "vells" amb les finances del General.

Joan II accedí a anul·lar les dignitats eclesiàstiques que ell havia concedit, exceptuant la del priorat de Catalunya⁹⁶⁹. Els possibles desacords i plets que sorgissin en aquests assumptes es derivaven directament a la Santa Seu sense que el rei n'assumís cap responsabilitat.

El rei acceptava també la petició dels consellers de no eliminar cap dels tributs establerts durant la guerra i sobre els quals s'havia carregat deute públic. La mesura anava en la línia, ja comentada, de la preocupació dels consellers pel manteniment de la reputació del crèdit. Introduir un nou element d'inseguretat al sistema financer català podia resultar desastrós en un moment en què el país necessitava refer-se després de la guerra.

Finalment, la capitulació incloïa articles de tipus més formal, però no per això menys importants. Els consellers demanaven que les condicions de pau fossin jurades pels membres de la família reial i les institucions dels altres regne de la Corona i tots els barons i eclesiàstics requerits per la ciutat; els capítols eren exempts de drets de segell. S'establia que la manera d'interpretar els articles de la Capitulació en cas de disputes seria creant una comissió paritària de quatre persones, dues per part del rei i dues per part de la ciutat, que dictessin la interpretació correcta.

---

⁹⁶⁹ Ordre de l'Hospital de St. Joan de Jerusalem.

La capitulació de Pedralbes era el màxim exponent de tot el seguit de capitulacions que Joan II havia signat amb les diverses ciutats rebels que se li havien retut. Des del principi de la guerra, el rei havia ofert condicions molt favorables a les poblacions que havien acceptat retornar a la seva obediència. Les característiques comunes d'aquestes capitulacions eren: el perdó general, el manteniment de les constitucions i privilegis anteriors a la guerra, la restitució dels béns, l'alliberament de presos i, molt sovint, l'exempció temporal de tributs i tasques durant un temps prudencial per tal que es recuperés el pols econòmic del territori⁹⁷⁰. Seguint la mateixa tònica, la capitulació de Pedralbes, lluny d'escenificar la venjança del rei, resultà un text formalment força clement.

Els dos "peatges polítics" que calgué pagar per accedir a la clemència reial foren: l'abandonament a la seva sort del comte de Pallars i la renúncia als acords de la Capitulació de Vilafranca. El cas del comte de Pallars era singular. Si mesos abans havia hagut de fugir de Barcelona acusat de traïció pel municipi de Barcelona, ara era el rei qui es negava a atorgar-li el perdó. Com ja hem dit, tot fa pensar que l'acusació municipal i el posterior procés del comte a la cúria del lloctinent fou una excusa per allunyar-lo de la ciutat i facilitar així la negociació de la rendició amb el rei. Si els consellers haguessin cregut seriosament en la traïció del comte, per què haurien d'haver intercedit per ell a l'hora de negociar la capitulació? I encara més, si Hug Roger hagués treballat per Joan II, per què aquest s'hauria negat a perdonar-lo? L'explicació oficial del monarca per denegar el perdó fou que no podia disculpar que el de Pallars hagués trencat el jurament que feu, després del seu alliberament per part del comte de Cardona, de no tornar a prendre les armes contra el rei. Val a dir que Hug Roger III no pensava pas que hagués trencat cap jurament: *Si tals coses promeses tinch [no prendre armes contra Joan II], tant seria tengut de observar-les quan trigaria a fer la paga de mon rescat. Però, havent pagat, nenguna tal obligació mes libertat me restaria, donchs, ara que pagat sou fora so yo de tota prometença.*⁹⁷¹

---

⁹⁷⁰ Vicens-Vives, Jaume, *Joan II de Aragón... op. cit.*, p. 347.

⁹⁷¹ Carta d'Hug Roger III de Pallars dirigida a Joan Ramon Folc III de Cardona, Barcelona 23 d'octubre de 1471. Publicada a: Sobrequés i Callicó, Jaume i Sarobe i Huesca, Ramon. *Hug*

Com a resultat d'aquesta condemna, el comte quedà reclòs a les seves terres del Pirineu, on continuà la seva lluita personal, moltes vegades aliat amb Lluís XI, contra el rei i els Cardona. Hug Roger, com a mercenari del rei de França, protagonitzà accions d'atac contra algunes poblacions de l'Urgell i contra les terres del comtat de Foix. Joan II va fer tot el que va poder per mirar d'eliminar el comte de Pallars, l'últim comte primigeni que quedava a Catalunya. No hi ha dubte que Hug Roger significava un perill per a la monarquia. El comte com a primer noble de Catalunya, hagués pogut ser susceptible d'aglutinar en qualsevol moment algun descontent contra la corona.

Les clàusules de la negociació de Pedralbes no feien preveure que fossin fàcils de dur a terme, començant pel retorn de les confiscacions. Tampoc no es pot confondre del tot la caiguda de Barcelona i la seva àmplia capitulació amb la fi total de la situació de guerra. Potser el rei tenia present els problemes que el seu pare, Ferran d'Antequera, havia tingut amb un altre comte primigeni adversari seu: el comte d'Urgell. Joan II buscà, doncs, la col·laboració de la seva filla Leonor, princesa de Viana, demanant-li que actués en contra del comte i conquerís el seu territori. A canvi, ella seria recompensada amb la vall de Cardós⁹⁷².

Tot i l'animadversió entre els dos personatges i els seus reiterats enfrontaments, la fi del comte de Pallars, com tantes altres coses, finalitzà després de la mort de Joan II, ja durant el regnat de Ferran II. El comte i la seva muller, Caterina, foren objecte de diversos processos judicials que ocasionaren l'ocupació, per ordre reial, del comtat de Pallars per part dels Cardona i culminaren en un procés judicial per lesa majestat (16/4/1491-12/12/1491) en el qual el comte fou condemnat a pena de mort, commutada més tard per l'empresonament de per vida⁹⁷³.

Roger III, epistolari de guerra i exili del darrer comte de Pallars: 1451-1500. Barcelona: Base, 2008, p. 250.

⁹⁷² Peláez, Manuel J. *op. cit.*, p. 45.

⁹⁷³ El procés al comte de Pallars ha estat estudiat abastament per Ribalta i Haro, Jaume. "Ferran II vs Hug Roger III: crimen laesae maiestatis in primo capite," dins *Senyor en les*

D'altra banda, Barcelona assumia la derrota en renunciar a les seves aspiracions de control sobre el poder reial. Això és el que significava demanar la derogació de la Capitulació de Vilafranca. Estava clar que l'opció més pactista havia fracassat, és a dir, havia fracassat aquella segons la qual les institucions haurien sotmès la monarquia i els seus oficials a un control força estricte, mentre la funció reial hauria quedat situada en la de conductora de la guerra i de les relacions exteriors. No caiguem, però, en l'error de pensar que els representants de les institucions actuaven exclusivament guiats per un afany idealista d'amor a les llibertats. Darrere de la voluntat de control de l'acció reial hi havia, és clar, l'ànim d'influir decisivament en l'acció política del país i, per tant, de defensar els seus interessos privats i estamentals que la política reial, sovint, havia fet trontollar. Tot i això, tampoc no hem de menystenir que les institucions representaven una important part de la població i dels interessos del país i, com a tals, tenien un valor representatiu que no se'ls pot escatimar. Encara més quan el monarca pertanyia a una dinastia que tenia bona part dels seus interessos fora de territori català.

Com és ben sabut, però, mai no es pot esborrar del tot el passat i menys quan aquest reflecteix problemes reals que es perllonguen en el temps i encara són presents. Sectors massa influents de la societat, com moltes de les grans famílies de ciutadans de Barcelona i part de la noblesa, havien estat d'acord amb el projecte que hi havia darrera la capitulació ara revocada. La reforma de la justícia i de l'administració que havia plantejat el document pactista eren ara, més que mai, necessàries. Calia cercar una "via del mig" que permetés conciliar els interessos de la monarquia, guanyadora del conflicte, amb els d'unes institucions que es resistien a tenir un rei que pogués actuar autoritàriament al marge d'elles.

Els consellers de Barcelona eren els primers a ser conscients que aquest pacte no podria ser tancat amb Joan II, un rei amb qui hi havia hagut

---

muntanyes: procés polític a Hug Roger III darrer comte de Pallars. Lleida: Pagès, 2002, pp. 215-269. El procés contra el comte es troba transcrit a continuació en la mateixa publicació.

massa friccions i sobretot massa desconfiança. El monarca però, ja era gran i tothom pensava que no trigaria gaire a morir. D'altra banda, era el mateix rei el més interessat a deixar al seu fill un país preparat per plantejar-se un nou equilibri de forces. Potser el que es volia intentar amb la capitulació de Pedralbes era arribar a un *status quo* que permetés deixar les coses en un punt mort, sense comprometre's gaire, però sense perdre-hi tampoc gaire, en l'espera que la mort del rei i l'arribada del seu fill permetés articular un nou pacte polític entorn de les qüestions ja plantejades en la conjuntura de la Capitulació de Vilafranca i que quedaven ara en suspens. Entretant, les famílies de l'elit barcelonina començaven a resituar-se davant del nou panorama. Es crearen noves aliances entre personatges pertanyents a les faccions moderades dels dos bàndols fins feia poc enfrontats: es formava un nou patriciat ciutadà, disposat a col·laborar amb el rei, on hi convergien sectors que havien estat reialistes durant la guerra com els Destorrent, els Boscà, els Marquet o els Dusai amb sectors que havien estat pactistes com els Setantí, els Llull, els Ponçgem, els Gualbes o els Conominés⁹⁷⁴.

La decebedora i parcial aplicació de la Capitulació

L'aplicació de la capitulació de Pedralbes ha estat molt ben estudiada per Manuel Peláez⁹⁷⁵. Com aviat es pogué observar, les aparentment benèvols condicions de la capitulació no deixaren de ser paper mullat. Si bé és cert que ningú –exceptuant el comte de Pallars– fou directament represaliat per la monarquia. Santiago Sobrequés, en els seus estudis sobre els barons de Catalunya que participaren a la guerra, ens mostra més d'un cas de nobles partidaris del bàndol pactista que, després de la guerra, van ser bandejats o bé ocuparen posicions molt secundàries. En canvi, la noblesa que havia donat suport al monarca, com els Requesens o els

---

⁹⁷⁴ Vicens Vives, Jaume. *Els Trastàmars*. Barcelona: Vicens-Vives, 1980. p. 217. Vicens Vives, Jaume. *Ferran II i la ciutat de Barcelona, ...* v. 1, pp. 142-159. Recordem que tant Gualbes com Destorrents havien format part de la facció més moderada de la Busca, a qui Galceran de Requesens havia confiat el govern del municipi en el seu famós "cop de mà" de 1453.

⁹⁷⁵ Peláez, Manuel J. *op. cit.*

Cardona, i aquells que havien contribuït a la caiguda del bàndol pactista van consolidar una fructífera carrera política. Joan Sarriera, per exemple, havia començat la seva carrera ascendent des de les files de la petita noblesa gironina en emparentar amb els Margarit i havia continuat escalant posicions fins a llocs de gran responsabilitat en el bàndol pactista, però, cap al final de la guerra canvià de bàndol convertint-se en un dels principals actors de la deserció en massa del clan dels Margarit. Òbviament, després de la contesa, la seva traïció tingué importants compensacions i Sarriera i els seus fills ocuparen llocs de màxima responsabilitat, com la Governació General dels comtats, durant la postguerra i el regnat de Ferran II.

La configuració d'una nova elit de poder cortesana cohesionada per vincles de fidelitat i clientelisme, però moltes vegades també per connexions econòmiques amb el casal dels Trastàmara, s'havia començat a formar arran del Compromís de Casp i el consegüent canvi de dinastia i culminava, ara, després dels deu anys de guerra. La vella noblesa catalana quedava obligada a pactar amb aquests nous actors o bé a anar esllanguint-se allunyada del poder. El pacte fou sobretot amb un sector de l'oligarquia urbana i amb el sector de la noblesa situada en l'òrbita dels Cardona, un cop eliminades les clienteleles vassallàtiques i la influència del comte de Pallars.

Pel que fa al Consell municipal de Barcelona, que durant la guerra havia tingut un paper tan preeminent⁹⁷⁶, aquest continuà tenint prou importància durant els últims anys de Joan II, sense que el rei emprengués mesures directes per reformar la institució. De fet, la important negociació sobre els censals nous, que hauria de tenir la seva solució final amb una sentència de Cort de Ferran II, ja va començar a ser discutida per una comissió paritària

---

⁹⁷⁶ Sobrequés, Jaume. "Extraterritorialitat del poder polític del Consell de Cent durant la guerra civil catalana del segle XV"... pp. 923-936.

entre els representants del Consell barceloní i els del rei⁹⁷⁷ encara en vida de Joan II.

Aviat es veié que per Joan II havia de ser molt difícil aplicar les clàusules referents a la restitució de béns. En una situació de guerra com la que havia viscut, Joan II no es podia permetre perdre l'adhesió dels nobles que li havien donat suport i dels quals, en alguns casos, n'era deutor. Era prou difícil, doncs, obligar-los a efectuar les devolucions dels béns confiscats que els havien estat adjudicats com a pagament pels seus serveis bèl·lics. El rei, per tant, mantingué moltes de les confiscacions. D'altra banda, a Catalunya, si bé ja s'havia posat fi a la revolució contra el rei, ara el monarca tenia pressa per reintegrar al territori els comtats del nord que havia cedit a França.

La Cort General⁹⁷⁸ es mantingué reunida de manera gairebé permanent durant els últims anys del regnat de Joan II. Tot i el compromís reial de començar una política de redreç per sanejar la Diputació del General, posar ordre a l'administració de justícia i tractar el tema de les restitucions, la política reformadora no es va arribar a produir mai, ja que altres interessos, com l'intent de reintegració dels comtats del nord, ocupaven la ment de Joan II, mentre que Ferran estava ocupat amb la guerra civil a Castella. Així, el país, tot i la difícil situació econòmica en la qual l'havia deixat la guerra, es veié obligat a aportar fortes contribucions monetàries per tal de fer front a noves despeses militars i per commutar les diverses crides de l'usatge *Princeps namque* que s'anaren produint de 1472-1479. Aquesta política bel·licista del rei topà amb resistències, sobretot per part dels representants de l'estament reial comandats pels síndics barcelonins.

---

⁹⁷⁷ Peláez, Manuel J. *op. cit.*, pp. 119-120.

⁹⁷⁸ Per a un estudi detallat de les Corts d'aquest regnat en l'àmbit de tots els regnes de la Corona d'Aragó: Sánchez Aragonés, Luisa Maria. *op. cit.*

Un memorial de postguerra: un testimoni de la no aplicació de la Capitulació

Un memorial dipositat a l'Arxiu d'Història de la Ciutat de Barcelona ens fa patent el malestar de les ciutats amb representació a Corts davant la política reial⁹⁷⁹. Aquest memorial, datat possiblement a l'entorn de 1478 i està clarament redactat per síndics de Barcelona, o, si més no, per una comissió de síndics de l'estament reial amb una notable presència barcelonina. L'escrit és una mostra del sentiment de disgust de l'estament reial que veia com, injustament, havia d'assumir la major part de la despesa de guerra i de postguerres, mentre els "rics i poderosos" que havien guanyat la guerra estaven aprofitant-se de la demora en la restitució dels béns per augmentar els seus béns i rendes.

Ítem, pos en record que, attès que dita Cort fou continuada en la present ciutat del dit die que dita proposició fou feta fins açò del mes d'octubre de l'any MilCCCCLXXV que, ab consentiment de la Cort, per causa de pestilència lo dit senyor aquella mudà en la ciutat de Leyda, en lo qual spay son ossats en torn dos anys e mig e res no se ha fet. És opinió comuna tos los poblat en lo dit Principat i los actes qui clarament ho han mostrat, que aquells qui tenen los béns en derogació de moltes sglésies, monastirs, hospitals e altres causes pies e de moltes persones de diversos staments de aquest Principat, stuciosament donen causa en ésser diferit lo finament de la dita Cort, a fi que ells se puxen retenir dits béns e cullir los fruyts d'aquells. Les quals coses, no solament redunden a dan de les dites coses pies, les quals e lo servey de Déu cessen, e de les altres persones que stan privades de lurs béns e stan en punt de mendicar per les portes com sien persones que acostumen viure de llurs rendes; mas encara redunda a grandíssim deservery de la majestat del senyo rey e de la corona reyal, car retenint-se dits béns, los retenedors fan grans si mateixs e ab deliberat studi depauperen e anul•len les ciutats en viles e los ciutadans e poblats en aquelles qui són stament del qual acostuma la majestat prefata ésser servida en sos necessitats. E aquestes coses mostra en lo present temps experiència, car los que ocupen dits béns són richs e opulents e tot lo braç

---

⁹⁷⁹ AHCB. Consellers. 1.C.III. 3, Política i guerra, doc. 88.

reial stà en tal inòpia que és impossible la prefata majestat ésser de aquell servida.

Els síndics denunciaven també l'estat en el que es trobaven les finances de la Diputació, de les quals deien: [...] *pochs dels altres paga lo dret del General. Los quals drets així com deurien servyr a pagar les pensions que dit General fa ab coses pies e als del dit braç reyal servien a pagar dit sou.*

Els memorialistes criticaven també la manera en què els dos fogatges instituïts per les Corts com a redempció de dues crides de l'usatge *Princeps namque* –un fogatge de vint sous per cap de família i un altre de tres sous per cap de família– havien estat injustament repartits. Mentre que les ciutats i viles havien estat obligades a emetre deute públic per la quantitat que els tocava recaptar per tal de reunir més ràpidament la suma de diners requerida, en terres baronials es va fer la col·lecta molt més dilatadament, si és que van arribar a reunir la suma demanada:

[...]E, per haver pecúnies més promptament, foren remits censals per les universitats fins a quantitats de preus de la porció que a quascuna tocava. Ço és per Barchinona per los seus fochs e per IIM que li'n foran assignats, fora d'ella IIM lliures; e la ciutat de Leyda per CCCC lliures; e per la ciutat de Gerona per CC lliures; e per la ciutat de Tortosa per CCCC lliures e de aquestes quantitats fou sobvengut lo dit senyor encontinent. Los dels altres staments fou dada potestat als diputats que lo dit dret arrendassen o cullissen com pus patientment poguessen. Diu-se que y ha barons que ni per ells ni per llurs vassalls no han res pagat, de que es verifica que sol lo stament reyal és aquell qui a les necessitats ocorre o las soporta los càrrechs per soplir al servey e honor de la corona reyal.

Per si tot això no fos poc, es denunciava que el diner dels fogatges que havia de servir per pagar l'exèrcit estava sent mal repartit ja que es donaven més pagues de les que tocaven i s'assoldaven cavalls inexistents. La despesa perduda en pagues mortes tenia conseqüències importants: els cavallers que es quedaven sense sou decidien cobrar-se'l sobre el terreny i provocaven disturbis que requeien sobre la població civil de ciutats i pobles

i, sobretot, sobre els pagesos, que veien devastades les seves collites. Una mostra de la situació fou la d'un grup de cavallers que, atès que no cobraven, van provar de prendre sense èxit Granollers, i acte seguit van instal·lar-se a St. Cugat des d'on van atacar les poblacions i camps del voltant fins a arribar a les portes de Barcelona. Finalment, els pagesos de la zona es van veure obligats a convocar el somatent sota l'autoritat del veguer de Barcelona allunyant els cavallers cap a la zona del Penedès. A tot aquest desgavell, afegien els síndics, calia sumar les alteracions al Pallars i les contínues hostilitats amb els francesos.

Davant del daltabaix del país, els síndics només veien una solució viable: la restauració de la Diputació i el crèdit públic. Això, segons una visió prou optimista, permetria cobrar les rendes ordinàries i del superàvit o romanent, destinar-ne una part per afrontar les seqüeles de la guerra i la resta fer-la servir per recompensar els que havien servit al rei i efectuar les restitucions de béns.

El temps de Joan II, però, ja estava a les acaballes, i caldria esperar al seu fill per aplicar part d'aquestes idees i recompondre el país establint noves aliances i nous mecanismes de funcionament. Vista la situació, però, és inevitable el formular-nos la pregunta: de què serví la Capitulació de Pedralbes? Sens dubte ajudà a posar el punt i final, almenys formalment, a les hostilitats i a garantir un mínim *d'statu quo* que possibilités, ni que fos sobre la base d'acords incomplets, la governabilitat del país fins a la mort de Joan II. Més enllà d'això, ens atreviríem a dir que fou poca cosa més que paper mullat.

La conclusió, doncs, és prou lògica: mentre que els vencedors no es veiessin remerciats en els seus esforços, no hi hauria pau ni reconciliació ni restitució de béns per molta concòrdia que s'hagués signat. Davant d'aquesta lúcida reflexió, ens queda per fer una pregunta, la voluntat irrealment clement de la concòrdia era aleshores només una mesura per contribuir a un acord de pau ràpid i liquidar la guerra tan aviat com fos possible abans que un altre canvi en la política internacional complicqués

altre cop la posició de Joan II? Sobre què no respon aquesta pregunta però la seva anàlisi incideix en el tema clau. Com a historiadors, no ens hauria d'interessar tant si el rei mostrà o no un comportament clement, sinó si els acords de la capitulació eren realistes i, encara més, si es van aplicar o no i per què.

PART 4

LA GUERRA EN UNA SOCIETAT FEUDAL:

LES INSTITUCIONS I LA GUERRA

UNA GUERRA ESTACIONAL I DE SETGES

LA GUERRA EN UNA SOCIETAT FEUDAL: L'ORGANITZACIÓ MILITAR

En els capítols anteriors, hem constatat que, com sostenia Pierre Vilar, Catalunya tenia unes institucions civils i unes estructures de govern molt sòlides i avançades per a l'època. Només això ens pot fer entendre com els integrants de les institucions van tenir prou força i capacitat de lideratge per gosar enfrontar-se amb el poder reial –tant per mitjans diplomàtics com militars– i seguir governant els afers quotidians del país. L'estructura militar de Catalunya, en canvi, era feble i antiquada i aquest fou un dels grans obstacles amb els que topà la revolució catalana. Escriure sobre l'estructura militar a la Catalunya del segle XV té, com a mínim, una doble dificultat: la derivada de la complexitat jurisdiccional i administrativa inherent a qualsevol societat feudal i la situació de canvi que es viu en la tècnica i l'organització militar a Europa.

Cal destacar que ens trobem en vigílies del que alguns historiadors han anomenat la *revolució militar*⁹⁸⁰. A la Península, es considera que els canvis en les tàctiques, els armaments i els sistemes de mobilització que farien canviar l'exèrcit purament feudal en un exèrcit modern molt més professionalitzat van començar a aparèixer en la campanya de Granada duta a terme pels Reis Catòlics. Tot i això, els canvis ja havien començat a aparèixer de manera gradual amb anterioritat al 1492 i es desenvolupaven a un ritme diferent a cadascun dels regnes peninsulars.

La diversitat de jurisdiccions i la pluralitat estructural del poder es fa palesa de manera molt evident en les responsabilitats, sovint solapades, que les institucions van assumir durant la guerra en el terreny militar. Des de la promulgació dels usatges de Barcelona al segle XII, el príncep, és a dir el comte de Barcelona, concentrava les màximes potestats en matèria de

---

⁹⁸⁰ Parker, Geoffrey. *La Revolución militar: las innovaciones militares y el apogeo de Occidente, 1500-1800*. Barcelona: Crítica, 1990

guerra i direcció de l'exèrcit. Era el comandament màxim de tots els homes armats i l'últim responsable de la defensa del Principat.

Això no obstant, seria un error pensar que les institucions i els barons no tenien, també, un paper rellevant en una qüestió tan vital com la defensa del territori i les empreses bèl·liques del país. Com bé recollia el dret feudal, tots els barons de Catalunya tenien el dret de requerir als seus vassalls pel servei d'host i cavalcada així com el deure de prestar-los al seu senyor natural, el comte de Barcelona. De fet, la figura del comte de Barcelona no feia més que aglutinar, coordinar i dirigir en cas d'atac, les hosts dels diferents senyors feudals i els altres contingents que ell i les diverses institucions del país havien assoldat o mobilitzat. Per tant, malgrat el poder militar que li conferia la legislació –molt restrictiva, com comentarem a continuació– el comte depenia en bona part de les hosts senyorials.

El comte, d'altra banda, va atorgar privilegis en matèria de seguretat i defensa a diferents poblacions, per tant, els consells municipals també van adquirir certes potestats i obligacions en aquest camp. Molts d'aquests privilegis municipals, atorgats a partir de la meitat del segle XII, tenien a veure amb l'obligació dels municipis a participar en les obres per la seva defensa –com la construcció de muralles i valls⁹⁸¹–, exempció o obligatorietat de participar a les hosts⁹⁸², funcions d'ordre públic com la pacificació de bandositats⁹⁸³, privilegis a poblacions per poder organitzar els seus veïns per tal de perseguir *so metent* –a petició del batlle– als malfactors⁹⁸⁴, i fins i tot

---

⁹⁸¹ *Llibre de privilegis de la vila i el terme de Terrassa (1228-1652)*. Teresa Cardellach i Giménez [et al.] (ed). Barcelona: Fundació Noguera, 2006. p. 163-165; *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà*. Sebastià Bonsom i Isern [et al.] (ed.). Barcelona: Fundació Noguera, 2007. pp 63-66.

⁹⁸² *Llibre vermell de la ciutat de Girona, 1188-1624*. Griselda Juliol i Albertí (ed.). Girona: Ajuntament; Fundació Noguera, 2001. p. 56.

⁹⁸³ *Llibre verd de Manresa (1218-1902)*. Marc Torras i Serra (ed.). Barcelona: Fundació Noguera, 1996. pp. 277-279.

⁹⁸⁴ *Els Privilegis de la vila d'Igualada*. Joan Cruz i Rodríguez (ed.). Igualada: l'Ajuntament ; Abadia de Montserrat, 1990. pp. 303-316.

algunes de les ciutats més importants, com Barcelona o Girona⁹⁸⁵, van obtenir el privilegi de poder tenir la seva pròpia host.

El panorama el completà la Diputació del General que, a partir de principis del segle XV, va aconseguir l'anomenat *dret de guerra*, és a dir, atribucions en defensa. La Diputació fou l'encarregada de mantenir un arsenal i un cert nombre de galeres per tal de contribuir a la defensa del Principat i les seves costes⁹⁸⁶.

Encara que les tres compilacions de constitucions i pragmàtiques de Corts de Catalunya existents són posteriors a la guerra civil –la més antiga data del regnat de Ferran II (1491) – hi ha indicis que ens permeten sospitar que es va produir un intent de compilació anterior, el 1407-1409, coincidint amb la pujada al poder de la nova dinastia: els Trastàmara⁹⁸⁷. Per tant, podem afirmar que Catalunya comptava amb una bona colla de disposicions legislatives en matèria de defensa i ordre públic, dos conceptes que, sovint, anaven íntimament relacionats. Aquestes normes quedaven recollides en un munt de fonts diverses: el dret pròpiament feudal que obligava els vassalls a proporcionar *auxilium* als seus senyors; les disposicions de pau i treva que van introduir un xic d'ordre en la violència feudal; els usatges, que situaren la figura del príncep com a garant de la pau; i les diverses disposicions de Corts –tan constitucions com pragmàtiques– que anaren actualitzant i adaptant el dret a les noves realitats socials.

El sistema militar català encara tenia molt de feudal. Durant el segle XIV, la monarquia no havia reeixit a aconseguir que els súbdits paguessin tributs o impostos regulars i generals, gestionats per ella mateixa, que li permetessin dotar-se d'un pressupost fix per a la despesa militar. Per tant, a Catalunya, no hi havia cap figura que pogués assimilar-se, ni de lluny, a un cos centralitzat de l'exèrcit amb un comandament únic sota l'autoritat del rei, tal i

---

⁹⁸⁵ *Llibre vermell de la ciutat de Girona, 1188-1624. op. cit.*, p. 85-86.

⁹⁸⁶ Sánchez de Movellán Torrent, Isabel. *op. cit.*, pp. 440-460.

⁹⁸⁷ Font i Rius, Josep Maria. "Proemi". *Constitucions i altres drets de Catalunya. Compilació de 1491*. Barcelona: Base, 2004. pp. 29-31.

com començaven a organitzar-se a altres països com França⁹⁸⁸, o com el que Alfons el Magnànim aconseguí tenir a Nàpols⁹⁸⁹.

A Catalunya, es podien trobar actuant, al mateix temps, tropes que depenien d'instàncies ben diferents: les tropes comtals, les mobilitzacions de les hosts baronials i municipals, tropes mercenàries del país o estrangeres. Les diverses tropes no eren assoldades ni mobilitzades pel mateix període de temps. Aquesta característica, com es pot imaginar, complicava extraordinàriament l'actuació i direcció dels combatents. La responsabilitat del pagament i del que actualment anomenaríem la intendència militar – proveïment d'aliments i material de guerra– tampoc no era única, sinó que hi trobem implicades diferents instàncies, com ara la Diputació o el Consell de Cent. Tampoc quedava gaire clar qui havia d'ocupar-se de reprimir els soldats quan els seus caps directes no havien pogut evitar accions indisciplinades, delictes, o danys.

Un cop vist el finançament fiscal de la guerra, la intenció és situar les diverses funcions militars que les institucions del país van assumir en matèria d'exèrcit durant els anys de confrontació militar oberta. Per realitzar aquesta anàlisi i descripció, ens basem en els texts jurídics que regulaven l'activitat i les funcions militars, així com en les notícies sobre l'exèrcit i l'organització militar que podem trobar en la correspondència i que ens acosten al dia a dia d'aquesta activitat.

De les tres principals institucions del país, el rei, la Diputació del General i els municipis, la que tenia menys atribucions estrictament militars era la Diputació. Tot i això, no hem d'oblidar que la Diputació actuà convocant i

---

⁹⁸⁸ Rogers, Clifford J. *op. cit.*, pp. 56-91. Sobre l'estructura de l'exèrcit francès d'aquest període, veure: Contamine, Philippe. *Guerra, état, et société: étude sur les armes du roi de France, 1337-1494*. Paris, 1972.

⁹⁸⁹ Sáiz Serrano, Jorge. *Guerra y nobleza en la Corona de Aragón: la caballería en los ejércitos del rey, siglos XIV y XV*. València: Universitat de València. Servei de Publicacions, 2003. pp. 469-490.

controlant les seves hosts a través del seu procurador general⁹⁹⁰ a la part del comtat d'Empúries de la qual era senyora feudal. Així, durant el setge de Cadaqués, el consistori envià a un diputat, Francesc Canet, i a un oïdor de comptes, Miquel Canet, per tal que col·laboressin i els informessin de les activitats de l'exèrcit.

A principis del segle XV, les Corts Generals de Catalunya havien decidit atorgar a la Diputació del General el que s'anomenà el dret de guerra. La Diputació tenia potestat per dirigir un arsenal format per una armada i material bèl·lic⁹⁹¹. El paper que jugà aquesta institució en l'aspecte militar fou, doncs, el de participar en el finançament de les tropes, funció de la qual ja hem parlat en el capítol precedent, prestar material bèl·lic al rei, facilitar vaixells per al transport i el subministrament de l'exèrcit. Com veurem, algunes d'aquestes funcions també van ser assumides pels municipis, per tant, quan parlem del paper dels consells municipals en el desenvolupament d'aquestes tasques, hi introduïrem també exemples de l'actuació de la Diputació.

LES INSTITUCIONS I LA GUERRA

El paper del rei

Com hem esmentat anteriorment, una de les funcions principals del príncep era la defensa del territori i dels seus vassalls, així com el manteniment de l'ordre públic⁹⁹². La base legal en la que es fonamentava l'actuació del sobirà en aquestes matèries quedava ben recollida als *Usatges*

---

⁹⁹⁰ De 1466 a principis de 1468, el procurador general de la Diputació al comtat d'Empúries fou Francesc Cenespleda. El 30 de gener de 1468, la Diputació substituï Cenespleda per Joan Bonet, que ocupà el càrrec fins a 1471. Finalment l'11 de març de 1471, Rafael Sampsó fou nomenat procurador del General al comtat d'Empúries, càrrec que ocuparia fins al final de la guerra.

⁹⁹¹ Sánchez de Movellán Torent, Isabel. *op. cit.*, pp. 440-460.

⁹⁹² Ferro, Víctor. *op. cit.*, pp. 65 i ss.

de *Barcelona*⁹⁹³, algun dels quals s'inspiraren clarament en les assemblees de Pau i Treva començades al segle XI. Els usatges situaven el príncep al capdavant de la funció militar en un intent d'establir regles que ordenessin la violència feudal interna i el dotaven, també, de potestat per organitzar la defensa del territori contra els atacs d'enemics externs. Les potestats atorgades en aquests usatges van ser actualitzades al llarg del temps a través de les constitucions i pragmàtiques que podem trobar recollides en les tres compilacions, principalment al capítol dels drets del fisc.

*L'usatge Princeps namque*⁹⁹⁴

La convocatòria d'aquest usatge tenia com a objectiu cridar a la mobilització general per a la defensa del territori i era una potestat privativa del rei. L'usatge tenia un caràcter molt restrictiu i, per tant, per poder-lo invocar calia que es complissin tot un seguit de circumstàncies.

Només es permetia cridar l'usatge quan el conflicte es desenvolupava en territori català. Tot i que, durant el regnat de Jaume II, la monarquia tingué la intenció d'unificar l'espai militar de la Corona d'Aragó. El sobirà pretenia que la paraula "terra" de l'usatge fos llegida com a sinònim de "territori de la corona" en lloc de la lectura que en feien la Cort General de Catalunya i les institucions de "terra" com a territori sota la jurisdicció del comte de Barcelona. La pretensió del monarca responia al desig de poder mobilitzar tots els territoris de la Corona d'Aragó quan hi hagués una amenaça militar a

---

⁹⁹³ D'entre els principals usatges que regulen les potestats del sobirà en aquestes matèries citarem: *Princeps namque* ; *Constituerunt etiam (I)*; *Si quis per treugua*; *Omnia malefacta*; *Tregua data*; *Cunctis pateat*, *Haec est tregua*; *Treguam etenim Domini*.

⁹⁹⁴ L'exposició sobre el *Princeps namque* i les altres tipologies de mobilització que s'explicaran a continuació es basarà principalment en el treball d'investigació per a l'obtenció del DEA: Muxella i Prat, Imma. "L'usatge *Princeps namque* a la guerra civil del segle XV, 1462-1472", dirigit per Àngel Casals. Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, 2005.

qualsevol punt de la corona. Aquests intents, però, foren obstaculitzats per la Cort General, que mai s'hi va avenir⁹⁹⁵.

Només es cridava el *Princeps namque*, doncs, quan hi havia perill de penetracions o invasions estrangeres en territori català. Com la majoria de sistemes militars feudals,⁹⁹⁶ era un sistema de mobilització bàsicament defensiu, mentre que, per al manteniment de l'ordre públic intern es convocaven més les hosts municipals o bé altres tipus de mobilitzacions, com ara el sacramental i, per a la guerra a l'exterior del territori, el monarca assoldava tropes dels barons o bé mercenàries⁹⁹⁷.

Per tal que la convocatòria fos vàlida, el comte de Barcelona o bé el primogènit havia d'encapçalar l'exèrcit. L'única excepció permesa a aquesta norma es produïa quan la mobilització es cridava per deslliurar el comte d'un setge. Aquesta qüestió fou posada en dubte en època de Pere III, a les Corts Generals de 1356, quan el sobirà preguntà si, en cas d'estar el rei impedit per alguna malaltia greu, el primogènit o el lloctinent el podrien substituir al capdavant de l'host convocada en virtut d'un *Princeps namque*. La decisió de les Corts no fou pas unànime, però finalment arribaren a la conclusió que el rei només podia ser excusat en el cas abans mencionat⁹⁹⁸.

Quan s'efectuava la crida, tots els homes entre vint i cinquanta-cinc anys estaven obligats a mobilitzar-se i només se n'excloïen els malalts, els clergues, els pobres, els batlles, jutges i oficials de difícil substitució i els advocats. Tot i aquesta obligatorietat, quan es convocava l'usatge, el rei podia establir limitacions al reclutament, tant per zones –el rei podia restringir

---

⁹⁹⁵ Ferrer Mallol, M. Teresa. (2000) "La Organización militar en Cataluña en la Edad media," dins *Revista de historia militar*, (n. extra), p. 160.

⁹⁹⁶ Thomson, Janice E. *Mercenaries, pirates, and sovereigns: state-building and extraterritorial violence in early modern Europe*. Princeton: Princeton University Press, 1994, p. 27.

⁹⁹⁷ Sáiz Serrano, Jorge. *Guerra y nobleza en la Corona de Aragón: la caballería en los ejércitos del rey, siglos XIV y XV*. op. cit., pp. 34-41.

⁹⁹⁸ Kagay, Donald J. "Princeps namque," dins *War, government and society in the medieval crown of Aragon*. Aldershot: Ashgate, 2007, pp. 84-85.

la crida de l'usatge als habitants d'una determinada zona del Principat o fer una crida general exceptuant certes àrees del país— com en quantitat d'homes convocats per foc —en comptes de mobilitzar tots els homes, se'n mobilitzaven un nombre determinat per foc.

Una diferència clara amb les convocatòries d'hosts veïnals és que aquestes només afectaven els homes i les poblacions que devien prestacions militars al rei per raó de vassallatge, és a dir, els habitants dels territoris de reialenc; en canvi, l'usatge *Princeps namque*, com el sometent general, tenia validesa a tot el territori i, per tant, no únicament a les terres del rei, sinó també a les terres baronials i eclesiàstiques, tal i com havia quedat establert clarament a les *Commemorationes* de Pere Albert. D'altra banda, l'host veïnal no calia que fos comandada personalment pel comte, sinó que podia ser mobilitzada pel veguer en nom del rei.

La convocatòria d'hosts i cavalcades, tant si es tractava de les de les viles de reialenc com les que convocaven els barons al seu territori es veia limitada pels privilegis i els pactes que s'havien acordat. Freqüentment, però, els privilegis de les viles i ciutats preveïen limitacions temporals i territorials a la seva sortida, fins i tot hi havia localitats que aconseguiren limitar el nombre de convocatòries anuals a les que estaven obligades. La convocatòria d'host limitava, doncs, la durada de la campanya militar per ajustar-se als privilegis de les poblacions o bé implicava la negociació amb els seus components sobre el salari que caldria pagar per cada dia extra que els homes restessin al servei del comte o dels seus oficials. El *Princeps namque*, en canvi, atès que era aplicable a tots els habitants de Catalunya, no tenia aquesta mena de limitacions marcades pels privilegis i acords locals. Tampoc tenia limitació temporal, sinó que es mantenia actiu el temps que fes falta fins a què hagués passat el perill pel qual havia estat convocat. La seva crida implicava, a més a més, la sortida immediata de totes les hosts.

Sabedores de la impopularitat de la crida i de les dificultats que sempre aixecaven les convocatòries de l'usatge, les institucions del país sempre tingueren especial cura a assegurar-se el compliment escrupolós de totes les

condicions que estipulava l'usatge⁹⁹⁹ per poder-se dur a la pràctica i de vegades això les dugué, com veurem més endavant, a enfrontar-se amb l'autoritat reial. Aquesta actitud es trobava recolzada per l'opinió de diversos juristes com Jaume i Guillem de Vallseca, que consideraven que les convocatòries de l'usatge calia reservar-les per grans amenaces i, en cas de cridar-se l'usatge, calia al mateix temps convocar Corts Generals per decidir les mesures a prendre en la defensa del territori¹⁰⁰⁰.

El *Princeps namque* pot ser comparat amb altres institucions militars europees de l'època, com l'*arrière ban*. Aquesta institució francesa afectava tots els estaments. En cas de necessitat greu, mobilitzava tots els homes entre divuit i seixanta anys i podia ser commutada per diners¹⁰⁰¹. Els reis de França van anar espaiant cada cop més les convocatòries de l'*arrière ban* un cop van aconseguir organitzar una nova fiscalitat que els dotava d'una aportació regular de diners controlada per ells que els permetia assoldar tropes professionals de manera més o menys permanent.

En el cas català, l'usatge *Princeps namque* podia commutar-se o, fins i tot, redimir-se, ja fos a canvi de l'aportació d'un nombre determinat de tropes –cavallers i soldats a peu– o bé per una quantitat de diners que permetés el rei d'assoldar les tropes que li calguessin. Aquestes commutacions i redempcions començaren a ser freqüents a mitjans del segle XIV, concretament a partir de 1361-1362¹⁰⁰². Les composicions o avinences havien de ser pactades amb cada municipi o senyoriu per separat, a no ser que els tres braços reunits a la Cort General acordessin una composició

---

⁹⁹⁹ Aquesta circumstància la tingueren sempre molt present les institucions del país. Així, quan al 1637, Felip IV intentà convocar un *Princeps namque*, les autoritats del Principat s'hi negaren, ja que era contrari a les Constitucions. Consideraven que per a què es pogués convocar l'usatge, calia la presència de sa majestat al Principat i que la guerra es fes a Catalunya. *Dietari de la Generalitat. op. cit.*, vol. V, pp. 1772-1793.

¹⁰⁰⁰ Elías de Tejada, Francisco. *Las Doctrinas políticas en la Catalunya medieval*. Barcelona: Aymá. 1950. pp.186-187.

¹⁰⁰¹ Allmand, Christopher. *La Guerra de los cien años*. Barcelona: Crítica, 1990. p. 136.

¹⁰⁰² L'equip d'investigadors del CSIC encapçalats pel Dr. Manuel Sánchez Martínez han investigat els efectes fiscals d'aquestes commutacions de l'usatge al segle XIV.

global¹⁰⁰³. Amb aquests acords, el rei s'assegurava el servei d'homes aptes i competents per a la guerra, al mateix temps que no paralitzava tant el funcionament del país. A més, atès que traspassava la despesa del pagament dels soldats de la butxaca de cadascun dels contribuents a les arques municipals, amortia un xic la repercussió fiscal que comportava¹⁰⁰⁴.

La monarquia, però, no va aconseguir mai que aquestes redempcions es convertissin, tal i com va passar a França¹⁰⁰⁵, en un tribut regular. Contràriament al cas francès, les Corts catalanes van impedir la creació d'una fiscalitat reial forta, efectiva i controlada per la monarquia. El pes de la fiscalitat requeia en la Diputació i els municipis. Tanmateix, la commutació pecuniària d'aquest usatge significava per al rei una bona manera de procurar-se diners en moments d'amenaça militar sense necessitat de convocar Corts o de demanar-ne als municipis. Tot i així, els impòsits derivats de la commutació i/o redempció de l'usatge no s'escapaven del control de la Diputació, ja que eren recaptats i gestionats per aquesta institució que, al seu torn, els feia arribar al rei o bé en forma de soldats ja contractats o bé en forma de diners per tal que el rei pogués contractar les tropes que cregués més adients.

No hem de pensar que les convocatòries d'aquest usatge fossin gaire freqüents. El període que més convocatòries registrà fou el llarg i problemàtic regnat de Pere III, durant el qual l'usatge s'invocà set vegades. Els regnats de Joan I i Martí I van cloure's sense convocar-lo, ja que quan, al 1396, el

---

¹⁰⁰³ Sánchez Martínez, Manuel. (2001) "La convocatoria de l'usatge *Princeps namque* en 1368 y sus repercusiones en la ciudad de Barcelona", dins *Barcelona Quaderns d'història*, 4, p. 82.

¹⁰⁰⁴ *Ibid.*, p.102.

¹⁰⁰⁵ Solon, Paul D. (1972) "Popular response to standing military forces in fifteenth-century France," dins *Studies in the Renaissance*, 19, p. 80. Solon destaca que, tot i l'oposició popular inicial als impostos per manteniment de les tropes professionals, la taxació es va acabar imposant. La segona qüestió interessant del cas és que, en el contenciós de qui estava constitucionalment facultat per organitzar la recollida i l'administració d'aquest tribut, si la monarquia o els estats, va acabar guanyant la monarquia, que se'n va fer càrrec tota sola.

comte de Foix intentà envair el Principat per fer prevaler el seu dret de successió sobre el de Martí, fou impossible cridar el *Princeps namque* perquè el rei no es trobava al Principat i es convocà el sometent general com a mobilització defensiva. Ferran I només en feu una crida, el 1414, amb l'objectiu d'assetjar Jaume d'Urgell a Balaguer, cosa que aixecà una gran resistència per part dels diputats, perquè no estaven gaire convençuts de la seva legalitat. Finalment, però, el servei d'armes es commutà per una subvenció pecuniària de 100.000 florins que es feu efectiva l'any següent¹⁰⁰⁶. El 1438, Alfons IV va estar a punt de cridar l'usatge per defensar-se davant d'una possible invasió francesa, però Barcelona es resistí i, a canvi, votà uns diners per assoldar homes armats que defensessin el Rosselló. D'altra banda, la perllongada absència del monarca hauria fet inviable la convocatòria de l'usatge. Des dels temps de Pere III, doncs, només s'havia convocat una vegada el *Princeps namque* i ni aleshores havia significat la mobilització de tot el Principat, ja que l'usatge havia estat commutat.

De fet, la progressiva modernització que s'havia produït a l'exèrcit des de mitjans del segle XIV feia cada cop menys operatives les mobilitzacions massives. Calia soldats especialitzats que tinguessin coneixements de les noves tàctiques de combat i de les noves armes d'artilleria que des de principis del segle XV, gràcies a la millora en la barreja de la pólvora i del disseny de les peces d'artilleria, dominaven cada cop més l'escena bèl·lica.

Durant la guerra civil del segle XV, l'usatge es convocà en dues ocasions, una el 1464, durant el regnat de Pere de Portugal, i una altra ja en el regnat de Renat d'Anjou, el 1467, sota la lloctinència del seu fill Joan de Calàbria. En els dos moments en què es cridà l'usatge, concorrien dos factors: una gran necessitat de reclutar o assoldar homes per fer front a campanyes concretes, i una voluntat per part de la monarquia de fer una demostració de força davant les institucions. Potser per aquest darrer motiu fou impossible

---

¹⁰⁰⁶ Pérez Unzueta, Jaume. *El Sometent a través de la història*. Barcelona: Joaquim Horta, 1924. pp.91-93.

negociar una commutació general de les crides. A continuació, passem a descriure el procés de cadascuna de les convocatòries.

Pere de Portugal va decidir fer la crida de l'usatge estant a la ciutat de Piera, el 18 de maig de 1464. Cinc mesos abans, quan el rei havia arribat a Barcelona per acceptar la corona oferta pel Consell del Principat, la guerra semblava afavorir Joan de Trastàmara.

La reputació de Pere de Portugal com a militar fou una de les raons determinants que es valoraren en oferir-li la corona. No en va, tal i com ja apuntà Vicens Vives¹⁰⁰⁷, l'acord previ a l'acceptació de la corona que el monarca conclogué amb la Diputació del General semblava més el contracte d'un capità de l'exèrcit que no pas l'oferiment d'una corona a un príncep. La situació era similar a la de les ciutats-estat italianes renaixentistes quan contractaven *condottieros* per dur a terme les operacions militars. La Generalitat es comprometé a pagar al príncep les següents quantitats: 5.000 florins per despeses militars, 10.000 florins per finançar una campanya militar que es projectava a Cervera i 10.000 florins per les despeses de la seva casa reial. Quedava, doncs, ben clar que les institucions consideraven que la principal missió del rei era la militar i no pas la direcció política i administrativa del país, de la qual ja se n'ocupaven el diputats i el Consell del Principat. Els resultats condicionarien irremeiablement, per tant, l'acceptació de Pere a Catalunya.

La política exterior fou una de les eines que Pere de Portugal feu servir per enfortir les seves tropes i la seva posició en la guerra. Aconseguí, a través de la intermediació de la seva tia Isabel, duquesa de Borgonya¹⁰⁰⁸, que els borgonyons enviessin tropes experimentades, comandades pel bastard de Borgonya, a lluitar a Catalunya.

---

¹⁰⁰⁷ Vicens-Vives, Jaume. *Juan II y la revolución catalana...*, p. 283.

¹⁰⁰⁸ Martínez Ferrando, J.E. *Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal...*, p. 103.

A l'arribada de Pere de Portugal, la situació bèl·lica no era pas bona. L'exèrcit de Joan II, reforçat pels subsidis que havia aconseguit de les Corts de València i d'Aragó, atacava pel front de l'est amenaçant Cervera i Lleida. A l'Empordà, la situació era molt complicada i els remences de Verntallat dominaven la zona de la Muntanya tot causant problemes a l'exèrcit de les institucions, que veia dificultades les comunicacions amb les seves tropes de l'Empordà.

En un cop de força, Joan II estrenyí el setge de la ciutat de Lleida, defensada per Pedro de Deza, cosí del conestable. A Barcelona, arribaven notícies dels lleidatans que, privats d'aliments, ja no podien resistir més i demanaven ajuda agònicament¹⁰⁰⁹. En principi, es decidí enviar tropes sota el comandament del comte de Pallars per intentar trencar el setge. L'expedició, però, no pogué passar més enllà de Tàrraga.

Pere, en veure les necessitats de la ciutat de Lleida, va decidir reunir totes les forces possibles a Vilafranca i plantejar la batalla com un enfrontament gairebé definitiu amb Joan II. Era la prova de foc per Pere de Portugal, el seu prestigi estava en joc. Fou en aquest context, que el 18 de maig de 1464 feu cridar la convocatòria de l'usatge *Princeps namque* a tot el territori que li era fidel a excepció feta de l'Empordà, que estava sent una zona molt perjudicada per la guerra.

El 18 de maig de 1464 Gaspar Bonet, porter del rei, sortí de la vila de Piera, on s'estava el rei Pere, amb ordres reials de lliurar unes lletres als veguers de Barcelona i del Vallès. En aquestes cartes, el monarca els ordenava que fessin cridar la convocatòria de l'usatge *Princeps namque* que s'hi adjuntava. Així mateix, Gaspar Bonet tenia ordres d'entrar als llocs i viles per on passés de camí i donar els seus missatges cridant "via fors" i

---

¹⁰⁰⁹ Lladonosa Pujol. *El Sitio de Lérida de 1464: en tiempos de Juan II de Aragón*. Lérida: Amigos de los Museos de Lérida. Sección de bibliófilos, 1945.

pregonant la crida de l'usatge per tal de fer-la pública al més aviat possible¹⁰¹⁰.

La crida de l'usatge¹⁰¹¹ anava dirigida a tots els habitants del Principat, fossin de l'estament que fossin. El monarca hi explicava que el motiu de la convocatòria era deslliurar el regne de Joan de Navarra, enemic del Principat, que provenint de Navarra i passant per Aragó¹⁰¹² havia entrat espoliant, matant, cremant i causant altres malvestats fins a posar setge, juntament amb gent d'armes estrangeres, a la ciutat de Lleida. Davant d'aquesta amenaça per part d'un enemic estranger, el rei demanava l'aixecament en armes de tots els homes útils del Principat, fos quin fos l'estament i la jurisdicció al qual pertanyien. Els cominava a prendre les armes i a reunir-se amb ell a Vilafranca del Penedès a finals del mes de maig per tal d'organitzar, des d'allà, l'expedició cap a Lleida. La crida, com era habitual, acabava recordant les penes previstes per a aquells que la incomplissin.

Pels habitants de la vegueria de Tortosa i de la castellania d'Amposta, els termes de la convocatòria eren lleugerament diferents. En comptes de reunir-se amb el rei directament a Vilafranca, en atenció als perills dels camins de la zona –el rei Joan dominava part dels territoris tarragonins pels quals havien de passar les tropes– es reunien amb Menand de Beaumont i, seguint la via de Miravet, anirien tots junts directament cap a Lleida per trobar-se amb les altres hosts.

Gaspar Bonet, el porter, obeint les ordres rebudes, proclamà la crida el mateix dia 18 a Martorell i a Molins de Rei i va lliurar-la al veguer de Barcelona. El veguer es demorà fins al dilluns 21 de maig a fer pública la

---

¹⁰¹⁰ ACA Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, fol. 61v-62 r.

¹⁰¹¹ ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum 25, fol. 60v-61 r.

¹⁰¹² Cal remarcar que Pere, en la seva crida considera el regne d'Aragó com a seu. Per tant, tot i haver estat nomenat rei pel Consell del Principat, sense cap confirmació per part de les representacions de Corts dels altres regnes que formaven la corona d'Aragó, es considera rei no només de Catalunya, sinó de la Corona d'Aragó.

crida a la ciutat¹⁰¹³. Igualment es van fer arribar crides al veguer de Manresa i al sotsveguer de Berga i el dia 22 de maig la crida ja s'havia fet a Berga, Sallent, Granollers, Tona i a d'altres poblacions¹⁰¹⁴. Podem dir, doncs, que cap al 22 de maig, la crida de l'usatge s'havia efectuat arreu del territori, a excepció feta de l'Empordà.

El dia 22 de maig encara des de Piera, el rei Pere, sabedor de la importància que tenia per l'èxit de la crida la reacció de Barcelona, escrivia als consellers de la ciutat recordant-los la penosa situació de Lleida i advertint-los que, si no s'aconseguien reforços ràpidament, la ciutat cauria en mans dels enemics¹⁰¹⁵.

Tan bon punt es va fer pública la crida de l'usatge, el Consell de Cent reuní els seus advocats, tan ordinaris com extraordinaris, per saber si la crida era lícita i si la ciutat tenia cap privilegi que la pogués eximir del compliment. La reticència barcelonina era ben clara. La convocatòria, però, complia tots els requisits i Barcelona no tenia manera de lliurar-se d'obeir la demanda reial.

Els consellers eren molt conscients del trasbals econòmic i social que una mobilització general causaria en la gent de la ciutat. La ciutadania, que acabava d'afrontar un augment de tributs per pagar la campanya de Cervera, començava a estar una mica desmotivada davant d'una guerra llarga i que demandava massa sacrificis. Per això, els consellers elaboraren una proposta per tal de commutar l'usatge i evitar la mobilització. L'oferta de commutació fou la següent¹⁰¹⁶: la ciutat assoldaria mil homes útils i ben armats pagats dels diners de la subvenció destinada als cavalls, evitant així més despeses directes als ciutadans. Pel rei, argumentaven els consellers, tindria l'avantatge de ser una solució ràpida que li aportaria un contingent d'homes qualificats.

---

¹⁰¹³ *Manual de novells ardits. op. cit., v. 2, p. 449.*

¹⁰¹⁴ ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum 25, f. 63.

¹⁰¹⁵ ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum 25, f. 64 v-65 r.

¹⁰¹⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f.118 v.

El monarca els contestà l'endemà mateix des de Piera¹⁰¹⁷, amb un to que evidenciava les difícils relacions que mantenia amb Barcelona. Pere es lamentava que Barcelona, com a cap del Principat, no donés exemple. Si la ciutat no l'auxiliava, Lleida es perdria. El rei temia que les dilacions i les negociacions interminables amb els consellers de la ciutat fessin perillar l'operació. Pere no commutà l'usatge, però s'avingué a què els religiosos i eclesiàstics restessin a la ciutat amb una quarta o tercera part dels homes disponibles per tal que la capital no quedés desprotegida. La resta, però, tenien l'obligació de reunir-se amb el rei. Pere especificava també que tots els homes que participaven a l'host a cavall¹⁰¹⁸ havien de seguir-lo obligatòriament, ja que necessitava tota la cavalleria possible.

Paral·lelament a la negociació, s'organitzava la reunió de les hosts. El dia 23 de maig, per facilitar i incentivar la incorporació a files dels homes, s'emetia un guiatge per tots aquells que anessin al *Princeps namque*, així com per les seves famílies. A tots aquells que no poguessin acudir a la crida per malaltia se'ls obligava a llogar una persona de la seva mateixa vegueria per a què els substituís. Pensem que, tot i que l'usatge impliqués la mobilització general, mai no es mobilitzava tota la població, sinó que sempre quedava un contingent d'homes, més o menys elevat, segons decisió del monarca, per tenir cura del funcionament de les comunitats i defensar-les en cas d'atac.

Davant de les exigències reials, el Trentenari barceloní es preparà per obeir la crida. El Consell de Cent creà una vuitena encarregada d'organitzar la mobilització. El 26 de maig¹⁰¹⁹, aquesta vuitena i el Trentenari es reuniren per organitzar l'host que Barcelona aportaria a la crida i ordenaren que, l'endemà, els cinquanteners i deseners es reunissin amb els consellers a la casa de la ciutat portant un memorial de cadascuna de les seves desenes i cinquantenes on s'especificués de quants homes disposaven. Un cop sabut, això anunciaren el dia de partida de l'host de Barcelona. El Trentenari i la

---

¹⁰¹⁷ ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum 25, f. 65r–66r.

¹⁰¹⁸ Homes d'honor.

¹⁰¹⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 120v-121r.

vuitena escolliren Berenguer Saiol, ciutadà, com a capità de l'host de Barcelona per a aquesta expedició i la bandera de la ciutat fou portada al portal de Sant Antoni en senyal de mobilització de l'host. La ciutat semblava, doncs, haver-se vist obligada a complir amb l'usatge de manera estricta i sense cap mena de commutació ni redempció.

El 27 de maig¹⁰²⁰, el Trentenari es tornà a reunir al verger de la casa de la ciutat, i el conseller Jaume Ros exposà que, comprovades les disponibilitats de cinquanteners i deseners, la ciutat podria mobilitzar molts menys homes dels que el rei Pere esperava. Comptant el nombre de focs de la ciutat i descomptant-hi els eclesiàstics, les vídues, els pubills i els miserables no s'arribava, ni de lluny, al que el rei demanava. El Trentenari pensà un pla alternatiu que, curiosament, coincidia amb la proposta de commutació de l'usatge que des d'un bon inici havia suggerit el municipi. L'única manera que se'ls acudia d'aconseguir un contingent de tropes de forma ràpida era assoldant dos mil soldats per un període d'un mes. Aquests soldats cobrarien un sou de 12 diners per persona i dia, cosa que suposaria una despesa de 3.000 lliures per la ciutat, que es pagaria, cas que el Consell de Cent donés el seu vistiplau, de la subvenció dels cavalls. L'endemà, el Consell de Cent s'afanyà a aprovar la proposta. El 30 de maig semblava que tot estava disposat per a la sortida de la bandera. Berenguer Saiol, com a capità de l'host, havia obtingut una bestreta de 25 florins i estava previst que la ciutat pagués 15 sous a cada home que marxés amb la bandera. La resta de la paga, la rebrien un cop al destí.

Segurament, el ràpid acord al que arribaren el Trentenari i la vuitena fou condicionat per la vinguda del rei a la ciutat. Segons el *Dietari de la Diputació del General*, el rei Pere va deixar les seves tropes a Piera, Cervera i La Llacuna i anà a Barcelona per pressionar el consell barceloní i accelerar la sortida de l'host de la ciutat¹⁰²¹, tot i que el *Manual de novells ardits*¹⁰²² ens

---

¹⁰²⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16 f. 121 v.

¹⁰²¹ *Dietari de la Deputació del General de Catalunya. op. cit.*, v. 2, p. 67.

¹⁰²² *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 450. El Manual afirmà que el rei vingué a la ciutat per a l'execució de dos acusats de sodomia.

en dóna una altra versió. El fet és que Pere restà a Barcelona fins al 28 de maig, partí l'endemà que el municipi hagués pres l'acord. El rei aconseguí, doncs, que el 2 de juny els homes de l'host de la ciutat sortissin per anar a trobar-se amb ell a Vilafranca. Amb tot, les condicions, però, les havien acordat els consellers i ell no havia pogut fer valer del tot la força de l'usatge.

A molts altres municipis de la resta de Catalunya, la crida de l'usatge també havia aixecat reticències i dificultats. La ciutat de Vic va fer cas omís de la convocatòria i el rei es veié obligat a adreçar una carta¹⁰²³ al veguer, al sotsveguer i als consellers de la ciutat on els recordava les penes en les que podien incórrer si no obeïen i els ordenava reunir-se amb ell al més aviat possible.

A aquestes alçades, principis de juny, el rei ja començava a veure clar que el procés de reunir l'host s'allargaria molt més del que ell, inicialment, havia previst. El 3 de juny, el rei repetí la crida de l'usatge sense atrevir-se a posar un altre termini de reunió. En aquest cas, s'especificava que així que sentissin la crida, els homes s'haurien de reunir amb ell al més ràpidament possible. Cada cop l'autoritat reial s'anava afeblint més.

El rei, en adonar-se que el nombre de gent que aconseguiria reclutar d'aquesta manera seria força inferior a l'inicialment esperat, feu una crida als seus capitans de l'Empordà: en Jofre de Rocabertí¹⁰²⁴, en Joan de Silva¹⁰²⁵ i

---

¹⁰²³ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 60v-71r.

¹⁰²⁴ Vescomte Jofre de Rocabertí, era un dels principals senyors de l'Empordà. Tot i que en un principi es mostrà allunyat de la política i no prengué part en les inacabades corts de Lleida, des del principi de la rebel·lió es situà al costat del Principat. El rei Joan dóna els dominis de Jofre a Pere de Rocabertí, però els vassalls es negaran a reconèixer un altre senyor que no sigui Jofre. Des del 17 d'octubre de 1462, formava part del Consell del Principat. Tenia el càrrec de capità de les tropes de l'Empordà. Sembla ser que, des de la primavera de 1464, les forces de l'Empordà estaven dividides en tres capitaniaes: al nord del Fluvià sota les ordres del vescomte, al sud del Ter sota el baró de Cruïlles i el sector central sota el comandament de Joan de Silva. (Sobrequés, Santiago "Jofre VII de Rocabertí, senyor de Peralada i la fi de l'Edat mitjana a l'alt Empordà," dins *La Guerra civil catalana del segle XV...* v. 2, pp. 160-162).

el baró de Cruïlles¹⁰²⁶, per a què signessin treves deixant a l'Empordà només els homes indispensables sota el comandament de Pedro de Castro i s'afegissin a les tropes reunides a Vilafranca. Així mateix, el rei autoritzava cridar l'usatge *Princeps namque* per l'Empordà, tot i que anteriorment havia estat exclòs de la convocatòria pel fet que es trobava fortament perjudicat per la guerra.

El 7 de juny, el rei escriví als consellers de Barcelona des de Vilafranca confirmant l'arribada de les tropes enviades per la ciutat¹⁰²⁷ i es comprometia a què, un cop hagués comprovat la presència dels dos mil homes acordats, atorgaria l'absolució de l'usatge a la ciutat. El 9 de juny el rei partí de Vilafranca amb els homes que, fins al moment, s'hi havien aplegat¹⁰²⁸, decidit a no perdre més temps esperant unes tropes que no acabaven d'arribar.

El 12 de juny, Pere encara confiava en la possibilitat de guanyar si atacaven el camp enemic en una acció ràpida. Els campaments del rei Joan i de la reina estaven separats pel riu i Pere proposà a Menand de Beaumont¹⁰²⁹ atacar-ne un i eliminar-lo. Si això fallava, el rei planejava

---

¹⁰²⁵ Aquest capità, vingut des de Portugal amb el rei Pere fou un dels seus homes de confiança, participà en l'ambaixada que aquest envià al rei d'Anglaterra el 1466. Fou anomenat capità de la part de l'Empordà que estava sota domini directe de la Generalitat. Com a tal, tot i comptar amb el recolzament reial, va tenir constants enfrontaments amb la Generalitat, els diputats de la qual adduïen que el portuguès es permetia drets que no li pertocaven. (Martínez Ferrando, J. Ernesto. *Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal...*, pp. 154-156).

¹⁰²⁶ El baró Bernat Gilabert de Cruïlles posseïa un dels senyories més importants del Baix Empordà, on dominava uns cinc mil focs. El seu senyoriu fou un dels focus més actius en l'alçament remença. Els remences intentaren atacar el seu castell de Peratallada. A partir del 17 d'octubre de 1462, formà part del Consell del Principat. Pere de Portugal el confirmà en la capitania de l'Empordà. Fou un dels principals cabdills militars del bàndol de la pàtria fins a què caigué presoner després de la batalla de Calaf. (Sobrequés, Santiago "L'Alta noblesa del nord de Catalunya," dins *La Guerra civil catalana del segle XV...*, v. 2, pp. 57-60).

¹⁰²⁷ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25 f. 75 r.

¹⁰²⁸ *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 451.

¹⁰²⁹ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 78 r.-v.

avituallar la ciutat quan els dos campaments enemics s'unissin deixant una banda del riu lliure. La situació de Pere de Portugal no era gaire bona, a causa de les dificultats econòmiques, Menand de Beaumont i els seus homes feia temps que no rebien la seva paga, i Joan II comptava amb un nombre de forces considerable: més de tres-cents homes a cavall i uns cinc-cents peons.

El 18 de juny, el ciutadà Bernat Marimón es reunia amb els consellers i la major part del Trentenari per exposar-los el parer del rei sobre els dos mil homes aportats per Barcelona i la possibilitat que aquesta aportació servís com a redempció de l'usatge pels barcelonins¹⁰³⁰. Pere, tanmateix, es resistia a redimir l'usatge en aquestes condicions. El rei no estava d'acord que els homes s'assoldessin només per un mes, perquè l'enemic cobraria ànims sabent que només li calia resistir un mes i després podria vèncer més fàcilment. A més a més, Pere tenia el convenciment, segurament avalat per l'experiència, que poc abans que acabés el termini, els homes assoldats, llicenciats o no, fugirien cap a casa seva i, molts dels homes de les altres hosts del Principat els seguirien, no volent ser menys que els barcelonins. Per si fos poc, ja havien passat quinze dies del mes assoldat i les tropes encara no havien entrat en acció, en part per problemes d'abastament. Per tot això, el rei demanava a la ciutat que assoldés els homes per tant de temps com fes falta fins al final de la campanya¹⁰³¹.

El rei es mostrà ferm¹⁰³² en la seva decisió de no alliberar la ciutat del compliment de l'usatge sota aquelles condicions, perquè entenia que el tracte li era clarament desavantatjós. D'altra banda, deixava ben clar que els homes d'honor que no havien acudit a la crida no havien estat redimits de complir l'usatge, per tant, els ordenava acudir-hi.

---

¹⁰³⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 125r-128v.

¹⁰³¹ Si no es redimia l'usatge, els ciutadans es veurien obligats a mobilitzar-se tant de temps com calgués fins a finalitzar el perill que l'havia fet convocar.

¹⁰³² Podem veure aquí un exemple dels freqüents "mals entesos" entre el rei i les institucions que van caracteritzar el regnat de Pere de Portugal.

Davant la carta del rei, Jaume Ros, un dels consellers que havia intervingut des del principi en l'organització de l'host i en la negociació de la commutació de l'usatge amb la fórmula de dos mil homes assoldats per un mes¹⁰³³, protestà dient que això no era el que havien acordat. Ja hem dit abans que el rei es trobava a la ciutat quan el consell va prendre la decisió d'assoldar els dos mil homes per un mes, per tant, ens inclinem a pensar que segurament Jaume Ros tenia raó i que el rei devia modificar el seu parer a la vista de la situació.

Malgrat tot, els consellers es mostraren comprensius amb les raons exposades pel rei i decidiren pagar els homes per un altre mes. Proposaven pagar un ral, és a dir, 45 florins a cada home, i suggerien tres maneres de repartir el pagament del sou de les tropes entre la ciutat com a institució i els "poblats"¹⁰³⁴ de la dita ciutat" segons meitat i meitat; o segons dos terços la ciutat i un terç els "poblats"; o bé tres quarts la ciutat i la quarta part els "poblats". Era evident que, fos quina fos la fórmula adoptada per assoldar els homes, el municipi no disposava de diners suficients per afrontar la despesa i calia crear nous tributs per a què els habitants de Barcelona contribuïssin a la despesa. Com totes les decisions relatives a noves impositcions, calia remetre-la al Consell de Cent, el qual decidí que el sou el pagarien amb dues parts procedents dels drets ja imposats i una tercera part l'assumirien els poblats a la ciutat.

Al mateix temps, Pere cercava reforços a l'estranger i millorava les seves aliances internacionals amb Castella i França¹⁰³⁵. L'ambaixador castellà li assegurà el suport d'Enric IV de Castella i li digué que Fernando de Silva no trigaria a arribar amb els homes a cavall que havia sol·licitat. El rei de França semblava que estava a punt d'enviar una ambaixada mostrant-li el seu recolzament. De tota manera, Lluís XI, que començava a tenir problemes amb el duc de Borgonya, no semblava gaire disposat a enviar tropes de

---

¹⁰³³ Vegeu, ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 121 v.

¹⁰³⁴ En aquest cas, m'inclino a pensar que quan fan servir el terme "poblats" es refereixen als habitants.

¹⁰³⁵ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 79 v.- 80r.

suport a Pere¹⁰³⁶. Els reis veïns també veien Lleida com la prova de foc per a Pere de Portugal i esperaven els resultats de l'enfrontament per decidir les seves aliances.

Tal i com preveia el rei, no trigaren a aparèixer els primers casos de deserció¹⁰³⁷ a causa, principalment, dels retards en la paga. Es produí un enduriment en les penes per deserció i es dictaren sentències molt severes per evitar que proliferés l'exemple. El veguer i el sotsveguer tenien ordres de detenir els fugitius i, si eren oficials, executar-los sumàriament, mentre que si eren soldats els havien de dur a Barcelona, on havien de ser condemnats a galeres. Malgrat tot, sabem que tant les desercions com els intents de frau per tal de cobrar més d'una soldada o bé una soldada més gran de la que els corresponian foren molt freqüents i no sembla que les normatives punitives fossin sistemàticament aplicades.

Les reticències i dificultats per al compliment de l'usatge eren comunes a totes les poblacions del Principat. A finals de juny¹⁰³⁸, el rei ja s'adonà que la crida de l'usatge havia estat un fracàs i que la majoria de poblacions i senyories n'havien fet cas omís. El rei escriví al seu algutzir per a què amenacés la gent que si d'una vegada per a totes no acudien a la convocatòria, serien multats i se'ls aplicarien les penes més severes. Segons la carta, calia pressionar tot el territori a excepció de la ciutat de Barcelona, que sembla que fou l'única que havia fet un esforç per satisfer la crida. El 2 de juliol, el rei¹⁰³⁹, des de Cervera, reclamava als consellers de Vic que, ja que no havien aportat el nombre d'homes previst, si més no, els disponibles fossin assoldats per un mes més, ja que el termini pel qual estaven inicialment contractats era a punt d'expirar.

---

¹⁰³⁶ Sobre el regnat de Lluís XI de França, vegeu: Heers, Jacques. *Louis XI*. Paris: Perrin, 2003. pp. 55-73.

¹⁰³⁷ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 84v.

¹⁰³⁸ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 80v-81r. (26/6/1464).

¹⁰³⁹ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 83r.

El 6 de juliol, Lleida es va rendir a Joan II sense que Pere hagués aconseguit organitzar l'exèrcit per a emprendre cap acció per alliberar la ciutat del setge. A la carta que el rei enviava als consellers i diputats donant notícies sobre la pèrdua de la ciutat¹⁰⁴⁰, Pere estava convençut que la derrota es devia al poc interès que havia mostrat la gent del Principat per acudir a la seva convocatòria¹⁰⁴¹. Per la seva carta, sabem que ni els capitans de l'Empordà, ni Menand de Beaumont ni Ramon Planella hi havien acudit, tampoc s'havia fet efectiva l'ajuda que li havien promès alguns dels oficis de Barcelona. La convocatòria del príncep va resultar un autèntic fracàs. Ni hi van anar els homes convocats ni, en la majoria dels casos, l'usatge fou commutat per homes assoldats o per diners.

Podríem pensar que el poc èxit de l'empresa lleidatana hauria fet que el rei desistís en la seva convocatòria del *Princeps namque* però no fou així. El 20 de juliol,¹⁰⁴² el rei, trobant-se a la ciutat de Barcelona, es negà a signar la redempció del *Princeps namque* que li demanaren els representants de la ciutat. De fet, al rei no li mancaven motius per mantenir convocat l'usatge, si bé Lleida ja estava perduda, Cervera encara es trobava amenaçada.

A partir d'aleshores, la Diputació del General prengué un paper més actiu en l'assumpte. Decidí ordenar una nova exacció general pagadora per a tots els braços per assoldar mil rossins¹⁰⁴³, és a dir: quatre-cents homes d'armes¹⁰⁴⁴, sis-cents genets¹⁰⁴⁵ i uns quants homes a peu¹⁰⁴⁶. Val la pena

---

¹⁰⁴⁰ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 89r-v.

¹⁰⁴¹ Malgrat les opinions del rei Pere, Zurita, als seus *Anales de la Corona de Aragón*, v. 7 p. 472, afirma que el rei sí que havia pogut reunir una bona quantitat de cavalleria i de peons. En vista de la desorganització que regnava al bàndol de Pere de Portugal, i havent vist les diferents crides del rei que van ser reiteradament desoïdes per moltes poblacions, ens inclinem a pensar que, en aquest cas, potser Zurita exagerava les forces que havia pogut reunir el rei Pere.

¹⁰⁴² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 132v-133 r.

¹⁰⁴³ Es parla de rossins per fer referència a les tropes muntades, sigui a cavall o en un altre tipus de muntures.

¹⁰⁴⁴ Els homes a cavall era com es denominava a la cavalleria pesada. Sembla que cada "equip" d'homes d'armes o cavalls armats constava d'un cavall de batalla amb un genet

remarcar que la Diputació acordà i feu complir aquesta deliberació, que implicava la posada en marxa d'un nou impost, amb l'únic suport del municipi barceloní, les dues institucions que havien estat l'ànima de la revolució. Les institucions no van ni pensar a sol·licitar al monarca la convocatòria de Cort General en un moment que el rei fins i tot havia dissolt el Consell del Principat¹⁰⁴⁷. Segurament, i tal i com apuntà Jaume Vicens Vives, la derrota de Lleida, que va desprestigiar molt el monarca, i la decisió de la Diputació i dels consellers de Barcelona de crear un tribut per sostenir la guerra no fou del tot aliena a la restauració per part del rei del Consell del Principat¹⁰⁴⁸.

Segurament, la Diputació es va veure empesa a aquesta decisió per la pressió exercida pel monarca, aleshores present a la ciutat, que ja s'havia queixat diverses vegades de la indiferència dels seus súbdits i de la reticència que mostraven a prestar diners i ajuda en un moment de tanta necessitat també hi influí la pressió del municipi barceloní que, fins aquell moment, suportava la major part de la despesa sense la implicació de la resta del territori.

Després de la derrota de Lleida, s'esvaí la possibilitat de rebre suport militar del rei de França o del de Castella. Pel que fa a França, l'oferta de Pere de Portugal, tramesa a través del comte de Candale¹⁰⁴⁹, de renunciar a

---

completament equipat tres o quatre persones més i un o dos cavalls de recanvi. Ferrer Mallol, M. "La organización militar en Cataluña en la Edad Media"..., p. 168.

¹⁰⁴⁵ Es tractava de cavalleria lleugera. El cavall i el genet estaven armats més lleugerament (loriga, pespunt, bacinet, llança, espasa, atzagaia). L'equip constava de tres homes, un cavaller, i dos a peu. Ferrer Mallol, M. Teresa, "La organización militar en Cataluña en la Edad Media"..., p. 169.

¹⁰⁴⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 133v- 134r. (24/7/1464).

¹⁰⁴⁷ Tal i com apuntà Zurita, Pere de Portugal va dissoldre el Consell del Principat en el període de març a agost de 1464. Suposem que aquesta decisió presa, segons el punt de vista interessat de Zurita, per a *oponerse a la tiranía y desorden de los que tenían en el gobierno de la Diputación* no contribuí a la bona entesa entre les institucions i el nou rei, que ràpidament guanyà fama de tirà. Veure: Zurita, Jerónimo. *op. cit.*, v. 7., p. 464.

¹⁰⁴⁸ Vicens Vives. Juan II de Aragón (1398-1479):..., p. 293.

¹⁰⁴⁹ Joan de Foix, comte de Candale, lloctinent del rei de França.

la sobirania dels comtats i lligar una aliança per mitjà d'un doble casament – Pere es casaria amb la germana de la reina de França, i la germana de Pere es casaria amb el duc de Berry, germà de Lluís XI– a canvi de l'ajuda militar francesa, fou rebutjada per un Lluís XI ofès per no haver estat ell l'escollit com a rei de Catalunya. D'altra banda, Enric de Castella es comprometé el 9 de juny a Corella a no prestar ajuda militar a Pere de Portugal¹⁰⁵⁰.

El rei, delerós que aquesta nova imposició pel manteniment de les tropes que establia la Diputació tirés endavant, manà fer un recompte de focs a tots els pobles, llocs i viles de l'Empordà i el bisbat de Girona¹⁰⁵¹. Calia fer un nou fogatge o, si més no, una estimació del nombre de focs del territori, ja que el fogatge vigent feia gairebé un segle que era fet i, evidentment, la situació demogràfica havia canviat molt des d'aleshores.

Mentre la Diputació no tirava endavant el projecte, el rei no va perdre l'oportunitat de reclamar ajut a les ciutats que no havien obeït la convocatòria. En el cas de Tortosa¹⁰⁵², el castellà d'Amposta i Tortosa fou l'encarregat de tractar amb el consell de la ciutat per recordar-los que, ja que no havien obeït la crida, si no volien que se'ls apliqués les penes de l'usatge, calia que oferissin una compensació monetària al rei. Pere estava informat per Menand de Beaumont que els consellers s'avindrien a oferir uns 5.000 florins.

A finals de juliol¹⁰⁵³ de 1464, començaren a Barcelona les reunions entre els representants de la ciutat i els de la Generalitat per tal d'aprovar i organitzar la creació del nou tribut que serviria per a assolir mil quatre-cents cavalls i un cert nombre de gent a peu per a la defensa del Principat. Aquest nou tribut és el que es va anomenar *la subvenció dels cavalls*, de què hem parlat anteriorment i, tot i que fou sotmès a diverses modificacions, restà

---

¹⁰⁵⁰ Vicens Vives. *Juan II de Aragón (1398-1479)*..., pp. 294-295.

¹⁰⁵¹ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 90 v. (27/7/1464).

¹⁰⁵² ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum 25, f. 95 r. (5/8/1464).

¹⁰⁵³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, 152r-157 v. La data del primer document és 26 de juliol de 1464.

vigent durant tota la guerra. Es tractava de taxar amb un tall directe tots els focs de les poblacions fidels al rei Pere: reials, eclesiàstics i nobiliaris per tal de finançar els homes que calguessin per a l'exèrcit. Aquesta subvenció no tenia un període establert, sinó que podia cessar en el moment que el Consell de Cent i la Diputació ho decidissin. El rei es comprometia, a canvi, a no tornar a convocar l'usatge *Princeps namque* i a què, en cas que aquest fos convocat, immediatament cessaria el pagament del nou tribut. Van establir una taxa de 10 sous mensuals per foc i, després de fer una estimació de focs per vegueries, la Diputació calculava que es podrien ingressar unes 1.009 lliures, 10 sous mensuals. Aquest tribut estava exclusivament consignat a la contractació de tropes i no podia ser gastat en res més. La imposició havia de començar a aplicar-se al novembre de 1464.

Foren els propis consellers i diputats qui van decidir el que cobraria cada tipologia de soldat. Es va establir que els homes a cavall amb patge que dugués cavall amb cobertes cobrarien 24 florins al mes; els que duguessin cavall sense cobertes, 22 florins; els cavallers a la gineta cobrarien 12 florins, mentre, els peons, si duien cuirassa, en cobrarien 5 i si no en duien, només 4 florins.

Els diputats i consellers també foren el que es van encarregar de contractar i escollir la gent que havia de ser assoldada. Pensaren en diverses ubicacions on poguessin passar revista i valorar la qualitat dels genets i cavalls que volien ser contractats. Primerament, pensaren a fer-los passar revista a l'edifici que la Generalitat posseïa davant de Llotja, però de seguida s'adonaren que aquella no era la ubicació idònia, ja que la revista de les tropes interferiria amb el tràfec comercial i administratiu de la zona i podia causar tota mena d'accidents. Tot i que el rei volia que els homes fossin contractats davant del Palau reial, els diputats i consellers s'oposaren totalment a aquesta idea, i decidiren que la revista i la contractació de tropes es faria en un dels portals de la ciutat. Sembla talment que els representants de la ciutat i de la Generalitat volguessin evitar qualsevol intervenció del monarca en aquest afer. Desfilant davant del palau reial, podria fer semblar que les tropes les pagava el rei.

Podem concloure, doncs, que l'exèrcit era pagat, escollit i contractat exclusivament per la Generalitat i el Consell de Cent. La figura del rei semblava quedar relegada a un mer paper de cap de l'exèrcit amb l'obligació d'haver de rendir comptes davant de les institucions del Principat i constret a demanar-los diners i homes sempre que els necessités. En aquest cas, el *Princeps namque*, pensat per a què el monarca tingués prou força per mobilitzar el poble havia fracassat estrepitosament: no només no havia funcionat la mobilització efectiva de tropes, sinó que la commutació de tropes per diners i la ulterior contractació de soldats, havia acabat éssent controlada per les institucions i no pel rei. Sens dubte, podem afirmar que tot aquest afer va contribuir remarcablement a la pèrdua de prestigi i d'autoritat del rei Pere.

La segona convocatòria de l'usatge *Princeps namque* es produí el 1467, ja sota el regnat de Renat d'Anjou. El 10 d'abril, el primogènit de Renat d'Anjou, Joan de Lorena, arribà a Perpinyà amb un gran exèrcit. Abans d'entrar a Barcelona, passà tota la primavera i l'estiu intentant dominar l'Empordà i, sobre tot, assetjant, sense èxit, la ciutat de Girona. La segona crida de l'usatge l'hem de relacionar forçosament amb les necessitats financeres de l'exèrcit. Joan de Lorena acudí a aquesta fórmula per tal d'aconseguir de les institucions la quantitat necessària per assoldar més tropes.

Des dels inicis, els progressos bèl·lics de Joan de Lorena toparen amb el principal obstacle per dur a terme la guerra: la manca de diners per assoldar contingents armats. La Diputació del General ja no tenia prou liquiditat per enviar diners al monarca. Tal com hem explicat anteriorment, aquí hem de fer menció, novament, a les qüestions financeres. La Diputació es veia obligada a fer una emissió de deute públic amb la col·laboració del Consell de Barcelona per fer front a les demandes de diners. La ciutat de Barcelona i la seva Taula de canvi suportaven la major part del pes de la despesa de guerra.

Un bon exemple d'aquest procediment es produí al maig de 1467¹⁰⁵⁴: un mes després de la seva entrada a Catalunya, el primogènit demanà a la Diputació 12.000 francs per pagar l'ajuda del comte d'Armanyac, els homes del qual havien acudit en defensa de Joan de Lorena entrant per Aragó. La Diputació, que no comptava amb diners en efectiu, per tal de satisfer la petició, va emetre un censal venedor al Consell de Barcelona per valor de 11.250 lliures a raó de 15.000 per 1.000. La Generalitat garantia el retorn del deute consignant al seu pagament part dels ingressos de les generalitats. Aquest interès tan elevat és el que es mantindria en totes les operacions d'emissió de censals descrites a continuació. La pujada de l'interès era motivada tant per la manca de moneda circulant, com per la necessitat d'animar els inversors a comprar deute públic en una situació en la qual la solvència de les institucions era més que dubtosa.

El juliol¹⁰⁵⁵ de 1467, la situació es repetí i la Diputació tornà a demanar un préstec al Consell de Cent, aquest cop per valor de 2.500 lliures, i amb el mateix interès que l'anterior per assoldar més homes a cavall. Aquest censal també estava avalat pels nous drets vinculats a les entrades i eixides, la construcció de naus i a la bolla de plom.

Al cap de quinze dies,¹⁰⁵⁶ Joan de Lorena tornà a demanar més diners. Aquest cop, però, va trametre la demanda directament al municipi barceloní. El primogènit demanà que la ciutat li enviés el sou de tres-cents homes. El consell decidí enviar-li el sou de dos-cents homes que equivalia a 800 florins¹⁰⁵⁷. El sou per poder contractar els cent homes restants se li lliurà després que els consellers li exposessin que la ciutat i, sobretot, la Taula de canvi, ja no estaven en condicions de desprendre's de tants diners.

---

¹⁰⁵⁴ 16 de maig de 1467. *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p.477.

¹⁰⁵⁵ 16 de juliol de 1467. *Ibíd.*, v. 2, p. 479.

¹⁰⁵⁶ 4 d'agost de 1467. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, p.38r.-v.

¹⁰⁵⁷ Podem deduir, doncs, que el sou era d'uns 4 florins per cap.

La Taula de canvi, en efecte, s'estava descapitalitzant ràpidament. Només mig any després, el 4 de febrer de 1468¹⁰⁵⁸, la Generalitat i el Consell de Cent van aconseguir un privilegi signat per Joan de Lorena, concedint que cap dipòsit de la Taula de canvi de Barcelona pogués ser requisat ni pel primogènit ni per cap altra persona encara que els dipositaris fossin enemics o criminals. Així mateix, els censals emesos per la ciutat serien guiats tant en preus com en pensions. Aquesta mesura s'acompanyava d'una altra, decretada el 18 del mateix mes¹⁰⁵⁹, que establí que, atesa la manca de liquiditat de la Taula de canvi, no se'n podria treure diners si no és que tots els creditors i censalistes així ho acordessin.

A l'estiu de 1467, la pressió en la demanda d'efectius i de diners per a la campanya de l'Empordà i per al setge de la Força de Girona era molt gran. El 17 d'agost¹⁰⁶⁰, Joan de Lorena tornà a demanar homes per la guerra. La Diputació només va poder assoldar cinquanta homes que foren enviats al seu destí a bord de la nau de Setantí, prestada pel Consell de Barcelona. Malgrat que els conseller i els diputats comprenien que calia més homes per continuar la guerra, la penúria econòmica era tan gran, que no podien contractar més gent. Per tant, el Consell de Barcelona decidí enviar el veguer amb un conseller per tal de convocar el sometent del Maresme i el del Vallès i reunir el major nombre de gent possible:

*per quant lo senyor Primogènit stà ab poque gent a peu donaven ab opinió ésser gran servey del senor rey e del dit senyor primogènit lo veguer acompanyat d'un dels honorables conseller anar en Vallès e Maresme e, somatent, traure la major gent que poguessen*¹⁰⁶¹.

Finalment, el 31 d'agost el primogènit va entrar a Barcelona i el 3 de setembre, a instàncies del comte de Campobasso, que estava a càrrec de la campanya de l'Empordà, va demanar tropes una altra vegada. Aquest cop,

---

¹⁰⁵⁸ Safont, Jaume. *op. cit.*, pp. 211-212.

¹⁰⁵⁹ *Ibid.*, p. 213.

¹⁰⁶⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, p.41r.

¹⁰⁶¹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, p.41r.

fou el comte d'Iscla qui es presentà davant del consell de la ciutat per explicar que calia assoldar mil peons per tal de mantenir el setge de Girona i evitar que la ciutat fos ajudada per les tropes de Joan d'Aragó.

Ítem, foren lestes en lo dit Concell de XXXII, de voluntat dels dits consellers, dues letres portades en lo present Consell per lo egregi comte d'Iscla continents en efecte que si lo dit senyor trametrà en Empurdà M pehons serien per resistir, que los inimichs no provehirien ni darien socors algun a la ciutat de Gerona que fins açí la dita ciutat no era soccorreguda. Prega los dits consellers e consell que, ab suma diligència, entenguen per servey del dit senyor rey i del dit senyor primogènit vullen entendre en fer los dits cent pahons¹⁰⁶².

Després de deliberar i crear una comissió per tractar el cas, el Consell decidí, per primer cop, negar-se a satisfer la petició del monarca. La ciutat envià al primogènit una delegació de vuit homes per tal de recordar-li que Barcelona s'havia esforçat a satisfer totes les seves peticions, però que ja no podia oferir més diners.

E, feta relació en lo present Concell per los honorables consellers e XVI als quals era stat remès per lo present Concell, ab refferir lo dit Concell dellibera e conclòs ésser feta resposta per los honorables consellers acompanyats de VII pròmens, dos de cada estament, sobre la dita demanda feta per lo dit senyor primogènit dels dits M pehons, al qual sien notificats los serveys los quals aquesta ciutat a fet a sa senyoria après que lo dit senyor és stat arribat en província d'Empurdà e ab quan treball los dits serveys son stat fets. E, més clarament e uberta, sigui significada al dit Senyor la urgent necessitat en la qual present ciutat és constituïda. E, per açò, diran al dit senyor que lo Concell ha delliberat a present no poder satisfer el servey de sa senyoria demanat segons gran voluntat que la dita ciutat ha. E son les VIII persones eletes per lo present Concell les següents: ciutadans: Jacme Çapila, Ffelip de Farrera, mercaders: Ffrancesch Junyent, Pere Amat, artistes: Climent Vilar, notari, Jacme Boxadell, barber. Menestral: Pere Figueres, çabater; Pere Alberich, parayre". E més

---

¹⁰⁶² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, 44r.

*clarament e uberta sia, sigui ficada al dit Senyor la urgent necessitat en la qual la present ciutat és constituïda. E, per çò, diran al dit Senyor que lo Concell ha delliberat a present no poder sattisfer al servey de sa Senyoria demanat segons la gran voluntat que la dita ciutat ha*¹⁰⁶³.

Davant de la negativa, Joan de Lorena assistí a la següent reunió del Consell de Cent per convèncer-los que l'ajudessin a assoldar mil peons i que ell ja miraria com sostenir la Taula de canvi. El Consell de la ciutat no veié gaire clar l'oferiment del primogènit i contestà evasivament que aquests assumptes no competien a la ciutat de Barcelona, sinó a la Diputació, ja que afectaven tot el Principat. Els consellers, per tant, es van reunir amb els diputats per trobar una solució¹⁰⁶⁴.

La solució adoptada fou una variant de la ja assajada: emissió de censals per part de la Diputació a expenses de la ciutat. Com que la ciutat tampoc no tenia liquiditat per comprar els censals de la Diputació, s'oferí com a intermediària i garant en l'operació de venda¹⁰⁶⁵. El procediment havia de ser el següent: la Generalitat calculava el muntant del deute i les pensions que generaria i ho consignava sobre determinats drets que permetessin recaptar els diners necessaris per pagar els interessos generats pel deute. Barcelona prestava crèdit a la Diputació i s'encarregava de vendre els censals emesos i garantits per la pròpia ciutat. El 16 de setembre, es fixà finalment quina havia de ser la quantitat que calia donar al primogènit i, per tant, quin havia de ser el valor de l'emissió dels censals: calia obtenir 4.000 lliures. Com que aviat es va veure que aquesta quantitat seria molt difícil de reunir, el primogènit es conformà a obtenir-ne 3.000, però pregava que es tramités al més ràpidament possible. Els censals foren consignats sobre la dissetena del forment i altres mercaderies que es venien a Barcelona, el dret de la sal i altres drets com el de la construcció de naus.

Ara aquelles se haien per via de carregaments de censals o per via d'altres manleutes més útils a lur coneguda, ab special obligació emissió entre

---

¹⁰⁶³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, 46r.

¹⁰⁶⁴ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18. 47v. (12-9-1467)

¹⁰⁶⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, 48r. (14-9-1467)

mans així dels disseté qui s'ha a deduir de la sal qui's ven segons se cull, del disseté de forment e altres coses qui's venen en la present ciutat de Barcelona; com encara dels drets imposats per fàbrica de naus. Com d'altres coses els dits deputats e VI persones puixen fer e fermar tots contractes de censals e èpoques dels preus d'aquelles e debitoris e altres que necessari serà dirigit així a la ciutat de Barcelona com a altres particulars persones. E no solament de les dites IIII mil lliures, ans encara de la demesia que serà necesària d'aquelles per desevanç d'haver aquelles dites IIII mil lliures en comptants ab semblants obligacions e seguretats quals en los dies passats son stades fetes en la dita ciutat per los carregaments de censals¹⁰⁶⁶.

Per assegurar el pagament d'aquestes pensions a càrrec de la Diputació, la ciutat de Barcelona passaria a rebre els diners recaptats per raó dels impostos de les naus i dels de la bolla de cera fins a què no es redimissin tots els censals que s'havien emès.

Es tractava que la ciutat avancés els diners a la Diputació per un període de temps, i quan es venguessin els censals emesos per la ciutat, aquesta recuperaria els diners deixats amb els interessos, mentre que la Diputació es faria càrrec del pagament de les pensions sense que això reportés despeses per a la ciutat i la Taula de canvi. Per poder avançar els diners demanats per Joan de Lorena, el Consell va augmentar en sis diners els tributs que es cobraven sobre el dret de les llanes i les sedes¹⁰⁶⁷.

Com s'ha explicat al capítol dedicat al finançament, aquest cop no es van trobar compradors per als censals. Aquest fet evidencia la poca confiança que, en aquell moment, tenien els inversors en les institucions, econòmicament molt debilitades per causa de la guerra. Per tant, el primogènit suggeria que calia que la Taula de canvi deixés els diners sense interessos¹⁰⁶⁸. En comptes d'això, els diputats van pujar el preu del tribut sobre les joies i la canemasseria en sis diners per lliura i el d'entrades i

---

¹⁰⁶⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, 48v (16/9/1467).

¹⁰⁶⁷ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, 50v. (20/9/1467).

¹⁰⁶⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, 52r (27/9/1467).

eixides en un diner per lliura i consignaren l'import que pensaven recaptar, unes 700 lliures anuals, a pagar les pensions i lluir els censals emesos¹⁰⁶⁹. Fent pública aquesta mesura, esperaven guanyar-se la confiança dels possibles compradors del deute públic.

La crisi econòmica era molt crítica i ni el General ni el Consell semblava que poguessin disposar de gaire més diners per continuar subvencionant la guerra i el mercat del deute públic ja estava saturat. Les despeses de l'exèrcit continuaven imparables i Joan de Lorena cada cop veia més difícil el poder aconseguir el finançament que necessitava per contractar homes i dur la guerra a bon port.

En aquest difícil context econòmic, Joan d'Anjou, que necessitava assolir urgentment més homes per a la campanya de l'Empordà, es plantejà convocar l'usatge *Princeps namque*. Abans d'ordenar la crida, el primogènit comunicà la seva intenció a la Diputació del General. Com s'ha esmentat en explicar el funcionament financer d'aquesta convocatòria d'usatge, el primogènit aconseguí el permís per cridar-lo sense haver de renunciar a la subvenció dels cavalls.

Les demandes de més efectius per part dels capitans de l'Empordà eren constants, i a Joan li urgia obtenir els homes que li calien per continuar la campanya. No dubtà, doncs, a servir-se d'amenaçes i pressionar els consellers de la ciutat per a què s'afanyessin a consentir a la seva proposta:

lo dit Senyor Primogènit los feu cridar e tornar a sa senyoria lo qual, en efecte, los dix que los dits fets se tractaven e es manejavaen ab gran dilació e que ell prestament ne volc hoc o no. E que sa senyoria era informada que alguns del Consell eren malalts e que ells los donaria la medicina que havien necessària e algunes altres paraules algun tant punyents¹⁰⁷⁰.

---

¹⁰⁶⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 53v-55v (1/10/1467). ACA. Generalitat. Deliberacions 112, f.276v-279r. (8/10/1467).

¹⁰⁷⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 57v.

Els consellers van accedir als desitjos del primogènit i el 19 d'octubre la ciutat de Barcelona començà el que havia de ser una àrdua i estranya negociació per a la commutació de l'usatge, els detalls de la qual ja han estat explicats anteriorment. El 30 d'octubre¹⁰⁷¹, després de quinze dies de negociacions sense arribar a cap acord concret, el primogènit efectuà la crida i donà nou dies per reunir tots els homes a Hostalrich.

Les negociacions, però, continuaren i, com ja hem comentat, es produí un fet sorprenent: Joan de Lorena, per via de gràcia, decidí alliberar del compliment de l'usatge artistes i menestrals, mentre que continuava obligant mercaders i ciutadans. Semblant decisió aixecà protestes per part dels mercaders i els artistes. L'intent de Joan que els estaments més rics redimissin l'usatge de manera particular fou molt contestat.

Les converses retardaren la reunió de l'host fins al 14 de novembre¹⁰⁷². Les institucions no consentirien que el primogènit recaptés directament un tribut sense la seva intervenció. Finalment, Joan de Lorena s'avingué a commutar l'usatge i les condicions que s'acordaren per Barcelona s'estengueren a altres ciutats i viles de Catalunya.

Les dues convocatòries de l'usatge guarden moltes semblances amb les que es van fer al llarg del segle XIV¹⁰⁷³. Les crides s'acostumaven a convocar com a mesura extraordinària en moments de gran necessitat i quan totes les altres alternatives per aconseguir diners, com l'augment dels impostos o el recurs a l'emissió de deute públic, s'havien mostrat ineficaces o insuficients.

---

¹⁰⁷¹ ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum. 54, f. 9r-9v.

¹⁰⁷² ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum. 54, f. 17v.

¹⁰⁷³ Les convocatòries fetes a mitjans del segle XIV han estat estudiades per Manuel Sánchez als següents treballs: Sánchez Martínez, Manuel. (2001) "La Presión fiscal en un año difícil: Catalunya a mediados de 1374-miados de 1375," *Mayurqa*. 27, pp. 25-45. Sánchez Martínez, Manuel. (2001) "La Convocatòria del usatge Princeps namque en 1368"..., pp. 79-107.

Les crides de les dues convocatòries que s'efectuaren durant la guerra acomplien clarament els requisits de l'usatge, emperò no comportaren una mobilització efectiva de totes les hosts del Principat ja que, malgrat les indecisions inicials sobretot en el primer cas, l'usatge s'acabà commutant. En ambdós casos, la commutació significà la monetarització del servei d'host la qual cosa comportà, especialment en el primer cas, repercussions fiscals a tot el territori. Les institucions tingueren cura d'evitar que l'administració reial pogués controlar aquesta tributació extraordinària derivada de l'usatge. El control de la fiscalitat per part de les institucions és, com bé sabem, una característica de la "fiscalitat d'estat" catalana¹⁰⁷⁴. Mentre que a les convocatòries que es van commutar durant el segle XIV, com fou el cas de la de 1374, la gestió dels diners recaptats per aquest concepte foren gestionats per una "comissió mixta" d'institucions/monarquia, formada per un membre de cada estament més un membre del Consell Reial¹⁰⁷⁵, durant la guerra civil, en canvi, foren les institucions s'encarregaren directament de la recaptació del tribut, eludint qualsevol temptativa de la monarquia de participar en la seva administració, no per casualitat el rei era un monarca elegit.

Es poden establir tota una sèrie de diferències entre la convocatòria de 1464 i la de 1467. La primera d'elles fou la diferent reacció davant la crida de l'usatge per part de les autoritats i el temps que trigà a acordar-se la commutació del servei. El 1464, la convocatòria agafà per sorpresa tant als diputats com als consellers de Barcelona. Les institucions no estaven preparades per actuar davant la crida d'un usatge que feia molts anys que no es convocava. La inicial desorientació de les institucions alentí molt el procés a causa del gran nombre de deliberacions que calgueren per tal de decidir la postura que calia prendre. Pere de Portugal semblava molt convençut en decretar una mobilització general efectiva de totes les hosts del país i només s'avingué a pactar una commutació monetària de l'usatge quan quedà

---

¹⁰⁷⁴ Sánchez Martínez, Manuel. *El Naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya, segles XII-XIV...*, p.12.

¹⁰⁷⁵ Sánchez Martínez, Manuel. "La Presión fiscal en un año difícil" ..., pp. 34-35.

clarament palès que ni amb la mobilització general no s'assolirien els contingents militars que esperava reunir.

La crida de 1467, en canvi, fou una convocatòria anunciada. Tothom sabia que el primogènit faria cridar l'usatge sempre i quan se li permetés seguir cobrant el tribut dels cavalls. Joan de Lorena no estava interessat a aconseguir una lleva d'homes desganats i mal preparats, prests per desertar en qualsevol moment, sinó que necessitava diners per contractar tropes eficaces. El príncep estava predisposat a commutar l'usatge perquè li calia una aportació extraordinària de diners que l'ajudessin a pagar les despeses de guerra. No ens hauria d'estranyar aquest capteniment, Joan de Lorena provenia de l'àmbit francès, on la institució de *l'arrière ban*¹⁰⁷⁶, que constituïa la reserva de l'exèrcit francès, rarament es portava a la pràctica, sinó que es commutava per diners o serveis. Per tot això, quan s'efectuà la crida, les institucions ja havien tingut temps de pensar l'oferta que farien com a commutació de l'usatge.

Les repercussions financeres també foren diferents en ambdós casos. El 1464, per tal d'obtenir els diners per a la commutació de l'usatge, s'establí un nou tribut: la subvenció dels cavalls. La implantació d'aquest tribut extraordinari guardava molts paral·lelismes amb la manera en què s'havia efectuat la recaptació per a la commutació de l'usatge del 1374. Es tractava de repartir la despesa mitjançant la paga d'una talla per foc a totes les terres del Principat. Emperò, mentre que el 1374 es va establir una duració màxima de quatre mesos¹⁰⁷⁷, el 1464 la duració del tribut es deixà a la voluntat de la Diputació i del Consell de Cent de Barcelona. Les institucions presentaven

---

¹⁰⁷⁶ La institució de *l'arrière ban* era la que permetia la mobilització general a França. Ja des de temps de Carles VII i, sobretot, des de Lluís XI, *l'arrière ban* només es convocava per regions i en situacions excepcionals, perquè el monarca era molt conscient que la seva crida paralitzava la vida econòmica de la regió on es convocava. Lluís XI, per tant, preferia exigir serveis monetaris o en espècies, per exemple que les viles i ciutats s'ocupessin de l'abastiment de l'exèrcit, dels allotjaments, etc. Favier, Jean. *Louis XI*. Paris: Fayard, 2001. p. 347.

¹⁰⁷⁷ Sánchez Martínez, Manuel. "La Presión fiscal en un año difícil" ..., pp. 34-35.

aquesta nova exacció, no com una imposició per part de la monarquia, sinó com *de propi motiu e mera liberalitat dels poblats en aquest Principat sens que en res per alguna forma ne hi són tenguts e obligats*¹⁰⁷⁸, tal i com s'establia també en els donatius de Corts. La subvenció quedaria automàticament suspesa en cas que el rei tornés a convocar l'usatge. Per això, tal i com observa Manuel Sánchez¹⁰⁷⁹ en el seu estudi de la convocatòria de 1368, més que d'una commutació, estaríem parlant d'una redempció de l'usatge. Els diputats i consellers de Barcelona, i no pas els oficials reial, s'encarregarien de recaptar el tribut. El monarca depenia, doncs, totalment de la voluntat dels diputats i dels consellers que gestionaven els diners que li eren absolutament imprescindibles per continuar la guerra. Atès que no gaudia d'autonomia financera, el poder del monarca restava molt limitat. La commutació de 1467, en canvi, no derivà en un impost general, sinó que Joan de Lorena, com acabem de veure, intentà introduir una novetat en voler que l'usatge es redimís a títol personal per poder gestionar els diners directament i no estar tan subjecte al control institucional. Evidentment, les institucions van neutralitzar aquesta novetat que no els era gens favorable i, a la pràctica, el pactisme evità qualsevol canvi en les relacions del poder fiscal.

La contractació dels efectius que havien d'anar a la guerra també presenta diferències. A la convocatòria de 1464, la tropa fou seleccionada per representants de la Diputació i el Consell barceloní. Les institucions evitaren curosament qualsevol intervenció de l'administració reial en la selecció dels homes i cavalls que havien de formar part de l'exèrcit. La contractació de la tropa pel propi municipi ja s'havia provat ineficaç en altres ocasions. El municipi no sempre tenia una idea clara de les necessitats militars i era molt probable que no s'assoldés prou gent adequada ni amb prou rapidesa¹⁰⁸⁰.

Després de la pèrdua de Lleida, Pere de Portugal i les institucions es disposaren a intentar una reforma del sistema defensiu de Catalunya. El rei

---

¹⁰⁷⁸ AHCB. 1.B.II-16 Concell de Cent. Deliberacions, 152r-157v.

¹⁰⁷⁹ Sánchez Martínez, Manuel. "La Convocatòria de l'usatge"..., p. 102.

¹⁰⁸⁰ *Ibíd.*, p. 102.

confiava més en les tropes portugueses de Fernando da Silva, molt més professionals i entrenades, que en les hosts catalanes i començà a fer nomenaments de nous alcaids i castellans pertanyents a aquest cercle. Les institucions no veieren amb gaire bons ulls aquesta predilecció per als portuguesos¹⁰⁸¹. Tenint en compte aquest context, comprenem que la Generalitat i el Consell volguessin assegurar-se que els diners no anirien a parar a mans estrangeres i que no es cometria cap frau. El 1467, no tenim cap notícia de com es feu la contractació de soldats. És possible, però, que en aquest cas el primogènit hagués intervingut més directament. Podem assegurar que els homes no foren assoldats directament pel Consell barceloní. Com ja ha estat dit abans, la crida de 1467 sembla que obeeixi més aviat al fet de satisfer necessitats econòmiques que no pas al reclutament de nous contingents de tropes, per tant no semblaria il·lògic pensar que els diners aconseguits amb la commutació haguessin estat destinats, a més a més d'assoldar noves tropes mercenàries, a pagar les que ja havien estat contractades amb anterioritat.

Mercenaris: professionals vinguts de fora?

En parlar de mercenaris, el primer que hauríem de fer seria aclarir el sentit del terme. Si consultem qualsevol diccionari general, la definició que s'hi dóna del mot mercenari serà: "tot aquell que serveix en un exèrcit estranger a canvi d'una paga". Quan reflexionem una mica, ens adonarem que la realitat¹⁰⁸² és un xic més complexa. Segurament, a cada conflicte caldria filar molt prim per distingir curosament els mercenaris dels simples soldats assoldats.

Al conflicte que ens ocupa, excepte en períodes molt puntuals i concrets en els quals es van mobilitzar les hosts locals sense commutar-les per

---

¹⁰⁸¹ Fonseca, Luis Adao. *O Condestável don Pedro de Portugal...*, pp. 151-157.

¹⁰⁸² Mockler, Anthony. *Mercenaries*. London: Macdonald, 1969, p. 19.

diners¹⁰⁸³, tots els soldats que hi participaven rebien un sou a canvi del seu servei, però no per això els podem considerar mercenaris. D'entre les tropes vingudes de fora també és molt difícil posar la frontera del què és o no un mercenari. Hauríem de considerar com a tals moltes de les tropes estrangeres que hi van lluitar enviades directament pels seus respectius monarques, per exemple les tropes borgonyones que arribaren a Catalunya durant el regnat de Pere de Portugal? I alguns capitans que actuaren a Catalunya, tot i venir entre les persones de la més extrema confiança dels reis, com els Mendoza, Dionís de Portugal o el mateix comte de Campobasso, també els podríem qualificar de mercenaris? Com veiem, la línia entre soldats a sou i fidels a una causa és ben prima.

Segons Janice Thomson, l'increment de la contractació de forces mercenàries en les guerres medievals i de principis de l'edat moderna va venir molt condicionada per les restriccions al servei militar que s'havien anat introduint a la societat feudal¹⁰⁸⁴.

Les relacions internacionals i l'origen dels mercenaris

Per Catalunya, durant el període de la guerra, passaren mercenaris d'orígens ben diferents. En el cas del bàndol de la terra, la procedència dels mercenaris sovint anà molt lligada a la procedència del monarca i a la política d'aliances internacionals del moment.

Ja des del període de la senyoria d'Enric IV, s'incia la participació de mercenaris en el conflicte. En aquest primer moment, la majoria foren de procedència castellana o navarresa. Bona part dels navarresos foren capitans que havien arribat a Catalunya donant suport a la causa del príncep de Viana i que, en morir aquest, van decidir seguir combatent contra Joan II. Alguns d'ells com, Bertran de Armendáriz, es casaren amb catalanes i

---

¹⁰⁸³ Com a exemple, tot i que abans del començament formal de la guerra, podem citar el somatent general que es decretà per anar a alliberar al príncep de Viana. La mobilització no fou feta amb tropes assoldades sinó que es tractà de les hosts veïnals.

¹⁰⁸⁴ Thomson, Janice E. *op. cit.*, pp. 26-27.

s'integraren al país, altres simplement consideraven la guerra catalana com una altra front del conflicte que els enfrontava a Navarra contra Joan II.

Els castellans vingueren com a resultat de la petició d'ajuda militar que el Consell del Principat feu a Enric IV de Castella, que havia acceptat ser Senyor del Principat. El rei envià la companyia dels Mendoza, que van ser assoldats pel Consell del Principat per tal de fer front a la invasió francesa dels comtats. Els Mendoza eren una família de l'alta noblesa castellana molt estretament vinculada a la família reial dels Trastàmara i van mantenir un suport molt actiu a favor del rei de Castella en les lluites que enfrontaren Enric IV amb la noblesa castellana¹⁰⁸⁵. Els Mendoza van entrar al Principat pel sud i hi van romandre fins a què foren requerits per defensar la plaça de Perpinyà, amenaçada per Lluís XI de França. Els diputats i el Consell del Principat ordenaren als castellans d'anar a protegir la vila davant les insistents demandes d'ajuda dels seus habitants. Els Mendoza, més fidels al seu rei que a les institucions que els pagaven el sou, van fer servir tot de tàctiques dilatòries per no haver de combatre les forces franceses, que no van trobar gaire impediments per prendre la ciutat. Evidentment, aquesta actuació aixecà tot un seguit de protestes dels ambaixadors catalans a la cort castellana. Tot fou en va, els catalans encara ignoraven els pactes realitzats a tres bandes entre Enric IV, Lluís XI i Joan II. El 1463, a Baiona, el rei castellà ja havia pactat la seva renúncia a la senyoria catalana i el que menys li interessava era que fidels seus s'enfrontessin obertament a les tropes del rei de França, ara aliat seu. De fet, Lluís XI reclamà el dret de conquesta i annexionà els comtats de Rosselló i Cerdanya a França, no com a fermaça per un préstec, tal i com s'havia acordat amb Joan II, sinó com a territoris conquerits. El rei francès ho justificava com a conseqüència de la resistència rossellonesa davant les tropes del comte de Foix, que havia anat a prendre possessió dels comtats en nom de Lluís l'estiu de 1462. La resistència havia

---

¹⁰⁸⁵ Nader, Helen. *Los Mendoza y el renacimiento español*. Guadalajara: Institución Provincial de Cultura Marqués de Santillana, 1986. p. 146-147 A partir de 1469, coincidint amb el matrimoni de Ferran d'Aragó amb Isabel de Castella, els Mendoza van passar d'oferir un suport molt actiu a la causa d'Enric IV a manifestar un suport passiu i mantenir-se allunyats de les lluites en espera del que pogués passar.

forçat els francesos a enviar un altre exèrcit, aquest cop comandat per Jacques d'Armagnac, per assetjar la ciutat i sotmetre-la a Lluís XI¹⁰⁸⁶. Els catalans, en tot cas, acabaven de tastar un dels perills de confiar la seva seguretat a uns mercenaris: per molt que els paguessin, mai podrien estar segurs del tot de a qui guardaven fidelitat.

Durant el regnat de Pere de Portugal, s'incorporaren tropes d'altres nacionalitats. En aquest cas, la majoria són capitans d'origen portuguès que han vingut integrant la comitiva del rei Pere i que prèviament ja havien lluitat al seu costat al nord d'Àfrica. Els podríem considerar com a soldats de fortuna que, sovint, van abandonar els seus migrats patrimonis a Portugal amb l'esperança de fer més sort lluitant a terres estrangeres¹⁰⁸⁷. Altre cop, els lligams del rei amb una cort forastera, en aquest cas la de Borgonya, i les seves aliances internacionals van propiciar l'arribada al Principat de tropes borgonyones que participaren, per exemple, a la batalla de Calaf¹⁰⁸⁸.

No podem considerar els capitans portuguesos que acompanyaren el rei Pere com a simples mercenaris, de fet es convertiren en l'entorn de persones en qui més confiava el sobirà i aquest els confià càrrecs importants dins de l'administració reial de Catalunya. Altre cop, com en el cas dels Mendoza, ens trobem amb uns mercenaris als qui obliga un doble lligam: el contracte i la lleialtat personal. Davant la desconfiança que es generà entre Pere i les institucions catalanes i, un cop comprovat el mal resultat de les mobilitzacions populars i el caos de les tropes catalanes, el rei decidí reorganitzar l'exèrcit. Com hem explicat abans, estava en tot el seu dret, ja que la potestat final sobre aquests temes era de la monarquia. Pere estava

---

¹⁰⁸⁶ Calmette, Joseph. *Histoire de Roussillon*. Paris: Ancienne librairie Fourne, 1918. pp. 107-109.

¹⁰⁸⁷ Sobre la identitat, nòmina i principals dades biogràfiques dels cavallers portuguesos que acompanyaren el rei Pere en l'aventura catalana veieu: Martínez Ferrando, J. Ernesto. (1952) "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad"..., pp. 107-110 i Indiano, Jordi. (2005) "Introducció a la presència portuguesa en terres gironines durant la guerra civil catalana del s. XV, 1462-1472"..., pp. 83-97.

¹⁰⁸⁸ Fonseca, Luis Adao. *O Condestável don Pedro de Portugal*..., pp. 139-184.

convençut que li calia un exèrcit comandat per homes professionals en qui pogués confiar i ningú millor que els seus companys portuguesos que l'havien seguit en totes les seves aventures. Per això, a finals d'abril de 1464 el rei consultà als seus juristes si era possible atorgar castlanies a no catalans¹⁰⁸⁹, i la resposta fou afirmativa si aquestes s'atorgaven com a beneplàcit reial. A partir d'aquí, Pere començà a fer recanvis al capdavant dels castells més importants despertant, així, el recel de les institucions i de bona part del braç militar català.

Pel que fa als mercenaris navarresos que servien a Catalunya, es produí un canvi a partir de l'agost de 1464 relacionat amb el gir polític de Joan II a Navarra on defensava la integritat del territori navarrès en les negociacions de la sentència arbitral de Baiona¹⁰⁹⁰. Les relacions de Joan de Beaumont amb el rei Pere estaven passant per un moment tens per l'expulsió de Barcelona de tot un seguit de famílies de ciutadans, com els Dusai i els Marquet, i la detenció d'elements com Joan Pere Ferrer o Bernat de Marimon, tots ells acusats d'un possible complot. Amb aquesta excusa, Beaumont i tot un seguit de militars navarresos van decidir desertar, passar-se al bàndol de Joan II i assegurar-se així el retorn a Navarra. La seva fugida i el lliurament a Joan II d'una localitat tan important com Vilafranca del Penedès va perjudicar molt la causa de les institucions.

Amb l'arribada al poder dels d'Anjou, altre cop tornà a canviar el paisatge de les tropes estrangeres a Catalunya¹⁰⁹¹. Tot i que restaren alguns portuguesos, com Dionís de Portugal, la majoria optaren per retornar pacíficament o per força¹⁰⁹² al seu país. La migrada ajuda borgonyona que havia arribat en època del rei Pere s'aturà en sec. El duc de Borgonya mantenia bones relacions amb Joan de Lorena, amb qui havia estat aliat, però no estava disposat a ajudar Renat d'Anjou, que havia optat sempre per donar suport al rei Lluís XI en els enfrontaments d'aquest amb la noblesa de

---

¹⁰⁸⁹ *Ibid.*, p. 145. La data que dóna aquest autor és 24 d'abril de 1464.

¹⁰⁹⁰ Vicens Vives, Jaume. *Juan II de Aragón*. ... pp. 287-290 i 296-297.

¹⁰⁹¹ Solsona Climent, Francina. *op. cit.*, pp. 31-54.

¹⁰⁹² Vegeu l'explicació donada al capítol sobre l'elecció reial.

la corona de França¹⁰⁹³. D'altra banda, Borgonya tenia prou problemes en els seus territoris com a vassall del regne de França.

Lluís XI, en canvi, de seguida es mostrà molt interessat a col·laborar amb el seu oncle Renat i envià tropes i armes en diverses ocasions durant el regnat¹⁰⁹⁴. Lluís XI fins i tot ordenà tropes pagades directament per ell. L'octubre de 1466, acabat de nomenar rei Renat d'Anjou, el seu nebot Lluís ordenava al duc de Bourbonnois, governador de Llenguadoc, que deixés passar les tropes de Joan de Calàbria i que armés seixanta llances per a què acompanyessin el duc de Calàbria a Catalunya; fou Geoffroi de Chabannes, senyor de Charlus, qui reuní la noblesa a Toulouse el desembre d'aquell any i marxà cap al Principat amb les tropes de Joan. L'any següent, Lluís XI tornava a ordenar el senyor de Charlus que reforcés Joan de Calàbria amb seixanta llances. El 1468 augmentà la col·laboració francesa i el senyor de Charlus tornà a reunir la noblesa tolosana per enviar cent llances a Catalunya. L'any següent, el rei de França tingué una situació massa complicada com per enviar reforços als catalans. El 1470, però, continuà la col·laboració amb el rei de França, que va enviar a terres catalanes un contingent de tropes dirigides per Tanguy du Chatel, vescomte de Bellière, governador del Rosselló, mentre ordenava al senyor de Charlus que els subministrés aliments i municions¹⁰⁹⁵. Fins i tot, ja a les acaballes de la guerra, Lluís XI va fer arribar ordres al governador dels comtats, el senyor Dulau, per tal que enviés tropes que ajudessin el seu oncle a defensar les zones frontereres amb França de l'exèrcit de Joan II¹⁰⁹⁶. Joan de Lorena també comptà amb les tropes d'un altre gran noble francès, el comte d'Armanyac, i amb les del seu cunyat, el comte de Vaudemont. Cal pensar que els reforços francesos eren

---

¹⁰⁹³ Kekewich, Margaret. *op. cit.*, 2008.

¹⁰⁹⁴ Quan Joan de Calàbria jurà el seu càrrec de lloctinent, Lluís XI envià una companyia sota el comandament del comte de Vaudemont i 100 arnesos i 200 cuirasses com a regal per a l'host de Barcelona (AHCB. Concili de Cent. Lletres reials originals. 1.B.IX (27/8/1467)).

¹⁰⁹⁵ Vic, Claude de; Joseph Vaissette. *Histoire générale du Languedoc*. Nîmes: Lacour, 1994. v. 8, p. 139, pp. 144-145, p. 149.

¹⁰⁹⁶ AHCB. Concili de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-25, f. 63 (12/3/1472).

enviats per un o dos mesos, és a dir, servien per reforçar una acció o una ofensiva concreta i no com a reforços permanents per a les hosts del Principat.

Al costat d'aquesta aportació d'origen francès, destaquen les tropes liderades per italians. La majoria d'aquests capitans italians havien combatut al costat dels Anjou en la seva temptativa de recuperar el reialme de Nàpols a la mort d'Alfons el Magnànim. Joan de Lorena va desembarcar a Ischia per encapçalar la revolta de barons contra Ferrante. Fracassada la temptativa de fer-se amb el reialme, molts d'ells van passar a Provença i es van integrar a la Cort de Renat, on van rebre diversos càrrecs i honors. D'entre aquests *condottieri*, destaquen: Bofillo del Giudice, el comte de Campobasso, Gaspar de Cossa, Giacomo Galeoto, o Joan de Torrelles, comte d'Ischia.

A més a més d'aquests mercenaris que van arribar gràcies als contactes internacionals dels monarques, caldria afegir tots els soldats de fortuna d'arreu d'Europa, la majoria provinents de les guerres italianes o del final de la guerra dels cent anys, i l'ajuda genovesa. Entre aquests soldats de fortuna que no pertanyien a companyies més grans, sinó que actuaven a títol individual llogant-se allà on hi hagués un conflicte, hi podem trobar francesos, italians, holandesos, alemanys, etc.

Gènova prestà ajuda militar marítima, previ pagament, als dos bàndols en conflicte. De fet, els genovesos sortien beneficiats per partida doble de la guerra. D'una banda, atès que es restringia l'activitat comercial exterior de la Corona d'Aragó, sobretot la catalana, els ports i els comerciants genovesos van veure minvada la seva competència; d'altra banda, els propietaris de galeres genoveses percebien uns bons beneficis en llogar les seves embarcacions per fer transports de subministraments i tropes o bé per armar-les i participar en els combats marítims¹⁰⁹⁷. Durant el setge de Barcelona, el 1472, el rei Renat pagà 6.000 ducats a Lluís Doria i a altres capitans

---

¹⁰⁹⁷ Joan II havia assoldat galeres genoveses per armar-les i atacar les costes catalanes. (ACHB. Consell de Cent. Cartes Closes. 1.B.VI-23, f.86-87).

genovesos per assoldar durant quatre mesos una nau de tres mil bots o bé dues de mil cinc-cents bots cadascuna. Normalment, els genovesos exigien que una part del pagament s'efectués per avançat, en aquest cas Renat es va veure obligat a pagar dos mesos de sou per endavant¹⁰⁹⁸. Joan II, d'altra banda, comptava amb el socors de la marítima napolitana, ja que el seu nebot bastard, Ferrante, li prestà ajuda durant tot el conflicte.

Els pagaments a l'exèrcit: soldades, rescats i càrrecs

La contractació de soldats no era potestat exclusiva de la monarquia, si bé aquesta, com ja hem vist en comentar el *Princeps namque*, intentava controlar quins soldats i companyies s'assoldaven. Tant la Diputació del General com les administracions municipals tenien, però, un important paper en el pagament de les tropes, inclosos els mercenaris. La mort del rei, que havia propiciat la vinguda d'unes determinades companyies de mercenaris, podia fer-ne perillar l'actuació, consideració i pagament. Sobretot, si l'actuació reial no havia obtingut el beneplàcit de les institucions. Quan es donaven aquestes circumstàncies, els mercenaris quedaven, d'alguna manera, mancats de garanties i es veien, sovint, obligats a marxar recuperant tot el que poguessin del sou que se'ls devia d'unes institucions que no se sentien gaire obligades amb els compromisos que el difunt monarca hagués pogut contraure. Malgrat tot, tant els mercenaris com les institucions tenien molt clar que no era gaire bona idea deixar que gent armada i experimentada campés descontenta pel país mirant de cobrar sobre el terreny allò que se'ls devia.

Aquest cas quedà ben patent en morir Pere de Portugal. Les institucions hagueren de fer-se càrrec del sou de tot un seguit de mercenaris contractats directament per les migrades arque reials. Les institucions deixaven clar que elles no estaven obligades a pagar unes despeses que no havien contret, però tampoc no volien quedar malament amb els mercenaris francesos i

---

¹⁰⁹⁸ AHCB. Consell de Cent. Cartes Comunes Originals. 1.B.X-38, n. 58, 60 (19 i 23 d'abril de 1472). Les naus assoldades a Gènova foren la Spindola i la Salvatge.

borgonyons, al cap i a la fi eren ben conscients que els podien tornar a necessitar. Van resoldre, per tant, pagar-los el sou dels diners recaptats per a la subvenció dels cavalls:

si peccúnies de la subvenció seran en aquestes parts degudes del temps que han fet lo servei, façau aquells pagar íntegrament del que ab veritat lus és degut. Si, emperò, tals peccúnies no hi haurà, e de aquelles qui huy en dia se cullen s'í porà suplir pus no facen fretura al pagament ordinari dels cavalls qui de present serveixen donau-hi ordre remetents-ho a vostra bona coneguda. Car, jatsie lo servey que fet han no sie de nostre temps, e, per consegüent, la pagua no vingué a càrrec nostre, emperò per ésser burgonyons o francesos certament volríem restassen contents¹⁰⁹⁹.

El sou directe, però, no era l'única compensació que podia esperar un soldat mercenari. Bona part dels beneficis dels militars provenia dels rescats que poguessin cobrar. La quantitat i la forma de pagament del rescat variava segons el cas i el presoner. Trobem exemples ben diversos: l'agost de 1466, per exemple, els diputats concedien un guiatge a Francí Ronyó –servidor de Violant de Vilademany¹¹⁰⁰– per a què es traslladés a València, on la dóna i les filles de Galceran de Requesens trametrien les mercaderies i els béns que calgués per a que Violant pogués pagar el rescat que havia acordat amb els capitans de les institucions, Joan i Bernat d'Armendáriz, per tal d'alliberar el seu marit¹¹⁰¹. Coneixent la riquesa dels Requesens,¹¹⁰² podem suposar

---

¹⁰⁹⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 2r. (6/8/1466).

¹¹⁰⁰ Violant de Vilademany era germana de Galceran de Requesens, per tant no és d'estranyar que enviés a buscar els diners a València –lloc de naixement d'Isabel Joan, esposa de Galceran– on s'havia refugiat la família Requesens després de ser expulsada i desposseïda dels béns que posseïa als territoris controlats per les institucions. El salcoduit fou confirmat pels consellers de Barcelona el 4/8/1466 ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 120v.

¹¹⁰¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 31v (14/8/1466).

¹¹⁰² Quan Galceran de Requesens signà els capítols matrimonials amb Isabel Joan, es comprometé a heretar un dels fills del matrimoni en 10.000 florins d'or o compensar-ho amb patrimoni. Quan, a l'agost de 1456, el seu fill gran, mossèn Requesens des Soler, signà capítols matrimonials per casar-se amb Elfa de Cardona –dels Cardona de Bellpuig– el seu pare li feu donació de la casa, vila, molins, i termes de Molins de Rei i de les parròquies de

que la quantitat de béns i diners que es devia d'exigir com a rescat havia de ser força considerable.

No tots els rescats eren comparables a aquest. Sovint, no s'exigien diners, sinó béns, de manera que la pràctica del rescat s'acabava convertint en una mena de "comerç no convencional" entre els dos bàndols. Així, per exemple, el novembre de 1466, els diputats van atorgar un guiatge a Miquel Carós i Joan Nadal per anar a Tarragona amb un llaüt a pagar el rescat de Joan Agramunt, que consistia en un carregament de vidre, de terrissa i de pinyons¹¹⁰³. L'any següent, Guillem Santeller va obtenir permís per anar a Vilafranca a pagar el seu rescat consistent, en guants i cints¹¹⁰⁴, com també ho va fer Joan Vidal, que va haver de pagar deu rodes de molí, cuiram i una dotzena de cints¹¹⁰⁵. El cobrament amb mercaderies comercialitzades rebudes a canvi dels rescats devia de constituir un bon sobresou per als soldats. Les sol·licituds de guiatges per anar a pagar rescats i el tràfic de mercaderies que se'n derivava devien de ser força sovintejades. El comte de Vaudemont, lloctinent general, en aquests casos, era partidari de concedir guiatges per un mes de termini i accedia a què el rescat fos pagat amb qualsevol mercaderia, excepte armes, moles o vitualles¹¹⁰⁶.

En altres ocasions, sembla que el rescat serveixi per pagar serveis prestats potser de naturalesa no gaire clara. Trobem, per exemple, el cas del biscaí Pedro de Quendo, que rebé un guiatge per poder cobrar la quantitat que se li prometé pagar a Barcelona un cop hagués alliberat Marc Antoni Correu i altres barcelonins que eren presoners al castell de Falç, al comtat de Cardona¹¹⁰⁷. Tot sembla que aquest rescat era, més aviat, un pagament per ajudar-los a escapar.

Santa Creu de Vallvidrera i Sant Bartomeu. Arxiu del Palau Requesens. Carpeta 42. Camisa 2.

¹¹⁰³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 160 (5/11/1466).

¹¹⁰⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 33 (28/1/1467).

¹¹⁰⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 34 (10/1/1467).

¹¹⁰⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 28. (23/9/1468).

¹¹⁰⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f.36r (18/8/1466).

Què passava, però, quan els presos o els seus familiars no tenien prou diners per pagar la quantitat demanada pels captors? En algunes ocasions, les institucions o el propi rei hi intervenien i proposaven intercanvis de presoners. En aquests casos, les institucions procuraven anteposar l'alliberament de catalans al d'estrangers¹¹⁰⁸. El Consell de Cent, per exemple, intervingué actuant a favor d'alguns presos ciutadans de Barcelona o veïns d'alguna població o carrer de la ciutat¹¹⁰⁹. Les autoritats solien intercedir per casos personals concrets, normalment quan afectaven individus relacionats amb els cercles de poder de la institució. Per exemple, els diputats intervingueren a favor de Francí Roca, nebot de l'escrivà i notari de la Diputació Antoni Llobard, que havia estat pres a Figueres i, com que la família no tenia prou diners per abonar el rescat, van demanar al primogènit que mirés de bescanviar-lo per algun altre presoner¹¹¹⁰.

La pràctica del rescat, com hem vist, era perfectament legal i acceptada per les autoritats, però, com en tota activitat, tampoc aquesta estava exempta de picaresca. Així, també hem documentat tot de pràctiques irregulars relacionades amb els rescats i que les institucions intentaven controlar i denunciar. Així, els consellers de Barcelona van denunciar Joan Çarriera, batlle general de Catalunya, per comprar presoners a altres capitans amb l'ànim de fer negoci amb els rescats¹¹¹¹. Però també hi havia altres pràctiques, potser encara pitjors, que perjudicaven al mateix bàndol institucional. Els diputats, en una carta dirigida a Joan de Calàbria, es queixaven dels salconduits que capitans del Maresme i del Vallès atorgaven a:

peons alecaios qui, sots color de presoners e en altres maneres, entren en les dites parts e conversen ab los fidelíssimos vassalls de la magestat del

---

¹¹⁰⁸ A les cartes escrites pel Consell de Cent al rei o al primogènit, es queixen que es rescatin estrangers quan hi ha encara catalans presoners. ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B. VI-24, f. 52v-53r (24/11/1469).

¹¹⁰⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 60r-v (19/1/1470).

¹¹¹⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 105 (23/6/67).

¹¹¹¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24. f. 52v-53r (24/11/1469).

*senyor rei e de vostra altesa explorants e damnejant aquells hoc. E alguns d'ells son presoners de hòmens de la part deçà obtinguts dels dits capitans que puixen guanyar lur rescate de on se vullen. E, axí, ab aquell salconduit, o per furts de béns o per capció de persones destròven les terres obedients al senyor rei e a vostra celsitut*¹¹¹².

Per tant, alguns dels capitans del bàndol de la terra, per tal d'aconseguir els diners del rescate, donaven permís implícit –expedint-los un guiatge– als seus presoners per mirar de guanyar-se els diners del rescate encara que fos a canvi de robar i delmar els pagesos. Els diputats, que exercien sovint el paper de defensors del rerepaís i, sobretot de les comunitats rurals o petites viles i ciutats que no tenien prou força per elles mateixes, reclamaven a l'autoritat reial que, per evitar aquest tipus d'abusos dels capitans, l'única persona que tingués potestat per expedir salconduits fos Bofillo del Judice, i que no es permetés que els rescats fossin una altra causa d'espoli del territori.

Això ens duu a un altre punt que cal tenir en compte: la relació entre els mercenaris i la població. Aquesta relació era força ambigua¹¹¹³: d'una banda, hi havia un desig lògic d'assoldar homes per defensar les viles, ja fora per ajudar-los amb les obligacions militars, o bé per protegir-los mentre ells feien la collita. Però, sovint, al mateix temps, la població també patia amb la presència dels mercenaris que causaven disturbis i, en cas de setge o penúria alimentària, es convertien en més boques no productives per alimentar. Les institucions, sobretot la Diputació del General, recollien les queixes de les poblacions, investigaven la versemblança de les denúncies i s'esforçaven a controlar els militars i notificar els seus abusos a l'autoritat reial:

---

¹¹¹² ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 111 (8/4/1468).

¹¹¹³ Verdés Pijuan, Pere. "Les villes catalanes, pendant la guerre civile, 1462-1472", dins *Villes en guerre: actes du colloque tenu à l'Université de Provence (Aix en Provence, 8-9 jun 2006)*, sous la direction de Christiane Raynaud. Aix-en-Provence: Publications de l'Université de Provence, 2008, pp. 161-184.

Salut, desitjant ésser provehït a les opressions, grans vexacions, e molts desòrdens qui·s diuen ésser fetes e comesos axí per capitans de Castelló, viles i llocs posats i constituïts en La Selva, vulgarment dita, de Girona, e en altres terres a nostres deliberacions adherents – de la vila de Hostalric inclusive a avant fins a Girona i a St. Feliu de Guíxols– com per qualsevol gents d'armes, genetaris, peons i altres persones les armes exercints per lo dit Principat en les parts dessús dites. E, volents saber la veritat de les dites assertes opressions, vexacions, e desòrdens, e ençà de la no observança de alguns guiatges e salvoconduits per nosaltres atorgats e de la contrafacció de aquells per ço que, verídicament informats, puixan provehir a les coses segons dret e justícia voran. E, emperamor d'acò, ab tenor de les presents, a vos dit sotzveguer, cometem e manam expressament e de certa ciència que per nosaltres e en nom nostre rebau formacions de les dites coses e aquelles en scrits per feels notari, o notaris, redigir façau procehint a la recepció de les dites informacions en manera que tota suspició sie foragitada e aquelles closes e segellades e a algú no revelades nos trametau com abans poreu ab vostres lletres certificatòries de la fe e credulitat que als testimonis serà donadora¹¹¹⁴.

Els governs municipals i la defensa

La defensa activa: l'host municipal

Definirem l'host com la reunió dels efectius militars d'una senyoria o d'un municipi. De fet, l'host i la cavalcada eren els serveis militars que qualsevol vassall es veia obligat a prestar al seu senyor i que quedava ben regulat en el dret feudal a través dels usatges *Alium namque*¹¹¹⁵ i *Qui fallierit*.¹¹¹⁶

Les hosts municipals, de les que ens ocuparem en aquesta secció, veien establertes les seves condicions en l'anomenat *privilegi de mà armada* de la població, la qual constituïa la base legal que permetia l'organització de

---

¹¹¹⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 152 (16/10/1466).

¹¹¹⁵ CYADC.(1588) "Alium namque" Llib. 10, Tít. 1, p. 528.

¹¹¹⁶ CYADC (1588) "Qui fallierit". Llib. 4, Tít. 27, p. 343.

l'host¹¹¹⁷. Les viles i ciutats més importants de Catalunya com Barcelona, Girona, Lleida Perpinyà o Manresa gaudien d'aquest privilegi¹¹¹⁸. L'host, tot i ser força similar, arreu, podia tenir petites variacions en cada municipi. Cada host tenia, doncs, unes característiques pròpies.

El rei només podia convocar les hosts municipals un cop l'any. De vegades, però, els municipis commutaven el servei d'host per diners i així el rei podia assoldar els soldats que cregués convenient. La solució de la commutació, com ja hem comentat en el cas del *Princeps namque*, era beneficiosa per tothom i hem de pensar que és prou característic d'una societat molt lligada a la producció i amb una població vagant escassa.

Els consells municipals, en canvi, podien convocar l'host sempre que calgués. Segons el reglament de l'host de Barcelona, de 23 de novembre de 1395¹¹¹⁹, la convocatòria per part del Consell de Cent tenia un doble objectiu: la defensa dels ciutadans i seus béns i la defensa de la ciutat i dels seus privilegis. Encara, però, podríem afegir un tercer objectiu: participar en la defensa del país contribuint al *Princeps namque* o bé formant part de l'exèrcit reial.

Les hosts municipals estaven formades pels homes del municipi més els homes que es poguessin assoldar a càrrec del consell municipal. En el cas de Barcelona, l'host l'integraven¹¹²⁰:

a) Homes proporcionats pels diferents gremis.

---

¹¹¹⁷ El juny de 1182, per exemple, el rei Alfons I concedí a Cervera les mateixes llibertats i privilegis de les que gaudia Girona i entre elles destacava el dret d'host i cavalcada. *Llibre de privilegis de Cervera*. Ignasi Bages, (ed.). Barcelona: Fundació Noguera, 1991. pp. 25-26. El 1270, Jaume I concedia a Lleida el privilegi de defensa i bandera i facultava els paers per nomenar cada any dos prohoms com a caps de les agrupacions de defensa ciutadanes, vegeu: Lladonosa Pujol, Josep. *Història de la ciutat de Lleida*. Barcelona: Curial, 1980. p. 54.

¹¹¹⁸ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 181.

¹¹¹⁹ Peres Unzueta, Jaume. *op. cit.*, pp. 69-75.

¹¹²⁰ Sobrequés Callicó, Jaume. "La Bandera de Barcelona durant la campanya de 1462"..., pp. 106-108.

- b) Homes assoldats pel municipi, normalment pel període d'un mes.
- c) Homes provinents de les parròquies del Pla de Barcelona, viles del seu territori, i les viles que eren carrers de Barcelona, les quals, des del 1385, tenien l'obligació d'unir-se a l'host de Barcelona quan eren convocades¹¹²¹. En cas de convocatòria d'host reial, si la ciutat de Barcelona redimia el seu deure de participar-hi, les viles que eren carrers de Barcelona podien optar per participar en l'host reial o pagar la redempció¹¹²².

A Barcelona, artistes i menestrals participaven en l'host aportant un cert nombre d'homes reclutats d'entre els membres de cadascuna de les confraries laborals. La quantitat d'efectius que aportava cada gremi variava molt. No hem de pensar, però, que aquest contingent d'homes fos gaire nombrós: quan el 1462 sortí la bandera de Barcelona per fer front a les tropes de Joan II, els gremis només aportaren quatre-cents cinquanta homes.¹¹²³ En aquell moment, la bandera de Barcelona comptava amb uns mil homes, per tant l'aportació del contingent gremial no representava ni la meitat de l'host. Així mateix, el 1466, quan la bandera sortí per anar en defensa de Tortosa, els gremis només aportaren dos-cents vint-i-tres¹¹²⁴ homes. A més a més, en aquest darrer cas, van ser molts els gremis que no van aportar ni un sol home. Els mercaders i els ciutadans no hi participaven personalment, sinó que redimien el servei d'host contribuint-hi amb una quota equivalent al sou de dos-cents soldats.

Els integrants de l'host aportaven les seves armes, que havien d'estar en bon estat, i cavall, si en tenien. Molt sovint, però, els homes no es presentaven armats com calia. En aquest sentit, són molt significatives les

---

¹¹²¹ Ferrer Mallol, M. Teresa. "La Organización militar..." ..., pp. 162-163.

¹¹²² Ferrer Mallol, M. Teresa. *L'Associació de municipis a l'edat mitjana: el carreratge de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament, 1999. p. 23.

¹¹²³ Sanpere i Miquel, Salvador. *Barcelona: son passat, present i porvenir, memòria històrica, filosòfica i social*. Barcelona: Establiment tipogràfic de la Renaixença, 1878. pp. 168-170. Sobrequés Callicó, Jaume. "La Bandera de Barcelona durant la campanya de 1462" ..., p.279 comptabilitza el nombre d'homes aportats pels gremis en 566, perquè hi inclou els 100 aportats pels mercaders.

¹¹²⁴ Sanpere i Miquel, Salvador. *op. cit.*, pp. 170-172

queixes de Joan de Marimón que, al 1462, en una carta, es queixa que els consellers no revisen bé les tropes abans de marxar de la ciutat, tot dient que *la gent qui parteix d'aquesta ciutat per saguir la bandera ve molt mal en ordre e desarmats*¹¹²⁵. Cal pensar que eren una milícia civil.

Tots els homes que participaven en l'host cobraven un sou diari a càrrec del municipi. Alguns homes, però, eren assoldats directament pels gremis¹¹²⁶. El pagament del sou de l'host plantejava dificultats, ja que era difícil controlar que els soldats no cobressin dues vegades o que es paguessin sous a nom de gent que ja no estava en actiu, les anomenades pagues mortes. Els representants de les institucions eren els primers interessats a posar els mitjans necessaris per evitar aquests fraus.

Els retards i les manques en el pagament de les soldades per part de les institucions era un dels principals motius del gran índex de desercions en les files de la bandera. Tot i les reiterades queixes per part dels capitans, durant la guerra el problema mai no es va arribar a resoldre, en bona part perquè els problemes financers del Principat feien difícil costejar les despeses bèl·liques.

El termini de prestació del servei d'host tenia uns límits acordats. Es determinava amb el Consell municipal i podia ser prolongat si es renovava el contracte. Moltes vegades, les prorrogacions depenien en bona mesura dels diners que el municipi podia destinar a pagar les tropes.

Les hosts municipals s'estructuraven a través de les cinquantenes. Les cinquantenes eren un tipus d'organització veïnal formada per grups de cinquanta homes amb un capità o cinquantener que actuava com a responsable. Al seu torn, les cinquantenes es subdividien en decenes, grups de deu homes amb un decener al capdavant. Algunes poblacions, com

---

¹¹²⁵ AHCB. Cartes Comunes Originals, 1.B X. n. 122 citat per Sobrequés, Jaume. *La Bandera de Barcelona ...op. cit.*

¹¹²⁶ Sobrequés, Jaume. "La Bandera de Barcelona durant la campanya de 1462"..., pp. 110-112.

Barcelona, gaudien del privilegi d'escollir elles mateixes els cinquanteners¹¹²⁷. Les cinquantenes tenien funcions administratives i funcions militars. Normalment, les seves tasques administratives estaven relacionades amb el cobrament dels tributs municipals, com l'organització de talls per pagar les despeses militars¹¹²⁸.

Són, però, les funcions militars les que ens interessen més a l'hora de parlar de les hosts. Aquestes es dividien en cinquantenes per tal de prendre mostra¹¹²⁹, és a dir passar revista. La divisió permetia calcular més fàcilment el nombre d'homes dels que es disposava. Quan es tractava de defensar una ciutat o població, la muralla es dividia per sectors, cadascun dels quals era assignat a una cinquantena.

Tot i aquest sistema organitzatiu, el desordre dins d'aquestes formacions devia de ser prou important. A Barcelona, per exemple, el 1395 es van veure forçats a establir un ordre de sortida de l'host per evitar rebomboris¹¹³⁰. Els problemes disciplinaris: desercions, robatoris perpetrats contra la població civil, bandositats entre diferents persones i bàndols integrants de l'host sovintejaven tot i les crides a l'ordre i les sancions imposades pel Consell de la ciutat i el Consell del Principat.

Es pot dir que l'exèrcit del bàndol de la terra tingué com a base la reunió de les hosts del territori que els era fidel amb el reforç de les companyies de mercenaris que s'anaren contractant al llarg de la guerra. L'host més important de les que es componia aquest exèrcit era la de Barcelona que, com hem dit anteriorment, incorporava no només els efectius de la ciutat, sinó també els dels municipis considerats com a viles, els dels

---

¹¹²⁷ Barcelona gaudia d'aquest privilegi des del 1284. M. Teresa Ferrer Mallol. "La Organización militar en Cataluña en la edad media", ..., p. 150.

¹¹²⁸ En les funcions d'aquesta organització veïnal es torna a fer patent l'estreta relació entre fiscalitat i exèrcit.

¹¹²⁹ Segura, Joan. *Història d'Igualada*. Barcelona: Eugeni Subirana, 1907 v.1, pp. 304-305.

¹¹³⁰ Peres Unzueta, Jaume. *op. cit.*, pp. 69-75. Cita el Dietari de l'antic Consell barceloní (23 de novembre de 1395).

carrers de Barcelona i els de les baronies de la ciutat. Durant la guerra civil, però, una part d'aquests municipis no van poder incorporar-s'hi, ja que es trobaven en territori controlat per Joan II¹¹³¹.

En tot cas, la quantitat de gent i de diners aportats per la ciutat i la quantitat de poblacions que quedaven sota el comandament dels consellers de Barcelona, feia que aquests tinguessin molta influència a l'hora de prendre decisions militars. L'ascendència dels consellers de Barcelona, fins i tot sobre els oficials reials, queda patent en la carta de Bofillo del Giudice. Acabat d'entrar a Catalunya, des de Roses estant i sense que el primogènit fos encara al país, es posa a les ordres dels consellers de Barcelona tot dient-los: *me conformaré ab lo parer de vosaltres, car no em mouré de l'Empordà fins que de vosaltres tingui un altre avís*¹¹³².

El reclutament es feia del tot de forma voluntària, però sovint, si no s'obtenien el nombre de soldats esperat, s'exercia pressió sobre la població per a què contribuís a l'host amb un nombre determinat d'homes. Així ens ho deixa entreveure la carta adreçada pels consellers de Barcelona a Joan de Lorena. Els consellers, en nom dels fills de Riambau de Corbera, senyor del castell de Llinars¹¹³³, es queixaven a Joan de Lorena de com al poble de Llinars, que només tenia vint-i-dos focs, se li exigia, segons la taxació, de contribuir a l'exèrcit reial amb quinze homes, quan de fet ja hi contribuïa amb dos homes fixas per al servei del rei i dos homes que continuadament s'estaven amb l'host de Terrassa. Era ben clar, doncs, que el poble no podia suportar aquesta despesa addicional i demanaven que se'ls n'eximís. Hem de pensar, aleshores, que d'alguna manera s'intentava obligar els pobles a contribuir a l'exèrcit amb homes o amb els sous corresponents.

---

¹¹³¹ Sobrequés Callicó, Jaume. "La Bandera de Barcelona durant la campanya del 1462"..., pp. 106-108.

¹¹³² AHCB. Consell de Cent. Cartes Comunes Originals. 1.B.X-36, n. 39. Roses. Bofillo del Giudice (12/2/1467).

¹¹³³ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-24, f. 45r-45v. (11/10/1469).

Es van produir diversos intents per part dels dirigents catalans de crear un estat d'opinió patriòtic que incités a la participació dels ciutadans en la guerra. Jaume Safont, al seu dietari, hi fa constar l'opinió dels teòlegs: *és opinió dels teòlegs que los qui per defensió de les llibertats de la pàtria moren en batalla així bé [són] màrtirs com aquells qui moren per defenció de la fe cristiana*¹¹³⁴. Aquest intent d'estimular, o potser hauríem de dir crear, l'esperit patriòtic de la ciutadania preferint que la defensa del territori fos duta a terme pels nadius i no per tropes assoldades és, d'altra banda, molt típic dels corrents humanistes lligats al primer renaixement i que, més tard, es varen veure recollits també en les teories polítiques i cíviques de pensadors com Maquiavel¹¹³⁵.

Malgrat tot, al llarg de la guerra podem observar diverses vegades la reticència de la gent a participar en les hosts i en la guerra. Així, al principi del conflicte, just abans de la presa de Perpinyà, Guerau Alemany de Cervelló¹¹³⁶ ja explicà en una carta dirigida al Consell de Cent de Barcelona¹¹³⁷ les dificultats que trobà a l'Empordà per mobilitzar tant a la gent dels pobles com als nobles de la zona.

[...] deslibere preperar-me a Ffigueres qui es al passatge e la primere vile de-l'Empordà. E, per ésser-hi acompanyat com ere mester, fiu letre ab que demani als lochs de l'Empordà me anessen a Ffigueres le ordenança feta de X hòmens hun e així scrivi a Yvany de Castre, en Seneterra, Vallgornera e a molts altres gentils hòmens [...] e scrivi a alguns gentils hòmens qui

---

¹¹³⁴ Safont, Jaume. *op. cit.*, p. 165 (23/7/1462).

¹¹³⁵ Pel que fa a aquest canvi de mentalitat en l'actuació cívica dels ciutadans, vegeu: Baron, Hans. "The florentine revival of the philosophy of the active political life," dins *In search of Florentine civic humanism: essays on the transition from medieval to modern thought*. New Jersey: Princeton University Press, 1988. v. 1, pp. 134-157. Tot i que Baron fa referència especialment a Florència, sabem que aquestes idees no trigaran a estendre's per Itàlia i no hem d'oblidar el gran contacte existent a l'època entre Catalunya i la cort napolitana, on les influències renaixentistes i humanistes eren ja ben arrelades.

¹¹³⁶ Membre del Consell del Principat i un dels capitans del bàndol de la terra que comandà les tropes que operaren a l'Empordà al principi de la guerra. Participà en el setge de la Força de Girona

¹¹³⁷ AHCB. Consell de Cent. Cartes comunes originals. 1.B.X-33 (8/1/1463).

*eren a Torroelle fossen ab mi a Ffigueres ab lurs rossins. De fet lo dit mossèn Sort fou ab mi lo vespre ab n'Olmer de Galte dels altres no-n vengué negú. [...] Com jo pense trobar ben acompanyat, la gent me era falida [...]*¹¹³⁸.

En aquells moments, ell suggeria que només una convocatòria de *Princeps namque* i la mobilització immediata de totes les hosts del Principat podia salvar la situació al Rosselló, on les tropes del rei de França estaven ocupant tota la regió. El seu suggeriment no va ser escoltat i Perpinyà no trigà a caure.

*[...] per que la millor recapte que-s pot donar en socórrer Perpenyà e gardar no perescha, és convocar un Princeps namque e que sia principiàt aquí [...] e que tots los rossins que deuen ésser aquí hi vinguen e que entretant, no contrastant la venguda, per que serà un poch legmosa se convoch lo Princeps namque e vage primer e los rossins venint a les spatles*¹¹³⁹.

Malauradament, com es demostrà anys després, el *Princeps namque* tampoc no demostrà ser una solució gaire eficient a l'hora de mobilitzar els efectius. Quan l'any següent es feu, finalment, la convocatòria, no es pot dir que la gent participés en l'host amb gaire entusiasme, ans al contrari. El Dietari de la Diputació ens descriu la sortida de l'host de Barcelona amb aquestes paraules: *molt forçat eixien de la ciutat que par que anassen a la forca*¹¹⁴⁰.

Sobretot en el cas de la ciutat de Barcelona, l'opinió dels gremis comptava molt quan els conseller havien de decidir si calia que l'host sortís en defensa d'una altra població. Recordem que el nucli de l'host barcelonina encara depenia molt dels homes assoldats gràcies als diners aportats pels gremis i que s'enquadraven sota els penons gremials¹¹⁴¹. Així, al 1467, quan el primogènit va requerir l'host de la ciutat per organitzar una expedició en

---

¹¹³⁸ AHCB. Consell de Cent. Cartes comunes originals. 1.B.X-33 (8/1/1463).

¹¹³⁹ AHCB. Consell de Cent. Cartes comunes originals. 1.B.X-33 (8/1/1463).

¹¹⁴⁰ *Dietari de la Diputació del General de Catalunya. op. cit.*, p. 67.

¹¹⁴¹ Duran i Sanpere, Agustí. "La defensa de la ciutat," dins *Barcelona i la seva història: la societat i l'organització del treball*. Barcelona: Curial, 1973. pp.109-127.

defensa de Maó, els consellers, abans de prendre cap decisió, van consultar als prohoms dels gremis si estaven en disposició de contribuir amb diners per dur-la a terme. La resposta majoritària fou que l'estat dels seus negocis era tan ruïnós que no podien fer cap més aportació, ja que amb prou feines podien viure. A aquesta opinió, s'adheriren pellissers, macips de ribera, traginers de mar, la confraria de Sant Miquel, blanquers, fusters, paraires, teixidors de llana, calçaters i cotoners; altres gremis, com els argenters, qüestionaven si aquest ajut no era molt més lògic que es fes per cinquantes, mentre que alguns gremis, com els assaonadors, els mercers i els sabaters, anaven més enllà, esgrimint que ells ja contribuïen als talls per sustentar la guerra i que no creien que els n'haguessin d'exigir més. Davant de l'oposició taxativa dels gremis, aquest assumpte no es va dur a terme.

Memorial de les respostes fetes per los caps dels oficis a la letra que lo senyor primogènit los havia feta e encara feta per los honorables consellers sobre lo socors de Mahó.

Primerament, foren resposats los cònsols dels argenters que estan admesos e que aquesta feyna se deu fer per cinquantes.

Ítem, los prohoms dels pallicers dien que ells stan molt admesos e que la major part dels de l'offici tenen les portes tenchades per causa de les lus mesió e que no poder res fer.

Ítem, foren de resposta los macips de ribera que són molt pobres e no poden viure.

Ítem, semblant resposta feren los prohoms dels traginers de mar.

Ítem, los prohòmens dels assahonadors dien responent que són de parer que açò se deu pegar dels drets qui serveixen a la guerra en los quals ells contribueixen.

Ítem, semblant resposta feren los prohòmens dels mercers.

Ítem, los prohòmens i administradors de la confraria dels çabaters.

Ítem, los administradors de la confraria de Sant Miquel dien com no han facultat de viure e axí no poden subvenir en cosa alguna.

Ítem, los prohòmens dels ferrers que no farien socors en feren alguna per quant no y són tenguts.

Ítem, los prohoms dels blanquers que lo de lur confraria són tant que fer de viure que en feren alguna los és impossible de subvenir en lo dit socors.

Ítem, los prohombres dels fusters que veen la molta necessitat que és en fer lo dit socors, emperò que los de lur consell per la molta indignècia que han no poder viure han delliberat no fer cosa alguna.

Ítem, los prohombres dels parayres que la molta fretura que ha lur offici de viure no ha facultat que subvenir-hi en cosa alguna.

Ítem, los priors dels notaris dien que lur col·legi, hoyda la letra, dit senyor primogènit ha haut per clar ells no ésser compresos sots aquella e que nuncha fins aci no es stat vist lur col·legi contribuir en semblant fet o per çò pregaven los dits honorables consellers los volguessen deffensar[...]»¹⁴².

Durant tota la guerra, els capitans repetiren crides demanant homes i cavalls per fer front a l'exèrcit enemic. L'índex de deserció en les hosts era força elevat, tot i les mesures dictades contra els que cometien aquest delicte. Repetim, la població no semblava, en general, gaire disposada a participar activament i quasi sempre preferia commutar el servei militar per diners. Davant d'aquesta situació, calia recórrer a altres fórmules per reclutar homes per a l'exèrcit, com la contractació esmentada de mercenaris i l'ofertament de condicions avantatjoses als pagesos de remença.

Per tal d'incentivar la participació dels remença en l'exèrcit, Pere de Portugal els confirmà la concòrdia entre pagesos i senyors i la seva interpretació i correcció promulgada el 17 d'octubre de 1463¹⁴³ pel Consell del Principat¹⁴⁴. Igualment, oferí als que passessin a formar part de l'exèrcit cancel·lar-los els deutes contrets amb els jueus que no estiguessin sota l'obediència de Pere de Portugal, així com també tots els deutes contrets amb tots els rebels inobedients de qualsevol religió. Aquesta oferta s'estengué als pagesos i remences enemics que volguessin tornar a l'obediència de Pere de Portugal. D'altra banda, en aquest mateix document, oferia una amnistia, amb el perdó de tots els delictes que es podien haver comès durant el període transcorregut de la guerra, a tots aquells partidaris de Joan II que es passessin a la causa de la terra.

---

¹⁴² ACHB. Consellers. Política i guerra.1.C-3.III. Doc.48.

¹⁴³ Sobre aquesta sentència arbitral, vegeu l'article: Fort Melià, Concepció *op. cit.*, pp. 431-444.

¹⁴⁴ ACA. Cancelleria (Intrusos). Varia. Secretorum. 31, f. 35r-37r.

Podem concloure que, si bé les hosts continuaven éssent la columna vertebral de l'exèrcit, les formes de reclutament i captació d'efectius estaven començant a variar, tal com ja havia passat abans a altres països europeus. Les hosts ja no eren milícies ciutadanes, sinó que aprofitaven les commutacions monetàries dels serveis per tal d'assoldar els homes que els calia, propis o forasters.

La Fabricació i el préstec d'armament i d'equipament bèl·lic

Els dos primers anys de guerra el Consell de Cent feu un esforç econòmic per renovar l'armament i va fer fabricar, principalment, grans peces d'artilleria i naus. Aquest tipus d'equipament era molt costós i preuat. Tant les bombardes com les naus, eren "batejades" amb noms de sants i gaudien d'una personalitat pròpia.

La ciutat ja posseïa una bombardarda de ferro anomenada St. Antoni o Antònia, i en Mayans lliurà, l'octubre de 1463, dues bombardes més al drassaner. En aquest cas, en Mayans es conformà a cobrar el seu sou en censals sobre el General¹¹⁴⁵. Tot i això, el juny de 1463, el Consell de Cent decidí encarregar la fabricació d'una gran bombardarda de coure al couer Bartomeu Ferran. Alguna cosa va anar malament, però, i en provar-la, la bombardarda es va esquerdar. Els consellers de Barcelona ordenaren al mateix Bartomeu Ferran, a Joan Tramchs, i a Joan Pere que la refessin. Per construir-la, feren servir el coure de la bombardarda espatllada i un coure addicional que es duria de Romanya. Els consellers exigien que la bombardarda tingués les següents característiques:

hage haver broguer sa dos mascles e XIII palms de trompa, e cada mascle hage haver VII palms de larch. E que puga tirar pedres de pes de II quintars de pedra de Montjuich. La qual bombardarda ha de ser bona, e bella, e neta de tota màcula, e de grupa proporcionada, e los mascles hagen a tancar ab la trompa molt justament sens que spurar no puxa¹¹⁴⁶.

---

¹¹⁴⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions1.B.II-17, f. 4 (8/3/1465).

¹¹⁴⁶ AHCB. Consellers. Política i guerra. 1.C-III 3, doc. 53.

Al contracte, s'hi especificava que la bombardarda hauria de tirar cada hora dos trets per cada mascle. Aquestes peces d'artilleria no permetien un foc gaire continuat, ja que eren lentes de carregar. També s'especificava que qualsevol error o dany que s'observés en la peça, un cop feta, obligaria els seus constructors a tornar-la a fondre i a refer-la a càrrec seu. El pagament als courers es faria meitat al comptat i meitat en censals de la ciutat al fur que anaven en aquell moment, 16.000 per 1.000.

El 6 d'agost d'aquell mateix any, la bombardarda es va acabar, ara amb el nom de Santa Eulàlia, la patrona del braç armat de Barcelona. Pesava un total de cent seixanta-un quintars seixanta-una lliures sis unces i costà 1.616 lliures. Però, en ser provada el 25 de setembre següent¹¹⁴⁷, va tornar a esclatar malament i se li va rebentar el canó. Com es pot apreciar, als inicis de l'artilleria, construir una bombardarda no era pas senzill i els courers barcelonins no devien de ser encara gaire experimentats. No sabem si els inicis de l'artilleria a Itàlia van ser gaire més exitosos, no disposem d'una història comparada que ens ho pugui explicar. En tot cas, els consellers barcelonins no es rendiren tan fàcilment.

La tercera vegada, els courers i els consellers van analitzar millor el per què del fracàs i van arribar a la conclusió que les proporcions imposades en el contracte per a la construcció de la bombardarda no eren les adients per a què funcionés correctament:

Primerament, és stat concordat entre les dites parts que la dita bombardarda la qual segons los primers capítols havia a tirar pedra de pes de II quintars, poch més o menys, que atesa la gran gruixa dels mascles novament per los dits courés fets segons era stat concordat en los dits capítols hage a tirar pedra de pes de III quintars de pedra de Muntjuich. E que la trompa qui havia haver de larch XIII palms hage haver major gruixa i sie més refforsada en la part del broguer hon la pedra arrancha que no en la desexida bé i degudament segons sa proporció¹¹⁴⁸.

---

¹¹⁴⁷ *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, pp. 436-437.

¹¹⁴⁸ AHCB. Consellers. Política i guerra. 1.C-III 3, doc. 54.

Un cop corregides les proporcions i la nova bombardarda acabada, es provà amb èxit el 29 de febrer de 1464¹¹⁴⁹. Aquesta bombardarda va estar activa durant tota la guerra.

A més a més de la construcció de noves armes d'artilleria la ciutat comptava amb un arsenal ben assortit del que s'encarregava el drassaner. Aquest arsenal abastia l'host de la ciutat, però, sovint, els consellers rebien peticions d'altres poblacions o del mateix rei¹¹⁵⁰ per tal que la ciutat els prestés armes i municions, com pólvora o salpetre. Les armes més preuades, com les bombardes, es prestaven a canvi de fermances i de garanties per part de les poblacions on eren enviades, com comentarem més endavant a l'apartat dedicat als setges. Els consellers de Barcelona acostumaven a ser molt rígids pel que fa a la prestació de les fermances que asseguressin el retorn d'un equipament militar tan car com les bombardes. Com exemple, podem citar l'apunt que els consellers sortints l'any 1466 deixaven en el seu testament als consellers entrants: els habitants de St. Feliu s'havien endut una bombardarda de la ciutat sense permís exprés dels consellers i sense deixar-los fermances, per tant recomanaven que s'empresonés tots els habitants de St. Feliu que es trobessin a Barcelona fins que es donessin seguretats sobre la bombardarda. No sabem si, finalment, l'amenaça es va dur a terme, però la severitat de la represàlia deixa pocs dubtes sobre la importància que el Consell donava a la recuperació de les bombardes¹¹⁵¹. Només, i de forma molt ocasional, normalment a demanda del monarca, el Consell de Cent podia accedir a deixar-les sense fermances per tal d'agilitar els tràmits.

També la Diputació del General, com a dipositària del material bèl·lic que posseïa en virtut del dret de guerra, abastia amb armes, pólvora i subministraments les tropes reials. Durant la campanya de l'Empordà de

---

¹¹⁴⁹ *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 445. La bombardarda va acabar pesant 133 quintar 30 lliures i costà 1332 lliures 17 sous 6 diners.

¹¹⁵⁰ *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 459. El 14 de juny de 1465, per exemple, el Consell de Cent prestà al rei una bombardarda trabuquera per al setge de La Bisbal.

¹¹⁵¹ AHCB. Consellers. 1.C.XVII-4. Testaments (1466).

1467-1468, la Diputació atengué les constants demandes de pólvora de bombarda, sarbatanes, passadors, forquetes, boles de plom i altra munició per a setges que el primogènit plantejava a les seves cartes¹¹⁵². A diferència del Consell de Cent, no acostumem a trobar préstecs de material bèl·lic de la Diputació a hosts municipals¹¹⁵³.

La construcció de naus i la guerra al mar

El manteniment d'una bona armada era vital. No podem oblidar que part d'aquesta guerra també es dirimia al mar. La ciutat i la Diputació necessitaven les naus per vigilar les costes, però també per atacar els vaixells enemics, per abastir el país i les tropes, per transportar soldats i municions, per continuar l'activitat comercial i per dificultar sempre que fos possible la dels enemics.

Les institucions estaven molt interessades en la construcció naval, per tant l'activitat a les drassanes fou força important. Al principi de la guerra, la ciutat de Barcelona tenia al mar set naus armades, una galeassa grossa i sis galeres sotils¹¹⁵⁴ armades. El Consell de Cent encarregà noves naus i manà que s'armessin naus de mercaders. Les naus es confiaven directament a capitans nomenats pel Consell de Cent o bé es llogaven o prestaven a mercaders. El 24 d'abril de 1463, per exemple, es varava la galera Sta. Eulàlia i es prestava amb tots els atuells¹¹⁵⁵ al mercader Rafael Julià, que es feia a la mar el mateix dia, ja que tenia tota la xurma contractada¹¹⁵⁶.

---

¹¹⁵² ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 69r. (29/1/1468).

¹¹⁵³ Per exemple, el 8 de febrer de 1471 la Diputació prestà vint-i-cinc cervelleres, vint-i-cinc cuirasses, cinquanta llances llargues i deu ballestes d'acer als cònsols de Cadaqués per defensar la vila. ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 111r.

¹¹⁵⁴ Són galeres de dimensions més petites.

¹¹⁵⁵ Se li prestava a la ferrera, és a dir, armada.

¹¹⁵⁶ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 429.

El juny de 1465,¹¹⁵⁷ la ciutat varà una altra galera armada pagada amb els diners recaptats pel dret de naus, i l'any següent, al juliol, encara una tercera. En aquest cas, en sabem el cost: 2.000 lliures aportades pel Consell de Cent i la Diputació¹¹⁵⁸. Al seu torn, la Diputació del General, en virtut del dret de guerra anteriorment esmentat, també disposava d'una armada pròpia que va anar variant durant el transcurs de la guerra. El 1466, per exemple, la Diputació disposava de dues naus pròpies capitanejades per Francí de Vallsera,¹¹⁵⁹ destinades a la vigilància de la costa.

A més a més d'aquesta activitat constructora, tant la ciutat com la Diputació llogaven naus a particulars¹¹⁶⁰ per tal d'armar-les elles mateixes o bé amb la condició que els propietaris les armessin sempre que fos necessari. Si tenim en compte que, a aquestes 2.000 lliures del cost de la nau, caldria afegir-hi el cost de la xurma, aleshores hem de convenir que la despesa que suposava armar una galera era més que considerable. En aquests casos, les institucions que llogaven el vaixell en designaven el capità. Per donar una idea de la quantitat de diners que això significava, direm que en un any, el 1467, el Consell de Cent ingressà 2.790 lliures en concepte de l'increment de 12 diners sobre els drets del General¹¹⁶¹ que la Diputació havia cedit al municipi barceloní per tal de pagar i lluir els censals que havia venut per finançar la despesa militar del Principat. Construir un vaixell i equipar-lo valia més de dues terceres parts del recaptat per raó d'aquest impost.

---

¹¹⁵⁷ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 470.

¹¹⁵⁸ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 471.

¹¹⁵⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 47v. (22/11/1466).

¹¹⁶⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 21-23v (14/8/1466). Van assolardar les naus de Pere Guillem Çafàbrega, Joan Homs, Pere Bosch i Miquel Prats per un període de dos mesos. El Consell del Principat va decidir atorgar la capitania de l'estol a Francesc Junyent, qui havia de rebre jurament de tots els capitans i oficials de les naus. Les ordres de les naus eren protegir el litoral i atacar els vaixells enemics. Quan trobaven una nau enemiga o que portava béns d'enemics l'havien de retenir. Després dels dos mesos pels quals havien estat assolardats varen donar llibertat al capità per repartir els béns enemics retinguts i les preses entre la tripulació per tal de sostenir l'armada.

¹¹⁶¹ ACHB. Consell de Cent. Clavaria. XI-169.

Els acords amb els capitans de les naus variaven segons el cas. De vegades, les institucions armaven les naus, contractaven mariners per uns mesos, nomenaven un capità, que havia de prestar sacrament i homenatge a les institucions, i li encomanaven una missió, normalment de vigilància de costes. Les naus havien d'interceptar els vaixells enemics i quedar-se amb les embarcacions i les mercaderies que duien i el capità de l'estol tenia permís per fer parts amb els botins per tal de pagar els capitans i la tripulació i poder mantenir més temps l'armada assoldada sense despesa per part de les institucions.

Ítem, si ans de los dos mesos per los quals la dita armada es paguada, qui començen a córrer lo die que les dites naus faran vela per alongar-se de la dita plaia de Barcelona, la dita armada hurà fetes preses de béns de enemichs ab los quals la dita armada se pogués més avant sostenir; en tal cas volen los dits deputats e consell que lo dit capità puixe fer parts e avinences ab los patrons de les dites naus e companyes de aquelles de sostenir més avant la dita armada dels dits béns presos tant quant per ells serà vist, sens emperò càrrech e despesa del dit Principat de Catalunya.

E si, çò que Déu no vulla, durant los dits dos mesos la dita armada no havie fet útil o preces algunes ab les quals se poguessen fer les coses en lo procedent capítol contengudes, volen los dits deputats e consell que lo dit capità puixe fer novells pactes e avinenteses ab los dits patrons e companyes de aquelles sens dan, càrrec e despesa del dit Principat per star més avant dels dits dos mesos en la dita empresa e armada¹¹⁶².

D'altra banda, s'obligava a què els béns presos que no es possessin a rescat fossin portats a Barcelona per ser subhastats amb el doble propòsit d'abastir la ciutat i recaptar uns diners per a les institucions. Una comissió formada per delegats de la Diputació i del Consell de la ciutat supervisava la divisió dels guanys obtinguts en la subhasta.

---

¹¹⁶² ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 21v-23v (14/8/1466). La Diputació del General i el Consell van enviar Francesc de Junyent, un dels consellers de Barcelona d'aquell any, al comandament de 4 naus per atacar les naus enemigues.

Ítem, que totes robes e béns de enemichs, qui de bona guerra preses serà e a rescat dats no seran, de aquelles e aquells tant com fer se puixe lo dit capità haie a fer axanch e botí en la present ciutat de Barcelona, tant per provisió de la dita ciutat quant encara per augmentació dels drets de les generalitats e altres. Tot açò remetent a la coneixença del dit magnífic capità.

Aquests acords, però, no estaven exempts d'intents de frau i per evitar que alguns capitans amaguessin mercaderies per quedar-se-les directament i no haver de compartir els guanys amb les institucions, un acord de la Diputació amb la ratificació, com sempre, del Trentenari de la ciutat de Barcelona, autoritzava als diputats a fer les perquisicions, crides, i execucions necessàries per assegurar-se que es declaraven totes les preses.

Públicament, se diu que les robes preses són stades robades e ocultades, que els diputats per saber la veritat d'aquestes coses e cobrar los béns furtats puixen fer crides i prometences que vist los serà i totes les execucions necessàries sens referir¹¹⁶³.

De vegades, els capitans s'excedien en el seu zel i prenien vaixells fondejats en ports amics o que transportaven mercaderies pertanyents a mercaders de països neutrals. Els diputats de la Generalitat i els consellers de Barcelona, aleshores, havien de prendre mesures per retornar les naus i evitar un incident internacional que pogués deixar la causa catalana sense els pocs suports exteriors dels que gaudia. Un cas ben il·lustratiu del que podia passar si un cometia la turpitud de prendre una nau fondejada en un port del rei de França és el d'en Dianet i en Saragossa. Aquests dos patrons van prendre una nau biscaïna que carregava blat al port d'Aigüesmortes, un port assegurat, per dur-lo a Gènova.

Aquest fet fou immediatament denunciat pel governador de Montpeller, que es queixà als consellers de Barcelona del trencament del guiatge¹¹⁶⁴.

---

¹¹⁶³ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-17, f. 137 (14/10/1466).

¹¹⁶⁴ ACHB. Consell de Cent. Cartes Comunes Originals. 1.B.X-35, N. 222 (3/10/1466).

Els diputats de Catalunya, assabentats de l'incident, s'apressaren a enviar una carta adreçada al lloctinent i als oficials del rei de França al Languedoc mostrant el seu rebuig per l'acció comesa i la voluntat de castigar els culpables: *molt enuig havem tengut de la novitat feta per en Dianet e en Çaragossa prenent una nau spanyola en el port d'Aygues mortes*¹¹⁶⁵ ... Es comprometien a reparar el perjudici i castigar els culpables perquè de cap manera volien atemptar contra els interessos del rei de França o dels seus súbdits:

*car nostre desig i voluntat són de conservar bona confederació e amistança ab los dits vassalls i súbdits del cristianíssim rei de França per lo gran amor qui és de sa altesa ab lo sereníssimo senyor rei nostre e ilustríssimo primogènit duc de Calàbria*¹¹⁶⁶.

Els consellers de Barcelona també eren conscients de la necessitat de no perdre el suport de Lluís XI. Primer, els consellers van provar d'arribar a un acord satisfactori per a tothom. Proposaren a Dianet i Saragossa de retornar la nau amb totes les mercaderies que duia a Aigüesmortes i, a canvi, ells en quedarien exonerats¹¹⁶⁷. Com que els patrons s'hi van negar, els consellers van decomissar la nau i les mercaderies i van ordenar que els còsols de mar instruïssin un procés contra els patrons¹¹⁶⁸ mentre la nau era retornada a Aigüesmortes amb les mercaderies i Guillem Linyol, mercader de Montpeller que era a Barcelona, es feia càrrec del carregament de forment per restituir-lo¹¹⁶⁹.

Quatre dies més tard, els còsols de mar enviaven avís als consellers que, com que en Dianet i en Saragossa eren tonsurats, havien d'inhibir-se per tal de no tenir problemes amb la jurisdicció eclesiàstica. Tan consellers com diputats, però, havien decidit feia temps com havia d'acabar aquest

---

¹¹⁶⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 38v-39 (10/10/1466).

¹¹⁶⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 38v-39 (10/10/1466).

¹¹⁶⁷ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 138v (18/10/1466).

¹¹⁶⁸ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 147v (15/11/1466).

¹¹⁶⁹ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 85v-86 (26/11/1466).

assumpte per no tenir problemes amb el seu aliat més poderós, el rei de França, i per a què servís d'exemple a altres capitans.

Sobre los dessús dits coronats, lo dit concell dellibera ésser satisfet a la jurisdicció ecclesiàstica sots aquesta, emperò, forma que los honorables consellers, ensemps ab los advocats e altres persones, segons los serà vist, tracten ab lo official de la cort ecclesiàstica e encare ab lo honorable capítol de la Seu de Barcelona: que los dits coronats stiguen presos segurament, en manera que puixe ésser satisfet el gran interès que concorre en la presó dels dits Dianet e Seragoça¹¹⁷⁰.

Els representants de les institucions, en un moment tan delicat, i davant la manca de suports internacionals, varen prendre les regnes per solucionar un incident diplomàtic.

En altres casos, els capitans participaven en les despeses d'armament dels vaixells i, per tant, volien una compensació a canvi de la inversió feta i el risc que afrontaven. Normalment, el pagament acostumava a concretar-se en un tan per cent de les preses que capturés el vaixell. Un exemple, clar el tenim en el cas de Setantí i Anglès, que demanaven un quint de les preses com a premi per haver invertit en l'armament del vaixell i la seva participació en l'expedició¹¹⁷¹. Aquests acords, doncs, es poden interpretar tranquil·lament com a patents de cors. Com sinó s'haguessin pogut sufragar les despeses d'una armada?

Aquesta pràctica no era exclusiva de les institucions catalanes, sinó que Joan II, al seu bàndol, també l'emprava. En el cas del rei, sabem que no només hi trobem corsaris catalans que actuen amb el seu permís contra la flota de les institucions i els mercaders catalans, sinó també castellans¹¹⁷², biscaïns, napolitans i genovesos.

---

¹¹⁷⁰ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-17, f. 149r (19/11/1466).

¹¹⁷¹ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 38-39. (22/3/1469).

¹¹⁷² ACHB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B.VI-24, f. 13 (26/3/1468). Informen que de Mallorca han sortit sis naus amb permís de Joan II per fer el cors. D'aquestes sis naus quatre són de castellans. Guardaran els seus botís a Tarragona.

Una altra manera d'assegurar-se el servei de les naus sense haver-ne de pagar el total de les despeses era contribuir a la seva construcció mitjançant una subvenció¹¹⁷³. Així, la Diputació i el Consell de Cent destinaren part dels diners recaptats amb els impostos de la sal, la canemasseria i els 12 diners d'escreix en el dret de la cera, així com part d'algunes imposicions municipals com el dret de naus, a concedir ajudes per a la construcció de naus a diversos patrons i a facilitar que poguessin aconseguir els materials que els calia per a la construcció¹¹⁷⁴. L'acord establí que, en moments de necessitat, els patrons havien de dur a terme les missions que els encarreguessin les institucions que havien contribuït a la construcció del vaixell. Un d'aquest tipus d'acords el tenim documentat en una carta dirigida pels consellers de Barcelona a Joan de Calàbria, el primogènit. La ciutat de Barcelona estava necessitada de forment i les institucions havien decidit enviar les naus de Peris i Setantí a carregar-ne a Provença. Malgrat que els patrons no estaven gaire disposats a fer-ho, no els quedava altre remei, perquè les naus havien estat construïdes amb una ajuda de les institucions amb la condició de poder-les retenir en cas de necessitat¹¹⁷⁵. De fet, aquest tipus d'ajuts havien estat pactats o, si més no, recolzats pel primogènit qui, l'estiu anterior, havia enviat a Arnau de Vilademany –batlle general de Catalunya– i a Pere Desplà a tractar amb els consellers de la ciutat sobre la conveniència d'armar naus amb l'ajuda de la ciutat i del General.

[...] havem nosaltres delliberat que les naus d'en Parets d'en Setantí que són en la platja d'aquesta ciutat deuen de continent partir per portar de Prohença sengles càrrechs de forments. Jatsia los patrons ho vullen dificultar, ço que no deuen ne poden, car les dites naus són stades fabricades e comprades ab subvenció que feta los és stada per lo General e per aquella ciutat [...] la qual subvenció los és stada feta a-ffi que ocorrent necessitat al General o en aquella ciutat, el dit General e la dita ciutat,

---

¹¹⁷³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 96v-97r (5/6/1467) ; ACA. Generalitat.

Correspondència. N-688, f. 35-36 (8/11/1467).

¹¹⁷⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 35-36 (8/11/1467).

¹¹⁷⁵ AHCB. Consell de Cent. Lletres closes. 1.B. VI-24, f. 6-7 (4/3/1468).

*segons fa ara, les posquessen retenir e d'aquelles, sens dan lur, haver-ne lo servey necessari*¹¹⁷⁶.

Com es de suposar, l'activitat corsària al Mediterrani va augmentar durant la guerra. Aquesta inseguretat marítima no només afectava els dos contrincants, sinó tota l'activitat comercial de la zona, i perjudicava els interessos de les potències mercantils del Mediterrani. No és estrany, doncs, que les relacions amb Gènova, una de les grans rivals mercantils de la Corona d'Aragó, empitjoressin notablement.

La posició de la República de Gènova en el conflicte català fou força ambigua. Parafraçant el que es diria segles més tard d'una altra potència naval i mercantil, Gènova no tenia amics, només interessos. Els genovesos, tot i que llogaven naus i participaven en la guerra donant suport a un altre bàndol, es queixaren reiteradament que l'armada catalana anés contra ells¹¹⁷⁷. Les explicacions que els consellers de Barcelona i els diputats trameteren al dogo no van poder evitar que els genovesos armessin, per un període de tres mesos, sis naus comandades per Dòria, un dels seus principals almiralls, amb ordres d'atacar l'armada barcelonina¹¹⁷⁸. Les embarcacions genoveses havien de donar suport a les que Ferrando de Nàpols enviava en suport del seu oncle, Joan II. Les naus barcelonines, sovint, eren preses pels enemics, i quan això passava, tant la Diputació com el Consell de Cent es feien càrrec de fer les gestions diplomàtiques i interposar les reclamacions pertinents

Al gener, hi trobem queixes irades dels barcelonins comentant que naus genoveses havien atacat el vaixell d'en Fàbregues i l'havien pres amb tota la seva càrrega mentre estava a les costes de Provença.

---

¹¹⁷⁶ AHCB. Cartes reials originals. 1.B.X (11/8/1467).

¹¹⁷⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 83 (5/11/1466). S'havien produït diversos atacs de naus pertanyents a l'armada barcelonina contra embarcacions de ciutadans genovesos. Com a exemple, podem citar el que indica el *Manual de Novells ardots*, op. cit., v. 2, p. 472 quan el 18 de setembre es va rebre la notícia que Francesc Junyent havia pres dues naus genoveses.

¹¹⁷⁸ ACHB. Consell de Cent. Cartes Comunes Originals. 1.B.-35, n. 212 (22/9/1466).

Immediatament, els consellers de Barcelona van començar tot un intercanvi epistolar amb els principals càrrecs provençals arribant, fins i tot, a demanar que segrestessin tots els béns dels genovesos que fossin a la cort provençal¹¹⁷⁹. Els consellers barcelonins es van veure recolzats pel consistori dels diputats, que adreçà una protesta formal davant del primogènit on reclamava que els fos tornada la nau i les mercaderies que duia¹¹⁸⁰. Els provençals, molt diplomàticament, van evitar prendre mesures tan dràstiques, perquè no els convenia enemistar-se frontalment amb els seus veïns genovesos. Aquest fet provocà tensions entre provençals i catalans que arribaren a preguntar-se si Provença estava més inclinada a ajudar els enemics dels catalans que a ells que, el cap i a la fi, eren súbdits del mateix rei.

La defensa passiva: recollides i muralles

Les Recollides

La defensa i la protecció dels habitants del territori i dels seus béns disposava d'una xarxa de viles i poblacions, anomenades recollides, que actuaven com a places fortes on, en cas de perill d'atac per part de les tropes enemigues, s'hi concentrava la gent, les vitualles i els efectius de la zona. Aquesta missió es concedia a la vila, població o plaça¹¹⁸¹ més fortificada i defensable del territori. Els habitants de les poblacions més petites tenien ordres de recollir-s'hi i dur-hi tots els seus béns i vitualles, i havien de contribuir en les despeses i tasques defensives de la vila de recollida¹¹⁸² (reparació de murs, torns de guaites, etc.). L'incompliment dels deures de guaites, bades, reparació dels murs del castell i altres servituds per part de la població que havia de refugiar-s'hi podia ser severament castigada per

---

¹¹⁷⁹ AHCB. Consell de Cent. Cartes Comunes Originals. 1.B.X-36, n. 2-14.

¹¹⁸⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 23r (20/1/1467).

¹¹⁸¹ Per exemple, el monestir de Vilabertran actuava com a lloc de recollida de la seva demarcació. ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 2v-3r (5/8/1466).

¹¹⁸² Quan el 1462, dinou famílies de Montbuí es preparaven un refugi a Igualada per tal de recollir-s'hi si la seva vila era atacada i es comprometeren a fer guaites, guàrdies i contribuir amb les seves armes a la defensa d'Igualada. Citat per: Segura, Joan. *op. cit.*, v. 1., p. 310.

l'autoritat reial¹¹⁸³. Aquestes obligacions podien produir algunes friccions entre la recollida i les viles del seu territori, com les que detectem el 1470 entre els habitants de Sant Quirze i els de Sant Julià per les guaites que havien de fer a Terrassa, el seu lloc de recollida¹¹⁸⁴. La discussió en torn de la quantitat de guaites que havien de fer va desembocar en un enfrontament de bàndols i els consellers de Barcelona es van veure obligats a escriure a Pons des Papiol, capità de Terrassa, per a què hi aturés els enfrontaments.

El rei especificava, normalment en un privilegi, quines eren les poblacions de recollida i els límits del territori que havien d'acollir:

Comitimus et expresse mandamus [...] quatenus in contenti cum requisitus fuerit per vos consules dicte ville veridicam informationem recipiat de eisdem et etim de quibusvis personis aliis in terra Ceritanie populatis qui tutum vel securum aut certum non habent seu determinatum fortalicium in quo se et sua habeant recolligere tempore guerre et necessitatis et omnis illos predictorum locorum habitatores quos per dictam informationem repierit in villa predicta tempore supradicto se et sua recolligere hactenus usos fuisse et consuevisse seu locum aut fortalicium non habere certum et determinatum vel securi in quo ipso tempore teneantur se recolligere ut prefectur ordinet et ordinare valeat debere et teneri se et sua recolligere in villa Podiiceritani [...] ¹¹⁸⁵.

La població havia d'acudir als punts de recollida marcats segons la població que habitessin. El fet que algú decidís acudir a una altra població, com Barcelona, no l'eximia de contribuir amb béns a la defensa del nucli que li havia estat assignat com a recollida. Així ho veiem en el següent exemple:

---

¹¹⁸³ ACA. Cancelleria d'Intrusos. Registres. Comune. N. 33, f. 57r-58r. L'infant don Joan alerta als habitants del terme i recollida del castell de Montnegre, del qual Guerau de Gualbes posseeix el mer i mixt imperi, que si tornen a faltar als seus deures de bades, guaites i reparacions del castell es multarà els desobedients amb la quantitat de 200 florins d'or.

¹¹⁸⁴ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 86r-v. (5/7/1470).

¹¹⁸⁵ Un exemple n'és el privilegi concedit per Joan I a la vila de Puigcerdà el 5 de març de 1387. *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà. op. cit.*, pp. 253-255.

*Honorables senyors, segons havem entès vosaltres prohibiu an Bernat Careras, del terme d'aqueixa vila que no reculle sa muller, filla, familia, blats e bous en aquesta ciutat, volents que aquests porte dins d'aqueixa vila. [...] Nostra deliberació és que no sia tolta facultat al dit Bernat de portar ací dites muller, filla, família blats e béns, tota hora que volrà, pus emperò que ell reste en la dita vila ab alguna vitualla per provisió sua a fi sie cohjudant a la defensió de aquella*¹¹⁸⁶.

Les recollides acomplien un doble objectiu: protegir la població d'una zona determinada i possibilitar la concentració de vitualles i efectius que feien més viable la defensa i la resistència davant d'un atac o setge¹¹⁸⁷. Per posar dos exemples, l'estiu de 1468, el lloctinent Joan de Lorena, que ja havia realitzat la primera campanya de l'Empordà, per ordenar la protecció dels pobles de la zona, que sabia que estaven molt amenaçats per la campanya que planejava la reina Joana, va ordenar on s'havien de recollir les poblacions de l'Empordà tal i com es mostra a la següent taula¹¹⁸⁸:

Lloc de recollida	Viles que s'hi recullen
Perelada	Sant Climent, Espolla, Cabanyes, Cantallops, Capmany i Rabós (i altres llocs a coneguda del comissari)
Castelló	Vilabertran, Vilasacra, El Far, Fortià, Fortanell, Riumorts, Siurana, Sant Miquel de Fluvià, Ventelló, Sant Pere Pescador (i altres llocs a coneguda del comissari)
Carmensó	Garriguella
Roses	Amb el que té
Figueres	El que te, Terrades i L'Escala

¹¹⁸⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f 4r. (7/8/1466).

¹¹⁸⁷ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes, 1.B.VI-23, f.194-195 (6/2/1468).

¹¹⁸⁸ ACA. Cancelleria d'Intrusos. Exercitum. Reg. 53, f.48-49. (2/7/1468).

Torroella	Albons, Bellcaire, Verges, La Tallada, Ulla, Vilapriu, Clonies, Pals (i altres llocs a coneguda del comissari)
Ullastret	Corsà, Castellempordà, Peretallada, PalaudelaTor, Labià, Ultramort (i altres llocs a coneguda del comissari)
La Bisbal	Monells, Sant Sadurní, Cruïlles, Vullpellac (i altres llocs a coneguda del comissari)
Rupià	Púbol, Madremanya, La Pera, Sant Jordi (i altres llocs a coneguda del comissari)
Navata	El que es té
Begur	El que es té. Regenós
Palamós	Torrent, Palafurgell, Sant Cebrià dels Alls, Sant Cebrià de Ledó i Calonge (i altres llocs a coneguda del comissari)
Sant Feliu	La vall d'Areu

Aquell mateix hivern de 1468, el Joan II exercí una important pressió a la zona del Llobregat, els consellers de Barcelona, conscients de la importància que la defensa de Martorell tenia per a la seguretat de Barcelona, ordenaren la gent d'aquella àrea que es recollissin a Martorell, vila ben fortificada, però amb poca gent. Amb les recollides es perseguia, per tant, protegir la gent, però també mirar de reforçar amb efectius places fortes que no volien que caiguessin en mans dels enemics.

Sovint, quan es manava que els pobles es recollissin en una població o plaça forta, se'ls demanava que abastessin la ciutat de palla i gra arribant, fins i tot, a fixar que cada població hagués d'aportar una determinada

quantitat de forment, ordi o palla¹¹⁸⁹. En aquest sentit, sabem que un cop donada l'ordre de retirar-se al lloc de recollida, i passat el termini establert per l'autoritat, no es tenia cap mena de contemplació amb els béns i les persones d'aquells que no haguessin obeït l'ordre. Un exemple ben clar se'ns presenta després de la derrota de Rubinat (29/7/1462): les autoritats decretaren un termini de tres dies per tal que la població de la sotsvegueria d'Igualada es recollís dins d'aquesta població amb tots els béns, robes i vitualles. Passat aquest termini, qualsevol atac es consideraria bona guerra i s'actuaria a "saco mano"¹¹⁹⁰.

Tot i les vitualles aportades per la població que s'hi refugiava l'augment sobtat de població feia que les viles o ciutats de recollida, sobretot aquelles que, com Barcelona, acollien una gran porció de territori, haguessin d'incrementar les seves reserves de gra¹¹⁹¹. D'aquesta manera, es preparaven per encarar una situació de setge o bé, un perill continuat que obligués a la població forana a restar més temps a la vila o ciutat de recollida.

Un aspecte que calia tenir en compte quan els enemics atacaven una zona del país és que no poguessin alimentar-se sobre el terreny. Per tal d'evitar-ho, els consellers de Barcelona ordenaven que els habitants recollissin totes les collites i les duguessin a les recollides on les emmagatzemaven a edificis particularment reforçats, com l'església¹¹⁹².

Malgrat les ordres dels consells municipals, no era fàcil convèncer la gent que ho deixés tot i participés amb els seus i molts d'ells havien de ser obligats per les tropes de la terra. D'això es queixava Bernat de Marimon un

---

¹¹⁸⁹ Segura, Joan. *op. cit.*, v.1, pp.343-345.

¹¹⁹⁰ *Ibid.*, v.1, p.322.

¹¹⁹¹ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 18r. (11/12/1462). Els consellers de Barcelona van decidir comprar mil quarteres de forment addicional a causa de la gran quantitat de població que s'ha recollit a la ciutat.

¹¹⁹² ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 192. (9/10/1471).

dels capitans de l'host de Barcelona quan fou enviat pel consell de la ciutat per manar que la gent del Vallès es recollís a la capital¹¹⁹³.

També hem documentat casos en els que algun capità de fortalesa s'autoconstituïa en recollida per poder, així, esperava comptar amb més homes i més aliments per defensar la seva fortalesa. En relació a aquests casos podem trobar el criteri dels diputats en les seves respostes a les queixes dels veïns que, il·legalment, s'havien vist obligats a fer serveis de guaita. El 30 de juliol de 1466, els diputats, en base a les seves funcions de defensa de la legalitat, dirigien una forta censura a Lluís de Relat, capità del Castell Ciuró, per haver obligat als habitants de Santa Creu d'Olorde a fer guaites i recollir-se al seu castell¹¹⁹⁴.

No podem fer una llista de localitats de recollida. Segurament, hi havia moltes ciutes, viles, castells o edificis fàcilment defensables que podien servir per aquesta missió i els comissaris i capitans, amb el vistiplau del consell reial, en cada moment, anaven assignant els punts de recollida de cada territori.

Muralles i defenses

La construcció, reparació i ampliació dels murs eren obres públiques que els monarques vigilaven ben de prop. Era l'autoritat reial, o senyorial en el cas de les poblacions dependents de senyors, qui disposava el traçat que havien de seguir els murs de les ciutats i viles, com havien de ser les torres i les característiques constructives que calia que tinguessin¹¹⁹⁵. L'execució de

---

¹¹⁹³ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B X-35, f. 187 (21/7/1466) Carta de Bernat de Marimon als consellers de Barcelona.

¹¹⁹⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 11v. (30/7/1466).

¹¹⁹⁵ Un exemple ben clar en aquest sentit el trobem en el seguiment que Pere III i l'infant Joan, com a primogènits, van fer de la construcció de les muralles de Berga, veure: Santandreu, Maria Dolors. (2009) "Aportacions a al història de les muralles i el Palau Reial de Berga," dins *L'Erol* 100, pp. 10-14. Un altre exemple el trobem al 1292 quan Jaume II de

les obres i les despeses derivades de la construcció de les defenses de les poblacions anaven, però, a càrrec dels consells municipals i aquesta era l'estructura defensiva durant la guerra del segle XV. La major part de privilegis i ordres sobre aquesta matèria conservats en els llibres de privilegis de les viles daten del segle XIV, una època de gran activitat constructiva i de renovació en murs i fortaleses¹¹⁹⁶.

Com que es tractava d'obres públiques que requerien un pressupost força elevat, sovint els municipis demanaven, al rei o al senyor, que els autoritzés a cobrar algun nou impost o a vendre una emissió de censals per poder sufragar les despeses de les millores defensives¹¹⁹⁷. Només en moments molt puntuals, al final de la guerra, en poblacions on el veïnat havia patit molt l'esforç de guerra però que eren estratègiques i necessitaven ser reforçades, la Diputació, amb l'acord del Consell del Principat, pogué fer un préstec o subvencionar el municipi per tal que es duguessin a terme les millores de les defenses¹¹⁹⁸.

Les muralles no eren un espai dedicat exclusivament a la defensa de les poblacions. En períodes de calma les muralles i les torres eren cedides a particulars que les habitaven o hi posaven botigues i negocis amb el ben entès que, en cas de perill bèl·lic, les haurien d'abandonar immediatament¹¹⁹⁹. Aquesta condició no sempre era ben acceptada per la població que, un cop passat, el perill imminent, però no la situació de guerra,

---

Mallorca ordenà com havia de ser fortificada la vila de Puigcerdà, *Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà. op. cit.*, pp. 65-66.

¹¹⁹⁶ Kagay, Donald J. "Eastern Spanish fortifications," *op. cit.*, pp. 111-135.

¹¹⁹⁷ Això fou exactament el que sol·licitaren els consellers de Manresa i els concedí Pere III mitjançant un privilegi de 1369. El municipi manresà va ser autoritzat a vendre una emissió de censals -meitat censal i meitat violari- per fer front a les despeses de les obres de les muralles, torres i valls de la ciutat. *Llibre verd de Manresa (1218-1902). op. cit.*, p. 252.

¹¹⁹⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 39v. (9/7/1471).

¹¹⁹⁹ També a Manresa, l'infant Joan, el 1373, concedí que els consellers i prohoms de la ciutat poguessin establir gent a les torres de les muralles per a custodiar-les i conservar-les, amb la condició que en temps de necessitat les deixessin lliures. *Llibre verd de Manresa (1218-1902). op. cit.*, pp. 260-261.

relaxava les precaucions i tornava a ocupar l'espai de les muralles que, per la seva situació a les portes de la vila, resultava ser ideal pels negocis. En aquests casos les autoritats reials o senyorials miraven de forçar el seu desallotjament tan aviat com fos possible. L'agost de 1468, després de les accions bèl·liques que el primogènit havia dut a terme aquella primavera i estiu en les terres empordaneses per mirar de controlar el territori i el volum de tropes que hi eren destinades, els habitants de Roses havien descuidat les mesures de prevenció tornant a posar botigues adossades a les muralles. Quan el fet arribà al coneixement dels diputats, com a senyors del terme de Roses, s'afanyaren a escriure a Joan Bonet, procurador del General a les terres de l'Empordà, per tal que procedís a enderrocar les botigues immediatament, ja que eren un perill per la seguretat¹²⁰⁰.

La tasca de reparació i construcció de murs, que en èpoques de perill imminent era confiada als mateixos homes de l'host¹²⁰¹, es complementava amb l'organització de bades i guaites per controlar els enemics. Les guaites consistien a fer torns de vigilància des de les muralles o des de les torres que coronaven viles i costes.

Els serveis de guaites eren personals i es complien normalment en les viles on es residia habitualment. Els torns eren assignats als diversos veïns que, o bé els complien personalment, o bé pagaven per tal que algú els substituís.

Aquest sistema no estava exempt de controvèrsies. Els homes que tenien residències i negocis a més d'una localitat sovint es queixaven que es provava de fer-los fer guaites en més d'un lloc. Així, tenim el cas de Joan Almirall que fou retingut a Martorell per la seva negativa a fer-hi les guaites. Tanmateix els diputats n'ordenaren l'alliberament, ja que Joan Almirall les feia

---

¹²⁰⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 11v-12 (30/8/1468).

¹²⁰¹ En vigílies de la batalla de Calaf, el consell municipal de Manresa ordenà a tots els homes que es prepararessin per la lluita amb tot l'armament que tinguessin i que escuessin els valls i fessin voltes de pedra i calç per folrar el sostre de les torres i els murs de la ciutat en els llocs on fos més necessari. Citat per Sarret i Arbós. *Història de Manresa*. op. cit. p. 230.

a Olesa¹²⁰². Un altre cas documentat és el de Pere Soler, que es queixava que li fessin pagar guaites per una casa que tenia a Moià quan ja les pagava a Vic¹²⁰³.

De fet, detectem una notable resistència al pagament i compliment de les guaites. Ja n'hem citat algun exemple abans, però creiem adient esmentar una reunió de representants de diverses poblacions del Vallès,¹²⁰⁴ reunió que els diputats es van veure obligats a organitzar al març de 1470¹²⁰⁵. La Diputació havia donat ordre de continuar fent guaites dia i nit a tot el territori del Vallès. Per garantir la seguretat de la comarca davant d'un probable atac del rei Joan, l'ordre especificava que les guaites s'haurien de fer de les Roques de Sant Llorenç fins al Papiol. Fins aleshores, segons fonts de la Diputació, les guaites les havia pagades de la seva butxaca Pons des Papiol, el capità de Terrassa, però aquesta situació ja era insostenible i no es podia perllongar. La reunió tractà d'implicar-hi millor a la població.

Les guaites i bades no només es duien a terme a les muralles de les viles sinó, sobretot, en territori costaner. Cada cop que es tenia notícia de vaixells enemics que rondaven la costa, la Diputació avisava els municipis costaners que organitzessin guaites. Des de les torres de vigilància que guarnien el litoral català, amb fogueres o a so de corn, s'advertia de la presència de vaixells enemics.

---

¹²⁰² ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f.16r. (5/1/1467).

¹²⁰³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 118 (22/3/1469).

¹²⁰⁴ Les poblacions convocades van ser: Castellbisbal, Papiol, Sant Cugat, Sant Marçal, Sabadell, Barberà, Ripollet, Montcada, Mollet, Santa Perpètua, Martorelles, Montornés, Montmeló, Palou, Vilanova de Roses, Monbuí, Granollers, Cardedeu, Vilamajor, Llinàs, Llisà Jussà, Gallecs, Palau Solità, Caldes de Montbuí, Santmenat, Castellar, Sant Fost, Cabanyes i Parets.

¹²⁰⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 135-136 (30/3/1470).

La protecció de l'ordre públic era, en principi, un deure reial i dels oficials reials. Emperò, en territoris de jurisdicció no reial, el monarca només podia actuar quan exercia determinades regalies. Pel que fa als municipis, l'autoritat reial va delegar en ells o, si més no, va compartir amb ells la funció de controlar l'ordre públic¹²⁰⁶. Una bona part dels privilegis municipals, per tant, s'encaminaven a dotar els Consells de prou competències per exercir aquesta funció i castigar els que el possessin en perill i garantir la seguretat dels habitants. Normalment, calia que les autoritats locals actuessin amb el permís i la presència de l'autoritat reial.

Aquestes funcions no només les hem d'entendre com a l'actuació en contra d'enemics en temps de guerra o de disturbis violents, sinó que també implicaven competències sobre el benestar moral i la vigilància per evitar escàndols en la vida urbana. Aquestes funcions, sovint es duïen a terme a través del sometent i del sacramental. Dues institucions que cal definir per evitar de confondre-les i per tenir-les presents en l'anàlisi de les guerres en temps feudals.

El procés de sometent

Segons Péres Unzueta¹²⁰⁷, el procés de sometent sembla tenir els seus orígens en la constitució *A perseguir lo malfactor...* dada per Alfons I a la Cort General de Fontdaldara¹²⁰⁸. El procés de sometent només podia ser incoat davant d'un tipus molt determinat de delictes que Jaume II establí en el capítol XIV¹²⁰⁹ de les Corts de 1291. Els casos en els que podia actuar eren

---

¹²⁰⁶ Ferro, Víctor. *op. cit.* pp.72-74.

¹²⁰⁷ Peres Unzueta, Jaume. *op. cit.*, pp. 14-17.

¹²⁰⁸ CYADC (1588) Alfons I a Fontdaldara. "A perseguir los malfactors" Lib 10, Tít. 8, p. 551.

¹²⁰⁹ Aquestes corts se celebraren en un període en què Jaume II necessitava tota l'ajuda possible del braç nobiliari per dur a terme la guerra de Sicília, per tant el rei, en aquestes i en les successives Corts fins a 1333, es veié obligat a fer un bon nombre de concessions als nobles, que rebaixaren el poder dels oficials reials. Per a més informació sobre el tema

els crims que comportessin danys corporals, els crims fets en el camí¹²¹⁰ o bé els crims fets fora del camí que no poguessin ser esmenats pel malfactor. Hem d'aclarir, però, que la principal causa per la qual es perseguia un malfactor no era tant pel delictes en si mateix, sinó pel fet d'haver transgredit les lleis del monarca i, per tant, se'l considerava gitat de pau i treva¹²¹¹.

El procés de sometent havia de ser dut a terme pel veguer, pel lloctinent o pel rei, mai, però, podia ser ordenat pel governador general. El rei o el seu lloctinent, tot i que no fos el primogènit, prèvia declaració de procedència del Reial Consell, podia aixecar sometent general a tot el país. Com ens adverteix Víctor Ferro, sovint el sometent general ha estat confós amb la convocatòria de l'usatge *Princeps namque*, ja que es tracta de dues institucions força semblants que servien per aixecar el país en armes, emperò les seves característiques no són exactament les mateixes ni en funcions ni en composició¹²¹².

Els privilegis concedits a les poblacions podien establir condicions especials per a l'aixecament del sometent en aquella localitat. En el privilegi atorgat per Pere III el 17 de març de 1379 a la vila d'Igualada, s'autoritzava la universitat d'Igualada a aixecar sometent particular contra qui alterés l'ordre i lliurar-ne els reus al batlle¹²¹³.

El procés de sometent, que podia actuar fins i tot en les jurisdiccions nobiliàries i eclesiàstiques, s'iniciava quan algú denunciava per escrit al veguer algun delinqüent que, suposadament, havia comès algun delictes que incorria dins els supòsits abans esmentats de transgressió de la llei del monarca. La denuncia es feia, normalment, per escrit, suplicant al veguer que

---

vegeu: Martín, José Luis. *Economía y sociedad en los reinos hispánicos*. Barcelona: El Albir, 1983. v. 1, pp. 250-254.

¹²¹⁰ Recordem que segons l'usatge *Camini et stratae* tots els camins i vies i la gent que per ells transitava estaven sota la protecció del príncep i eren, per tant, jurisdicció reial.

¹²¹¹ Lalinde Abadia, Jesús. *La Institución virreinal en Cataluña...*, p. 345.

¹²¹² Ferro, Víctor. *op. cit.*, pp. 67,80.

¹²¹³ *Els Privilegis de la vila d'Igualada. op. cit.*, pp. 303-314.

fos declarat el sometent. El veguer també podia actuar d'ofici, sense denúncia prèvia. Si el veguer considerava que hi havia causa per aixecar el sometent, es procedia a efectuar la crida "Via fora sometent!" fent dringar campanes o fent sonar el corn. Un cop reunida l'host, aquesta sortia sota el comandament del veguer tot seguint la bandera local. Quan s'arribava allà on, presumptament, s'amagava el malfactor o bé aquest es lliurava o el sometent podia, sota l'autoritat del veguer, escorcollar la propietat i, fins i tot, forçar-hi l'entrada. El so acabava quan finalitzava l'escorcoll o bé quan es prenia el sospitós. Segons ens indica Víctor Ferro,¹²¹⁴ a les ciutats el so tenia un caràcter més formulari que altra cosa. La mobilització a sometent era temporal i es desconvocava immediatament un cop passat el perill o detingut el malfactor.

Els lloctinents fixaven en llistes el nombre de gent per a cada població que tenia l'obligació de mantenir-se a punt per acudir a la crida en qualsevol moment que aquesta es produís. Els altres tot i no ser exempts de l'obligació es mantenien en situació de reserva. Aquesta disposició permetia aixecar en armes, d'una forma ràpida, un contingent d'homes força important.

El sacramental

Desenvolupament jurídic del sacramental

Les constitucions de Corts i pragmàtiques incloses en el capítol de les compilacions dedicat als Sacramentals són més aviat escasses. Les ordinacions que regulaven el bon funcionament del sacramental havien de ser aprovades pel rei, pel Consell barceloní, pel Capítol de la catedral de Barcelona i, després de la creació del nou sacramental de 1395, el consell de Moià i el bisbe de l'Estany també havien de donar el seu vistiplau a les ordinacions.

---

¹²¹⁴ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 79.

Coneixem¹²¹⁵ diverses ordinacions al llarg del temps, la majoria d'elles daten del segle XIV, l'època en la qual s'estructurà el sacramental: el 1258 es dictaren les primeres ordinacions conegudes que autoritzaren als homes a tenir armes a casa i a usar-les quan fossin convocats "so metent". El 1314, Jaume II aprovà unes noves ordinacions que van ser puntualitzades al 1336 i completades al 1368, quan Pere III regulà les funcions del capità del sacramental. Després de l'ampliació del sacramental al Bages i a Osona, al 1395, Joan I feu unes noves ordinacions. Al segle XV, el sacramental ja era una institució perfectament estructurada i reglamentada.

Madurell¹²¹⁶ i Coroleu i Pel·la¹²¹⁷ afirmaren que la primera notícia sobre el sometent o sacramental datava de 1257. Coral Cuadrada esmenà la data proporcionada per Coroleu i Madurell dient que segurament l'any correcte seria 1258, ja que el document està datat segons el calendari de l'encarnació¹²¹⁸.

En l'origen de la institució, hi ha la incapacitat de Jaume I de protegir els habitants del Llobregat situació per la qual el rei Jaume, d'acord amb el bisbe de Barcelona, el Capítol de la catedral i els prohoms de la ciutat van haver de permetre els habitants del Llobregat de defensar-se mitjançant l'organització per parròquies i la tinença d'armes a casa. En la seva ordenació, Jaume I exigia, sots pena de 20 sous, que cada home posseís una ballesta amb cent trets, una llança i una espasa, i anessin a defensar-se els uns als altres al so de les campanes o del corn. Els homes del sacramental només podien auxiliar altres membres del sacramental o bé a caminants dels rodals, sempre dins del límit de la vegueria on es constituïa el sacramental.

---

¹²¹⁵ M. Teresa Ferrer Mallol "Sacramental una milícia urbana dirigida per Barcelona" *op. cit.* cita aquest llistat d'ordenacions assenyalant la seva localització.

¹²¹⁶ Madurell i Marimón, Josep M. "Els sacramentals del Vallès, ..". *op. cit.*, v.III, p. 184.

¹²¹⁷ Coroleu Pella. "La Nacionalidad", dins, *Los Fueros de Cataluña*. Barcelona: Administración San Pablo, 1875, pp 107-121.

¹²¹⁸ Coral Cuadrada. "Els greuges del Sacramental en les Corts catalanes segles XIV-XV"..., pp. 208-216.

La potestat d'instaurar un sacramental era considerada una regalia i per tant, depenia exclusivament del rei. La concessió del sacramental per part del rei Jaume I a la ciutat de Barcelona és contemporània a la concessió del privilegi que establia a la ciutat un govern municipal format per un consell de vuit persones. Coral Cuadrada apunta que potser es va encomanar al sacramental la missió de protegir la naixent ciutat. Les primeres hosts veïnals daten d'un segle després i, per tant, resulta molt estrany pensar que només es dotés els pagesos d'aquesta zona de la possibilitat de defensar-se: un altre punt a favor de la teoria de Cuadrada no és que, en els seus inicis, el sacramental del Llobregat, també anomenat el sacramental vell, va estar molt lligat al consell de Barcelona i, naturalment, al rei.

Al 1314, Jaume II amplià el radi d'acció del sacramental a la vegueria de Barcelona i al Vallès¹²¹⁹ i establí¹²²⁰ el funcionament del sacramental. En regulà les funcions i la manera d'elegir les capitànies, insistí en la necessitat de tenir les armes a casa, però en reduí la quantitat: una ballesta amb trenta trets, o una llança o un coltell llarg. En aquesta ordenació, quedava establert clarament que cap home propi o emfiteuta podia cridar so contra el seu senyor sota pena de perdre els béns que el senyor li tenia encomanats. Posteriorment, en una data que encara ens és desconeguda, el territori del Maresme s'afegí al sacramental vell sota la mateixa normativa.

Ben aviat, el sacramental va assumir les seves funcions gaudint de la protecció reial. Les seves àmplies atribucions li permetien perseguir delinqüents encara que s'acollissin al sagrat, o entrar en territori baronial o

---

¹²¹⁹ Aquest fet es produí 5 anys abans que, al 1319, Jaume II establís els límits jurisdiccionals del territori barceloní que anirien de Montgat a Castelldefels, de Montcada a Gavarrà i de Molins de Rei fins a 12 lligües dins del mar. Brocà, Guillem de. *Historia del derecho de Cataluña especialmente del civil y exposicion de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el código civil de España y la jurisprudencia*. Barcelona: Generalitat. Departament de Justícia, 1987, v. 1, pp. 294-318.

¹²²⁰ Text reproduït per Pérez Unzueta. *op. cit.*, pp.37-41.

senyorial i, fins i tot, registrar els castells per perseguir un malfactor¹²²¹. Els membres del sacramental quan actuaven en funció del seu càrrec, tenien una especial protecció i no estaven obligats a reparar cap dany comès actuant en defensa pròpia. El 1395, es va establir que podien ser castigats si no respectaven les disposicions i delinquen en el curs de l'exercici de les seves funcions, tanmateix només podien ser jutjats pel veguer de Barcelona amb l'assistència dels advocats del consell municipal i no hi podia intervenir cap altra instància excepte el rei. Les denúncies contra els homes del sacramental només podien fer-se de part privada, però no de part fiscal o d'ofici.

Amb aquestes prerrogatives, no és estrany que els nobles ben aviat sentissin que la institució atemptava contra els seus interessos i se'n creguessin amenaçats. En certa manera, el sacramental atemptava contra la jurisdicció senyorial i donava una arma als pagesos per tal de defensar-se, ni que fos de manera indirecta, de les malvestats fetes pels senyors.

Al capítol XX de les Corts de 1291¹²²² de Jaume II, s'insisteix en què el sacramental no serà vàlid si no disposa del permís del senyor dels homes que el conformen així com el del propi rei. El rei, però, no deixà de protegir els homes del sacramental, fins i tot davant de les acusacions de danys causats a la propietat que formulaven els nobles¹²²³.

Ferran I en el capítol 29 de la primera cort de Barcelona l'any 1413¹²²⁴, limità molt el poder d'actuació del sacramental dins dels territoris baronials. No podia emetre so dins de territoris senyorials ni obligar els senyors a lliurar els delinqüents al rei, tot i que aquest ho hagués requerit. Es limitaren, també, les facultats d'escrutini en territori senyorial, només podien efectuar

---

¹²²¹ Coroleu Inglada, Josep; Pella Forgas, Josep. "La Nacionalidad", *op. cit.*, p 109.

¹²²² Martín, José Luis. *Economía y sociedad en los reinos hispánicos...*, v. 1, pp. 250-254.

¹²²³ Vegeu: Riu i Riu, Manel. "La primera revolta dels segadors i la justícia a la Catalunya del s. XIV," dins *Studia historica et philologica in honorem M. Batllori*. Roma, 1984. pp. 411-416.

¹²²⁴ Aquestes corts són les primeres celebrades després del Compromís de Casp i, segurament, el rei volia acontentar la noblesa al màxim possible.

registres les persones específicament autoritzades i no es podien quedar amb els béns dels delinqüents si aquests no es remetien a jurisdicció senyorial.

Organització del Sagramental¹²²⁵

Les persones que volien incorporar-se al sagramental ho podien sol·licitar de manera individual o col·lectiva. Havien de ser aloers, homes de jurisdicció reial, de dominis pertanyents a ciutadans de Barcelona, o bé eclesiàstica. Els pertanyents a jurisdiccions senyorials havien de demanar primer permís al seu senyor. A partir de les ordinacions de 1315, si un senyor i els seus homes volien formar part del sagramental, ho havien de demanar al veguer, al bisbe, i als consellers, que els havien d'acceptar per unanimitat¹²²⁶. Un cop admesa la sol·licitud, calia prestar jurament sobre els sants evangelis i davant d'un notari, resident a Barcelona, que aixecava acta i ho comunicava a la resta d'integrants del sagramental.

El sagramental havia de ser convocat al so del corn, de les campanes o bé del crit "Via fora!". Els integrants del sagramental estaven obligats per jurament a deixar les seves activitats i unir-se al sagramental, només la malaltia n'era un eximent vàlid, sota pena de multa. L'obligació de participar en el sagramental també incloïa la de fer funcions de guàrdia i custòdia en el trasllat de presos a petició del capità del sagramental. Les accions es podien perllongar diversos dies, emperò segons el capítol 29 de la primera Cort de Barcelona de Ferran I (1413)¹²²⁷, els homes del sagramental que devien servituds personals als seus senyors, només podien participar en les accions del sagramental, deixant de complir amb els seus deures envers del seu

---

¹²²⁵ Per aquest apartat, ens basem, principalment, en l'article de Madurell i Marimón, J. "Els sacramentals del Valles..." *op. cit.*

¹²²⁶ Veiem, doncs, que es posen moltes traves als senyors per a què entrin als sacramentals. Precisament, a la monarquia i a les ciutats no els interessava tenir nobles en un cos que, quan convenia, podia convertir-se en una important arma antisenyorial.

¹²²⁷ CYADC (1588). Ferran I, 1a Cort de Barcelona, cap. 29 "Car per forma" Llibre I9, tit. 22, p. 504.

senyor durant un sol dia, si no, se'ls multava per perjudicar els drets del senyor.

Cada dos anys, s'escollien dos nous sobreposats, els màxims responsables del sacramental. Un era escollit pel Capítol i el bisbe de Barcelona d'entre els canonges de la Seu, i l'altre era un ciutadà escollit pels consellers. Quan al 1395 el sacramental va ampliar-se a les vegueries d'Osona, Bages i la sotsvegueria de Moià, i varen formar el nou sacramental, s'hi afegí un tercer sobreposat, escollit per l'abat de l'Estany i pel Consell de Moià. Els sobreposats inspeccionaven els diferents sacramentals per tal de controlar que tinguessin les eines i armes necessàries. També tenien poder per poder sobreseure les accions previstes pel sacramental.

Els caps dels sacramentals a cada parròquia eren els capitans, escollits d'entre els homes del mateix sacramental per ocupar el càrrec durant un període de dos anys. Si no hi havia acord en l'elecció del capità del sacramental, aquest era escollit pel senyor a qui pertanyia la jurisdicció. El 1365, Pere III ordenà que fossin escollits entre la mà major o la mitjana i que cobressin un salari. Tenien consideració de capitans reials i se'ls castigava com a tals si s'extralimitaven en les seves funcions o cometien negligència. L'elecció de capità era ordenada pels sobreposats i, un cop escollit, havia de jurar. Els capitans estaven autoritzats a dur sempre les armes i no les podien empenyorar. El 1395, van ser autoritzats a dur armes prohibides arreu del Principat¹²²⁸ i obtingueren permís per quedar-se amb les armes dels malfactors que atrapaven. Una de les funcions del capità era controlar que els seus homes acudissin a la crida del sacramental i que conservessin en bon estat l'armament reglamentari. El grau de capità del sacramental tenia tota una sèrie d'incompatibilitats: ser oficial reial, ser ciutadà de Barcelona, haver entrat en bandositats, ocupar càrrecs públics com el de moliner o carnisser, etc.

---

¹²²⁸ “que els capitans durant llur ofici puixen portar per lur defensió llurs armes vedades per tot lo principat de Cathalunya” Peres Unzueta, Jaume. *op. cit.*, p. 78.

El sacramental s'autofinançava mitjançant el pagament d'unes talles – al voltant de tres o cinc sous per foc– imposades als seus afiliats per tal de pagar el sou dels capitans, les despeses judicials que ben sovint causava l'actuació del sacramental i les despeses de materials (compra d'armes, penons, corns, etc.). Les talles podien ser generals, marcades i ordenades pels sobreposats, o bé particulars, si s'havien d'afrontar despeses pròpies del sacramental d'una determinada parròquia.

El Sacramental i la ciutat de Barcelona

L'estreta vinculació entre el sacramental i el govern de la ciutat de Barcelona, establerta ja des del naixement de la institució, donava un considerable poder a la ciutat sobre les actuacions del sacramental. Sovint, era el mateix consell municipal, juntament amb el capítol i el bisbe de la ciutat, qui prenia la iniciativa d'aprovar els nous capítols del sacramental¹²²⁹.

Barcelona va defensar sempre els processos de sometent i de pau i treva com importants regalies que permetien el rei d'intervenir dins les jurisdiccions nobiliàries. Sempre i quan pogués ser controlat, el caràcter antinobiliari que, moltes vegades, mostrava el sacramental no deixava d'interessar a l'oligarquia que detenia el poder municipal, ja que no els convenia que els nobles s'ingerissin en les jurisdiccions que la ciutat de Barcelona i els seus ciutadans posseïen al camp.

Com ja hem destacat, eren els advocats empleats pel consistori els qui defensaven els homes del sacramental en cas de denúncies o greuges presentats a Corts i també els representaven quan el sacramental veia vulnerades o limitades les seves llibertats i atribucions¹²³⁰.

---

¹²²⁹ Bruniquer. "Sacramental" dins, Rúbriques de Bruniquer. *op. cit.*, p. 306. Els consellers de Barcelona insten l'abat de l'Estany, el bisbe de Vic i el Consell de Moià a aprovar els capítols nous de les ordinacions del Sacramental que ells i el bisbe i capítol de Barcelona ja han aprovat.

¹²³⁰ "Requesta feta als consellers de Barcelona per part dels capitans del sacramental" dins AHPNB. Bartomeu Costa "Secundus liber sacramentalis".

Dins dels límits de la ciutat, el sacramental de la ciutat actuava gairebé com un cos de policia encarregat de la seguretat pública i de la persecució de determinats delictes greus¹²³¹. El sacramental, però, també era reclamat per la monarquia quan calia sufocar aldarulls o revoltes.

L'actuació del sacramental i el sometent durant la Guerra civil

El sometent va tenir una actuació molt primerenca dins del context de la Guerra Civil. La primera vegada que se'l convocà fou el 1461 en el transcurs de la crisi, ja explicada, entre el rei i les institucions a causa de l'empresonament del príncep de Viana. El febrer de 1461, es proclamà una crida a sometent per tal de reunir una host que, encapçalada pel veguer, anés a alliberar Carles de Viana. El Dietari de la Generalitat consignà que, pel camí de St. Boi, estava ple de banda a banda de gent armada amb ballestes, llances i pavesos i que es calculava que a la Rambla s'hi havien reunit uns 4.000 homes armats¹²³². Les hosts que arribaren, doncs, fins a la ratlla d'Aragó foren convocades amb una crida de sometent.

El 22 de juny de 1462, es torna a cridar sometent per reunir l'host sota el comandament del comte de Pallars i encaminar-se cap a Girona per aturar les tropes franceses. En aquest cas, com que el sometent actuava per interès general de tot el Principat, els homes integrants de l'host foren assoldats amb diners de la Diputació del General, que pagà 1 croat d'argent per persona i dia.

El comte de Pallars, que assetjava Girona, compta també amb la col·laboració de pagesos de la zona que, com Hug Roger reconeixia en una de les seves cartes adreçades als diputats:

---

¹²³¹ Bruniquer. "Bandolers, lladres, assassinos, homicidas y Sometent y persecució de mals homens" dins, *Rúbriques de Bruniquer. op. cit.*, p. 311.

¹²³² *Dietari de la Generalitat de Catalunya. op. cit.*, v. 2. p. 30

*Los pagesos d'aquesta vegueria són contínuament ací, ajuden a fer lo labor que ací se fa, tiren tots temps rama e fan totes coses que lus són manades ab bona voluntat*¹²³³.

L'host reclutada mitjançant sometent, però, no semblava ser gaire disciplinada ni vàlida per dur a terme el setge, i el comte de Pallars se'n queixava reiteradament:

*La gent catalana és dura de metre en orde, e majorment multitud e no exercitada en guerra tal*¹²³⁴.

Emperò, el problema d'indisciplina i la poca efectivitat no es circumscriu només a la gent del sometent, que no era professional, sinó que el mateix comte es queixava que la cavalleria assoldada tampoc no ho feia gaire millor i no hi tenia gaire interès, per tant, Hug Roger demanava que li enviessin la nòmina dels seus homes de cavalleria:

*Plàcia-us trametre'm lo nombre de la gent a cavall que yo tinch aquí, e per lo semblant de la gent a peu [...] stam molt faltats de gent de cavall bona, e dels que són aquí n'i ha molts de dolents e molts castellans, gascons, conversos e gent de poca virtut, e de menys bondat*¹²³⁵.

Finalment, els homes del comte no van poder evitar l'entrada de les hosts del comte de Foix ni aconseguiren prendre la ciutat de Girona. El 2 de setembre, doncs, el veguer encapçalà ell mateix el sometent per anar cap a Hostalrich i intentar deturar allà els francesos¹²³⁶.

Al llarg de la guerra, hi trobem també accions en les que actuen conjuntament el sagramental i el sometent. Mostra d'això fou la presa del

---

¹²³³ Hug Roger III: *epistolari de guerra i exili del darrer comte de Pallars, 1451-1500. op. cit.*, p. 161.

¹²³⁴ *Íbid.*, p. 165.

¹²³⁵ *Íbidem*, p. 167.

¹²³⁶ *Rúbriques de Bruniquer: cerimonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat. op. cit.*

castell de La Roca del Vallès el mes de gener de 1463. En aquesta acció, comandada per Joan de Beaumont -lloctinent reial-, els homes del sometent i el sacramental tenien la missió de prendre i derruir la fortalesa¹²³⁷. Es pot dir que, en aquest cas, la presència del veguer al capdavant de les tropes del sacramental i el sometent fou decisiva per aconseguir que el Consell de Cent accedís a prestar la bombardarda Santa Eulàlia al lloctinent.

El 17 de març de 1463, Joan de Beaumont donà ordre al veguer de Barcelona per tal que declarés gitats de pau treva a Verntallat i els seus homes¹²³⁸. A partir d'aquesta declaració tingueren lloc diverses convocatòries de sometent per anar contra els pagesos revoltats. La citació que va rebre la ciutat de Manresa per afegir-se a aquest sometent deia el següent:

Tots los poblats dins la vegueria de Manresa e lochs de aquella , així homes de cavall com de peu, se apparellen e stigan aparellats ab totes llurs armes per anar al primer manament ab pa per XXX jorns [en seguiment del sometent a la vila de Camprodon en persecució dels malfactors] e que vayen ben aparellats, la meytat lancers e l'altre meytat ballesters, e que porten destrals, picasses, megays, aixades e perpals¹²³⁹.

El 29 d'abril del mateix any Beaumont anomenava Arnau de Vilademany¹²⁴⁰, capità de sometent, per combatre les tropes de Verntallat. Vilademany rebé permís del lloctinent per assetjar i prendre totes les ciutats, viles i llocs on els remenses de Verntallat es refugiessin i reduir-los a l'obediència obligant-los a prestar sacrament i homenatge, amb poder per nomenar i destituir castlans i

---

¹²³⁷ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-15, f. 10v-109r (28/01/1463).

¹²³⁸ Montsalvatge i Fossas, Francesc. *Història de la guerra social dels remenses*. Olot: Impr. y lib. Juan Bonet, 1906. pp. 100-101.

¹²³⁹ Sarret i Arbós, Joaquim. *Història de Manresa*. Manresa: Impremta i encuadernacions de Sant Josep, 1921. v. 1, p. 219.

¹²⁴⁰ Arnau de Vilademany fou senyor de Santa Coloma de Farners i un destacat membre de l'estament militar. A les Corts de 1454-1458, va prendre partit decididament a favor del manteniment de les Constitucions i en contra de les posicions de la monarquia. Fou un destacat oponent de la política remensa de la monarquia.

batlles. Els homes del sacramental col·laboraren amb els del sometent en la lluita contra els remensa¹²⁴¹.

El 1469, el primogènit, ordenà al veguer de Barcelona que convoqués el sacramental per anar al castell de l'Aramprunyà on es creia que es dirigia Joan II amb els seus homes. La crida era clara: *que tot hom de qualsevol ley o condició fos de edat de portar armes isqués de la dita ciutat per anar al dit castell per resistir al dit rei Joan e a sa gent*, la valoració que en feu el dietarista no ho fou menys: *E la dita crida fou feta granment en perjudici dels poblats de aquesta ciutat*¹²⁴².

Durant tota la guerra, les crides a sometent van servir per convocar les hosts municipals, mentre que el sacramental actuava com a tropa auxiliar per reforçar l'acció de les hosts i de les tropes mercenàries assoldades. Aquest caràcter complementari al de l'host es veié reflectit, per exemple, quan el 1468, amb motiu d'una crida dels sobreposats del sacramental per anar contra Castelldefels¹²⁴³, que havia estat declarat enemic pel primogènit, es van demanar a les parròquies que convoquessin tots els homes possibles l'endemà a la plaça St. Jaume, on havien de rebre ordres. La convocatòria deixava ben clar, però, que la crida del sacramental no eximia les parròquies de complir amb els cinquanta homes que havien promès aportar a l'exèrcit del primogènit.

En el cas del sometent, no és d'estranyar aquest ús militar ja que aquesta institució, ultra el seu paper judicial, podia tenir també atribucions defensives, tal i com ens mostren les crides a sometent general per tal d'expulsar invasors. El gran avantatge de la convocatòria del sometent era que, en un breu termini de temps, es podia mobilitzar una bona quantitat d'homes armats sense necessitat de pagar-los un sou, si més no les primeres

---

¹²⁴¹ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 38v. (4/10/1463).

¹²⁴² *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 494. (18/10/1469).

¹²⁴³ Castelldefels s'assetjà del 19 al 22 de febrer del 1469. El primogènit comptà amb les tropes del sometent i amb la bombardera Antònia, prestada per la ciutat de Barcelona, veure *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 487.

jornades. El desavantatge era que calia desconvocar-lo quan passava el perill i que es tractava de tropes poc expertes de les quals no te'n podies refiar gaire.

Pel que fa al sacramental, la seva actuació potser és una mica més sorprenent, ja que contradiu les constitucions que prohibeixen convocar-lo si no és estrictament per les causes abans esmentades d'autodefensa contra determinats delictes. Com ja hem vist, però, durant el segle XV, el sacramental s'havia convertit sovint en una mena de milícia pagesa que actuava en defensa dels interessos dels pagesos, enfrontant-se més d'un cop als dels senyors. És versemblant que, durant la guerra, la ciutat de Barcelona exercís l'influència que tenia sobre el sacramental del Maresme i del Llobregat controlant les seves actuacions i obligant els seus membres, a través dels sobreposats, a prendre part en les missions per les quals eren requerits. Barcelona i, amb ella, els senyors que lluitaven al bàndol de la pàtria controlaren i canalitzaren el caràcter de reivindicació popular que sovint havien tingut les actuacions d'aquesta institució en integrar-la com a part de l'exèrcit de la terra i atorgar-li un paper militar pel qual, inicialment, no havia estat creada.

Les Bandositats

Si cerquem el terme bandositats en un diccionari, hi trobarem dues accepcions: 1. Lluita entre bàndols. 2. Grup o facció format per cercar avantatges personals, per resoldre qüestions de jurisdicció, per satisfer l'honor o la venjança personal.

Al dret català, la justícia vindicativa estava plenament recollida. De fet, segons Terrades, en els orígens dels usatges, hi trobaríem una estratègia per canalitzar aquest tipus de justícia davant dels tribunals que decidien quina

havia de ser la compensació justa per reparar el dany causat¹²⁴⁴. Des d'aquest punt de vista, no ens hauria d'estranyar que, a Catalunya, les bandositats, una de les formes més evidents de justícia vindicativa, estiguessin permeses sempre i quan respectessin la normativa de la pau i treva i seguissin totes les formalitats dels desafiaments¹²⁴⁵.

Aquestes guerres privades només acabaven quan s'acordaven treves i reconciliacions entre les dues parts en litigi, o bé quan l'autoritat les forçava¹²⁴⁶. Emperò, el marge d'actuació de les institucions públiques en matèria de bandositats legalment declarades era molt petit. Només es podien declarar treves generals quan el país s'enfrontava a una guerra exterior o bé, en cas que els bàndols ja haguessin pactat una treva i aquesta estigués essent conculcada per un d'ells. Les autoritats podien aleshores invocar l'usatge *Simili modo* i fer complir les treves anteriorment pactades.

La guerra no va significar una aturada d'aquest tipus de *justícia privada*. Tot i això, les autoritats van fer tot el possible per detectar-les a temps i provar d'aturar-les amb tots els mitjans al seu abast, conscients que el desordre local que provocaven aquests enfrontaments era altament contraproductiu per a l'èxit de la causa.

Tot i que parlem de bandositats en l'apartat dedicat a l'actuació de les autoritats municipal, som conscients que això no és del tot ajustat. Quan examinem la documentació de l'època de la guerra, en la repressió de les bandositats, hi trobem implicades totes les institucions. Cadascuna hi assumeix un paper lleugerament diferent.

La Diputació només actuava en el control de bandositats quan aquestes es produïen en un territori sota la seva senyoria, a la part del

---

¹²⁴⁴ Terradas i Saborit, Ignasi. *Justicia vindicativa: de la ofensa e indefensión a la imprecación y el oráculo, la vindicta y el talión, la ordalía y el juramento, la composición y la reconciliación*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2008. pp. 272-287.

¹²⁴⁵ Les guerres privades o bandositats no van ser prohibides fins al 1670.

¹²⁴⁶ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 74.

comtat d'Empúries que controlaven directament els diputats. L'actuació dels agents de la Diputació normalment era preventiva. El 1469, per exemple, els diputats enviaven una carta al seu procurador al comtat d'Empúries, Joan Bonet, dient-li que tenien notícia que estava a punt d'esclatar una bandositat a Cadaqués i li ordenaven que mirés d'evitar-ho¹²⁴⁷. El 1470 quan els diputats instaven al batlle de Roses, Joan Coll, per a que convencés Caterina, presumpte víctima sota la protecció del batlle, que dugués el seu cas davant la justícia de la Diputació i evitar, així, l'esclat d'una bandositat¹²⁴⁸. Un cop esclatada la bandositat, però, el paper que jugaven els delegats de la Diputació era de mediació entre les dues part per mirar d'arribar a una treva. Ho podem veure en la carta dels diputats dirigida a l'abat de Ripoll, on li demanava que fes de mitjancer entre les parts en conflicte per aturar les bandositats que s'estaven produint a Roses amb motiu de l'elecció del batlle¹²⁴⁹.

L'actuació del Consell de Cent respecte de les bandositats era semblant en essència a la que ja hem vist per la Diputació del General – poques coses més podien fer les institucions en aquest tema– en el seu àmbit territorial. Però, els consellers de Barcelona no només actuaven dins dels límits de la ciutat, sinó també en els territoris que eren carrers de Barcelona, a la part del comtat d'Empúries que quedava sota la seva senyoria i arreu on un ciutadà de Barcelona estigués implicat en una bandositat.

Els casos de bandositats que hem documentat on els consellers intervenen són molt més nombrosos que els que hem pogut documentar on intervé la Diputació del General. No oblidem que moltes poblacions vallesanes eren carrers de Barcelona i la zona del Vallès pertanyia al sacramental vell, liderat, com ja hem esmentat, pels consellers de Barcelona. Així, a Montcada¹²⁵⁰, en plena guerra, els consellers miraren de redactar una

---

¹²⁴⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 41-42 (7/10/1468).

¹²⁴⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 51r (20/10/1470).

¹²⁴⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 150 (17/5/1469).

¹²⁵⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 96-97 (5/1/1467).

treva per tal que la signessin els dos bàndols enfrontats, al mateix temps que enviaven un emissari, Guerau de Clasquerí, per tal de promoure la pacificació de la bandositat¹²⁵¹.

Quan mossèn Clasquerí va arribar al Vallès, va adonar-se que la situació era força més complicada del que, en un principi, pensaven els consellers. L'absència del nou rei electe i el fet que el seu lloctinent, Joan de Calàbria, no es trobés al país ni hagués jurat el càrrec, complicava encara més la pacificació. El seu informe¹²⁵² mostrava que les bandositats no només afectaven Montcada, sinó també Mollet. La situació a Terrassa també era difícil, ja que els habitants estaven descontents amb el capità que havia substituït mossèn Bernat de Marimon. Aquest havia de ser enviat pel Consell de Cent com a ambaixador a França. La vila de Terrassa volia que els consellers el substituïssin per mossèn Far, cosa que Clasquerí no acabava de veure clar. Segons ell, el batlle de Terrassa havia de ser un capità capaç de defensar el castell de Castellvell, que guardava l'entrada del Vallès, i Far no era del tot idoni. Els consellers van ser totalment incapaços de pacificar la zona i aturar les bandositats i es feu necessària la intervenció del primogènit, tot just arribat de la campanya de l'Empordà i amb el càrrec recent jurat, en una acció que degué reportar uns costos força elevats¹²⁵³. No es d'estranyar, doncs, que un cop acabada la pacificació del Vallès, des de Barcelona, el primogènit cridés una treva general de sis mesos¹²⁵⁴.

Lluny de pacificar-se, el Vallès fou escenari de bandositats durant tota la guerra. A Sabadell, mossèn Marimon, maldava per pacificar una bandositat entre Riera i Fontanet d'una banda i Pere Onibert d'una altra. Quan en mig d'una treva de la bandositat, Marimon, en nom de les autoritats, amenaçà Fontanet dient-li que o acabava amb la bandositat o procediria contra ell a despesa seva, Fontanet replicà que li era igual: si el destruïen a ell, el seu

---

¹²⁵¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 97 (6/1/1467).

¹²⁵² AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, n. 16 (9/1/1467).

¹²⁵³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 28v. (9/7/1467); *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, pp. 478-479.

¹²⁵⁴ *Dietari de la Generalitat. op. cit.*, p. 88. (14/8/1467).

germà hi continuaria. L'única sortida que albirava Marimon era enviar un jutge que es posés en contacte amb les parts i arbitrés una possible solució¹²⁵⁵. Com veiem, davant la tossuderia dels capitans dels bàndols, poc hi podien fer les institucions més que buscar una avinença pactada.

El febrer del 1469, sorgí a Terrassa una nova bandositat entre els Casanovas i els Maduixets, que el capità de la ciutat, Bernat de Marimon, no va poder aturar¹²⁵⁶. Les autoritats hi van tornar a enviar mossèn Clasquerí, juntament amb el seu nebot Pere Vicens, capità de Sant Cugat. Tot i aquesta intervenció, no es van calmar els ànims i fou necessària la intervenció de l'abat de Sant Cugat¹²⁵⁷.

No voldríem donar pas la impressió que l'única zona afectada per les bandositats fos el Vallès. De fet, per desgràcia de tothom, la guerra contra el rei emergia per sobre de tot un teixit de petites guerres, trifulgues o enemistats presents a tot el territori¹²⁵⁸ i entre totes les classes socials. S'estenien i subsistien fins i tot, dins del mateix exèrcit. Prova d'això és la carta que els consellers de Barcelona adreçaren a Jacobo Galeotto, capità aleshores a la zona de Martorell, avisant-lo que dins de les seves forces es trobaven dos fills de mossèn Marimon i un nebot de mossèn Argençola, i l'advertien que vigilés, ja que els Copons i els Argençola estaven enfrontats en una bandositat i podien causar incidents¹²⁵⁹.

Les autoritats només podien detectar-les i mirar d'aturar-les o bé estar a l'aguait per a què afectessin al menys possible al desenvolupament de la guerra. El que resulta ben clar és que la violència privada no es va aturar

---

¹²⁵⁵ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N. 152 (2/8/1468).

¹²⁵⁶ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N.178 (2/2/1469).

¹²⁵⁷ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N.180 (15/2/1469).

¹²⁵⁸ Una altra bandositat detectada, en aquest cas a l'Empordà, enfrontava un ciutadà de Barcelona, Pere Joan Servià, amb Aymerich de la Via. Els Consellers de Barcelona hi intervingueren reiterades vegades demanant al batlle general, Joan Sarriera, al primogènit i al protonotari reial, Rodrigo Vidal que miressin d'aturar-la. Veure: AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 42v-43r; 47-48.

¹²⁵⁹ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 91 (27/7/1470).

durant el període en què durà la guerra i que dificultà molt més les operacions militars oficials i la governabilitat del país.

UNA GUERRA ESTACIONAL I DE SETGES

Quan pensem en els deu anys d'aquesta guerra, no hem d'imaginar una dècada de combats generalitzats i continuats. Com totes les guerres medievals fou una contesa estacional i amb atacs localitzats, més caracteritzada pels setges i per les rendicions pactades que per les grans batalles campals.

Foren poques les batalles a camp obert que podem recordar en aquesta guerra, pràcticament només dues, i totes elles es van resoldre a favor del rei Joan: la batalla de Rubinat i la de Calaf. La batalla de Rubinat – 23 de juliol de 1462– esdevingué la gran derrota de la Bandera de Barcelona al front de Ponent als inicis de la guerra, mentre que la batalla de Calaf –28 de febrer de 1465– significà la derrota de les tropes de Pere de Portugal en el seu intent de salvar Lleida, recuperar territoris, i donar una reforç morals a les tropes de la terra. L'anomenada victòria de Peralada –a principis d'abril de 1472– de la qual tanta propaganda van fer els homes del bàndol de la terra, fou, més aviat, escaramussa, com ja hem explicat, ja que els homes de Campobasso van caure per sorpresa sobre el camp de Joan II. Pel que fa a l'últim enfrontament a Santa Coloma de Gramanet, com ja hem comentat anteriorment, es tractà d'una emboscada de l'exèrcit joanista sobre un contingent d'homes de l'exèrcit de les institucions. La guerra, per tant, fou una guerra de desgast on destacaren els setges, els pactes, les traïcions, i les ràtzies.

Com ja hem dit els enfrontaments eren força estacionals. L'època de la collita constituïa un dels períodes en els que, habitualment, grups de l'exèrcit atacaven els camps per dificultar la recol·lecció i evitar així que els enemics poguessin emmagatzemar i sembrar aliments per l'any següent. Els pagesos, per tant, acostumaven a reclamar a les institucions que els enviessin tropes per tal de protegir-los i poder collir les messes. El 1467, per exemple, Bofillo del Giudice anunciava als jurats de Sitges que li constava que tropes joanistes apostades a Vilafranca es preparaven per davallar al Llobregat i

malmetre la collita de civada¹²⁶⁰. Davant d'aquestes agressions, els pagesos protestaven i amenaçaven de deixar de pagar la subvenció dels cavalls si no obtenien més protecció, ja que se sentien indefensos¹²⁶¹.

Les amenaces d'arruïnar els camps i les collites es feien servir també com a pressió psicològica per aconseguir rendicions de viles i castells. Un exemple el trobem en el castell de Boixadors, assetjat per les tropes del rei Joan. Els consellers de Manresa escrivien al seu síndic a Barcelona, Gabriel Puig, per a què pressionés els diputats per tal que enviessin reforços per ajudar les parts de Calaf i Boixadors que havien estat seriosament amenaçades per en Requesens:

Han vingut Francesch Marfà e mossèn Anton Dalmau, qui eren anats a Calaf per tractar e rescatar los presoners, e an feta de resposta lo dit Requesens ni procurador ni capità del rey Joan no darian a negun rescat los dits hòmens sinó que principalment aquesta ciutat se reduecha a l'obediència del rey Johan. E, si de continent no u fahiem, que ells nos penyaran tots los dits hòmens, e encara vindran açí per enderrocarnos los ponts de la cèquia, ens talaran les vinyas e faran lo més mal que poran¹²⁶².

Els pagesos, però, no només eren víctimes dels enemics, sinó també de les pròpies tropes. Per això, el Consell de Cent escrivia sovint als seus capitans manant-los que no oprimessin els camperols, ja que la ciutat vivia gràcies al treball dels pagesos del voltant¹²⁶³. Els habitants dels pobles de les rodalies de Barcelona no se n'estaven de culpar els consellers de la ciutat quan es creien injustament agreujats per les tropes. Així es queixaven els jurats de Martorell d'una agressió rebuda per part d'uns lacais de Molins de Rei que s'havien endut tres homes de la població:

---

¹²⁶⁰ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23 (6/5/1467).

¹²⁶¹ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 193 (28/1/1468).

¹²⁶² Citat a: Sarret i Arbós, Joaquim. *op. cit.*, p. 220.

¹²⁶³ ACHB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 80 (12/5/1470).

*e si vosaltres vos volguessen no fora stat tot això car pus a vosaltres attenien la justícia he us devia ésser feta, majorment com és cosa qui toca lo patrimoni reial e en defensió d'aquell e vosaltres haurieu fet aparés de no oir-nos en res per que és així del fet senyors que pus justícia no es troba en la terra*¹²⁶⁴.

Parlar d'estimacions demogràfiques a l'edat mitjana sempre és complicat i arriscat, encara més quan no tenim fogatges per a l'època que ens ocupa¹²⁶⁵. La determinació del nombre de participants en un exèrcit o en una batalla no n'és l'excepció. Les fonts rarament ens aporten xifres concretes i les poques que donen acostumen a ser força exagerades¹²⁶⁶. L'única cosa que podem fer són estimacions segons les persones que componien una unitat de cavall armat o muntada a la geneta. Emperò, el nombre d'homes que integraven una unitat militar o llança, així com el nombre d'homes que formaven un cavall armat o un a la geneta variarà depenent del país i de l'època. A principis de segle XV, la llança a la Corona d'Aragó era una unitat de cavalleria formada per tres persones: un home d'armes, un pillart –combatent armat de manera més lleugera– i un patge¹²⁶⁷. Hem de pensar que els cavalls a la geneta només es tractarien d'un home o, com a molt, d'un genet i un patge.

No imaginem, però, grans contingents humans enfrontant-se entre si. Pensem que les Corts aragoneses i valencianes acabades a 1466 van votar

---

¹²⁶⁴ ACHB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N. 106. (6/6/1467)

¹²⁶⁵ L'única estimació que tenim és el recompte de focs barcelonins que Jaume Safont, el notari i dietarista de la Diputació del General, fa en el seu dietari personal. Safont ens diu que a Barcelona, hi havia 7.160 focs habitats. Si multipliquem aquest nombre de focs per 5 –un coeficient prou conservador– arribem a la conclusió que, a Barcelona, hi devien viure uns 35.800 habitants pel cap baix.

¹²⁶⁶ *Dietari del General. op. cit.*, v. 2, p. 95 (1/6/1469). El dietari assegura que Joan de Lorena, que feia poc que havia tornat de França, participà al setge de Girona amb 18.000 homes. Segurament, n'eren menys.

¹²⁶⁷ Sáiz Serrano, Jorge. *op. cit.*, p. 31

la quantitat de cinc-cents rossins¹²⁶⁸ com a ajuda per al rei Joan II –aquesta quantitat de rossins equivaldria a uns mil cinc-cents homes– mentre que, per exemple, els contingents amb els que els homes del rei Joan, com el mestre de Calatrava, defensaven les zones del Penedès i feien incursions cap al Vallès acostumaven a ser grups del voltant de dos-cents homes. Quan la reina Joana liderà una ofensiva contra l'Empordà amb l'ajuda de galeres genoveses, a finals de 1466, Bernat d'Armendàriz disposava només de cent cinquanta cavalls –uns quatre-cents cinquanta homes– per defensar tota la comarca i es veia incapaç d'aturar les forces joanistes, ja que, a més a més, els seus homes no havien cobrat i, per tant, hi havia el perill que desertessin i el deixessin encara amb les forces més disminuïdes¹²⁶⁹. El juliol de 1467, la reina, amb tropes aragoneses i navarreses, organitzà el que es percebia com una gran ofensiva per dirigir-la cap a Barcelona o bé cap a aixecar el setge de Girona. Els consellers xifraren els enemics en uns mil dos-cents o mil tres-cents rossins útils i això ens donaria una xifra aproximada d'uns 2600-3.900 homes¹²⁷⁰. A Rubinat, una de les batalles importants d'aquesta guerra, s'ha estimat que les tropes reials estarien sobre dos mil efectius, mentre que les de les institucions serien uns mil sis-cents.

No hi havia, doncs, tanta gent com la que participà a la guerra dels Cent anys, per exemple, perquè la demografia del país tampoc no donava per a més: com és ben sabut, a partir de les pestes de mitjans segle XIV, es produí una gran davallada poblacional al camp i també a les ciutats, amb l'excepció de la població barcelonina, que no disminuï tant com la de la resta del país, si més no fins a l'arribada de la guerra civil¹²⁷¹.

---

¹²⁶⁸ Diem rossí i no cavall perquè les fonts així ho esmenten. És, per tant, difícil de saber quin tipus exacte de cavalcadura portaven. A més a més de cavalls, hi intervenien rucs i mules que eren molt més resistents i s'adaptaven millor a diferents tipologies de terreny.

¹²⁶⁹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-35, N. 277 (23/12/1466).

¹²⁷⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 158v-159 (16/7/1467).

¹²⁷¹ Feliu, Gaspar. (mayo-agosto, 2004) "La crisis catalana de la baja edad media: estado de la cuestión", dins *Hispania*, LXIV/2, 217, pp. 435-466.

Els setges

La majoria d'enfrontaments durant la guerra civil prengueren la forma de setges. El cas de la ciutat de Girona és paradigmàtic, ja que durant els deu anys de guerra va patir sis setges¹²⁷². Els setges van canviar molt poc des de la caiguda de l'imperi romà fins al segle XVI, tant pel que fa a les regles que havien de complir, el tipus d'acords de pau o les tàctiques generals. L'única innovació important que presentaren fou la introducció d'artilleria a partir de la segona meitat del segle XIV, l'ús de la qual forçà també a fer alguns canvis en els sistemes defensius¹²⁷³.

Si els assaltants aconseguien tancar el setge només era qüestió de temps que els assetjats es rendissin, i la única esperança que els podia quedar era que el seu bàndol pogués organitzar un contraatac que aconseguís fer aixecar el setge als enemics. Mentrestant, la població assetjada malvivia racionant els aliments o, directament, patint gana. Durant el setge de Lleida, per exemple, un cap d'ase va arribar a cotitzar-se a 7 sous, mentre que el blat es cotitzava a 22 florins i mig¹²⁷⁴. Els assetjants intentaven empitjorar la situació dels defensors tallant també l'abastiment d'aigua. Al setge de Barcelona de 1472¹²⁷⁵, el rei Joan tallà el rec comtal que subministrava l'aigua de la ciutat, es va prohibir, doncs, fer bugada i els ciutadans havien de beure de les fonts i pous situats dins la ciutat. Per sort, el consell de la ciutat ja havia fet provisió de molins de sang per moldre el gra sense necessitat d'aigua.

Els atacants, però, no es limitaven únicament a esperar. Les tècniques d'assalt havien millorat considerablement des de l'aparició de les peces d'artilleria portables –més que portàtils, ja que el seu pes i dificultat de trasllat

---

¹²⁷² Sobrequés i Vidal, Santiago. "La leyenda y la historia en el sitio de Gerona de 1462" dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, pp. 283-284.

¹²⁷³ Bradbury, Jim. *The Medieval siege*. Woodbridge: Boydell Press, 1992.

¹²⁷⁴ Lladonosa Pujol, Josep. *El Sitio de Lérida de 1464: en tiempos de Juan II de Aragón...*, p. 48.

¹²⁷⁵ *Dietari de la Generalitat. op. cit.*, v. 2, p. 124.

i maneig eren més que considerables— els permetien anar bombardejant les defenses de la població per tal fer una bretxa a través de la qual es pogués penetrar a l'interior de l'objectiu. En aquest sentit, com ja hem esmentat anteriorment, el paper de la ciutat de Barcelona prestant bombardes, sota fermaça, fou decisiu des del primer moment de la guerra. El 1463, per exemple, la ciutat de Barcelona prestava a Joan de Lobera una de les bombardes d'en Mayans per tal de recuperar el castell de La Roca¹²⁷⁶. Només deu dies més tard era la Generalitat la qui demanava prestada una de les bombardes de la ciutat per enviar-la a l'Empordà amb el capità Mendoza¹²⁷⁷. També l'exèrcit reial usà les bombardes de la ciutat. Així, el febrer de 1468, en el setge del castell de Castelldefels, el primogènit Joan de Calàbria demanà prestada la bombardera Antònia¹²⁷⁸. Els préstecs d'aquestes peces d'armament normalment s'acompanyaven de l'enviament de pólvora per disparar-les i del préstec de les bales de pedra que tiraven ja que, com a conseqüència de la manca d'unificació en el calibre, calia fer bales especials per a cadascuna de les bombardes.

Sempre que era possible, aquestes grans peces d'artilleria, per reduir costos i trametre-les més ràpidament a la seva destinació, s'enviaven per mar. El 8 de maig de 1468 la Generalitat envià la seva bombardera grossa de ferro amb dotze mascles, quaranta-vuit pedres per llançar i dotze quintars de pólvora a Palamós, entre el llaüt d'Andreu Febrer i dues góndoles més¹²⁷⁹. Les embarcacions, que sovint anaven custodiades per altres vaixells formant combois¹²⁸⁰, no només duien artilleria als setges, sinó també tot tipus d'avituallament i estris per dur a terme els setges com escales, pavesos,

---

¹²⁷⁶ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-15, f. 141 v. (2/4/1463).

¹²⁷⁷ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-15, f. 143v-144r. (13/4/1463).

¹²⁷⁸ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 487.

¹²⁷⁹ *Dietari de la Deputació del General de Cathalunya. op. cit.*, v. 2, p. 84.

¹²⁸⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 38r (26/9/1470). Per remetre l'artilleria al setge de Cadaqués demanen a Francesc Setantí que posi quaternes al seu vaixell i acompanyi que durà l'artilleria a Cadaqués per tal de defensar-lo. Els diputats asseguren que li pagaran les despeses que suposi afegir les quaternes al seu vaixell.

pólvora, plom i altres tipus de subministraments¹²⁸¹. Justament, assegurar-se les vies d'avitualment era una de les primeres preocupacions tant per als assetjats com per als assetjadors.

Tot i això abans de posar un setge calia avaluar bé els riscos que es corrien també per part dels assetjants. El 1468, els diputats advertien al primogènit que s'ho penses dues vegades abans d'intentar assetjar Vilafranca del Penedès, que es trobava en mans dels homes de Joan II. El consistori considerava que era previsible que els enemics la defensessin amb totes les seves forces i que es causaria un gran perjudici al camp del voltant –evidentment assetjar una ciutat implicava una ocupació i, en molts casos destrucció, del camp circumdant. La última consideració que feien els diputats era que si havien d'aixecar el setge suposaria un gran descrèdit¹²⁸². En comptes de posar setge a Vilafranca, aconsellaven que el primogènit anés cap a l'Empordà, on començava la collita, per tal de lluitar contra les tropes reialistes i protegir les meses. No hauria estat aquest l'únic setge que s'hagués hagut d'aixecar. La reina Joana Enríquez, el 1466, per exemple, s'havia vist obligada a aixecar el setge de Roses davant de la pressió exercida per les tropes de Bernat d'Armendáriz amb els reforços que provenien de França¹²⁸³.

D'altra banda, i en especial en els setges més importants, el fet de concentrar un gran nombre de soldats en un punt determinat del territori representava deixar desprotegides altres zones. Aquest era també un dels riscos que calia ponderar abans d'emprendre un setge. La mobilització de recursos a la que obliga el dur setge de Girona de 1469-1470 va evitar que es poguessin enviar tropes per a la defensa de Ripoll, que va acabar caient en mans dels enemics poc després¹²⁸⁴.

---

¹²⁸¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 53 (26/10/1470) ; f. 55v. (31/10/1470).

¹²⁸² ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 140v.-141r. (23/6/1468).

¹²⁸³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 162v.-163r. (13/11/1466).

¹²⁸⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f.148v. (16/5/1469).

El fet d'haver de concentrar grans contingents de soldats en els setges també provocava dificultats. Recordem que les institucions assoldaven els homes per un temps determinat. Un cop aquest període s'acabava o es pagaven altre cop les soldades o bé els homes abandonaven el setge i tots els esforços fets fins aleshores esdevenien nuls. Es per això que, en setges llargs, les institucions, contínuament en contacte amb els capitans que dirigien el setge, avisaven periòdicament de com anava l'enviament dels diners per pagar els sous dels soldats. Durant el setge de Cadaqués, per exemple, els diputats enviaren comunicacions a Galeotto¹²⁸⁵, a Pere Joan Ferrer¹²⁸⁶, a Campobasso¹²⁸⁷ i a Gaspar de Cossa¹²⁸⁸ comunicant-los que ja havien signat un contracte per procurar-se els diners per pagar les tropes. En aquest cas, els homes van cobrar mig en diners i mig en espècies, concretament en draps de llana.

La forma en la que acabaven els setges també podia ser ben variada. Com hem vist anteriorment, els assetjants es podien veure obligats a aixecar el setge per pressions dels enemics, o bé el setge podia triomfar i guanyar la plaça. Es podia guanyar el setge per la força o bé mitjançant un tracte amb els assetjats o pactant-hi alguna traïdoria. Cadaqués¹²⁸⁹, per exemple, caigué en mans de les tropes de Joan II per culpa d'una traïció. A Sant Cugat del Vallès, fou també un traïdor, Pere Jaume de Guardia, qui per ordre del paborde Jofre Sorts lliurà la plaça als enemics¹²⁹⁰.

Els pactes, contràriament a la traïdoria, constituïen una sortida honorable per als assetjats. Normalment, es produïen quan ja s'havien esgotat les possibilitats de resistència. Aleshores, per evitar una entrada violenta i el consegüent saqueig, s'establia un termini de temps a partir del qual si els assetjats no rebien ajuda del seu bàndol, la plaça es rendiria amb

---

¹²⁸⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 63v. (27/11/1470).

¹²⁸⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 64r. (27/11/1470).

¹²⁸⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 65r. (4/12/1470).

¹²⁸⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 80. (20/12/1470).

¹²⁸⁹ *Dietari de la Generalitat. op. cit.*, v. 2, p. 115. (14/10/1471).

¹²⁹⁰ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 105. (19/9/1470).

tot un seguit de condicions. Durant la guerra, tenim diversos exemples d'aquests tipus de pactes. Tamarit¹²⁹¹ es reté a les tropes de Renat d'Anjou, en aquest cas la població, a canvi de la clemència del rei. La vila prometia lliurar a Miquel Setantí i Martín Salzedo, a qui tenien presoners, i es comprometia, a més a més, a pagar 1.000 florins per sufragar la pólvora que l'exèrcit del rei Renat havia hagut de gastar en el setge. El setge de Cadaqués també acabà amb un pacte consistent a assenyalar una data en la qual la població es rendiria si no rebia socors¹²⁹².

Altres vegades, els setges acabaven perquè els assetjats, atesa la manca d'aliments, de reforços, o bé de possibilitats de guanyar, decidien rendir-se davant dels atacants. Aquest fou el cas de Girona, que el 1469 es rendí a les tropes comandades per Joan de Calàbria per manca d'aliments¹²⁹³.

---

¹²⁹¹ *Dietari de la Generalitat. op. cit.*, v. 2, p. 105. (10/9/1470).

¹²⁹² ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 89r. (28/12/1470).

¹²⁹³ *Dietari de la Generalitat de Catalunya. op. cit.*, v. 2, p. 95.

CONCLUSIONS

La contesa que ens ocupa fou, doncs, una guerra de desgast que perjudicà molt el territori. A la pèrdua demogràfica, cal afegir-hi les collites destrossades, els camps devastats, la inseguretat al mar i, per tant, la disminució del comerç marítim ja que implicava molt més risc de l'habitual i de vegades quedava impossibilitat per les situacions de bloqueig. Tot això conduí a una greu crisi econòmica.

Tot i que el rei era considerat com el cap indiscutible de l'exèrcit i qui tenia la màxima autoritat en l'empresa bèl·lica, tant la Generalitat com el Consell de Cent desplegaren una intensa activitat en l'àmbit de la intendència –proveint d'aliments, municions i transport a les tropes– i en el de la construcció naval i armamentística. En els períodes d'interregne, foren aquestes mateixes institucions les que prengueren el comandament de l'exèrcit i nomenaren i destituïren càrrecs fins a què el nou rei jurés i prengués possessió de la corona.

Les institucions, que en tot moment estigueren amatents al compliment de la legalitat, es veieren incapaces –potser per les mancances econòmiques o per la manca d'una estructura institucional militar– d'organitzar, sinó un exèrcit estable –cosa que hagués estat una cosa gairebé inaudita a l'època– una estructura que els permetés contractar importants contingents de soldats per períodes de temps més regulars, cosa que hauria contribuït a poder planificar millor les accions bèl·liques. Malgrat tot, aconseguiren aprofitar al màxim els migrats recursos econòmics i les escasses possibilitats que les constitucions concedien per mobilitzar militarment la població i mantingueren el combat durant deu anys, procurant-se sempre que fou possible ajuda externa.

Per últim les institucions i, particularment, la Generalitat vetllaren per defensar els habitants dels abusos produïts en temps de guerra i actuaren com a aglutinadors de les queixes i demandes del territori en matèria de defensa.

PART 5

EL FINANÇAMENT DE LA GUERRA

LES FINANCES DE LA BATLLIA GENERAL

LES FINANCES DE LA DIPUTACIÓ DEL GENERAL

LES FINANCES DE LA CIUTAT

TAULA CRONOLÒGICA DE MESURES DE FINANÇAMENT

EL FINANÇAMENT DE LA GUERRA

L'èxit en qualsevol guerra, en bona part, va lligat a l'esforç financer que sigui capaç de fer cadascun dels bàndols, i aquest dependrà del grau d'organització i gestió fiscal i dels recursos disponibles.

Com bé explica Küchler¹²⁹⁴, a la Catalunya del segle XV existia un dualisme financer que afectava tot el territori. D'una banda, trobem una fiscalitat del príncep, com a senyor i, eventualment, com a rei –el donatiu– i, de l'altra, una fiscalitat dels estaments, permanent, gestionada per la Diputació del General. A aquestes dues estructures fiscals generals, caldria afegir-hi la fiscalitat municipal, també constant, que cada vila, lloc, o ciutat aplicava als seus habitants.

LES FINANCES DE LA BATLLIA GENERAL

Els ingressos de les finances del príncep a Catalunya, administrats per la batllia general, eren força migrats i, a més a més, no s'aconseguí crear una administració del tot eficient. Al llarg del segle XV, la debilitat de la fiscalitat règia havia estat, en gran manera, fomentada per les Corts, que consideraven que una fiscalitat reial forta augmentaria el poder de la monarquia i podria ser un factor de desequilibri. En fossilitzar la plantilla d'oficials reials impedit que es creessin nous oficis per reforçar les batllies locals, i en congelar els sous d'aquests oficials, les Corts Generals van frenar l'expansió de l'administració fiscal del príncep¹²⁹⁵. Pel que fa als ingressos de la corona, l'arrendament dels tributs es va mantenir més o menys inalterable durant tot el segle. Aquest fet, unit a què els donatius concedits per les Corts –la recaptació dels quals estava, des dels seus orígens, en mans estamentals– trigaven anys a fer-se efectius, conduïren la Corona a una contínua manca de recursos que l'obligava a recórrer als préstecs i al deute

---

¹²⁹⁴ Küchler, Winfred. *Les Finances de la Corona d'Aragó al s.XV: regnats d'Alfons V i Joan II*. València: Generalitat Valenciana, 1997, p. 155.

¹²⁹⁵ Küchler, Winfred. *op. cit.*, pp. 15-37.

públic. D'altra banda, la Diputació del General tenia prohibit per llei concedir crèdit al rei¹²⁹⁶. Per tant, el monarca, quan necessitava crèdit, havia de recórrer als particulars o als municipis, cosa que fou l'origen de bona part dels privilegis municipals. La guerra de 1462-1472 no va fer millorar aquesta situació, ans al contrari. En el moment de començar la guerra, la Batllia general es trobava molt endeutada amb la ciutat de Barcelona i amb altres creditors. Segons indica el capbreu de 1440-1444, a mitjan segle XV, la Batllia no rebia cap mena d'interès de més de la meitat dels llocs del patrimoni reial. Cinquanta-set dels noranta llocs del patrimoni reial tenien les rendes i/o les jurisdiccions alienades i, a més a més, els ingressos de la Batllia estaven obligats pels censals contrets amb la ciutat de Barcelona¹²⁹⁷.

Els reis escollits pel Consell del Principat van assumir, doncs, una hisenda fortament endeutada i uns ingressos reduïts, lògicament, a l'àmbit territorial que controlava el bàndol revoltat. Als ingressos de la Batllia, calia afegir-hi en major o menor mesura els ingressos propis de cadascun dels reis, que van esmerçar de manera desigual per dur a terme l'empresa catalana.

Tot i la manca d'estudis específics sobre les finances del seu regnat a Catalunya, no sembla que Enric IV de Castella contribuís econòmicament a finançar la guerra durant el seu curt mandat. Per contra, tot i que en l'atorgament de poders als seus lloctinents al Principat, Joan de Beaumont i Ximénez de Arévalo, Enric IV comprometia els seus béns per tal de donar suport a la seva política a Catalunya¹²⁹⁸, sabem que les tropes castellan

---

¹²⁹⁶ Ferro, Víctor. *op. cit.*, p. 259.

¹²⁹⁷ Per una mirada a les pobres finances de la Batllia general durant el regnat d'Alfons el Magnànim, a mitjans de segle XV, vegeu: Sánchez Martínez, Manuel. "Una Aproximación a la estructura del dominio real en Cataluña (siglo XV): "capbreu o memorial de les rendes e drets reys" de 1440-1444", dins *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*. Barcelona: CSIC, 1993, pp. 385-454.

¹²⁹⁸ Sobrequés Callicó, Jaume "Enric IV de Castella, senyor del Principat de Catalunya," dins *La Guerra civil catalana del s. XV...*, v. 1, p. 400.

desplaçades al Principat foren assoldades per la Diputació¹²⁹⁹. El pes del finançament també va recaure en les viles i ciutats que, a més a més d'haver de finançar les seves respectives hosts i banderes, foren requerides per la Diputació per contribuir a assoldar els mercenaris. Un exemple, el trobem a principis de gener de 1463, quan els diputats consideraren que la manera millor i més ràpida d'aconseguir diners per assoldar homes per a la defensa de l'Empordà i els comtats era que totes les viles i ciutats participessin en la despesa¹³⁰⁰. No sembla que l'esforç econòmic per part del rei fos comparable al que feren les institucions generals i municipals del Principat.

Les relacions financeres que s'establiren entre Pere de Portugal, la Diputació i la batllia del rei, per contra, han estat ben estudiades per Luis Adao Fonseca en els treballs del qual basarem part d'aquesta explicació de l'etapa del conestable¹³⁰¹, per enllaçar-la posteriorment amb l'etapa de Renat d'Anjou, objecte del nostre estudi.

Tractarem aquest tema del pes de la guerra en els procediments fiscals des d'una perspectiva temàtica per detallar els diversos mecanismes emprats per solventar la pressió sobre les hisendes. Amb tot, oferim un quadre al final d'aquest treball que permet observar com aquests diversos procediments podien operar de manera simultània i que la seva opció depenia del context i la conjuntura del moment. Aquest fet demostra, més que una planificació, una manera de fer empírica sobre el terreny.

Com ja hem explicat anteriorment, quan la Diputació oferí al conestable la corona, es comprometé també a pagar-li 50.000 lliures per a la sustentació de la guerra, 10.000 lliures per la casa reial, i 10.000 lliures per a

---

¹²⁹⁹ Davant l'atac francès de Perpinyà, fou la Diputació qui intentà assoldar les tropes de Rui Hurtado de Mendoza, que eren a Tortosa durant dos mesos, per tal que anessin a defensar la capital del Rosselló. Vegeu: Sobrequés Callicó, Jaume, "Enric IV de Castella, senyor del Principat de Catalunya," "dins *La Guerra civil catalana del s. XV...*", p. 420.

¹³⁰⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-15, f. 102v-103r.

¹³⁰¹ Fonseca, Luis Adao. *O Condestável D. Pedro de Portugal...*; Fonseca, Luis Adao. "As Finanças reais no governo do condestável Pedro de Portugal em Barcelona, 1464-1466"...

la defensa de Cervera. Tot just feia uns set anys que Pere de Portugal havia estat autoritzat a tornar a Portugal i li havien retornat alguna de les seves rendes i el mestratge de l'orde militar d'Avís. En el moment de l'ofertament de la corona, Pere es trobava a Ceuta acompanyant Alfons V, rei de Portugal, en una expedició contra el nord d'Àfrica¹³⁰². El conestable Pere de Portugal acceptà la corona amb aquestes condicions financeres, que es podien considerar com a la renda ordinària de la que havia de disposar el nou rei.

Ben aviat, començaren els enfrontaments amb la Diputació pel pagament de l'oferta. El 2 de febrer de 1464, una setmana després del seu desembarcament a Barcelona, el rei va ser informat pels diputats que les 60.000 lliures se li podrien abonar en diners, or i argent, o robes, segons poguessin reunir els diners, i que el pagament s'efectuaria en mesades, és a dir, cada mes una part contingent de les 60.000 lliures. Les mesades rebudes resultaren ser molt irregulars i sensiblement inferiors al que estava previst, per tant, Pere de Portugal i els seus tresorers es van veure obligats a buscar ingressos fiscals al marge de la Generalitat –els quintes de les preses del cors; rendiments de la batllia de Barcelona; dret de segell; el seu patrimoni personal a Portugal, que era administrat per la seva germana Felipa; dret de cena, etc.– a la vegada que intentava obtenir un benefici de la part dels ingressos que cobrava en or. En un primer moment, Pere provà que els consellers de Barcelona accedissin a encunyar croats de baixa llei, suggeriment que fou refusat per les autoritats municipals¹³⁰³ per por que es desprestigiés la moneda i perjudiqués el comerç internacional¹³⁰⁴. Els consellers, però, admeteren –de fet no tenien altre remei, ja que la creació de moneda era una regalia– la creació d'una nova moneda: el pacífic. El guany que Pere obtenia amb els pacífics es devia a la sobrevaloració legal de la nova moneda en relació amb el seu valor intrínsec. La cotització oficial de l'alfonsí d'or havia estat fixada en 13 sous barcelonins, segons la proporció

---

¹³⁰² Martínez Ferrando, J.E. *Pere de Portugal "rei dels catalans"*. pp.16-18.

¹³⁰³ Crusafont, Miquel. *Història de la moneda catalana: interpretació i criteris metodològics*. Barcelona: Crítica, 1996, pp. 97-98.

¹³⁰⁴ Crusafont, Miquel; García Garrido, M.; Balaguer, Anna M. *Historia de la moneda catalana*. Barcelona: Caixa de Barcelona, 1986, p. 72.

de metall el valor del pacífic hauria d'haver estat 14.5 sous en canvi la seva cotització legal fou fixada en 18 sous i un cop posats en circulació van arribar a 20 sous –la mateixa cotització que el ducat venecià–, la qual cosa deixava al rei un ampli marge de benefici¹³⁰⁵. La bona acceptació que tingué la nova moneda permeté que el rei augmentés el seu guany refonent florins per batre pacífics, que es cotitzaven més.

Tot i les estratègies de la tresoreria de Pere de Portugal, sabem que el rei, sovint, tenia dificultats fins i tot per mantenir la seva casa reial, per tant, difícilment podia contribuir amb els seus diners al sosteniment de la guerra. D'altra banda, quan Pere mirà d'obtenir l'exclusiva del pagament de les tropes en detriment de la Generalitat, cosa que li hauria permès un major control sobre l'exèrcit, topà amb l'oposició frontal dels diputats. Finalment, s'arribà al compromís que un delegat de la Generalitat assoldaria els que fossin escollits pel rei. De tota manera, fossin assoldats directament pel rei o bé per un delegat dels diputats, els diners que havien de constituir el pagament de les tropes no venien pas de la Batllia, sinó dels drets del General i dels nous impostos que aquest decretava i recaptava.

La situació amb Renat d'Anjou va canviar un xic. Tot i que el principal esforç financer va continuar a càrrec de la Diputació, el Consell de Cent i, en menor mesura, dels altres municipis catalans, Renat, el 14 de març de 1470, va convocar les Corts del seu regne de Provença per a què li votessin una ajuda consignada a prosseguir la guerra contra Joan II¹³⁰⁶. Les Corts provençals¹³⁰⁷ devien votar algun tipus de donatiu ja que, en una carta dirigida als consellers barcelonins, el primogènit escrivia des de Marsella

---

¹³⁰⁵ Botet i Siso, Joaquim. *Les Monedes catalanes*. Barcelona: Ed. Puvill, 1976 v. 3, p. 464. Citat a Fonseca, Luis Adao. *O Condestável D. Pedro de Portugal...*, p. 252.

¹³⁰⁶ AHCB. Consell de Cent. 1.B.IX Lletres reials originals. (14/3/1470) enviada per Renat d'Anjou des d'Aix.

¹³⁰⁷ No s'han conservat els registres d'aquestes corts de Provença –sobre les Corts provençals vegeu: Hildesheimer, Bernard. *Les Assemblées générales des communautés de Provence*. Thèse pour le doctorat présenté et soutenue le 6 avril 1935. Paris: A. Pedone, 1935. No podem saber, doncs, quina impressió va suscitar la demanda del monarca entre els seus súbdits provençals.

assegurant que ell mateix s'encarregaria de venir amb l'ajuda concedida per les Corts provençals¹³⁰⁸. A més a més, Renat comptà amb l'ajuda del rei de França, que col·laborà amb diners –cal dir que no gaires– i, sobretot, amb les tropes que envià a Catalunya a lluitar per la causa dels Anjou, que considerava com a pròpia.

També tenim constància de les transferències de diners que rebia Janeto de Ursis, tresorer de Joan, bastard de Calàbria i lloctinent a Catalunya, provinents de Luca da Mar, tresorer del rei Renat d'Anjou a la Cort de Provença¹³⁰⁹. Els diners que trametia la cort provençal arribaven directament a mans del tresorer del lloctinent de diverses maneres: mitjançant lletres de canvi trameses a Barcelona a través de grans cases comercials que tenien representants a la ciutat, com els Dòria; quantitats de diners al comptat enviades per mitjà de membres de la casa del lloctinent; o bé, indirectament, en concepte de pagaments avançats a les tropes que operaven a Catalunya fets per Luca da Mar des de Provença, o per quitament des de Provença de deutes contrets per la casa del lloctinent. Les principals despeses consignades per Janeto de Ursis tenien com a objectiu pagar els homes d'armes de la casa del lloctinent; les soldades dels homes d'alguns capitans –Dionís de Portugal, o els homes aportats pel comte de Pallars– així com carregaments de forment i de civada per alimentar l'exèrcit. Tot i les quantitats pagades des de Provença, que tanmateix la documentació no deixa quantificar, les despeses de l'administració reial sempre van ser superiors als seus ingressos.

La situació de la Batllia general no havia millorat gaire. Tant és així que, a l'abril de 1470, la ciutat de Barcelona es va veure obligada a suspendre els pagaments de les pensions dels censals que havia emès sobre els dos censals que la ciutat posseïa sobre la batllia general i que pujaven, entre tots dos, 1.584 lliures de pensió. Un dels censals havia estat comprat a Alfons V i l'altre a Joan II. La ciutat pagava pels censals fets a

---

¹³⁰⁸ AHCB. Consell de Cent. 1.B.IX Lletres reials originals. IX. (16/4/1470) enviada per Joan d'Anjou des de Marsella.

¹³⁰⁹ ACA. Cancelleria d'Intrusos. Pecúnia. Reg. 60, f. 90v.-95v.

particulars el mateix que ella cobrava, és a dir, la ciutat s'havia limitat a fer d'intermediària entre la Batllia general i els particulars, que havien comprat els censals sense que el municipi obtingués cap guany en la transacció però sense que hagués d'invertir, tampoc, les seves rendes en el pagament de les pensions. A l'abril de 1470, la ciutat no va poder pagar les pensions perquè la Batllia general rebia tan pocs ingressos que no pagava ni un sou de les pensions degudes a la ciutat ¹³¹⁰.

Les confiscacions

Ja des de l'inici dels conflictes que van enfrontar el Consell del Principat amb Joan II, ambdós bàndols van iniciar una política de confiscacions dels béns de les persones que no els eren fidels. Foren els diputats qui s'encarregaren de les confiscacions dels béns i aquests, en un primer moment, passaren a mans de la Generalitat, tal com ho evidencia el llistat que va elaborar la Diputació ¹³¹¹. Segurament, els béns segrestats van passar a mans del General en lloc de passar al patrimoni reial, perquè, en el moment en què es van decretar les confiscacions, no hi havia cap rei al bàndol de la terra que reclamés aquests patrimonis. No tenim cap notícia que els béns dels perseguits o dels rebels a la terra, fossin objecte de discussió durant la curta senyoria d'Enric IV de Castella.

---

¹³¹⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-19, f. 32v. (13/4/1470).

¹³¹¹ *Translat de comptes és stat tret de un libre de paper e de cuyr vermell ab son tancador e sivella intitulat en la primera scruta llibre de dates e rebudes fetes per nosaltres en Johan torres, doctor en decrets, canonge de la Seu de Vic,; Antich Ferrer Cavaller; Johan, síndich de Vilafrancha del Penedes ab intervenció de n'Anthoni Sans, notari de Barcelona lo qual hi entervé per part de la dita ciutat de Barchinona per rahó de la exequció que-s fa dels béns dels acuydats e enemichs del Principat de Cathalunya los quals són stats presos a ma del dit general del dit Principat axí com a confiscats al dit General. E açò per comissió a nosaltres feta per los diputats e consell llur lo dit Principat representats segons de la dita comissió consta per acte fet per los dits diputats e consell llur sots calendari de 21 de julliol any MCCCCLXII continuat en lo procés qui-s fa de les actes tocants la liberació de l'il-lustre primogènit don Karles, en lo qual libre ha solament tocases sive nombrades 72 i solament n'ha scrutes 43.* ACA. Reial Patrimoni. Mestre Racional. Reg. 2809. Agreixo a Sílvia Jurado haver-me fet conèixer aquest document.

Durant el regnat de Pere de Portugal, en canvi, es posaren sobre la taula dos temes relacionats amb la confiscació de béns. Per una banda, el transferiment dels béns confiscats al patrimoni reial i, per una altra, el procediment que calia dur a terme quan es confiscaven béns afectats per censals o drets dotals. Aquest segon tema era un problema prou important, ja que, a la Catalunya de l'època, la majoria de patrimonis estaven obligats i aleshores no hi havia encara cap constitució que especificués el que calia fer en aquests casos, o que establís una prelación o gradació dels creditors dels béns embargats. Era clar, però, que calia protegir els drets dels creditors i aquests presentaven nombroses queixes als diputats sempre que creien que, per culpa de les confiscacions, se'ls lesionaven els drets. Els diputats i els consellers de Barcelona van decidir que els advocats de les dues institucions es reunissin per decidir la prelación que calia seguir en els pagaments als creditors i com calia resoldre aquestes situacions

Sobre la deliberació feta per causa de la dita heretat de mossèn Johan de Palou, lo dit Consell dellibera que los advocats de la casa de la ciutat e de la Deputació se congreguen e vegem si als deputats de Cathalunya se pertany o no la graduació dels creadors del dit mossèn Johan de Palou, o si-s pertany al senyor rey e, après, que sia reportat al Consell¹³¹².

Aquesta situació, però, no quedaria definitivament solucionada fins a les primeres Corts de Ferran el Catòlic (1481), en les quals es va tractar el tema de les restitucions de béns i censals de l'època de la guerra. En aquestes primeres Corts de Barcelona de 1481, el rei atorgà la constitució *Si per nos o nostres oficials*, on s'especificava que en cas de confiscació de béns, els drets dels creditors i els dotals havien de quedar protegits. Amb l'arribada del conestable Pere, pel que fa a la propietat dels béns confiscats, es decidia que es transferirien tots al reial patrimoni i a qui el rei designés. No podem oblidar que, molt sovint, els béns segrestats als inobedients eren usats per pagar o gratificar als partidaris del rei. El monarca es comprometia a salvaguardar els drets dels censalistes o els dotals que poguessin afectar als dits patrimonis. Els béns d'inobedients que ja haguessin estat venuts per

---

¹³¹² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f.95v.

les diferents institucions no entraven en la restitució i ni la Generalitat ni les universitats estaven obligades a transferir els diners de la venda al rei. D'aquesta transferència, en quedaven exclosos també els censals del General, que es consideraven automàticament com a lluïts i quitats i ningú no en podia fer cap reclamació.

Ffonch feta delliberació e conclusió que totes les heretats e béns dels acuydats si-s vol sien dins Barchinona e sos tèrmens si-s vol en qualsevulla parts del Principat e tant aquells de que és stada presa possessió per lo General quant los altres, on se vulle sien o stiguen sien transferides e transferits e o traspostades e transpostats en lo senyor rey e a-qui volrà ab tota efficàcia [...] Salves, emperò, a sobrehabundant cautela tots censals, vincles, dots, e qualsevol altres crèdits que sien sobre les dites heretats e béns als quals no sie fet algun perjuy¹³¹³.

Durant el regnat de Renat d'Anjou, amb la creixent necessitat de crèdit per part de la Generalitat i del Consell de Barcelona i l'atorgament del privilegi de 1468 que protegia tots els béns dipositats a la Taula de canvi de Barcelona –fins i tot els dels inobedients–, lluir i quitar automàticament els censals confiscats ja no fou tan fàcil. Potser per això, el 1471, el lloctinent Joan, bastard de Calàbria, ordenava que no es capbreuessin a l'escrivania de la Generalitat els censals que els inobedients reben sobre el General, sinó que es capbreuessin al senyor rei¹³¹⁴.

Les confiscacions van afectar tant a comerciants o petits propietaris com a grans patrimonis. Entre els grans patrimonis que van quedar confiscats destaca el vescomtat de Cabrera i Bas¹³¹⁵. Bernat Joan de

¹³¹³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 117r-v. (16/5/1466)

¹³¹⁴ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II- 21, f. 30r (20/2/1471)

¹³¹⁵ Les terres del vescomtat de Cabrera i Bas s'estenia per les vegueries de Girona, Vic, Barcelona i la sots vegueria de Besalú. Actualment, equivaldria a dir que les seves terres abastaven les comarques de la Selva, Maresme, part del Vallès, part d'Osona i la Garrotxa. Sobre l'extensió del territori del vescomtat al segle XIV i principis del segle XV, vegeu: Aragó, A. M. (1974-1975) "Els Castells de Blanes i Palafolls i el vescomtat de Cabrera, el segle XIV," dins *Homenaje a Santiago Sobrequés Vidal. Anales del Instituto de Estudios*

Cabrera, que havia format part del Consell del Principat durant la lluita per l'alliberament del príncep de Viana quan començà la guerra, va negar-se a deixar entrar les tropes del General al seu castell d'Hostalric. La fortalesa fou rendida pels seus ocupants¹³¹⁶ i el vescomte de Cabrera fou empresonat per la Generalitat, que l'alliberà el 1466. Aleshores, partí cap a les seves terres sicilianes, on morí el maig d'aquell mateix any¹³¹⁷. Després de la seva mort, el seu fill, Joan I de Cabrera, instal·lat a Sicília, es va declarar partidari de Joan II i el rei Renat d'Anjou, tot i la presència de Violant¹³¹⁸, muller de Bernat Joan, a Barcelona, va procedir a confiscar tot el vescomtat de Cabrera que constituïa un dels patrimonis nobiliaris més extensos de Catalunya. El vescomtat, però, estava afectat per diversos censals que calia respectar, i així ho ordenaren els diputats quan, acabat de confiscar el patrimoni, els censalistes van demanar poder executar els drets derivats dels seus contractes a causa dels impagaments de les pensions¹³¹⁹. Els diputats van procedir a fer una llista de les rendes del vescomtat de Cabrera de les quals podrien disposar i les van destinar a pagar el sosteniment del castell d'Hostalric¹³²⁰. Les rendes del vescomtat de Cabrera, un cop descomptats els pagaments de les pensions dels censals, no devien de ser gaire elevades, perquè, per acabar de pagar el sosteniment del castell d'Hostalric, els diputats van haver de destinar també el fruit de l'arrendament de l'abadiat de Breda.

Gerundenses. XXII, pp. 177-190. Per una visió de l'extensió del territori del vescomtat des de la guerra del segle XV, fins a la presa de possessió del vescomtat per part de Fadrique Enríquez de Cabrera, hereu d'Anna de Cabrera, el 1527, vegeu: Pons i Guri, J.M. (2001) "Les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas, l'any 1527", dins *Revista de dret històric català*, 1, pp. 155-244.

¹³¹⁶ Sobrequés, Santiago. "Individualització dels barons del nord-est de Catalunya," dins *La Guerra civil catalana del segle XV...* v. 2, pp. 41-46.

¹³¹⁷ Pons i Gurí, Josep M. "Les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i Bas, l'any 1542"..., pp. 155-157.

¹³¹⁸ Violant de Cabrera i Mòdica i la seva nora també foren considerades sospitoses i, durant un període de temps, els diputats i els consellers de Barcelona les van retenir a la capital prohibint-los habitar en terres del vescomtat fins que haguessin estat investigades. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-1, f. 131v. (15/9/1466)

¹³¹⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 86v-88.

¹³²⁰ ACA. Reial patrimoni. Mestre racional. Reg. 2809.

L'abadiat de Breda era un altre patrimoni confiscat, ja que el seu abat havia estat declarat inobedient. L'abadiat va ser arrendat pels diputats a Antoni Gassó per 968 florins anuals¹³²¹. A canvi, Gassó contreia l'obligació de fer-se càrrec de la provisió de pa i vi dels vuit monjos que hi vivien. La renda cobrada pels diputats també es destinà al manteniment de la fortalesa d'Hostalric.

En conclusió, segons el que coneixem en aquest moment, i a manca d'estudis més detallats sobre la fiscalitat reial del període, la Batllia general i, per tant, l'administració fiscal reial, tingué poca importància en el finançament de la guerra. Al bàndol de la terra, fou la Diputació que, juntament amb la ciutat de Barcelona, que controlava la Taula de canvi i de dipòsits de la ciutat¹³²², van constituir la principal font de finançament de la guerra.

La monarquia no va poder trobar el mètode per desenvolupar una fiscalitat reial que li permetés ser econòmicament independent de la Diputació del General i de la ciutat de Barcelona. Els recursos del rei no eren suficients per sostenir el pes de la guerra i, per tant, quedà molt supeditat a la voluntat del Consell del Principat, és a dir de la Diputació del General i dels municipis i, molt especialment del Consell de Cent de Barcelona.

El pagament del sou de la majoria dels soldats l'afectuaven agents de la Diputació. El control del finançament i de l'assoldament de les tropes, sens dubte donà a la Diputació i a la ciutat de Barcelona un plus de poder en la direcció política i militar de la guerra i propicià que aquestes institucions exercissin un important control sobre l'autoritat reial. Ens interessa, doncs, observar l'administració financera d'aquestes dues institucions.

---

¹³²¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 3-5.

¹³²² Sobre la creació i funcionament de la Taula de canvi, vegeu: Adroer Tasis, Anna Maria; Feliu Montfort, Gaspar. *Història de la Taula de canvi de Barcelona: seu fundacional de la Caixa de Barcelona*. Barcelona: Caixa de Barcelona, 1989.

LES FINANCES DE LA DIPUTACIÓ DEL GENERAL

Quan parlem de les finances del General durant la guerra, ens hem de fixar en tres aspectes: en l'organització, en l'obtenció de recursos, i en com es van haver d'adaptar les diferents fonts d'ingressos per aconseguir suficients diners per sostenir la guerra. L'organització financera de la Diputació del General durant el segle XV ha estat estudiada per Isabel Sánchez de Movellán.¹³²³ Durant la guerra, la Diputació es veié, però, forçada a efectuar una sèrie de canvis en el seu funcionament habitual.

El principal factor que afectà a la Diputació fou la impossibilitat d'arrendar el cobrament de les generalitats durant el període que durà el conflicte. Tot i que els diputats van ordenar, tant el trienni de 1467-1470¹³²⁴ com el trienni de 1470-1472¹³²⁵, fer les crides de l'encant de les generalitats el dia 12 de maig, tal com era acostumat, ningú no va arrendar-les. Els triennis anteriors, des de l'inici de la guerra, també havia estat impossible arrendar-les i els diputats i oïdors van haver de recaptar-les mitjançant el mètode de l'encomanació:

En aquest libre seran continuades totes les comandes per los senyors diputats e oïdors de comptes del General del Principat de Catalunya fetes a les persones devall scrites fetes dels drets de generalitats així d'entrades e eixides, com de botlla de plom e segell de cera, e de les joies, com encara de la canamaceria. Los quals drets per conturbació de la gran guerra qui de present és en lo dit Principat no son poguts arrendar, jatsia sien stats diligentment encantats com és acostumat en la lotja de mar de la present ciutat de Barcelona per molts continuats dies. Comencen les dites comandes lo primer dia de juliol de 1467¹³²⁶.

---

¹³²³ Sánchez de Movellán Torent. *op. cit.*

¹³²⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N685, f. 76-77 (14/4/67)

¹³²⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N690, f.139v. (6/4/70)

¹³²⁶ ACA. Generalitat. V63, f. 2r. Es van designar collidors comandataris a les següents ciutats i llocs: La Bisbal, Corça, Sant Jordi, Darnius, Banyoles, Cervià, Bàscara, St. Llorens, Figueres, Castelló d'Empúries, Palau Tordera, Berga, Vic, St. Cugat, Manresa, Arenys, Blanes, Tossa, Hostalric, St. Feliu de Guíxols, Calonge, Palafurgell, Torroella de Montgrí,

Els diputats es van veure obligats a nomenar collidors a cadascun dels llocs on es cobraven les generalitats. Cada collidor, que havia de donar fermances als diputats en ser nomenat, tenia la responsabilitat de recaptar els diners i portar els comptes de l'exacció d'un o diversos drets. Per tant, a cada població podia haver-hi més d'un collidor¹³²⁷. Normalment, el que cobrava la bolla de plom també acostumava a recaptar el dret del segell de cera, però no sempre era així. Pel que fa als nous impostos que la Generalitat va cridar durant el període de la guerra civil, els diputats decidien en cada cas concret si el nou dret el cobraria el mateix collidor que ja en recaptava algun altre, o bé si calia nomenar-ne de nous. L'únic impost que va originar una xarxa diferenciada de collidors fou la subvenció dels cavalls, un tribut instituït per causa de la guerra sense pretensions de continuïtat i fora de qualsevol suposat vincle amb els donatius graciosos que les Corts concedien als monarques.

Els diputats locals controlaven als collidors i actuaven com a representants dels diputats i dels oïdors generals a cada vegueria. Els sobrecol·lidors tenien dues missions principals: d'una banda, aplegar els diners recaptats pels collidors i ingressar-los a la Taula de canvi de Barcelona i, de l'altra, fer funcions d'inspecció fiscal. Durant la guerra civil, els diputats, sovint, aprofitaven la presència d'oficials del General al territori, on desenvolupaven les seves funcions per delegar-los d'altres que no els eren ben bé pròpies. Veiem com els sobrecol·lidors, per ordre dels diputats, assumiren alguna de les funcions d'aquests, com ara nomenar nous collidors. Per exemple, els diputats, just després de la recuperació per part de Joan de Calàbria de part de l'Empordà, aprofitant una anada de Joan d'Olivella i Miquel Vives, sobrecol·lidors del General, a aquella zona, els ordenaren que

---

Olot, Girona. Al 1470, es donà la mateixa circumstància i els diputats varen tornar a nomenar collidors comandataris a totes les viles on es collien les Generalitats, tal com ho manifesten en una carta enviada al diputat local de Girona, Joan dez Vern, ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f.192 (30/7/1470).

¹³²⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N685, f. 60 (30/1/1467). A Manresa, Gabriel Puig és designat collidor de la bolla de plom i el segell de cera, mentre que Pere de Ferrera és collidor de la canemasseria i de la sal.

s'informessin de si als pobles recuperats hi havia collidors de les generalitats i els confirmessin si els semblaven adients, o bé en nomenessin d'altres de més fiables tot fent-los prestar els sagraments, els homenatges i les fermances habituals:

Los dits Miquel Vives e Johan d'Olivella hiran en e per totes les viles, castells, e lochs qui novament son e seran reduïts a l'obediència del serenísimo senyor rey e, si collidors del dret de la bolla de plom e segell de cera hi haurà, informar-se han diligentment si son persones fiables, bones, e afectades al servei del senyor rei e al benavenir de la Terra. E si tals servan acomenaran a beneplàcit en nom dels dits deputats a aquelles les colectes dels drets així antics e acostumant com dels 12 diners per lliure del dret de la cera agregats, e lo dret novament imposat a la sal e a les teles de canamaçaria¹³²⁸.

Aquesta ampliació o variació en les funcions dels càrrecs de la Diputació, de forma eventual i segons les necessitats del moment, fou relativament freqüent. No són estranys casos en els que els guardes o els collidors, per exemple, son enviats a llistar i pagar les tropes assoldades pel General¹³²⁹.

Aquesta situació ens du a comentar l'altra gran dificultat administrativa amb la que es trobava la Diputació: la variabilitat del territori sobre el qual actuava. El territori on es cobraven les generalitats estava subjecte als avatars de la guerra. Cada vegada que el bàndol de la terra recobrava territoris, els diputats havien d'enviar funcionaris o bé personar-s'hi per organitzar la crida i recollida dels drets a la zona.

---

¹³²⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N.685, f.101v.-102v. (12/6/1467).

¹³²⁹ ACA. Generalitats. Correspondència. N-689, f.8 (19/8/1468). Envien a Antoni Requesens, guarda de la bolla de Palamós, a Hostalric per controlar quantes de les dues-centes pagues són allà.

Com veiem a les instruccions donades pels diputats a Pere Esteve¹³³⁰, drassaner de la Diputació, per a què anés a posar ordre i a cridar les generalitats a Besalú i a Olot, els diputats procuraven conservar l'estructura que la Diputació reialista havia deixat en el territori sempre que fos possible, si no havien de nomenar nous collidors. En qualsevol cas, calia informar als nous collidors de quins tributs havien de recaptar i com. Els diputats també recavaven informació sobre la quantitat de diners que havien quedat a les arques de la Diputació reialista.

Com ha estudiat Jaume Sobrequés¹³³¹, l'estiu de 1469, després de recuperar la ciutat de Girona –1 de juny de 1469– i terres de la muntanya gironina, la Diputació va emprendre una reorganització de l'estructura fiscal. La Diputació va actuar ràpidament: cinc dies després de caure la ciutat, ja enviava un diputat amb un memorial per tal que tingués cura que es collissin bé els drets de la sal, la canemasseria, el segell de cera i la bolla de plom¹³³². Tal com mostra Sobrequés, la Diputació –al mateix temps que destituïa els collidors de St. Feliu de Guíxols i el de Figueres–, procedí a centralitzar l'administració fiscal a Girona nomenant un diputat local un collidor de la bolla i la canemasseria, i un altre collidor per a la sal, per tal de centralitzar la col·lecta del dret de la sal de Blanes, St. Feliu i Palamós.

Si quan augmentava el territori sota control de les institucions, la Diputació es veia obligada a reorganitzar-se per optimitzar el cobrament de drets, quan aquest minvava o bé es despoblava, lògicament, això repercutia en una disminució dels seus ingressos. La Diputació, per tant, volia evitar de totes passades la despoblació. En aquest sentit, han de ser enteses les actuacions dels diputats en pactar reduccions de tributs amb els habitants de

---

¹³³⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 10v.-12v. (12/6/1469). Publicat per Sobrequés, Jaume. "Aspectes de la política fiscal de la Diputació del General al s. XV: la qüestió de la sal a l'Empordà durant la guerra civil," dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. 1979. v. XXV, n. 1, document II, p. 426.

¹³³¹ Sobrequés, Jaume. "Aspectes de la política fiscal de la Diputació del General al s. XV: la qüestió de la sal a l'Empordà durant la guerra civil"..., pp. 417-419.

¹³³² ACA. Generalitat. Correspondència. N. 690, f. 4v. (6/6/1469)

zones que havien estat molt perjudicades per la guerra, com l'Empordà¹³³³, o bé rebaixes generals de tributs, com en el cas de la subvenció dels cavalls, que va ser reduïda de 10 a 3 sous per foc. Val a dir que, pel seu compte, l'administració reial també seguia la mateixa política d'exempció fiscal per les zones assolades per la guerra¹³³⁴.

Durant la guerra, la Diputació va continuar enviant els seus oficials a fer visites o cerques per tal d'assegurar-se que no es cometien frauds, que els tributs es cobraven correctament, així com a fer crides i a obligar-ne el seu compliment. No és d'estranyar que aquestes inspeccions es duguessin a terme sobretot en terres gironines i empordaneses, ja que foren els territoris més afectats per la guerra i experimentaren constants canvis i variacions en l'ocupació de les poblacions per un i altre bàndol. No podem oblidar tampoc que, en aquesta època, en virtut d'un censal venut pel rei Martí a la Diputació del General, bona part del comtat d'Empúries estava sota la senyoria de la Diputació, tot i que la ciutat de Barcelona ja havia retornat la seva part de comtat a la Corona el 1456¹³³⁵, la qual cosa l'impel·lia a mostrar un especial

---

¹³³³ Aquest cas, que s'esdevingué com a conseqüència del tribut de la sal, serà comentat posteriorment.

¹³³⁴ L'agost de 1468, la Cancelleria reial dictà una provisió a favor dels habitants de Viladomat, a l'Empordà, eximint-los de pagaments de taxes sobre les terres que no havien pogut cultivar per culpa de la guerra, tot i tenir en compte que no tenien cap lloc a prop on refugiar-se dels sovintejats atacs enemics que patien i que els delmaven el bestiar i els arruïnaven les collites. ACA. Cancelleria d'intrusos. Comune. Reg. 35, f. 165v.-166r. (Barcelona, 7/8/1468).

¹³³⁵ El 13 de setembre de 1409, el rei Martí va empenyorar el seu comtat d'Empúries al Consell de Cent i a la Diputació del General a canvi d'un censal, en virtut del qual obligava totes les seves rendes, per valor de 50.000 florins, a un interès d'un 20.000 per 1.000. El 1456, el govern buscaire de Barcelona arribà a un acord amb Alfons el Magnànim pel qual li retornà les terres que el consistori posseïa a Empúries a canvi de la possessió de les rendes de certes ciutats com Elx, Tàrraga, Terrassa, etc. Tot i la protesta dels empordanencs, el rei feu donació d'aquella part del comtat al seu nebot Enric. La Diputació del General, però, continuà en possessió de la seva part del comtat fins que cedí a les pressions de Ferran II i, el 1481, el retornà a la corona. El rei, aleshores, donà al seu cosí Enric la part de comtat que li mancava. Sobre el període de possessió barcelonina del comtat d'Empúries vegeu: Riera Fortiana, Enrique (1976) "Etapla barcelonesa del condado de Ampurias: 1409-1456," dins

interès en aquest territori. Per exemple, a finals de gener de 1468, Galceran de Vilafresser, diputat, va anar a l'Empordà, i els seus companys de consistori li atorgaren poders per controlar que les generalitats es paguessin tal i com es feia a Barcelona, vigilar que els oficials complissin amb el seu deure, vigilar els possibles fraus i poder nomenar nous oficials si calia¹³³⁶. El setembre de 1470, Miquel Canet, un dels oïdors de comptes, fou enviat a inspeccionar els llibres de comptabilitat dels collidors de l'Empordà i a castigar la gent que havia defraudat els impostos¹³³⁷.

També calia aclarir els dubtes, atenuar el desconcert, i calmar el descontentament que creava entre la població el fet d'haver de pagar dues vegades el que ells consideraven, amb tota lògica, el mateix dret: un cop a la Diputació reialista i l'altre a la Diputació del bàndol de la terra. Un cas ben paradigmàtic, el trobem en la carta que els diputats adreçaven al collidor de la bolla de plom i segell de cera de Ripoll. El collidor de Ripoll exposava que hi havia gent :

que refusa pagar els drets de botlla de plom i segell de cera dels draps i escapolons portades de les terres posseïdes pels enemics dient que: si ho han pagat allà no ho han de tornar a pagar i que, qui pren aquests draps fent la guerra e no [ho] deuen pagar, pus ab perill de lurs persones aquells obtenen. Els diputats, però, van acordar que en tot cars, lo dret de la cera de dits draps e scapolons com se tallaran sie paguat en aqueixa vila si-s vol haguessen pagat o no paguat lo dit dret a St. Joan de les Abadesses o en altres parts de enemics¹³³⁸.

Annals de l'Institut d'Estudis Empurdanesos, v. 11, pp. 261-285. De tota manera, la possessió del comtat d'Empúries fou una qüestió que portà cua durant molt de temps i al 1628, encara trobem una menció en el *Dietari* de Jeroni Pujades conforme el duc de Cardona només té la possessió sobre el comtat d'Empúries perquè no acaba de ser clar si és o no propietat de la Corona. Vegeu: Pujades, Jeroni. *Dietari de Jeroni Pujades*. Josep M. Casas Homs (ed.). Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976, v. 4, pp.157-164.

¹³³⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 66v-68 (28/1/1468)

¹³³⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 17r.-18r. (1/9/1470)

¹³³⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 77 (13/4/1467)

És ben clar que el poble sovint no entenia, o no volia acceptar, l'existència de dues administracions fiscals diferenciades i rivals, cadascuna amb els seus propis drets, possiblement perquè per ells la divisió en dos bàndols resultava totalment artificial i mancada de sentit.

Un altre conflicte que sovintejava en el cobrament dels tributs era les queixes per doble contribució. Aquest fet acostumava a passar en la recaptació de la subvenció dels cavalls o amb els talls i serveis d'armes. Cada persona havia de tributar només un cop al mes, però, com que la col·lecta es cobrava per focs a cada vila o lloc, les persones que tenien més d'una residència o propietats en diferents viles o llocs sovint eren instades a pagar dues vegades. En aquest cas, el contribuent afectat feia una reclamació a la Diputació i quan es constatava que ja pagava en una altra localitat, els diputats requerien als collidors locals per a què no li exigissin el tall. Trobem un exemple d'aquest cas en una carta adreçada pels diputats als jurats de Caldes¹³³⁹ en la que es manava que no fessin contribuir a la subvenció dels cavalls en aquella localitat a un home que ja feia quatre anys que tenia casa a Barcelona, n'era ciutadà i que, per tant, contribuïa allà. D'aquests problemes es desprèn que encara no hi havia una definició clara sobre el caràcter territorial o personal en l'impost, un fet que havia de perllongar-se sovint al llarg dels segles moderns.

La persecució del frau constituïa una altra de les preocupacions dels diputats i oïdors. Les generalitats eren tributs que havia de pagar tothom qui estigués a Catalunya, sense diferenciació d'estament ni de procedència. El perill de frau sempre era present, més encara en època de guerra, quan el control es feia molt més difícil. Els diputats van detectar frau fins i tot al mateix campament reial. Per aquest motiu, escrivien al primogènit per fer-li saber que havien estat informats que al seu campament es tallaven draps sense bollar¹³⁴⁰, per tant, sense que haguessin pagat el tribut corresponent, i li demanaven que ordenés als sastres del seu campament i del comte de

---

¹³³⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 29v.-30v. (27/1/1467).

¹³⁴⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.49 (4/1/1468).

Vaudemont que paguessin els dret de la Diputació¹³⁴¹. Finalment, van donar ordre a Joan d'Olivella, collidor del General, per a què fes una crida al campament del primogènit prohibint l'entrada al Principat de qualsevol tipus de drap sense haver pagat el dret corresponent i fent jurar als sastres, pellers, calçaters i altres que no acceptarien tallar cap drap no bollat sota pena de 200 sous¹³⁴². També en el curs dels segles moderns, el frau dels oficials reials s'havia de repetir més d'una vegada i no és casual que l'afer Fivaller fos recordat al llarg de tota l'època moderna¹³⁴³. Així mateix, es feia una crida a tots els capitans de vaixell per a què no descarreguessin les mercaderies, els diners o els metalls preciosos a altres ports que no fossin aquells on hi havia collidors –Mataró, Calella, Blanes, Lloret, Tossa, St. Feliu, Palamós, Palafurgell, Torroella, Castelló d'Empúries i Llançà¹³⁴⁴. De vegades, però, eren els mateixos oficials del General els que cometien frau no declarant els diners rebuts pels draps que havien bollat. Aquest fou el cas del collidor de Girona a qui, un cop comprovat el frau, se'l va fer pagar de la seva butxaca l'import que havia deixat de cobrar¹³⁴⁵. El cobrador gironí no era l'únic que feia excepcions en el cobrament de l'impost, perquè un mes més tard els diputats enviaven Andreu Bosc, sobrecollidor del General, a l'Empordà, ja que havien sabut que alguns collidors de la bolla feien gràcia de part del dret¹³⁴⁶. En general, però, podem dir que l'organització financera de la Diputació, ja estava plenament consolidada i no experimentà canvis de gaire més consideració per causa de la guerra. Sí, en canvi, hi hagué novetats en la creació de drets i taxes.

---

¹³⁴¹ ACA. Generalitats. Correspondència. N-688, f.50v-51 (7/1/1468)

¹³⁴² ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.80 (11/2/1468)

¹³⁴³ Grau Fernández, Ramon. "Joan Fivaller, Ferran I i les imposicions de Barcelona: repàs a un mite històric, (1996), dins *Barcelona: quaderns d'història*, 2-3, pp. 53-99.

¹³⁴⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f.34 (25/9/1468).

¹³⁴⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f.10r. (13/8/1470).

¹³⁴⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 41r. (28/9/1470).

L'Obtenció de més recursos

Per afrontar les enormes despeses que comportava la guerra, calia, evidentment, augmentar els ingressos de la Diputació¹³⁴⁷. Els ingressos només podien incrementar augmentant els drets antics, creant-ne de nous, i recorrent a les emissions de deute públic (censals), als préstecs, i a altres fonts d'ingressos suplementàries com les incautacions dels béns dels enemics que, tal com hem vist, passaven després d'una curta etapa en mans de la Diputació, a integrar el patrimoni reial. Mirarem d'analitzar cadascuna d'aquestes fonts d'ingressos per veure quines dificultats van haver d'afrontar els diputats per aconseguir els diners necessaris per finançar la guerra.

Les novetats tributàries

Segons la legislació catalana, l'increment o la creació de nous tributs havia de ser acordat en Corts. Al bàndol reialista, Joan II així ho va fer, i convocà parlament a Cervera (1468-1469) i Corts a Montsó (1469-1470) per tal que els braços li concedissin l'ajuda econòmica que necessitava per armar i mantenir l'exèrcit.

Al bàndol de la terra, en canvi, durant la guerra no es van convocar Corts generals en cap moment, no obstant això, no només es van apujar les generalitats ja existents, sinó que a més a més es crearen nous tributs. Aquesta actuació no va passar inadvertida i es presentaren algunes queixes qüestionant la potestat dels diputats i del Consell del Principat per imposar nous tributs sense haver convocat Corts. La resposta dels diputats sempre

---

¹³⁴⁷ Pere Ortí calcula que, durant el primer segle de la seva existència, la Diputació gestionava al voltant de 50.000 lliures anuals provinents de les generalitats i entre 300.000 i 460.000 lliures provinents del deute públic. Aquestes quantitats eren molt més importants que les xifres que gestionaven la Diputació aragonesa o la valenciana, però no quedaven tan lluny de les xifres que gestionaven grans municipis com Barcelona que, el 1412, tenia un pressupost de 43.120 lliures i un deute públic d'entre 329.000 i 380.000 lliures. Vegeu, Ortí, Pere. "Les finances de la Diputació del General de 1380 a 1462," dins *Història de la Generalitat de Catalunya: dels orígens medievals a l'actualitat, 650 anys*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Generalitat de Catalunya, 2011, pp. 119-137.

fou la mateixa, com a representació de les Corts ells tenien completa potestat per imposar els tributs amb l'autorització del representant reial. Així ho exposaven als vilatans de Blanes quan aquests es van negar a continuar pagant el dret de la sal:

Car, pus los deputats e consell qui representen los stament ecclesiàstic, militar, e reyal, en virtut de la comissió de la Cort últimament als catalans celebrada en la ciutat de Leida, han fet lo dit impost ab auctoritat reial, com dit és, no és lícit a algú del dit Principat contradir ne dissentir. Car, si tals coses se fahien, semblantment porien dissentir als principals actes de senyoria e altres qui per los deputats e consell son stats fets, ço que és “noli me tangere” ne·s deurie solament somiar¹³⁴⁸.

Els diputats i els consellers de Barcelona consideraven el Consell del Principat com a una representació de la Cort permanentment reunida per tal d'assessorar els diputats, per tant, el que havia estat acordat per ells amb autorització dels representants del rei era tan vàlid com si s'hagués estat decidit en Corts. D'altra banda, és ben cert que els diputats sempre van mostrar la seva preocupació per tal que al Consell del Principat hi fossin representades totes les poblacions amb dret a anar a Corts. Així, per exemple, quan Girona s'incorporà al bàndol de la terra, els diputats enviaren una carta als jurats demanant-los que trametessin una representació per comptar amb el seu parer¹³⁴⁹. El Consell del Principat, doncs, incrementava les seves competències incorporant-se atribucions parlamentàries.

La primera acció dels diputats va ser incrementar els tributs ja existents. A principis de febrer de 1463, els drets de la bolla de plom i segell de cera s'apujaren 1 sou per lliura la bolla de plom¹³⁵⁰ i 12 sous per lliura el segell de cera¹³⁵¹. De seguida es va veure que la mesura era insuficient i el Consell del Principat i la Diputació, amb el consentiment del Consell de Cent

---

¹³⁴⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N.689, f.31v.-32v. (26/9/1468).

¹³⁴⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N.690, f. 67-68 (16/11/1469).

¹³⁵⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-15 (3/2/1463).

¹³⁵¹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f.145r. (5/2/1463).

de Barcelona, va anar aprovant nous drets durant la guerra per tal de fer front a la despesa militar. Aquests nous tributs gravaven productes molt específics, o bé es cobraven de forma directa –en forma de fogatges. Hem identificat quatre d'aquests nous tributs que tot seguit explicarem més extensament: la canemasseria, decretat al mateix temps que el dret de la sal, era una especialització del dret de bolla aplicat al teixit de cànem que ja es cobrava com a dret municipal a Barcelona; el dret de la sal, que gravava la venda d'aquest producte; la subvenció dels cavalls, tribut que en principi serví com a remensa de l'usatge *Princeps namque* i que, inicialment, es cobrava directament en forma d'un tall per foc, passant després a convertir-se en una imposició indirecta; i el dret del nòlit, tribut que gravava el transport marítim de mercaderies estrangeres i que la Diputació es va veure obligada a anul·lar perquè causava un gran perjudici al comerç.

El 20 de setembre del 1467¹³⁵², els diputats tornaren a augmentar els tributs sobre els draps de llana en 6 diners i els draps de seda en 6 diners més, ja que els impostos i tributs existents no eren suficients per fer front a les despeses que originà l'ofensiva de Joan de Calàbria i el comte de Vaudemont a les comarques gironines.

Dret de les Naus

El dret de les naus va ser imposat a principis de 1463 i gravava la farina i alguns altres productes per tal de recuperar la inversió que s'havia fet en la construcció de naus¹³⁵³. El gener de 1465, els consellers de la ciutat, que havien de tornar a la Taula de canvi una bestreta de 3.000 lliures, pensaven tornar-la en nou mesos assignant a la Taula les següents imposicions i segons aquestes previsions¹³⁵⁴:

---

¹³⁵² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f.50v. (20/9/1467).

¹³⁵³ Carreras Candi, Francesc. "La ciutat de Barcelona," dins *Geografia general de Catalunya. op. cit*, v. 6, p. 661.

¹³⁵⁴ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 186r.-v. (22/1/1465).

Imposició	Carregament	Recaptació de l'any
Farines	3 diners	1.400 lliures
Dret de venema vi blanc i vermell	½ del que darrerament s'havia imposat	450 lliures
Carbó	4 diners	400 lliures
Llenya i carbó de mar	1 diner	400 lliures
Dret de forments i blats que darrerament s'havia tret		1.350 lliures
Dret de Capses		300 lliures

Aquest dret, pensat com a temporal, ja que havia de cessar un cop la Taula fos reintegrada amb la bestreta que havia fet, fou anul·lat el 13 de novembre de 1465,¹³⁵⁵ perquè ja havien estat satisfetes les despeses per les quals havia estat imposat. El mes següent, però, a petició dels administradors de la Taula de canvi, es tornava a imposar el dret de les naus¹³⁵⁶. Els administradors argumentaven la petició dient que la Taula havia de desprendre's de grans sumes de diners per pagar les ajudes per fer provisions de forment sense que aquestes ajudes estiguessin assignades a cap dret en concret, per això demanaven que es tornessin a imposar aquests drets i s'hi consignessin les ajudes de forment. És per aquesta raó que, a partir d'aleshores, el dret es va conèixer com a dret de la construcció de naus i subvenció de forments. Segons consta al *Manual de novells ardits*, el dret que es va tornar a imposar a partir del 18 de desembre de 1465 gravava els següents productes:

¹³⁵⁵ *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 465.

¹³⁵⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 64v.-65v. (17/12/1465).

Forment paga per quartera	4 diners
Mestall paga per quartera	3 diners
Ordi, civada i llegums paguen per quartera	2 diners
Farina paga d'entrada per quintar	4 diners
Llenya paga per quintar	1 diner
Vi paga per somada	3 diners
Venema paga per somada	1 diner
Carbó de ferrer qui ve per mar paga per sac	1 diner

És a dir, era un tribut que gravava articles de consum alimentari i combustible, per tant, lògicament s'havia de cobrar dins d'un àmbit municipal.

A partir de 1467, els diputats van fer cridar a l'Empordà el dret de les naus juntament amb els altres drets imposats per la Generalitat per tal que es collís tal com es cobrava a Barcelona i altres viles obedients al senyor rei¹³⁵⁷. Per tant, el dret de les naus, tot i que comencés com un dret d'àmbit municipal barceloní, va acabar cobrant-se a tots els municipis del territori d'obediència de les institucions i es va mantenir fins al final de la guerra.

Dret de la Sal: creació, reformes i contestació

Els tributs que gravaven la sal començaren a aparèixer a Europa cap el segle XII, es reforçaren durant el segle XIII, es sistematitzaren al segle XIV

¹³⁵⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 35-36 (8/11/1467).

i van perdurar fins al segle XVIII¹³⁵⁸. Els trobem sota diverses variants al llarg de tota la geografia europea. Gravar la sal significava una càrrega forta per a la societat, ja que es tractava d'un producte de consum universal, indispensable i no substituïble i, per tant, afectava a tota la societat. La càrrega que significava el tribut quedava, en part, compensada per l'existència del contraban.

A França, un dels països on s'ha estudiat més aquest tipus d'impost, s'ha constatat que el desenvolupament i l'apropiació d'aquest tribut per part de la fiscalitat reial va molt lligat a les necessitats econòmiques causades per la Guerra dels Cent anys. L'impost de la sal, que havia començat com una mera taxa duanera cobrada pels senyors feudals del país de la Llenguadoc, va començar a entrar en l'òrbita de la fiscalitat reial, quan a finals del segle XIII, Felip el Bell adquirí les salines de Peccais i la monarquia es repartí el mercat interior de sal amb els comtes de Provença. Al segle XIV, en el context de la guerra dels Cent anys, algunes de les grans regions salineres, situades a l'Aquitània i la Bretanya, van quedar sota el control dels anglesos¹³⁵⁹ i el rei de França es va veure en l'obligació d'assegurar l'aprovisionament de sal dels seus súbdits organitzant una gabella. El rei aprofità l'organització d'aquest servei per cobrar un tant sobre la sal que compraven els seus súbdits. El monopoli reial només intervenia al final del procés. Els mercaders duïen la sal a l'engròs als graners reials on els habitants es veïen forçats a comprar la sal, que era gravada amb un dret fix a raó de 24 francs per muid¹³⁶⁰, reduït a mitjans de segle XIV a 12 francs per muid. Aquest impost constituï una important ajuda per finançar la guerra.

A Florència, l'impost de la sal, anomenat *boccatico*, no era indirecte, sinó una taxa directa en funció de l'*estimo* –una estimació de la riquesa immobiliària dels ciutadans. Els habitants estaven obligats a pagar una determinada quantitat de sal distribuïda pel govern de la ciutat, que variava

---

¹³⁵⁸ Hocquet, Jean-Claude. *Le Sel et le pouvoir de l'an mil à la Révolution française*. Paris: Albin Michel, 1985, p. 274.

¹³⁵⁹ Hocquet, Jean-Claude. *op.cit.*, pp. 283-286.

¹³⁶⁰ Mesura de la sal utilitzada a París i que es va generalitzar per tot el país.

en funció de l'estimo al qual estiguessin taxats, a un preu fixat. Quan es necessitaven més diners, es feien més distribucions de sal a recaptar. La venda forçada de sal es practicava a la major part de la península itàlica.

A Castella¹³⁶¹, cal distingir entre les salines castellanques, que estaven totes en mans del rei, i les salines de Múrcia i Andalusia, que eren propietat dels nobles. El 1338, s'establí una normativa que estipulava que totes les salines castellanques havien de passar a ser propietat de la corona i els que en posseïen alguna part van ser obligats a vendre-la forçosament. Es trencaren, aleshores, els districtes de venda de cada salina i s'establí la llibertat de venda, menys a Andalusia i Múrcia, on la sal tenia un règim privat de gestió fiscal en mans dels senyors. Finalment, es prohibí la importació lliure de sal i s'establiren punts de venda oficials. Tant a Andalusia com a Múrcia, la sal es venia a preu lliure i la corona només en percebia una taxa sobre la seva venda, l'anomenada alcabala.

A la Corona d'Aragó, la sal per a l'exportació pagava drets duaners. A Catalunya, concretament, una constitució en prohibia la gabella, però, com veurem a continuació, les circumstàncies de la guerra van provocar la suspensió temporal d'aquesta constitució i la crida del dret de la sal.

El dia 13 d'abril de 1463, el Consell i els consellers de Barcelona donaven la seva aprovació a una nova imposició o ajuda que el General cobraria sobre la venda de sal. Així mateix, s'establí un monopoli del General de les salines catalanes així com de la sal que entrava a Catalunya¹³⁶². Els diputats imposaven un pagament de 10 sous per quartera de sal que s'afegia al seu cost ordinari. Estipulaven també que tot aquell que tingués sal per vendre o revendre pagués al General 10 sous per quartera. La sal que s'exportés només pagaria 4 sous per quartera en sortir del Principat.

---

¹³⁶¹ Ladero Quesada, Miguel Àngel "Les revenues du sel en Castille," dins *Le roi, le marchand, et le sel: actes de la table ronde: l'impôt du sel en Europe XIIIe-XVIIIe siècle*. Salines Royale d'Arc et Sevans, 1986. pp. 77-98.

¹³⁶² *Codoin ACA*. v.23, pp. 264-266.

Val a dir que les salines més importants de Catalunya, la muntanya de la sal dels Cardona, va restar durant tota la guerra en el bàndol reialista. Les salines de Tortosa van caure en poder reialista el 1466, just després de la mort de Pere de Portugal. Per tant, les salines més importants que van restar fins gairebé el final de la guerra en el bàndol de la terra foren només les de Castelló d'Empúries, situades al comtat d'Empúries, i les de Gerri de la sal, situades al comtat de Pallars.

Al mateix temps, per controlar millor el comerç de la sal, la Diputació, en prendre el control de totes les salines catalanes, es comprometia a pagar anualment als propietaris el preu de la sal que se n'hagués extret i prohibia terminantment l'entrada de sal al país si no era per ordre de la Diputació. Emperò, per dur a terme la nova política fiscal de la sal, calgué deixar en suspens la constitució sobre la prohibició de la gabella de la sal que fins aleshores havia disposat el següent:

*Atorgam, volem, e encara ordenam que de aquí avant gabella de la sal no sie en Catahalunya e aquella expressament remetem e que de aquí avant nos, ne successors nostres la dita gabella, ni alguna altra semblant gabella no constituyam ne imposem*¹³⁶³.

És per això que aquesta imposició es plantejava com un dret del General exigible, per tant, a tots els habitants de Catalunya, emperò per una durada limitada com a mesura excepcional: *Ítem que la imposició fos levada per cert temps i passat aquell sia servada la constitució de Catalunya ordenada sobre la gabella de la sal*¹³⁶⁴.

Com tots els dret del General, aquesta ajuda tenia preferència sobre altres drets locals que poguessin haver estat imposats sobre la sal: *Ítem, que tots altres drets qui fossen stats imposats en qualsevol manera sobre la dita sal fossen sospesos o levats durant lo temps de la dita ajuda o imposició.*

---

¹³⁶³ CYADC (1585) Llib. 4, tit. XXVIII, p. 326.

¹³⁶⁴ *Codoin ACA*. v.23, p. 266.

La idea d'un dret sobre la sal i la "nacionalització" temporal de les salines no era pas nova. El 1365, en el context de la Guerra dels dos Peres, les Corts catalanes reunides a Barcelona ja van decidir votar un dret sobre les salines i la sal que havia d'aportar 25.000 lliures per tal de sufragar les despeses de l'exèrcit. El dret que s'aprovà aleshores¹³⁶⁵ coincidia fins i tot en la quantitat a pagar –10 sous per quartera– amb el que s'aprovà en el marc de la guerra civil. En ambdós casos, el dret s'imposava de manera temporal per costejar les despeses militars. Així, doncs, veiem que aquesta ajuda que normalment es classifica entre els nous impòsits del General, de nova, no n'era pas tant.

Aquest dret, com els restants drets del General, no va poder ser encantat per manca d'arrendataris, així que la Diputació el va haver de cobrar mitjançant la seva xarxa de collidors i guardes. Trobem casos en els quals es nomenà un collidor específic pel dret de la sal, com fou el cas de Vic¹³⁶⁶, de Castelló d'Empúries¹³⁶⁷, on estaven ubicades les salines, i d'altres casos en els que un mateix collidor cobrava tant el dret de la sal com d'altres drets com, per exemple, a Sitges, que la mateixa persona cobrava el dret de la sal i el de les entrades i eixides¹³⁶⁸. A Manresa, el collidor de la sal també collia el dret de la canamasseria¹³⁶⁹, mentre que a Palamós, per exemple, un collidor ho cobrava tot¹³⁷⁰. No es pot afirmar, doncs, que s'organitzés una xarxa de collidors pròpia per a aquest nou dret.

El 2 d'agost de 1466, els diputats i els oïdors van fer un estudi del cost que els reportava comercialitzar la sal ells mateixos. Els diputats arribaven a la conclusió que, un cop pagats els costos d'extracció, venda, lloguer de botiga, de botiguers, bastaixos, etc., els diners que es guanyaven per la sal

---

¹³⁶⁵ Martín, José Luis. "Nacionalización de la sal y aranceles extraordinarios en Cataluña, 1365-1367," dins *Anuario de estudios medievales*, n. 3. (1966) pp. 515-524.

¹³⁶⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 56 (14/1/1468).

¹³⁶⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.157-159.

¹³⁶⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 74 (6/2/1468).

¹³⁶⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 60 (30/1/1467).

¹³⁷⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f. 74-75 (14/3/1467).

eren pràcticament morts, és a dir, que no els quedava benefici per amortitzar els censals. L'assumpte empitjorava quan la sal arribava des de fora en vaixell ja que, en comptes de només pensar a cobrar els drets d'entrada, la Generalitat havia de procurar tenir els diners per pagar el carregament de sal:

E, considerants que la peccúnia ab la qual la dita sal és comprada stà quasi morta, ço és que lo General no se'n pot ajudar en pagar les pensions dels censals carregats sobre lo dit dret, e qui pijor és com alguna fusta ve ab sal, així com se'n deuria haver pler per causa del dret de la entrada de necessitat cové haver-ne enuig per sguard com ha ésser comprada dels diners del General, ara ni haien ara no, pus en mà sua ha venir de necessitat¹³⁷¹.

Per evitar aquesta situació que, més que generar guanys per a les arques del General en generava pèrdues, els diputats i oïdors van acordar unes reformes dels capítols originals d'octubre de 1463¹³⁷². Les variacions proposades foren les següents:

- a) A partir d'octubre del 1466, seria lícit comprar i vendre sal lliurement, sempre i quan es pagués el dret establert pel General.
- b) Els compradors estaven obligats a adquirir la sal en dues partides: la meitat de la quantitat total calia comprar-la al General al preu fixat, mentre que l'altra meitat podia comprar-se a qui es volgués a preu de mercat. Aquesta obligació seria vigent fins que el General no hagués venut tota la sal adquirida.
- c) Per evitar frau, s'ordenava que tot carregament de sal arribat per mar al Principat fos declarat als collidors de la Diputació i no es podia descarregar a cap botiga fins que no

---

¹³⁷¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f.12r.-14r. (Barcelona 2/8/1466).

¹³⁷² ACA. Generalitat. Correspondència. N-685, f.12r.-14r. (Barcelona, 2/8/1466).

hagués estat mesurada per ells, sota pena de 50 lliures cada cop que es cometés frau, i la crema de la barca amb la qual hagués estat descarregada. Si la sal entrava a Catalunya per terra, calia que els traginers la declaressin abans de posar-la a cobert sota pena de confiscació i de pèrdua dels animals. També es preveia condemnar a 50 lliures de multa a qualsevol hostaler que acceptés tenir sal sense declarar.

- d) Es prohibia treure les salmes de les eres sense declarar la sal que hi quedava sota pena de 1.000 lliures.
- e) Les penes pecuniàries se les repartien a parts iguals: l'avisador, l'oficial que les executés, i el General i, si faltés alguna d'aquestes parts, els diners d'aquella passarien a ser ingressos només del General.

Com es pot deduir de la quantia i el rigor de les penes, el General havia deixat de monopolitzar la venda de la sal, però això no implicava, ni molt menys, que hagués abaixat la guàrdia pel que fa al cobrament del dret. De fet, el que s'esperava amb aquesta reforma era transferir-ne els costos de gestió i millorar-ne els ingressos.

La Diputació tenia jurisdicció absoluta en matèria fiscal i estava especialment prohibit imposar un nou dret o vectigal sobre un producte que ja fos gravat pel General, perquè això hauria lesionat els seus interessos, fent-ne disminuir la recaptació. Tot i això, a partir de 1467, molts consells municipals, impulsats per la necessitat de recaptar diners per afrontar a les càrregues de la guerra, van provar d'imposar un dret sobre la sal. Els oficials de la Diputació van actuar de manera ben expeditiva, donant lloc a diverses causes entre els consells i els procuradors municipals i els diputats locals, o col·lidors del General que havien de ser dirimides pels mateixos diputats. Així, per exemple, l'octubre de 1467 enviaven una carta als jurats de Blanes, tot manant-los que fessin revocar la crida del dret sobre la sal que havien fet:

Que, com en la dita vila fos stat imposat cert dret sobre la sal, lo qual impòsit era fet en perjudici del dit General com sobre les coses de què es pague general no puxen posar novell de una part, e la dita vila de la part altra dret o novell vectigal. E així sie estat declarat per los dits diputats en la causa qui davant ells per aquesta raó es estada manada entre lo procurador del dit General¹³⁷³.

A Granollers, la Diputació va intervenir a temps per tal que el consell no pogués subhastar el nou dret sobre la sal que havia previst imposar, establint una pena ben dura en el cas que s'atreuissin a desobeir: *ut dicta villa condempnetur ad damna et injuria quequidem dampna extimat ad quingentos florinos et injuria ad duos mille florinos auri*¹³⁷⁴. A Sant Feliu de Guíxols, el notari del General, Jaume Safont, escrivà del General, va escriure als jurats advertint-los que si s'entestaven a desobeir al diputat local i no retiraven el dret de 12 diners per mesura de sal que havien imposat els condemnarien a pagar una multa força quantiosa¹³⁷⁵.

Les salines de Castelló i els seus creditors

Al cap d'un any de la posada en pràctica de la reforma del dret, van començar a sorgir les protestes dels creditors de les salines de Castelló d'Empúries. Aquests es queixaren que, en autoritzar el General la compra lliure de sal a condició de pagar el dret establert, ells havien vist lesionats els seus interessos.

El comtat d'Empúries, com a antic comtat primigeni, conservava certes peculiaritats jurídiques que afectaven, entre d'altres coses, a la sal. Així com a la resta del país, la gabella de la sal estava prohibida per la constitució anteriorment citada, a Empúries, on les constitucions de Catalunya i els

---

¹³⁷³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 32v. (Barcelona, 20/10/1467).

¹³⁷⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.50 (Barcelona, 5/1/1468).

¹³⁷⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 54-55 (Barcelona, 11/1/1468).

usatges de Barcelona no van entrar en vigor fins a l'any 1402¹³⁷⁶, la sal encara estava agabellada.

Els censalistes, que tenien concedida la gabella de la sal de les salines explicaven que, abans del decret, era ben clar que al comtat d'Empúries només podia vendre sal el gabellot, després, però, molta gent venia sal creient que era lícit:

ans de l'impost del dit dret, segons per ells és afermat, no era lícit a nengú sinó al gabellot de les dites salines metre-ne vendre sal en lo dit comdat; e ara per la publicació del darrer acte en diverses parts de aquell e, senyaladament en les terres que lo dit General ha e posseix en lo dit comtat, moltes persones fan venir per mar e venen particularment de la dita sal creents ésser-lus lícit¹³⁷⁷.

És a dir, la gent havia confós l'acabament de la gabella de la sal del General, amb la gabella de la sal a la que tenien dret els creditors de les salines de Castelló. Els diputats, que segurament no havien ni tingut en compte aquesta contingència, optaren per disculpar-se amb els creditors i mirar d'aconterar tothom fent una provisió que donava permís fins al mes de juny per a què tothom que hagués comprat sal per comercialitzar-la, ho fes abans d'aquesta data.

Joan Escot i Joan Pere Guillem Pascal, els creditors de les salines, que eren propietat de Bernat de Senesterra,¹³⁷⁸ a qui el rei Martí les havia

---

¹³⁷⁶ Pella i Forgas, Josep. *Historia del Ampurdán*. 2ª ed. Olot, 1980. (ed. facsímil de Barcelona: Luis Tasso y Serra, 1883), pp. 542-543.

¹³⁷⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 90v.-92 (Barcelona 23/2/1468).

¹³⁷⁸ Bernat de Senesterra, senyor de Monells i Ullastret, havia estat posat des de petit sota la protecció del bisbe de Girona Bernat de Pau, que el casà amb una de les nebodes del bisbe Margarit. Durant la guerra, va anar seguint les fluctuacions de bàndols que van protagonitzar el clan dels Margarit. Vegeu Sobrequés i Vidal, Santiago. "Individualització dels barons del nord-est de Catalunya," dins *La Guerra catalana del s. XV ...*, v. 2, pp. 89-92.

venudes per una suma de 17.000 sous¹³⁷⁹, tot i les provisions de la Generalitat, veieren els seus interessos lesionats i van demanar al primogènit que forcés l'execució d'una clàusula del contracte dels censals sobre les salines que havien contret amb Senesterra, que estipulava que, en cas de guerra amb gent estrangera al bisbat de Girona, podrien demanar la designació de tres homes bons que estimessin la devaluació soferta per les salines i la gabella com a conseqüència de la guerra i els creditors haurien de ser rescabats. Els tres encarregats d'avaluar els danys i perjudicis van estimar les pèrdues causades per la guerra en 3.500 arrobes de sal a 2 sous per mitgera. Com que la venda dels censals s'havia fet amb obligació de tots els béns de Senesterra, ara el procurador dels censalistas demanava que els seus clients fossin compensats per les pèrdues estimades de les salines, i gabella de la sal de Castelló amb rendiments provinents de la lleuda de Roses, així com dels altres béns que eren propietat de Senesterra. Bernat de Senesterra, com la resta del clan dels Margarit, en aquests moments estava sota l'obediència del rei Joan. El primogènit, Joan de Calàbria, demanava als oficials del General que s'executés aquesta sentència i compensessin les pèrdues dels censalistas amb diners provinents de les rendes confiscades de Senesterra. Sembla ser, però, que aquesta provisió mai no es feu efectiva¹³⁸⁰.

Els creditors, a més a més de no haver estat restituïts en les pèrdues, van veure com, el juliol següent, els diputats enviaven una carta al diputat local a Castelló, Joan Sabater, on s'allargava fins a Nadal el termini d'autorització de venda de sal a la gent que n'havia comprat per comercialitzar-la¹³⁸¹. La causa de la pròrroga es concedia per què la crida de

---

¹³⁷⁹ Malartic, Yves. "Le Sel en Catalogne, XIII-XV siècles," dins *Les Pays de la Méditerranée occidentale au moyen age, études et recherches: actes du 106 Congrès National des Sociétés Savantes : Perpignan : 1981, Section de Philologie et Histoire jusqu'à 1610*. Paris: CHTS, 1983, p. 188.

¹³⁸⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N. 688, f. 131v.-133 (Donada a Castelló d'Empúries el 8/4/68 i tramitada pel General el 14/6/68). Al marge de la carta, hi trobem l'anotació: *non fuit sortita efectum*.

¹³⁸¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 145v.-146 (Barcelona 5/7/1468).

la provisió que el General havia ordenat el mes de febrer no havia estat feta a Roses, Cadaqués, Llançà i altres llocs de l'Empordà fins al mes de juny.

Els problemes amb les salines de Castelló, però, encara continuaren. Poc després, els diputats enviaven el sobrecolridor, Joan d'Olivella, a l'Empordà per controlar el pagament dels drets del General. Pel que fa al dret de la sal, manaven que, juntament amb el collidor de la sal de Castelló, obliguessin a l'abat de St. Quirze, l'abadessa de St. Feliu, i mossèn Hug de Foxà a pagar el dret de la sal que extraguessin de les salines:

Darà ordre e obra ab acabament ab lo collidor de la sal de Castelló d'Empúries que lo reverend abat de St. Quirze, la reverenda abadessa de St. Feliu, i mossèn Hug de Foxà paguen de continent lo dret de la sal que han presa e d'aquí en avant prendran de les salines de la dita vila, així per assignació que en tenen com per compra o per altra via¹³⁸².

També van ordenar que la sal no sortís en cap cas de les salines sense que s'hagué fet el preceptiu albarà i, si el gabelot hi oposava resistència, ho havien de comunicar als diputats. Aquest apunt ens fa sospitar que els creditors i els principals senyors de Castelló provaven d'esquivar el pagament del dret de la sal que extreien de les salines.

No volem pagar!! El cas de Blanes

Com hem dit anteriorment, el dret de la sal va ser imposat el 13 d'abril de 1463¹³⁸³ per un període de 5 anys, per tant, l'abril de 1468 es complia el termini de la imposició. El dret, però, es va continuar cobrant sense cap més explicació fins que, el juliol de 1468, s'aixecà la llebre i es posà en evidència que el termini del dret ja havia expirat. En concret fou Antoni Mollet, prevere, fill del batlle de Blanes, qui va escriure una carta a Joan Salvador, diputat

---

¹³⁸² ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.157v.-159 . (23/7/1468).

¹³⁸³ A *Codoín* ACA. v. 23, pp. 264-266 figura la crida del nou dret de la sal i la canamasseria amb data 13 d'abril de 1463, al document: ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 19-20 hi consta haver-se fet la crida del dret a la ciutat de Barcelona l'1 d'octubre de 1463.

local de Girona, en la qual s'exposava que, com que el termini pel qual s'havia cridat el dret ja havia finalitzat, demanava que en cessés la recaptació.

Evidentment, els diputats es van posar les mans el cap, no en volien ni sentir a parlar de cessar la col·lecta de la sal. El General, amb el consentiment de la ciutat de Barcelona, per tal d'aconseguir diners en efectiu de manera ràpida, havia venut censals consignant-los al dret de la sal i, per tant, no podien llevar-lo fins que aquests no haguessin estat prèviament lluits. Els diputats van fer una crida per les principals localitats de la costa de llevant per aclarir el fet de la pervivència del dret de la sal més enllà dels cinc anys inicials per tal que ningú no pogués al·legar ignorància:

los molt honorables lavors diputats e Consell representants lo dit Principat, ab intervenció e consentiment de la ciutat de Barcelona, per necessitats del dit Principat e utilitat de la cosa pública de aquell haguessen imposat lo dret de la sal e canamaçaria cinc anys, segons en la crida qui fou publicada en la dita ciutat de Barcelona lo primer d'octubre de l'any MCCCCLXIII és contengut, lo qual, emperò, en la present vila e altres parts del dit Principat fou per loncs dies differida publicar. E, après, per deliberació dels prop dits lavors diputats e Consell, passada ab consentiment de la dita ciutat de Barcelona, sien stat carregats censals morts sobre lo dit dret de la sal e canamaçaria. Per ço, jatsie les dites coses sien molt notòries encara, lo dit oficial instat e request per los dits senyors diputats, ab la present pública crida, notifique a tothom generalment les dites coses a fi no-s puixen ignorància al·legar¹³⁸⁴.

La crida dels diputats estipulava que, a partir d'aquell moment, només es podrien carregar o descarregar mercaderies, or o argent –tant en moneda com en lingot– o bé diners en els següents llocs de la costa de Llevant on hi havia collidors i guardes del General: Mataró, Calella, Blanes, Lloret, Tossa, St. Feliu de Guíxols, Palamós, Palafurgell, Torroella de Montgrí, Castelló

---

¹³⁸⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 19-20 (Barcelona 9/9/1468).

d'Empúries, Roses, Cadaqués i Llançà. Amb aquesta mesura, pretenien controlar els pagaments dels drets i evitar el contraban.

Paral·lelament a aquesta crida, la Diputació ordenava una investigació contra Antoni Mollet, perquè consideraven que qüestionar el procedir de la Diputació i instar a deixar de pagar els drets imposats pel General era gravíssim. El 20 de setembre, els diputats enviaven a Nicolau Sala, notari, a Blanes a recavar informació sobre el cas¹³⁸⁵.

Tot i la ràpida reacció dels diputats del General, les protestes no van cessar, ans al contrari. Els jurats de Blanes no van quedar gens convençuts i van començar un dissentiment contra la crida dels diputats. Els diputats van optar per escriure directament al notari, a qui els jurats havien encarregat les gestions d'inspecció i li recordaren que: *per leys del Principat contra lo General no és lícit testificar cartes o actes*¹³⁸⁶. Per tant, li ordenaven que, si ja havia redactat el document de la inspecció, el trametés als diputats i no en lliurés còpia als jurats ni permetés que en quedés cap altra constància.

La duresa de les actuacions, com ja es temia la Diputació, no va impedir que l'exemple de Blanes s'estengués ràpidament a altres poblacions. Ben aviat van ser els jurats de Sant Feliu els que plantejaren la mateixa queixa. Els diputats els feren arribar les mateixes explicacions que havien donat a la crida. Comentaven que, en el seu moment, ja havien pensat que, un cop pagades les pensions, els diners de la recaptació del dret que poguessin sobrar s'havien d'invertir en lluïcions de censals, ara bé, fins que els censals no s'acabessin de lluir, calia continuar pagant els drets. D'altra banda, la Diputació recordava als jurats que el que havia estat decidit pel Consell del Principat amb el vistiplau de l'autoritat reial i la ciutat de Barcelona no podia ni havia de ser impugnat¹³⁸⁷.

---

¹³⁸⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 23v. (20/9/1468).

¹³⁸⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 30v-31 (26/9/1468).

¹³⁸⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f.33 (26/9/1468).

La polèmica pel dret de la sal i les actuacions que els diputats estaven fent en relació amb Antoni Mollet, prevere de Blanes, i els jurats de la vila de Sant Feliu va arribar a oïdes del lloctinent –que aleshores era el comte de Vaudemont¹³⁸⁸–, i els diputats van escriure-li un carta per justificar la seva actuació. Els diputats s'exclamaven que l'actitud de Mollet portava mal exemple i era contrària a les prerrogatives i drets dels diputats i la Diputació i que, a més a més, comportava un gran perjudici per a la corona. Com ja hem dit en parlar dels impostos en general, el Consell del Principat es creia legitimat per introduir nous impostos, perquè actuava en qualitat de comissió delegada de les Corts. Si els fonaments que legitimaven aquesta actuació es posaven en dubte, aleshores qualsevol acte que fessin o haguessin fet els diputats en virtut del seu poder com a representants dels estaments quedava en entredit. A més a més, els diputats insistien, com ja havien fet en la carta dirigida al notari de St. Feliu, que era molt important que d'aquests dissentiments no en quedés rastre, per tal que aquests actes no poguessin ser invocats com a precedent:

lo dit dissentiment, molt il·lustre senyor, star no pot en alguna manera, ans convé se lacerat a fi que esdevenidor no-s puga de aquell haver memòria¹³⁸⁹.

Lluny de deixar de qüestionar el dret, altres pobles, com Roses¹³⁹⁰, van afegir-se a la protesta. Aquesta reacció és ben comprensible si pensem que en aquests moments ja feia set anys que durava la guerra i una de les zones més perjudicades havia estat l'Empordà. La població veia com cada vegada els era més difícil anar tirant i com, en contrapartida, cada cop

---

¹³⁸⁸ En aquests moments, Joan de Lorena, el primogènit, havia marxat a França reclamat per Lluís XI per mediar en el conflicte que enfrontava aquest rei amb Borgonya i Bretanya.

¹³⁸⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f 31v.-32v. (26/9/1468).

¹³⁹⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 101v. (21/2/69). A Roses, hi va haver un cert rebombori perquè volien deixar de pagar el dret de la sal i Joan Coll es va presentar a casa de Pere Huguet, collidor del dret de la sal, dient que volia veure els capítols dels drets i saber fins quan calia pagar-lo. Els diputats van manar de seguida que es castiguessin els culpables.

augmentaven més les taxes dels drets existents i se n'afegien d'altres. Els deuria faltar temps, doncs, per acollir-se a qualsevol possibilitat de donar fi al pagament de la sal.

El preu de la sal a l'Empordà: la indústria de Castelló en perill

Al costat de la resistència de Blanes i d'alguns comú més a pagar la renovació del dret de la sal, van emergir d'altres afers i contenciosos. Cap a finals d'abril de 1469, van començar a haver-hi queixes per part dels habitants de Cadaqués per l'elevat cost de la sal que, obligatòriament, havien de comprar al gabel·lot de Castelló d'Empúries, al qual ara s'hi havia de sumar el del dret. El cost de la sal repercutia molt directament sobre els habitants de la costa del comtat d'Empúries per la gran importància que el negoci del salat de peix tenia en aquest territori.

Els diputats havien provat de pactar amb els creditors de les salines de Castelló per tal que els habitants de la zona poguessin entrar sal de fora del territori, o bé que els creditors acceptessin moderar el preu de l'arrova de sal. Els creditors, però, replicaven que no volien acceptar l'autoritat de la Diputació en aquest tema, perquè la sal era una competència del rei. Legalment, els creditors tenien tota la raó. Les principals salines catalanes mai no havien estat en mans de la monarquia, –la muntanya de la sal de Cardona era una possessió dels comtes de Cardona. El 986, Borrell II havia concedit als habitants de Cardona una carta de població en la que els atorgava el dret d'extraure sal de la muntanya per consum propi, mentre que tots els drets d'explotació eren de la casa de Folch de Cardona¹³⁹¹. Les salines de Gerri de la Sal eren al comtat de Pallars. Les salines de l'Empordà pertanyien també als comtes primigenis d'Empúries, que les tenien establertes en cens. Les salines, segons el dret, eren domini públic i, per tant,

---

¹³⁹¹ Meniz Márquez, Catalina. "Vente et impôt du sel en Catalogne, les salines de Cardona," dins *Le roi, le marchand, et le sel: actes de la table ronde: l'impôt du sel en Europe XIIIe-XVIIIe siècle*. Salines Royale d'Arc et Sevans, 1986. pp. 99-104. Com veiem, tot i que la propietat inicial era dels comtes, aquests van fer donació de tots els drets d'explotació a la casa de Folch de Cardona.

prerrogativa reial¹³⁹². En qualsevol cas, la titularitat en mans de comte primigenis demostraria el seu caràcter públic. La Diputació, ara amb l'eventual titularitat, deixava una porta oberta a la possibilitat de poder trobar un arrendatari del dret que acceptés vendre la sal a 2 sous per mitgera i així es podrien estalviar 6 diners per mitgera¹³⁹³.

stam plenament certificats de la exclamació que feu per lo gran cost de la sal, que necessàriament haveu comprar del gabellot de la vila de Castelló, e per lo dret que hi és stat imposat. A la qual responem que, segons lo dit concònsol vostre ha vist, nosaltres havem treballat per nostre poder que los creadors del Salí fahessen rahonable mercat de la sal o permetessen vosaltres ni poguesseu metre de strangera a fi haguesseu lo que demanau. Ells, emperò, per quant la propietat del Salí ha sguard a la magestat del senyor rey, no han pogut condescendre a nostra voluntat [...]cobrada los dits creadors resposta del dit misser Scot, farem tot quant porem en útil d'aquesta universitat. Avisant-vos que entre nosaltres és stat dit que força algun arrendador se trobarie de les salines qui pactaria ab aqueixes universitats de vendre lus la sal a ll sous per migera e axí haurien lo terç de gràcia¹³⁹⁴.

Al mateix temps, els diputats eren ben conscients que el seu collidor a Castelló era incapaç d'evitar que es cometessin frauds en el cobrament del dret. Els diputats van instituir una guarda dels drets a Castelló per tal de controlar-ne el pagament i exigiren que tots aquells que comercialitzessin sal, abans de vendre-la, n'havien de denunciar la quantitat i pagar-ne el dret¹³⁹⁵.

La situació a Castelló va anar empitjorant fins a desencadenar els fets que van ser estudiats per Jaume Sobrequés¹³⁹⁶. Els de Castelló no permetien

---

¹³⁹² Malartic, Yves. *op. cit.*, pp. 190-191.

¹³⁹³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f.137 (28/4/1469).

¹³⁹⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f.137 (28/4/1469).

¹³⁹⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-689, f. 146r (12/5/1469).

¹³⁹⁶ Sobrequés i Callicó, Jaume (1979-1980). "Aspectes de la política fiscal de la Diputació del General al segle XV: la qüestió de la sal a l'Empordà durant la guerra civil"..., pp. 407-446.

cobrar el dret de la sal i el primogènit envià emissaris per saber-ne el motiu. Els cònsols de Cadaqués argumentaven que no pagaven el dret de la sal per dues raons principals: d'una banda, la vila tenia un privilegi que els permetia tenir sal a un for determinat i, d'altra banda, Pere de Belloch i Pere Joan Serra, enviats a l'Empordà el 1463, els havien promès no imposar el dret a la vila de Cadaqués. La resposta dels diputats a aquestes raons fou expeditiva: el dret no modificava el preu de la sal i, per tant, no derogava cap privilegi; a més, a ells no els constava cap promesa per part de Belloch i Serra i encara que els hi constés, deien, ja feia cinc anys que es cobrava aquest dret sobre el qual s'hi havien carregat diversos censals i, per tant, Castelló havia de contribuir-hi¹³⁹⁷. Al mateix temps, enviaven ordre als collidors de Roses i Cadaqués que exigissin que tothom pagués el dret de la sal¹³⁹⁸.

La Diputació va enviar Andreu Bosch, sobrecollidor, a fer la crida del dret establert sobre els nòlits pels pobles de la costa. Andreu Bosch havia de presentar-se a Castelló d'Empúries i comunicar al capità de la vila, als cònsols, al batlle i al veguer dels comtats la carta del primogènit per a què es fes cridar el dret de la sal¹³⁹⁹. Aquestes gestions no van tenir èxit i, a més a més de no autoritzar-se la crida del dret, Andreu Bosch va arribar a témer per la seva integritat física¹⁴⁰⁰.

En vista de l'actitud dels de Castelló, els diputats van recórrer a la intercessió del primogènit, a qui enviaren el seu ambaixador Francesc Altelló i miraren que personatges influents de l'entorn del primogènit, com el bisbe Margarit, convencessin a Joan de Lorena que calia acabar ràpidament amb la rebel·lia de Castelló, perquè tal com deien els diputats:

Fins ací los de Castelló no han admès lo dret [...] lo que succeheix en desservey de la corona e en evident dan del Principat e contra lo bon ordre d'aquell car, imposat un dret per la Cort de Catalunya o per persones

---

¹³⁹⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 29v-30v (27/7/1469).

¹³⁹⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 33v. (27/7/1469).

¹³⁹⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 51r (6/10/1469).

¹⁴⁰⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 60 (3/11/1469).

*havent potestat d'aquella, no és lícit per alguna universitat recusar aquell*¹⁴⁰¹.

Tal i com indica Sobrequés¹⁴⁰², la rapidesa amb la qual el primogènit tornà a Barcelona amb Altelló i exposà una solució davant dels diputats i consellers de Barcelona fa pensar que Joan de Calàbria ja devia d'haver arribat a un acord amb la gent de Castelló.

El 19 de desembre, els diputats comunicaven als cònsols de Roses, Cadaqués i Llançà que, després de pensar en diverses opcions per alleugerir el preu de la sal en aquella zona, juntament amb el Consell del Principat i la ciutat de Barcelona, havien fet una declaració per moderar l'esmentat dret a aquestes localitats¹⁴⁰³.

En el document de moderació del dret de la sal, que els diputats, el Consell del Principat i els consellers de Barcelona publicaven poc després, s'hi explicaven les consideracions que els havien impulsat a rebaixar aquest dret als habitants d'aquella zona del país¹⁴⁰⁴. La principal activitat econòmica dels pobles d'aquell territori a banda i banda del golf de Lleó era el salat de la pesca. El preu de la sal repercutia directament en la seva economia. El fet s'agreujava no només pel nou dret imposat pel General, sinó, com hem vist anteriorment, perquè estaven obligats a comprar la sal al gabel·lot de Castelló, als preus que aquest fixés encara que fossin per sobre del preu de mercat:

les quals quantitats del dit gabel·lot e del dit dret són de tanta suma que los poblats en les dites viles, castell, lochs, e munt de St. Pere de Rodes, qui per la més part són peschadors pobres no han manera de pagar e, per consegüent han cessar de entendre en peschar e salar.

---

¹⁴⁰¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 79 (29/11/1469).

¹⁴⁰² Sobrequés i Callicó, Jaume. "Aspectes de la política fiscal de la Diputació del General al segle XV: la qüestió de la sal a l'Empordà durant la guerra civil"..., p. 421.

¹⁴⁰³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 84v-85 (19/12/1469).

¹⁴⁰⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f.85v-87v (19/12/1469).

El gabel·lot no havia fet cap reducció per causa del nou dret, fet que sí que havia passat amb els altres tributs existents, dels quals es deduïa la quantitat a pagar a la Diputació. Resultava, doncs, que la gent d'aquesta zona es veia molt més afectada pel dret de la sal que la d'altres indrets de Catalunya. Per aquest motiu, alguns dels habitants ja havien pres la determinació de traslladar-se als pobles costaners del Rosselló –aleshores en poder del rei de França– on el mercat de la sal era lliure, ja que Lluís XI, el 6 de novembre de 1466, havia declarat als habitants de Cotlliure exempts del dret de la gabella de la sal tant per la sal de consum domèstics com per la sal destinada a les saladures¹⁴⁰⁵.

per les quals causes molts de ells han lexades lurs habitacions trasferints e poblant-se en Rosselló on ha gran mercat de sal. E molts dels qui restats són, stant en deliberació de fer lo mateix camí de anar-se'n en Rosselló o de anar salar lo peix que pendran a la vila de Coplliure, que els és molt veïna, on ha gran mercat de sal.

La situació contribuïa al despoblament de l'Empordà, ja prou perjudicat per la guerra, i encara empobria més les arques de la Diputació.

Davant la impossibilitat d'aconseguir rebaixar el preu de la sal l'única alternativa possible era rebaixar el dret que cobrava la Diputació. Així ho van fer, especificant que la rebaixa només s'aplicaria a la sal comprada per salar peix, que passaria a tenir un dret de 6 diners per arrova, i no a la sal de consum domèstic que continuaria tributant 12 diners per arrova.

Els habitants de Castelló d'Empúries van acceptar aquesta mesura i, cap a mitjans de febrer, Andreu Bosch ja va poder fer la crida del dret¹⁴⁰⁶, mentre que, a mitjans de març, els diputats escrivien a Bernat Roca, collidor de la sal a Castelló que, ara que s'havia normalitzat la situació ja podria començar a rebre el seu sou¹⁴⁰⁷.

---

¹⁴⁰⁵ Malartic, Yves. *op. cit.*, p. 198.

¹⁴⁰⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f.109v. (17/2/1470).

¹⁴⁰⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f.119v. (14/3/1470).

Aquesta mesura, però, no acabava amb els conflictes del cobrament del dret. El mes de juny, els diputats dirigiren una carta al diputat local de Castelló per a què els aclarís uns quants dubtes. No acabaven de tenir gaire clar quants diners es quedava el gabellot i per quins conceptes. D'altra banda, van descobrir que pescadors de Cotlliure i d'altres localitats del Rosselló acudien a salar peix a les cales de Cadaqués, concretament a la cala Tavalera, sense que paguessin els drets de la sal. S'invertia, doncs, el procés i eren els habitants de Rosselló els que salaven al Principat i és que, de fet, controlar els moviments dels pescadors del Rosselló i de l'Empordà a banda i banda d'una mateixa badia, però sota sobirania de dos reis diferents, no havia de ser una tasca gens fàcil¹⁴⁰⁸.

Tot sembla indicar que es va continuar cometent el frau en el cobrament del dret de la sal que sortia de les salines de Castelló, sense que les mesures que els diputats s'esforçaven a establir-ho poguessin impedir. L'abril de 1471, tot just mig any abans que aquesta zona de l'Empordà tornés a caure definitivament a mans de Joan II, els diputats feien tot un memorial que donava les pautes que havia de seguir Andreu Bosch¹⁴⁰⁹ per indicar als collidors de Girona, Castelló, Torroella i St. Feliu les mesures que calia prendre per tal de controlar el cobrament del dret de la sal. Calia que la sal fos sempre en botigues tancades i que el collidor del dret en tingués la clau. Cada cop que el gabellot en volgués vendre, només podia treure'n de 100 a 200 mitgeres en presència del collidor i no en podia treure més fins que aquesta quantitat no hagués estat venuda. El gabellot tampoc no podia vendre sal si el client no portava un albarà signat pel collidor. Aquestes mesures garantien que el collidor pogués calcular fàcilment quanta sal s'havia venut a la botiga.

Segurament inspirant-se en molts drets municipals que gravaven la sal, aquest producte bàsic per la vida quotidiana –necessari no només per cuinar sinó també per la conservació dels aliments– veiem que en èpoques

---

¹⁴⁰⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f.19r. (1/9/1470).

¹⁴⁰⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f.149v.-150v. (4/4/1471).

de guerra, quan calien diners per assoldar l'exèrcit, la Diputació gravà aquest producte i en "nacionalitzà" la producció per controlar-lo millor. Aquesta experiència va tenir lloc per primer cop al segle XIV, durant la guerra contra Castella i, com hem vist, es repetí en el context de la guerra contra Joan II, inicialment segons el model del segle XIV, i després amb alguna modificació per tal de disminuir la despesa que suposava el control de la seva producció i el seu consum.

El dret de la sal, doncs, restà en vigor fins al final de la guerra, però, com acabem de veure el seu cobrament i gestió sempre va ser difícil, sobretot a les comarques de l'Empordà, on gran part de l'economia dels pobles costaners es basava en els saladors del peix. Aquest fet va propiciar el que acabem de veure, que la Diputació decretés una rebaixa del dret d'aquella sal destinada a salar peix per tal de protegir la ja prou malmesa economia dels pobles empordanesos que, altrament, es veien abocats al despoblament.

La Generalitat, però, tal com ja havia passat al segle XIV, quan s'intentà cobrar aquest dret per primer cop, no tenia una estructura administrativa prou potent per assegurar el seu cobrament i evitar els fraus. L'administració de la sal estava en mans de particulars que en coneixien les tècniques d'explotació i de comercialització i l'administració fracassà estrepitosament en el seu intent de retornar aquest important producte al patrimoni públic. Tot i no poder comptar amb les dades concretes de la recaptació del tribut durant tot el període del seu cobrament, Berthe¹⁴¹⁰ estimà que la Diputació ingressà al voltant d'unes 3.000 lliures anuals per aquest concepte.

---

¹⁴¹⁰ Berthe, Maurice. "Les Finances de la Generalitat de Catalogne, 1387-1479". Diplôme d'études supérieures (treball inèdit), p. 50.

La Subvenció dels cavalls, les commutacions del *Princeps namque* i els talls

La subvenció dels cavalls tingué el seu origen, tal com veurem, en la voluntat de commutar la crida de l'usatge *Princeps namque* que el rei Pere havia ordenat el 18 de maig de 1464 amb motiu d'anar a alliberar la ciutat de Lleida, assetjada per les tropes del rei Joan de Navarra¹⁴¹¹. El rei havia procurat, sense gran èxit, mobilitzar les hosts del Principat i s'havia negat reiteradament a acceptar les ofertes de commutació que li havia presentat el Consell de Cent de Barcelona¹⁴¹².

En un principi, la ciutat oferí pagar mil homes ben armats, però el rei ho rebutjà acceptant, si més no, de fer algunes concessions, com admetre que els religiosos i els eclesiàstics seculars restessin a la ciutat juntament amb la quarta o la tercera part dels homes disponibles per tal que la ciutat no restés desprotegida. Els homes que participaven a l'host a cavall, en canvi, van rebre l'ordre de seguir al rei obligatòriament. Per tant, Barcelona, finalment, mobilitzà la seva host. Un cop comprovades les disponibilitats de les cinquantes i desenes que formaven la bandera de la ciutat, era ben clar que no s'arribava a reunir el contingent que demanava el rei. El Consell de Barcelona va decidir assoldar dos mil soldats per un període d'un mes. Cada soldat cobraria 12 diners per dia, la qual cosa suposaria una despesa de 3.000 lliures que la ciutat pensava pagar de la subvenció dels cavalls¹⁴¹³ que ja existia a la ciutat de Barcelona.

A la resta de Catalunya, la crida de l'usatge tampoc no trobà una resposta gaire favorable. La ciutat de Vic, per exemple, va fer cas omís de la crida i el rei es veié obligat a adreçar una carta al veguer, sotsveguer i consellers de la ciutat, on els recordava les penes en les que incorrerien si no obeïen la convocatòria¹⁴¹⁴. Aquestes reticències foren comunes a tot el

---

¹⁴¹¹ ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum. Reg. 25, f. 60v.-61r.

¹⁴¹² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 118v.

¹⁴¹³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 121 v.

¹⁴¹⁴ ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum. Reg. 25, f. 60v.-71r.

Principat. Les ordres reials exigien pressionar sobre tot el territori a excepció feta de Barcelona, que sembla ser l'única població que havia fet un esforç per satisfer la crida¹⁴¹⁵. La convocatòria havia resultat un desastre i, finalment, el 6 de juliol, Lleida es va rendir a mans de Joan de Navarra, sense que el rei Pere hagués pogut organitzar l'host que li calia per alliberar la ciutat.

El 20 de juliol, ja a Barcelona, el rei es negà a signar la redempció de l'usatge. Si Lleida ja havia caigut, però, Cervera continuava amenaçada, i el *Princeps namque* continuava vigent. En aquestes circumstàncies, la Diputació resolía prendre un paper més actiu en l'assumpte. Els diputats decidiren que calia ordenar un nou tribut del General pagador per a tothom per tal d'assoldar mil rocins: quatre-cents homes d'armes, sis-cents genets i uns quants homes a peu¹⁴¹⁶.

Segurament, la Diputació es va veure empesa a aquesta decisió per la pressió que hi devia exercir el monarca, aleshores present a la ciutat, que ja s'havia queixat diverses vegades de la indiferència dels seus súbdits i de la reticència que aquests mostraven a prestar diners i ajuda en uns moments tan apurats. Aquesta decisió també convenia al consell barceloní, que suportava la majoria de les despeses malgrat les aportacions de la resta del territori.

El rei estava al cas d'aquets fets i al darrera de la decisió de crear una nova imposició per al manteniment de la tropa i manà fer un recompte de focs a tots els pobles, llocs i viles de l'Empordà i el bisbat de Girona¹⁴¹⁷. De fet, per a qualsevol nou tribut directe que es volgués crear, calia fer un nou fogatge o informar-se del nombre de focs del territori, ja que el fogatge vigent feia gairebé un segle que havia estat fet i, evidentment, la situació demogràfica havia canviat molt des d'aleshores, tal i com explicarem més endavant al capítol sobre els aspectes militars de la guerra.

---

¹⁴¹⁵ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum. Reg. 25, f. 80v.-81r. (26/6/1464).

¹⁴¹⁶ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f.133v.-134r. (24/7/1464).

¹⁴¹⁷ ACA. Cancelleria (Intrusos) Exercitum. Reg. 25, f. 90v. (27/7/1464).

El 26 de juliol de 1464, el Consell de Cent i la Diputació van començar les reunions que els conduïrien a aprovar aquest nou tribut destinat exclusivament a assoldar tropes que permetessin *foragitar los inimichs e restituir aquest Principat en pau*¹⁴¹⁸. Mil quatre-cents homes a cavall i un cert nombre de gent a peu per a la defensa del Principat¹⁴¹⁹. Aquest nou tribut s'anomenaria “la subvenció dels cavalls” i, tot i que fou sotmès a diverses modificacions, restà vigent durant tota la guerra.

Aquest cop es tractava d'una imposició directa, com en el cas dels donatius a Corts, i no pas indirecta, com acostumaven a ser els drets del General. Es taxarien amb un tall directe tots els focs –eclesiàstics, nobiliaris i reials– de les poblacions fidels al rei Pere per tal de finançar els homes que calguessin per a l'exèrcit.

Aquesta imposició no tenia una durada establerta, sinó que cessaria quan la Diputació i el Consell de Barcelona ho decidissin, ja que, segons especificaven els diputats i els consellers de Barcelona, s'atorgava per mera liberalitat i voluntàriament. El rei, a canvi, es comprometia a no tornar a convocar l'usatge *Princeps namque* i, en el cas que aquest es convoqués, cessaria immediatament el pagament del nou tribut.

[...] *Per haver aquell nombre de cavalls e encare de hòmens a peu que és stat per los dits deputats e lur concell ab intervenció e consentiment de la dita ciutat delliberat ésser necessari haver per foragitar los inimichs [,,] dits deputats, consellers, e persones per quescun dels dits consells segons dit és eletes [...] han delliberat e conclòs e encare per les auctoritat e potestat dessús expressades imposat e ordonat que de mera liberalitat sia feta una voluntària peccuniària exacció no solament en la present ciutat de Barcelona més encare en totes aquelles províncies e parts de Catalunya que són o seran en obediència del senyor rey en Pere [...]*¹⁴²⁰.

---

¹⁴¹⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 152r.-157v. (24/10/1464).

¹⁴¹⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 152r.-157v. (24/10/1464).

¹⁴²⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 153r. (13/8/1464).

Per tal de fer el compartiment, els diputats i les sis persones comissionades pel Consell de Barcelona van realitzar una estimació del nombre de focs que es calculava que hi havia a *quescuna de les províncies o parts de Catalunya*¹⁴²¹. En un principi, el compartiment s'establí segons una talla de 13 sous per foc i mes. De seguida, però, van considerar que, degut a la gran crisi causada per la guerra, seria impossible que la població pogués pagar aquesta quantitat i, per tant, van decidir rebaixar la talla a 10 sous, és a dir mitja lliura, per foc i mes. Com podem observar, la talla continuava sent força elevada. Amb aquests càlculs, els diputats i consellers esperaven recaptar la següent quantitat mensual¹⁴²²:

Territori	Foc	Quantitat
Barcelona	5.952	2.976 ll. 10 sous
Tortosa i llocs circumveïns	2.250	1.125 ll.
Vic, Osona, Bages	2.192	1.096 ll.
Llobregat i Penedès	2.613	1.306 ll.
Vallès, Maresme, Vescomtat de Cabrera	2.512	1.261 ll.
Empordà jussà i sobirà	4.500	2.250 ll.

El total que esperaven recaptar, sobre una estimació de 20.019 focs, era de 10.014 lliures amb 10 sous.

Els diputats i consellers van estimar el nombre de focs de cada part del país a la baixa. Un exemple ben clar d'aquest càlcul a la baixa ens l'explica Jaume Safont en el seu dietari¹⁴²³. Safont fa constar que Barcelona, en realitat, tenia 7.162 focs habitats, però que va ser taxada en raó de

¹⁴²¹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 52r.-157r. (24/10/1464).

¹⁴²² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B II-16, f. 153v. (13/8/1464).

¹⁴²³ Safont, Jaume. *op. cit.*, p. 197.

5.952¹⁴²⁴ focs, perquè la resta eren de gent pobra que no podia contribuir a la talla. Hem de suposar, doncs, que aquests pobres que no podien contribuir a la subvenció res no els eximia de ser reclutats com a peons¹⁴²⁵.

De tota manera, els consellers i diputats es reservaven la potestat d'alterar el compartiment si s'apreciava una diferència a l'alça o a la baixa en els focs estimats. També s'especificava que, en el cas que hi hagués focs que no paguessin el tribut, els altres no estarien obligats a pagar més del que s'havia acordat.

Un cop fet aquest repartiment detallant el que calculaven recaptar per grans àrees del país, la Generalitat va procedir a enviar cartes¹⁴²⁶ a les diferents zones, on s'explicaven les raons per les quals s'havia decidit concedir al rei aquest tribut extraordinari. La justificació del tribut era la següent: atès l'esgotament dels fons de la Generalitat, no es veia cap altra manera que aquesta de sostenir l'exèrcit. De tota manera, els diputats pensaven que 10 sous per foc no era una xifra gaire alta. Emperò, si pensem que la redempció perpètua dels sis mals usos havia de ser estimada el 1486 en 60 sous, 10 sous per cada mal ús, un tribut de 10 sous mensuals s'hauria de considerar prou elevat. Aquesta carta s'acompanyava d'una llista on es

---

¹⁴²⁴ Si comparem aquestes dades aportades per Safont amb fogatges oficials anteriors i posteriors, les dades resultants són les següents: al fogatge de 1365-1370, Barcelona ciutat està taxada amb 6.668 focs, mentre que la vegueria de Barcelona disposa de 12.240 focs, vegeu: Iglésies, Josep. (1962) "El Fogatge de 1365-1370: contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV," dins *Memorias de la Real academia de ciencias y artes de Barcelona*. 3ª época, n. 694, v. XXXIV, n. 11, pp. 249-356. Al fogatge de 1497, en canvi, la ciutat de Barcelona disposava de 5.749 focs i la vegueria amb 10.148 focs, vegeu: Iglésies, Josep. *El Fogatge de 1497*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1991. Com es pot observar, doncs, al fogatge de 1497, trenta-tres anys després, encara fou estimat que la ciutat de Barcelona albergava dos-cents focs menys que al 1464.

¹⁴²⁵ Normalment, quan es realitzava un fogatge es deduïa de la nòmina un 10% en consideració als pobres i miserables, vegeu: Iglésies, Josep. "Com es feia un fogatge?," dins *VII Assamblea internacional d'estudiosos a Montblanc*, 1966. Granollers: Monblanc, 1967, pp. 139-160.

¹⁴²⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-638, f.15r.-17v. (30/10/1464).

detallaven tots els pobles de la zona on s'havia de recaptar l'impost especificant-hi el nombre de focs que es calculava que hi havia a cada poble i la quantitat que havia de ser recaptada¹⁴²⁷.

Els jurats de les diferents universitats tenien potestat per repartir i compartir la quantitat exigida entre els focs de la seva població i eren els que havien d'organitzar-ne la recaptació¹⁴²⁸. La Generalitat va ordenar que les persones encarregades de recaptar el tribut no cobressin cap sou i suggerien que, dins de les poblacions, el cobrament es fes mitjançant els cinquanteners. Els consellers de les ciutats, viles o llocs havien de controlar, també, que els termes municipals circumdants aportessin la part que s'havia acordat.

A Barcelona, la subvenció dels cavalls va substituir un tribut municipal instaurat el 3 de gener de 1464¹⁴²⁹. Es tractava d'una contribució destinada a assoldar tres-centes cavalcadures per a la defensa de la ciutat: cent aptes per portar cobertes –és a dir, cavalls amb proteccions de cuir o metall– i els restants per anar a la gineta. Es pretenia organitzar una host muntada per defensar Barcelona i participar en les accions ofensives que els consellers creguessin adients, tal com ho feia la bandera de la ciutat.

Els consellers van regular l'organització i el sou que havia de rebre aquesta "cavalleria urbana". Els cavalls amb cobertes havien de cobrar 24 lliures l'any, mentre que els cavalls a la gineta –és a dir la cavalleria lleugera– cobrarien 18 lliures l'any. Si havien de realitzar sortides per defensar la ciutat els dos primers dies, no rebrien sou, però, si la sortida es perllongava per més temps, a partir del segon dia els homes d'armes rebrien 5 sous per dia i

---

¹⁴²⁷ Vegeu els llistats a l'annex documental.

¹⁴²⁸ Normalment, el municipi repartia el muntant total del que li corresponia pagar entre els seus habitants de manera proporcional segons la seva riquesa moble i immoble. Vegeu: Turull Rubinat, Max. "El Impuesto directo en los municipios catalanes medievales" *op. cit.*, p. 94.

¹⁴²⁹ *Manual de novells ardits. op. cit.*, v. 2, p. 442. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. II-16, f. 78v-81r.

tenien permès dur-hi patges, mentre que els que portaven cavall a la guisa rebrien 3 sous cada dia. Pel que fa a l'organització, s'escollirien dotze persones, cadascuna de les quals tindria vint-i-cinc cavalcadures al seu càrrec. Aquests dotze actuarien com a capitans i s'encarregarien que sempre estiguessin a punt per entrar en acció tan bon punt ho ordenés el Consell de Cent o el capità general.

El Consell de Cent també estipulava una quantitat d'ajuda per a la compra i mantenció dels cavalls: les muntures aptes per dur cobertes rebrien 6 lliures cada tres mesos, mentre que les altres només rebrien 4 lliures 10 sous. Aquesta subvenció –així anomenaven el nou tribut: subvenció dels cavalls– estava pensada per fomentar la compra i l'enrolament de nous cavalls i muntures als exèrcits del Principat i fomentar la vinguda d'equins de fora el Principat:

Ítem és fet pensament que la ajuda o assignació sia donada a tots aquells que hauran rocins¹⁴³⁰ fora lo Principat o d'altres qualsevol rocins dels quals fins ací lo Principat non haie haut servey. Cal pensar que els cavalls s'havien convertit en una mercaderia molt preuada.

Aquesta host es pensava finançar apujant tot un seguit d'imposicions indirectes que ja es pagaven a la ciutat de Barcelona. Segons aquests augments, els consellers esperaven recaptar un total de 6.800 lliures:

Imposició ordinària augmentada	Previsió de recaptació segons la taxa ordinària+l'augment
Augment de 4 diners del dret per quartera de forment i 2 diners del dret per quartera d'ordi, civades i llegums que entren a la ciutat	1.250 lliures
Augment de 5 diners per quartera sobre	2.500 lliures

¹⁴³⁰ La documentació tant fa servir la paraula rossí com la paraula cavalls quan parla dels animals que calia assoldar amb aquesta subvenció.

l'ajuda del pes de la farina	
Augment de 3 diners per somada al dret de la verema (es passaria a pagar 1 sou 9 diners per somada) i augment de 6 diners per somada al dret del vi (passaria a pagar-se 3 sous per somada).	1.250 lliures
Augment d'un florí en el dret de ½ florí per bóta.	500 lliures
Es posa un dret de 4 diners per quintar sobre el carbó i el carbó de ferrer que ja pagava 2 diners i ara passarà a pagar-ne 3.	300 lliures
Augment de 4 diners del dret dels qui pasten i flauegen a la ciutat.	500 lliures

Aquestes imposicions, però, van tenir una vigència molt curta, ja que un cop la Diputació i el Consell de Barcelona van decidir ordenar la subvenció dels cavalls com a remensa o redempció del *Princeps namque*, el Consell municipal suspengué aquest tribut¹⁴³¹.

El sistema de recaptació de la subvenció dels cavalls que decretà la Diputació comportava el procés següent¹⁴³²: els regidors de cada poble o universitat recaptaven el tribut i el duïen a la població que era cap de vegueria, on hi havia unes persones designades per la Diputació que centralitzaven els pagaments de tota la vegueria. Aquestes persones trametien els diners a Barcelona, on eren ingressats a la Taula de canvi de la ciutat i assignats als diputats. Els diputats no podien, però, treure cap quantitat de les dipositades a la Taula de canvi si no presentaven un albarà signat personalment i segellat per Antoni Lombard, escrivà de la Diputació. La seva signatura era testimoni d'autenticació que tots o la majoria dels

¹⁴³¹ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 452. ; AHCB. Consell de Cent. Delliberacions. II-16, f. 152r.-157r. (18/11/1464).

¹⁴³² AHCB. Consell de Cent. Delliberacions. 1.B.II-16, f. 152r.-157r. (7/8/1464).

diputats hi estaven d'acord i una altra signatura de Joan Ginebret, escrivà del Consell, certificava que la vuitena electa per la ciutat també hi consentia.

D'altra banda, ni el rei ni cap dels seus oficials, civils o militars, no tenien potestat per intervenir en la taxació de les persones o en la recaptació. El seu paper quedava limitat a executar les ordres dels diputats i consellers en el cas que alguna persona es negués a pagar la quantitat prescrita¹⁴³³. Aquesta exclusió del rei i dels seus oficials en la recaptació i l'administració de la tributació no era cap novetat, ja que era el que s'acostumava a fer quan s'ordenava una exacció de manera voluntària i gràciosa, començant pel mateix donatiu a Corts¹⁴³⁴.

La subvenció dels cavalls començà a ser vigent l'1 de novembre i el primer pagament s'havia de fer el 15 de novembre per tal de poder reunir els diners suficients per assoldar durant tres mesos els mercenaris borgonyons que lluitaven per la causa catalana¹⁴³⁵, amb els quals el rei ja s'havia posat en contacte¹⁴³⁶. Aquesta contractació es feu efectiva i ben aviat arribaren una nau i una caravel·la amb mercenaris borgonyons ben armats comandats pel bastard de Brabant¹⁴³⁷.

Com s'ha dit anteriorment, paral·lelament a l'establiment del funcionament del tribut, la Generalitat i el Consell de la ciutat decidiren com es realitzaria l'assoldament de les tropes. A principis de novembre¹⁴³⁸, el Consell i la Diputació decidiren lliurar a Bartomeu Ferrer, regent dels comptes

---

¹⁴³³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, 152r.-157r. (26/10/1464).

¹⁴³⁴ Sánchez Martínez, Manuel. *El Naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya, s.XII-XIV...*, p. 95.

¹⁴³⁵ Hem de recordar que la duquesa de Borgonya, Isabel, era la tia del conestable Pere. En aquesta època, Lluís IX estava amb bons termes amb Enric IV de Castella i amb Joan II, a qui donava suport, per tant els borgonyons, enemics dels francesos, per interessos i per parentiu donaven suport a la causa de Pere de Portugal.

¹⁴³⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-638, f.15r.-17v. (30/10/1464).

¹⁴³⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-680, f. 278r. El bastard de Brabant era fill il·legítim de Felip III, el Bo, duc de Borgonya.

¹⁴³⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 152r.-157r. (7/11/1464).

de la Diputació, 2.000 lliures de la subvenció dels cavalls per assoldar mil quatre-cents rossins i alguns peons. Van fixar el sou que cobraria cada tipus de soldat: els cavalls armats amb cobertes, és a dir la cavalleria pesada, cobraria 24 florins al mes; els cavalls armats sense cobertes cobrarien 22 florins; els cavalls a la geneta, és a dir la cavalleria lleugera, cobraria 12 florins; els peons amb cuirassa cobrarien 5 florins i els que no duguessin cuirassa només 4 florins al mes. Els sous es començarien a cobrar des del dia en què es passés revista. Un cop acordada la contractació, els soldats havien de prestar sacrament i homenatge, comproment-se a anar allà on fossin destinats. Les autoritats van deliberar, també, com s'havia de castigar a aquells soldats que intentessin cometre frau cobrant dues soldades.

Finalment, es fixà el lloc on s'havien de presentar els homes que volguessin ser assoldats per tal de passar revista. Els diputats i consellers van insistir a ser ells qui assoldessin els homes, sense cap intervenció del rei o dels oficials reials. De fet, tal com ja hem vist, no van accedir ni a passar revista ni a assoldar les tropes davant del palau del rei, tal i com aquest va proposar. Sembla que els diputats i consellers es resistien a què es pogués pensar que era el rei, i no pas ells, qui pagava els soldats. Primer es va pensar a fer passar revista a la casa que la Generalitat tenia a prop del mar, al costat de la Llotja. Ràpidament, aquesta ubicació fou desestimada pensant que el gran trànsit de la zona, a prop de les duanes, de la peixateria i de la llotja, impediria avaluar correctament la vàlua dels cavalls. Finalment, es decidí passar revista davant d'una de les portes de Barcelona, on hi havia prou espai per fer córrer i examinar els cavalls.

La subvenció dels cavalls començà a cobrar-se cap a mitjans de novembre. La seva recaptació, com la de la majoria dels tributs, no fou pas fàcil. El tribut, com la resta de generalitats durant la guerra, no va poder ser arrendat¹⁴³⁹, de manera que la Generalitat va organitzar una xarxa de collidors, aquest cop diferenciada de la xarxa de collidors que recaptava la resta de drets de la Generalitat.

---

¹⁴³⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-680, f. 224r i ss.

Sabem que la subvenció no es començà a cobrar arreu del Principat al mateix temps. A l'Empordà, es recaptà per primer cop al principi de març de 1465¹⁴⁴⁰, tot i que s'exigia tot allò que es devia des d'inicis de novembre de 1464. Sembla que la Diputació no havia pogut fer els fogatges estimats d'aquella zona, així que s'ordenà als seus representants que, abans de procedir a la recaptació, calia pactar amb les universitats el nombre de focs. Els recaptadors havien de dur un llibre de comptes amb tot el que cobraven i, en el cas de l'Empordà, reberen ordres de distribuir ells mateixos els diners recollits entre els soldats que el rei els ordenés.

La Diputació s'adonà, ben aviat, que no disposava de prou gent per a controlar el pagament. Sovint trobem, en la documentació que les autoritats demanen, aclariments o confirmacions sobre si determinades persones han pagat el tribut o no¹⁴⁴¹, o bé instruccions de procediment per actuar contra la gent que es negava a pagar-lo, o que es retardava en els pagaments¹⁴⁴². Aquestes resistències no només es donaven en els focs reials, sinó també en els baronials. Trobem l'exemple dels homes de la baronia de Sant Vicens, que es van negar a pagar el tribut fins que la Diputació va escriure a la seva senyora per tal que els obligués a satisfer-lo¹⁴⁴³. Tot i haver previst sancions per a aquests casos, la Diputació no tenia prou mitjans per executar-les sistemàticament. Malgrat tots aquests problemes, la Diputació intentava continuar mantenint un cert control. Trobem casos d'universitats que portaven un retard considerable en el pagament de la subvenció dels cavalls i eren obligades per la Generalitat a assoldar un contingent d'homes durant un determinat temps per a la defensa del Principat a càrrec del que devien¹⁴⁴⁴, o bé que, com en el cas de Manresa, eren requerides per pagar una part del que devien de forma immediata, ni que fos havent de demanar préstecs a particulars¹⁴⁴⁵.

---

¹⁴⁴⁰ ACA. Generalitat. Deliberacions. Reg. 112, f. 5v.-6r (8/3/1465).

¹⁴⁴¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-668, f. 48 r.

¹⁴⁴² ACA. Generalitat. Deliberacions. Reg. 112, f. 10r-v (28/4/1465).

¹⁴⁴³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-683, f. 27 r.

¹⁴⁴⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-668, f. 51 r.

¹⁴⁴⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-683, f. 26 v.

Quan Joan de Lorena arribà a Catalunya l'abril de 1467, es trobà que el sistema tributari que havia estat pensat per pagar permanentment un nombre determinat de soldats, la subvenció dels cavalls, no es recaptava prou àgilment ni amb prou eficiència com per assegurar-ne el pagament mensual. La Diputació es veia obligada a recórrer constantment a l'emissió de deute públic, garantit pel Consell de Barcelona i la seva Taula de canvi per tal de disposar de liquiditat.

El primogènit estava embarcat en una campanya per mirar de sotmetre l'Empordà a l'autoritat del seu pare, Renat d'Anjou, i necessitava diners per continuar pagant les tropes. Davant la impossibilitat d'aconseguir diners de manera ràpida, i la negativa de la ciutat de Barcelona de continuar fent-li préstecs, Joan de Lorena es plantejà cridar un altre cop el *Princeps namque*. Abans, però, volia obtenir de la Diputació i del Consell de Cent el permís per continuar percebant la subvenció dels cavalls, que com ja hem dit estava condicionada a la no-convocatòria de l'usatge.

Sembla ser que hi va haver un esforç per part de la ciutat d'intentar acordar una composició de l'usatge abans de pronunciar-se sobre si permetrien la seva convocatòria sense cessar el cobrament del tribut. Aquest propòsit podria ser interpretat com a una estratègia per intentar influir el primogènit per tal d'aconseguir negociar unes condicions més avantatjoses. En tot cas, Joan de Lorena es negà a parlar del tema fins que les institucions haguessin decidit si se li concedia o no la facultat de convocar el *Princeps namque* i continuar cobrant el tribut. Joan necessitava urgentment els diners i els homes per a la seva campanya de l'Empordà.

Finalment, els consellers, el 18 d'octubre¹⁴⁴⁶, acceptaren la modificació excepcional de la clàusula de la subvenció dels cavalls que impedia l'existència del tribut i la convocatòria de *Princeps namque*, al mateix temps com a una acceptació excepcional i amb la condició que els homes només podrien ser mobilitzats en raó de l'usatge per al període d'un mes, a comptar

---

¹⁴⁴⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 59r.-59v.

de la data que deixessin la seva vila. Si la mobilització s'allargava més enllà d'aquest termini, quedarien dispensats de pagar el tribut dels cavalls.

A partir de l'endemà mateix, la ciutat de Barcelona començà les negociacions per a la composició de l'usatge. El Consell de Cent nomenà una comissió per a què dugués a terme les negociacions. El dia 21, el príncep demanà que, per redimir l'usatge, s'assoldessin 6.000 homes durant dos mesos¹⁴⁴⁷. La pretensió de Joan de Lorena era clarament desmesurada, ja que el bàndol de la pàtria mai no havia arribat a mobilitzar tanta gent i el mal moment econòmic feia impossible la contractació d'un tal nombre de tropes mercenàries que aquest acord hagués requerit.

Una setmana més tard, el 28 d'octubre, al Consell de Trenta-dos es deliberà una contraproposta de commutació de l'usatge. El consell proposà assoldar vuit-cents homes durant un mes a raó de 4 florins al mes per persona. S'envià una ambaixada a la Diputació per tractar si els eclesiàstics volien participar en la redempció de l'usatge. En cas afirmatiu, aquests pagarien dos-cents homes més amb un sou de 4 florins per home i mes. Per tal de poder prendre una decisió més ràpida se suggeria que el Consell de Cent donés plena potestat per decidir sobre aquest assumpte al Consell de Trenta-dos.

Els costos totals¹⁴⁴⁸ s'estimava que eren de 3.200 florins i, si comptem que cada florí equivalia a 11 sous, la despesa pujava 35.200 sous. Aquesta despesa hauria de ser assumida fent un compartiment entre les cinquanteses¹⁴⁴⁹ de la ciutat, ja que la caixa municipal no disposava de prou fons per pagar-la. En la proposta del Consell de Trenta-dos al Consell de Cent, els consellers es comprometien a intentar negociar amb el primogènit que mentre les cinquanteses estiguessin sotmeses a aquest pagament, quedessin dispensades de pagar la subvenció dels cavalls. El Consell de

---

¹⁴⁴⁷ *Manual de novells ardits. op. cit., v.2, p.482.*

¹⁴⁴⁸ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 63v.-64r. (29/10/1967).

¹⁴⁴⁹ Cinquantena: era cadascun dels grups de cinquanta homes en els quals es dividia l'host de la ciutat.

Trenta-dos sabia bé que aquesta demanda seria denegada pel primogènit qui, com s'ha dit abans, havia demanat expressament convocar l'usatge sense renunciar a la subvenció. Pot ser que el Consell de Trenta-dos es veiés obligat a fer aquest oferiment per tal que el Consell de Cent acceptés la proposta de remença de l'usatge. Segons ens diu el Dietari del Consell,¹⁴⁵⁰ la proposta no tingué èxit, perquè Joan de Lorena es negà a acceptar aquestes condicions.

Fou aleshores, el 30 d'octubre¹⁴⁵¹, quan Joan de Lorena formalitzà la convocatòria de l'usatge efectuant la crida per totes les vegueries del territori. A la convocatòria, hi deixava ben clar que la seva intenció era dirigir-se a combatre les tropes de Joan II a l'Empordà amb companyies de gent d'armes i donà com a termini per reunir l'host el 9 de novembre a Hostalrich.

Sembla que el Consell creia força segur que Joan de Lorena acceptaria la seva oferta. No hem pogut trobar què va succeir exactament entre el 3 i l'11 de novembre, però, pel que podem deduir de documents posteriors, el Consell de la ciutat devia presentar la proposta al primogènit i aquest, contra tot pronòstic, decidí alliberar, per gràcia, artistes i menestrals del compliment de l'usatge, però no ciutadans i mercaders. La sorpresa dels ambaixadors del Consell, que ja semblaven tenir coll avall que Joan acceptaria la proposta, devia de ser majúscula. En tot cas, segurament va representar un episodi més d'aquestes eventuais aliances d'interessos entre el monarca i les confraries, que ja havien tingut lloc en determinats moments de les lluites buscaires.

Davant d'aquesta situació, els mercaders i ciutadans van enviar una ambaixada a Joan de Lorena demanant que s'atorgués la gràcia de no participar a la convocatòria als mercaders i ciutadans, pretextant, entre d'altres coses, que ells ocupaven càrrecs de responsabilitat al govern de la ciutat. Aquesta excusa no resultà convincent al primogènit, que opinava que,

---

¹⁴⁵⁰ *Manual de novells ardots. op. cit.*, v. 2, p. 482.

¹⁴⁵¹ ACA. Cancelleria d'Intrusos. Exercitum. Reg. 54, f. 9r.-9v.

deslliurant de l'usatge a dos estaments i amb els membres de mercaders i ciutadans que no haguessin d'anar a la convocatòria o bé que la redimissin, ja quedarien prou homes per a regir la ciutat. No ens podem estar de somriure davant la murrieria demostrada pel primogènit. De fet, el primogènit gravava la mà major.

Sens dubte, les negociacions amb els barcelonins dificultaren la reunió de l'host i obligaren Joan a quedar-se a Barcelona en comptes de marxar cap a l'Empordà, tal com ell havia previst. Així, el primogènit es va veure obligat a endarrerir la reunió de l'host fins al 14 de novembre¹⁴⁵². Finalment, la proposta del príncep per tal que mercaders i ciutadans poguessin commutar el servei de l'usatge era que el redimissin personalment i no per via del consell de la ciutat. Joan de Lorena es reservava la potestat de cobrar ell directament les redempcions de l'usatge. Aquesta solució era completament nova i mai abans no s'havia plantejat. La divisió d'interessos era una escletxa per la qual les monarquies intentaven filtrar i imposar la seva autoritat¹⁴⁵³.

El consell de la ciutat envià ràpidament una queixa als diputats de la Generalitat, ja que veia en aquest fet un trencament dels usos i costums del Principat. La Generalitat va decidir enviar una ambaixada a Joan de Lorena, que pagaria a càrrec dels diners de la subvenció dels cavalls, per convèncer-lo que fes allò que sempre s'acostumava a fer en les remences de l'usatge:

*çó és tots los poblats en lo dit Principat en comú, i no particularment, reembre l'anada de la dita convocatòria e manar que particulars o singulars no s'introdueixen com no succehissen en servey de sa excelència[...]*¹⁴⁵⁴.

Les institucions es van rebel·lar contra el que hagués pogut originar una contribució directa que hagués anat a parar tot seguit al primogènit sense el control de la Generalitat ni del Consell de Barcelona. Per una banda, un tribut directe sempre resultava una mesura molt poc popular, i potser no

---

¹⁴⁵² ACA. Cancelleria (Intrusos). Exercitum. Reg. 54, f. 17v.

¹⁴⁵³ See, Henri. *Louis XI et les villes*. Genève: Slatkine Reprint, 1974.

¹⁴⁵⁴ ACA. Generalitat. Deliberacions, Reg. 112, f. 281v.-283r.

del tot convenient, quan Joan de Trastàmara estava disposat a llençar campanyes de desprestigi per tal de minar els ànims dels seu adversaris. D'altra banda, la possibilitat d'introduir algun tipus de pagament que afectés tots els habitants del Principat i que no fos controlat per les Corts, per la Generalitat o pels municipis, sinó directament per la monarquia, hagués estat una novetat que hauria reforçat molt l'autoritat reial i hauria permès el rei d'esquivar el gran control institucional al que estava sotmès.

Finalment, Joan de Lorena cedí i acordà una redempció de l'usatge per mitjà del Consell de Cent i de la Diputació. Sembla ser que, mitjançant la mediació de la Diputació, les condicions de la redempció de l'usatge aconseguides per Barcelona es feren extensives a d'altres viles del Principat, com és el cas de Vic¹⁴⁵⁵. El 27 de novembre, una deliberació¹⁴⁵⁶ del Consell de Cent donà potestat a una comissió de sis persones per tal de taxar i fer el compartiment de la quantitat acordada per a la remença de l'usatge entre els integrants dels dos estament afectats per la redempció. Malauradament, enlloc se'ns indica per quina quantitat i sota quines condicions es redimí l'usatge en aquesta ocasió.

Poc a poc, el grau de reticència de la gent a pagar la subvenció va anar en augment. La Diputació intentà resoldre el problema abaixant la talla. El setembre de 1466, durant el període de vicerègia que seguí a la mort del rei Pere, la Diputació i el Consell del Principat reconeixien la situació de penúria i destrucció econòmica que, per causa de la guerra, vivia l'Empordà. Es va concedir a aquella província una rebaixa en la taxació de la subvenció dels cavalls, deixant-la a 3 sous per foc començant a comptar des del mes de juliol d'aquell mateix any¹⁴⁵⁷:

Oydes diverses suplicacions per part de moltes de les dites universitats a nosaltres presentades, havents en efecte que no els era possible pagar los derreratges seguits del tall o subvenció ne axí poc lo ordinari com fos

---

¹⁴⁵⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.36v. (25/11/1467).

¹⁴⁵⁶ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 72r.-73v.

¹⁴⁵⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f.115v-116r (20/9/1466).

excessiu e insuportable atesa la penúria e gran destrucció que és en los tots e que no poden cultivar ne fer les acostumades negociacions a causa de la guerra [...]

Es mostraren, també, disposats a negociar el pagament dels endarreriments que devien les poblacions de la zona. Els diputats i consellers anaven més enllà i, s'autoreconeixien dipositaris de la dignitat reial mentre el tron estava vacant, *car nosaltres que la potestat de la reial dignitat a present exercim, sobre les dites coses e depenent e emergents d'elles –deien– vos cometem [...]* i com a tals dipositaris donaven potestat a Joan Massaguer, prevere de Castelló d'Empúries; a Gaspar Labià, donzell; i a Narcís Romaguera, notari, per gestionar tots els drets i béns que rebien les persones declarades rebels i que d'aquests béns paguessin 10 lliures a la subvenció dels cavalls¹⁴⁵⁸. D'altra banda, altres poblacions catalanes com Roses¹⁴⁵⁹, Lloret¹⁴⁶⁰ o Manresa¹⁴⁶¹ també provaven de tornar a negociar amb els diputats la seva contribució a la subvenció. Altres poblacions simplement es negaren a pagar-la, com la ciutat de Vic, els cònsols de la qual van escriure als diputats dient-los que, com que no tenien ningú que els amenacés directament, si el capità de la vila volia tenir cavalls que els alimentés i se'ls pagués ell¹⁴⁶²: [...] *Afermants a present no ésser algú qui us fassa guerra e que si lo dit capità vol tenir rocins que els sostengue o do orde los forans paguen aquells.*

Evidentment, els diputats no estaven disposats a deixar passar excuses semblants, calia que tothom hi contribuís, perquè si no hi havia prou diners per pagar l'exèrcit, els cavallers, i els soldats es veien obligats a viure sobre el terreny amb gran dany de la província [...] *desservei de la majestat reial e destrucció de la re pública*¹⁴⁶³. Per evitar, doncs, la devastació que podia

---

¹⁴⁵⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f.116v.-117r. (sense datar).

¹⁴⁵⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 39v. (13/10/1466).

¹⁴⁶⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 20r.-21r. (19/1/1467).

¹⁴⁶¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f.184r. (12/12/1466).

¹⁴⁶² ACA. Generalitat. Correspondència. N-686, f. 170 (10/11/1466).

¹⁴⁶³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-687, f. 27r.-v. (26/1/1467).

ocasionar tenir els exèrcits vivint sobre el terreny o bé trobar-se que els soldats abandonaven el combat perquè no els havien tramès la paga, calia que el dret fos fet efectiu.

La presència a Catalunya del primogènit no semblà millorar les coses. Joan de Lorena pensava que l'esforç econòmic del Principat era insuficient i que els diputats no s'hi afanyaven prou, ja que els cavallers assoldats no s'havien presentat a incorporar-se a les seves files tal i com estava previst. Els diputats contestaven al lloctinent que la seva feina, en tot cas, no era pas assegurar que els cavallers arribessin al seu destí, sinó pagar-los: *parlant sempre ab humil reverència no pensam culpar si los cavallers a qui havem dat sou no són anats a vostra altesa com lo càrrec nostre sie solament pagar*. Tot i no ser la tasca dels diputats decidir res sobre el destí dels soldats, sí que es permetien suggerir-li que si els pagesos no se sentien protegits, encara augmentarien més les reticències al pagament de la subvenció:

*callar no podem çó és suplicar vostra excelència prestament tramete gent a cavall en Lobregat com sie molt necessari per molt perill en que sta e los pagesos qui tots dies correguts e dampnejats ja pagar no volen la subvenció*¹⁴⁶⁴.

Calia no afluixar la pressió recaptatòria i aconseguir cada mes el diner pressupostat per assoldar les pagues que depenien de la subvenció. La recaptació de la subvenció anava a càrrec del collidor nomenat per la Diputació a cada zona i de l'alguatzir de la Diputació, Hug de Copons, qui s'encarregava d'exigir el pagament i, si procedia, de fer les execucions de béns a les persones que no pagaven. Els diputats, però, recomanaven a l'alguatzir no fer composicions immoderades als deutors¹⁴⁶⁵, que s'investigués la situació real de les persones que al·legaven no poder pagar per raó de misèria i que la decisió d'executar els béns o bé deturar l'execució anés acompanyada de buscar a canvi alternatives de pagament.

---

¹⁴⁶⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f. 71 (3/2/1468).

¹⁴⁶⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 31 (6/8/1469).

L'1 de novembre de 1469, davant de la situació econòmica, la Diputació, d'acord amb la ciutat de Barcelona, va decidir rebaixar la taxa de la subvenció, ara a tot el territori, i fixar-la en 3 sous per foc¹⁴⁶⁶. Sembla ser que aquesta decisió devia d'anar precedida d'un altre fogatge que servís per tornar a calcular el que s'esperava ingressar amb aquest tall tenint en compte la reducció de la talla i la variació en el nombre de focs que havien experimentat algunes poblacions. Així, sabem que Galceran de Vilafresser, diputat, va ser enviat a fer el recompte de focs de l'Empordà, mentre que Joan Pellisser va efectuar el recompte del Vallès, del Maresme i del Llobregat no sense algunes resistències.

En Llobregat com en Vallès s'han fet certs moviments per lo fet de la numeració dels focs, los quals han procurada gran turbació a la dita exacció per, a Déu gràcies, tot ha pres bon repòs¹⁴⁶⁷.

Els consellers de Vic, es van resistir a donar el nombre de focs de la ciutat a Pellisser¹⁴⁶⁸. La resistència de Vic va continuar i la ciutat no va lliurar els diners de la subvenció tot i que fins i tot el primogènit els envià una carta comminatòria. És més, quan l'alguzir de la Diputació Hug de Copons es personà a recollir els diners, els cònsols de la ciutat no van voler lliurar-los-els, tot argüint que ells també necessitaven assoldar gent a cavall per defensar la ciutat¹⁴⁶⁹. Els diputats responien que calia centralitzar els pagaments per poder convertir-los en les pagues de l'exèrcit del monarca i que, en tot cas, el capità general ja enviaria a Vic els cavalls que considerés necessaris. Tot i amb això, durant el mes de maig els diputats encara reclamaven els diners de Vic¹⁴⁷⁰.

D'altra banda, la Diputació també va encarregar una taxació dels eclesiàstics. Calia que Hug de Copons i Pere Roca, sol·licitador de la

---

¹⁴⁶⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 23r.-34 v. (15/12/1470).

¹⁴⁶⁷ ACA. Generalitat. Correspondència.. N-690, f. 147v. (28/4/1470).

¹⁴⁶⁸ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 75v. (21/11/1469).

¹⁴⁶⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 102r. (5/2/1470).

¹⁴⁷⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 157v. (28/5/1470).

subvenció, fessin un balanç i, tenint en compte els beneficis dels que gaudia cada eclesiàstic i altres circumstàncies, proposessin quina quantitat mensual havia de pagar cada eclesiàstic. Un cop Copons i Roca tornessin, n'informarien al Consell del Principat i aquest ho aprovaria o modificaria el que calgués¹⁴⁷¹. Com és natural, aquesta taxació no va fer gens de gràcia als eclesiàstics, que van mirar d'evitar per tots els mitjans d'haver de contribuir a la subvenció, bona prova eren les amenaces rebudes per l'alguzir, Hug de Copons: *darrerament el senyor bisbe de Vic m'ha tramesa una lletra dient-me com som vedat solament perquè he gosat a dir als capellans que si no paguen els executaré*¹⁴⁷². Efectivament, el Consell va habilitar, moderar i verificar el recompte d'eclesiàstics i trameté a Pere Roca el llistat de les pagues que calia exigir-los des l'aplicació del tall de 3 sous per foc¹⁴⁷³.

No era només el clergat qui s'oposava al pagament de la subvenció, sinó també l'estament militar. Els estaments privilegiats aprofitaven els moments d'absència del primogènit per negar-se a contribuir. Per si això fos poc, la Diputació s'havia d'enfrontar amb una altra dificultat afegida a l'hora de recaptar els tributs: la gran quantitat de monedes de valor i de qualitat diversa que en aquell moment circulaven pel territori. La Diputació, però, va decidir ajornar les dues qüestions fins a l'arribada del primogènit: *pel fet que el clero i els militars no volen pagar la subvenció i el fet de la dispersió de monedes esperaran la vinguda del primogènit per decidir*¹⁴⁷⁴.

Els diputats i els consellers van constatar que gran part de les queixes es devien al fet que fos un tribut directe. Això, tal i com remarcaven els diputats, *és als tot molt odiós i es porta ab gran molèstia per quant representa tall o fogatge qui ab catalans, per no ésser-hi acostumats ve molt contrari e quasi*

---

¹⁴⁷¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 131 v. (27/3/1470).

¹⁴⁷² AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-37, n. 38 (13/4/1470).

¹⁴⁷³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 24v.-25v. (19/9/1470) La carta conté la llista de les quantitats que calia exigir a cadascun dels eclesiàstics del Deganat del Vallès o la Comissió de St. Celoni.

¹⁴⁷⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f. 181r. (5/7/1470).

*insuportable*¹⁴⁷⁵. Era cert que els catalans no estaven gaire acostumats a contribuir mitjançant talles directes, ja que tots els tributs fixats per la Generalitat solien ser de tipus indirecte. El fet que els tributs o els donatius es compartissin segons el fogotjament no implicava necessàriament que haguessin de ser directes. El compartiment per focs només indicava la quantitat a pagar per cada població i, després, cada municipi decidia la manera de pagar-ho¹⁴⁷⁶. Normalment, es convertien en imposicions indirectes.

A Barcelona, la subvenció dels cavalls només es va recaptar cinc mesos en forma de talla directa, ja que va aixecar protestes entre els habitants. El 25 d'abril de 1465¹⁴⁷⁷, els menestrals van fer una proposta al Consell de Cent per tal que la quantitat que Barcelona havia d'aportar fos pagada dels diners de la Taula de canvi i que, per restituir aquests diners a la taula, es creessin una sèrie de drets que aportessin la mateixa quantitat i s'assignessin a la Taula de canvi. Aquests drets es van carregar sobre articles de primera necessitat, el forment i el vi, així es garantia que tothom els pagués, i van ser fets efectius per la població sense oposar-hi resistència:

*La ciutat de Barcelona no podent tollerar tal modo de subvenció o tall ja en los anys passats a convertida en drets la porció o part que li tocava los quals drets son stat pagats y vuy dia se paguen molt quietament*¹⁴⁷⁸.

D'altra banda, convertir la taxació en una imposició indirecta feia dependre, automàticament, el pagament de la subvenció dels cavalls a la ciutat del comerç de gra de la ciutat, per tant qualsevol alteració en l'aprovisionament i comerç de vitualles afectava greument aquesta subvenció i així ho recordaven tant els diputats com els consellers de Barcelona quan el gra destinat a la ciutat era retingut a altres zones del país: *ultra que aquesta*

---

¹⁴⁷⁵ AHC.B. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 23r.-34v.

¹⁴⁷⁶ Sánchez Martínez, Manuel. *El naixement de la fiscalitat d'estat ...*, p.132.

¹⁴⁷⁷ *Manual de novells ardis. op. cit.*, v. 2, p. 456.; AHC.B. Consell de Cent. Deliberacions II-17, f. 8r.-8v.

¹⁴⁷⁸ AHC.B. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 23r.-34v.

*ciutat ha molt necessari lo dit forment, torbe tot lo exercici de la subvenció dels cavalls com la maior par de les peccúnies haie procehir del dit forment*¹⁴⁷⁹.

Tenint en compte les reticències de la població en general a pagar un tall directe, a mitjan desembre de 1470 la Diputació i el Consell de Cent van decidir fer una reforma de la subvenció dels cavalls en tot el territori que estava sota la seva obediència i substituir la talla directa per tota una sèrie de drets indirectes.

Tal i com passava en el document en què s'instaurava la subvenció en el document que la reformava¹⁴⁸⁰ també s'hi distingien dues parts ben diferenciades. La primera determinava quins serien els nous drets, com se n'organitzaria la recaptació, i quines mesures es preveien contra els possibles fraus fiscals. La segona part parlava de com s'assoldaria la tropa i establí mesures disciplinàries per garantir-ne el procés.

En aquesta reforma, es declarava extint el tall de 3 sous per foc que es cobrava fora de Barcelona, exceptuant, és clar, els romanents que encara es devien. El tall passava a ser substituït per drets que es cobrarien sobre la mòlta i per un cabessatge. Aquests tributs, de fet, ja es pagaven a molts municipis. Els nous drets serien exigibles a tots els focs: reials, baronials i eclesiàstics.

Fixem-nos primer en els drets que s'estipulaven sobre la mòlta. S'establí un pagament per cada quartera de gra que es duqués a moldre. Si no es volia pagar en diners, es podia abonar deixant una part determinada de gra en compensació. Aquest gra seria venut i el seu valor ingressat a la Taula de canvi. Les tarifes segons el tipus de gra eren les següents:

---

¹⁴⁷⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-688, f.68v (29/1/1468). Carta dirigida pels diputats al primogènit queixant-se que una càrrega de forment destinada a Barcelona havia estat detinguda a l'Empordà.

¹⁴⁸⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 23r.-34v. (15/12/1470).

Tipus de gra	Diners per quartera	Diners per quintars¹⁴⁸¹
Forment	1 sou 6 diners	15 lliures
Mestall, ordi, i altres blats	1 sou	10 lliures

Els encarregats de recaptar aquest dret eren els mateixos moliners. Tots ells havien de dur els comptes dels diners que cobraven directament, dels grans que es quedaven a compte de l'impost, i dels guanys que n'obtenien un cop venut aquest gra al preu fixat. Havien d'anotar les persones que havien mòlt el gra, i a qui l'havien venut. Com a mínim un cop al mes, els moliners havien de desplaçar-se a la localitat més propera on hi haguessin recaptadors del General i lliurar els diners i els comptes especificant-hi quina quantitat de gra havien venut i quina els quedava per vendre. Els moliners havien de prestar jurament conforme complirien amb el que estava establert sota pena de 50 lliures. Com a compensació per la feina realitzada, els moliners es quedaven amb 6 diners per lliura recaptada.

Quedava totalment prohibit sota pena de 200 sous moldre gra a les cases, de manera que tothom es veia obligat a anar al molí i pagar l'impost. Els únics exempts d'aquest dret sobre la mòlta eren els barcelonins i gent de llocs que ja pagaven amb impostos indirectes la subvenció dels cavalls, com a Barcelona, però, tot i quedar-ne exempts, cada cop que anaven a moldre havien de dur un certificat conforme havien pagat la subvenció segons altres conceptes.

---

¹⁴⁸¹ El fet que s'expressi la quantitat a pagar en quintars vol dir que la imposició s'efectuava un cop mòlt el gra, pesant la farina. Vegeu: Morelló Baget, Jordi. *La Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona: Reus i Valls s. XIV-XV*. Barcelona: CSIC, 2001, pp. 499-502.

El cabessatge es pagava per cada un dels animals que es tallava a les carnisseries¹⁴⁸². Les tarifes establertes eren les següents:

Tipus de carn	Dret a pagar
Moltó	1 sou 3 diners
Ovella	sou 10 diners
Cabra	sou 10 diners
Anyell	sou 8 diners
Crestat	sou 6 diners
Cabrit	sou 6 diners
Bou	13 sous
Vaca	8 sous
Vedell	4 sous
Porc o truja fresc	3 sous
Porc o truja salat	3 sous

No entraven en el cabessatge els porcs per consum propi que cadascú se salava a casa seva. En el cas que els carnisseros cometessin frau en abonar els drets, serien multats amb 200 sous.

Per cobrar el cabessatge, la Diputació nomenava uns recaptadors específics que rebien com a salari 6 diners per cada lliura que recaptaven. Un cop al mes, havien de presentar la comptabilitat als sobrecol·lidors del General, que s'encarregaven de fer arribar els diners i els números a la Taula de canvi de Barcelona, on s'ingressaven al compte de la subvenció dels cavalls.

---

¹⁴⁸² Aquest tipus d'impost ja es pagava als municipis des de feia temps. Vegeu: Morelló Baget, Jordi, *op. cit.*, pp.512-513.

Els diputats locals eren els encarregats de vigilar que no es fes frau. En tal cas, els diners de les multes establertes es repartirien de la següent manera: un quart per al funcionari que executava l'ordre; un quart per a l'acusador, o bé per l'arrendador i, si no n'hi hagués, anava a la bossa comuna del tribut; una quarta part per als diputats locals i; l'altra quarta part per la bossa comuna.

Els oficials, advocats i notaris de la Diputació quedaven obligats a dur els comptes d'aquests drets com si es tractessin dels comptes de la hisenda del General. Els diners que es percebien per raó d'aquests drets quedaven subjectes al mateix tractament que els de l'extingida taxa de la subvenció dels cavalls. Només es podien destinar a despeses militars i ni els diputats ni els consellers els podien treure de la Taula de canvi si no era presentant els albarans acreditatius. S'introduïa una petita novetat, els diputats podrien gastar fins a un total de 300 lliures anuals de la subvenció dels cavalls en despeses de correus i d'altres necessitats de la guerra, presentant, evidentment, tots els comprovants necessaris. Si calgués gastar més d'aquesta xifra, els diputats ho podrien fer, però prèvia autorització de la Diputació i el Consell de Barcelona.

Es mantenia també l'exclusió del rei i dels seus oficials de tot el que feia referència a la recaptació dels drets, ja que aquests es pagaven de mera liberalitat i sense tenir-hi cap obligació. Com anteriorment, el pagament dels impostos queda condicionat a què el rei es comprometés a no convocar el *Princeps namque*. A més a més, aquest cop s'hi especificava que el rei tampoc no podria cridar ni sacramentals ni hosts generals del Principat. El poder de convocatòria reial quedava molt més limitat encara del que ja ho estava. De fet, el rei es veia obligat a enrolar mercenaris o bé a pactar amb els senyors i els consells municipals la participació de les seves hosts. No tenia cap poder per obligar-los a prendre part en la guerra a no ser que s'arrisqués a perdre la seva principal font de finançament. Aquest fet constata el poc interès dels habitants del Principat a participar activament en la guerra. Per ells, era preferible pagar per assoldar mercenaris que s'encarreguessin

de la guerra i poder continuar duent a terme els seus negocis i activitats civils que no pas anar ells mateixos al combat.

L'altra part de la reforma, com ja hem dit, afectà la qualitat i quantitat de l'assoldament de tropes. Primerament, es tornà a fixar el salari de les diferents classes de soldats: els homes d'armes amb patge i bon cavall amb cobertes armats amb llança llarga i armes blanques cobrarien 11 lliures al mes; els homes d'armes amb cavalls amb cobertes, llança i armes, però sense patge, 8 lliures i 5 sous; els cavallers a la gineta, 5 lliures 10 sous; els peons amb cuirassa 55 sous i els que no en duguessin, 44 sous¹⁴⁸³. Tant si calculem el florí a 11 sous –valoració que tenia abans de la pujada al poder dels buscaires– com si el comptem a 13 sous¹⁴⁸⁴ –valor que va tenir després de la devaluació– podem observar que els sous dels soldats van experimentar una baixada.

S'establien una sèrie de normes molt estrictes per intentar evitar fraus a l'hora de assoldar les tropes. Sovintejaven els casos de soldats que cobraven dues vegades, en nom seu i en el d'un mort. Per evitar-ho, s'establí que els sous es donarien a les revistes fetes davant dels emissaris de la Diputació i qui no hi anés personalment, no tindria sou. De fet, aquesta disposició per evitar fraus ja havia estat suggerida per Joan de Calabria al 1467, quan es discutia com s'assoldarien els soldats que havien de participar en la crida *Princeps namque*, i sembla que ara els consellers i diputats tornaven a adoptar la mateixa solució¹⁴⁸⁵. Un cop passada revista i cobrat el sou, el soldat havia d'anar allà on el rei el destinés, només s'exceptuaven els ferits en acte de guerra, que podien cobrar el sou i enviar un substitut en lloc seu.

---

¹⁴⁸³ Per tenir una idea del que significaven aquests sous, hem de tenir en compte que Safont ens diu que el 1/1/1466 1 quartera de blat valia 20 sous i una lliura de moltó 20 diners. Safont, Jaume. *op. cit.*, p. 79.

¹⁴⁸⁴ Crusafont i Sabater, M. *Història de la moneda catalana: interpretació i criteris metodològics...*, pp. 96-97.

¹⁴⁸⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-112, f. 289-290 (27/11/1467).

En passar revista, els diputats o els seus delegats també revisaven que l'armament i els cavalls que duguessin els homes fossin els adequats i estiguessin ben cuidats. Cap home no podia ser contractat si no havia passat la revista dels consellers o els seus delegats. A la revista, podia ser-hi present un representant del rei, però quedava ben clar que qui decidia la nòmina de gent assoldada eren els diputats i els consellers o la gent delegada per ells.

S'ordenava que aquell qui, havent cobrat el sou estipulat, desertés de l'exèrcit, perdria cavall, armes i el que calgués fins abonar un mes de sou, a més d'haver de restituir la paga. La meitat de la paga restituïda anava a la bossa de la subvenció dels cavalls mentre que l'altra meitat se la quedava el capità de la companyia a la qual pertanyia el desertor.

Es prohibia terminantment a la gent contractada com a soldats que formessin bàndols. Es remarcava que no era just que, amb els diners dels tributs comuns, es dediquessin a prosseguir els seus enfrontaments. Com ja comentarem més endavant, tenim diverses notícies d'aquestes lluites particulars que es duïen a terme a Catalunya durant la guerra. Normalment, els consellers de Barcelona i els diputats intentaven pacificar-les fent de mitjancers¹⁴⁸⁶ o, fins i tot, amb la intervenció de les forces del veguer¹⁴⁸⁷. Algunes d'elles eren tan intenses que fins i tot obligaren la Diputació i al Consell de Cent a demanar al primogènit que arbitrés els conflictes i mirés de trobar alguna sortida acordada¹⁴⁸⁸.

Un altre problema que volien evitar els diputats i consellers era l'espoli al que els militars sovint sotmetien els pagesos i les poblacions per on passaven o s'estaven. Els diputats remarcaven que totes les despeses

---

¹⁴⁸⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-16, f. 74v.-75r. (12/12/1463). Bandositats a Barcelona entre Marimon i Tussell.

¹⁴⁸⁷ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 34r. (23/7/1467). El conseller Galceran d'Ortigues, en companyia del veguer, marxa cap el Vallès per ordre del consell, on mirarà de pacificar una bandositat.

¹⁴⁸⁸ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-24, f. 47v.-48 r. (8/11/1469).

d'alimentació o de lloguer d'animals per portar els estris corrien a càrrec dels militars assoldats i havien de ser pagades als pobles i pagesos que els les proporcionessin. El procediment a seguir era el següent: els soldats havien de demanar el que necessitaven als jurats, paers, o regidors de la vila, que taxaven els béns. En cas de lloguer d'animals, els militars havien de poder assegurar-ne el retorn i el pagament del seu lloguer. Si els soldats no pagaven les despeses, els serien descomptades del sou i podrien quedar-se sense dos mesos de soldada, si així ho decidien diputats i consellers, o bé, en últim extrem, podien arribar a prendre'ls les armes i els cavalls.

Tot i les reiterades reformes, com més avançava la guerra i més devastat estava el territori més difícil resultava cobrar la subvenció. A mitjan maig de 1471, els diputats constataren que a l'Empordà, en un any dels 3 sous mensuals per foc, amb prou feines havien aconseguit recaptar 700 lliures¹⁴⁸⁹. A les parts d'Osona, tampoc no es recaptaven tants diners de la subvenció com abans¹⁴⁹⁰. La davallada dels ingressos recaptats sembla que era general a tot el territori.

Al maig d'aquell any, la situació econòmica era tan penosa, que els diputats, en una carta a la ciutat de Vic, anunciaven que, d'acord amb els membres del Consell reial, s'havia decidit suspendre momentàniament el pagament del sou dels cavallers:

Quant al fet del sou, no us sie maravel·la si l'havem suspès per a present, car ab gran rahó e ab intel·ligència dels principals hòmens del Consell reyal és stat fet tot per servey de la magestat del senyor rey e bé de la terra, e per dar orde als cavallers, qui ordonats seran, sien altrament paguats, que no són stats de algun temps ençà e facen altre servei que no acustumaven. E per haver suspès aquest sou no es pot dir que totalment sie levat¹⁴⁹¹.

---

¹⁴⁸⁹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 11r. (16/5/1471).

¹⁴⁹⁰ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 167r. (4/5/1471).

¹⁴⁹¹ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 27r. (15/6/1471).

Els diputats confirmaven els capitans de l'exèrcit Bertran d'Armendáriz; Joan Çarriera, Ramon de Planella, Joan d'Armendáriz i Joan Ferrer. No havien tret ningú de la nòmina, només se'ls suspenia eventualment el sou per tal de posar ordre als pagaments¹⁴⁹². Al mateix temps, els diputats s'excusaven amb el comte de Campobasso explicant que, tot i la suspensió del sou als soldats, l'algutzir Hug de Copons continuava afanyant-se a recaptar tots els diners que fos possible:

*lo fet de la subvenció volríem caminàs altrament que no fa e per çò havem dat orde que lo il·lustre senyor loctinent scriu de present a les universitats, e nosaltres semblantment, que paguen. E tants partirà d'ací Uc de Copons fent aqueixa via per exigir el que porrà.*¹⁴⁹³

S'havien carregat tants crèdits sobre la recaptació de la subvenció per tal de subvenir les despeses, que el General ja no trobava qui els volgués prestar diners si no era amb un enorme interès. Per tant, els diputats per consell del comte d'Iscla, portantveus del governador general, van decidir aprofitar que no semblava haver-hi moviment de tropes enemigues, per suspendre durant un temps el sou i mirar de retornar una part del dèficit que pesava sobre el tribut.

El desgavell, però, no només afectava al cobrament del tribut. El Consell del Principat, la Diputació i el Consell de Cent eren conscients que calia posar ordre a les pagues assoldades amb el diners de la subvenció. La defensa de Sarral (Çarreal), al Camp de Tarragona, havia evidenciat el descontrol en l'assoldament que patia el bàndol de la terra. Els diputats havien acordat pagar 20.000 lliures per assoldar tres-cents onze cavallers per quatre mesos. D'acord amb l'informe del capità Jacobo Galeotto, però, només cent dels cavallers acordats van acudir en socors de la vila. Era clar, doncs, que calia establir mesures de control per assegurar que tot aquell qui era assoldat tenia, efectivament, un cavall i complia degudament el servei. D'aquesta manera, esperaven poder tornar a pagar a les tropes en el termini

---

¹⁴⁹² ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 35v. (6/7/1471).

¹⁴⁹³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 35v. (5/7/1471).

establert i en diners, en comptes de fer-ho en mercaderies, tal com s'havien vist obligats a fer últimament, per causa de la manca de liquiditat.

Que les poblacions amb prou feines poguessin pagar els tres sous per foc estipulats a la subvenció no era l'únic mal de cap dels diputats. Els capitans de diverses ciutats, com Ramon de Planella¹⁴⁹⁴, capità de Manresa o Joan Çarriera¹⁴⁹⁵, batlle general de Catalunya, i capità de Girona, intranquils, en veure que les seves tropes no rebien la soldada acordada dins dels terminis previstos, havien decidit requisar els drets que el General recaptava a les seves respectives ciutats per tal d'assegurar el pagament dels seus soldats. Els diputats van reaccionar iradament. Un atac frontal com aquest a les prerrogatives del General no es podia tolerar i així ho recordaven a la carta que enviaren a Çarriera:

Certament, molt nos enuge per ésser vos cathalà, qual sou, e no ignorau les prerogatives nostres e de aquesta Casa de la Deputació per les quals a altri sinó als deputats és prohibit ab gran stretures stendre les mans en les peccúnies.

La indignació dels diputats i totes les seves amenaces afectaven ja ben poc Çarriera i Planella, que van fer cas omís dels reiterats avisos de la Diputació. D'altra banda, els diputats no tenien prou força per poder aplicar als capitans cap mena de mesura coercitiva, per tant, van poder fer poca cosa a part de recordar als collidors de les respectives localitats les penes en les que incorrerien si transigien i transgredien el jurament de salvaguardar els béns i drets del General.

Els diputats, finalment, van haver de recórrer al rei i escriure-li queixant-se del comportament dels dos capitans i explicant-li el perjudici que això els ocasionava. Els diputats en la seva carta reclamaven que el rei instés al seu lloctinent a actuar sota requeriment dels diputats per tal de

---

¹⁴⁹⁴ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 45r. (20/7/1471).

¹⁴⁹⁵ ACA. Generalitat. Correspondència. N-692, f. 161 (24/4/1471).

salvaguardar els drets del General i evitar-ne els danys, ja que la institució era una peça clau del Principat. Calia salvaguardar els privilegis de la Diputació i mantenir-ne el prestigi, de manera que no s'estengués el mal exemple de Planella entre els fidels i que els enemics no hi trobessin un motiu per desprestigiar-los *quant és gran merlet de la sua corona lo dit General, e quants serveys ha fet e fa e per avant, si Déu serà plasent, farà, per ço deu ésser molt tengut en car e ab gran delicadura tractat*¹⁴⁹⁶. També demanaven al rei que ordenés Sarriera manar al batlle general que no segrestés els diners de la subvenció i de les generalitats. Ells ja sabien que Sarriera al·legava motius de soldada i, fins i tot el lloctinent havia intercedit a favor d'ell en aquest assumpte. No obstant això, els diputats i el Consell del Principat protestaven, per tant com els diners del General *en tals usos com volrien lo dit mossèn Çarriera convertir no-s poden per moltes rahons e entre les altres per lo gran interès que aquesta ciutat de Barchinona e gran nombre de gents axí ecclesiàstis e militars, com vídues e pubills e altres particulars han en aquelles*¹⁴⁹⁷. Malgrat el suport inicial del lloctinent a Sarriera, en Joan d'Anjou va acabar donant la raó als diputats.

El resultat de la suspensió dels pagaments dels sous als soldats no fou tan plàcid com esperaven els diputats i els consellers. En una deliberació dels diputats de principis de setembre de 1471, s'explica com el lloctinent, Joan de Calàbria, demanava que es tornessin a satisfer les dues-centes pagues. Els diputats, però, no havien trobat diners per costejar-les. Havien decidit crear una comissió en la que hi participarien, com a representació de la Diputació l'abat de Ripoll, Artal de Claramunt, donzell; mossèn Joan Llull, ciutadà de Barcelona; la sisena delegada per la Diputació en els afers de la subvenció; la vuitena delegada pel Consell de Cent en els afers de la subvenció i aquelles persones que designés el Consell de Cent amb l'objectiu de mirar de trobar els diners per sostenir les pagues¹⁴⁹⁸. Finalment, es decidia demanar el permís dels mercaders, que tenien obligada la subvenció per raó dels préstecs que havien fet, que els deixessin prestar al lloctinent

---

¹⁴⁹⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 49v.-53r. (20/7/1471).

¹⁴⁹⁷ ACA. Generalitat. Correspondència. N-693, f. 49v.-53r. (20/7/1471).

¹⁴⁹⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-20, f. 130v.-131v. (2/9/1471).

300 lliures procedents del tribut. El pla que proposaven els diputats i que va ser acceptat pel Consell de Cent era que aquestes 300 lliures fossin recuperades a través del que els forans devien a la subvenció. La meitat de la recaptació seria donada als mercaders en prorrata del deute acumulat i els diputats donarien l'altra meitat al lloctinent per a què assoldés la gent. S'entenia, però, que aquests diners no anaven destinats al pagament ordinari de les dues-centes pagues sostingudes per la subvenció dels cavalls i reclamades per Joan de Calàbria, sinó que era un préstec extra que el rei Renat es comprometia a retornar tan aviat com arribés al Principat¹⁴⁹⁹.

El cobrament de la subvenció dels cavalls es va anar complicant cada cop més a mesura que s'acostava el final de la guerra. D'una banda, el bàndol de la terra cada cop controlava menys territori on poder cobrar els seus tributs i, de l'altra, el país cada cop estava més i més devastat econòmicament i era més difícil extreure els diners necessaris per continuar la pugna militar. L'estiu de 1472, però, es va considerar oportú fer un nou esforç per assoldar cent cinquanta cavalls durant dos mesos per tal de garantir que els pagesos poguessin collir el gra. Aquesta darrera actuació sobre la subvenció dels cavalls és la que es mantingué com a vàlida fins al final de la guerra.

Les dues convocatòries de l'usatge *Princeps namque* que es van fer en el marc de la guerra civil i que van acabar amb l'establiment de la subvenció dels cavalls seguien, bàsicament, l'experiència de les convocatòries fetes durant el segle XIV i han estat estudiades per Manuel Sánchez¹⁵⁰⁰. En aquests casos, l'usatge també va acabar commutant-se per una prestació monetària basada en un fogatge, que, en el cas dels municipis podien recaptar com millor els va semblés.

---

¹⁴⁹⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions, 1.B.II-20, f.136v. (18/9/1471).

¹⁵⁰⁰ Sánchez Martínez, Manuel. "Defensar lo Principat de Catalunya," dins *Pagar al rey en la Corona d'Aragó durante el siglo XIV*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2003, pp. 171-211.

Hem de destacar, però, una important diferència respecte a les commutacions dels *Princeps namque* anteriors. Mentre que al segle XIV, la gestió del pagament de la prestació monetària de l'usatge –potser, com diu Manuel Sánchez, en un intent de crear un espai de fiscalitat reial resguardat de la influència de les Corts–¹⁵⁰¹, estava en mans dels oficials reials, en aquest cas, la gestió de la recollida del tribut i, fins i tot, el pagament de les tropes, fou gestionada pels oficials de la Generalitat. La Diputació, finalment, també acabà apoderant-se d'aquest espai de fiscalitat règia vinculat a la defensa del país. En ser uns organismes protorepublicans o senatorials, els responsables del tribut imposaven, lògicament, tot un seguit de garanties de gestió civil que ben segur haurien quedat descartades en una gestió reial directament militar. La força hauria prevalgut sobre el dret. D'altra banda, aquest cop, ja al segle XV, la commutació de l'usatge no es limità a un o diversos pagaments puntuals, sinó que es convertí en la imposició d'un tribut general a tot el territori controlat pel Consell del Principat que es continuà pagant, amb diverses alteracions i modificacions fins al final de la guerra.

Dret sobre els nòlits o dret de les fustes

El Consell del Principat, juntament amb la ciutat de Barcelona, havia decidit armar tres naus –la nau d'Anglès, la de Setantí i la recentment comprada pel comte de Campobasso– per lluitar contra els enemics del mar. Van calcular que la despesa d'armar les tres naus ascendiria a 3.500 lliures i, per tant, van pensar a crear un nou dret per poder-hi carregar una emissió de censals morts pel valor d'aquest import. Tota la recaptació íntegra del nou dret es destinaria a pagar les pensions dels censals, i el residu restant, si n'hi havia, aniria destinat a les lluïcions. La intenció era, doncs, que aquest dret fos transitori fins al quitament de tots els censals morts que s'hi havien carregat, i un cop aquests fossin lluïts, el dret quedaria extingit.

---

¹⁵⁰¹ Sánchez Martínez, Manuel "Defensar lo Principat de Catalunya," ..., p. 174.

El Consell del Principat va fer arribar el seu projecte de nou dret al Consell de Trenta-dos de la ciutat de Barcelona el 16 de febrer de 1469¹⁵⁰², però, com que el Trentenari no podia aprovar nous drets, la decisió quedà pendent de ser discutida l'endemà pel Consell de Cent. Finalment, el nou dret fou aprovat de manera col·legiada pels diputats, el Consell del Principat i la ciutat de Barcelona, amb la intervenció del comte d'Iscla, governador general del Principat de Catalunya.

La imposició consistia a pagar el 10% del valor de tots els nòlits dels productes de fora el Principat que eren descarregats als pobles de la costa de Llevant de Sitges fins a Llançà, inclosa la ciutat de Barcelona. Els productes catalans que es movien de port a port quedaven exempts del dret. Aquest dret l'havia de pagar el patró de la nau. Als diputats no se'ls escapava que aquest dret seria difícil d'acceptar a les localitats de la costa on havia de ser cridat, ja que reportava una càrrega evident pel comerç i el transport marítim. Per aquesta raó, s'insistia i s'assegurava als habitants que seria temporal i al més curt possible:

Certificant-los que lo dit dret serà de poca durada attès que lo càrrech no és molt gran e attès que los diputats e consellers e altres sots pena de excomunicació són obligats no convertir en altres coses les peccúnies provenints del dit dret¹⁵⁰³.

El dret no s'imposava a les ciutats de la costa de ponent –Tortosa, Tarragona, etc.– perquè actualment estaven en mans del rei Joan, però, si quan es reduïssin a mans del bàndol de la terra els censals encara no havien estat lluits, el dret passaria també a collir-se a aquells ports.

El 9 de març de 1469, els diputats van redactar la crida del dret¹⁵⁰⁴ que, de fet, no es va efectuar fins al 9 de maig, quan Joan Janer fou enviat per tots els pobles de la costa de Llevant. El dret es va començar a collir el 28 del

---

¹⁵⁰² AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-18, f. 142-143.

¹⁵⁰³ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f.50v.-55r.

¹⁵⁰⁴ ACA. Generalitat. N-689. f. 111v.-113 (9/3/1469).

mateix mes¹⁵⁰⁵. Els diputats es devien trobar, però, amb reticències a fer la crida i la col·lecta del dret del nòlit, perquè, el 6 d'octubre de 1469, s'hi hagué d'enviar el sobrecol·lidor del General per tal d'impel·lir els col·lidors a fer les crides del nou dret i començar a recaptar-lo de forma immediata. Com que l'armada es feia per utilitat de tothom, davant del perill de les dues naus armades que havia enviat el rei Ferrante de Nàpols per atacar el litoral català, convenia que *per tots lo dit càrrech sie portat a fi que los dits censals sien abans quitats e lo dit dret en breu temps levat*¹⁵⁰⁶.

El Consell del Principat deixava en mans dels diputats l'organització de la col·lecta del dret, indicant-los que ho fessin amb la menor despesa possible¹⁵⁰⁷. Els diputats van decidir que la col·lecta quedés a mans dels col·lidors, que ja collien el dret de la sal o el de les entrades i eixides.

De seguida es va evidenciar, però, que aquest dret perjudicava molt greument l'activitat comercial i, com a conseqüència segurament no prevista quan van pensar a decretar-lo, afectava també el rendiment d'altres drets del General com el de les entrades i eixides i el proveïment de blat de Barcelona, que tan necessari era. Tal com reconeixien els diputats un any després de la imposició del dret, els propietaris de les naus es veien greument perjudicats pel tribut, tant que, si la imposició durava més, deien que es veurien obligats a vendre les naus o deixar-les perdre. D'altra banda, constataren que cada vegada venien menys vaixells estrangers.

---

¹⁵⁰⁵ *Dietari de la Diputació del General de Catalunya. op. cit.*, v. 2, p. 95.

¹⁵⁰⁶ ACA. Generalitat. Correspondència. N-690, f.50v-55r.

¹⁵⁰⁷ La historiografia ha posat de manifest que els coetanis eren conscients de l'elevat cost de l'armament de galeres i sabien que només podia ser compensat per l'utilització de les mateixes galeres en l'activitat mercantil. Aquest ús de les galeres del General per a l'activitat bèl·lica i per la mercantil es va mantenir durant tota l'edat moderna, vegeu: Serra, Eva. "Les Galeres del General: només una política de defensa?," dins *Actes del III Congrés d'història marítima, 22-24 de novembre de 2006*. Barcelona: Museu marítim, 2006 [publicació en CD]. Durant la guerra civil, l'ús de galeres del General per dur aliments i productes a la ciutat, així com l'assoldament de naus de comerciants per ser armades i actuar com a flota defensiva, foren activitats habituals.

Per ço, per squivar tants irreparables dans, e procurar utilitats a la dita cosa pública, és pensat ésser cosa molt necessària que lo dit dret de X per C sie cassat, remogut, irritat anichilat. Així que no sia cullit en la dita ciutat de Barcelona ne en qualsevulla part de la costa del Principat e en açò consentirà lo honorable official de la Cort ecclesiàstica de Barchinona, sede vacante, e remetre lo jurament sobre e per occació dels contractes devall scrits de censals fet e sentència d'excomunicació hoyda¹⁵⁰⁸.

El problema que es plantejava ara no era tant si calia o no eliminar el dret, cosa que semblava prou clara, –tot i que, com diu Küchler: *la consolidació d'un deute sobre una font d'ingressos pressuposava la perennitat d'aquesta*¹⁵⁰⁹–, sinó què farien amb els censals que s'havien carregat sobre ell i que, a dreta llei, no podien ser carregats a una altra imposició sense un acord previ amb els censalistes afectats. El censal més elevat que es va vendre sobre aquest dret era propietat del monestir de Montserrat i pujava un import de 2.168 lliures i 5 sous, pels quals rebia 153 lliures 12 sous 6 diners de pensió, els altres censalistes particulars cobraven pensions molt menors¹⁵¹⁰.

La solució pensada pels diputats amb consentiment dels consellers de Barcelona fou:

d'aquells XIII diners per lliura que en los anys passats per hon tres milia lliures a censal manlevades de la dita ciutat de Barcelona foren agregats, ço és al dret e les joyes VI diners, al dret de la canemaceria altres VI diners, e un diner per lliure a les entrades i eixides. En així que los dits XIII diners sien prorogats durar. E, de fet, duren tant fins los dits e deius scrits censals sien íntegrament quitats ensemps ab les dites III mil lliures ja de la dita ciutat com dit és manlevades ffahent-se la dita indemnitat e missió entre

---

¹⁵⁰⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-19, f. 38v.-40r. (4/5/1470).

¹⁵⁰⁹ Küchler, W. *op. cit.* p. 173.

¹⁵¹⁰ Els tutors dels fills de *micer Jacme Pau, quondam*, cobraven de pensió 16 lliures 1 sou 5 diners; Aulaguer Lims, mercader, cobrava de pensió 36 lliures 1 sou 1 diner.

*mans a tota seguretat de la dita ciutat segons ja en altres consemblants contractes és stat pratichat*¹⁵¹¹.

És a dir, que els censals que, en principi, havien estat obligats al dret de les naus passaven ara a ser obligats sobre el dret de la canamasseria i les 13 lliures afegides als drets del General, és a dir, als drets creats especialment per finançar la guerra i no pas als ordinaris. D'altra banda, aquests nous censals, en comptes de ser venuts directament pel General, foren venuts a través de la ciutat de Barcelona. És a dir, el General atorgava els diners d'aquestes generalitats extraordinàries a la ciutat i, a canvi, la ciutat es feia càrrec de la venda, pagament de pensions i lluïcions d'aquests censals. Per tant, farien noves vendes de censals als antics creadors del dret de les naus per les mateixes quantitats que ja havien aportat obligant ara el pagament sobre els drets creats per la guerra. La Diputació quedava així alliberada de l'obligació de lluir aquests censals segons a un aleshores inexistent dret del 10% sobre el nòlit.

La Diputació encara es trobava amb un altre problema. Per garantir el pagament dels censals, els diputats, amb consentiment de l'abat de Montserrat, van depositar en penyora a favor dels censalistes unes perles extretes de la creu del comte de Foix la qual havia estat donada al monestir de Montserrat per Pere de Portugal. Aquest fet ens fa reflexionar, també, sobre el compliment i el respecte màxim que tenien per les regles del crèdit tant les institucions com els que invertien en el deute públic de la Diputació. Fou justament per això que la Diputació es veié obligada a oferir unes fermances prou originals, encara que no infreqüents. En tot cas, es va decidir que els censalistes continuessin en poder de les perles fins que els nous censals, aquest cop venuts a través de la ciutat, fossin lluïts i un cop liquidats aquests, es dipositessin les joies a la Taula de canvi de Barcelona a nom de l'abat de Montserrat.

---

¹⁵¹¹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-19, f. 38v.-40r. (4/5/1470).

Les lluçions havien de ser fetes en diners efectius o bé en un compte nou de la Taula de canvi de la ciutat, tenint en compte que els censals serien pagats al mateix fur i pensió en què havien estat contractats. Tot i els esforços, com ja hem vist anteriorment¹⁵¹², les institucions van veure's obligades a restablir el dret del 10% sobre el nòlit a la ciutat Barcelona el juliol del 1470 fins a aconseguir les 40 lliures que havien de contribuir a pagar el lliurament de la Torre de les Medes.

A Catalunya no passà com a França, on la guerra dels cent anys propicià l'aparició de la fiscalitat estatal¹⁵¹³, controlada per la monarquia, que aprofità els mètodes ja assajats en matèria fiscal pels municipis. A Catalunya, el control dels tributs va romandre, més que mai, en mans de les institucions del Principat –Consell del Principat, la Diputació del General i dels municipis,– amb un especial protagonisme del Consell barceloní, que, amb responsabilitat i competències sobre la Taula de canvi, havia d'aprovar tota iniciativa fiscal d'abast general per a tot el Principat i en participava del disseny. Aquesta estructura fiscal quedava fora de l'abast de la monarquia. Com hem vist, en totes les ocasions de nova creació fiscal en front de la guerra, les institucions mancomunades amb la presència virtual reial havien aprovat l'impost i, a tall de Parlament, la Diputació continuava exercint el seu paper d'institució recaptadora sense deixar de tenir un lloc específic en aquest aparell mancomunal.

El deute públic: censals i préstecs

Les institucions sabien el malestar que creava entre la població la creació i recaptació de nous tributs. No és d'estranyar, doncs, que abans de crear-ne de nous, esgotessin tots els mitjans possibles per rendibilitzar els ja existents i que només aleshores en creessin de nous. D'altra banda, els tributs trigaven a cobrar-se i moltes vegades no es recaptava tot el que

---

¹⁵¹² Vegeu supra p. 275.

¹⁵¹³ Vegeu, Chevalier, B. "La fiscalité urbaine en France un champ d'expérience pour la fiscalité d'état", dins *Col·loqui corona, municipis i fiscalitat a la baixa edat mitjana*. Lleida: Quaderns de l'Institut, 1997, pp. 61-78.

s'havia previst, per tant, la Diputació, sovint es trobava amb una manca d'efectiu que no li permetia fer front a les obligacions i despeses imminents. En aquests casos, els diputats recorrien a l'emissió de censals garantits pels drets ordinaris, o bé a demanar préstecs a particulars¹⁵¹⁴, sovint garantits amb deute públic. Una bona mostra d'aquest recurs al préstec, la trobem l'agost de 1463, quan la Diputació va decidir emetre 2.000 lliures més de censals sobre el dret de la cera, sobre el qual ja s'havien carregat censals per valor de 40.000 lliures, per tal de pagar els deutes als ciutadans de Barcelona que li havien avançat diners. Es tractava de cancel·lar els préstecs, que tenien un interès major, creant deute públic a un interès més baix.

De vegades, però, el recurs al deute públic es feia servir per aconseguir diners de forma ràpida i així cobrir necessitats puntuals pensant en la lluïció ràpida del deute. L'octubre de 1463, per exemple, els diputats van ordenar una emissió de censals per valor de 600 lliures per tal de poder assoldar 200 cavallers per defensar les terres del Llobregat i el Penedès. Els diputats, però, *que se asseguren com millor podran, que dels dits pagesos, ab sindicat o altrement, de restituir les dites 600 lliures al General*. La Diputació el que feia era, simplement, crear un deute públic per tal de disposar d'uns diners per avançat i restituir-los en un curt lapse de temps amb els ingressos que havia de cobrar dels drets ordinaris.

Cap al juny de 1466, observem que els censals emesos per la Diputació ja no tenen una bona acollida. Quan els diputats decidiren fer una emissió de censals per valor de 2.000 lliures assignats sobre els drets de construcció de les naus per pagar el socors de Tortosa que estava sent atacada per les forces del rei Joan, es trobaren amb la impossibilitat de vendre'ls ràpidament, com hagués convingut¹⁵¹⁵. Per tal d'aconseguir els diners amb celeritat, es veieren obligats a demanar permís al Consell de Cent per manllevar les 2.000 lliures dels diners de la Taula de canvi. Els consellers

---

¹⁵¹⁴ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 10r. (11/8/1463).

¹⁵¹⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-17, f. 96v.-97 (20/6/1466).

de Barcelona donaren el seu vistiplau a l'operació, sempre i quan els diputats fessin *especial consignació i assignació ab tradició de possessió* dels drets de fabricació de les naus. Malauradament, però, com ja hem estat explicat anteriorment, aquest dret s'acabà extingint i la Diputació hagué de consignar els censals que s'havien consignat sobre aquest dret al dret de la canamasseria i a les tretze lliures afegides als drets del General. Totes les emissions de censals que hem documentat a partir d'aquesta data ja no les posà a la venda directament la Diputació, sinó que es vengueren a través de la ciutat de Barcelona per tal d'atraure més als compradors del deute públic.

Un exemple d'aquesta nova manera de vendre el deute seria l'emissió de censals del maig de 1467¹⁵¹⁶. El comte d'Armanyac es comprometia a entrar a Catalunya en ajuda dels Anjou amb un contingent de tres mil llances, mil arquers, i uns dos mil peons si se li pagaven 12.000 francs. Els diputats, un cop estudiada la qüestió, van arribar a la conclusió que la manera més ràpida d'obtenir els 12.000 francs era fer una emissió de censals per valor de 15.000 florins en or, valent 11.250 lliures a un for de 15.000 per 1.000. Aquests censals es carregarien sobre els drets d'entrades i eixides, els de la bolla, i els de la fàbrica de naus, els quals, drets i consignació, serien prorrogats tant de temps com calgués fins a lluir els esmentats censals. Els diputats es comprometien a pagar desavenços, interessos i altres despeses. La ciutat adquiriria aquest deute públic i vendria els censals a raó d'aquestes 11.250 lliures a particulars. Evidentment, totes les despeses de notaria que generarien els contractes anirien carregades als drets obligats per la Diputació. Per tal que la ciutat cobrés més fàcilment les pensions, els diputats consignaven i obligaven a la ciutat tots els diners provinents dels drets imposats per la fàbrica de naus, i els collidors de les entrades i eixides i del dret de bolla s'obligaven davant dels consellers, el clavari i l'administrador de la Taula de la ciutat a portar uns comptes a part de la col·lecta per respondre a la ciutat i facilitar que aquesta fos anualment pagada en la quantitat de 875 lliures, 9 sous, 10 diners. Amb aquests diners, la ciutat havia de pagar les pensions i la resta repartir-ho en la prorrata del que pujaria el residu. L'única

---

¹⁵¹⁶ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-18, f.13v. (14/5/1467).

obligació que assumia la ciutat era 621 lliures i 8 sous que se li havien de pagar a Joan des Parers, a compte del dret de fàbrica de naus, com a ajuda per construir-ne una. D'aquesta manera, Barcelona, en principi, no hi perdia res i posava el seu crèdit al servei de la Diputació, és a dir, s'esperava que els censals es vendrien millor si qui responia per l'emissió era la ciutat de Barcelona que, no ho oblidem, disposava de la Taula de canvi.

Potser podríem considerar aquesta pràctica com a una variant de la que en més d'una ocasió van fer servir els reis amb la Diputació valenciana, quan aquesta anticipava mitjançant un crèdit les ofertes de Cort per tal que el monarca pogués tenir efectiu al més aviat possible. El procediment en aquests casos era demanar que la Diputació fes una emissió de deute públic sobre els drets del General, el rei es comprometia a córrer amb les despeses de l'emissió i quan el rei cobrava l'oferta de les Corts, lluïa els censals¹⁵¹⁷.

A la següent operació de crèdit, ja es va fer evident, però, que ni la garantia de la ciutat de Barcelona podia resultar prou atractiva i segura per a què els inversors comprassin els censals. Durant els inicis de setembre de 1467, just després de la seva jura a la ciutat de Barcelona, Joan de Calàbria, efectuà tot un seguit de demandes de diners als consellers de la ciutat. El primogènit va demanar diners per assoldar 1.000 homes més per la seva campanya a l'Empordà i per armar les dues naus de Mates i Joan Parers que li permetrien fer front a les naus enviades pel rei de Nàpols. Els consellers, conscients de la penúria econòmica del municipi i de la manca de liquiditat que patia la Taula de canvi, es mostraven reticents a emetre més deute públic per finançar les despeses militars. El primogènit es va comprometre a fer el possible per sostenir la taula¹⁵¹⁸, cosa que féu, tal com veurem, mig any després, atorgant un privilegi de guiatge i salvaguarda als seus dipòsits. D'altra banda, els consellers municipals creien que, per finançar les despeses de la guerra, el primogènit havia de dirigir-se a la Diputació, ja que era un despesa que afectava a tot el territori. El primogènit va insistir en les seves

---

¹⁵¹⁷ Küchler, W. *op. cit.*, pp. 178-187.

¹⁵¹⁸ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-18, f. 46-47 (11/9/1467).

peticions i va demanar 3.000 lliures per tal de finançar l'entrada del comte de Vaudemont. Es va decidir, aleshores, fer una emissió fins a 5.000 lliures en censals per finançar les demandes del Joan de Calàbria¹⁵¹⁹. El deute es consignaria sobre el dret de la sal i sobre els drets imposats sobre la fàbrica de naus. Els consellers de la ciutat s'asseguraven que el dret per fàbrica de naus seria prorrogat tant com calgués, mentre que no fossin lluitats els censals que hi eren carregats sobre ell sense cap perjudici per la ciutat¹⁵²⁰.

Aquesta emissió de deute públic s'havia de fer amb les mateixes condicions que s'havien fet les anteriorment descrites¹⁵²¹, és a dir, la ciutat de Barcelona cobraria els augments dels impostos –es van augmentar els impostos sobre les joies, les teles d'or, la canemasseria i les entrades i eixides– fins a lluir els censals, mentre que la Diputació es faria càrrec de totes les despeses derivades de l'emissió i lluitació dels censals. Els impostos, els continuarien recaptant els collidors de la Diputació, però els diners els ingressaria el Consell de Barcelona, que només els podria fer servir per pagar les pensions i lluir les censals. La ciutat, però, es reservava el dret d'acomiar qualsevol collidor fraudulent o negligent i contractar-ne de nous. El total de les 4.000 lliures obtingudes dels censals servien per sufragar les despeses de defensa de tot el Principat i es lliurarien directament al primogènit¹⁵²².

Emperò, aquest cop l'estratègia no va funcionar. Els compradors no van adquirir els censals i, el 28 de setembre, Joan de Calàbria trametia una ambaixada al Consell de Cent dient que li havia resultat impossible vendre'ls¹⁵²³. Dos dies després, els Consells de Trenta-dos i de Setze decidiren que, per obtenir els diners ràpidament, demanarien les 3.000 lliures

---

¹⁵¹⁹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-18, f. 48r. (16/9/1467).

¹⁵²⁰ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-18, f. 51 (24/9/1467).

¹⁵²¹ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-18, f. 61r.-62v. (26/10/1467).

¹⁵²² ACA. Generalitat. Deliberacions.N-112, f.276v.-279r. (28/10/1467)

¹⁵²³ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-18, f. 52r. (28/9/1467).

en emprèstit a algunes persones, carregant-ho després a censal sobre la ciutat i sobre els drets que ja havien ofert els diputats¹⁵²⁴.

---

¹⁵²⁴.AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-18, f. 52v. (30/9/1467).

LES FINANCES DE LA CIUTAT

La manca de documentació ens fa impossible parlar de manera detallada de les finances barcelonines durant el període de la guerra. Com ja va explicar Broussolle¹⁵²⁵, els acurats registres comptables que la ciutat duia des de 1328 pràcticament són inexistents de 1462 a 1472. Han restat, però, alguns volums de la sèrie de Clavaria que ens permeten albirar una aproximació al que seria el pressupost municipal dels anys de la guerra. Cal dir, però, que la sèrie de Clavaria és incompleta i no ens permet saber la comptabilitat de cap any sencer, excepte la de 1462 i la de 1466. Es conserven i són consultables els volums següents:

Núm. de Registre	Any	Mesos de l'any conservats
XI-74 XI-75	1462	Tot l'any.
-	1463	No es conserva.
XI-76	1464	Només es conserva la primera part de l'any, de febrer a agost.
XI-77 XI-78	1465	Tot l'any. Però del registre corresponent a la segona part de l'any (setembre-gener), només se'n conserven fragments.
XI-79 XI-80	1466	Tot l'any.
XI-81	1467	Només es conserva la primera part de l'any, de febrer a agost.
XI-82 XI-83	1468	Tot l'any. Però del registre corresponent a la segona part de l'any (setembre-gener), només se'n conserven fragments.
XI-84	1469	Només es conserva la primera part de l'any, de febrer a agost.

¹⁵²⁵ Broussolle, Jean. (1955) "Les impositions municipales de Barcelona de 1328 à 1462," dins *Estudios de historia moderna*. 5, p. 5.

-	1470	No es conserva.
XI-85 XI-86	1471	No són consultables per raons de conservació.
XI-87	1472	Primera part, (febrer-agost).

Val a dir que, tot i fragmentària, aquesta documentació es mereixeria un estudi detallat que, en aquest treball no desenvolupem del tot, però en el que penso treballar en un futur.

D'altra banda, l'historiador d'aquest període no té tampoc la sort de disposar de la documentació de la Taula de canvi. Ara bé, tots sabem, en aquest cas, que aquesta llacuna, a causa del bombardeig del general Espartero, afecta com qui diu tota la història de la Taula. Sens dubte, la comptabilitat de la Taula ens hauria estat molt útil per tenir més informació sobre la situació financera de la ciutat, i hagués completat la informació que ens manca en els llibres de la Clavaria. Amb tot, disposem dels arrendaments de les imposicions de la ciutat –l'única sèrie que tenim completa per a tots els anys de la guerra¹⁵²⁶ – i, finalment, disposem d'estudis fets sobre el sistema d'impostos de Barcelona en vigílies de la guerra. Tota aquesta documentació i suport bibliogràfic ens permet fer una aproximació a la hisenda de Barcelona durant la guerra i algunes consideracions sobre les seves despeses. No és pretensió d'aquest treball tractar el tema en profunditat, ja que, de ben segur, seria mereixedor d'una altra tesi.

Els impostos ordinaris de la ciutat al segle XV

Gràcies als privilegis que els monarques li havien anat concedint, o que la ciutat havia anat guanyant, Barcelona gaudia de grans avantatges fiscals. El Consell de Cent podia decidir imposar drets sobre qualsevol mercaderia, vitualla, o altres conceptes, exigir-ne el pagament i castigar als que es

---

¹⁵²⁶ AHCB. Consellers. Imposicions. 1.C.VI-16.

neguessin a contribuir-hi. L'agost de 1357¹⁵²⁷, Pere III atorgà als consellers llicència per gravar les mercaderies per tal de contribuir a la construcció de les noves muralles de la ciutat; a l'octubre de 1359, es donà permís als consellers per cobrar diversos impostos més, també destinats a l'obra de les muralles¹⁵²⁸; el 18 de gener de 1363¹⁵²⁹, el rei concedí un permís molt més ampli en autoritzar els consellers de la ciutat a imposar i cobrar sises sobre mercaderies i béns sense fixar cap propòsit determinat. Tant la ciutat com, des de 1425, les viles que eren carrers de Barcelona quedaven exemptes de pagar bovatge, carnatge i maridatge al monarca i tampoc el quint de les imposicions municipals que les viles i ciutats havien de pagar al rei per raó dels privilegis.

En principi, només pagaven impostos a la ciutat els burgesos, mentre que els forans en quedaven exempts. En períodes excepcionals, com el 1350, els reis concediren als barcelonins que els forans, temporalment, contribuïssin a la despesa militar. El 1369, es concedí un privilegi a la ciutat per tal que pogués imposar drets sobre el vi, el pa i la carn als forans. Aquesta decisió originà una gran resistència i fou molt discutida, de fet, la ciutat no aconseguí cap sentència ferma en aquest sentit fins a l'any 1489¹⁵³⁰. Tenim un cas que prova que durant la guerra hi contribuïren forans i burgesos. El 19 d'abril de 1465, Cristòfol Centurió, ciutadà genovès resident a Barcelona es negà a pagar les més de 800 lliures que devia a la ciutat en concepte de pagament d'impostos. Centurió al·legava que abans els genovesos residents a Barcelona eren francs d'imposicions, tal i com els catalans ho eren a Gènova¹⁵³¹. El Trentenari va encarregar a una comissió

---

¹⁵²⁷ *Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona*. Antonio M. Aragón y Mercedes Costa, ed. Barcelona: Archivo de la Corona de Aragón, 1971. n. 194.

¹⁵²⁸ *Ibíd.*, n. 200.

¹⁵²⁹ *Ibíd.*, n. 211, 212.

¹⁵³⁰ Carreras Candi, Francesc. "La ciutat de Barcelona," dins *Geografia general de Catalunya...*, v. 6, p. 641.

¹⁵³¹ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 7 (19/4/1465).

de quatre persones¹⁵³² que dictaminés sobre el cas i, pràcticament un mes més tard, el 15 de maig, es decidí que Centurió contribuís tal i com se li havia demanat¹⁵³³. En un període de dificultats recaptatòries, la ciutat no estava disposada a fer cap mena d'excepció.

Totes les imposicions que es pagaven a Barcelona eren indirectes. Fins i tot, tal i com hem esmentat anteriorment, la subvenció dels cavalls, que en un principi havia de ser un tall directe. Els drets que tenim notícia que es pagaven durant la guerra eren els següents: els que gravaven productes alimentaris constituïen el bloc més nombrós –peix fresc, carn, carn forastera, cabassatge, botifarra, carnsalada, vi, capsa del forments, capsa del molí d'en Pallarès, capsa del porxo del forment del mar, capsa de la civada, pes de la farina, oli, peix salat, greix, dret de cops–; els que gravaven productes manufacturats –armes, peya, flassades, cuiram, pelliceria, merceria, pes del rei –; els que gravaven matèries primeres –llenya, carbó, palla –; els que gravaven altres conceptes diversos –honors, passatge del pont de St. Boi. La majoria d'aquests impostos es pagaven en comercialitzar el producte, o bé en pagava una part el venedor i una altra el comprador o bé el pagava només el venedor i es gravava un tant sobre el preu de venda del producte.

La recaptació de l'impost

La ciutat tenia un mètode mixt de recaptació. Alguns impostos eren cobrats directament per funcionaris municipals, mentre que d'altres eren encantats, és a dir subhastats, públicament en una o varies sessions. Els compradors, anomenats arrendadors, adquirien el dret de recaptar tot o una part de l'impost a canvi d'ingressar el preu de la puja de la subhasta al compte de la Taula de canvi de la ciutat. Normalment, aquests arrendataris estaven recolçats per afermadors que cobrien el preu de l'impost davant de la ciutat en cas que els arrendataris no poguessin pagar-lo. Així com durant el segle XIV el més comú era que un arrendatari es fes càrrec ell tot sol d'un

---

¹⁵³² Els designats foren: Jaume de Gualbes, Nicolau Genovès, Joan Arnau (especier), Antoni Gual (fuster).

¹⁵³³ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions. 1.B.II-17, f. 15r (15/5/1465).

impost, durant el segle XV diversos arrendataris assumien un impost i cadascú es feia responsable d'una part de la quantitat.

Durant el període de la guerra civil, aquest sistema mixt continuà, però el municipi tingué cada cop més problemes per trobar arrendataris i, sobretot, per a que aquests liquidessin l'import de l'impost al compte de la ciutat de la Taula de canvi. Els darreratges, és a dir el temps d'endarreriment amb què es dipositaven els diners dels impostos a la Taula de canvi, van anar augmentant durant el segle XV i en el període de la guerra es feren gairebé escandalosos. El 1464, per exemple, encara s'estaven dipositant quantitats degudes de l'impost de la carn de l'agost de 1445¹⁵³⁴.

Tot i la crisi econòmica i que la recaptació de les impositcions en època de guerra era més aviat incerta, la ciutat aconseguí continuar amb aquest sistema mixt de cobrament d'impostos. De l'estudi del llibre on els consellers consignaven el resultat de la subhasta dels impostos¹⁵³⁵, en podem extreure unes quantes conclusions. Els impostos que més rendien eren recaptats per la ciutat. Cada cop costà més a la ciutat arrendar alguns dels impostos que cobrava i, per tant, la ciutat s'hagué de responsabilitzar ella mateixa de recaptar-ne la majoria.

Any	N. de lots d'impostos	Collits per la ciutat	Afermats
1462	21	12	9
1463	14	7	6
1464	15	13	2
1465	21	19	2

¹⁵³⁴ AHCB. Consell de Cent. Clavaria. 1.B.XI-76.

¹⁵³⁵ AHCB. Consellers. Imposicions. 1.C.VI-16.

1466	15	12	3
1467	13	11	2
1468	10	9	1
1469	9	7	2
1470	10	6	4
1471	9	6	3
1472	7	4	3

Davant del poc interès dels arrendataris, la ciutat es va veure obligada a oferir els impostos no un per un, sinó per lots. Per exemple, el 1468 s'ofertaren en bloc les flassades, la canemasseria, les armes, la merceria i la pelliceria.¹⁵³⁶ Malgrat tot, no trobaren compradors i la ciutat hagué de fer-se càrrec de la seva recaptació; el 1470 s'ofertaren junts flassades, armes i canemasseries i, en aquest cas, es van trobar arrendadors¹⁵³⁷. La tendència fou, però, que cada cop les pujes que s'oferien pels impostos fossin més baixes. Veiem l'evolució de la imposició sobre el cuiram, que gairebé sempre aconseguir ser subhastat en solitari:

Evolució de la puja del dret del cuiram

Any	Quantitat de diners (arrendataris i fermancers)
1462	375 ll. (1 arrendatari i 2 fermancers)
1463	375 ll. (1 arrendatari i 2 fermancers)
1464	No sabem quantitat (1 arrendatari i 3 fermancers)

¹⁵³⁶ AHCB. Consellers. Imposicions. 1.C.VI-16, f. 110.

¹⁵³⁷ AHCB. Consellers. Imposicions. 1.C.VI-16, f. 132v.

1465	264 ll. (1 arrendatari, 3 fermancers)
1466	110 ll. (1 arrendatari, 1 afermador)
1467	200 ll. (3 arrendataris)
1468	El cull la ciutat
1469	160 ll.10 sous (1 arrendatari)
1470	188 ll. (4 arrendataris)
1471	214 ll. (6 arrendataris)
1472	160 ll. (4 arrendataris)

D'altra banda, quan més avancem en la contesa, malgrat la baixada del preu de l'impost, sovintejava més el fet que fos adquirit per més d'un arrendatari, ja que un de sol no es veia amb cor d'assumir el risc que representava. Tot plegat reflecteix la dificultat creixent de cobrar les impositcions i, molt segurament, la davallada de la dinàmica comercial.

Els principals tributs de la ciutat

Podem dividir les impositcions que es cobraven a la ciutat en cinc grups: impositcions sobre productes alimentaris, les que gravaven els productes manufacturats o transformats, combustibles, fusta per a naus, i dues impositcions especials de les que parlarem més endavant: el pes del rei i els honors.

Els impostos sobre la farina i el gra.

Eren uns dels impostos més antics de la ciutat. La primera notícia d'un impost que gravava el gra es remunta al 1100 i fou creat pel vescomte Raimon Berenguer. Els impostos sobre els cereals panificables i la farina es mantingueren al llarg de la història de la ciutat. Les càrregues que gravaven el blat sempre tingueren un cert aspecte social, ja que incidia molt en

l'alimentació de la població. Cada tipus de gra pagava una quantitat diferent, així l'ordi o la civada, que es feien servir per al pa de les classes més humils, cotitzaven menys que el blat. D'altra banda, també s'acostumava a gravar més el blat comprat pels flequers i bescuïters que no pas el blat comprat per al consum domèstic particular.

A partir de 1433, el gra pagava per quartera sota el nom de dret de capsas. Durant la guerra civil, existien les següents capsas: capsas del porxo del capdamunt, capsas del porxo del capdall, capsas de la plaça del blat¹⁵³⁸, capsas del quarter de terra, capsas del quarter del mar, capsas de la Casa del pes de la farina¹⁵³⁹, capsas del molí d'en Pallarès¹⁵⁴⁰. Aquests tributs els recaptaven directament persones nomenades per la ciutat que ingressaven a la Taula de canvi cada tres mesos els diners recollits.

A més a més dels diners recaptats per aquest concepte, la ciutat gravava amb 13 diners per quartera als mercaders que, previ permís de la ciutat, en treien gra per portar-lo a vendre a altres localitats. Els drets que havien de pagar eren més cars que no pas els que pagaven els que entraven gra o el molien a la ciutat. Durant la guerra, la municipalitat va atorgar permisos de treta a diversos mercaders per tal de prestar socors a altres localitats aliades com Tortosa o Maó¹⁵⁴¹.

El gener de 1464, s'augmentaren en 4 sous les impositcions sobre el gra per tal de poder pagar les tropes de la ciutat¹⁵⁴². Aquesta impositció durà poc, ja que se suspengué el novembre del mateix any¹⁵⁴³ per donar pas al

---

¹⁵³⁸ Aquesta capsas estava situada a la Plaça Vella del Blat i era per on entrava el blat que arribava a Barcelona per via terrestre. Carreras Candi, Francesc. *Geografia general de Catalunya. La ciutat de Barcelona...*, p. 657.

¹⁵³⁹ A aquesta capsas arribava i cotitzava el gra que entrava a Barcelona per mar. *Ibíd.*, p. 657.

¹⁵⁴⁰ Aquesta última impositció començà a cobrar-se a partir de 1432. Broussolle, Jean. *op. cit.*, p. 98.

¹⁵⁴¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Comunes Originals. 1.B.X-36, N. 59 (25/2/1467).

¹⁵⁴² ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 78v.-81r.

¹⁵⁴³ ACHB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 152r.-157r. (18/11/1464).

pagament del fogatge decretat com a compensació del primer *Princeps namque*.

A partir de gener de 1466, com a ajuda per finançar les naus que es construïen i per tal de subvencionar les compres de forment, es decretà un augment de l'impost sobre el blat, el vi, la carn, el carbó i la llenya que, a la comptabilitat de la Clavaria, es comptabilitzà a part. El 1468, aquestes ajudes per a la construcció de naus i compres de gra varen ser substituïdes per un nou dret de 2 sous imposat sobre els flequers.

Podem fer un seguiment de les quantitats globals recaptades per concepte del gra durant aquests anys, tenint en compte que, com hem esmentat, els únics anys que podem comptabilitzar sencers són el 1462 i el 1466:

Evolució de la recaptació de l'ajuda o impost de la farina i del gra

1462	5.602ll. 2s. 9d.
1464	3.684ll. 9s.
1465	2.995ll. 3s. 4d.
1466	4.948ll. 17s. 11d.
1467	1.527ll. 18s. 11d.
1468	4.000ll. 7s. 10d.
1469	3.141ll. 8s. 1d.
1472	1.817ll. 17s. 3d.

Evolució de la recaptació dels drets afegits per construcció de naus sobre la farina

1465	1.224ll. 8s. 6d.
1466	2.573ll. 3s. 2d. (any sencer)
1467	1.469ll. 14s. 3d.

Evolució de la recaptació de la imposició de 2 sous per quartera als flequers

1468	978ll. 13s.
1469	301ll. 5s.
1472	3.806ll. 4s. 4d.

La gran recaptació de tributs per gra el 1472, mentre la ciutat estava assetjada, contrasta amb la baixa recaptació que tingueren, com veurem a continuació, durant aquell mig any, altres impostos relacionats amb l'alimentació com els del peix fresc i la carn. Això ens mostra que, durant el setge, la població barcelonina s'alimentà principalment del gra que les autoritats municipals aconseguiren fer arribar.

Tenim notícia que, durant el període que abasta del 10 de desembre de 1470 fins al desembre de 1471, la ciutat arrendà el dret de 8 diners per quartera de forment o farina, de 2 sous per quartera de mestall i de 14 diners per quartera de grans dels 2 sous dels flequers a Joan de Vallavia, Joan Guimer, Bernat Nebot, Baltasar Babot, Pere Vinyes, Francí Servero i Guillem Lopmant, tots ells fariners i flequers. No sabem, però, per quants diners van arrendar aquest dret¹⁵⁴⁴.

---

¹⁵⁴⁴ AHCB. Consell de Cent. Ordinacions originals. 1.B.XXVI-13 (10/12/1470).

Els impostos sobre el vi

L'impost del vi començà a cobrar-se al segle XII. Els dos principals impostos sobre el vi eren el mig florí per bóta de vi, el que es cobrava sobre tot el vi forà que entrava a Barcelona, i un impost sobre la verema. El 1466, es va produir un augment de 3 diners sobre el dret de la verema, que passà a ser d'1 sou 9 diners per somada de vi; mentre que el dret pel vi s'apujà 6 diners i passà a cobrar-se a 3 sous per somada.

El 29 de maig de 1465, es reformà la manera de recaptar el dret del vi. En comptes de tenir tres collidors que anessin per tota la ciutat recaptant els drets del vi, a partir d'aleshores cada collidor se centraria a cobrar els impostos d'un dels quaters de la ciutat i dues vegades a la setmana anotarien al clavari la quantitat recollida i la ingressarien al compte de la Taula de canvi.

Durant els anys de la guerra, els impostos relacionats amb el vi només s'arrendaren en dues ocasions: el 1463 el mercader Pere Cises arrendà per 530 lliures el dret de 1/2 florí per bóta de vi i el 1466, s'arrendà la imposició del vi que entrava per mar a 3 mercaders: al mateix Pere Cises i a Rafael Anglès i Gabriel Anglès per la quantitat de 140 lliures¹⁵⁴⁵.

---

¹⁵⁴⁵ AHCB. Consellers. Imposicions. 1.C.VI-16.

Evolució dels drets del vi

Any	Dret del vi i de la verema	1/2 florí per bóta	Vi (per construcció de naus)
1462	4343ll. 2d.	635ll. 4s. 1d.	
1464	2046ll. 9s.	2ll. 8 s. 1 d.	
1465	1885ll. 16s. 8d.		119ll. 10s.
1466	4411ll. 5s. 11d.		359ll 12s 3d
1467	1168ll. 5s. 10d.	1ll. 13d.	162ll 4s 3 d
1468	717ll. 17s. 4d.		
1469	2278ll. 11d.		
1472	419ll. 4s. 8d.		

Els ingressos del dret del gra i les farines, els del vi i els de la peya, del qual parlarem posteriorment, estaven destinats a pagar les pensions dels censals emesos per la ciutat.

El dret de la carn o cabessatge

Aquest impost, juntament amb el del vi i el gra, eren els que recaptaven més diners¹⁵⁴⁶. Aquesta imposició es pagava per cap de bèstia. Els eclesiàstics tenien una franquesa de la imposició de la carn, franquesa que se suspengué durant la guerra¹⁵⁴⁷. A més a més del cabessatge, a partir de 1433, es creà la imposició de la carn major i de la carn forastera¹⁵⁴⁸, i també hi havia altres imposicions associades a la carn com la de la

¹⁵⁴⁶ Broussolle, Jean. *op. cit.*, p. 44.

¹⁵⁴⁷ Carreras Candi. *op. cit.*, p. 648.

¹⁵⁴⁸ Broussolle, Jean. *op. cit.*, p. 44.

cansalada i la de les botifarres. Des del 1453, aquesta imposició ja no s'arrendava i durant la guerra civil la continuà recaptant la ciutat.

El 1466, al mateix temps que s'apujaven els drets del vi i del gra, també s'apujà el de la carn, però només el trobem comptabilitzat per separat el 1467. El 1470, com ja hem comentat abans, es modificaren els preus del cabassatge¹⁵⁴⁹.

L'evolució de la recaptació dels drets de la carn durant els anys de la guerra fou la següent:

Recaptació dels drets de la carn

Any	Dret carn	Carn per naus
1462	8.808ll. 11s.	
1464	2.702ll. 6s. 9 d.	
1465	4.951ll. 13s. 8d. (tot l'any complet)	
1466	4.209ll. 18s. 2d. (tot l'any complet)	
1467	2.005ll. 7s. 8d.	54ll. 7s. 5d.
1468	1.686ll. 11s. 8d.	
1469	2.141ll.11s.8d.	
1472	584ll. 5d.	

¹⁵⁴⁹ Vegeu l'annex documental: Reforma de la subvenció dels cavalls de desembre de 1470.

Impost del peix fresc

Fou establert per primer cop el 1357 i es fixà en 1/8 del preu de venda del peix¹⁵⁵⁰. A partir de 1410, van baixar els rendiments de l'impost. Normalment, es recaptava més per aquest concepte durant la Quaresma, perquè la gent estava obligada a consumir peix. Per aquest mateix motiu, durant aquest període disminuïa la recaptació de l'impost de la carn.

Durant el període de la guerra, l'impost del peix fresc el va recaptar la ciutat i només el 1462 va aconseguir arrendar-se a Antoni Serradell, mercader, per la quantitat de 1.100 lliures¹⁵⁵¹.

Recaptació del peix fresc

Any	Recaptació del peix fresc
1462	
1464	964ll. 2s. 6d.
1465	869ll. 7s. 6d.
1466	1.177ll. 7s. 1d. (any sencer).
1467	718ll. 3d.
1468	1.090ll. 9s. (any sencer).
1469	405ll. 11s. 6d.
1472	324ll. 19s. 11d.

¹⁵⁵⁰ Broussolle, Jean. *op. cit.*, p. 93.

¹⁵⁵¹ ACHB. Consellers. Imposicions. 1.C.VI-16, f. 2.

L'impost de la graixa o de l'oli

Creat al segle XIII, es pagava sobre l'oli i sobre el greix, de vegades també incloïa la llet¹⁵⁵². Durant la guerra civil, l'impost de la graixa el va recaptar la ciutat. Com veurem a continuació, la recaptació d'aquest impost mai va ser gaire important.

Recaptació de l'impost de la graixa

Any	Recaptació de la graixa
1462	1.130ll. (any sencer).
1464	295ll. 5d.
1465	202ll. 5s. 6d. (any sencer).
1466	177ll. 4s. 9d. (any sencer).
1467	70ll. 16s. 7d.
1468	135ll. 6s. (any sencer).
1469	101ll. 19s. 9d.
1472	12ll.

Fusta, llenya i carbó

Aquest segon grup d'impostos afectaven als combustibles i a la fusta per a la construcció. Aquestes imposicions es van crear al 1360. Per la imposició de llenya es pagava un tant per quintar venut, mentre que el carbó per ús domèstic cotitzava un tant per sac. La imposició, per contra, de la fusta requeia en la fusta emprada per a la construcció.

---

¹⁵⁵² Broussolle, Jean. *op. cit.*, p. 59.

Durant la guerra, l'ajuda de la llenya i la del carbó foren augmentades: el 1464 per contribuir a pagar les tropes assoldades per la ciutat i del 1465 al 1468 s'augmentaren i es comptabilitzaren a part amb les noves imposicions per a construcció de naus i compra de forment.

L'impost de la fusta només va poder ser arrendat el 1462, justament a un fuster, Antoni Gual, que oferir pagar 80 lliures¹⁵⁵³. El de la llenya només s'arrendà el 1462 i el 1463, a Pau Vinyes en ambdues ocasions, un barber, que en pagà 688 lliures el primer any i 575 lliures el segon¹⁵⁵⁴. En totes les altres ocasions, fou la ciutat qui es va responsabilitzar de recaptar-lo. De l'impost del carbó, no en tenim cap notícia i el més probable és que el recaptés la ciutat.

Recaptació de l'impost de la fusta

Any	Recaptació de la fusta
1462	67ll. 3s. 3d.
1464	65ll. 15s. 2d.
1465	4ll. 7s. 4d.
1466	67ll. 16s. 2d. (any sencer).
1467	26ll. 4s. 10d.
1468	32ll. 2s. 6d. (any sencer).
1469	6ll.
1472	--

¹⁵⁵³ AHCB. Consellers. Imposicions. 1.C.VI-16, f. 11.

¹⁵⁵⁴ AHCB. Consellers. Imposicions. 1.C.VI-16, f. 30.

Recaptació de l'impost de la llenya

Any	Impost de la llenya	Augment pel sosteniment de naus
1462	547ll. 14s. 2d.	
1464	224ll. 5s. 4d.	131ll. 15s. 6.
1465	355ll. 14s. 10d.	131ll. 18s. 1d.
1466	341ll. 11s. 9d.	263ll. 12s. 5d.
1467	158ll. 19s. 8d.	127ll. 15s. 8d.
1468	461ll. 7s.	
1469	276ll. 4d.	
1472	70ll. 12s. 8d.	

Recaptació de l'impost del carbó

Any	Recaptació del carbó	Augment pel sosteniment de naus
1462	--	--
1464		173ll 14s. 2d.
1465		110ll. 1s. 8d.
1466		205ll 16s. 10d.
1467		164ll. 15s. 1d.
1468	213ll. 16s.	
1469	80ll. 9s. 1d.	
1472	4s 11d.	

Un tercer grup d'impostos gravaven les transaccions d'alguns tipus de productes manufacturats: peya, pelliceria, canemasseria, armes, flassades i cuiram. Com veiem, la majoria d'aquests impostos anaven associats a productes tèxtils.

L'impost de la peya o peyaria

Aquest impost, juntament amb el de la farina i el vi contribuïen a pagar les pensions dels censals que es venien per sufragar les despeses de la ciutat. A partir de la reforma de 1342, la peya gravava la merceria, els barrets i el comerç ambulat. No hem documentat cap alteració d'aquest impost durant la guerra.

Recaptació dels drets de la peya

Any	Recaptació de la peya
1462	443ll. 15s. 3d.
1464	121ll. 13s.
1465	224ll. 17s. 3d.
1466	656ll. 2s. 6d.
1467	228ll. 10s. 9d.
1468	95ll.
1469	120ll.
1472	157ll.

Pelliceria

Aquest impost, considerat per Broussolle una imposició transitòria de llarga durada¹⁵⁵⁵, es començà a cobrar el 1330 i gravava les pells sumptuàries. Durant la guerra, la seva recaptació tingué molt poca importància.

Recaptació de la pelliceria

Any	Recaptació de la pelliceria
1462	9ll.
1464	18s. 10d.
1465	3ll.
1466	177ll. 15s. 4d.
1467	25ll. 1s. 5d.
1468	--
1469	8ll 10s.
1472	--

Flassades i canemasseria

La imposició sobre les flassades i la canemasseria sovint les trobem mencionades juntes en aquest període. La imposició de les flassades es cobrava sobre les cordes, veles de vaixell, bancals per cobrir mobles, draps de senyals i altres teles burdes. La canemasseria era l'impost que pagaven les teles de canemàs.

---

¹⁵⁵⁵ Broussolle, Jean. *op. cit.*, p. 82.

Durant la guerra, la recaptació per raó d'aquests impostos va ser molt baixa. Sovint no els trobem ni llistats en els llibres de Clavaria i alguns anys, com el 1469 i el 1472 armes, flassades i canemasseria els trobem tots junts formant una unitat, mentre que el 1468, es recompten junts els ingressos de les flassades i els de la canemasseria.

La imposició sobre les flassades es va arrendar el 1462 i el 1463. El 1462, s'arrendà a Pere Vinyes pel preu de 461 lliures, l'any següent Bernat Montbui se la quedà per només 295 lliures. Davant la impossibilitat d'arrendar l'impost, la ciutat el cobrà fins a 1470. A partir de 1470, es tornà a arrendar, però aquest cop quedava englobada en un paquet que incloïa flassades, fusta, armes i canemasseria, que arrendaren entre quatre persones, els mercaders Rafael Muntsó i Francesc Sureda i els sabaters Francesc Orts i Francesc Far, pel preu de 24 lliures. El 1471, l'arrendament d'aquest mateix conjunt d'imposicions quedà fixat en 24 lliures quan fou arrendat per tres mercaders, Francesc Sureda i Rafael i Gabriel Muntsó. El 1472, amb la ciutat assetjada, fou impossible trobar arrendataris i el va tornar a recaptar la ciutat.

Recaptació de les flassades i la canemasseria

Any	Recaptació flassades i canemasseria
1462	240ll 6s.
1464	49ll. 11s. 3d.
1465	24ll. 10s.
1466	71ll. 1s. 10d.
1467	45ll. 16s. 6d.
1468	73ll. 1s. 4d. (any sencer).
1469	8ll. 10s.
1472	--

Armes

Aquest impost es pagava en qualsevol compra d'armes, armadures i material militar en general. Curiosament, durant la guerra no fou un dels drets que més diners recaptà. L'impost de les armes es va arrendar el 1462 i el 1463. El 1462 l'arrendà Francesc Far per un preu de 94 lliures, i l'any següent ho feu Joan Salvat per 80 lliures. A partir d'aleshores, el recaptà la ciutat fins que el 1470 i el 1471 s'arrendà, com hem dit anteriorment, conjuntament amb l'impost de les flassades.

Recaptació de les armes

Any	Recaptació de les armes
1462	100ll. 3s.
1464	14ll. 18s. 7d.
1465	42ll. 11s. 8d.
1466	38ll. 19s. 9d.
1467	23ll. 11s. 9d.
1468	34ll. 19s. 4d.
1469	(armes, flassades, merceria, pelliceria, canemasseria) 8ll. 10s.
1472	---

Cuiram

Pagaven aquest impost totes les pells d'animals, tant domèstics com exòtics, que entraven a la ciutat. Anteriorment, ja hem explicat l'evolució de l'arrendament d'aquest impost.

Recaptació de l'impost del cuiram

Any	Recaptació cuiram
1462	401ll. 5s.
1464	131ll.
1465	86ll. 7s. 8d.
1466	360ll. 9s. 5d.
1467	229ll. 8d.
1468	----
1469	83ll. 6s.
1472	86ll. 7s. 10d.

Finalment, hi havia imposicions que requeien sobre altres conceptes, com la imposició dels honors, la imposició del pes del rei, la del pont de St. Boi i les rendes de Montcada.

Imposició dels honors

Aquest impost el pagava qualsevol ciutadà que fes una transacció sobre béns, títols, o rendes dins del territori de la ciutat de Barcelona¹⁵⁵⁶. Cada tipus de renda: censal, violari, pagava un tipus diferent d'impost que abonaven tant el venedor com el comprador.

¹⁵⁵⁶ Broussolle, Jean. *op. cit.*, pp.72-75.

Recaptació dels honors

Any	Recaptació dels honors
1462	20ll. 14s. 2d.
1464	10ll.
1465	--
1466	814ll. 11s. 5d.
1467	2ll.
1468	--
1469	278ll. 10s. 6d.
1472	---

Pes del rei

Gravava totes les mercaderies que es compraven i venien a pes i no estaven subjectes a altres imposicions.

Recaptació del pes del rei

Any	Recaptació pes del rei
1462	1.606ll. 13s. 1d. (any sencer).
1464	580ll. 18s. 10d.
1465	632ll. 3s. 3d. (any sencer).
1466	597ll. 8s. 5d. (any sencer).
1467	147ll. 19s. 4d.

1468	407ll 18s. 2d. (any sencer).
1469	278ll. 5s. 4d.
1472	77ll. 12s. 8d.

Imposició del pont de St. Boi

Consistia en la quota que havien de pagar totes les mercaderies que travessaven el pont de Sant Boi. Els ingressos per aquesta imposició anaven íntegrament a les reformes i reparacions del pont. Aquest impost només es va arrendar el 1462 per un valor de 100 lliures. Val a dir que, a partir de 1468, no trobem cap ingrés per aquest concepte.

Durant la guerra, els ingressos d'aquest impost van ser àmpliament sobrepassats per les despeses que va ocasionar el manteniment d'aquest pont, que era clau per les comunicacions de la ciutat, ja que era l'únic pont sobre el Llobregat que garantia l'entrada a Barcelona.

Recaptació sobre el pont de St. Boi

Any	Recaptació Pont St. Boi
1462	156ll. 9s. 1d.
1464	35ll. 14s. 2d.
1465	25ll. 7s. 9d.
1466	69ll. 8s. 5d.
1467	5ll. 5s.
1468	--
1469	--
1472	--

Rendes de Montcada

Les rendes de Montcada es venien per dos anys i els compradors estaven obligats a ingressar cada quatre mesos una octava part del arrendament acordat. A partir de 1468, no es consignen entrades per raó d'aquest impost.

Recaptació de les rendes de Montcada

Any	Recaptació rendes de Montcada
1462	17ll. 10s.
1464	
1465	7 ll.
1466	13ll.
1467	8ll. 1s. 2d.
1468	--
1469	--
1472	--

La visió global dels impostos de la ciutat ens permeten observar diverses qüestions. En primer lloc, que els impostos més elevats i que mostren una major continuïtat en el seu volum són els impostos sobre els aliments de primera necessitat. En canvi, tots els impostos sobre béns manufacturats o de consum alimentari de qualitat experimentaren una baixada durant la guerra. La guerra, doncs, feu disminuir les transaccions dels productes manufacturats i de pes alimentari més relatiu. La ciutat quedà reduïda a una economia de subsistència.

La despesa municipal

Des del principi de la guerra, la ciutat es va veure immersida en una espiral de despesa no compensada pels ingressos, que disminuïren alarment. La guerra dugué el municipi a augmentar molt considerablement tant el deute públic com la despesa corrent de Barcelona.

La despesa ordinària de la ciutat es va veure seriosament afectada per les compres d'armament realitzades pel municipi i per les compres de forment que s'afegiren als costos defensius de reforçament de guaites i murs, i als salaris i càrregues habituals del consistori barceloní. Com a mostra, només diem que el mig any que es conserva de la comptabilitat de 1467, la ciutat va gastar en forment 441 lliures 14 sous i 7 diners, mentre que en despesa militar -comptant només armes i municions- 573 lliures 8 sous i 9 diners, sobre un pressupost de despesa corrent que s'elevava a 5.250 lliures 2 sous i 11 diners.

L'evolució de la despesa en pensions de censals emesos per la ciutat i en despesa corrent de Barcelona durant la guerra fou la següent:

Any	Període	Despesa en censals	Despesa corrent
1462	any sencer	1.897ll. 28s. 5d.	16.597ll. 25s. 10d.
1464	1/2 any	2.738ll. 7s. 9d.	12.579ll. 16s. 6d.
1465	1/2 any	5.938ll. 13s. 10d.	6.299ll. 3s. 4d.
1466	any sencer	13.281ll. 5s. 8d.	9.419ll. 1s. 8d.
1467	1/2 any	4.323ll. 1s. 1d.	5.250ll. 2s. 11d.
1468	1/2 any	4.490ll. 11s. 8d.	--
1469	1/2 any	5.856ll. 4s. 5d.	--
1472	1/2 any	5.492ll. 17s. 4d.	1546ll.

Encara que gairebé només tinguem dades relatives a mig any, mirant el quadre ja podem adonar-nos del gran augment de despesa per raó de pensions dels censals de la ciutat. Si comparem els dos anys sencers que s'han conservat, veiem que de 1.897 lliures al principi de la guerra el 1462 es va passar, en quatre anys, a deure 13.281 lliures el 1466.

El deute públic de la ciutat

Les sovintejadades emissions de deute públic que, com ja hem vist, van arribar a cotitzar-se a un fur de 15.000 per 1.000, és a dir un 6.6%, van causar un gran perjudici a la Taula de canvi. Aquesta es veia obligada a avançar els diners en metàl·lic per tal de pagar els interessos del deute abans d'ingressar els diners de les imposicions i, tot sovint, la recaptació de les imposicions no arribava a cobrir l'import dels pagaments anuals dels censals. Per tal d'atraure més capital i poder així sostenir les despeses que causava el galopant deute públic de la ciutat, la Taula de canvi es va veure obligada, per primer cop en la seva història, a remunerar els ingressos que s'hi efectuaven. El 1463, la taula va començar a remunerar els ingressos. Tot i l'aportació de nous capitals, aquell mateix any la taula va fer suspensió de pagaments, es va veure impossibilitada de reemborsar els fons als ciutadans que volien treure diners en metàl·lic i només va autoritzar transferències de compte a compte dins la mateixa institució¹⁵⁵⁷. La taula va anar aguantant fins que, el 1465,¹⁵⁵⁸ els consellers van veure's obligats a fer-ne un redreç.

El 1466, el Consell de Cent prohibí pagar més d'un 8% d'interès als ingressos de diners fets a la taula. El gener de 1467, però, davant la manca de capital, el municipi es va veure obligat a aixecar aquesta prohibició. La gran necessitat de capital en efectiu que tenia la taula va propiciar que els

---

¹⁵⁵⁷ Passola Palmada, Josep. *Consell de Cent i la Taula de Canvi: creació i desenvolupament del banc municipal de Barcelona*. Barcelona, 1999, p. 17.

¹⁵⁵⁸ Els diputats i consellers van assignar a la Taula de canvi de la ciutat l'import de la contribució per construcció de naus que s'havia imposat fins a reintegrar les 3.000 lliures que la Taula havia avançat de les pecúnies comunes de l'entitat. AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-16, f. 186r.-v. (22/1/1465).

interessos continuessin creixent malgrat les mesures restrictives del Consell de Cent que, el 21 d'agost de 1467, prohibí que es cobrés un avantatge de més de 3 sous per lliura (15%) dels diners dipositats a la taula, disposició que fou revocada el desembre del mateix any¹⁵⁵⁹.

Malgrat els elevats interessos que prometia, la Taula de canvi continuava en una situació força compromesa i, a principis de gener de 1468, el problema de la seva situació financera fou objecte d'algunes cartes escrites pels consellers a Joan de Calàbria, en les que es proposaven solucions i es demanava al primogènit que s'impliqués en la conservació de la Taula de canvi de la ciutat, abstenint-se de fer donacions dels béns confiscats¹⁵⁶⁰ i que no fes gràcia dels censals rebels¹⁵⁶¹. Finalment, el 27 de gener de 1468,¹⁵⁶² Joan de Calàbria, per tal d'incentivar els dipòsits i mantenir el crèdit, atorgava un privilegi a la taula¹⁵⁶³ pel qual assegurava i guiava qualsevol quantitat o bé que hi fossin dipositats i els censals morts emesos per la ciutat. Es garantia, doncs, que en cap cas serien embargats ni segrestats.

Les autoritats eren conscients de l'estat ruïnós en el que es trobava la Taula de canvi per culpa, segons Jaume Safont, *de la urgent guerra que en aquest temps era entre lo rey Johan, de una part, e lo Principat de Cathalunya, de la part altra, per la qual guerra la dita taula de la ciutat de Barchinona, e encara lo General de Cathalunya, e los singulars de la dita ciutat havien despès totes lurs pecúnies e tresors*¹⁵⁶⁴. El 18 de febrer de 1468¹⁵⁶⁵, per tal de sanejar l'economia del banc municipal i posar ordre a les malmeses finances

---

¹⁵⁵⁹ Carreras Candi, F. "La ciutat de Barcelona," dins *Geografia general de Catalunya...*, pp. 694-695, n. 1890.

¹⁵⁶⁰ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI-23, f. 185.

¹⁵⁶¹ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes. 1.B.VI- 23 f. 190v.

¹⁵⁶² AHCB. Consell de Cent. Ordinacions originals. 1.B.XXVI-12, N. 775.

¹⁵⁶³ Jaume Safont en el seu dietari recull també el privilegi i en fa un resum, Safont, Jaume. *op. cit.*, pp. 211-212.

¹⁵⁶⁴ Safont, Jaume. *op. cit.*, p. 213.

¹⁵⁶⁵ AHCB. Consell de Cent. Deliberacions 1.B.II-18, f. 90-95 (18/2/1468).

municipals, el Consell de Cent va acordar un redreç de la taula estructurat en tres línies d'acció:

- a) Traçar un pla per reduir el deute públic i eixugar els deutes de la ciutat.
  - b) Delimitar les concessions d'ajudes per al proveïment de forment.
  - c) Reduir la despesa de la ciutat.
-
- a) Per tal de reduir el deute públic, els consellers donaven deu dies de termini per a què els clients de l'entitat financera poguessin pagar amb diners als seus creditors des de la mateixa entitat. Passat aquest termini, només es podrien fer els pagaments dins la dita taula, segons la voluntat dels creditors o bé si així havia estat pactat. Es reduïen tots els censals de la ciutat dels fors del 16.000 i 18.000 per mil (6.25%-5.55%) a un for de 20.000 per mil (5%). Si no es volia fer la reducció, els censals serien quitats immediatament al compte antic de la taula¹⁵⁶⁶. D'altra banda, el Consell de Cent consignava tots els drets i ingressos que tingués i pogués tenir la ciutat a un sol compte de la Taula de canvi i es comprometia a perllongar els drets tant com calgués fins a lluir tots els censals de la ciutat i pagar els crèdits que devia. El procediment per tal de pagar els crèdits i lluir els censals seria el següent: quan el compte del clavari de la ciutat superés les 7.000 lliures es començarien a pagar primer els crèdits inferiors a 10 lliures, després els crèdits de major import i, un cop liquidats els crèdits, es començarien a lluir els censals. En el compte del clavari, però, sempre calia que hi quedés un mínim de 3.000 lliures per fer front a la despesa ordinària de la ciutat. Finalment, s'estipulava que d'aquest compte de la ciutat només es podrien pagar la despesa de la ciutat i les ajudes del forment i, si calia

---

¹⁵⁶⁶ L'ordinació que establia la reducció dels censals fou cridada l'endemà mateix de la reunió del Consell de Cent. AHCB. Consell de Cent. Registre d'Ordinacions 1.B.IV-9, f.113v-114r (19/2/1468).

afrontar algun pagament urgent extra, només es podria fer amb el consentiment unànim dels creditors de la ciutat.

b) Les ajudes del forment, juntament amb el deute públic acumulat, havien estat els grans culpables de la descapitalització de la taula de la ciutat, així que els consellers van creure essencial regular-les en fer el redreç de l'entitat. Els consellers eren conscients que un dels problemes de les ajudes del forment havia estat que aquestes no disposaven de cap dret especialment consignat, per tant, el primer que van decidir fou crear un dret municipal que només podria ser gastat en ajudes per al proveïment de forment. Van imposar, doncs, un dret de 2 sous per quartera sobre els flequers i totes les persones que pastaven per flequejar i vendre, més enllà dels 8 sous per quartera que ja pagaven. Aquest nou dret imposat per les ajudes al forment seria ingressat en un compte a part del general de la ciutat. Per tal de no perjudicar gaire als flequers, els alliberaven de comprar la farina al Consell i podien comprar-la a qualsevol persona al for que els convingués. D'altra banda, el Consell de Cent no podia despendre més de 4.000 lliures en ajudes per al proveïment de forment. Els préstecs concedits per a proveïment de forment no podien superar els 1.000 florins ni atorgar-se per un termini superior a sis mesos. A més a més no eren acumulables, de manera que calia haver retornat un préstec abans de rebre'n un altre. La disposició dels consellers sembla que no va aconseguir acabar amb el problema que significaven les subvencions destinades al forment. El mes d'abril d'aquell mateix any, el primogènit demanava que els consellers atorguessin una subvenció de 12 diners al forment, cosa que es van negar a fer, perquè recordaven que el pallol ja havia endeutat la Taula de canvi en més de 40.000 lliures. Per tant, el Consell de Cent i el de Trenta-dos havien tret als consellers la potestat d'atorgar subvencions al forment. Proposaven una alternativa que consistia a obligar altre cop als flequers de la ciutat a comprar el gra al primogènit, mentre que els forasters que volguessin

treure gra de la ciutat havien de comprar com a mínim, la meitat de la quantitat de gra total que volguessin treure al primogènit.¹⁵⁶⁷

- c) Finalment, després de les ordinacions per al redreç de la taula i en la mateixa sessió del Consell de Cent, s'aprovava una rebaixa del sou dels càrrecs municipals, així com l'anul·lació d'alguns d'ells. D'aquesta manera, la ciutat esperava reduir la seva despesa ordinària per tal de poder dedicar més diners a lluir els censals.

Per restablir la tranquil·litat dels impositors i dels creditors de la ciutat, els consellers es comprometien a no servir-se dels diners de la taula per altra cosa que les allí estipulades. El redreç va tenir, sens dubte, un efecte beneficiós en les finances de la taula, que saldà el bienni 1468-1470 amb 695 lliures de superàvit i el 1470-1472, tot i la momentània suspensió de pagaments de juny del 1472¹⁵⁶⁸, la taula aconseguí un superàvit de 783 lliures¹⁵⁶⁹. Tot i això, després de la guerra, els censals nous van ser l'origen de les discòrdies entre la ciutat i la Diputació.

Les dificultats de la guerra deixaren un elevat deute públic a la ciutat però, malgrat tot, els consellers, gràcies a l'aplicació de tota una sèrie de reformes, aconseguiren salvar la Taula de canvi i sanejar-la.

---

¹⁵⁶⁷ AHCB. Consell de Cent. Lletres Closes 1.B.VI-.24, f. 17 (4/4/1468).

¹⁵⁶⁸ *Dietari de la Deputació del General de Catalunya. op. cit.*, p. 123 (1/6/1472).

¹⁵⁶⁹ Carreras Candi, F. "La ciutat de Barcelona," dins *Geografia general de Catalunya...*, p. 696.

TAULA CRONOLÒGICA DE MESURES DE FINANÇAMENT

Data	Urgència	Institució decisòria	Tipologia de decisió	Mesures concretes
1463		Consell de Cent	Taula de canvi remunera els ingressos.	
2-1463		Diputació del General	Augment de les taxes sobre les generalitats.	Augmenta amb 1 sou per lliura la botlla de plom i amb 12 sous per lliura el segell de cera.
2-1463		Diputació del General	Creació d'un nou dret.	Dret de naus.
13-4-1463		Diputació + Consell de Cent	Creació d'un nou dret.	Dret de la sal.
8-1463	Pagar deutes a ciutadans que havien avançat diners.	Diputació del General	Emissió de deute públic.	Emissió de censals sobre el dret de la cera per valor de 2.000 lliures.
10-1463	Pagar 200 cavallers per defensar el Llobregat i el Penedès.	Diputació del General	Emissió de deute públic.	Emissió de censals per valor de 600 lliures.
2-2-1464	Setge de Cervera i sosteniment de la casa reial.	Consell del Principat	Donació al rei Pere IV.	70.000 lliures en total.
Principis 1464	Pagaments a col·laboradors i mercenaris de l'entorn reial.	Rei	Béns segrestats passen al patrimoni reial o a qui el rei designi.	
3-1-1464	Subvenció de 300 genets per defensa de Barcelona.	Consell de Cent	Augment d'impostos ja existents.	Apugen drets sobre els cereals, la verema, la bota de vi, el pa i els combustibles.
		Rei	Encunyació d'una nova moneda.	Comencen les emissions del pacific d'or.
1-11-1464	Setge de Lleida	Diputació + Consell de Cent	Creació de la subvenció dels cavalls.	
25-4-1465		Consell de Cent	Reformes d'un dret novament imposat.	La ciutat de Barcelona passa d'un tall directe per redimir el Princeps namque a tot un seguit de drets

				indirectes.
29-5-1465		Consell de Cent	Reforma d'impostos ja existents.	Reforma de la col·lecta del dret del vi.
13-11-1465		Diputació del General	Anul·lació d'un dret.	Dret de naus.
18-12-1465	Pagar les provisions de forment.	Diputació del General / Municipis	Creació d'un nou dret.	Dret de la construcció de naus i subvenció dels forments. Grava consum alimentari i combustible.
20-6-1466	Socors de Tortosa	Diputació del General	Emissió de deute públic.	Emissió de censals per valors de 2.000 lliures assignades sobre els drets de construcció de naus.
2-8-1466	Despeses del dret.	Diputació del General	Reforma d'un dret novament imposat.	Dret de la sal.
2-9-1466	Pagament de l'exèrcit.	Consell de Cent	Reforma d'impostos.	Commuten la col·lecta del vi i del dret de cop imposats per la subvenció dels cavalls.
20-9-1466		Diputació del General	Reforma d'un dret novament creat.	El tall de la subvenció dels cavalls passa a 3 sous.
23-12-1466		Diputació del General	Confiscacions.	Arrenden les rendes de l'abadiat de Breda.
14-5-1467	Assoldar les tropes del comte d'Armanyac.	Diputació + Consell de Cent	Emissió de deute públic.	Emissió de censals per valor de 11.250 lliures.
11-7-1467	Assoldar tropes a cavall.	Diputació + Consell de Cent	Emissió de deute públic.	Emissió de censals per valor de 2.500 lliures.
4-8-1467	Assoldar 300 homes	Consell de Cent	Donatiu.	Donatiu al primogènit de 300 homes.
16-9-1467	Campanya de l'Empordà.	Diputació + Consell de Cent	Emissió de deute públic.	Emissió de censals per valor de 5.000 lliures.
20-9-1467	Ofensiva de Joan de Lorena i el comte de Vaudemont sobre les	Diputació del General	Augment de les taxes sobre les generalitats.	Augmenten les generalitats que es cobren sobre els teixits de llana.

	terres gironines.			
24-9-1467		Diputació + Consell de Cent	Emissió de deute públic.	Emissió de censals sobre el dret de la cera i l'apujat dret de les naus.
30-9-1467		Consell de Cent	Préstec personals.	
1-10-1467		Diputació + Consell de Cent	Emissió de deute públic.	Emissió de censals de 3.000 lliures assignats al 1 diner apujat de les entrades i eixides, 6 diners de canamasseria, 6 diners del dret de les joies.
10-12-1467		Consell de Cent+Taula de canvi	Regulació de la moneda.	Només es pot acceptar moneda d'or al fur establert.
8-1-1468		Consell de Cent+Taula de canvi	Regulació de la moneda.	La Taula de canvi no pot donar diners perquè està fent mudament de llibres.
27-1-1468	Suspensió de pagaments de la Taula de canvi.	Rei	Privilegi concedit a la Taula de canvi de Barcelona.	
19-2-1468		Consell de Cent	Noves ordinacions de la Taula de canvi	
22-5-1468		Diputació del General	Política monetària.	S'han de fer els pagaments amb moneda d'or a pes.
4-8-1468		Rei	Confiscació de béns.	Es confisquen béns per pagar la despesa de guerra.
9-9-1468		Diputació del General	Pròrroga d'un dret.	Pròrroga del dret de la sal.
5-11-1468		Consell de Cent	Política monetària.	Han detectat falsificacions de moneda. Demanen a la ceca que no emeti moneda.
9-3-1469	Construcció de naus.	Diputació del General	Creació d'un nou dret.	Dret dels nòlits o de les fustes.
3-1469	Construcció de naus.	Diputació del General	Emissió de deute públic.	Es venen censals carregats sobre

				el dret dels nòlits.
1-11-1469		Diputació + Consell de Cent	Disminució d'un dret.	Es va rebaixar el tall de composició del <i>Princeps Namque</i> a 3 sous per foc.
19-12-1469	Perjudicis a la indústria de la salaor a l'Empordà.	Diputació del General	Reforma d'un dret novament imposat.	Moderació del dret de la sal a l'Empordà.
6-2-1470		Diputació del General	Reformes dels drets.	Regulació del dret d'entrades i eixides al Rosselló i Besalú.
14-3-1470	Necessitats de la guerra.	Rei	Donatiu de les Corts de Provença.	
13-4-1470		Rei	Cessament del pagament dels censals.	La Batllia General no té prou diners per pagar les pensions dels censals que deu al Consell de Cent.
4-5-1470		Diputació + Consell de Cent	Supressió d'un dret.	Supressió del dret dels nòlits.
12-1470		Diputació + Consell de Cent	Reforma d'un dret novament imposat.	La composició del <i>Princeps namque</i> es cobrarà a tot el territori a través d'impostos indirectes sobre la molta i un cabessatge.
9-1471	Pagament de pagues a l'exèrcit.	Diputació + Consell de Cent	Petició d'un préstec.	Es demana un préstec.
11-9-1471		Diputació del General	Llibertat de comerç.	Es pot comerciar amb els territoris enemics previ pagament del dret de segell.
1-6-1472		Consell de Cent	Suspensió de pagaments.	Barcelona deixa de pagar els censals perquè ja no recull prou ingressos.

PART 6

CONCLUSIONS

Conclusions: Un precedent que obre una nova etapa històrica

Des del segle XIV, les institucions catalanes de legitimitat ascendent exercien un gran poder de control sobre els ingressos i la despesa pública. S'havien consolidat les atribucions recaptatòries de la Diputació (potestat financera, drets d'entrades i eixides, dret de la botlla i la capacitat de deute públic) i el seu control fiscal era poderós. El poder econòmic del Consell de Cent barceloní amb potestat recaptatòria i amb un control important sobre la Taula de canvi era també decisiu pel que fa als ingressos i a la despesa pública. Al costat d'això, la hisenda reial –tant la Batllia general com el mestre racional– no tenia prou recursos per poder actuar sense comptar amb l'aportació econòmica dels subsidis votats per les Corts Generals. Els donatius no eren contemplats pels catalans com a pagament a canvi de la justícia i la legislació aprovada a Corts, ja que no eren vistos com a venals, sinó com a serveis graciosos i voluntaris. No fou, però, fins mitjan segle XV, que les institucions intentaren assumir també el control de l'acció política. Tot i així, hi hagueren símptomes de caràcter polític, de posar fre a l'autoritat reial anteriors a la Capitulació de Vilafranca, com l'atorgament de competències a la Diputació per tal de controlar la legalitat de les accions de l'aparell reial el 1410 i la constitució que establia la prohibició a la Diputació de prestar diners al rei, sense acord parlamentari (1413). Aquesta acumulació de poder fiscal i voluntat política que no s'explicità a Casp, esclatà en el marc del conflicte contra Joan II, enfrontant aquest poder monàrquic amb el poder institucional constituït per la representació d'un país (la Diputació) encapçalada per una totpoderosa Barcelona, principal nucli econòmic i polític de Catalunya. Cal tenir clar, però, que el conflicte no seria possible sense la unió del binomi Terra i capital (Diputació i Barcelona).

El 1461, arran del conflicte del príncep Carles de Viana, s'arribà a un atzucac en la relació rei-comunitat com a conseqüència de l'incompliment, no reconegut per part de Joan II, d'algunes de les Constitucions de Catalunya.

Les institucions consideraren que, arribats a aquest punt, un canvi en els termes del pacte entre la Terra i la monarquia era l'única opció per evitar la liquidació d'un funcionament polític compartit amb la comunitat política.

La ruptura no es pogué o no es volgué aturar i Catalunya encetà una actuació de confrontació contra el rei que esdevindria un model per als segles posteriors. El segle XV iniciava el recurs a les Juntes de Braços sense convocatòria règia, o sigui, per la via parlamentària o de Corts per iniciativa pròpia amb voluntat decisòria, que havia de trobar el seu cos deliberatiu en l'anomenat Consell del Principat.

Just abans de desconvocar-se les sessions de les Corts Generals de Lleida, una delegació de poders dels braços de Corts convocava als diputats de la Generalitat en qualitat de representants permanents dels Braços de Corts. D'aquesta manera podem afirmar que les institucions innovaren i actuaren a través d'una Junta de Braços al marge d'unes Corts generals de convocatòria reial. Aquesta Junta de Braços permanent, que, ampliada amb alguns membres més, actuava i va seguir treballant com a assessora dels diputats, es va anomenar Consell del Principat i va actuar col·legiadament amb la Diputació –com a institució representant del país– i amb el Consell de Cent –la representació de Barcelona, principal potència econòmica i capital política i, en certa manera referència moral, del país. Aquestes institucions, que es coordinaven per via d'ambaixades o bé per mitjà de comissions formades *ad hoc* per tractar temes concrets, foren les encarregades de redactar, negociar, i formalitzar el nou acord que havia de vincular el rei amb els seus súbdits i/o vassalls.

La institucionalització del conflicte és un dels aspectes més importants del procés polític i, allò que distingiria una revolta aristocràtica d'una revolució política que havia de desembocar en un text històric important: la Capitulació de Vilafranca. De fet, el nucli originari del sistema constitucional català desenvolupat en els segles moderns. Vicens Vives ja li va donar un valor substancial, però potser no va acabar d'extreure'n totes les seves conseqüències. De fet, sense la Capitulació no hi hauria hagut l'Observança

de 1481. L'una explica l'altra, si bé la primera ostenta unes connotacions consulars per tal com la figura del rei resta descol·locada del pedestal jeràrquic, mentre que l'altra restitueix la figura jeràrquica del rei. Des d'aquesta perspectiva, discrepo de la interpretació de Víctor Ferro, que considera la Capitulació com a una mera objecció aristocràtica envers el rei. La revolució de 1462 no fou una mera rebel·lió aristocràtica.

La Capitulació de Vilafranca, fruit del pacte polític abans esmentat, es plasmà sota la forma d'acords capitulats, a imatge i semblança de les decretacions de Corts, gràcies als quals les institucions pretenien assegurar-se uns mecanismes de control polític i administratiu estrictes sobre l'actuació del rei i els oficials reials. Aquest programa –deixant de banda les mesures més conjunturals destinades a solucionar la crisi plantejada per Joan II amb el seu fill Carles i a ordenar les relacions entre els membres de la casa reial– implicava canvis en l'àmbit de l'administració de justícia, en l'administració pública, en l'observança de les lleis i, sobretot, la institucionalització d'un funcionament mancomunat de les institucions que es mantindria, pràcticament inalterable, fins al final de la guerra. D'altra banda, les institucions escenificaren la pèrdua total de confiança en la persona de Joan II en imposar-li la prohibició d'entrar en territori català sense petició expressa institucional. La desconfiança en Joan II, però, no significava un rebuig de la institució monàrquica, aquesta quedava representada per la figura del primogènit en l'organigrama sorgit de la Capitulació de Vilafranca. En canvi, si que significava una certa relativització del fet dinàstic que permet entendre que, durant la contesa, semblés que es reproduïa la confrontació de Casp. Aquesta relativització també s'hauria de posar en relació amb la teoria del rei elegit i no del rei per successió dinàstica, teoria perillosa (pel rei, és clar!) i, fins a cert punt, contraposada a un sistema basat en la successió hereditària patrimonial. De fet, cal no oblidar que les vicerrègies demostrarien que la successió hereditària no va ser acceptada automàticament pels catalans, sinó que abans de qualsevol actuació d'un nou rei aquest havia de jurar les constitucions. A través d'aquest procediment es podia manifestar una contestació en moments conflictius en qualsevol traspàs de rei.

El rei, tal com diu Víctor Ferro, acceptà de manera forçada aquest acord. Era, doncs, un pacte desigual, però, la monarquia no tingué altra sortida, que acceptar la limitació de les seves atribucions i sotmetre's a un control molt més intens de la seva acció política i administrativa. Estava clar que, per la monarquia, el nou acord només significava un impàs fins que la situació li fos favorable i pogués reunir prou forces per revertir-la. Les institucions, però, creien sincerament que aquell nou funcionament podia ser possible. No es tractava d'un assaig republicà, ells volien un príncep, però un príncep sota control, una administració reial que no pogués tornar a obviar els pactes constitucionals sense ser penalitzada, i unes institucions que incidissin molt més en la política del país, tant en la seva gestió com en la seva direcció, com ja ho feien en el terreny econòmic.

El contenciós entre el rei i la terra es desenvolupava en un país dinàmic i en ple conflicte social rural i urbà. El món rural català estava agitat per la problemàtica dels pagesos de remença. No es tractava, però, de pagesos igualitaris, sinó en ple procés de diferenciació i amb aspiracions ben distintes, no només aspiracions de redempció, sinó també de plena possessió de la terra. Mentrestant, al món urbà les famílies lligades al gran comerç i les famílies lligades a la producció artesanal urbana també lluitaven pel poder municipal. La transformació i els enfrontaments socials lògicament transcendien en el marc polític i institucional i havia de ser terreny abonat per la intervenció interessada de la monarquia.

Les institucions no van tenir por d'encarar els diferents problemes que plantejava la societat catalana i que ara, en una situació de trasbals institucional, esclataven sense remei atacades per la monarquia i les mateixes institucions, en un intent de guanyar adeptes davant del que s'albirava com una contesa difícil d'evitar. Les institucions de legitimitat ascendent, tot i que potser massa tard, van oferir una solució al problema pagès, propiciaren un acord entre senyors i pagesos que es plasmà en la Concòrdia de 1463, però ultimada mesos abans, i que s'arribà a aplicar als territoris dominats pel bàndol de la Terra durant la guerra. De fet, era una solució col·lectiva seguint el model que s'anava desenvolupant a Catalunya, com al comtat del

Rosselló, on sembla que s'havia viscut un lent procés d'emancipació pagesa. Els acords proposats per les institucions, curiosament, no distaren gaire dels que, anys després, havia d'imposar Ferran II a la Sentència arbitral de Guadalupe. Les institucions, doncs, no defugiren les seves responsabilitats i van anar molt més enllà en la seva actuació del que els haguessin permès les atribucions que tenien només un any abans.

Tot i la responsabilitat institucional, els representants no es podien sostreure als seus interessos personals. Davant dels aixecaments pagesos del bisbat de Girona, la major part dels representants de les institucions van percebre que els pagesos revoltats amenaçaven seriosament l'ordre públic del país. Bona part dels membres del Consell del Principat sospitaren que la revolta pagesa estava sent atida pel rei o els seus partidaris per tal que es requerís la presència de Joan II a Catalunya i, d'aquesta manera, la monarquia pogués tornar a prendre el protagonisme polític. A causa d'aquesta desconfiança, no dubtaren a extralimitar-se en les seves funcions i a aixecar un exèrcit sota la seva bandera per esclafar les sublevacions, en comptes de refiar-se de l'actuació de la regent, a qui pertanyia la potestat de fer guardar l'ordre públic. La decisió d'assetjar Girona, la ciutat on s'havia traslladat la reina amb la intenció d'apaivagar els aixecaments pagesos, suposà un desafiament directe i un enfrontament contra l'autoritat reial que no tenia volta de full.

L'acord institucional dels estaments en el seu posicionament contra les contrafaccions comeses pel rei en l'afer del príncep de Viana havia estat molt ampli i aquest consens s'havia estès, tot i que amb reserves, a la negociació política de la Capitulació. Però la declaració de la família reial com a enemiga del país i l'inici d'una guerra contra el fins aleshores rei legítim, era, en canvi, una decisió difícil d'assimilar. L'acte de rebel·lió oberta contra el rei i l'assumpció, per part de la majoria dels representants institucionals, del dret a triar un nou sobirà no fou secundat per tothom i provocà una escissió transversal que afectà bona part de la societat catalana. Davant la incomprensió o la indiferència dels altres territoris de la Corona d'Aragó –fins

i tot del regne de València, malgrat el seu passat hegemònicament urgellista–esclatà la guerra contra Joan II.

Després de considerar per uns moments l'alternativa republicana en termes urbans renaixentistes, els representants institucionals foren conscients que, si volien aconseguir un suport internacional i una certa eficiència militar, necessitaven la figura d'un rei (de fet un príncep en el sentit de Maquiavel del terme) amb una certa legitimitat dinàstica que coordinés l'exèrcit i s'ocupés de les relacions internacionals. No oblidem tampoc que tot el mecanisme institucional del país estava pensat per funcionar amb la figura reial com a àrbitre i com a contrapès de les institucions.

No podem dir que les institucions fossin gaire afortunades en l'elecció dels reis que havien de guiar el país. Les circumstàncies de la política internacional de remodelació del poder de l'Europa Occidental i, sobretot, les pressions rebudes per part del rei de França tampoc no els foren gaire favorables. Els reis que escolliren no aconseguiren guanyar un suport internacional determinant ni tampoc foren gaire eficaços en el terreny militar. Les experiències amb els dos primers monarques electes van ser fallides, Enric de Trastàmara va renunciar al càrrec en acceptar un tractat internacional amb Joan II i Lluís XI de França; Pere IV, conegut com el conestable de Portugal, morí en el càrrec, fracassat en els seus afans militars i enmig de la incomprensió i l'antipatia dels seus súbdits i/o vassalls. De fet, Catalunya, en el curs de la guerra, fou un terreny on aquests monarques, dits intrusos que podríem anomenar elegits, o bé dirimien a Catalunya altres interessos, o bé eren plançons dinàstics que, mancats de condició sobirana, buscaven un tron propi en un país en lluita a la recerca d'un príncep dòcil. Després d'aquestes dues experiències, i malgrat l'històric enfrontament entre els Anjou i la Corona d'Aragó, el Consell del Principat decidí oferir la corona a Renat d'Anjou. El rei de Provença complia tots els requisits: fill d'una princesa catalana –Violant d'Aragó–, descendia d'un aspirant de Casp, tenia el suport del rei de França com a gran valedor en política exterior, semblava tenir la successió assegurada, controlava un

territori productor de blat i el seu fill primogènit, Joan de Lorena –destinat a venir a Catalunya com a lloctinent– tenia una experiència militar contrastada.

Tot i que el rei no va arribar a venir a Catalunya, el seu lloctinent, Joan de Lorena, fou rebut amb l'esperança que aconseguiria capgirar el curs de la guerra i recuperar territoris per al bàndol institucional. Cal dir que després del regnat de Pere IV, semblava que Joan II gaudia d'un lleuger avantatge en la confrontació. Aquest entusiasme no significà, però, que el control fiscal i polític de les institucions sobre l'aparell reial fos menor. De fet, les institucions catalanes deixaren clara la seva voluntat de control de l'acció reial i de respecte escrupolós a les constitucions des del mateix moment en què el primogènit arribà al país. Mostra d'aquests conflictes per deixar clar aquest rol de les institucions en l'equilibri rei-país fou que, d'entrada, ja els enfrontà el jurament. Malgrat que les necessitats de la guerra aconsellaven un jurament el més ràpid possible per a què Joan de Lorena pogués actuar amb plena potestat de les seves atribucions jurisdiccionals i polítiques de lloctinent, governador general i primogènit, les institucions exigiren i aconseguiren que se seguís el protocol establert, cenyint-se estrictament a les lleis i a la tradició, en obligar el primogènit a esperar-se a jurar a Barcelona. De fet, aquesta qüestió aparentment protocol·lària significava posar davant dels ulls del representant reial que l'exercici del seu poder restava condicionat per l'omnipresència de les institucions i les constitucions. Això significà que, durant tota la campanya de l'Empordà, en no haver jurat, el primogènit tingué limitades les seves potestats, entre altres coses no podia nomenar oficials ni exercir jurisdicció. Aquests fets il·lustren bé el gran poder de Barcelona, capdavantera i principal valedora de la política institucional de control de la monarquia, que volia fer patent la seva preeminència i posició com a cap i casal sobre la resta del territori. Al mateix temps, el conflicte evidencià la voluntat institucional de marcar els límits de l'autoritat reial i d'afirmar el desig de control dels representants de la Terra. Com tantes vegades ha passat a Catalunya segles després, emergia la contradicció entre la necessitat d'un poder fort adequat a la guerra i la contradicció d'un pactisme en temps de guerra.

Amb tot, al llarg del regnat, es feu constantment patent la necessitat de col·laboració entre les institucions i els representants reials, amb el lloctinent al capdavant, fet que es plasmà, malgrat les constitucions, en l'ajuda d'aquestes en totes aquelles tasques que podien afavorir el curs de la guerra, com ara en l'organització militar, en la captació de recursos econòmics, en l'organització de l'abastament, o bé en el tancament de files enfront de la traïció dels Margarit. Però les institucions no van perdre mai l'oportunitat de deixar ben clara la seva missió de control de les decisions i actuacions reials que poguessin atemptar contra les constitucions. Un bon exemple en aquest sentit es donà en ocasió del nomenament del fill bastard de Joan de Lorena com a lloctinent de Joan de Calàbria. Les institucions decidiren que un bastard, és a dir, algú que no fos un membre legítim de la família reial, no podia tenir les mateixes prerrogatives com a lloctinent que el primogènit, la reina o un príncep de sang reial. Les institucions obligaren el rei i el seu nou lloctinent a acceptar encara més limitacions als seus poders, les mateixes que anys després les institucions imposarien a tots els virreis delegats de la monarquia hispànica a Catalunya. Ara ja no es tractava de condicionar un lloctinent que no havia jurat, sinó de posar unes limitacions formalitzades a la nova autoritat per la seva condició de bastardia i, per tant, de menor legitimitat. Les limitacions van ser les següents: no poder convocar Corts generals, no poder convocar els homes en virtut de l'usatge *Princeps namque*, no poder suspendre privilegis, usatges i llibertats de la terra, no imposar nous talls ni vectigals i s'havia de comprometre a fer complir les llibertats de la terra pel que fa al guiatge dels deutes. Val a dir que els principals instigadors d'imposar aquestes limitacions van ser, no tant el Consell del Principat o bé la Diputació, sinó els consellers de Barcelona. Si contemplem aquestes limitacions ens adonem que es tractava de posar límits a la fiscalitat, tant monetària com de lleves, i de reforçar la vigilància constitucional.

El dilema del pactisme ens ha portat a posar la nostra atenció en la pluralitat institucional catalana i el seu diferent paper en la guerra i en la política catalana del moment. El Consell del Principat semblava ser un mer consell assessor que opinava sobre els temes plantejats per la Diputació i el

Consell de Cent, les dues institucions que duïen les regnes de la política i l'economia del país. En observar la documentació de la Diputació del General, hem constatat clarament que aquesta institució fa un paper destacat de representació del rerepaís enfront, o al costat, dels interessos barcelonins.

El Consell de Cent, a més a més de defensar els interessos de Barcelona i de les poblacions que posseïa o que n'eren carrer, com a organisme més unívoc i menys condicionat territorialment i estamental va agafar molt més protagonisme en la presa de decisions i dugué la iniciativa, fins i tot per davant de la Diputació, intervenint en la política general –i en les decisions tributàries i financeres del país gràcies a la força que li donava la seva importància urbana i productivamercantil i d'aquí la seva condició de capital o cap i casal. D'altra banda, com a principal centre econòmic era, sobretot, la primera i l'última responsable de la Taula de canvi, una institució fonamental per al finançament de la guerra.

Durant tot el període, les institucions van aconseguir impedir que els reis, a redós de la guerra, creessin una fiscalitat pròpia. Els monarques catalans van haver de buscar fonts de finançament alternatiu –com els quints del cors, la creació de nova moneda o els béns confiscats, entre d'altres– per pagar les tropes que no eren directament assoldades per les institucions i poder obtenir recursos fiscals propis que quedessin fora del control de la Diputació i el Consell de Cent. Les institucions, pel seu compte, es van veure obligades a crear nous drets per cobrir les necessitats fiscals plantejades per la guerra. La Diputació va haver de justificar la decretació de les noves imposicions econòmiques que no emanaven de cap acord parlamentari –única manera legalment possible d'introduir nous drets generals a Catalunya. La seva explicació fou que la Diputació i el Consell del Principat, com a delegació dels braços de Corts estaven perfectament legitimats per introduir noves imposicions. La guerra, doncs, com tantes vegades després i com va passar a tota Europa, obligava a alterar i adaptar la normativa de les hisendes. Hi ha una relació històrica directa entre la guerra i les novetats fiscals i en la majoria dels casos fou la base de l'emergència de les monarquies autoritàries del renaixement. Ara bé, els nous drets obligaven a

un esforç de recaptació també nou. La Diputació i el Consell, davant de la impossibilitat de subhastar la recaptació de les noves impositcions per manca de postors, es van veure obligats a crear i gestionar una xarxa de recaptadors amb els quals aconseguiren cobrar-les, ingressar-les, i pagar als militars. El fet que aquest sistema recaptatori es mantingués operatiu durant deu anys, malgrat algunes oposicions populars com en el cas de l'impost de la sal a Blanes, és una mostra d'estabilitat social i d'equilibri institucional, fruit de la seva capacitat política. És a dir, aquest sistema de fiscalitat militar revela una societat amb una gran capacitat d'organització civil tot i ser una comunitat política amb una gran feblesa militar. L'altra gran font de finançament fou el recurs al deute públic. Les emissions de deute eren sustentades, en un principi, per la recaptació dels tributs. Com que els diners dels tributs trigaven a arribar a mans de la Diputació, sovint, el pagament del deute era satisfet amb un avançament de diners provinents de la Taula de canvi barcelonina, fins que s'ingressava la recaptació fiscal i la Diputació podia pagar les pensions dels censals. El banc de dipòsits municipal fou la principal font dinerària del bàndol de la Terra. El recurs al deute va arribar a ser fonamental, no només per al pagament de les tropes, sinó també i sobretot, per a l'abastament de gra de la població i de l'exèrcit. La gran preocupació dels representants institucionals durant tota la guerra en l'àmbit econòmic consistí, doncs, en el manteniment de la reputació del crèdit per tal d'assegurar la venda de les emissions de deute, però, la moderació del tipus d'interès a pagar, cosa que demostra la gran modernitat del pensament econòmic de les institucions en comparació amb el de l'emergent monarquia autoritària. L'única manera de garantir aquesta reputació era el manteniment de la Taula de canvi, evitant en la mesura del possible la seva fallida. No obstant les precaucions, el gran factor determinant de la fallida de la Taula de canvi foren les grans despeses en l'ajuda de compra de forment. Ni les diverses mesures d'incentivació als impositors ni els diversos redreços van poder evitar que el 1468 la Taula fes una suspensió de pagaments. Aquesta, el 1468, es veié obligada a tancar els comptes vells i a obrir-ne de nous i a dissenyar i executar tot un pla de sanejament i pagament del deute. Gràcies a aquestes accions i al privilegi de guiatge de dipòsits concedit per Joan de

Lorena, la Taula de canvi va poder fer front a la situació i es mantingué activa fins al final de la guerra.

La guerra contra Joan II és també un terreny privilegiat per observar com era una guerra al segle XV. Pel que fa als aspectes militars, ja hem avançat que l'organització militar catalana sempre fou molt feble i no estigué mai a l'alçada de la civil. Com ja hem evidenciat anteriorment, el recurs a un rei es deu en bona mesura a la necessitat de disposar d'un operatiu militar i no tant a una necessitat políticoinstitucional. La guerra, pel seu desenvolupament tàctic i per les formes de mobilització emprades, fou de caire eminentment feudal, tant al mar com a la terra.

Si ens centrem en el desenvolupament tàctic, constatem que fou una guerra estacional i de desgast, sense fronts estables, amb atacs puntuals i setges sobre poblacions concretes, importants pel seu caràcter estratègic. Les armes d'artilleria –culebrines i bombardes–, que començaven a tenir molta importància, es feren servir, principalment, per operacions de poliorcètica. El Consell de Cent feu un esforç per finançar i fabricar peces d'artilleria i per abastir l'exèrcit del material necessari per usar-les –pólvora, pedres per a cadascuna de les bombardes i salpetre. Els setges foren una constant durant tota la guerra, tot i que la manera de resoldre'ls no fou sempre per les armes, sinó que, en més d'una ocasió es va recórrer als pactes o a la negociació venal.

L'exèrcit de la Terra estigué constituït per formes de mobilització regulades per les constitucions: les hosts, els sacramentals, els sometents i les crides de l'usatge *Princeps namque*, més d'un cop transformades en pagaments monetaris per tal d'assoldar mercenaris, molt més efectius en el combat que els homes provinents de les crides a files obligatòries. Així, doncs, sempre que els fou possible les institucions tendiren més a pagar mercenaris que a mobilitzar població civil, d'altra banda prou refractària als reclutaments. Les mobilitzacions militars, civils i mercenàries, es feien per un temps limitat i irregular, és a dir, no totes les unitats que prenen part en una ofensiva estaven compromeses pel mateix període de temps. Val a dir,

també, que estem parlant de mobilitzacions assoldades, és a dir, no només els mercenaris cobraven, sinó que la població civil mobilitzada, a partir d'un cert nombre de dies, també percebia una quantitat de diners que li permetia abastir-se comprant aliments als pagesos i autofinançar el seu armament.

La guerra acabà per l'esgotament del país. El context i les circumstàncies internacionals, així com la major capacitat de mobilitzar recursos, van afavorir el bàndol reial, que acabà guanyant la contesa. Les condicions de pau van ser negociades amb la premisa del perdó i l'oblit. La capitulació de Pedralbes s'estructurà a partir de dues idees bàsiques, la salvaguarda de persones i institucions que –a excepció feta del comte de Pallars– quedaren exonerades de tota culpa, i la restitució de béns. Semblava que el rei i les institucions negociessin un *status quo* que permetés eventualment conciliar els interessos de la monarquia i els de les institucions, tot esperant, sense grans canvis, la mort del rei Joan II. Un compàs d'esperar amb la intenció de cercar el moment idoni per crear una nova entesa amb el seu successor, Ferran II, on la figura del rei, molt malmesa davant de la voluntat consular institucional, trobés un encaix normatiu més satisfactori per a la monarquia. Moltes de les inciatives institucionals plasmades a la capitulació de Vilafranca –com la reforma de la justícia, o bé la qüestió de l'observança– van ser represes, però en una versió més favorable als interessos de la monarquia, en el redreç institucional que propicià Ferran II i en les constitucions aprovades a la primera i segona Cort de Barcelona. Emergia la monarquia que Vicens Vives va definir com a autoritària. Amb tot, seria erroni pensar que fou una restauració incruenta. De fet, la justícia, en el compàs d'espera de la mort de Joan II, i les mesures de redreç de la Diputació i de la ciutat de Barcelona, contenen episodis de repressió encara poc estudiades, com les diferències de tracte en la restitució dels béns i en el pagament dels censals. Amb tot, en el nou bloc oligàrquic que es formà en la postguerra ja podem trobar noves aliances entre la vella i la nova guàrdia.

La revolució del segle XV fou un model de revolució que esdevingué un referent actiu per posteriors enfrontaments contra el rei. En una societat on els problemes es resolien invocant precedents i on qualsevol innovació

era vista amb suspicàcia, la memòria d'aquesta guerra es mantingué ben present en el record dels catalans i d'ella manllevaren constantment molts procediments de resistència. En etapes posteriors, sempre que s'arribà a una situació de violació i trencament de les constitucions, si, malgrat els intents de negociació, no s'albirava cap possibilitat d'acord entre el rei i les institucions, els catalans invocaren repetidament el precedent de la guerra contra Joan II. L'esquema de funcionament sempre fou l'aliança entre la Diputació i el Consell de Cent. Aquesta aliança, que ara anomenariem govern de concentració nacional, posava en primer pla l'obligatorietat reial en el compliment de les lleis pactades i el trencament del pacte per part del rei era la base de la legitimació de la rebel·lió o l'alçament. Les institucions se sentien, doncs, legitimades per investir un rei que acceptés jurar respectar les constitucions i els drets de la terra. 1462 és present com a record i precedent en el context de 1640 i 1705, si bé aleshores la maduresa del país ja es correspon amb un nou model social, on la participació i representació política ja seria tan o més social que estamental. La memòria històrica de la Guerra contra Joan II fou un precedent actiu d'una societat de representació consular i de procediments paccionats. La guerra del segle XV fou, des del punt de vista de la rebel·lió política, un episodi de transició que apunta cap a la modernitat i podríem assenyalar-lo com a un significatiu precedent dels grans trasbalsos polítics de l'Europa Moderna.

Bibliografia

Fons arxivístics

ACA. Cancelleria. Registres.

ACA. Generalitat. G. Corts.

ACA. Generalitat. V. Varia.

ACA. Generalitat. N. Correspondència.

ACA. Reial patrimoni. Mestre racional.

ACA. Registres de Cancelleria (Intrusos). Comune.

ACA. Registres de Cancelleria (Intrusos). Exercitum.

ACA. Registres de Cancelleria (Intrusos). Pecúnia.

ACA. Registres de Cancelleria (Intrusos). Vària. Secretorum

AHCB. 1.B. II. Consell de Cent. Deliberacions.

AHCB. 1.B. III. Consell de Cent. Deliberacions de guerra.

AHCB. 1.B. IV. Consell de Cent. Registre d'ordinacions.

AHCB. 1.B. VI. Consell de Cent. Lletres closes.

AHCB. 1.B. VIII. Consell de Cent. Lletres patents.

AHCB. 1.B. IX. Consell de Cent. Lletres reials.

AHCB. 1.B. XI. Consell de Cent. Clavaria.

AHCB. 1.B. X. Consell de Cent. Lletres comunes originals.

AHCB. 1.B. XVI. Consell de Cent. Corts.

AHCB. 1.B. XXVI. Consell de Cent. Ordinacions originals.

AHCB. 1. C. III. Consellers. Política i guerra.

AHCB. 1. C. VI. Consellers. Imposicions.

AHCB. 1. C. XVII. Consellers. Testaments.

AHPNB

Bibliografia primària

Cortes de los antiguos Reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña. Madrid: Real Academia de la Historia, 1896.

Dietari de la Deputació del General de Catalunya. Barcelona: Diputació Provincial, 1977.

Hug Roger III: epistolari de guerra i exili del darrer comte de Pallars, 1451-1500. editat per Jaume Sobrequés i Callicó ; Ramon Sarobe i Huesca. Barcelona: Base, 2008.

Levantamiento y guerra de Cataluña en tiempo de Don Juan II : documentos relativos a aquellos sucesos. Próspero de Bofarull (ed.). Barcelona : Imprenta

del Archivo, 1859- (Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón).

Llibre de privilegis de Cervera. Ignasi Bages, (ed.). Barcelona: Fundació Noguera, 1991.

Llibre de privilegis de la vila i el terme de Terrassa (1228-1652). Teresa Cardellach i Giménez [et al.] (ed.). Barcelona : Fundació Noguera, 2006.

Llibre de privilegis de la vila de Puigcerdà. Sebastià Bonsom i Isern [et al.] (ed.). Barcelona: Fundació Noguera, 2007.

Llibre verd de Manresa (1218-1902). Marc Torras i Serra (ed.). Barcelona: Fundació Noguera, 1996.

Llibre vermell de la ciutat de Girona, 1188-1624. Griselda Juliol i Albertí (ed.). Girona: Ajuntament ; Fundació Noguera, 2001.

Manual de novells ardots, vulgarment apellat dietari de l'Antich Consell barceloní. Barcelona: Imprenta d'Henrich, 1892-1975.

Privilegios reales concedidos a la ciudad de Barcelona. Antonio M. Aragón y Mercedes Costa, ed. Barcelona: Archivo de la Corona de Aragón, 1971.

Els Privilegis de la vila d'Igualada. Joan Cruz i Rodríguez (ed.). Igualada: l'Ajuntament ; Abadia de Montserrat, 1990.

Rúbriques de Bruniquer: ceremonial dels magnífichs consellers y regiment de la ciutat de Barcelona. Barcelona: Impremta d'Henrich, 1912-1916.

Safont, Jaume. *Dietari o llibre de jornades, 1411-1484*. Barcelona: Fundació Noguera, 1992.

Los Usatges de Barcelona. Fernando Valls Taberner (ed.). Barcelona: PPU, 1984.

Bibliografia secundària

Adroer Tasis, Anna Maria; Feliu Montfort, Gaspar. *Història de la Taula de canvi de Barcelona: seu fundacional de la Caixa de Barcelona*. Barcelona: Caixa de Barcelona, 1989.

Alsina, Claudi; Gaspar Feliu, Lluís Marquet. *Pesos mides i mesures dels Països Catalans*. Barcelona: Curial, 1990.

Allmand, Christopher. *La Guerra de los cien años*. Barcelona: Crítica, 1990.

Aragó, A. M. (1974-1975) "Els Castells de Blanes i Palafolls i el vescomtat de Cabrera, el segle XIV," dins *Homenaje a Santiago Sobrequés Vidal. Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*. XXII, pp. 177-190.

Aragó, Carles d'. *Crónica de los reyes de Navarra*. José Yanguas y Miranda, ed. Valencia: [s.n.], 1971.

Archives des Pyrénées-Orientales. Table alphabétique de l'inventaire de la série B. Marcel Robin, (ed). Perpignan: Trilha, 1974.

Balaguer, Víctor. *Historia de Cataluña*. Madrid: Manuel Tello, 1886.

Balaguer, Víctor. *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*. Barcelona: Libr. de Salvador Manero, 1860-1863.

Banegas López, Ramón Agustí. *Aprovisionament de carn a la ciutat de Barcelona (segles XIV i XV)*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2007. [Consulta 10, juliol, 2012]

<http://hdl.handle.net/10803/2070>

Baron, Hans. "The florentine revival of the philosophy of the active political life," dins *In search of Florentine civic humanism: essays on the transition*

from medieval to modern thought. New Jersey: Princeton University Press, 1988. v. 1, pp. 134-157.

Batlle, Carme. *La Crisis social y económica de Barcelona a mediados del s. XV*. Barcelona: CSIC, 1973.

Beaune, Colette. *Naissance de la nation française*. Paris: Gallimard, 1991.

Berthe, Maurice. "Les Finances de la Generalitat de Catalogne 1382-1479". Diplôme d'études supérieurs. (inèdit)

Bestor, Jane Fare. (1996, july). "Bastardy and legitimacy in the formation of a regional state in Italy: the Estende succession", dins *Comparative studies in society and history*. v. 38, 3, pp. 549-585. [Consultat el 13.12.2011]

Botet i Siso, Joaquim. *Les Monedes catalanes*. Barcelona: Ed. Puvill, 1976.

Bourret, Christian. *Un Royaume "transpyrénéen"?: la tentative de la maison de Foix-Béarn-Albret à la fin du Moyen Âge*. [S.l.]: PyreGraph, 1998.

Bradbury, Jim. *The Medieval siege*. Woodbridge: The Boydell Press, 1992.

Brocà, Guillem de. *Historia del derecho de Cataluña especialmente del civil y exposicion de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el código civil de España y la jurisprudencia*. Barcelona: Generalitat. Departament de Justícia, 1987.

Broussolle, Jean. (1955) "Les impositions municipales de 1328 à 1462," dins *Estudios de historia moderna*, 5, pp. 3-164.

Cáceres Nevot, Juanjo. *Participació del consell municipal en l'aprovisionament cereal·ler de la ciutat de Barcelona (1301-1430)*. Tesis doctoral. Barcelona: Universitat de Barcelona. 2007 [Consultat el 14.12.2011]
<http://www.tdx.cat/TDX-0912107-084318>

Calmette, Joseph. *Histoire de Roussillon*. Paris: Ancienne librairie Fourne, 1918.

Calmette, Joseph. *Louis XI, Jean II et la révolution catalane*. Geneve: Slatkine reprint, 1977.

Calmette, Joseph. *La Question des Pyrénées et de la Marche d'Espagne au moyen-âge*. Paris: J.B. Janin, 1947.

Camós Cabruja, Luis (1946). "Un libro de la tesoreria real de Renato de Anjou," dins *Anuario de estudios gerundenses*, 1, pp. 55-93.

Capdeferro i Pla, Josep. *Joan Pere Fontanella (1575-1649) un advocat de luxe per a la ciutat de Girona*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2010. [Consultat el 17.10.2011]

<http://repositori.upf.edu/handle/10230/12021>

Capmany i Guillot, Josep. (2000) "La Guerra civil del s. XV a Eramprunyà," dins *Materials del Baix Llobregat*, 6, pp. 107-124. [Consultat el 27.3.2012]. <http://www.raco.cat/index.php/Materials/article/view/137309/188970>

Carbonell, Pere Miquel. *Cròniques d'Espanya*. Barcelona: Barcino, 1997.

Carreras Candi, Francesc. "La ciutat de Barcelona," dins *Geografia general de Catalunya*. Barcelona: Albert Martí, 1913-1928. v. 6.

Carreras Candi, Francesc. *Pere Joan Ferrer: militar i senyor del Maresme*. Mataró: Patronat Municipal de Cultura de Mataró; Alta fulla, 1987. (Facsimil de l'edició de 1892).

Carrol, Margaret D. (1993), "In the name of God and profit" Jan van Eyck Arnolfini portrait," dins *Representations*. 44, Autumn, pp. 96-132.

Els Castells catalans. Barcelona: Rafael Dalmau, 1967.

Chevalier, B. "La fiscalité urbaine en France un champ d'expérience pour la fiscalité d'état", dins *Col·loqui corona, municipis i fiscalitat a la baixa edat mitjana*. Lleida: Quaderns de l'Institut, 1997, pp. 61-78.

Chía, Julián de. *Bandos y bandoleros en Gerona*. Girona: Impr. y Librería de Paciano Torres, 1888-1890.

Coll, Núria. *Doña Juana Enríquez: lugarteniente real en Cataluña*. Barcelona: CSIC, 1953.

Comellas i Solé, Jordi. (1997). "L'abastament d'una ciutat en temps de guerra: el setge de Barcelona de 1472," dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 18, pp. 451-471.

Contamine, Philippe. *Guerre, état, et société: étude sur les armes du roi de France, 1337-1494*. Paris, 1972.

Coroleu Inglada, Josep; Pella Forgas, Josep. *Las Cortes catalanas: estudio jurídico y comparativo de su organización*. 2a ed. Barcelona: Imprenta de la Revista Histórica Latina, 1876.

Coroleu Inglada, Josep; Pella Forgas, Josep. *Los Fueros de Cataluña: descripción comentada de la Constitución histórica del Principado, sus instituciones políticas y administrativas y sus libertades tradicionales, con la relación de muchas revoluciones, escenas y anécdotas curiosas, palabras y hechos notables de catalanes ilustres y el estudio comparativo de esta Constitución parangonada con las de todas las naciones, incluso las forales de Navarra y las Provincias Vascongadas*. Barcelona: Luis Tasso, 1878

Crusafont, Miquel; García Garrido, M.; Balaguer, Anna M. *Historia de la moneda catalana*. Barcelona: Caixa de Barcelona, 1986.

Crusafont i Sabater, M. *Història de la moneda catalana: interpretació i criteris metodològics*. Barcelona: Crítica, 1996.

Cuadrada, Coral, "Els Greuges del sacramental en les Corts catalanes", dins *Les Corts a Catalunya: actes del Congrés d'Historia Institucional*. Barcelona : Departament de Cultura, 1991, pp. 208-216.

Cuadrada, Coral, "El Sacramental i les franqueses del Vallès i del Maresme a l'edat mitjana", dins, *XXXIII Assamblea Intercomarcal d'Estudiosos*, Granollers: Museu de Granollers. Centre d'Estudis, 1987, pp. 203-217.

Cuvillier, Jean Pierre. "Noblesse sicilienne, noblesse aragonaise et blés sicilien en 1392-1408," dins *La Corona d'Aragona e il Mediterraneo: aspetti e problemi cointi da Alfonso il Magnanimo e Ferdinando il Cattolico (1416-1516): IX Congresso di Storia della Corona d'Aragona. Napoli, 11-15 aprile 1973*. Palermo: Accademia di scienze lettere e arti, 1984, 3, pp.75-119.

Desdevises du Dezert. *Don Carlos, príncipe de Viana*. Pamplona: Gobierno de Navarra, 1999.

Despuig, Cristòfol. *Los Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Joan Tres (ed.). Barcelona: Curial, 1996.

Duran, Eulàlia.. (2003). "La ciutat ideal," dins *Barcelona. Quaderns d'història*. 9, pp. 253-267.

Durán, Eulàlia. (1988). "El comienzo de la modernidad", dins *Cuenta y razón*, 36, pp. 25-32. [Consultat el 14.12.2011]

http://www.cuentayrazon.org/revista/pdf/036/Num036_003.pdf

Duran i Sanpere, Agustí. *Barcelona i la seva història: la societat i l'organització del treball*. Barcelona: Curial, 1973.

Elías de Tejada, Francisco. *Las Doctrinas políticas en la Catalunya medieval*. Barcelona: Aymà, 1950.

Espino López, Antonio. *Catalunya durante el reinado de Carlos II: política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 1999.

Espino López, Antonio. (1997). "¿Existió un ejército catalán en la época moderna?", dins *Manuscrits*, 15, pp. 115-120. [Consultat el 14.12.2011]

<http://ddd.uab.cat/pub/manuscrits/02132397n15p115.pdf>

Estepa, Carlos (1981) "Algunes consideracions de la crisi econòmica catalana a la baixa edat mitjana i les ciutats comercials mediterrànies," dins *Acta historica et archaeologica mediaevalia*, 2, pp. 143-153.

Ettlinger, Helen S. (Winter 1994) "Visibilis et invisibilis: the mistress in Italian Renaissance court society," dins *Renaissance Quarterly*. v. 17, 4, pp. 770-792. [Consultat el 14.12.2011]

<http://www.jstor.org/stable/2863216>

Favier, Jean. *Louis XI*. Paris: Fayard, 2001.

Feliu, Gaspar. (2004). "La crisis catalana de la edad media: estado de la cuestión," dins *Hispania*. LXIV/2, 217, pp. 435-466. [Consultat el 13.12.2011]

<http://hispania.revistas.csic.es/index.php/hispania/article/view/184/187>

Feliu, Gaspar. (1992). "El Pes econòmic de la remença i dels mals usos," dins *Anuario de estudios medievales*. 22, pp. 145-159.

Feliu de la Peña, Narcís. *Anales de Cataluña y epílogo breve de los progresos, y famosos hechos de la nación*. Lib. XVII. Cap. V. Barcelona: Juan Pablo Martí, 1709.

Fernández Torregrosa, A. (1952). "Política exterior de Juan II de Aragón," *Estudios de historia moderna*. 2., pp. 99-132.

Fernández i Trabal, Josep. (2002) "El conflicte remença en la Catalunya del segle XV (1388-1486)", *Afers: fulls de recerca*, 42-43, pp. 587-624.

Fernández i Trabal, Josep. *Una Família catalana medieval: els Bell-lloch de Girona, 1267-1533*. Girona: Ajuntament de Girona ; Barcelona: Abadia de Montserrat, 1995.

Ferrer Mallol, M. Teresa. *L'Associació de municipis a l'edat mitjana: el carreratge de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament, 1999.

Ferrer Mallol, M. Teresa. (2000). "La Organización militar en Cataluña en la edad media," dins *Revista de historia militar*, n. extra), pp. 119-222. [Consultat el 14.12.2011]

http://digital.csic.es/bitstream/10261/24290/1/Ferrer_Organitzaci%C3%B3_Militar.pdf

Ferrer Mallol, M. Teresa. (1970-1971). "El Patrimoni reial i la recuperació dels senyorijs jurisdiccionalis en els estats catalano-aragonesos a la fi del s. XIV," dins *Anuario de estudios medievales*, 7, pp. 351-449. [Consultat el 14.12.2011]

<http://digital.csic.es/handle/10261/24686>

Ferrer Mallol, M. Teresa. (1995). "El Sagramental: una milícia camperola dirigida per Barcelona," dins *Barcelona quaderns d'història*, 1, pp. 61-70. [Consultat el 14.12.2011]

<http://hdl.handle.net/10261/21715>

Ferro, Víctor. *El Dret públic català. Les Institucions a Catalunya fins al decret de Nova Planta*. Vic: Eumo, 1998.

Fontana i Lázaro, Josep, "Representativitat política i progrés socials: una proposta interpretativa," dins *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de la Història de les Institucions Representatives i*

Parlamentàries, Barcelona: Museu d'Història de Catalunya; Parlament de Catalunya, 2003. V. 1, pp. 11-20.

Fonseca, Luis Adao. "As finanças reais no governo do condestable Pedro de Portugal em Barcelona, 1464-1466," dins *XVII Congrès de la Corona d'Aragó*. Barcelona: UB, 2003. v. 3, pp. 351-355.

Fonseca, Luis Adao. *O Condestável D. Pedro de Portugal*. Porto: Instituto Nacional d'Investigação Científica, 1982.

Fort Melià, Concepció. "La Diputación de Catalunya y los payeses de remença: la sentencia arbitral de Barcelona, 1463," dins *Homenaje a Jaime Vicens Vives*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1965. T.1, pp. 431-444.

Gay Escoda, Josep Maria. "La Creació del dret a Corts i el control institucional de la seva observança," dins *Les Corts a Catalunya: actes del Congrès d'història institucional*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1991, pp.92-96.

Ginebra Molins, Maria Esperança. (2004). "La qualitat civil de català: domicili i residència versus veïnatge civil," dins *Revista de dret privat de Catalunya*. Barcelona: IEC, pp. 13-43. [Consultat el 16.12.2011]

<http://publicacions.iec.cat/repository/pdf/00000021/00000018.pdf>

González Fernández, Mónica. "L'Observança de les lleis per mitjà des processos de Corts: des de la constitució Poch valria (1481) fins a la creació del Tribunal de Contrafaccions (1705-1706)", dins *53 congrés de la Comissió Internacional per a l'estudi de la Història de les Institucions Representatives i Parlamentàries, 3-6 setembre 2003*. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2003. v. 1, pp. 610-626.

Grau Fernández, Ramon. "Joan Fivaller, Ferran I i les imposicions de Barcelona: repàs a un mite històric, (1996), dins *Barcelona: quaderns d'història*, 2-3, pp. 53-99.

Heers, Jacques. *Gênes au XVe siècle: civilisation, méditerranéenne, grand capitalisme, et capitalisme populaire*. Paris: Flammarion, 1971.

Hernández, Bernat (1996). "Un assaig de reforma del sistema fisco-financer de la monarquia a Catalunya: l'impost del quint sobre les imposicions locals, 1580-1640," *Manuscrit*, 14, pp 297-319.

Hernández Cardona, Xavier. *La Defensa de la terra. Història militar de Catalunya: aproximació didàctica*. Barcelona: Rafael Dalmau, 2003.

Hildesheimer, Bernard. *Les Assemblées générales des communautés de Provence*. Thèse pour le doctorat présenté et soutenue le 6 avril 1935. Paris: A. Pedone, 1935.

Hinojosa, Eduardo. *El Régimen señorial y la cuestión agraria en Catalunya durante la edad media*. Pamplona: Urgoiti, 2003.

Història agrària dels Països catalans. Emili Giralt (ed.). Barcelona: Fundació catalana per a la recerca, 2004-2008.

Història de la Generalitat de Catalunya: dels orígens medievals a l'actualitat, 650 anys. M. Teresa Ferrer Mallol (dir.). Barcelona: Generalitat de Catalunya. Institut d'Estudis Catalans, 2011.

Hocquet, Jean-Claude. *Le Sel et le pouvoir de l'an mil à la Révolution française*. Paris: Albin Michel, 1985.

Holzgreffe, J.L. (1989) "The origins of international relations theory," dins *Review of International Studies*, 15, 1, pp. 11-26.

Homs i Brugarolas, Mercè. *El Sindicat remença de l'any 1448*. Girona: Ajuntament de Girona, 2005.

Hurwich, Judith J. (Fall, 2003). "Bastards in the German nobility in the fifteenth and early sixteenth century: evidence from the Zimmerische Chronik," dins *The Sixteenth Century Journal*. 34, 3, pp. 707-727. [Consultat el 16.12.2011]

<http://www.jstor.org/pss/20061530>

Iglesia Ferreiro, Aquilino. (1984). "La Constitució de 1283", dins *L'Avenç*, 74, pp. 44-50.

Iglésies, Josep. "Com es feia un fogatge?," dins *VII Assamblea internacional d'estudiosos a Montblanc*, 1966. Granollers: Monblanc, 1967, pp. 139-160.

Iglésies, Josep. (1962) "El Fogatge de 1365-1370: contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV," dins *Memorias de la Real academia de ciencias y artes de Barcelona*. 3ª época, n. 694, v. XXXIV, n. 11, pp. 249-356.

Iglésies, Josep. *El Fogatge de 1497*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1991.

Ilardi, Vicent. (1959). "The Italian league, Francesco Sforza, and Charles VII, 1454-1461" dins, *Studies in the Renaissance*, 6, pp. 129-166. [Consultat el 16.12.2011]

<http://www.jstor.org/pss/2857185>

Indiano, Jordi. (2005). "Introducció a la presència portuguesa en terres gironines durant la guerra civil catalana del s. XV, 1462-1472", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. XLVI, pp. 83-97.

Juncosa Bonet, Eduard. "Pensar el pacto en la Corona de Aragón: Francesc Eiximenis y el Dotzè del Crestià," dins *Avant le Contrat social: le contrat politique dans l'Occident médiéval XIIIe-XVe siècle*. François Foronda (ed.). Paris: Publications de la Sorbonne, 2011, pp. 451-480.

Kagay, Donald J. *War, government, and society in the medieval crown of Aragon*. Alershot: Ashgate, 2007.

Kekewich, Margaret. *The Good king: René of Anjou and fifteenth century Europe*. London: Palgrave Macmillan, 2008.

Küchler, Winfred. *Les Finances de la Corona d'Aragó al s.XV: regnats d'Alfons V i Joan II*. Valencia: Generalitat Valenciana, 1997.

Ladero Quesada, Miguel Àngel "Les revenues du sel en Castille," dins *Le roi, le marchand, et le sel: actes de la table ronde: l'impôt du sel en Europe XIIIe-XVIIIe siècle*. Salines Royale d'Arc et Sevans, 1986, pp. 77-98.

Lalinde Abadía, Jesús. *La Gobernación general en la Corona de Aragón*. Madrid: CSIC, 1969.

Lalinde Abadía, Jesús. *La Institución virreinal en Cataluña, 1471-1716*. Barcelona: Instituto de Estudios Mediterráneos, 1964.

Lalinde Abadía, Jesús. "La "Purga de taula"", dins *Homenaje a Jaime Vicens Vives*. Barcelona: Universidad de Barcelona. Facultad de Filosofía y Letras., 1965, v. 1, pp. 499-520.

Lalinde Abadía, Jesús. (1960). "Virreyes y lugartenientes medievales en la Corona de Aragón," dins *Cuadernos de Historia de España*. Barcelona: UB, XXXI-XXXII, pp. 98-172

Lladonosa Pujol, Josep. *Història de la ciutat de Lleida*. Barcelona: Curial, 1980.

Lladonosa Pujol, Josep. *El Sitio de Lérida de 1464: en tiempos de Juan II de Aragón*. Lérida: Amigos de los Museos de Lérida. Sección de bibliófilos, 1945.

Lluch Bramon, Rosa. (2003-2004). "1457: supressió dels mals usos?," dins *Estudis d'història agrària*. 16, pp. 61-68. [Consultat el 16.12.2011]

<http://www.ere.ub.es/publicacions/1457-supressio-dels-mals-usos>

Lluch Bramon, Rosa. "Els remences de l'Almoïna del Pa de la Seu de Girona (segles XIV i XV)". Tesi doctoral defensada a la Universitat de Girona 24-11-2003. (publicada com: *Els remences : la senyoria de l'Almoïna de Girona als segles XIV i XV*. Girona: Documenta Universitaria, 2005).

Madurell i Marimon, Josep M. "Els sacramentals del Vallès, Maresme i Llobregat: contribució a la seva història", dins *VII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó*. Barcelona, 1962, v. III, pp. 183-192.

Malartic, Yves. "Le Sel en Catalogne, XIII-XV siècles," dins *Les Pays de la Méditerranée occidentale au moyen age, études et recherches: actes du 106 Congrès National des Sociétés Savantes: Perpignan: 1981, Section de Philologie et Histoire jusqu'à 1610*. Paris: CHTS, 1983, pp.181-200.

Martín, José Luis. *Economía y sociedad en los reinos hispánicos*. Barcelona: El Albir, 1983.

Martín, José Luis. (1966). "Nacionalización de la sal y aranceles extraordinarios en Cataluña, 1365-1367," dins *Anuario de estudios medievales*, 3, pp. 515-524.

Martínez Ferrando, J. Ernesto. (1952). "Caballeros portugueses en el alzamiento de la Generalidad," dins *Hispania*. T. XII, XLVI, pp. 107-110.

Martínez Ferrando, J. Ernesto, (1984-1985). "Datos para el estudio de la cancillería de los príncipes que disputaron la corona a Juan II de Aragón" dins, *Acta historica et archaeologica mediaevalia*. n. 5-6, pp. 225-241.

Martínez Ferrando, J. Ernesto. *Nueva visión y síntesis del gobierno intruso de Renato de Anjou*. Barcelona: Real Academia de Bones Lletres, 1941.

Martínez Ferrando, J. Ernesto. *Pere de Portugal "rei dels catalans"*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1960.

Martínez Ferrando, J. Ernesto, *Tragedia del insigne condestable don Pedro de Portugal*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1942.

Masià de Ros, Àngels. *Gerona en la guerra civil en tiempo de Juan II*. Madrid: CSIC. Instituto Jerónimo de Zurita, 1943.

Masferrer Domingo, Aniceto. *La Pena de infamia en el derecho histórico español: contribución al estudio de la tradición penal europea en el marco del ius comune*. Madrid: Dykinson, 2001.

Meniz Márquez, Catalina. "Vente et impôt du sel en Catalogne, les salines de Cardona," dins *Le roi, le marchand, et le sel: actes de la table ronde: l'impôt du sel en Europe XIIIe-XVIIIe siècle*. Salines Royale d'Arc et Sevans, 1986, pp. 99-104.

Mockler, Antony. *Mercenaries*. London: Macdonald, 1969.

Montagut i Estragués, Tomàs de. "Les Corts Generals de la Corona d'Aragó", dins *Felipe II y el Mediterráneo*. Madrid: Sociedad Estatal para la Commemoración de los Centenarios de Felipe II y Carlos V, 1999, v. 4, pp. 121-138.

Montagut i Estragués, Tomàs de. "La Justicia en la Corona de Aragón," dins *La Administración de justicia en la historia de España: actas de las III Jornadas de Castilla-La Mancha sobre investigación en archivos: Archivo histórico provincial de Guadalajara: Guadalajara 11-14 de noviembre 1997*. Guadalajara: Junta de Comunidades Castilla-La Mancha, 1999, T. 2, pp. 672-683.

Montagut i Estragués, Tomàs de. (1989). "Pactisme o absolutisme a Catalunya: les grans institucions de govern, s.XV-XVI" dins *Anuario de estudios medievales*. Barcelona: CSIC. 19, pp. 669-680.

Montsalvatge i Fossas, Francesc. *Història de la guerra social dels remenses*. Olot: Impr. y lib. Juan Bonet, 1906.

Morelló Baget, Jordi. *La Fiscalitat i deute públic en dues viles del Camp de Tarragona: Reus i Valls s. XIV-XV*, Barcelona: CSIC, 2001.

Muxella i Prat, Imma. "Jaume Vicens Vives i la guerra civil del segle XV," dins *Revisió historiogràfica de Jaume Vicens Vives*. Cabrera de Mar: Galerada, 2010, pp. 79-104.

Muxella i Prat, Imma. (2008). "Mar i institucions: un episodi corsari en temps de crisi, 1459-1461," dins *Pedralbes: revista d'història moderna*. n. 28, v. 2. pp. 281-296. [Consultat el 27-10-2011]

<http://www.raco.cat/index.php/Pedralbes/article/view/234557/316846>

Muxella i Prat, Imma. "L'usatge *Princeps namque* a la guerra civil del segle XV, 1462-1472", [Treball de DEA]. Universitat de Barcelona. Facultat de Geografia i Història, 2005.

Nader, Helen. *Los Mendoza y el renacimiento español*. Guadalajara: Institución Provincial de Cultura Marqués de Santillana, 1986.

Naef, Werner. *La idea del estado en la edad moderna*. Granada: Comares, 2005.

Narbona Vizcaino, Rafael. "La Corona d'Aragó al segle XV: la monarquia i els regnes," dins *Història de la Corona d'Aragó*. Barcelona: Edicions 62, 2007.

Negre Pestell, Pelai. (1965) "El linaje de los Requesens," dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*. X, pp. 25-145.

Oleart, Oriol. (1995). "La terra davant del monarca", dins *Anuario de estudios medievales*, 25/2, pp. 593-615.

Oliva i Ricós, Benet. *La Petita noblesa del Maresme. Tres trajectòries: Des Bosc, Ferrer i Sala, s. XIV-XVII*. Barcelona: Caixa d'Estalvis Laietana, 2002.

Ortí Gost, Pere. (2007) "Les finances municipals de la Barcelona dels segles XIV i XV: del censal a la Taula de canvi," dins *Barcelona: quaderns d'història*, 13, pp. 257-282.

Parker, Geoffrey. *La Revolución militar: las innovaciones militares y el apogeo de Occidente, 1500-1800*. Barcelona: Crítica, 1990

Passola Palmada, Josep. *Consell de Cent i la Taula de canvi: creació i desenvolupament del banc municipal de Barcelona*. Barcelona, 1999.

Peláez, Manuel J. *Catalunya després de la guerra civil del s XV*. Barcelona: Curial, 1981.

Pella i Forgas, Josep. *Historia del Ampurdán*. 2^a ed. Olot, 1980 (ed. facsímil de Barcelona: Luis Tasso y Serra, 1883).

Pennington, Kenneth. *The Prince and the law, 1200-1600: sovereignty and rights in the western legal tradition*. Berkeley: University of California Press, 1993.

Péres Unzueta, Jaume. *El Sometent a través de la història*. Barcelona: Joaquim Horta, 1924.

Pi i Arimón, Andreu Avel·lí. *Barcelona antigua y moderna*. Barcelona: Gorchs, 1958.

Pocquet de Haut-Jussé. B.A. (1961). "Une idéé politique de Louis XI: la sujétion éclipse la vassalité", *Revue historique*. Jul. 226, pp. 383-398. [Consultat el 17.12.2011]

<http://www.jstor.org/pss/40949500>

Pollard, A.J. *The Wars of the Roses*. Houndmills: Macmillan, 1995.

Pons i Guri, Josep M. "Catalunya en els comentaris d'Enea Silvio Piccolomini: catalans en defensa de les seves institucions," dins *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 2006. V. 4, pp. 171-192.

Pons i Guri, Josep Maria, "Documents de fogatges de Montclús i de Montseny, s. XIV," dins *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 1989. V. 1, pp. 221-254.

Pons i Guri, J.M. (2001) "Les jurisdiccions dels vescomtats de Cabrera i de Bas, l'any 1527", dins *Revista de dret històric català*, 1, pp. 155-244.

Pons i Guri, Josep Maria, "Motivacions jurídiques de la sentència arbitral de Guadalupe," dins *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 1989. V. 3, pp. 261-282

Pons i Guri, Josep Maria, "Producció del dret paccionat al vescomtat de Cabrera," dins *Recull d'estudis d'història jurídica catalana*. Barcelona: Fundació Noguera, 1989. V. 4, pp. 251-275.

Poujade, Patrice. *Le Voisin et le migrant: hommes et circulations dans les Pyrénées modernes, XVIe-XIXe siècle*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2001.

Procter, Evelyn S. (1936). "The Development of the Catalan Corts in thirteenth century," dins *Estudis universitaris catalans*, 22, pp. 525-546.

Pujades, Jeroni. *Dietari de Jeroni Pujades*. Josep M. Casas Homs (ed.). Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1976.

Reglà i Campistol, Joan. (1951). "La cuestión de los Pirineos a comienzos de la edad moderna: el intento imperialista de Gastón de Foix," dins *Estudios de Historia moderna*.1, pp. 1-30.

Representaciones las dos de la ciudad de Barcelona y brazo militar del Principado de Cataluña a la reyna nuestra señora (que Dios guarde) i Junta de Gobierno Universal de la monarquía en orden a la formalidad del ejercicio de la iurisdicción contenciosa practicada dende el dia 10. de diciembre 1700 por el príncipe Darmestat, lugarteniente y capitán general que fue en aquel Principado ... [Barcelona: s.n., 1701].

Ribalta i Haro, Jaume. "Ferran II vs Hug Roger III: *crimen laesae maiestatis in primo capite*," dins *Senyor en les muntanyes: procés polític a Hug Roger III darrer comte de Pallars*. Lleida: Pagès, 2002, pp. 215-269.

Richou Llimona, Montserrat. "El Baix Maresme a l'època baix medieval," tesi doctoral dirigida per Antoni Riera Melis. Universitat de Barcelona, 2007.

Riera Fortiana, Enrique (1976) "Etapa barcelonesa del condado de Ampurias: 1409-1456," dins *Annals de l'Institut d'Estudis Empurdanesos*. V. 11, pp. 261-285.

Riera i Viader, Sebastià. "La Potestat del Consell de Cent de Barcelona en matèria de justícia criminal: el "juï de prohoms" (1442-1515)", dins *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 al decret de Nova Planta : XVII Congrès d'Història de la Corona d'Aragó*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2000. V. 3, pp. 789-802.

Riquer, Martí de. *Quinze generacions d'una família catalana*. Barcelona: Planeta, 1979.

Riu i Riu, Manel. "La primera revolta dels segadors i la justícia a la Catalunya del s. XIV," dins *Studia historica et philologica in honorem M. Batllori*. Roma, 1984. pp. 411-416.

Rogers, Clifford J. *The Military revolution debate: readings on the military transformation of early modern Europe*. Boulder: Westview Press, 1995.

Rovira i Virgili, Antoni. *Historia de Catalunya*. Bilbao: Gran enciclopedia basca, 1978.

Ryder, Alan. *The Wreck of Catalonia: civil war in the fifteenth century*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

Sáiz Serrano, Jorge. *Guerra y nobleza en la Corona de Aragón: la caballería en los ejércitos del rey, siglos XIV y XV*. València: Universitat de València. Servei de Publicacions, 2003.

Sánchez Aragonés, Luisa Maria. *Las Cortes de la Corona de Aragón durante el reinado de Juan II, 1458-1479: monarquía, ciudades y relaciones entre el poder y los súbditos*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 2004.

Sánchez Martínez, Manuel. "Una Aproximación a la estructura del dominio real en Cataluña (siglo XV): "capbreu o memorial de les rendes e drets reys" de 1440-1444", dins *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*. Barcelona: CSIC, 1993, pp. 385-454.

Sánchez Martínez, Manuel. (2001). "La Convocatoria de l'usatge Princeps namque en 1368 y sus repercusiones en la ciudad de Barcelona", dins *Barcelona Quaderns d'història*, 4, pp. 79-107. [Consultat el 17.12.2011].
<http://www.raco.cat/index.php/BCNQuadernsHistoria/article/viewFile/105195/134504>

Sánchez Martínez, Manuel. "Defensar lo Principat de Catalunya," dins *Pagar al rey en la Corona d'Aragó durante el siglo XIV*. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2003.

Sánchez Martínez, Manuel. *El Naixement de la fiscalitat d'estat a Catalunya, s.XII-XIV*. Vic: Eumo, 1995.

Sánchez Martínez, Manuel. (2001). "La Presión fiscal en un año difícil: Catalunya a mediados de 1374-miados de 1375," *Mayurqa*, 27, pp. 25-45. [Consultat el 17.12.2011]

<http://www.raco.cat/index.php/Mayurqa/article/viewFile/119214/156536>

Sánchez de Movellán Torent, Isabel. *La Diputació del General de Catalunya, 1413-1470*. Barcelona: IEC, 2004.

Sanpere i Miquel, Salvador. *Barcelona: son passat, present i porvenir, memòria històrica, filosòfica i social*. Barcelona: Establiment Tipogràfic de la Renaixensa, 1878.

Santandreu, Maria Dolors. (2009). "Aportacions a al història de les muralles i el Palau Reial de Berga," dins *L'Erol*. 100, p. 10-14. [Consultat el 17.12.2011].
<http://www.raco.cat/index.php/Erol/article/view/199828/267313>

Sarret i Arbós, Joaquim. *Història de Manresa*. Manresa: Impremta i enquadernacions de Sant Josep, 1921.

See, Heri. *Louis XI et les villes*. Genève: Slatkine reprint, 1974.

Segura, Joan. *Història d'Igualada*. Barcelona: Eugeni Subirana, 1907.

Serra Belabre, Maria Lluïsa. "Establecimiento del régimen de insaculación en Menorca bajo el reinado de Alfonso el Magnánimo". *IV Congreso de la Corona de Aragón*; Palma de Mallorca. Barcelona: Comisión Permanente de los Congresos de la Corona de Aragón, 1970, pp. 305-329

Serra Clota, Assumpta. (1999). "Reaccions senyorials a la crisi agrària a Catalunya durant la Baixa edat mitjana: els remences," dins *Anuario de Estudios Medievales*, 29, pp. 1005-1042.

Serra i Puig, Eva. (2009), "El Debat de la vicerègia (1700-1701): batalla judicialista o conflicte polític?". *Revista de dret històric català*, 7, pp. 135-148. [Consultat el 17.12.2011]

<http://www.raco.cat/index.php/RevistaDretHistoric/article/view/152894/204794>

Serra i Puig, Eva. "Les Galeres del General: només una política de defensa?," dins *Actes del III Congrés d'història marítima, 22-24 de novembre de 2006*. Barcelona: Museu marítim, 2006 [publicació en CD].

Serra i Puig, Eva. (1980) "El Règim feudal català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe," dins *Recerques*, n. 10, pp.17-32. [Consultat el 17.12.2011].

<http://www.raco.cat/index.php/Recerques/article/view/137571/241364>

Smith, Mack. *Storia della Sicilia medievale e moderna*. Roma: Laterza, 1990

Sobrequés i Callicó, Jaume. (1979) "Aspectes de la política fiscal de la Diputació del General al segle XV: la qüestió de la sal a l'Empordà durant la guerra civil," dins *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*. V. 25, pp. 407-448. [Consultat el 17.12.2011]

<http://www.raco.cat/index.php/AnnalsGironins/article/viewFile/53907/64329>

Sobrequés i Callicó, Jaume. (1969). "La Bandera de Barcelona durant la campanya de 1462," dins *Estudis d'història medieval*, n. 1, pp. 106-108.

Sobrequés Callicó, Jaume. *Enric IV de Castella: Senyor del Principat de Catalunya*. Barcelona: Rafel Dalmau, 1989.

Sobrequés i Callicó, Jaume "Extraterritorialitat del poder polític del Consell de Cent durant la guerra civil catalana del segle XV," dins *XVII Congrés de la*

Corona d'Aragó. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2003. V. 3. pp. 923-936.

Sobrequés i Callicó, Jaume i Sarobe i Huesca, Ramon. *Hug Roger III, epistolari de guerra i exili del darrer comte de Pallars: 1451-1500*. Barcelona: Base, 2008.

Sobrequés i Callicó, Jaume. (2005). "El Primer memorial de greuges del catalanisme polític: l'ambaixada de la Diputació del General i del Consell del Principat a Joan II 1460-1461", dins *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, 16, pp. 9-35. [Consultat el 17.12.2011]

<http://vivianita.cadiretes.cesca.cat/index.php/ButlletiSCEH/article/view/148926>

Sobrequés i Vidal, Santiago; Sobrequés Callicó, Jaume. *La Guerra civil catalana del segle XV: estudis sobre la crisi social i econòmica de la Baixa Edat Mitjana*. Barcelona: Edicions 62, 1987.

Sobrequés i Vidal, Santiago. *Joan Margarit i Pau: la tràgica fi de l'edat mitjana a Catalunya*. Girona: Base, 2007.

Sobrequés i Vidal, Santiago. (1952) "La Leyenda y la historia en el sitio de Gerona de 1462", dins *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, pp. 267-349.

Sobrequés i Vidal, Santiago. (1952) "Los Orígenes de la revolución catalana del siglo XV. Las Cortes de Barcelona de 1454-1458," dins *Estudios de historia moderna*, n.2, pp. 3-96.

Sobrequés i Vidal, Santiago. *El Setge de la força de Girona, 1462*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1462.

Soldevila, Ferran. *Història de Catalunya*. Barcelona: Alpha, 1962.

Solé i Cot, Sebastià. *La Nova Planta i l'organització política del pla de Barcelona*. Barcelona: l'Ajuntament, 2001.

Solervicens, Josep. *El Diàleg renaixentista: Joan Lluís Vives, Cristòfor Despuig, Lluís del Milà, Antoni Agustí*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997.

Solon, Paul D. (1972). "Popular response to standing military forces in fifteenth-century France," dins *Studies in the Renaissance*, v. 19, pp. 78-111. [Consultat el 17.12.2011]

<http://www.jstor.org/pss/2857088>

Solsona Climent, Francina. (1963). "Aspectos de la dominación angevina en Cataluña," dins *Cuadernos de historia Jerónimo Zurita*, 14/15, pp. 31-54. [Consultat el 17.12.2011]

<http://ifc.dpz.es/recursos/publicaciones/03/52/2solsona.pdf>

Tate, Robert. (Jan. 1952). "Joan Margarit i Pau, bishop of Gerona". *Speculum*. v.27, 1, pp. 28-42. [Consultat el 17.12.2011]

<http://www.jstor.org/pss/2855292>

Tate, Robert B. *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona*. Barcelona: Curial, 1976.

Terradas i Saborit, Ignasi. *Justicia vindicativa: de la ofensa e indefensión a la imprecación y el oráculo, la vindicta y el talió, la ordalía y el juramento, la composición y la reconciliación*. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 2008.

Thomson, Janice E. *Mercenaries, pirates and sovereigns: state-building and extraterritorial violence in early modern Europe*. Princeton: Princeton University Press, 1994.

Treppo, Mario del. *Els Mercaders catalans i l'expansió de la Corona Catalana-aragonesa*. Barcelona: Curial, 1976.

Turull Rubinat, Max. "El Impuesto directo en los municipios catalanes medievales", dins *Finanzas y fiscalidad municipal*. León: Fundación Sánchez-Albornoz, 1997. pp. 73-133.

Urgell Hernández, Ricard. *El Regne de Mallorca a l'època de Joan II: la guerra civil i les seves repercussions*. Mallorca: El Tall, 1997.

Verdés Pijuan, Pere. (2007). "Barcelona capital del mercat del deute públic català," dins *Barcelona quaderns d'història*. 13, pp. 283-312.

Verdés Pijuan, Pere. "Les villes catalanes, pendant la guerre civile, 1462-1472", dins *Villes en guerre: actes du colloque tenu à l'Université de Provence (Aix en Provence, 8-9 jun 2006)*, sous la direction de Chrisiane Raynaud. Aix-en-Provence: Publications de l'Université de Provence, 2008. pp. 161-184.

Vic, Claude de; Vaissete, Joseph. *Histoire générale de Languedoc*. Nîmes: C. Lacour, 1994.

Vicens Vives, Jaume. "Cataluña a mediados del siglo XV: discurso de ingreso en la Academia de Buenas Letras, 9 de diciembre de 1456," dins *Obra dispersa*. Barcelona: Ed. Vicens-Vives, 1967. V. 1, pp. 172-219.

Vicens Vives, Jaume. *Ferran II i la ciutat de Barcelona, 1479-1516*. Barcelona: Tipografia Emporium, 1936-1937.

Vicens Vives, Jaume. *El Gran sindicato remensa, 1488-1508*. Madrid: CSIC, 1954.

Vicens Vives, Jaume. *Historia de los remensas en el siglo XV*. Barcelona: Vicens-Vives, 1978.

Vicens Vives, Jaume. *Juan II de Aragón, 1398-1479, monarquía y revolución en la España del s. XV*. Sangüesa: Urgoiti, 2003.

Vicens Vives, Jaume. "Política mediterrània italiana de Joan II d'Aragó entre 1458-1462," dins *Obra dispersa*. Barcelona: Editorial Vicens-Vives, 1967. V. 1, pp. 109-117.

Vicens Vives, Jaume. *Els Trastàmars*. Barcelona: Vicens-Vives, 1980.

Vicens Vives, Jaume. "La Trayectoria mediterránea del príncipe de Viana", dins *Obra dispersa*. Barcelona: Vicens Vives, 1967. V. 1. pp. 86-91.

Vilar, Pierre. (1959)."Le Declin catalan du bas moyen-age: hypothèse sur sa chronologie", dins *Estudios de historia moderna*. 6, pp. 3-68.

Villanueva López, Jesús. *Concepto de soberanía en las polémicas previas a la revuelta catalana de 1640* Barcelona: UAB, 2002. [Consultat el 31.08.2011]

<http://www.tdx.cat/handle/10803/4796>

Villanueva López, Jesús. (Gener 1995). "El Debat sobre la constitució de l'observança a les Corts catalanes de 1626-1632," dins *Manuscrits*, 13, pp. 247-272. [Consultat el 17.12.2011]

<http://ddd.uab.cat/record/39501>

Zurita, Jerónimo. *Anales de la Corona de Aragón*. Zaragoza: Institución Fernando el Católico, 1967.

PART 7

ANNEX DOCUMENTAL

Capitulació de Vilafranca.

Carta d'acceptació de la corona per part de Renat d'Anjou.

Carta del rei Renat nomenant Joan de Calàbria com a lloctinent.

Limitacions a la lloctinència de Joan de Calàbria, lloctinent general de Catalunya.

Crida del privilegi concedit a la Taula de canvi concedit per Joan de Lorena.

Carta que acompanyava als llistats de focs preparat per commutar la crida Princeps Namque de 1464.

Reforma de la subvenció dels cavalls. Datada a Barcelona 15/12/1470.

Records de les coses deius escrites.

ANNEX DOCUMENTAL

Capitulació de Vilafranca

ACA. Generalitat N-933; una altra text apareix a Generalitat Vària 235 432 A-La resposta de la reina amb les objeccions als capítol són al 432B [Publicada a la CodoinACA]

225r// Senyor molt alt e molt excel·lent,

Inextimable és lo bé procehïnt del compost orde e repòs de la cosa pública, lo qual precípuament està en uniformitat e concòrdia del cap ab lo cors e membres de aquella. E, com per la disparitat e discordància de aquells immensurables mals pervenen així per la unitat, orde, e acordat voler divinals, béns, augments, e multiplicació de poques coses en grans succèhixen. E molt més en los regnes de principats en los quals reguladament consisteix la monarchia qui, ab leys apropiades, la cosa pública governant de aquella és príncep, cap, e senyor. E així, ordonadament obrant aquella, augmenta e fa aquella en molta excel·lència florir. Hon intervenint suasions indegudes de persones poch zelants lo benefici públich les quals divertir causen en forma alguna del ordonat obrar, importen deserció gran a la cosa pública. Si ja, donchs, lo cors d-ella no és per Déus omnipotent de tanta virtut fornit que constantment haia suficiència curar la infirmitat qui, per indegudes informacions en lo cap de la cosa pública, residir poria. Lo que novament en lo Principat de Cathalunya ha contingut e molt més acaygut hauer, sinó per la molta virtut e sapiència de què dotada és vostra gran excel·lència gloriosament regnant rey, príncep, e cap de la cosa pública del Principat de Cathalunya. Lo qual cors de la dita cosa pública en molta unanimitat virtuosament constituït, curant stirpar les iniquës e sinistres informacions a vostra majestat fetes en derogació de la vostra reyal corona, opressió de l'il·lustre don Carles, primogènit de vostra gran excel·lència, ha obtengut. E dita vostra majestat per son gran ingeni, virtut, e indústria, promptament ha vist e conegut remediador ésser proveïdor en les coses talment començades a causa de tals perverses informacions al cors de la cosa pública del dit Principat e altres regnes e terres a vostra

corona súbdites molt perjudicials e dampnoses. Per ocasió de les quals, loch se havia donat lo dit il·lustre primogènit ésser en presó detengut e lo noble don Johan de Beament, e axí apresonats, ésser del Principat de Cathalunya trets d'on provenien al dit Principat e a la cosa pública de aquell perjudicis e lesions a sos privilegis e leys paccionades hoc e innumerables altres dans irreparables. Les quals coses en diverses maneres e per vàries vies per part del dit Principat, ab molta diligència e sol·licitut notificades e demostrades, a vostra majestat dotada de grandíssima prudència, coneguda la fidelitat e veritat dels cathalans, és stada mercè vostra, senyor, fer gràcia al dit Principat //125v// donar e liberar lo dit il·lustre primogènit. E per quant en lo temps dels amfractes, qui per tals informacions e presó se son seguits, han occorregut moltes coses les quals convé en orde metre per donar tranquil·litat e repòs a tota la cosa pública del dit Principat comprenent-hi lo cap, lo cors, e tots los membres. E per provehir en lo arreglament de la administració de justícia la qual conserve los regnes en degut stament. E per stirpar los abusos qui en temps passats se són fets per ministres de la justícia ho encara per total conclusió donar en stirpació de aquells qui, ab llurs malvats consells, tants perills han seminats e congoixes donades a tot lo Principat. E, per que en sdevenidor a altres sia caució e exemplar, són stades molt equament e stan concebudes les coses següents, les quals a humil supplicació del dit Principat o dels diputats e consell aquells representants serà de mercè de vos senyor consentir e atorgar.

I. Primerament, senyor, supplica lo dit Principat e o los dits diputats e consell aquell representants en virtut de la comissió de la Cort de Leyda feta a cinch de dehembre any mil CCCC sexanta, stà de mercè vostra alta senyoria declara a major cautela ésser per fermes, vàlits, justs, deguts, e legítims tots los actes e enantaments e procehiments en qualsevol manera feta axí dins lo dit Principat com fora per lo dit Principat, universitats, staments, e singulars de aquell e ajustància sua sobre la liberació de la persona del dit il·lustre don Carles, primogènit de vostra altesa, e encara après la liberació fins a perfet compliment de la observació dels Usatges, e privilegis, e libertats, e repòs del dits Principat e singulars de aquell; així com los dits actes e processos fets juxta usatges, constitucions, capítols, e actes de Cort, usos, pràctiques,

costums, privilegis e libertats del dit Principat, universals e particulars de les universitats, staments e singulars de aquells e per observància, defensió, e conservació de aquells e de quascú d'ells. E, per consegüent, de tots los dits, attés no ésser ne poder ésser en forma alguna reprehensibles axí com de fet per dret e rahó reprendre no-s poden //226r// ne poder o dever-se en derogació o detracció de aquells en tot o en part parlar, contrafer o contravenir en forma alguna directament o indirecta. E que per vos, senyor primogènit e successors vostres, e seus oficials o ministres de vostra majestat e lurs procehir, enantar, innovar, inquirir, processar, o altra qualsevol coar fer o acceptar no-s puixa ne-s dega per qualsevol ordinària, o exquisita causa, o forma contra les persones, universitats, staments, e singulars de aquelles e béns lurs, encara que fossen oficials vostres qui consellant, executant, parlant, o en qualsevol altra forma entrevenint en los dits actes han ajudat, entrevengut, exercit, fet, ministrat, consellat, e parlat en tot o en part. Abdicant a vos, senyor e primogènit e als successors vostres, e sens a tots ministres e oficials vostres e de aquells tot poder de fer e atemptar lo contrari, decernint e declarant ésser írrits, nul·les, invàlits e injusts qualsevol processos e enantament qui contra les damunt dites coses o alguna de aquelles són stats fets o se volrien fer o atemptar en alguna manera, axí en particular com en general. E, si ministres o oficials de vostra altesa primogènit e de successors vostres e sens o altres persones privades e de qualsevol grau o preheminiència sien, seria alguna cosa innovada o atemptada en derogació e perjudici de les coses o contra les persones sobredites, universitats, staments, e singulars de aquells, cathalans o no, o béns de aquells tals ministres o oficials. E persones sien hagudes *ipso facto* per privades persones e enemichs e acuydats de la corona reyal e de la cosa pública e a aquells axí contrafaents e contravenuts, encara que ho haguessen de manament de vostra altesa puixa e dega ésser restituït de fet ab armes o en qualsevol altra manera e dampnificar los en persones e béns. E sia lícit e permès qualsevol cossos, col·legis, staments, e universitats, e consells de aquelles e qualsevol altres persones, axí ecclesiàstiques com seculars, del dit Principat, ajudar ab armes o en altra qualsevol manera an aquella o aquelles persones contra les quals los dits enantaments o procehiments serien fets o atemptats. Com vos, senyor, ara per lavors e

lavors per ara, absolen e per absolts haven e haver volen tots aquells qui per manteniment e defensió dels dits actes, persones, e lurs béns contra los dits oficials e ministres //126v//per la dita rahó haurien procehit, o en la dita manera enantant, havent aquells per quitis e immunes de tota pena e punició. Declarant de mera justícia, ara per lavors, aquells ésser quitis e immunes de tota culpa e punició.

Lo senyor rey, attès e considerat que lo Principat de Cathalunya, per la sua innata fidelitat, bé e degudament ha fetes les coses en lo dit capítol contengudes. Per çò, comendant de aquelles los cathalans com a fidelíssimos vassalls e aprovant tots los dessús dits actes, enantaments, e procehiments per ells a instància llur fets, atorga e li plau tot lo dit capítol e coses en ell scrites e especificades juxta la sua sèrie e tenor. Vol, emperò, e ab açò entès que la dita aprovació dels dits actes e enantaments e procehiments per ells e a instància llur fets sia entesa dels actes enantaments e procehiments fins al dia present e no de altres. E que, en virtut de aquells ni de algú d'ells no puixa ésser d'aquíavant procehit en alguna manera a acte o execució alguna. E que sia renunciada per lo dit Principat qualsevol instància que-s pogués fer per tot lo passat contra oficials e consellers sens e tot altre interès qui al·legar se pogués, contra aquells o algú de aquells. Salvo lo que davall en lo terç capítol se dirà del noble Galceran de Requesens.

II. Ítem, senyor, com entre les altres causes per que és stada feta infracció e lesió als usatges, constitucions, capítols de corts, e altres libertats de la pàtria, si és per quant lo noble don Johan de Beamont qui dins lo Principat és stat apresonat e de aquell tret no és restituït en lo dit Principat e dins la vegueria de Leyda hon fonch pres e detengut. Sia mercè de vostra gran senyoria lo dit don Johan ésser restituït en lo Principat e vegueria de Leyda en sa pleníssima libertat, e aquell ésser servat lo guiatge per vostra altesa al dit don Johan atorgat juxta sèrie e tenor del dit guiatge.

Plau al senyor rey, e promet de liurar la persona de don Johan de Beamont e aquell fer restituir en plena libertat dins la ciutat de Tortosa o

Leyda dins spay de quinze jorns après la ferma de la present capitulació anant comptadors.

227r// III. Ítem, senyor, com les grans e inextimables congoixes qui pervengudes són, dans e grandíssimes despeses e perills per causa e ocasió de alguns mals consellers e officials de vostra altesa los quals sinistrament e contra veritat e indogudament han informada, consellada, e seduïda vostra majestat a causa de les informacions, consells, e seduccions los dans sobredits són pervenguts hoc, e moltes divisions, cismes, dans irreperables a la cosa pública del dit Principat en altres majors inconvenients e en sdevenidor exemplar se poria pendre de la impunitat de llurs mals e convidaria e invitaria los altres a mal obrar. Lo que molt deu ésser luyat e frustrat per servey de vostra altesa benefici e repòs de la cosa pública del dit Principat. Per tant, senyor, supplica lo dit Principat a vostra gran altesa sia mercè vostra haver per privats, indignes, e inhàbils dels officis que regien, exercien e de tot benefici, ofici e facultat de consellar en lo dit Principat e en fets del dit Principat e singulars de aquell tots, axí ecclesiàstichs com seculars, los qui han entrevingut, consellat, assistit o participi hagut en vostre consell del dia de la detenció del dit il·lustre primogènit fins a la jornada de la liberació de aquell. E encara tot aquells, axí del consell de la vostra senyoria com altres, qui abans del dia de la dita detenció han consellat o entrevingut que aquella se fahés. E, encara més, los officials vostres qui haurien ajustat consells per causa de la detenció o coses concernents aquella, axí ans de la dita detenció com après de aquella e ans de la dita liberació. Així que, d'aquí avant, no puxen regir ne exercir los dits officis ne haver lo dit benefici o facultat de consellar de present ni en esdevenidor ne encara altres officis o beneficis. Si, donchs, no procehia de assentiment e voluntat dels dits diputats o major part del dit consell entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona. Entès, emperò, que en algun ofici de jurisdicció no puxen ésser restituïts ne haver-ne obtenir aquells ne altre ofici de jurisdicció, e per que al dit Principat puixa ésser feta la reparació e reintegració que-s porà dels dans que sostenguts ha per causa de la detenció sobre dita e defensió de ses libertats violades per seduccions, males informacions e //227r// sinistres consells. Sia mercè vostra cometre e

donar pleníssima potestat e facultat al dit Principat e a les persones per los dits diputats e consell, o la major part, deputedores e elegidores, entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona, en una e moltes vegades, de inquirir e informació pendre contra tots e sengles oficials e persones, així ecclesiàstiques com seculares, qui en les coses damunt dites delinquit hagen o-s presumirà haver delinquit e aquelles que constarà per deguda informació precedent haver delinquit, cismes, divisions haver seminades e meses per causa de la detenció del dit primogènit, juxta la qualitat del delict e justícia requerrà, punir, castigar, sentenciar e exequutar axí en persona, com en béns, segons los mèrits seran de tals seductors dampnificadors, destruïdors e mals conselladors de la cosa pública per manera que los demèrits de las no resten impunits ne sia donat en esdevenidor exemple de mal obrar.

E plau al senyor rey, a supplicació del dit Principat, privar e remoure e de present priva e remou los canceller, vicecanceller, regent de la Cancelleria e mossèn Galceran de Requesens, portant veus de governador de Cathalunya, e micer Jaume Pau, advocat fiscal de la cort del veguer de Barchinona, dels dits altres officis que de present obtenen en Cathalunya e comdats de Rosselló e de Cerdanya sens, emperò, nota de infàmia. E que, d'aquí avant, los dessús dits e altres en lo dit capítol compresos no puxen haver-se obtenir officis de jurisdicció en lo dit Principat e comdats ni aconsellar en fets del dits Principat e comdats, ni en actes alguns concernents aquells o universitats, cossos, col·legis, e singulars persones, ecclesiàstiques o seculares, de aquells ne coses o béns lurs. E per quant, a instància dels dits diputats e conseller de la ciutat de Barchinona, és stat fet cert procés contra lo noble mossèn Galceran de Requesens, portant veus de governador en lo dit Principat, per lo qual és stat, e vuy en dia stà pres, dins la presó comuna de la dita ciutat. E lo dit senyor rey per alguns respectes haia ordonat e ordona ab la present lo dit mossèn Requesens deure ésser e star tot //228r// lo temps de la sua vida natural fora lo dit Principat, e encara fora la cort del dit senyor rey, sots pena de privació de la vida e anotació e confiscació de tots sos béns aplicadors en cas de contrafacció al General de Cathalunya. Salva, emperò, al dit mossèn Requesens, la opció al dit davall escrita. Per çò, plau al dit senyor rey, vol e ordona que, si lo dit mossèn Requesens no contentant-se de açò, volrà defendre per justícia, en tal cas

stiga en la presó hon vuy stà e puixa ésser procehit contra ell e sos béns per virtut del dit procés et altres, per justícia les coses en los presents capítols contengudes en res no contrastants. Totes, emperò, altres instàncies o enantaments que fer-se porien contra qualsevol altres oficials e persones qui en les coses en los presents capítols contengudes delinquit haien o-s presumirà haver delinquit cessants per benefici e repòs del dit Principat. E més, vol lo dit senyor que per los dits diputats e consell e ciutat de Barchinona sia donada seguretad, en quant a ells se sguarda, a les persones e béns de tots los oficials e consellers del dits senyor Rey qui fins lo dia de vuy han lo dit senyor en qualsevol manera sobre los dits affers consellat. Axí, e per tal forma que los dits oficials e consellers puixen star e habitar segurament ab tota quietació dins la ciutat de Barchinona e lo dit Principat e fora de aquella hon més volran. E que semblant paraula e seguretad los sia donada per lo il-lustríssimo primogènit, axí que per ell o algun oficial o persona no puixen ésser inquietats ni molestats en béns ni en persones en alguna manera per causes e rahons en lo dessús dit capítol contengudes, e fins lo dia de vuy seguides, encara que lo dit il-lustre primogènit succeesca en los regnes e terres del dit senyor rey. E que lo dit il-lustre primogènit sia tengut açò prometre e jurar tenir e servir ab tot eficàcia. E, si lo contrari se fahie, sia lícit als dits consellers e oficials resistir de fet ab absolució de la fidelitat en lo dit cas, e puixen e deguen los dits diputats e consell e ciutat de Barchinona oposar-se a la defensió dels dits oficials e consellers juxta les constitucions, leys e libertats del Principat.

IIII Ítem, com la principal causa de la conservació dels regnes e terres e //228v// de la cosa pública de aquella sia la observació de justícia, la qual vos senyor sou tengut ben exercir e ministrar e fer observar e, fins ací, lo dit Principat, per causa del ministres de la justícia e per no ésser aquella bé administrada, haia sostenguts molts detriments e contraris en les coses de la administració de justícia. Volent lo dit Principat obviar als abusos qui fina açí seguits se són los quals explicar per bona causa se obmet, desijant lo dit Principat satisfer al deute servey e honor de vostra altesa e proveir en lo repòs, descàrrech e servey de aquella, e al bé e repòs de la cosa pública, supliquen, humilment, a vostra gran senyoria los diputats e consell d'aquí

avant perpètuament la justícia ésser feta e administrada en la forma següent.

Diu lo senyor rey que no és cosa a sa senyoria tan accepta ne tant per sa majestat desijada com és que la justícia, que per nostre senyor Déu li és acomanada, sia a lahor de la majestat divinal servey seu e benefici de la cosa pública de sos regnes e terres ministrada. Per tant, al dit senyor plau e li és molt accepte que la justícia sia administrada en lo dit Principat en e per la forma per sa majestat en los presents capítols atorgada.

V. Primerament, per quant los principals ministres exercints la justícia són los canceller, vicecanceller e en son cas lo regent cancelleria de vos senyor e de vostres successors, vostre il·lustre primogènit e successors seus, e assessors dels portants veus de governador en lo Principat de Cathalunya e comdats de Rosselló e de Cerdanya. Los quals, experiència ha mostrat en los temps passats, no ésser stats pagats en lurs stipendis d'on provenen inconvenients innumerables lo dit Principat per obviara a aquells e per que a justícia reguladament sia administrada per servey de vos senyor e descàrrech de vostre tresor serà content lo dit Principat a beneplàcit, emperò, de la Cort o Corts del dit Principat de peccúnies del dit General stipendiar los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria de vostra senyoria e assessor del portant veus de governador en lo Principat de Cathalunya. Los //229r// quals, exceptat lo canceller, lo qual ensemps ab lo assessor del portant veus de governador de Rosselló e de Cerdanya hagen ésser nats o naturals e vers domiciliats del Principat de Cathalunya o dels dits comdats de Rosselló e Cerdanya. Com lo assessor del portant veus de governador en los comdats de Rosselló e Cerdanya sia ja stipendiat, çó és el canceller vint milia sous, al vicecanceller quinze milia sous, al regent la cancelleria deu milia sous, e a l'assessor del portant veus de governador en lo dit Principat deu milia sous. Però que los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria e assessors comissions de causes alguna aturar no-s puixen, ne per lo un d'ells fer-se als altres d'ells, ne encara per vos senyor primogènit e loctinents en cas permès e successors vostres e seus e per los portantveus de governador o algú d'ells comissions algunes fer ne per ells acceptar se puixen en alguna manera, com lo dit Principat vulla e entenga

los damunt dits deures contentar dels dits salaris remogudes totes altres comoditats. Ans, si lo contrari era fet o acceptat, sia tal comissió e actes subseguits per virtut de la dita comissió nul·les, e invàlids. E lo qui farà o acceptarà tal comissió sia privat de son offici *ipso facto* sens altra declaració, e que los dits salaris correguen tant quant staran dins lo Principat comptant prorata de temps e no més avant. E que los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria e assessor del portant veus de governador, sots pena de privació de llurs officis no puguen pendre ne acceptar donatius o subornacions exceptat *sculentum et potulentum* qui en breu puga ésser consumit.

Plau al senyor rey sien observades les coses en lo dit capítol contengudes e que duran tant com durarà lo beneplàcit de la Cort o Corts del dit Principat. Lo qual, revocat, sia extint lo present capítol e, tots temps que après lo dit Principat constituirà e darà los salaris predits. Plau al senyor rey, ara per lavors, sia observat lo dit capítol anadint, emperò, e corregint que si los dits oficials o algú d'ells ab voluntat dels dits diputats e consell seguiran la Cort del senyor rey, en tal cas, haien los dits salaris encara per lo temps que staran en la dita Cort fora lo Principat.

229v// VI. Ítem, per quant vos senyor no podeu haver axí notícia de la serena probitat dels juristes e de la qualitat de les causes dels quals se hauria fer comissió, sia mercè vostra atorgar e ordonar que vos, senyor, primogènit, loctinent, en cas permès, e successors vostres e seus e o los dits portant veus de governador per si no puixen ne puga ne degen fer comissions de causes algunes. E, si lo contrari era fet, les dites comissions e tots los actes de aque-n subseguits sien nul·les, e invàlids, ans les dites comissions haien a fer los dits canceller, vicecanceller, regent la cancelleria e, en son cas, los dits veus portants de governador de consell de llurs assessors. Declarat, emperò, que los dits assessors no puixen exercir res de per sí, absens los dits portant veus de governador de la ciutat, vila o loch hon los dits assessors seran e no absent lo un de l'altre. E així los dits portantveus de governador exerciran jurisdicció e llur offici de e ab consell de llurs assessors.

Plau al senyor rey les coses contengudes en lo dit capítol sien servades, salvo que per la sua majestat puixen ésser fetes les dites comissions, emperò, que aquelles haie a fer de consell del canceller o vicecanceller o regent cancelleria e que en aquelles haia haver *vidit* dels dessús dits o de algú d'ells altres sian nul·les.

VII. Ítem, que los dits canceller, vicecanceller, regent la cancellaria e assessors, ans de usar dels dits officis sien tenguts e obligats jurar de servir los usatges de Barchinona, constitucions, capítols de Cort, privilegis, usances, consuetuts e altres libertats del dit Principat de Cathalunya. E que los dits canceller, vicecanceller, o regent la cancellaria, ensemps ab lo tresorer e jutge de la causa e advocat fischal haien entrevenir en totes composicions faedores o almenys lo un dels dits vicecancellers o regent la cancelleria. E, per semblant, los dits assessors ab los dits portants veus de governador en quant llur offici se guarda, a fi que més justament e equa e segons los demèrits exigiran, sian fetes.

Diu lo senyor rey que la sua inconmutable voluntat és que axí per sa majestat com per tots los officials sien inviolablement observats usatges de Barchinona, //230r// capítols de Cort, privilegis, e libertats del dit Principat. Per tant, lo dit senyor rey atorga lo dit capítol e li plau que aquell sia observat e vol e ordona a supplicació del dit Principat que en les composiciones fahedores se haia observar lo contengut en lo dit Capítol.

VIII. Ítem, per quant experiència ha mostrat moltes persones stars-se de mal obrar per dupte e tenor de correcció, per donar orde en tolre totes maneres de vexacions e que la justícia, d'aquí avant, en lo dit Principat sia bé e degudament administrada e los usatges de Barchinona, constitucions de Cathalunya, privilegis, e libertats del dit Principat per vos senyor e vostres predecessors jurats sien en molta diligència e atenció observats. Sia mercè vostra, senyor, atorgar que en qualsevol causes qui-s tractaran entre vos senyor e o vostre primogènit e o loctinents en cas permès e successors vostres e seus, o batles generals, procuradors reyalis o fiscals de vos dit senyor o lurs de una part. E qualsevol universitats, col·legis, o singulars persones de qualsevol staments, dignitat, grau, o condició sien de la part

altra, ara sien les dites causes o qüestions civils o criminals, patrimonials o de qualsevol regalies o altres qualsevulla puixen e degen los dits diputats ab llur consell o la major part de aquell entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona, axí per llur offici, com encara a instància o denunciació de part a despeses del General, inquirir contra los dits canceller, vicecanceller, e regent la cancellaria, portant veus de governador e lurs assessors, balle general de Cathalunya e procurador reyal dels dits comdats de Rosselló e de Cerdanya e loctinents de aquells, e jutges o assidents per qualsevol dels damunt dits assignats en les dites causes, e si serà trobat algú dels sobredits haver procehit fet enantat, comès o delinquit contra dits usatges, constitucions, capítols o actes de Cort, privilegis, usos e libertats de la pàtria. Los dits diputats ab lur consell ho facen denunciar ab tal delinqüent o participi havent en la contrafacció predicta. Requerint e amonestant en scrits una vegada tant solament aquell o aquells qui participi hauran en la contrafacció predita. E, si hoit aquell, serà vist aquell haver contrafet e promptament //230v// e tota dilació a part posada aquells tals a qui denunciat o requests seran qualsevol sien, no revocaran, cassaran, anul·laran e al primer stat no reduiran tot lo contrafet als dits usatges, constitucions e libertats del dit Principat, en tal cas *ipso facto* sien haguts per privats de llurs officis. La qual privació los dits diputats denunciaran al senyor rey o a son loctinent. E, si feta la dita denunciació, aquell tal presumirà continuar lo exercici de son offici que primer tenia ultra que li seria cessat lo salari que primer reebrà del General, puixen los dits diputats ab lo dit consell, entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona ab veu de crida pública, aquell tal fer denunciar e publicar per lo Principat de Cathalunya per privar de son offici e sien nul·les e invàlids tots els actes que de aquella hora avant aquell tal faria. E, si per los reladors, jutges, assessors o assidents en les coses sobredites delinquit seria e, encontinent, feta monició no reduhien aquelles coses al degut stament, aquells tals sien privats de tot exercici de judicar e relar e assidència fer en lo dit Principat per spay o terme de deu anys. Declarat, emperò, e entès a major e sobrehabundant cautela que sots lo present capítol en manera alguna no puguen ésser compreses causes algunes de part a part, sinó les dites causes patrimonials e fiscals segons és

dit e encara les fiscals en les quals haia instància de part lo dit capítol no comprega, si dins per la part instant no serà recorregut als dits diputats.

Plau al senyor rey sien servades les coses en lo dit Capítol contengudes. Declarat, emperò, que éssent conegut per los dits diputats e consell entrevenint-hi la ciutat de Barchinona que per los dits oficials o algú d'ells sia fet contra los dits usatges, constitucions, capítols e actes de Cort, privilegis, usos e libertats del dit Principat, sia notificat al senyor rey o a son loctinent. E si dins trenta jorns après la dita notificació, allò no serà tornat a degut stament, en tal cas, les coses en lo dit capítol contengudes sortesquen son effecte. Vol emperò lo dit senyor rey que los dits diputats e consell, e los qui hi entrevendran per la dita ciutat de Barchinona hagen a prestar sacrament als sants quatre evangelis en poder del canceller o vicecanceller o regent la cancelleria, o portant veus de governador en lo dit Principat de dir e declarar çò que segons Déu e lurs consciències de justícia los apparrà e serà vist.

231r// VIII. Entès, emperò, e declarat que per les coses sobredites o alguna de aquelles ara o és esdevenidor no sia fet ne engendrat tàcitament o expressa preiudici algú, novació, o derogació als privilegis, libertats, usos, pràctiques, costums, e observances de les universitats del Principat de Cathalunya e de quascú dels staments del dit Principat e singulars dels dits staments, ans expressament se retenen e volen que aquells e aquelles sien e romanguen en llur fermetat, observància e virtut segons són e eren ans de la concessió present ni sobre aquells o aquelles se puixe donar alguna declaració ni acte fer en contrari. Axí que en algun temps no puixa éssent al·legat que als dits privilegis, libertats, usos, pràctiques, costums, e observances o algú de aquells sia per via directa o indirecta derogat.

Plau al senyor rey lo contengut en lo dit capítol.

X. Ítem, senyor, per quant lo exercici e la administració de la justícia principalment resideix en les persones qui aquella han a regir e administrar e és necessari sien dotades de sapiència e consciència. Per tant, per alguns bons esguards e respectes sia mercè vostra provehir al dit exercici e administració de tals persones qui exceptat lo canceller, lo qual haia obtenir

prelatura en lo Principat, sie cathalans naturals vertaderament e sens dispensació alguna e domiciliats en Cathalunya e no en alguna manera al dit Principat odiosos e suspectes.

Plau al senyor rey.

XI Ítem, com sia molt digna e pertinent cosa a la devoció naturalesa e amor que lo Principat de Cathalunya innatament porta a vostra majestat de aquell stirpar tot seminari e causes de divisions e differències qui seguir se poguessen. Per tant, los dits diputats e consell suppliquen a vostra gran senyoria sia mercè sua fer e donar obra ab tot compliment que lo il·lustre don Carles, primogènit de vostra altesa, //231v// sia jurat per tots los regnes e terres súbdits a la vostra reyal corona en primogènit a ell puys per nostre senyor Déu e de alt li són donats sien comunicats tots los drets de primogenitura los quals per los gloriosos reys passats lohablament, seguint la divina ordinació, són stats comunicats a lurs primogènits, fahent, lo dit primogènit, governador general per tots los dit regnes e terres segons inconcussament juxta la divinal ordinació és stat observat axí amplament e complida com fer se puixa.

Lo senyor rey tots temps és stat de voluntat e és que a l'il·lustríssimo príncep, fill seu, sien donats e observats tots los drets e successions qui li pertanyen com a fill primogènit de sa majestat. E, per çò, és content e li plau que lo dit il·lustríssimo príncep sia jurat en primogènit per tots los regnes e terres súbdits a sa majestat e que sia fet tot lo contengut en lo dit Capítol.

XII. Ítem, senyor molt excel·lent, per lunyar totes causes e occasions de diferèncias e per conservació de amor, pau e concòrdia entre vostra majestat, e la il·lustrísima senyora reyna, e il·lustre primogènit, e il·lustres infants don Fferrando, e altres fills vostres, e per lo tranquille repòs e stat de tots vostres regnes e terres, imitant e seguint los fets e gestes dels gloriosos reys predecessors de vostra altesa, suppliquen los dits diputats e consell lo dit Principat representants, plàcia a vostra majestat atorgar que, retenint-se vostra serenitat lo no reyal, sia mercè vostra donar la total administració del dit Principat e dels comdats de Rosselló e de Cerdanya e al pleníssim exercici de aquella en lo dit Principat preficir lo dit il·lustre primogènit ab

potestat amplíssima de celebrar Corts generals a los catalans, e concessió de altres regalies majors e menors. Faent e constituent e o creant lo dit il·lustre primogènit, loctinent general irrevocable e un altre vos en lo dit Principat ab facultat de poder reebre, exigir, e haver totes peccúnies e provenints en lo dit Principat e comdats de Rosselló e de Cerdanya de qualsevol gràcies, composicions o punicions faedores e aquelles pecúnies en sos propis usos aplicar e convertir. Si, dons, per los dits diputats e consell lo dit Principat representants ensemps ab la ciutat de Barchinona no era lo contrari demanat. Axí e en tal forma e manera que la //232r// dita loctinència cessar no puixa ni dega per qualsevol causa o rahó que dir o cogitar se puixa. Ans si era ablegat, o dit, o algun cas cogitat, o no cogitat, se seguirà, per lo qual se pogués dir que per ésser constituït o creat o nomenat loctinent lo dita administració e exercici e altres coses dessús dites cessassen e o efecte no poder o deure sortir, en tals cassos e cascú de aquells no obstant les dites coses e altres qualsevol rahons en tot cas dur e durar haia e dega la dita administració e exercici e per causa o rahó alguna cessar no puixa ni dega. E que la dita administració e exercici e altres coses dessús dites per lo il·lustre primogènit se haien exercir ab ministres e oficials catalans, naturals, e domiciliats en lo Principat de Catalunya, exceptat lo canceller, segons dessús és dit, affí que, stant vostra majestat en los altres regnes e terres vostres, e, lo dit il·lustre primogènit en lo dit Principat de Catalunya, e quiscú contentant-se de les dites coses, si lunyada e tolta tota ocasió e matèria de perills e dans qui porien occórrer e seguir per causa de seductors e no zelants lo servey de vostra altesa e de vostra reyal posteritat, repòs, e benefici dels regnes e terres de vostra senyoria. Supplint en açò de plenitud de vostra reyal potestat tots difalliments qui a les dites coses per efficàcia de aquelles necessàries e útils fossen o sien. E, tollent tots obstacles e impediments e objectes que per qualsevol ley públiques o privades, fossen introduïts qui a les dites coses axí per impropietat de paraules com altres contrariar o nocument en forma o manera alguna a la dita donació o translació de la dita administració e potestat e exercici e altres coses dessús dites causar o portar poguessen.

Plau al senyor rey crear e de present crea lo dit il·lustre primogènit, fill seu, loctinent general irrevocable en lo dit Principat e comdats de Rosselló e

Cerdanya ab pleníssima potestat e exercici, exceptat que no puixa fer processos de *auctoritate et rogatu, simili modo, camini strate, et moneta*, ne crear officials en lo dit Principat, e que lo dit loctinent no puixa tenir corts als cathalans. E que lo dit il·lustre loctinent per sustentació de son stat haia e reeba tots los emoluments e esdeveniments del dit Principat e comdats de Rosselló e Cerdanya los quals, emperò, haie haver per mans dels officials del senyor rey, los quals de respondre-li feelment e leal de aquells íntegrament hagent a prestar al dit il·lustre loctinent sacrament e homenatge. E més, plau al senyor rey, absternir-se de entrar en lo dit Principat //232 v// e comdats si donchs per los dits diputats e consell entrevenint-hi la ciutat de Barchinona no era del contrari supplicat. E açò matex sia entès de la dita loctinència general, çò és que a la dita supplicació e non altre se puixa revocar. E, si la sua majestat no se abstenia entrar, com dit és, en lo Principat e comdats, ans contrafahia ara per lavors, plau a la sua excel·lència vol e consent que en tal cas lo dessús dit capítol e ço és en aquell contengudes sien hagudes per atorgades e *nunc per tunc* les atorga de *verbo ad verbum* juxta la sua sèrie e tenor. E, vol e consent no puxa ne li sia lícit, per sí ne per altri, fer los dessús dits processos de *auctoritate et rogatu, simile modo, camini strate et moneta* ne altres majors o menors. Si, emperò, lo dit senyor rey, a supplicació dels dits diputats e consell entrevenint-hi la ciutat de Barchinona entrarà en lo dit Principat e comdats vol e declara que en tal cas e d'aquí en avant la excel·lència sua e axí mateix lo dit Principat e comdats sia e sien sobre los dits processus e facultat de fer e no fer aquells en aquell stament e punt que eren abans de la Capitulació present. Plau, més avant, al dit senyor rey e consent a supplicació dels dits diputats e consell que, si per qualsevol cas, necessitat, causa o rahó convocarà Cort general als regnes e terres a ell súbdits o als regnes d'Aragó, València, e Principat de Cathalunya fora lo dit Principat que sia en opció e facultat dels cathalans si anar hi volran e no axí que no puixen ésser compel·lits de anar-hi. E hon no-y anassen en tal cas en les dites corts o cort per contumàcia o altres en qualsevol manera no-s puixen actes alguns o coses fer qui toquen interès, perjudici o derogació del dit Principat o dels tres braços singulars de aquell.

XIII. Ítem, senyor, per quant esperiència ha mostrat que per causa com persones no naturals del Principat de Cathalunya són stats de vostre consell les leys del dit Principat no són stades observades e no poch dan de la cosa pública del dit Principat. Per tant, suppliquen los dits diputats e consell a vostra altesa que sia mercè vostra per vos dit senyor e loctinent vostre en lo cas permès e primogènit vostre e successors vostres e sens atorgar que d'açíavant en lo consell del dit senyor primogènit, loctinent vostre, en lo dit cas permès, e successors vostres e seus, stants lo dit primogènit loctinent //233r// vostre e successors vostres e seus en lo dit Principat e comdats de Rosselló e de Cerdanya no puixen ne deguen entrevenir ne consellar en forma o manera alguna sinó cathalans naturals e domiciliats del dit Principat sens dispensació alguna, exceptat lo canceller. E si les dites coses no obstant, altres ultra los dits cathalans, com dit es volien entrevenir e consellar en lo dit consell, encara que per motiu propri de vos dit senyor e o loctinent vostre e o primogènit vostre e de successors vostres e seus se fahés, puixa e dega ésser procehit per los dits diputats e consell entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona com dit és contra los qui en lo dit consell entravendrien e consellarien, axí com a violadors e destuidors de les constitucions e leys del dit Principat e de la cosa pública de aquell. Declarat, emperò, que no y sien compresos los ecclesiàstichs qui obtenen dignitat, prelatura, canonicat, o benefici e vertaderament habiten en lo Principat, e los militars e reyalis qui per temps de deu anys han tenguts e tenen vertaders domicilis en aquell.

Diu lo senyor rey que a sa excel·lència és vist que per lo demanat en lo dit capítol se empatxaria la comunió dels altres regnes e senyories sues ab lo dit Principat, emperò, per contemplació del dit Principat e a suplicació de aquell, plau al dit senyor rey atorgar lo contengut en lo dit capítol ab modificació que sia entès en los fets de Cathalunya tant solament.

XIIII. Ítem, senyor, com lo amor e devoció dels cathalans sia stat és e serà ab molta atenció entendre en conservació del repòs e tranquil·la stat de vostra reyal persona e salvació e conservació de vostres il·lustres fills segons l'orde degut los quals, per mitjà vostre, a Déu omnipotent ha plagut

als dits cathalans donar, suppliquen, humilment, los dits diputats e concell sia mercè de vostra gran altesa atorgar que, si-s seguia cas, lo que a Déu no placia, que lo dit Il·lustre don Carles, primogènit, moria sens infants id est liberis de legítim e carnal matrimoni procreats, e o posteritat tal que, segons les libertats del dit Principat no pogués o degués succeir en la Corona reyal de Aragó, lo dit il·lustre infant don Fferrando fos e sia en aquell punt, regiment, e loctinència e administració e exercici que és dit e scrit en los precedents capítols de la persona del dit il·lustríssimo primogènit.

Plau al senyor rey lo contengut en lo dit capítol, pus emperò, aquell e lo feu efecte sia jurat per los diputats e consell.

234v// XV. Ítem, senyor molt excel·lent, lo dit Principat de Cathalunya volent per obres efecte mostrar la grandíssima voluntat e amor que ha en conservació e augment del stat dels il·lustres fills vostres, e que lo il·lustre infant don Fferrando sia competentment heretat en lo dit Principat, suppliquen humilment los dits diputats e consell a vostra altesa sia mercè sua fer concessió e heretatge al dit il·lustre infants don Fferrando de terres a sa condició pertinents ultra los títols e les terres que ja té e o del *ius luendi* de aquelles. Car lo Principat, per servey de vostra alta senyoria e de la il·lustríssima senyora reyna e dels dits il·lustre primogènit e il·lustre infant don Fferrando, e per rahó dels desús e deius scrits capítols, serà content e fa oferta fer donatiu graciós de dos-centes milia liures barchinonines a ops e per luició de terres e rendes en lo dit heretatge e donació faedor contengudes. Volent, emperò, e ab tal expressa condició lo dit Principat fa la oferta, que la dita quantitat haia a servir e convertir-se en compres, luició, e quitament, se hagen a fer juxta les leys, privilegis e libertats del dit Principat, les quals compres, luició, e quitament hagen a fer persones per los diputats e consell elegidores entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona e, en altre manera, fer no-s puixa ne en altres usos convertir e despendre la dita quantitat.

Plau al senyor rey e atorga lo contengut en lo dit capítol e accepte la oferta de les docentes milia liures, les qual docentes milia liures hagen ésser deposades en la taula del cambi o de depòsits de la ciutats de Barchinona, dites e scrites a la senyora reyna en nom del dit il·lustre infant don Fferrando

dins spay de vuyt mesos, contínuament comptadors del dia que la present capitulació serà fermada per la dita senyora reyna en nom del dit senyor rey, a avant a solta de sis persones, totes cathalanes, tres elegidores per lo dit senyor rey e les altres tres per los dits diputats e consell entre les quals ne haia haver una de la ciutat de Barchinona. E, que en fer les dites luïcions e compres e quitaments, e encara en soltar la dita quantitat hagen ésser totes sis concordes o almenys les quatre, çò és dues de part del dit rey e altres dues de part del dit Principat.

XVI. Ítem, Senyor molt alt, per mostrar més lo amor devoció e affecció //234r// que han los cathalans a vostra altesa e als il·lustres fills vostres, suppliquen, humilment, a vostra excel·lència los dits diputats e consell sia de sa mercè que lo dit il·lustre infant don Fferrando sia comanat a cathalans de molta prudència dotats e stigue e habite en lo dit Principat, e que los ministres e oficials seus e hòmens de sa casa sien cathalans.

Plau al senyor rey e vol que lo contengut en lo dit capítol sia observat.

XVII. Ítem, senyor molt excel·lent, per mostrar més lo amor, devoció, e affecció dels cathalans en lo servey de vostra majestat e de la il·lustríssima senyora reyna, e de l'infant don Fferrando, suppliquem humilment a vostra majestat los dits diputats e consell en tal forem provehir e ordonar lo dit il·lustre primogènit que quant a Déu plagués la dita il·lustríssima senyora reyna e lo dit il·lustre infant sobreviure a vostres lochs e benaventurats dies, lo stat de la dita senyora reyna e del dit il·lustre infant, tant en la cambra de Sicília, drets, e emoluments de aquella, duchat de Montblanch e altres terres e senyories, lochs, drets e accions que la dita senyora reyna e lo dit il·lustre infant posseheixen e possehiran e li-s pertanyen o en sdevenidor li-s pertanyeran, quant encara a totes les altres coses a l'honor e preheminiència reyal de la dita senyora reyna e utilitat d'ella e del dit il·lustre infant pertanyents puixa ésser e sia sens turbació, contradicció, molèstia, o congoixa alguna. E que dels dits béns, drets e lochs e accions pertanyents a la dita senyora reyna, en lo dit il·lustre infant don Fferrando e en altres fills seus e a ses voluntats puixa liberament dispondre e lo dispostat per ella sia a effecte e perfecta exequció deduhit. E que lo dit il·lustre primogènit,

directament o indirecta, en algun temps ni per causa o rahó alguna no puixa perturbar o contradir, molestar ni inquietar la dita sereníssima senyora reyna ni al dit il·lustre infant e altres fills, hereus, o successors seus en les dites terres, béns, drets, e accions que de present tenen o en l'esdevenidor tindran o possehiran, ans sia tengut lo dit il·lustre príncep defendre, mantenir, e ajudar en son cas la dita il·lustríssima senyora reyna, il·lustríssim infant e altres fills e hereus seus. E que lo dit il·lustre príncep, en lo temps que serà jurat per primogènit, //234v// sia tengut de prometre e jurar de servir lo present capítol e tot çò que en aquell és contengut e no venir contra aquell. Car, lo dit il·lustre príncep se offer ab tot son poder ajudar a la dita senyora reyna, il·lustre infant, e altres fills e hereus seus en los dits béns a que possehesquen aquells ab quietut e fora tota molèstia e turbació, e per son poder fer donar orde en totes les coses en lo present capítol contengudes, e totes coses a ell possibles a efecte de la seguretat e repòs de la dita il·lustríssima senyora reyna e il·lustríssim infant e altres fills vostres e seus. E suppliquen a vostra majestat que de tot lo contengut en lo present capítol sia fet acte de Cort e sien fetes totes aquelles concessions e seguretats que vistes seran ésser fahedores.

Plau al senyor rey.

XVII. Ítem, senyor sereníssim, jatzia per lo gran interès de la conservació de la reyal posteritat al dit Principat pertanyent no-s dega sens intervenció del dit Principat ensemps ab la ciutat de Barchinona, inquirir, proceir o enantar o fer exequució per rahó de alguns pretès crim o delicte en les persones o béns de la il·lustríssima senyora reyna, il·lustre primogènit, il·lustre infant don Fferrando e altres fills legítims e naturals de vos dit senyor o de algú dels dessús dits. Noresmenys, a sobreabundant cautela sia mercè vostra atorgar que, d'aquí avant per vos senyor loctinent en cas permès, e primogènit vostra, successors vostres e sens no puixa ésser inquirit, procehit, o enantat contra algú dels dessús dits ne puixen ésser presos maltractats o detenguts, ne en alguna manera punits axí dins lo dit Principat com fora aquell en persona ni en béns per rahó de algun crim o delicte per gran o enormíssim que-s pogués dir o cogitar, encara que fos es digne ésser comès contra la reyal persona de vos dit senyor o primogènit vostre o successors vostres o

seus sens requesta, intervenció e exprés consentiment del Principat de Cathalunya o dels diputats e consell e de la ciutat de Barchinona, e açò per evitar molts inconvenients e dins los quals a la cosa pública del dit Principat porien seguir.

Plau al senyor rey e vol que axí-s faça.

235r// XVIII. Ítem, senyor, per que lo dit il·lustre primogènit haia forma e manera de sustentar la sua casa e stat pertinentment sia mercè vostra consignar-li dotze milia florins cascun any en lochs o parts ben segurs del regne e l'illa de Sicília.

Diu lo senyor rey que la majestat sua no té en lo regne de Sicília hon pugués fer la dita assignació de dotze milia florins, deduït, çò que és mester al sosteniment de la majestat sua, però per contemplació e amor del dit il·lustre primogènit, fill seu, e per condecendre a la supplicació del dit Principat és content consignar-li sis milia florins o per aquells tantes tretes en lo dit regne de Sicília que abasten a la dita quantitat de sis milia florins cascun any.

XX. E, per quant axí, per manteniment defensió e exequció dels usatges, constitucions, e altres libertats del dit Principat, e de les coses en los precedents e deius scrits capítols e cascú de aquells contengudes com encara per observació de pau, amor e concòrdia entre vos dit senyor, il·lustríssima senyora reyna, il·lustre primogènit, il·lustre infant don Fferrando e altres fills de vostra altesa e per lo repòs, molt gran benefici del dit Principat e poblats en aquell és vist ésser rahonable e necessari que los diputats ab consell de les persones per ells elegides o elegidores, entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona, com dit és hagen facultat amplíssima en e per totes les coses concernents los esguards dessús dits e devall scrits, e cascú de aquells. Per tant, humilment, suppliquen a vostra majestat los dits diputats e consell, en virtut de la dita comissió, elegit a sobreabundant cautela sia mercè vostra encara de nou atorgar per execució de les coses en la dita comissió per la Cort feta contengudes que los dits diputats ab e de consell de les persones elegides o substituïdes o surrogades o elegidores, en son cas puixen e hagen facultat amplíssima

entrevenint e consentint-hi Barchinona com dit és de fer ab tota eficàcia que totes e sengles coses dessús e devall per vostra majestat atorgades sien observades axí e en tal manera que, si per vostra majestat e o per lo il·lustre primogènit lo que a Déu no placia era attemptat contravenir en qualsevol manera en les coses dessús dites, o alguna de aquelles, tant al que ha esguard a la dita il·lustríssima senyora reyna e al dit il·lustre primogènit, com encara //235v//a l'heretament e altres coses concernents a l'il·lustre infant don Fferrando e altes fills de vostra altesa, e encare a les coses que han sguard al benefici, repòs e tranquil·litat del Principat e poblats en aquell. Los dits diputats e consell entrevenint e consentint-hi Barchinona, com dit és, puixen e haien facultat amplíssima de fer tots aquells obstades impediments axí de fet com de dret a despeses de les peccúnies del dit General. Per les quals a fer puixen fer venda de censals obligant los béns del General, e per aquelles totes seguretats en tals contractes acustumades et altres per tals coses e cadascuna de aquelles, attès maiorment, que per la dita comissió e en virtut de aquella, la present concòrdia e coses en aquella contengudes sien e son al repòs e tranquille stat del dit Principat. E a cautela vos, Senyor, e lo Il·lustre primogènit, e lo il·lustre infant, en son cas quant a cascú haia sguard ara per lavors absolen los dits diputats e consell e tots los estaments ecclesiàstich, militar, e reyal e singulars del dit Principat presents, absents e sdevenidors de tot sacrament e homenatge e de la fe e naturalesa que tenguts són e sien a vos Senyor e, en son cas, al dit il·lustre primogènit, e al dit il·lustre infant e en son cas, en çò qui toch la defensió e manteniment e ajuda del bon amor, pau e concòrdia de vos dit senyor e de la il·lustríssima senyora reyna, il·lustre primogènit, e il·lustre infant e de cascú d'ells encara per deffensió dels qui han entrevengut, consellat, parlat o en altra manera cabut en la liberació del dit il·lustre primogènit e actes per ocasió de aquella axí directament com indirecta, iuxta forma dels primers capítols concernents los actes de la liberació del dit il·lustre primogènit, com la intenció dels diputats e consell representats lo dit Principat si astada e és a tot servey de la majestat vostra e de la il·lustre senyora reyna, il·lustre primogènit e il·lustre infant e benefici e utilitat de la cosa pública del dit Principat e de tots los regnes e terres de vostra excel·lència.

Plau al senyor rey e vol, consent, e atorga les coses contingudes en lo dit capítol, en quant emperò se sguarda a observació, tuició, e execució de les coses atorgades per sa maiestat en los precedents e deius scrits capítols.

XXI. Ítem, senyor, per donar maior efficàcia als presents capítols e coses en //236r// aquells e cascú de aquells contingudes. Sia mercè vostra atorgar que si alguns dubtes questions o contraris exiran o entrevendran axí principalment com encara incidentement en los presents axí dessús com deius scrits capítols, o algú de aquells o en les paraules, o tenor, o pensa, o coses en aquells o algú de aquells contingudes que ls dits dubtes qüestions o contrasts sien e haien ésser declarats, interpretats, e determenats tantes vegades com cas ocorrega per los dits diputats e consell o la maior part de aquells entrevenint e consentint-hi la ciutat de Barchinona segons dessús és dit, e no per vos, senyor, e vostre primogènit e successors vostres e seus per vostra mercè, benignitat no us en pugau o degau entremetre en forma o manera alguna, ans se haie exequir tenir e observar per vos dit senyo e per lo primogènit vostre e successors vostres e seus e officials vostres e seus abdicant tot poder der fer lo contrari ab decret de nul·litat.

Plau al senyor rey que tots los capítol dessús e deius scrits ab llurs respostes e coses en aquelles e aquells contingudes sien enteses al seny literal.

XXII Ítem, senyor, com inseguint la innata fidelitat la qual han haguda e han los cathalans en la conservació de la posteritat reyal los nobles don Johan d'Ixar, don Ffelip de Castro e Fferrando de Bolea alias Gallos, domiciliat en Çaragoça, e llurs mullers qui han assistit o participat en los actes e fets seguits per la causa de la liberació del dit il·lustre primogènit sia deguda cosa ésser provehit que per sinistres informacions de alguns nozelants lo servey de Déu e de vostra majestat. Los dits don Johan, e don Ffelip, e Fferrando de Bolea, e mullers llurs sien preservats de dans e perills qui en les lurs persones e béns porien contingir. Per tant, suppliquen los dits diputats e consell sia mercè vostra provehir que, si qüestió o qüestions o debats tant civils com criminals occorran e de present, són o seran entre vos senyor o procuradors fischals o altres qualsevol persones, axí públiques com

privades, Regne o //136v// regnes, o provincia alguna, universitats, o col·legis, o altres de qualsevol ley, stat, o condició sia de una part e los dits don Johan, e don Ffelip, e Fferrando de Bolea e o lurs mullers e fills axí conjuntament com divisa de la part altra de tals qüestions o debats o contrastos hagen a conèixer e aquells determinar e decidir aquelles persones e oficials no sospitosos los quals la sereníssima senyora reyna e il·lustre primogènit assignarà e concordablement e no altres qualsevol. E que vos senyor, per vostra mercè e benignitat, de les dites coses o alguna de aquelles no us entremetats ne a vos se haia recors, mas solament a los dits il·lustríssima senyora reyna e il·lustre primogènit. Abdicant a tots altres poder de conèixer e fer lo contrari ab decret de nul·litat.

Plau al Senyor rey atorgar e atorga totes les coses en lo present capítol contengudes si e en quant sa senyoria atorgar pot aquelles ab que no contravingue als furs, privilegis, e libertats del Regne de Aragó on los demunt dits són poblats.

XXIII. Ítem senyor per que totes differències sien aplanades e sia total matèria de poder retornar a inconvenients o discòrdies. Supliquen los dits diputats e consell sia mercè vostra provehir que los castells e forces del Regne de Navarra e officis e jurisdicció e altres qui sien per al regiment e govern del dit regne sien acomanats a persones notables aragonesos, catalans o valencians per que mills lo servey de Déu e vostra altesa e benefici e repòs del dit regne sia fet.

Plau al senyor rey sobre les coses contengudes en los present capítol star al que serà deliberat e apparrà a les persones que açò seran deputades per cascun dels dits regnes e Principat.

XXIII. E jatzia considerada la comissió de la Cort e altres coses en lo servey de la vostra majestat e lo be e repòs de la cosa pública del Principat concernents les coses en los presents capítols contengudes puy per vostra maiestat sien atorgades e per los dits diputats e consell lo dit Principat representants acceptades hages fermetat, noresmenys sobreabundant //237r// cautela. Supliquen a vostra altesa los dits deputats en consell que sia mercè vostra atorgar, e per vos senyor e primogènit vostre e successors

vostres e seus prometre, que en les primeres Corts que en lo dit Principat se celebraran los presents capítols e totes e sengles coses en aquells e asat de aquells contengudes sien firmades ab tota efficàcia e compliment.

Plau al senyor rey que los presents capítols en e per la forma que son per sa majestat atorgats e modificats en les primeres Corts en lo dit Principat celebradores sien ratificats e confirmats e per lo dit senyor rey e lo i-lustríssimo príncep corroborats. Ab açò, emperò, que la dita cort atorch tot ço e quant en los dits capítols és contengut, concernent servey del senyor rey e de la senyora reyna e il-lustre prínceps, il-lustre infant don Fferrando e altres fills de aquells.

XXV. És, emperò, la intenció dels dits Diputats e consell que los presents capítols no sia en res preiudicat e derogat, tàcitament o expressa, directament o indirecta a qualsevol privilegis, usos, e costums, pràctiques e observances de aquelles e libertat atorgats a la ciutat de Barchinona e a les altres universitat del dit Principat, e als braços o staments del dit Principat o a cascú de aquells, axí en universal com en particular atorgats encara que fos fermat compromès o submissió en poder de vostra senyoria, ans sien e stiguen en aquella força e valor que fahien e fan ans dels presents capítols. E que, per vos dit senyor, sia salvat dret ab plenitut e tota integritat als dits staments ecclesiàstich, militar, e de les universitats e cascú de aquells.

Plau al senyor rey.

XXVI. E per quant en moltes e diverses parts dels presents capítols es donada facultat als dits diputats e consell lur, los dits diputats e consell són de intenció que en quascuna de les coses en les quals los dits diputats e consell llur han o haien entrevenir procehir e exeqtar //237v//fer e deliberar tantes vegades com se hage a fer e seguir se façen e seguesquen per los diputats e consell o la maior part de aquell ab consentiment exprés de la ciutat de Barchinona e no. en altra manera.

Plau al senyor rey.

XXVII. Salven-se, emperò, les presents persones dels staments ecclesiàstich, militar e reyal que si en les Corts los dels dits staments dehien que no-ls plauria lo que fet seria en les coses fora la comissió fetes que en tal cas les dites persones puixen adherir-se als staments si volran, sens càrrech algú d'ells.

Plau al senyor rey pus, emperò, la adhesió en lo dit capítol contenguda se faga ses preiudici algú de les coses en los presents capítols contengudes concernents servey seu e de la sereníssima senyora reyna, il-lustre primogènit e il-lustre infant don Fferrando e patrimoni de aquells.

Lo senyor rey fa e atorga les coses damunt contengudes segons que son de part dessús annotades en cascun capítol e repostes ab tal condició, reservació e protestació e no sens aquelles. Çò és que, si cas era que lo contengut en lo XV capítol e resposta de aquell que parlen de la oferta e pagament de les docentes milia liures per los cathalans no era complit ab tot effecte, ço és que les dites docentes milia liures no eren scrites dins los dits vuit mesos en la dita taula de Barcelona, iuxta la resposta del dit capítol, en tal cas, lo dit Principat de peccúnies del General de Cathalunya hagen e sien tenguts respondre al dit il-lustre infant don Fferrando de ànnua pensió de censals per tots les dites docentes milia liures o per aquella part d'elles que no seria dins lo temps scrita a rahó e for de XXII mil per mil per tant temps com lo dipòsit de la quantitat serà dilatat scriure en la dita taula. E per açò attendre e complir hi sia obligat tot lo dit Principat, e lo dit General de Cathalunya e drets de generalitats de aquell ab totes aquelles clàusules, forces e compulses a que son tenguts e obligats per los censals que lo dit General fa e presta, les quals sien ací per expresses e insertes.

238r//La il-lustríssima senyora reyna, en nom de la maiestat del senyor rey vol e consent que la ferma per la sua excel·lència en nom de la dita maiestat feta de la present capitulació en la manera que dessús és contengut sia vàlida e ab tota eficàcia de dret e de fet, no obstant, la carta per sa senyoria feta testificar per Pedro Doliet, prothonotari seu, qui de açò parla, ne encara qualsevol protestacions, reservacions, condicions salvetats attès cartes o instruments axí per lo senyor rey com per la dita senyora reyna o altres

qualsevol persones, havent-ne potestat conjuntament o divisa, ho sevulla fetes o fets en contrari o que poguessin contrariar o moure o preiudici engendrar a la ferma dessus dita en alguna manera.

[Carta d'acceptació de la corona per part de Renat d'Anjou

ACA. Generalitat. Vària 235. Pergamí 456.]

(revers del pergamí)

Del senyor rey a XXVIII d'octubre MCCCCLXVI

Als venerables, egregis, nobles, magnífichs, amats, e feels nostres los diputats del General e Concell lo Principat de Cathalunya representants e los consellers e Concell de la nostra ciutat de Barchinona.

(vers del pergamí)

Lo Rey,

Venerables, egregi, nobles, magnífichs, amats e feels nostres. Reebudes havem ab molt plaer vostres letres e oyts los embaxadors en quant de vostra part nos han volgut explicar. Als quals havem respost a cascun cap, segons per ells creem vos serà particularment scrit. E, d'una part nos condolem ab vosaltres de la mort de l'il·lustrísimo rey en Pere de immortal memòria, cosí nostre, e d'altra part, fem gràcies a nostre senyor Déu qui-ns ha preparat temps oportú en què pugam mostrar per obra la bona voluntat e afeció que de lonch temps e naturalment vers aqueixa pàtria tenim. Segons ya per altres ab nostre araud vos havem declarat. Loam après molt vostra virtut en dar-nos, pus lo loch hi era, nostre dret e iustícia. E, certament, de vosaltres e de vostra innata fidelitat, no-s podia sperar altre. De nos par semblant podeu fermament sperar quant de bon rey e ver successor se pot es deu sperar, no solament en servir vosaltres, libertats e privilegis, més encara ampliar-los-vos e en son loch atrogar-vos-ne de maiors. Declarant-vos stam deliberats, prests, e aparallats, segons ab la ajuda de Déu ben prest per obra veureu metre sens fallir per defendre e posar en total repòs a vosaltres e aqueix nostre Principat e per proseguir nostre dret e iustícia les persones, sustància, ens, stats e sanch no solament de nostre primogènit més encara de nostre nét, gendre, e altres bons valedors qui defallir no-ns poden. Com aquell qui no poch desijam ésser conegut entre vosaltres, no solament per bon rey e successor natural, més encara per bon pare e redreçador de la

república. E creem, ab la ajuda de Déu, entre nos e vosaltres ésser bé per propulsar lo enemich no solament de aqueix nostre Principat, més encara de tots los regnes, e que en breu ne veurem la desijada victòria. Vosaltres, entretant, haiau bon cor e confortau aquests nostres victoriosos pobles e en conservar lo stat de aqueixa república e procurar nostres serveys. Obrau com bé haveu acostumat e de vosaltres e vostra virtut se spera.

Dada en lo nostre castell de Angers a dos dies del mes de octubre de l'any de la nativitat de nostre senyor MilCCCCLXVI. Renat. Probata.

**[Carta del rei Renat nomenant Joan de Calàbria com a lloctinent
LRO Serie A-1173 La Muntesa 5/4/71 Renat d'Anjou]**

Lo Rey

Amats consellers e feels nostres. Nos trametem aquí loctinent general nostre lo il·lustre don Joan de Calàbria, fill natural del il·lustríssimo don Joan, primogènit nostre de immortal memòria per presiir en aquests regnes e terres fins que nos o nostre primogènit hi siam. Lo que havem sperança en Nostre Senyor Déu que serà en breu. Et jatsia dit pes sia soberch per a ses forces, emperò comfiam primerament de l'auxili divinal e après de la prudència e virtut vostra e de tots los cathalans fidelíssimos nostres vassalls e de la amor gran vostra e lur vers nos del Concell e govern que assignat li havem e de la bona condició sua qui nos dóna sperança que son obrar serà tal que-s farà bé amar de vosaltres e de tots los altres cathalans e farà honor de la casa d'on devalla. Pregam-vos, quant més carament podem, que aquell vosaltres vullau per amor nostra volenterosament reebre e obeir-lo com a nos propi e ensemps ab ell obrar per poder en la endreça e prosecució deaquesa empresa com bé e loablament havieu acostumat e és la serena confiança. Dada en La Muntrea, a cinch dies del mes de abril de l'any de la nativitat MilCCCCLXI.

[Limitacions a la loctinència de Joan de Calàbria, loctinent general de Catalunya.

AHCB. Deliberacions Reg. 20 f.104v-107v]

Concell de XXXII e XVI per dar compliment a les coses apuntades sobre la dita loctinència (20/6/1471)

Dijous a XX de juny de l'any milCCCCLXXI, aiustats los honorables consellers e Concell de XXXII e les XVI persones o la maior part d'aquelles en lo verger de la casa de la ciutat de Barchinona. Aquí fonch proposat per lo honorable mossèn Jacme Ros, en nom seu e dels honorables companyons seus, com sabut per //105r// ells consellers per relació de les VIII persones dessús en los dits affers per comissió del present concell trabellants e dels advocats que lo senyor don Johan d'Aragó e de Calàbria era voluntari e prest fermar e jurar los V apuntaments ja dessús mencionats, e dels quals ésser acceptats fou per lo present concell feta conclusió ells dits consellers són anats ensemps ab les XII persones e advocats al dit senyor supplicant lo que pus los dits V apuntaments, son stats concordats que li plagués aquells fermar e jurar. E, de fet, lo dit senyor havent per molt agradables los dits apuntaments segons són stats concordats e limats present molts de son concell e presents ells dits consellers e les dites VIII persones e advocats ha aquells fermats promesos servir e jurats de les quals coses ha testificada carta pública mossèn Rodrigo Vidal, prothonotari del senyor rey, lo die present los quals apuntaments són del tenor següent:

Lo senyor don Johan d'Aragó e de Calàbria, loctinent general, per alguns respectes justs, sancts, e rehonables atorga e permet e jura a la ciutat de Barchinona que en la sua loctinència o regiment a ell comenta per la majestat del senyor rey en aquest principat de Cathalunya no userà de les coses deiús scrites jatsia sien expressades en la dita sua potestat sinó ab exprés consentiment e beneplàcit de la dita ciutat. És a saber:

No userà de la potestat a ell dit senyor atribuïda de tenir e celebrar Corts.

Ítem, que no userà de la potestat de la convocatòria en virtut de l'usatge *princeps namque* e d'host e cavalcada.

105v//Ítem, que no userà de la potestat de suspendre constitucions, privilegis, usatges ne libertats de la terra ne de la ciutat.

Ítem, que no userà de la potestat d'imposar talls ne novells victigals ne col·lectes ne altres exaccions.

Ítem, que en la clàusula de la potestat de guiar *in debitas* privilegiats per lo dit senyor sia entès salves les constitucions privilegis e libertats de la dita ciutat e pàtria.

E totes les demunt dites coses, lo dit senyor atorgà sens derogació e lesió de les proheminèncias e regalies del dit senyor rey les quals vol romanguen en son plen dret efficàcia e valor la dita promissió e concessió, no obstant e que aquella no sia derogat per via alguna directe o indirecte. E, axímateix, vol que a la dita ciutat romanguen salves e il·leses les constitucions privilegis, usatges, e altres libertats, uses, e custumes de la dita ciutat e del dit Principat.

E més fou proposat per ell dit mossèn Jacme Ros que, attès que en los dits apuntaments per lo dit senyor fermats e jurats ha que aquell no userà de dites potestats, sinó ab consentiment e beneplàcit de la ciutat e en sdevenidor advenint lo cas porrà sortir en dupte aquell nom de ciutat sia seria entès per via de Concell de XXXII o de C per tant, ells consellers ho proposaven a ffi que plagués al concell qui representa en aquestes coses lo dit Concell de C jurats declarar dites coses per tolre tot dupte en sdevenidor.

106r// E proposades les dites coses e elegits los dits apuntaments a per lo dit il·lustre don Johan d'Aragó e de Calàbria promesos e jurats. Lo concell, havent per molt acceptes los dits apuntaments segons són dessús insertes per virtut de la potestat al present concell, consellers, e XVI persones per lo Concell de C jurats donada provehiren e feren conclusió e delliberació que lo consentiment e beneplàcit qui, segons dits apuntaments, pot ésser donat en fer dites coses no pusquen ésser donat per consellers ni per present e esdevenidor declarant lo dit nom de ciutat quant en açò dever-se entendre del dit concell de cent. E és pertanyent cosa aquell ho faça e non faça comissió attès lo pes de la cosa.

E, feta la dita conclusió e determinació fou aquí proposat per lo dit mossèn Jacme Ros, com lo dit il·lustre don Johan ha notifficat a ells consellers com ell ha voluntat de fer lo jurament acostumat per a loctinència lo present die après migjorn encarreguant que ells en nom d'aquesta ciutat sien present en la dita prestació del dit jurament. És acostumat en tals actes ésser fetes prestacions per salvatats de les libertats són stades posades per los honorables advocats, seran açí legides a ffi que lo present concell façe conclusió d'aquelles les quals són del tenor següent:

106v// Los consellers de la ciutat de Barchinona accepten la jura per vos il·lustre don Johan d'Aragó e de Calàbria, loctinent general del excelentíssimo e sereníssimo lo senyor rey beneventuradament regnant, durant la absència del dit senyor e de l'Il·lustre senyor don Nicolau, primogènit d'Aragó nét seu de present feta en quant per la dita ciutat e singulars de aquella e encara per les ciutats, viles, e lochs reals del Principat de Cathalunya e per privilegis e libertats, immunitats, e usançaes d'aquelles façen e no en altre manera als quals privilegis, libertats, imunitats e usances en comú o en particular per aquesta present acceptació los dits consellers no entenen en alguna forma e manera derogar ans protesten que les coses dessusdites totes e sengles e altres disposades per constitucions, usatges, e altres libertats e àlias als dessusdits axí en comú com en singular romanguen salve, il·leses ab tots los universals e particulas drets. E mésavant si e en quant la predita jura a privilegis dels prelats, religiosos e altres ecclesiàstiques persones, magnats, barons, nobles, cavallers, e homens de paratge del dit Principat axí en comú com en singular deroguen e preiudiqui o seran vists o vistos preiudicar o derogar ara o en esdevenidor tàçitament o expressa directment o indirecta a la dita ciutat de Barchinona e altres ciutats, viles, e lochs reals del dit Principat e als ciutedans, burgesos e habitants d'aquell axí en comú com en singular e als dessusdits //107r// lurs privilegis, immunitats, e usançaes, e altres libertats expressament contradien e dissenten ab la present, e protesten que la present acceptació en algun temps no puixe ésser treta a conseqüència e supplique e requeren la present ésser inserta e continuada a la fi de la dita jura et altre ésser-ne feta e liurada carta pública una e moltes per vos notari.

E, proposades les dites coses e legides les dites protestacions e salvetats, lo Concell feu conclusió e delliberació que stan bé e així les loharen e aprovaren disposants e que los dits honorables consellers e lo síndich de la ciutat present aquelles e les façe continuar en lo fi de la continuació de la dita jura e que sia levada carta segons és en aquella continuat e demanat.

Lo mateix die a les tres hores après mig jorn lo dit il·lustre don Johan d'Aragó e de Calàbria, loctinent general en aquest Principat e en los regnes e terres de part deçà constituït personalmentdevan l'altar maior de la Seu agenollat sobre un coxí de brocat posant les mans sobre o missal e sobre la vera creu present aquí los dits honorables consellers e los deputats de Cathalunya, lo senyor bisbe de Vic, canceller e vicecanceller e molts comtes, barons, cavallers, ciutedans, axí del concell del dit senyor com altres feu la dita jura per la dita loctinència segon és acostumat de la qual pres carta pública.

107v// Lo honorable mossèn Rodrigo Vidal, prothonotari del senyor rei. E feta dita jura, los dits honorables consellers els dits síndich de la ciutat presentaren sentència acceptacions ab les protestacions i salvetats en aquella
exposada.

[Privilegi concedit a la taula de canvi concedit per Joan de Lorena

AHCB Consell de Cent XXVI-12.]

Ara hoiats tothom generalment que us fa a saber lo honorable mossèn Miquel Cardona, regent la vagueria de Barcelona, d'Agualada e de Vallès, de Moyà e Moyanès.

Que, com per lo discret en Johan Matheu notari e síndic de la dita ciutat en nom e per part d'aquella sia estat instat e request que fahés publicar per lochs acostumats de la dita ciutat ab veu de pública crida una carta o privilegi perpetual del ilustríssimo e virtuosíssimo lo senyor primogènit ab segell pendent de sa senyoria segellat de la sua pròpia mà signat. Lo qual privilegi de latí en romaç tornat és del tenor següent:

Nos, infant Joan, primogènit del sereníssimo senyor rey, loctinent e governador general del dit senyor dels regnes d'Aragó, Sicília, e duc de Calàbria, e de Loringe, e príncep de Girona, desitjants molt, no solament a la conservació de la re pública de la ciutat de Barcelona, en la qual certament la força e potència quasi de tot aquest Principat és situada, més a la amplitut¹⁵⁷⁰ encara sdevenidora¹⁵⁷¹ molt més ab gran solitud, certament som tenguts, així com la condició del temps o aporta e lo bé comú¹⁵⁷² demana, lo servici del senyor Rei per lo qual a aquest Principat presidim¹⁵⁷³ i requer consellar¹⁵⁷⁴. Considerants,¹⁵⁷⁵ açò, molt vosaltres amats e fehells de la reyal magestat e nostra consellers de Barcelona a nosaltres ab summa affectió haveu supplicat que fessem dignes e favor la taula del canvi e depòsit de la ciutat de Barcelona de la gran de inscrita. Significants a nosaltres diligentment,¹⁵⁷⁶[2] quanta de favor, quanta de extimació, quanta

---

¹⁵⁷⁰ A continuació entre línies, encara sdevenidora

¹⁵⁷¹ A continuació ratllat, ésser

¹⁵⁷² A continuació ratllat, requer presidir

¹⁵⁷³ A continuació ratllat, exhige conselle exhigeix

¹⁵⁷⁴ A continuació ratllat, a vosaltres amats e feel fehells de la magestat nostre consellers de Barchinona

¹⁵⁷⁵ A continuació ratllat, molt vosaltres

¹⁵⁷⁶ A continuació ratllat, quanta favor conserneix no solament seria en sdevenidor

de utilitat¹⁵⁷⁷ serie de la república¹⁵⁷⁸, no solament de la ciutat de Barcelona més encara de tot lo Principat de Catalunya per¹⁵⁷⁹ ¹⁵⁸⁰ tant de interès que en aquesta cosa satisfassem a nosaltres e a vosaltres ací cascú desijam. Ab tenor del present nostre privilegi, perpetualment durador, de certa nostra sciència e,¹⁵⁸¹¹⁵⁸² delliberadament, per cosa stricte en la reyal bona fe e nostra e de paraula guyam, affidam, e¹⁵⁸³ plenàriament, assecuram, qualsevulla summas de peccúnias, or, argent, joyells, coses, e altres qualsevulla béns que per qualsevulla personas de qualsevol¹⁵⁸⁴ natio, stat, preheminiència, auctoritat, e condició¹⁵⁸⁵ seran¹⁵⁸⁶ fins en lo present dia en la taula del cambi e de dipòsits de la ciutat de Barcelona són stades dipositades e, d'aquí en avant,¹⁵⁸⁷ se depositaran e són dites e scrites o seran a qualsevol altres persones. En així que, d'aquí avant, les dites peccúnies, or, argent, e joyes, e altres coses qualsevulla béns, així com és damunt dit deposats o scrits¹⁵⁸⁸ o si depositar diran e o scriuran en la dita taula¹⁵⁸⁹, prenets qualsevulla summas, no pugan ésser arrestades, emparades, ocupades, preses, sacrastades, detengudes o en altra manera ésser empatxades per lo senyor rey, ne per nos, o altre lochtinent del senyor rey o altre qualsevol official sey en nom de ell, e *motu* propi, e a instància del fisch reyal o de altre qualsevol persona per rahó, ocasió, o respecte de les marches, represàlies, o deutes qualsevulla, o de predició en la pàtria, o deserció d'aquella, o de crim de lesa magestat, o de altres qualsevulla crims, excessos, e delictes comesos o cometedors en qualsevulla manera pugan ésser anomenats presumits dits exprimints o excogitats. Dels quals aquells qui les dites quantitats de peccúnies,/[3] or, argent, joyells, coses e qualsevulla béns en la dita taula hauran deposats o aquells seran stats dits o

---

¹⁵⁷⁷ A continuació interliniat, serie

¹⁵⁷⁸ A continuació interliniat, no solament ... Barcelona

¹⁵⁷⁹ A continuació ratllat, amor de açò desijam usar nosaltres a vosaltres en aquesta cosa satisfam

¹⁵⁸⁰ A continuació interliniat, tant ....desijam

¹⁵⁸¹ A continuació interliniat, deliberadament

¹⁵⁸² A continuació ratllat, consulte

¹⁵⁸³ A continuació ratllat, consulte

¹⁵⁸⁴ A continuació ratllat, nasció stat

¹⁵⁸⁵ A continuació interliniat, seran

¹⁵⁸⁶ A continuació ratllat, que són sian stades deposades

¹⁵⁸⁷ A continuació ratllat, depositadores serien, seran deposades

¹⁵⁸⁸ A continuació ratllat, depositadors dir

¹⁵⁸⁹ A continuació ratllat, muntats a

scrits o fossen acusats o no acusats, o contra aquells en qualsevulla manera fos proveït encare per processos de regalies pertinents al dit senyor rey o per lo offici o per qualsevol altres vies e maneres ne encara a instància de alguna part o fisch seria procehit axí civilment com criminal o¹⁵⁹⁰ fossen acusador o no acusadors¹⁵⁹¹ e, encara si tals fossen que si,¹⁵⁹² no particularment e expressa serian nomenats e serian atorgats en general guiatge no puisquen ésser compresos. E encara, si ab dol, frau, inginy, art, culpa o altre qualsevulla calliditat de aquells dels quals les peccúnies, coses, béns, joyells e altres coses damunt mencionades que ocularment e amagades fossen deposades¹⁵⁹³ e scrites, o esposadores o escriturades en la dita taula dins tota hora e quant volran e a ells serà ben vist, les dites peccúnies, coses, béns e altres coses demunt dites diguen e scriguen a altres o fassen dir e scriure e de la dita taula levar o fer levar sens alguna contradicció e impediment qualsevulla¹⁵⁹⁴. Sabents, mésavant, per la dita taula per molt crèdits ésser agranada talment que a ssos creadors així liberalment¹⁵⁹⁵, segons és degut e pertanyent, no pot satisfacer. Emperamor de açò, vosaltres dits consellers ensemps ab lo consell de la dita ciutat entenents ab summa afecció en qualsevulla de les coses consernents servey del/[4] senyor rey e conservació de la re pública¹⁵⁹⁶ de la dita ciutat e¹⁵⁹⁷ segons a nosaltres haveu exposat haveu exquisides moltes vies e modos menys damnosos a la dita ciutat per los quals poguessen fer la dita taula libera e immune dels dits crèdits. Emperò, no haveu pogut trobar ninguna via ne nengun modo axí pus fàcils e pus útils a la dita ciutat que quitar e liberar la dita taula¹⁵⁹⁸ dels dits crèdits com per via de vendes de censals morts, axí als creadors de la dita taula com a altres persones fahedores e an tante summa per la qual complidament pogués ésser satisfet als creadors de la dita taula. E que de qui avant, liberalment axí com se pertany¹⁵⁹⁹ e la dita

---

¹⁵⁹⁰ A continuació ratllat, venguessen acusades o no aquesta de

¹⁵⁹¹ A continuació ratllat i interliniat, no puguen ésser compresos

¹⁵⁹² A continuació ratllat, donchs

¹⁵⁹³ A continuació interliniat, escrites ... escriturades

¹⁵⁹⁴ A continuació ratllat, sciens per amor d'açò

¹⁵⁹⁵ A continuació ratllat, així com és cosa egual

¹⁵⁹⁶ A continuació ratllat, del gran Rey

¹⁵⁹⁷ A continuació ratllat, així com

¹⁵⁹⁸ A continuació ratllat, de sos

¹⁵⁹⁹ A continuació interliniat, e ... acostumat

taula hauria acostumat, pogués donar e liurar les pecúnies que en la dita taula seran dites scrites e deposades. E vahents nosaltres lo vostre propòsit conseruir no poch servey del senyor rey e nostre e total conservació de la dita ciutat. E, emperamor de açó, ab tenor del present nostre privilegi perpetualment durador de certa nostra sciència e altre consulta en la bona fe reyal e nostre e de paraula guiyam, affidam, e plenàriament asseguram qualsevulla censals morts axí en preus e pensions, salaris, penes¹⁶⁰⁰, massions e altres accessoris dels dits censals per lo clavari e síndich de la dita ciutat venedors així per satisfer als creadors de la dita taula com altres¹⁶⁰¹ e encara en temps passat ja per lo clavari e síndich de la dita ciutat venuts per haver peccúnies a la dita taula necessàries et altres, en aquelles çò és assaber via e formes en los / [5] quals¹⁶⁰² havem guiyat, affidat, e assegurat les dites peccúnies, coses, béns, joyells, e altres coses de la dita taula. Volents que aquest guiyatge, affidament, e assecurament sia stes e volem ésser stes en los dits censals morts venuts e venedors ab aquelles clàusules prerogatives, forçes, e modos en los quals demunt és dit en favor de les dites peccúnies, coses, béns, joyells, e altres coses demunt dites deposades e deposadores en la dita taula. Les quals coses demunt dites e expressades volem ésser per dites repetides en favor dels dits censals venuts e venedors. Considerats lo dit servici del senyor rey e la utilitat de la dita re pública. Per aquest,¹⁶⁰³ emperò, tal guiatge no volem ne entenem en alarma, manera derogar en les empires e sequestres en vers la dita taula ja fetes, ne encare aquelles empires e segrestres les quals ensemps ab les peccúnies, béns, joyells, coses en la dita taula¹⁶⁰⁴ vendran. Ans sien e romanguen en llurs força e valor. Sia entès emperò e expressament declarat que los administradors de la dita taula puguen e a ells sia lícit retenir en la dita taula qualsevulla quantitats de peccúnies que sien dites e scrites o seran a qualsevulla persones les quals sien obligades o seran a la ciutat de Barcelona. Així per rahó de impositions de forment com per altres qualsevulla rahons e causes les dites quantitats/[6] de peccúnies en la dita

---

¹⁶⁰⁰ A continuació interliniat, massions

¹⁶⁰¹ A continuació interliniat, encara en

¹⁶⁰² A continuació ratllat, les dites peccúnies coses e béns e joyells e altres coses dues de la dita Taula

¹⁶⁰³ A continuació interliniat, emperò

¹⁶⁰⁴ A continuació ratllat, seran vengudes en alguna manera derogar

taula al clavari de la dita ciutat girar, o fer dir e scriure lo present guiatge en alguna cosa en res no contrestant¹⁶⁰⁵. Per tant, doncs, a tots e sengles oficials e súbdits reys¹⁶⁰⁶ usants qualsevulla auctoritat, preheminiencia, e offici, e precípuament al canceller, vicecanceller, regent la cancellarie, portantveus de governador en lo Principat de Cathalunya, vaguer, balle, sutzveguer, sutzballe, de la dita ciutat e encare a qualsevulla algutzirs rey als axí majors com menors que qualsevulla lochs del Principat de Cathalunya e, specialment en la present ciutat constituïits, e constituïdors¹⁶⁰⁷ e a lurs lochtinents de aquells presents e sdevenidors als quals se pertanguen¹⁶⁰⁸ les dues coses¹⁶⁰⁹, notificants, dihem, e menam a ells e a cascun de ells de certa nostra sciència e expressa a pena de X mil florins d'or¹⁶¹⁰ exhigidors dels béns de cascú contra fahents de ells¹⁶¹¹, sens alguna gràcia exhegidor, e als cóffrens del senyor rey e nostre applicadors, e a altre encara pus greu al arbitre nostre reservada. Que lo present nostre guiatge e assacurament e totes e sengles en aquella contengudes a vosaltres dits consellers de Barcelona e a la dita ciutat, e a altres tots dels quals es interès e serà purament, simplament, e en bona fé inviolablement observem e fassen observar iuxta la sua seria e continència e los dits oficials reals e tots e sengles tot hora e quant per part vostra seran requests lo present guiatge dins les jurediccions comeses a ells per los lochs acostumats de les ciutats, viles / (7) e lochs ab veu de crida fassen et manen publicar sens alguna dilació e no hi contrafassen o permeten contrafer en alguna manera, causa o rahó si la gràcia del senyor rey e nostre hom cara e desijam evitar la contra e indignació sua e les penes demunt dites, en testimoni de les quals coses manam ésser fetes presents e ab lo segell penjant de nostra loctinència ésser gornides.

Data en la vila de Torroella de Montgrí, a XXVII de janer de l'any de la nativitat de nostre senyor MCCCCLXVIII. Johannes.

---

¹⁶⁰⁵ A continuació ratllat, dient e manant

¹⁶⁰⁶ A continuació ratllat, qualsevulla

¹⁶⁰⁷ A continuació interliniat, a lurs

¹⁶⁰⁸ A continuació ratllat, les notificacions

¹⁶⁰⁹ A continuació interliniat, notificats

¹⁶¹⁰ A continuació interliniat i ratllat, sens alguna gràcia

¹⁶¹¹ A continuació interliniat, sens...exhigidor

(8) Per rahó de la ordre de la taula

Ara hoiats que us notiffiquem los honorables consellers de la present ciutat de Barcelona. Que com lo Concell de cent jurats de la dita ciutat celebrat lo XVIII en die del corrent mes de ffabrer entre les altres coses haie ordonats e statuïts los dos capítols e ordinacions següents:

Ítem, lo dit consell de C jurats statueix e ordona que ab veu de crida per los lochs circustumats e no acostumats de la dita ciutat sia assignat temps per tot lo present mes de ffabrer que totes e sengles persones que tenguen peccúnias en la dita taula puisen fer pagaments d'aquelles en la dita taula en aquells a qui són tenguts e obligats e que passat lo dit mes algú no puixe fer pagaments en la dita taula, sinó de voluntat d'aquells qui hauran pactat e concordat ésser pagats en la dita taula les quals no puixen recusar ésser pagats en aquella.

Item, lo dit Concell de cent jurats statueix e ordona que tots los censals fins en la present jornada venuts per qualsevol clavaris e síndichs de la dita ciutat a fer o rehó a XVI mil e XVIII mil per mil lo qual for és molt alt desmodat e excessiu maiorment ésser per avant pagades les pensions dels dits censals en moneda viva e de comptants e decontinent a tota voluntat dels creadors, censalistes sian reduïts a ffor o rehó de XX mil per mil, lo qual for és molt degut e pertinent, statuint e ordonant mésavant lo dit Concell sobre açò ésser feta crida per lo lochs acostumats e no acostumats de la dita ciutat. Ab la qual sia notifficat als dits creadors, censalistes que d'ací a XXV del corrent mes de ffabrer haien ésser venguts en la scrivania de la casa de la dita ciutat al scrivà maior de l'honorable Consell d'aquella per fermar les reduccions dels dits censals o per dir e notifficar al dit scrivà que aquelles reduccions fer no volen com lo dit Concell haie delliberat de continent ésser quitats en la dita taula en lo compte del libre vell tots aquells qui la dita reducció fer no volran e, si dins lo dit termini los dits creadors censalistes les dites reduccions fermades no hauran o denunciat al dit scrivà del dit Concell que aquelles fermar no volen passat lo dit XXV die del dit e present mes de ffabrer, la dita ciutat haurà per reduïts los dits censals al dit for de XXmil per mil.

Per tant, los dits consellers seguint la voluntat e deliberació del dit Concell de cent jurats ab veu de la present pública crida notifiquen a tothom generalment les dites coses affí que algú no puixe ignorància allegar.

Fou feta la present crida per un Rafel Puixoll a XVIII de febrer de MCCCCLXVIII ab una trompa per los carrers acostumats en acostumats.

ACA. Generalitat. Lletres trameses. N-683 f.15r-17v. (30/10/1464)

[Carta que acompanyava als llistats de focs preparat per commutar la crida *Princeps Namque* de 1464]

Molt honorables e savis senyors recordar vos deu com en lo mes de agost prop passat vos certificam per mija de persones a açó destinades esser deliberat ab intervenció e consentiment d'aquesta insigne ciutat que sia feta exaccio o subvenció general de tots los singular obedients a la magestat del senyor Rey en la qual contribuesquen los ecclesiàstics militars e los del stament reyal per sosteniment de mil CCCC rocins ço és CCCC homes d'armes, ab CCCC pages e DC ginets e alguns pehons qui son necessaris per exaltació de la corona reyal a expellir los enemichs e metre en repós aquest principat la qual exacció fins aci no ha hagut manera de surtir efecte per aplanar e metre en orde algunes dificultats ocorrents ara per gràcia divina totes les coses han bon compliment e son talment compostes que les pecunies procehidores en altres usos no poden esser convertides e ha durar la dita exacció tant e no més avant quant nosaltres e lo consell a soles volrem o tant e no mesavant quant los honorables cosellers e consell de C jurats de la dita present iutat a soles volran. E aquesta exacció es ordonada en manera que lo dit senyor Rey no hi participi algu ne uncha pot esser tret a consecuencia ne es derogant a privilegis ne constitucions del Principat en les quals coses nosaltres e los dits honorables consellers havem volgut principalment attendre e per los tots del dit Principat bé e primerament veure. No us sie maravella tal exacció car pus les peccunies comuns del General són evacuades ha convengut pensar altra modo de sostenir la dita gent a cavall e a peu per exir prest de tal pestifera malatia com es la guerra concorrent, e és ver que a parer nostre lo càrrec és assats leuger car son deu sous per foch lo mes los quals per los regidors de les universitats han esser compartits fahent diferència de huns a altres segons mes e menys pus lo nombre dels focs respongue als dits X sous per quascun foch e aixi se fa en aquesta ciutat com aquella qui es la principal e vol dar lum a les altres. E per quant poch valria haver feta la dita deliberació si a efecte no era deduida per çó és estat apuntat que la dita exacció o subvenció començ lo primer dia de novembre prop vinent e que a XV del dit mes sia exigida la peccunia de tota la mesada. E com lo carrech axi del compartiment dels dits X sous com del fer cullir aquells sie e pertangue als regidors de les universitat per çó a vosaltres notificam ab tenor de la present totes les dites coses pregants e encarregant vos per los respectes dessus dits que si fets no és vista la present faran lo dit compartiment e deuten persona o persones qui haien càrrec de fer la collecta sens salari algu car aixi se fa en la present ciutat per mija dels sinquanteners e feu que tots los lochs circumvehins aportin lo que exigiran al cullidor d'aqueixa universitat lo qual aport o trametre ací e pos en

la taula de canvi totes les pecunies que rebra dites e scrites a nosaltres deputedats com axi sie deliberat e per ren no haie falla car lo dit senyor Rey ha provehit e tramés per haver gent del burgunyons qui son leals e molt afectats al seu servey e es mecesari los diners sien prests per fer emprestança al menys de dos o tres mesos haiau ho tot per entes e dau recapte a les coses com la necessitat requer e de vosaltres es plenament confiat per çó que ab despeses no se haie fer, les quals no series poques e necesariament vendrien a carrec dels remitents e no complints ço que els tocara.

Dada en Barcelona a XXX de octubre de l'any MCCCCLXIIII. Colom Ardiaca.

Dins la present us trametem còpia dels lochs e del que han a pagar.

Memorial dels fochs e taxes tramès dins la prop dita letra.

Vich

Ciutat de Vic	DC fochs	CCC lliures
Terme de Muntanyola	XXX fochs	XV lliures
Samfores	XII fochs	VI lliures
Santa Eulàlia de Riu primer	XV fochs	VII lliures X sous
Thona	XXV fochs	XII lliures X sous
Castell de Munter	VI fochs	III lliures
Sever e lo Brull	XX fochs	X lliures
Tarradell	XII fochs	VI lliures
Casserres	XII fochs	VI lliures
Santa Coloma de Vinyoles	XXX fochs	XV lliures
Sentelles		

Manresa

Manresa	CCCC fochs	CC lliures
Sampedor	L fochs	XXV lliures
Sellent	CX fochs	LV lliures
Artes		
Castellnou		
Calders e	XXX fochs	XV lliures

Talamancha		
Avinyonet	XII fochs	VI lliures
Orta	X fochs	V lliures
Balcereny	XV fochs	VII lliures
Gaya	X fochs	V lliures
Cornet	X fochs	V lliures
Santpons i Belloch	X fochs	V lliures
Marganell	VI fochs	III lliures

Igualada

Igualada	CC fochs	C lliures
Prats del Rey	LX fochs	XXX lliures

Moyà

Moyà (LXVI fochs)	C fochs ¹⁶¹²	L lliures
Castellterçol (XXXVI fochs)		
Castellcir (VIII fochs)		
Parròquia de Granera (XX fochs)		
Rondors de la senyora de Talamanca (III fochs)		
L'Estany	XX fochs	X lliures

¹⁶¹² .- En realitat sumen 133 fochs

Piera

Piera	CXXXXVIII fochs	LXVII lliures
Masquefa	XXX fochs	XV lliures

Sitges

Sitges e Castell de Ribes	LXXX fochs	XXXX lliures
---------------------------	------------	--------------

Olesa e Abadia de Montserrat

Lo Bruch	V fochs	II lliures X sous
La Guardia	V fochs	II lliures X sous
Collbató	XIII fochs	VI lliures X sous
Castellbell	XV fochs	VII lliures X sous
Santa Sicia	VI fochs	III lliures
Spereguera	XXV fochs	XII lliures X sous
Eulesa	XXV fochs	XII lliures X sous
Vilasorell	III fochs	I lliure X sous
Monistrol	XXX fochs	XV lliures

ACA. Generalitat. N-683. f.24v-25r.

[Llistat de focs del vescomtat de Cabrera]

Vescomtat de Cabrera

Batllia d'en Orri (compresos eclesiastics i militars)	CLVI focs
Abadia de St. Salvador de Brea ab los monjos i preveres	X focs
Vila d'Hostalrich (compresos eclesiastics i militars)	LXXXX focs
Parròquia de Riudarenes (compresos eclesiastics i militars)	CXVIII focs
Parròquia de Santa Coloma de Farners (ab los eclesiastics i militars)	LXXXII I focs
Massanet del vescomtat ab la parròquia de Martorell (compresos eclesiastics i militars)	LVIII focs
Pàrroquia de Vidreres (compresos eclesiastics i militars)	LXVIII focs
Pàrroquia de Tordera (compresos eclesiastics i militars)	CXV focs
Parròquia i batllia de Palafolls (ab los eclesiastics i militars)	CXX focs
Batllia de Muntpalau e de Pineda (ab los eclesiastics i militars)	CCL focs
Batllia de Brunyola (ab los eclesiastics i militars)	LXX focs
Batllia e terme del castell de Llagostera (compresos eclesiastics i militars)	LXXXX III focs
Batllia de Caldes de Malavella (ab los eclesiastics i militars)	LXXXX focs

[Reforma de la subvenció dels cavalls. Datada a Barcelona 15/12/1470]

AHCB. CONSELL DE CENT. DELIBERACIONS. II-19. f.23r-34 v.

Dissabte a XV de deembre del dit any MCCCCLXX. Avistats los honorables consellers e concell ordinari de XXXII o la maior part d'aquell, aquí fonch proposat per lo honorable mossèn Guillem Oliver en nom seu e dels altres honorables consellers companyons seus com en los dies passats eren stades posades en lo present concell certes conclusions fetes per los deputats e concell de la Deputació sobre lo drets imposadors en la molija e cabassatge dels forans en loch d'aquells III sous qui-s paguaven per los dits forans per la subvenció dels cavalls, en les quals conclusions lo present concell consentí salvat la imposició dels dits drets de la qual lo present concell no haie poder e per çó remès aquella al concell de C jurats. E, salvats alguns mudaments, avists, e correccions que lo present concell seu en aquelles posant-les en scrit, e foren remeses als dits deputats e concell de la Deputació. Los quals, vistes aquelles, han fets certs adops en aquelles les quals fan a veure en lo present concell e dit bé stan que y sia consentit sinó sta bé que per sien adobades. Percípuament com lo dit impost dels dits drets sia estat posat a consell General dels C jurats lo qual a aquella ha consentit. E per çó es necessari lo present concell façe la. Assí que de les coses en dites conclusions contengudes se aconseguescha lo fruyt desijat.

E, proposades les dites coses, legides les dites conclusions en aquells capítols en e sobre los quals lo present concell en los dies passats feu certs adops axí avistan, com remetien, e mudant, e legits, mésavant, los dits adops e les respostes e acusaments que per los deputats e concell de la Deputació en les dites conclusions són stats fets part seguint lo parer del present concell, part aquell modificant e part stants e perseverants en les coses primerament en dites conclusions posades. Lo present concell consentí en aquelles, emperó, ab los dits adops que per los mateix deputats e concell de la Deputació a motiu del present concell fets, les quals conclusions segons dit és adobades són del tenor següent.

Ffeta relació al present concell per les persones qui de les coses devall scrites havien càrrech elegits per dues vegades ab alta e intellegible veu los capitols fets e conposts sobre o per rehó dels impòsits de drets devall contenguts. E votat singularment sobre quescú dels dits capítols, axí bé sobre aquells qui directament fan per los dits e deius scrits impòsits com sobre los altres qui han sguard als cavallers qui pendran lo sou e a les mostres e altres coses en aquells contengudes, és stad feta delliberació e conclusió que tots los dits capítols stan bé e deuen ésser exequatats iuxta lur sèrie e tenor qui és segons devall per orde se segueix.

Remetent lo present concell als senyors deputats e a les VI persones en lo dit fet darrerament eletes la exequió de les provisions e altres coses necessàries per introducció e exequió dels dits drets, substància emperó dels dits capitols e de les coses en ells contengudes no mudada, dins aquells e aquelles stants en lur força e valor declarat, emperó, que, si per lo Illustríssimo senyor primogènit o per lo concell de la ciutat de Barcelona era mudada, affegida, diminuida, o alterada alguna cosa substancial en los dits capítols o algú o alguns d'ells que allò haie ésser refferit al present concell.

Ítem, delliberaren e concloguers que, aprovats per lo dit Senyor Primogènit, loctinent general, los dits capítols après los dits senyors deputat ab la humilitat e reverència que-s pertany, presenten a la sua senyoria per part lur e del dit concell los capítols devall inserts, havents sguard a iustícia e als abusos en aquells contenguts e supliquen aquella pertinent e deguda per mercè sua vulla atorgar les coses en aquells contengudes per benefici de la cosa pública induits per lur poder la excenlència sua per sa gran virtut e dretura axí ho vulle fer seu los dits capítols darrers en ordre.

Illustríssimo e virtuossísimo Senyor don Johan del Sereníssimo Excelentíssimo Senyor lo senyor rey don Renat per la gràcia de Déu vuy beneventuradament regnant, primogènit dels seus regnes e terres d'Aragó, Sicília, etc. governador loctinent general, duch de Catalunya e de Lorena, príncep de Girona que quan vostra excelència ha demanat als deputats del General e Consell representant lo Principat de Cathalunya en virtut de la comissió de la cort últimament als catalans celebrada a la ciutat de Leyda e

altre que li fahessen graçiosa ajuda o subsidi per sosteniment de gent d'armes, en son cas pehons, que ensemps ab la gent d'armes que de present lo senyor rey e vostra altesa tenir e per avant tindreu e ab altres valences de senyors e servidors que al dit senyor Rey e vostra excelència són e seran fetes ajuden a la ocurrent e urgent necessitat de guerra.

Per çó los dits deputats e concell, ab intervenció de la ciutat de Barcelona, la qual en les delliberacions dels dits deputats e concell despuys que és la guerra per bona causa ha costumad entervenir, considerants que la subvenció vulgarment dita dels cavalls en los anys passats per los dits deputats e concell ab intervenció de Barcelona ordonada per causada la dita guerra mera liberalitat e no que hi fossen tenguts és talment attenuada de crèdits e carregada que d'aquests VII o VIII mesos no se spere poder supplir e fer pagament de sou a la gent d'armes que de la dita subvenció era sostinguda. E, attenents que lo nombre de 3 sous per foch a que la dita subvenció per los dits deputats del consell en los anys prop passat MCCCCLXVIII per a les parts foranes de la dita ciutat de Barcelona fou reduida e mudada és als tot molt odiós és porta ab gran molèstia per quant representa tall o fogatge qui ab catalans per no esser-hi acostumats ve molt contrari e quasi insuportable. E que la dita ciutat de Barcelona no podent tollerar tal modo de subvenció o tall ja en los anys passats a convertida en drets la porció o part que li tocava los quals drets són stats pagats e vuy en dia se paguen molt quietament e en mans dels diputats venen per la dita guerra la qual VIII anys ha passats dura en lo dit Principat per çó los diputats e concell com a representats de lo dit Principat matura e digestes delliberació precedent ab intervenció e consentiment de la dita ciutat de Barcelona moguts de la efecció e gran amor al Senyor Rey e a vostra altesa havent per extint lo dit tall o subvenció dita de cavalls e la darrera conversió d'aquesta feta a tres sous per foch casquí més ,exceptats los rossechs qui deguts seran fins al dit die que los dits drets començaran correr. Fahents aquestes coses los dits deputats e consell ab la dita intervenció de Barcelona spontaneament e de lur mera e franca libertat e no que ells e lo dit Principat e singulars d'aquell sien o fossen tenguts ni obligats més desijant la exaltació de la real corona e repós del dit Principat acorden, delliberen e

offeren fer ajuda devall continguda per la imposició dels drets devall scrits pagadors exhegidors per tothom generalment així del stament ecclesiastich, com del militar, com del real. La qual oferta, ajuda e imposició de drets fan e fer entenen en la manera e ab les formes e provisions, ordinacions, prestacions e salvetats calitats, condicions, reservacions e altres coses contingudes en los capítols que's segueixen e no d'altre manera.

Primerament los dits diputats e concell ab la dita intervenció de la ciutat de Barcelona ordenen que per lo temps devall contingut sien posades novellament, es leven e pagueren en tot lo dit Principat de Catalunya així be en les parts qui ara són som en les altres que avant seran sots obediència del dit Senyor rey les imposicions i o drets generals qui es segueixen ço és que de o per quiscun quartera de forment que serà portat e molt en qualsevol molí qui ara és e per avant serà en lo dit Principat sien pagadors un sou e sis diners barcelonins e si diners pagar no volran en compensació d'aquells sien retingudes a per 15 lliures de forment per quintar.

Item que per quiscun quintar de mestall, ordi, palinola, altres blats que seran molts en los dits molins sien pagats un sou barceloní e si en diners pagar no volran en compensació d'aquelles sien retingudes a pes X lliures dels dits blats per quintar.

Ordonats e volents los dits diputats e concell que del dits dret sien cullidors los moliners dels dits molins o altres persones als diputats ara e per avant ben vists e haien carrech los dits cullidors de vendre e exangar los blats qui vers ells seran del dit drets al for de la terra i tenir així de la colecta del dit dret com de les vendes dels dits blats compte ab expressió de les quantitats dels dits blats e de les persones qui a molts los hauran portats e encara de les persones a qui venuts hauran del dits blats los quals cullidors a mijja de sacrament e homenatge e pena dels L lliures se obliguen de bé e leyalment haver-se en la collecte del dit dret e venda dels dits blats e dar bó e verta de compte e liura les peccunies e o blats qui del dit dret provehisquen als dits diputats o a qui volran. E per carrechs treballs e salari de cullir lo dit dret, e de vendre los dits blats haien los dits cullidors per tot sis diners per lliure de diners.

Ítem ordonem squivar fraus que de negú per via directe o indirecte no gos o presumescha molre o fer molre dels dits forments o altres blats en lurs cases sots pena a quescú e per quescuna vegada de dos-cents sous.

Ítem que els dits moliners e altres cullidors del dit dret e venedors del dit blat haien e sien tenguts anar al menys una vegada quescun mes a la més propinqua ciutat, vila o loch hon ha cullidors per los drets del General o la hon per los dits deputats serà ordonat e dar aquells los diner que cullits hauran ab memorial per scrits de qui eren los blats qui han pagats, denunciar quants blats vers ells havien dels dits drets si venuts no els hauran e encar quants blats hauran venuts tot distinctament assi que frau no si puixa cometre.

Entés però e declarant que los ciutadans ecclesiastichs de la ciutat de Barcelona e altres ciutats, e viles qui paguen e qui d'aquí en avant pagaran los drets imposats per sosteniment de la gent d'armes en manera que es paguen en la dita ciutat de Barcelona no sien tenguts de pagar lo dit dret de forment o dels blats ne de farina novament imposats per quan feheran en Barcelona e en altres ciutats e viles com dit es pagada semblant dret qui es paga en Barcelona.

Declarat emperó per squivar frau que totes persones així de Barcelona com fora e de les ciutats e viles qui pagaran los drets qui paguen en Barcelona los quals portaran o portar haurem los blats dessusdits per molre en qualsevulla molins haien pagar lo dit dret ara novament imposat e mostrar alberà que lo haien pagat en Barcelona o en altres ciutats, viles on se pagaran com dit és los drets al modo que es paguen a Barcelona.

Cabassatge

Item que de o per quescún moltó qui's tall en qualsevull carniseries qui ara son e per avant seran en lo dit Principat sien pagats ----- I sou III diners

E per quescun dels quals devall scrits qui's tallaran en dites carniceries sien pagats:

Es a saber per quescuna ovella ----- I sou X diners

E de e per quescuna cabra ----- I sou X diners

E de e per quescun anyell ----- I sou VIII diners

E de e per quescun crestat -----I sou VI diners

E de e per quescun cabrit ----- I sou VI diners

E de e per quescun bou mascle ----- XIII sous

E de e per quescuna vacca ----- VIII sous

E de e per quescun vedell ----- IIII sous

E de e per quescun porch o truja fresch ----- III sous

E de e per quescun porch o truja salat qui a menut se vendrà en les dites
carniseries ----- III sous

No son emperó entesos en pagar los dits drets los porchs qui quescú salarà en ses cases o comprarà per provisió lur. E en la dita imposició de les carns paguen e pagar haien totes persones qui pagen e qui no paguen o no acostumen pagar los drets del General.

Ordenats los dits deputats e concell que del dit dret intitulat cabassatge sien cullidros aquells e en la manera que los deputats volran als qual puixen assignar de salari çó qui vist los serà pus emperó no pas sis diners per liure de diners de çó que culliran.

E per dar bon orde al replegar e portar en la dita ciutat de Barcelona les pecunies procehidores dels drets damunt dits axi dels blats com del cabassage es ordonat que per los deputats sia provehit ab los sobrecullidors del General en replegar e portar per mesades o per terces o en altre manera segons vists los serà les pecunies dels dits drets procehidores sens que als dits sobrecullidors no sia més dat sino lo salari ordinari que ja reeben del General. E si los dits sobrecullidors no hi seran sufficients que los deputats ni

puixen metre un o dos a carrech dels drets novament imposats ffahents però prestar a aquells pertinent seguretat ab ydoneals fermances fàcils de convenir.

E si los carnicers e altres cometran frau en los dits drets incorreguen en pena quesquí e per quescuna vegada de CC sous.

Item es ordonat que los deputats e hoydors de comptes, advocats, scrivà maior e altres oficials e ministres de la casa de la diputació e los que seran receptors dels drets dessusdits haien e sien tenguts menar llibres axi de notaria com de comptes e registres e dar recapte quant a quescun s'esguarda al que serà necessari per la collecta e bon orde dels dits drets contentant-se de lurs acostumats salaris que lo dit General los paque en aixi que dels treballs per causa dels drets dessusdits novament imposats sostindran no puixen haver renunciació satisfaccio alguna de peccunias dels dits drets e que de la dita imposicio o exaccio de drets se haien dar comptes en e per la forma que se acostumendar de les peccunias de generalitats, salves emperò e reservats als dits oficials e ministres los emoluments e utils que per coses fahents per parts privades o altres de qui sera interes los pertaneran segons es acostumat en la casa de la diputació a coneguda dels deputats e si oficials reals ara o per avant treballeran a instancia o requesta dels deputats o alia en cosa alguna qui face per la collecta o administració de la present perferta o en altre manera per rehó o ocasió d'aquella semblantment no puixen haver remuneració o satisfaccio alguna de peccunies dels dits drets pus no isquen de les ciutats, viles o losch on seran.

Ítem ordenen que ls deputats locals de quescuna diputacio local haies carrech de veure e tenir sment a l'observança de totes les coses demunt ordenades e de punir los qui frau hi cometran e altres qui culpables sien abtal poder qual han per los drets del General e per lurs treballs haien tensolament lo quart de les pecuniaries composicions qui faran e no mesavant ultra lo salari ordinari que han del dit General.

E per squivar fraus qui en les dites coses se pogueren fer e seguir ordonaren los dits diputats e concell que si alguna persona qualsevol stament o condicio sia, fara gra en les dites coses que perde aquelles en que la dita frau feta o comesa haura e mesavant pach per pena CC sous.

De les quals coses e penes com sien comeses declarades e jutjades per los dits diputats d'açó que sera per ells jutjat la quinta part sia de l'ordinari qui fara la exequció si demenat hi sera fins sia de la bossa comuna dels dit drets. E la quarta part sia del acusador si ni haura, sino dels arrendadors, si los dits drets arrendats seran, sino sia de la dita bossa comuna. E l'altre quarta part sia dels diputats locals qui hi entervendran com dessús és dit. E la romanent quarta part sia de la bossa comuna. Emperó si després que declarat serà los diputats encara ho volran moderar o remetre ho de tot que ho puixen fer a lur voluntat.

Ítem si alguns duptes questions o contrast exiran o entrevendran en los presents aixi dessús com dejus scrits capitols de la presetn oferta e imposit o en les coses en aquells o en algun d'aquells contengudes o alguna cosa tocant la dita perferta o en los dita drets novament imposats que lo dits dubtes questions o contrasts sien e haien esser declarats, interpretats, corregits, e determenats aytantes vegades com cas y haien breument e sumaria e de viva paraula o per scrit per los dits diputats e lo que en scrits se fara facen ab consell de lurs assessors e que de la conexença declaració o juy dels dits diputats no puixe esser haut recurs per appellacio ne en qualsevulla altre manera.

Los drets emperó dessusdits o imposició e collecta d'aquells o encara los drets per rehó de la subvenció mencionada imposats e quis cullen en la dita ciutat e Barcelona. Ordonaren los dits diputats e concell ab intervenció de la dita ciutat que duren e durar haien que no mesavant quant los dits diputats e concell ab la dita ciutat de Barcelona volran o tant e no mesavant quant los diputats e concell sens participi o intervenció o consentiment de la dita ciutat volran els plaura, o tant e no mes avant quant la dita ciutat çó és lo concell de cent jurals a soles volra els plaura. En axi que tota vegada que los dits diputats e consell a soles o lo concell sol dels dits cent jurats volran e

dellibereran los dits drets degen cessar que encontinent cessen en tota manera aixi en la dita ciutat com en tot lo Principat e que cessants los drets de blats e cabessatge dessusdits e no lo un sens l'altre.

E per tant que les puccunies dels dits drets procedores no sien en altres coses convertides sino en sosteniment de la dita gent a cavall e en son cas a peu. E per servir bon ordre en la conservació, recepció e pagament fahedors d'aquelles ordonen los dits Deputació e Consell que totes les dites quantitats precehidores dels dits drets venen esser e de fet sien portades en la dita ciutat de Barcelona deposades en la taula de deposits de aquella e dites e scrites als dits deputats en compte separatl tenidor a part del compte de les altres pecunies del General. Emperó que los dits deputats no puxen ne'ls sia licit levar, o fer levar de la dita taula o altres fer dir e scriure les dites quantitats en tot o en part sino ab voluntat e consentiment del consellers de Barcelona e de les VI e VIII pesones per los consell de la Deputacio e de la dita ciutat enlos dies passats eletes en lo fet de la subencio de cavalls dessus mencionada o de la maior part d'elles o altres per avant elegidores. De les quals pagaments se haien a fer alberans signats e propies mans dels dits deputats e segellats ab lurs segells com es acostumat fer en la casa de la Deputacio en la fi o peu dels quals sia scrit de mà del scrivà maior del dit General que en tal delliurament de pecunia o peccunies descrites en los dits alberans han consentit les VI persones per lo dit consell de la Deputació eletes o la maior part d'elles. E, semblantment, lo scrivà del Concell de la dita ciutat scriure en lo peu del dit albera que los dits consellers e VIII persones eletes per la dita ciutat o la maior part d'elles han consentit en lo dit delliurament de pecunies de la dita taula no puxen esser levades o a altres dites scrites.

E jatsia demunt en un dels capitols premserts sia feta expressa menció del que devall sera dita, emperò a maior cautela ordonen los dits deputats e cocell que les pecunies dels dits drets procehidors no puxen esser per via alguna convertides en altres usos sino en sosteniment e la dita gent a cavall e en son cas a peu.

Volen emperó e ordenen que de les dites peccunias los diputats pui xen pendre e despendre quescun any en correus e altres necessitats de guerra fins en CCC lliures e no mesavant. Si emperó a maior quantitat se haurà despendre ultra les dites CCC lliures allo se haie a fer ab deliberació del dit concell general de la diputació ab la dita intervenció de Barcelona e de les dites tres-centes lliures los dits diputats sien tenguts dar reho assimateix e als consellers e VI e VIII persones eletes en lo fet de la subvenció tota vegada que requests ne seran.

E per que la dita ajuda e exhacció no sia impedita e torbada ans haie tota e prompta expedició e exequió iuxta continencia dels presents capitols los dits diputat e concell suppliquen vostre excelencia senyor sia de sa merce donar e atorgar als diputats presents e esdevenidors en totes les coses tocants los drets dessús novament imposats e dependents e emergents d'aquells tota e tanta iurisdicció quanta han e acostumen haver en e per les generalitats havents en e sobre los dits drets administracio e exhaccio d'aquells iuxta forma dels presents capitols tota amplissima iurisdicció e potestat. En aixi que lo dit senyor Rey ne vostra altesa o altre lochtinent general seu ne altre qualsevol oficials o capitants de guerra no es pui xen entremetre de les dites coses ne dar torp per algu dels dits diputats ne inmistir-se en los dits drets en manera alguna. Ne encara fer evocacions inhbicions per pupillaritat, viduitat, o pauperitat ne per altres regalies ne encara atorgar guiatges ne sobressehiments o moratories ans si de fet eren atorgades no obstant aquelles pui xen esser procehit per los dits diputats. E més placia a vostra illustrissima senyoria provehir e manar als tant vic portantveus de Governador, vaguers e capitans generals e particulars e altres qualsevol oficials que requests per los dits diputats o per part lur exequesquen les coses de que eran requests tota consulta concell o dilacio postposats e d'açó presten çó és lo cuat jurament e altres dessusdits sacrament e homenatge tota hora que requests seran per los dits diputats o per part lur segons es acostumat de les dites generalitats.

Ítem ordenen e volen que semblant jurament los oficials d'ecclesiastichs e jurament e homenatge los oficials de barons e altrs seclars haien fer segons demunt es dit.

E com fins aci molts desordres e fraus sien stats comeses en lo servey per les gentes d'armes fet les quals si provehit no hi era força continuauren lurs falliments e desordres. Per çó desijants los dits deputats e concell ab ladita intervencio de Barcelona esser provehit a les dites coses ordonen e voles les coses devall scrites les quals sien inviolablement observades.

Ço és que d'aciavant sia dat per sou al home d'armes qui porterà lança largua grossa, e page e armes blanques e cubertes ab bon cavall onze lliures quiscun mes.

Ítem a l'home d'armes qui porterà lança en puny ab armes blaques o cuyraça e cubertes ab bon cavall vuyt lliures, sinch sous quescun mes.

Ítem al cavaller de la gineta ab bon cavall anant armat com se pertany sinch liures deu sous quiscun mes.

Ítem als pehons qui portaran cuyraça fins en LV sous per quiscun mes, e als altres qui non portaran fins en XLVIII sous e no mesavant.

E que d'acienavant no puixen esser dat sou per via alguna directe o indirecte a pagues morts çó es qui revera no façen lo servey a la guerra sens engan com fns açi alguns haien reebut sou per pagues qui solament ere en nom e no en fet encara ques digués que resten en ciutat per salvar aquella.

Ítem que les mostres fahedores per la dita gent d'armes sien rehebudes per los dits deputats e concellers de la ciutat de Barcelona o per altres persones abils e sufficient per ells elegidores los quals deputats o altres qui les dites mostres reebren en virtut de jurament solemnement per ells prestador ne donen ne dar puixen del dit sou sino a aquells qui personalment iran e serviran llà on serà ordonat per lo Senyor Rey e per lo senyor primogènit lochtinent general seu exceptat cas de malaltia o de nafre reebuda en la guerra en las quals casos com seran malalts, e non altre, puixen los tals malalts o nafrats fer lo servey per mitja d'altres persones dispostos. E si lo contrari serà fet los qui lo dit sou rehebran en continent sien trets per los dits deputats de la nomina de pendre lo dit sou a la qual no puixen esser restituits sino precedent delliberació dels dits deputats e concellers e de les

VI e VIII persones havent càrrech dels fets de la subvenció dels cavalls. E haien càrrech los dits diputats, consellers o les persones per ells elegidores de reganend ab diligencia que los soldats aixi a cavall com a peu haien compliment d'armes conivents aptes a cavalcar e regir-se ab armes los que iran a la guerra e los cavall sien bons e utils.

Ítem si algu dels dits cavallers volra cessar d'anar a la guerra e de pendre lo dit sou que no puixen metre en la nomina altre o altres enloch seu ans ho haien fer los dits diputats e concellers e açó per cessar frauds e abusos quin son seguits.

Ítem si algu o alguns faran la mostre falça aquells tals sien per los dits diputats ab intervencio dels dits consellers encontinenment trets de la dita nomina dels dits consellers en continent e ultra açó vos dit senyor primogenit loctinentgeneral façeu sentir degut castich de tal desord assi sia exempli als altres.

Ítem que de nengú home de qualsevol condició sia no sia acullit en la nomina del dit sou sino almenys per tres pagues e no més avant. E los que fins aci ne han tengudes més sien reduides a les dites tres pagues.

Ítem que si algu o alguns qui pendran lo sou sera o seran constituïts en bandositats que aquelles tals no sia dat del dits sou ans sien trets de la dita nomina car no serie reho que ab les peccunies comunes sostinguessen o perseguissen lurs bandositats.

Ítem com diverses clamors sien en lo passat stades fets que alguns dels qui ab lo sou del Principat segueixen la guerra prenen e sen porten vi, forment, çivades e altres blats e palla e altres coses de pagesos e altres gents obedien a la magestat del Senyor Rey e encara e encar adembles per portar arnesos, viandes e altres coses sens pague e a vegades contra voluntat lur e après no volen ans recusen pagar çó que és vist esser molt lunyat de reho car deven esser contents del dit sou. Per çó ordonen e volen los dits diputats e concell ab la dita intervenció de Barcelona que si los dits soldats tals adzembles hauran mester haien e sien tenguts demanar e haver

aquelles per mans de l'ordinari o d'aquells a qui pertany e dels consellers jurats pahers o altres regidors d'aquella ciutat, vila o loch eper aquell loguer comrent quels dits ordinaris o regidors arbitreran e tatxaran pagadors per los dits soldats de son sou o d'altres bens seus e quel soldat sia tengut assegurar bé e convenientment en poder d'aquell ordinari la restitució de les dites adzembles e loguer al senyo d'aquelles. E en requesta e no en altre manera los dits ordinaris e regidors sien tenguts liurar als dits sodats aquelles adzembles qui mester hauran. E si tals pagues los dits soldats no faheran o fer recusaven ordonen que en l'acte de la solucio del sou los deputats o les persones a fer lo pagament del sou destinades paguen de continent aquells si presents seran sino que ho retinguen per aquells del dit sou e ultra aço perden los soude dos mesos e que sien perduts ipso facto los cavalls e armes del contrafahent si als deputats e cosellers sera vist fahedor.

Ítem que si lo scriva de ració del senyor rey o son lochtinent o altre per vonstr senyoria elegidor volra en les dites mostres e solucio de sou per contumar qual gent ha servir eser present que ho puixe fer ab açó emperò que per la dita reho ne per altre qualsevol no puixe exhegir cap sou sino una vegada quiscun any e no més avant.

Ítem ordonada que la nomina de la gent dessusdita qui pendia lo dit sou sia de present feta e composta per los dits deputats e consellers de Barcelona.

Ítem si algun dels dits soldats durant lo temps aqui sera soldat seu ira o partira de la forntera o del loch on sera ordonat a servir sens licencia del Senyor Rey o de vos Senyor primogenit ans de partir obtengudes o del capita seu o vostre e de son lochtinent en tal cas no li sia comptat lo sou ne aquell puixe haver per lo temps que sens la dita licencia sera stat absent del dit loch. E si la haura reebuda la pagua del sou e fara la dita ausencia sens la dita licencia perda lo cavall e les armes e tant com es lo sou d'un mes e encara restituir lo sou que haura reebut applicadors lo dit cavall e armes e lo dit sou reebut a la bossa comuna dels dits dret per la meytat e per l'altre meytat al capità d'aquella companyia del qual sera lo tal soldat la exhaccio e exequcio de les dites coses als deputats reservada.

Ítem que placia a vostre senyoria per que les gents sien mes voluntaries en pagar los dits drets axi per la ciutat de Barcelona com ara novament imposats atorgar e permetre que durant la exhaccio dels dits drets no convocaria o convocar faria les gents del dit principat per virtut del usatge princeps namque o sacramentals o hosts generals d'universitats. E si lo contrari era fet e encara era contraffet en alguna manera als presents capitols o algun d'ells volen los dits deputats e concell ab la dita intervencio de Barcelona sien haudes ipso facto e per extinctes.

Protesten emperò los ecclesiàstichs intervenint en lo dit concell de la Deputació que no han ne entenen haver dit res tractat offert ni consentit calladament ni expressa ni entenen res dir, tractar fer ni consentir en la present preferta e imposit que toch pena de sanch mes tansolament a deffencio e bon stament de la terra e no a offencio ne sia expressament o tacita contra les libertats ecclesiastiques mes tansolament per evitar insoportables dans e perills a l'estat ecclesiastich e libertats d'aquell e a recuperació del patrimoni de l'sglesia que l'ofici divinal sia per us augmentat e nostre senyor pus amplement e respetada servit.

Ítem entenen e protesten los dits deputats e concell com a representants del dit Principat de Catalunya e expresament se salven e es retenen que per la present ajuda e imposicio de dits drets ni per res contengut en los capitols demunt e deius scrits o en algun d'aquells no puixen ne sia fet ne engenrat algun preiudici, derogació a concessions, privilegis, libertats, franqueses, usatges, constitucions o usus e costums de Catalalunya o dels dits tres braços o d'algun d'aquells o dels singulars d'aquells o de lurs homens en general o en special ans los dits privilegis e cses ab aquelles atorgaes e sien, estiguen en lur plena força e valor els romanguen sauls e illeses la present ajuda ni los dits capitols ni res contengut en aquells en alguna manera no contrestants ne ço ques fa per los dits eputats e concell en aquella preferta e ajuda e imposició de drets no pusque esser tret en alguna manera a consecuencia e esdevenidor. E semblant prestacio expresament e specialment es feta per los del stament ecclesiastich e per los del stament militar e per lo stament real e per la ciutat de Barcelona.

Ítem que lo dit senyor rey e vos dit illustrissimo senyor primogenit e altre loctinent general seu haien e haie menar e fer expedir totes letres provisions e exequories e cartes que hauran a ffer ara e per avant per les coses dessusdites franques de tot dret de segell e de tots salaris e messions dels dits seus e vostres stimants.

Ítem ordonen e volen los dits deputats e concell ab la dita intervencio de Barcelona que los dits deputats e consellers e les VI e VIII persones eletes en lo fet de la subvencio o altres força en loch d'aquelles elegidores o la maior part d'elles per potestat que ara de present los mes dada puixen empenyorar los dits dretes axi de la ciutat de Barcelona com ara novament imposats coniunctament e divisa a qualsevols persones per necessitats occorrents de la dit guerra segons ab deputats consellers e VI e VIII persones serà vist e havien acostumat fer de la subvenció dessusdita qui ara se extingueix donant los sobre açó amplissima potestat ffins empero en sis milia lliures e no més avant.

Records de les coses deius escrites.

[AHCB. Consellers III-3. Doc. 88]

Record de les coses deius scrites.

Primo fas record per haver-ne memòria en lo sdevenidor com, en lo mes de octubre de l'any milCCCCLXXII, lo senyor rey, vuy beneventuradament regnant, per metre en rapós sos regnes e terres, feu certa capitulació ab la ciutat de Barchinona prometent e jurant per se molta benignitat e clemència a aquella restituir *et ipso iure* de present restituïa a tots los ciutadans e poblats en aquella e encara al fora aquella on se vulla habitants qui havien seguida la opinió de dita ciutat o fosses dels staments ecclesiàstich, militar o reyal, tots llurs béns mobles o immobles, censals, drets e accions, etc. Revocant lo dit senyor totes donacions e gràcies que d'aquells per qualsevol manera hagués fetes segons aquestes e altres moltes coses en la dita capitulació per la prefata majestat del senyor fermada, solemnement jurada, són molt largament continuades.

Ítem fas record com dita capitulació après fon per lo il-lustríssimo, lavors príncep, ara rey de Castella, fill de la prefata majestat rey de Sicília e primogènit d'Aragó lohada, fermada e jurada.

Ítem fas record que lo dit senyor rey beneventuradament regnant mudà lo parlament general, que celebrava a Pedralbes, en lo claustre e en la casa del capítol de la seu de la dita ciutat de Barchinona. En lo qual parlament de la dita ciutat per sos síndichs, lohant e aprovant le cosas que la Cort general per lo dit senyor celebrada a Monsó en la qual la dita ciutat no era stada accepta agar la dita ciutat. E per los ciutadans e poblats d'aquella, lo fogatge de XX sous per cap de família e altres drets per dita Cort imposats. Los quals fogatge e drets la dita ciutat encovitment arrenda per l any per lo qual eren imposats per preu de¹⁶¹³ VIM lliures de les quals per haver peccúnies per pagar sou de gent d'armes que lo dit senyor seu volrà menar la via de Perpinyà encontinent liurà IIIIM lliures e, poch après, occorrent

---

¹⁶¹³ A continuació ratllat, XI.

maiors necessitats, pagà lo restant. E així lo dit senyor rebé¹⁶¹⁴ les dites VIM lliures.

1v//Ítem, fas record que la dita ciutat dites VIM lliures menleva entre dos contractes les quals, per servey dels dits e per la necessitat occorrent a la pàtria, pres a desavanç o interèç e desavansarem si¹⁶¹⁵

Ítem fas record que la dita¹⁶¹⁶ ciutat fou la acceptació dels dits drets ab qualitat que lo dit senyor en continent convocàs Cort general als cathalans en la present ciutat de Barchinona a fi que per¹⁶¹⁷ migà d'aquella lo general fos redressat e més en orde e cobrat lo crèdit e que¹⁶¹⁸ que dels béns de aquell fos fet hun bon donatiu¹⁶¹⁹ al dit senyor axí per subvenció de la guerra com per remunerar los qui servida havien sa majestat segons llur merèxer e que quascú cobràs sos béns es dispongués en servir lo dit senyor. Les quals coses lo dit senyor ab assentiment del dit parlament consentí e atorgà, fahent-ne acte en lo dit parlament.

Ítem fas record de que, per la dita acció lo dit parlament fou graciosa offera al dit senyor en subvenció de la guerra de la quantitat deiús escrita donant facultat als dipputats d'haver aquella per qualsevol forma de contracte ab avant o desavant e de fet ne fon fet contracte ab desavanç fahent-hi fermança o pont Barchinona e axí lo dit senyor hac per la dita subvenció VIIIIM lliures dels béns del General.

Ítem fas recort que ultra lo dit acte fet en lo dit parlament, lo dit senyor feu un albarà a dita ciutat de Barchinona en lo qual promès e jura a la dita ciutat dites coses: ço és que sa excel·lència encontinent convocaria, continuaria e finiria la dita Cort en Barchinona. Ítem que, considerat que lo dit senyor durants les turbacions havia fetes diverses gràcies e donacions de lo jurisdiccions e altres membres del patrimoni reyal en tant que en dit patrimoni /2/solament restaven les ciutats mestres e encara en algunes de aquelles quescuna dat participi a molts en les quals coses la dita ciutat

---

¹⁶¹⁴ A continuació ratllat, de dita ciutat.

¹⁶¹⁵ A continuació resta de la línia en blanc i un signe de sous.

¹⁶¹⁶ A continuació ratllat, parlava.

¹⁶¹⁷ A continuació ratllat, dit.

¹⁶¹⁸ A continuació ratllat, qui bon dona.

¹⁶¹⁹ A continuació ratllat, als.

pretenia prete gran interèç axí per dit patrimoni reyal lo qual si axí alienat¹⁶²⁰ restava la casa¹⁶²¹ reyal no hauria modo de viure com per altres occasions devallant de privilegis universals e particulas e altres leys de la terra de contractes passats en leys paccionades e jurades per tots los dits respectes e altres. Lo dit senyor promès e jura lo dit albarà a la dita ciutat que se majestat revocaria totes les dites donacions e gràcies, e restituiria les dites coses al patrimoni e corona reyal.

Ítem fas record que no obstant que lo dit senyor lavors encontinent convocàs dita Cort en Barchinona, emperò congoxat per de la vila de Perpinyà la qual era detenguda per lo rey de França e oferia donar e reduir-se al dit senyor si sa majestat hi anava, convengut a sa excel·lència partir de la dita ciutat de Barchinona sens proposar en la dita Cort la qual expirà. E lo dit senyor fou acceptat en la dita vila, e stant en aquella convocà de nou la dita cort en la dita vila. E, a la jornada assignada prop sa en aquella la qual per la dita Cort foren fet diversos graciosos donatius per subvenció de la guerra fins que derrerament li foren offerts comprenent-hi les premises quantitats offertes: XXIIIM lliures. Les quals foren manlevades a desavant sobre los béns del dit General en que-s desavançaren moltes quantitats e lo darrer contracte fon de XIIIIMDC lliures en que-s desavançaren IIIMDC lliures. E, lavors, lo dit senyor, al consentiment de la dita Cort, mudà aquella en la ciutat de Barchinona. En la qual lo dit senyor, feta certa avinença ab lo rey de Ffrança, vengue e en aquella proposa en dita Cort¹⁶²² a XXIII de desembre any milCCCCLXXIII, havent en efecte la proposició com sa gran altesa tenga propòsit e voluntat de compondre tot aquest Principat, lo qual per les turbancions passades stava molt incompst, axí metre en orde la justícia, restituint los béns a quascuns e redressant lo General a fi peccúnies se poguessen haver per metre en rapòs tot lo dit Principat. La qual proposició fon molt accepta a dita Cort confiant dites coses se matessen en exegució e fos aconseguit lo repòs tant desigat e necessari.

---

¹⁶²⁰ A continuació ratllat, restat.

¹⁶²¹ A continuació interliniat, reyal.

¹⁶²² A continuació ratllat, a XXIII

Ítem fos record que attés que dita Cort fos continuada en la present ciutat del dit die¹⁶²³ que dita proposició fou feta fins a u del mes d'octubre de l'any milCCCCLXXV¹⁶²⁴ que ab consentiment de la Cort, per causa de la pestilència, lo dit senyor aquella mudà en la ciutat de Leyda en lo qual spay són passats entorn dos anys e mig e res no si ha fet ab oppinió comune de //2v//¹⁶²⁵tos los poblats en aquest Principat e los actes qui clarament ho han mostrat que qui tenen los béns en derogació de moltes sglésies, monastirs, ppitals e altres coses pies¹⁶²⁶ e de moltes persones de diversos staments d'aquest Principat stuciosament donen¹⁶²⁷ causa en ésser¹⁶²⁸ difert lo finament de la dita Cort a fi que ells se puxen retenir dits béns e cullir los fruyts d'aquells. Les quals coses, no solament redundas a dan¹⁶²⁹ de les dites coses pies les quals¹⁶³⁰ cessen e¹⁶³¹ de les altres persones qui stam privades dels llurs béns e stam en punt de mendicar per les portes com sien persones qui asuctument viure de llurs rendes. Mas encara redunda a grandíssim desservei e dan de la majestat del senyor rey e de la corona reyal, car retenints-se dits béns los retenidors fan grans si mateixs e ab deliberat studi de pecuni per en e cullen¹⁶³² les ciutats e viles e los quita¹⁶³³ is e poblats en aquelle qui són lo stament¹⁶³⁴ reyal del qual acostuma la majestat prefata majestat¹⁶³⁵ ésser¹⁶³⁶ precípuament servida en ses necessitats. E aquestes coses mostra en lo present temps experiència, car los qui occupen dits béns són richs e opulents e tot lo braç reyal sta en tal inòpia que és impossible la prefata majestat ésser de aquell servida. E no és meravella alguna car considerat¹⁶³⁷ quant temps ha que no reben res, e encara ab tota llur pobresa fins vuy seran fets més serveys al dit senyor que

¹⁶²³ A continuació de *die ... a fins* escrit en l'interliniat.

¹⁶²⁴ A continuació ratllat, en los.

¹⁶²⁵ Al marge esquerra, patrimonio reyal.

¹⁶²⁶ A continuació ratllat, e dels.

¹⁶²⁷ A continuació ratllat, dilacions.

¹⁶²⁸ A continuació ratllat, dita e.

¹⁶²⁹ A continuació interliniat, e dit testimoni.

¹⁶³⁰ A continuació interliniat, e lo servey de Déu.

¹⁶³¹ A continuació ratllat, dels.

¹⁶³² A continuació ratllat, los qui.

¹⁶³³ A continuació paraula mig il·legible.

¹⁶³⁴ A continuació interliniat, reyal.

¹⁶³⁵ A continuació ratllat, reyal.

¹⁶³⁶ A continuació interliniat, precípuament.

¹⁶³⁷ A continuació ratllat, lo temps. A continuació interliniat, quant temps ha.

no han los¹⁶³⁸ detenedors dels dits béns qui scrits fou no yrien un pas en servey del dit senyor. E lo sou que-ls a donat lo braç reyal lo paga tot car vuy sol aquell stament e poch dels altres paga los drets del General. Los quals drets axí com deurién servir a pagar les pensions que dit General fa ab a costs pres e als del dit beat reyal serveys a pagar dit sou. E axí tot ix¹⁶³⁹ de les dites coses pies als del dit braç reyal. La qual cosa ja més avant no-s pot practicar per la gran pobresa que tots jorns augmenta.

Ítem pos en recort que no obstant que en dita Cort nos haia fet res del redreç de la justícia ne de la dita restitució de béns fos ja stat pagat lo dit *princeps namque* primerament convocat. E, no obstant la nostra pobresa que és en lo Principat, emperò la dita Cort o les XXXVI persones dita Cort representants per servey del senyor rey e per les necessitats de la occorrens e per reembren lo dit princeps namque derrerament convocant faheren en un donatiu gracions e offerta on subvenció de la guerra de XX sous per quascú foc o cap de família de tot lo Principat, lo qual ha muntat a XXXVM lliures convertidores per lo dit senyor en sou de tanta gent donans com là staria.

¹⁶⁴⁰Ítem fas recort que durant la dita Cort lo dit senyor convoca les gents del Principat en vigor de l'usatge *princeps namque*, lo qual cert molts dels poblats en aquest Principat seguien e moltes universitats remeren per diverses quantitats de pecúnies. E signament la ciutat de Barchinona lo reme sol per tres mesos per IIMD lliures les quals lo dit senyor rebé.

Ítem pos en record que passats dits tots mesos per los quals la convocació del dit usatge era stat remit lo dit senyor torna convocar aquell.

3//¹⁶⁴¹Ítem fas record dels pensaments que per aquells qui aveu lo servey de la majestat reyal són fetes sobre lo remey de les dites coses. Ço és que és dit que en dites coses no és vist haver altre remey sino que per la majestat reyal fos continuada e finada la Cort personalment sens altre dilació per lo qual finament fos mes lo general en orde e disposició que cobrat son crèdit. E que tothom cobrar lo seu. E que fos fet hun bon donatiu al senyor rey del

---

¹⁶³⁸ A continuació ratllat, degut al.

¹⁶³⁹ A continuació ratllat, al dit.

¹⁶⁴⁰ Al marge esquerra, IIMD lliures.

¹⁶⁴¹ A continuació fins a és dit es troba al f. 4v.

béns del dit General del qual donatiu fos apartada una part per la guerra e altre part per lo ordinari del dit senyor e per recuperació del restant fossen remunerats ls qui han servit e lexaran los dits béns qui-s'han a restituir. La qual remuneració fos feta per lo dit senyor qui sab qual és lo merexer dels qui han servit haut sguart en so que han rebut axí del fruyts dels dits béns com en altre manera e en lo stat de quascuns. E per aquesta forma lo Principat staria en composició e en ordes per deffensió, e en altre manera no-s pot compendre se puxe defensar de perir e de veure total destrucció.

E no és degut sia oblidat com que, jatsia¹⁶⁴² la pràctica de les Corts de Cathalunya primo com la Cort, no obstant lon de acostumat de sia feta instància de reparació emperò pensada la utilitat qui-s sperava. Ítem la instància feta signatment del braç reyal desugint, e axí-s mostra en los processos de aquelles que en lo introyit de la Cort és feta per los staments ingentíssima instància sobre la reparació de greuge. Emperò en aquesta Cort los staments zelants lo servey del dit senyor e desigants lo prompta finament de la dita Cort en lo qual stà totalment lo dit servey bé e repòs de tot aquest Principat no han curat de-l'articla dels dits greuges confiants que lo¹⁶⁴³ en finament de dita Cort se hauria rahó de tot preponderant mes la utilitat que del finar dita Cor se sperava que no dit orde e pràctica jatsia deguts e pertanyents.

Ítem no és degut sia omès fer recort com aquesta ciutat de per si e per instància de aquella per lo dit stament reyal són stades fetes molts suplicacions al majestat del senyor rey que les gràcies e donacions que ha fetes de moltes parts del patrimoni reyal disminuint e demembrant les coses alienades al dit patrimoni car lo dit stament reyal com aquell qui és inseparable¹⁶⁴⁴/3v/ patrimoni e corona reyal tots temps desiga dit patrimoni star en se integritat. E ésser conservat a la posteritat reyal.

4/¹⁶⁴⁵ Ítem fas memòria que¹⁶⁴⁶ après que fou convocat la segona vagueda lo dit usatge e los fet per dita Cort dites XXXVI persones la Cort representats

---

¹⁶⁴² A continuació ratllat, sia.

¹⁶⁴³ A continuació interliniat, en.

¹⁶⁴⁴ A continuació ratllat, de la.

¹⁶⁴⁵ Al marge esquerra, se reyal persona stava dins la dita vila de Perpinyà circuit de francesos.

fet per reembre aquell e per los necessitats occorrens¹⁶⁴⁷ fou fet lo dit graciós donatiu del dit fogatge de XX sous per cap de família. Com les peccúnies del dit fogatge nos pusquesssen haurie ab la promptitut necessària. La ciutat de Barchinona prestà al dit senyor IIMD lliures les quals, per servey de sa majestat e per lo perill e necessitat en que menlleua a desavant de mercaders. E encara per lo dit senyor ne són deguts a la dita ciutat XM sous.

Ítem fas record que, ultra la dita oferta graciosa espontàneament feta per les dites XXXVI persones, la Cort representant del dit impòsit de XX sous per foc. Les meteixes XXXVI persones en nom de la dita Cort occorrens les necessitats de la vila de Perpinyà¹⁶⁴⁸ dins la qual staven¹⁶⁴⁹ assitiats¹⁶⁵⁰ per los francesos. Lo portantveus de governador de Cathalunya mossèn Modarra ab los de sa companyia e altres feren altre donatiu graciós per al dit senyor rey per subvenció de dites necessitats¹⁶⁵¹ de XIIM lliures per los quals imposaren un altre fogatge de III sous per cap de família pagador per tota Cathalunya per ecclesiàstichs militas e reyal. E per haver peccúnies més promptament foren venuts censals per les universitats fets a quantitat de pren de la porció que a quascuna tocava. Ço és per Barchinona per los seus fochs e per IIM que li'n foren assignats fora ella IIIM lliures. E la ciutat de Leyda per CCCC lliures. E per la ciutat de gerona per CC lliures. E per la ciutat de Tortosa per CCCC lliures. E de aquestes quantitats fou subvengut lo dit senyor encontinent. Los dels altres staments fon dada potestat als dipputats que dit dret arrendassen o cullissen com pus fàcilment poguessen. Diu-se que y ha barons qui per ells ni per llurs vassalls no han res pagat, de que-s verifica que sol lo stament reyal és aquell qui a les necessitats ocorre e sopporta los càrrechs per soprir al servey e honor de la corona reyal.

Ítem fas record que se-s trobat que les peccúnies produïts axí del dit fogatge primer dels XX sous com del derrer de III sous són stades mal distribuïdes, cas són stades donades a presents a qui no eren degudes e si tenien I cavall

---

¹⁶⁴⁶ A continuació interliniat, après que fou.

¹⁶⁴⁷ A continuació interliniat, fou.

¹⁶⁴⁸ A continuació ratllat, en.

¹⁶⁴⁹ A continuació ratllat, assist.

¹⁶⁵⁰ A continuació ratllat, molts cavallers.

¹⁶⁵¹ A continuació ratllat, de altre fogatge de III sous per cap de família.

eran pagats per X. E aquells qui staven dins la dita vila de Perpinyà en la qual fahien degudament lo servey, menjant-se lo cavall per fretura de vitualles, no són stats pagats ans se'n són poguts los contrari e ja convenients deiús scrits.

Car après fou perduda la dita vila de Perpinyà, e lo dit mossèn Modarra e los de sa companyia ne foren exits, los fon dit anassen a per socórrer lo castell de Linyà, ensemps ab altres¹⁶⁵² dient-los après serien pagats de les peccúnies dels dits talls assignant la ciutat de Vich per fer la paga. E és veritat que tenint pagas morts són stades fetes¹⁶⁵³ a persones aquí revera res no era degut que com són stats a Vich, dits cavallers del sou que de dos o tres mesos los era degut no han rebut sinó DC lliures les quals de IIMDC lliures que eren stades levades de la Taula de Barchinona¹⁶⁵⁴ pagades¹⁶⁵⁵/4v/ que les dites universitats per lo dit derrer fogatge solament eren restades de que sos següent qui los dits cavallares ma armada son venguts en Vallès e temptat pendre e barrejar Granollers. E, no podent o fer se són mesos en lo monastir de Sant Cugat e d'aquell fahent castell de guerre han trobats los circumdans fins altres portes de Barchinona. E com¹⁶⁵⁶ moltes vaguades a la majestat del senyor rey e a la il·lustrísima senyor infanta e per manament del dit senyor fos vengut per lo portantveus de governador per fer los desamparar del dit monastir, cessar del mal que fahien e ells no u volien fer si donchs no eren pagat del sou que degut los era. E per ço los pagesos havien més lo so de sacramental de que és capità lo vaguer de Barchinona e encara e convocant lo sometent, lo dit portantveus de governador qui ab procès de somathent volia procehir contra dits cavallers. Ells se'n són anats la via de Penadès e aquí destroeixen tota dita província robants e tractans los súbdits e vassalls del senyor rey que en res no·ls són tenguts com tots han pagats los dits fogatges axí com aquesta conta e les altres dites universitats de que tot aquest Principat es contituït en congoga.

---

¹⁶⁵² A continuació ratllat, fer.

¹⁶⁵³ A continuació ratllat, ere.

¹⁶⁵⁴ A continuació ratllat, no fossen.

¹⁶⁵⁵ A continuació ratllat, restades fins les dites.

¹⁶⁵⁶ A continuació ratllat, los pa lo vaguer ab lo sagrament al e lo governador ne fos scrit.

Maïorment que per semblant aquell de Pallars entres en Urgell e corren per totes aquelles parts e ara novament han pres la vela de salar. E per semblant dies ha que en la província d'Empordà, gascons prengueren la vila de Sarrià lo remb de sa miga e aquella tenen e ara han finetat lo Castell de Pontons molt fort e ben amublat e constituit en part que ha disposició de fer infinits dans, de que tota aquella província sia en aquesta congoxa e los lochs se guarden de nit e de dies com si starien en funciosa guerra del rey de França e per semblant de alguns altres lochs. E en açò ajuda molt e la ciutat de Gerona se valega es forneix d'artilleria e altres monicions. E donen se fames que si lo senyor rey finia sos beneventurats dits los rey de França qui-s diu te la gent d'armes preparades en banga se'n entraria. La qual cosa no seria difícil atseses les coses dessús dits e atsesa la molta inòpia qui és tots aquells qui stan despullats de llurs béns e fameges, e per semblant los pobles. Los quals freturats los hòmens de stat e arrendats noo poden sinó freturar aquells qui tenien los béns de que los dits dessús dits stan privats e encara los béns del patrimoni se fan forts per fortes. E volen alguns dir que vengut lo cars se mostrarien en aquest Principat més senyors que deffensadors e assats ho mostren los certs que-s tempten fer per molts.